

GLENN E. TORREY

ROMÂNIA

ÎN

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

**METEOR
PUBLISHING**

**GLENN E. TORREY
ROMÂNIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL**

„Participarea României la Primul Război Mondial a avut un amplu impact asupra tuturor forțelor beligerante. Atât Puterile Centrale, cât și Aliații au imobilizat pe Frontul Românesc importante resurse militare, în detrimentul operațiunilor desfășurate în alte părți. Mai mult, promisiunile cu privire la anexarea unor teritorii, pe care Puterile Antantei le-au făcut cu reticență noului aliat pentru a-l câștiga de partea lor, au reprezentat ulterior o piedică în negocierea unui acord de pace. În ceea ce-i privește pe români, aceștia au avut de îndurat o înfrângere zdrobitoare în 1916, o probă a focului trecută cu greu pe câmpul de luptă în 1917 și impactul traumatizant al Revoluției Ruse, ceea ce i-a obligat să încheie separat o pace dezastruoasă cu Puterile Centrale. Victoria finală a Antantei le-a permis să-și atingă țelurile pentru care au luptat”.

Glenn E. Torrey

Excepționala cunoaștere a subiectului tratat de către autor – care și-a dedicat întreaga activitate studierii participării României la prima conflagrație mondială, învățând chiar și limba română –, precum și accesul său la arhive și surse secundare naționale sau private dau echilibru și autoritate acestei lucrări consacrate evenimentelor militare, strategice, diplomatice și politice petrecute în ambele tabere. În plus, amintirile diverselor personaje politice și militare implicate ajută la mai buna înțelegere a laturii umane a acestui dramatic conflict.

CARTE RECOMANDATĂ DE:

Historia.

www.meteorpress.ro

Copertă: *Alexandra Comșa*

Ilustrație copertă: *Parada victoriei de la București, 1 decembrie 1918*. De la stânga la dreapta: *Berthelot, Ferdinand, Maria, principele Nicolae*. Sursa: *Muzeul Militar Național*.

Titlul original: *The Romanian Battlefront în World War I*

Copyright © 2012 by the University Press of Kansas

The Romanian Battlefront în World War I has been translated into Romanian by arrangement with the University Press of Kansas.

© 2014 Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii METEOR PUBLISHING

www.meteorpress.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TORREY, GLENN E.

România în Primul Război Mondial / Glenn E. Torrey; trad.

Dan Criste; red.: Ioana Bârzeanu.

— București: Meteor Publishing, 2014

Bibliogr.

Index

ISBN 978 - 606 - 8469 - 94 - 2

I. Criste, Dan (trad.)

II. Bârzeanu, Ioana (red.)

94 (498: 4) " 1914/1918

Traducere din limba engleză de Dan Criste

METEOR

PUBLISHING

Cuprins

Ilustrații... 6

Prefață 9

Abrevieri 12

1. Cum s-a ajuns la război (1914 - 1916) 15
2. Armata română și planul de război al României 33
3. În ajunul războiului 55
4. Invadarea Transilvaniei 74
5. Începe războiul pe frontul dobrogean 93
6. Manevra de la Flămânda 111
7. Contraofensiva germană și austro-ungară din Transilvania 130
8. Bătăliile de la frontiere 153
9. Bătălia pentru Valahia 182
10. Retragerea în Moldova 206
11. Reorganizarea armatei române (ian. -iunie 1917) 225
12. Ofensiva ruso-română: Mărăști, iulie 1917 248
13. Ofensiva germană și austro-ungară: Mărășești, august 1917 273
14. Ofensiva germană și austro-ungară: Oituz, august 1917... 305
15. Între război și pace (septembrie 1917 - ianuarie 1918) ... 327
16. Basarabia și pacea de la Buftea (ianuarie-martie 1918) 344
17. Pace, demobilizare, reluarea luptelor (martie-noiembrie 1918) 371
- Epilog 397
- În concluzie 414
- Lista selectivă a surselor 421
- Index 438
- Ilustrații
- HĂRȚI
1. România înainte de 1914 și după 1918... 16
2. Planul de război al României - Ipoteza Z 46
3. Înaintarea armatei române în Transilvania 77
4. Începe războiul în Dobrogea 96
5. Bătălia de la Sibiu, 26 - 29 septembrie 131
6. Contraofensiva Armatei a IX-a germane.

25 septembrie-9 octombrie 142

7. Retragera forțelor ruso-române din Dobrogea
154

8. Bătălii în trecătorile Carpaților 164

9. Retragera armatei române de pe Olt și Jiu 169

10. Bătălia pentru București 189

11. Bătăliile de la Râmnicu Sărat, Focșani și din
Vrancea, decembrie 1916 - 1917 213

12. Planurile de ofensivă pentru 1917 251

13. Bătălia de la Mărăști, 24 iulie - 1 august 1917
263

14. Bătălia de la Mărășești, 6 august-3 septembrie
1917 277

15. Bătălia de la Oituz, 8 - 21 august 1917 307

16. Ocupația militară românească din Basarabia 347

17. Linii de demarcație în Transilvania, 1918 - 1919
405

FOTOGRAFII

1. Regele Ferdinand și regina Maria 19

2. Premierul Ion I.C. Brătianu 23

3. Generali români 52

4. Înaltul Comandament germano-bulgar 59

5. Feldmareșalul August von Mackensen, generalul
Arthur Arz von Straussenburg și generalul Erich von
Falkenhayn 61

6. Infanteria română trecând Carpații, 28 august
1916 76

7. Generalul Constantin Prezan, comandantul
Armatei de Nord 78

8. Generalul Stefan Toșev, comandantul
Armatei a III-a bulgare 95

9. Generalul Andrei Zaioncikovski 97

10. Generalul Alexandru Averescu 112

11. Infanteriști turci pe Frontul Românesc, 1916 118

12. Pod de pontoane peste Dunăre, Manevra de la
Flămânda.

1 octombrie 1916 123

13. Generalul Krafft von Dellmensingen raportează arhiducelui
Karl lângă Sibiu 134
14. Monument al Corpului Alpin. Trecătoarea Oltului.
„Das Alpenkorps 26 – 29 IX 1916” 141
15. Soldați români care au murit apărând Brașovul.
7 – 8 octombrie 1916 146
16. Întoarcerea trupelor ungare la Brașov, 8 octombrie 1916... 148
17. Generalul Falkenhayn pe front 162
18. Prizonieri români capturați pe Olt 173
19. Generalul Ioan Dragalina, comandantul Armatei I 177
20. Prizonieri germani capturați pe Jiu 179
21. Distrugerea zonei petrolifere a României 204
22. Trupe române în plină retragere spre Moldova 208
23. Generalul Berthelot cu ofițeri ai misiunii militare franceze 237
24. Generalul Dimitri Șcerbacev, comandant, frontul românesc 250
25. Prizonieri austro-ungari capturați în Bătălia de la Mărăști 268
26. Post de observație al comandamentului german în timpul
Bătăliei de la Mărășești 279
27. Generalul Curt von Morgen, comandantul Corpului I Rezervă 282
28. Generalul Eremia Grigorescu este decorat de generalul
Berthelot, pe front 287
29. Prizonieri români cărând un camarad rănit 294
30. Negociatorii armistițiului de la Focșani.
9 decembrie 1917 337
31. Premierul Alexandru Marghiloman cu Sfatul Țării la semnarea

Actului de unire a Basarabiei cu România 358

32. Premierul Averescu sosește la Buftea pentru a se întâlni cu

Mackensen, 18 februarie 1918 363

33. Regele Ferdinand și regina Maria trec în revistă trupele în momentul începerii demobilizării, martie 1918 373

34. Premierul Alexandru Marghiloman, martie-noiembrie 1918 375

35. Generalul Constantin Christescu, șeful Marelui Stat Major, martie-noiembrie 1918 386

36. Parada victoriei de la București, 1 decembrie 1918 402

37. Generalul Prezan împreună cu membrii Comandamentului

Trupelor din Transilvania, 1919 410

TABELE

1. Date statistice preluate de la Corpul I de Armată (DI 2.

DI 4, DI 11), aflat în reorganizare la sud de Iași, 1917 192

2. Pierderile românilor și ale rușilor din Bătălia de la Mărășești, 1917 322

Prefață

Așa cum am arătat altundeva, participarea României în Primul Război Mondial a avut un amplu impact asupra tuturor forțelor beligerante. Atât Puterile Centrale, cât și Aliații au imobilizat pe Frontul Românesc importante resurse militare, în detrimentul operațiunilor desfășurate în alte părți. Mai mult, promisiunile cu privire la anexarea unor teritorii, pe care Puterile Antantei le-au făcut cu reticență noului aliat pentru a-l câștiga de partea lor, au reprezentat ulterior o piedică în negocierea unui acord de pace? În ceea ce-i privește pe români, aceștia au avut de îndurat o înfrângere zdrobitoare în 1916, o probă a focului trecută cu greu pe câmpul de luptă în 1917 și impactul traumatizant al

Revoluției Ruse, ceea ce i-a obligat să încheie separat o pace dezastruoasă cu Puterile Centrale. Victoria finală a Antantei le-a permis să-și atingă țelurile pentru care au luptat.

Cum era și firesc, istoricii români au acordat întotdeauna o atenție deosebită evenimentelor petrecute pe Frontul Românesc între 1916 și 1918, care au fost hotărâtoare pentru nașterea României moderne. În perioada interbelică, istoricii străini au tratat și ei subiectul cu un interes major. Relatările lor, asemenea celor românești, fie ele istorii oficiale sau studii independente, reflectau, atât prin accentele puse, cât și prin documentare, o perspectivă națională specifică. După al Doilea Război Mondial, în vreme ce istoricii români au continuat să detalieze rolul națiunii lor în Marele Război, alți istorici i-au acordat o atenție redusă, neglijând cu totul evenimentele de la 1917. Acest lucru s-a datorat, în parte, lipsei de interes, dar și dificultății de a apela la bibliotecile și arhivele românești. Începând cu anii 1960, când situația a început, încet, încet, să se îmbunătățească în privința ultimului aspect, am reușit ca, în următorii 30 de ani, să fac o serie de vizite prelungite nu doar la instituțiile din România care dețineau arhive, ci și la cele din țările care i-au fost cândva aliate sau inamice. Pe baza acestei documentări, am scris deja despre câteva aspecte distincte ale temei referitoare la România și statele beligerante în anii 1914 - 1918. În această carte, caut să fac o examinare echilibrată a operațiunilor militare și a evenimentelor strâns legate de acestea, petrecute pe Frontul Românesc în 1916 - 1918, care ține seama atât de perspectiva Puterilor Centrale, cât și de cea a României și aliaților ei. Campaniei neglijate de la 1917 i se acordă atenția cuvenită.

Deși studiul de față se întemeiază pe câteva dintre lucrările mele anterioare, el reprezintă o nouă sinteză, acoperind subiecte noi și încorporând surse de arhivă

suplimentare și materiale secundare recente. Prin urmare, nu este o istorie exhaustivă a operațiunilor militare, ci este o lucrare care – precum cred – prezintă suficiente amănunte și hărți pentru a le permite cititorilor să înțeleagă deciziile strategice și tactice, precum și urmările acestora pe câmpul de luptă. Ea caută de asemenea să înfățișeze o parte a laturii umane a războiului, făcând referire la documente personale publicate sau nepublicate. Fiindcă majoritatea cititorilor nu au, probabil, cunoștințe amănunțite despre România acelei perioade, am inclus și câteva informații generale despre această țară și conducătorii ei. Sper ca ei, dar și unii istorici care au o altă specialitate să înțeleagă mai bine acest capitol adeseori trecut cu vederea al istoriei Primului Război Mondial, a cărui influență se resimte și astăzi.

Aș vrea să atrag cititorului atenția cu privire la următoarele aspecte. În primul rând, pentru uniformitate, toate datele sunt prezentate conform calendarului gregorian în uz astăzi, deși România și Rusia foloseau la acea vreme calendarul iulian. În al doilea rând, deși termenii *Antanta* și *Aliații* sunt folosiți unul în locul celuilalt pentru a-i desemna pe tovarășii de arme ai României de până la 1917, ultimul este întrebuintat după ce Rusia a ieșit din război.

Cercetările care au stat la originea acestei cărți au fost cu puțință datorită multiplelor subvenții oferite de Consiliul Internațional pentru Cercetare și Schimburi Interacademice, Comisia Fulbright, Ministerul Educației din SUA, Asociația Filosofică Americană și concediilor de studii, precum și sprijinului acordat de Universitatea de Stat Emporia. În plus, sunt îndatorat mai multor prieteni și colegi decât pot aminti eu aici. Vreau să-mi exprim însă deosebita apreciere pentru ajutorul și încurajarea primite din partea lui Keith Hitchins, Paul Michelson, Dennis Showalter, Ernest Latham jr., Dan Dimancescu, Opry Dragalina Popa, Adrian Pandea și Jean-Claude

Dubois. Îi datorez mulțumiri speciale lui Jacque Fehr de la Universitatea de Stat Emporia pentru ajutorul ei indispensabil în ghidarea acestui proiect de la stadiul de manuscris la cel de prelucrare computerizată a textului și până la ultima formă a acestuia. Vreau de asemenea să-mi exprim deosebita apreciere față de colectivul de la University Press of Kansas care a contribuit la publicarea acestei cărți: Karen Hellekson, Larisa Martin, Susan Schott și în mod special redactorul-șef Michael Briggs. Doresc să aduc mulțumiri pentru contribuția soției mele, Andrey, care, înainte de toate, a fost alături de mine în multe dintre călătoriile de studiu și a îndurat cu multă răbdare lungul proces al așternerii pe hârtie a rezultatelor.

Glenn E. Torrey, profesor emerit de istorie,
Universitatea de Stat Emporia

AA	Archiv des Auswärtigen Amtes, Berlin
AD	Archives Diplomatiques, Ministère des Affaires étrangères, Paris
AMAER	Arhiva Ministerului Afacerilor Externe Română, București
AMR	Arhivele Militare Române
AOK	Armeeoberkommando (Înaltul Comandament Austro-ungar)
AN (București)	Arhivele Naționale Istorice Centrale
AS (Roma)	Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri
BA (București)	Biblioteca Academiei
BCS	Biblioteca Centrală de Stat
BA (Koblenz)	Bundesarchiv, Koblenz

BA/MA	Bundesarchiv / Militärarchiv, Freiburg
BVM	Batalion de vânători de munte
BVW / WGB	Württembergisches Gebirgs Bataillon / Batalionul de vânători de munte din Württemberg
CA	Corp de armată
CÂT	Comandamentul Trupelor din Transilvania
DC	Divizie de cavalerie
DI	Divizie de infanterie
GQG	Grand quartier general (Înaltul Comandament Francez)
HHStA	Osterreichisches Staatsarchiv, Haus -, Hof -, und Staatsarchiv
ICB	Înaltul Comandament Bulgar
IMPR	Istoria militară a poporului român
KA (München)	Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Kriegsarchiv
KA (Stuttgart)	Württembergisches Hauptstaatsarchiv, Kriegsarchiv
Kmdo KA (Viena)	Osterreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv Kommando (Comandament)
MCG	Marele Cartier General (Înaltul Comandament Român)

MMF	Mission Militaire Française
MMO	Mărăști, Mărășești, Oituz: Documente militare
MSM	Marele Stat Major
NA	Nachrichten Abteilung
NARA	National Archives and Records Administration, Washington, D.C.
NFA	Neue Feldakten
NO	Nachrichten Offizier
NZ	Notițe zilnice din război
OH!	Oberste Heeresleitung (Înaltul Comandament German)
OKM	Oberkommando Mackensen, București
OP	Operațiuni
PA	Politisches Archiv
FO PRO /	Public Record Office / Foreign Office, Londra
M RAPR	România în anii Primului Război Mondial
RI	Regiment de infanterie
RRM	România în războiul mondial, anii 1916 – 1919
SHAT	Service historique de l'armée de terre, Vincennes

A	STAVK Stated Major General ale Armatei Ruse de pe Front
TOE	Théâtre d'operations extérieurs
VO	Vorbindungs Offizier

Cum s-a ajuns la război

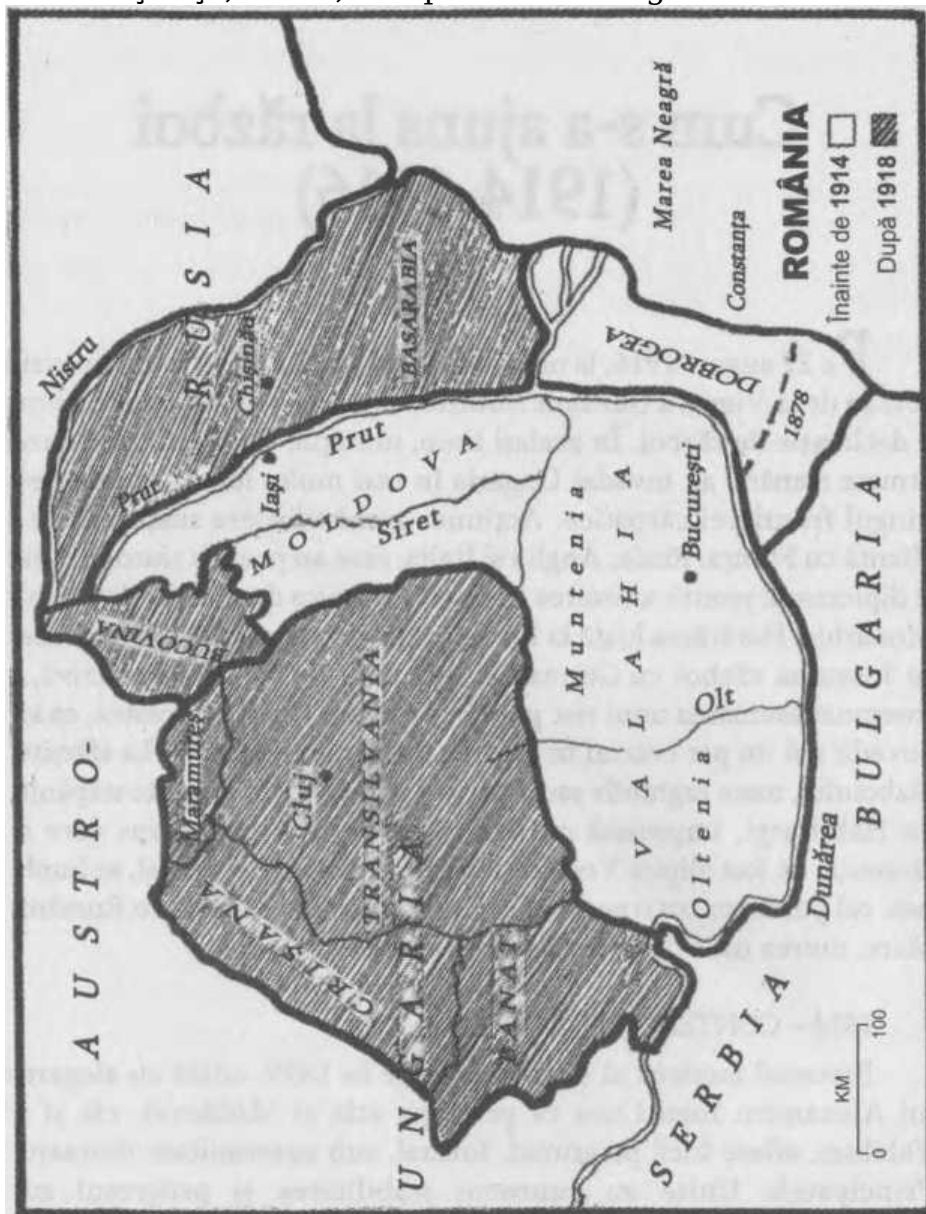
(1914 - 1916)

Pe 27 august 1916, la ora 9 seara, Edgar Mavrocordat, ministrul român de la Viena, a transmis Ministerului Austro-ungar de Externe o declarație de război. În același timp, unitățile din avangardă a trei armate române au invadat Ungaria în mai multe locuri situate de-a lungul frontierei carpatice. Acțiunea românilor era susținută de o alianță cu Franța, Rusia, Anglia și Italia, care au promis ajutor militar și diplomatic pentru anexarea regiunilor locuite de români din Dubla Monarhie. Hotărârea luată la București de a interveni în conflict, ceea ce însemna război cu Germania, Bulgaria și Turcia deopotrivă, a însemnat asumarea unui risc politic și militar. Cu toate acestea, ea s-a dovedit a fi un pas crucial în crearea României moderne. La sfârșitul războiului, toate regiunile sau o parte a regiunilor în discuție stăpânite de Habsburgi, împreună cu Basarabia de la imperiul rus care se fărâmița, au fost alipite Vechiului Regat al României. Astfel, se împlinea, cel puțin pentru o generație, visul românilor de a avea o Românie Mare, unirea tuturor teritoriilor lor istorice.

1914 - CONTEXTUL GENERAL

Procesul modern al unirii începuse în 1859, odată cu alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca principe atât al Moldovei, cât și al Valahiei, aflate încă pe atunci, formal, sub suzeranitate otomană. Principatele Unite au cunoscut stabilitatea și progresul sub puternicul și abilul succesor al lui Cuza, prințul german Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, care a venit la domnie în

1866. Participarea României alături de Rusia în războiul împotriva Turciei (1877 - 1878) a dus la recunoașterea independenței României în 1881, iar Carol a fost proclamat rege. În același timp, într-o manifestare tipică de nerecunoștința, Rusia, cu aprobarea Congresului de

România înainte de 1914 și după 1918. Adaptare în ediția University Press of Kansas după William Rodney, *Joe Boyle: King of the Klondike* (Toronto, McGraw Hill-Ryerson, 1974).

la Berlin, i-a luat României sudul Basarabiei. În schimb, România a primit Dobrogea, o provincie înapoiată, de care publicul român era, pe atunci, puțin interesat.¹

Pierderea Basarabiei a exacerbat teama și ura existente deja față de Rusia, servind drept catalizator al aderării României, în 1883, la Tripla Alianță (Germania, Austro-Ungaria și Italia). Legăturile economice și puterea Germaniei conduse de Bismarck au făcut ca această aderare să fie ademenitoare. Alianța a fost reînnoită de mai multe ori, ultima oară în 1913. De încheierea tratatului n-au știut decât Carol și câțiva conducători politici. Aducerea ei la cunoștința unui public mai larg n-a fost cu puțință din cauza sentimentelor profranceze ale majorității politicienilor români și a nemulțumirii crescânde față de tratamentul aplicat de Ungaria celor aproape 3.000.000 de români de pe teritoriul acesteia. În anii 1890, intensificarea discriminării politice și a persecuției culturale a declanșat mai multe mișcări de protest importante ale românilor transilvăneni, care s-au bucurat de simpatie în Vechiul Regat. Faptul că Budapesta și-a continuat cu încăpățănare și în secolul al XX-lea programul de maghiarizare a dat apă la moară curentului iredentist din

---

1 Pentru un studiu competent al istoriei românești din această perioadă, a se vedea Keith Hitchins, *Rumania, 1866-1947* (Oxford, M.B., Clarendon Press, 1994), cap. 1. Atitudinea românilor față de Dobrogea s-a schimbat pe măsură ce imigrația și dezvoltarea economică, inclusiv construirea unui port important la Constanța și a unui pod feroviar peste Dunăre care să-l lege de restul țării, au transformat această regiune de graniță într-o Californie românească. Constantin Iordaci, „«Rumînskata Kalifor-niia»: Integriraneto na Ceverna Dobrudja v. Rumîniia, 1878-1913 g.” *Istoricheski Pregled* 46, nr. 3/4 (2001), 50-78.

România. Deși mulți oameni politici și intelectuali simpatizau cu țelurile ei, niciun guvern de la București nu putea susține în mod public această mișcare. România avea încă nevoie de sprijinul Germaniei, care asigura avantaje economice și securitate împotriva planurilor rusești din Balcani. Era limpede faptul că această orientare impunea coexistența cu Austro-Ungaria.²

O reevaluare a politicii externe românești a început să se facă după anexarea de către Austro-Ungaria a Bosniei-Herțegovina în 1908 și venirea la putere la București a unui cabinet de liberali profrancezi mai tineri, condus de Ion I.C. Brătianu. Politica românească a suferit o schimbare decisivă abia în cursul războaielor balcanice (1912 - 1913). Bucureștiul a fost profund nemulțumit de faptul că Austria n-a susținut interesele românești în acest conflict. Ignorând sfatul Vienei, România a invadat, în vara lui 1913, Bulgaria când aceasta era atacată de armatele grecești și sârbești.³ Drept recompensă pentru contribuția ei la înfrângerea bulgarilor, România a anexat sudul Dobrogei. Alipirea acestui teritoriu de 8.000 km², cu o populație de 300.000 de locuitori, formată aproape în exclusivitate din bulgari și turci, a avut o importanță practică îndoielnică. Mai mult, bulgarii, care i-au acuzat pe români că guvernează noile ținuturi în mod abuziv, ca pe o semicolonie, erau însetați de răzbunare.⁴ Victoria facilă și alipirea unui

---

2 Hitchins, *Rumania*, 1-10, 40-54, 137-153, 203-230. Pentru un studiu sumar al acestei perioade, a se vedea Jean-Noel Grandhomme, *La Roumanie de la Triptice a l'Entente, 1914-1919* (Paris: Soteca, 2009), 25-38.

3 Șerban Rădulescu-Zoner, *România și tripla alianță la începutul secolului al XX-lea 1900-1914* (București, Editura Litera, 1977), cap. 2; Grandhomme, *Triptice*, 40-42.

4 Katrin Boeckh, *Von der Balkankriegen zum Ersten Weltkrieg. Kleinstaaten Politik und ethnische Selbstbestimmungen auf dem Balkan* (Munchen, Oldenbourg, 1996), 60. Francois Bocholier, „La Dobroudja entre Bulgarie et Roumanie (1913-1919). Regards française”, *Etudes balkaniques* 37, nr. 1-2 (2001), 65-69, reflectă

teritoriu nou au întărit încrederea românilor în forțele proprii și au impulsionat visurile unei posibile anexări a Transilvaniei, în acest moment, alianța cu Austro-Ungaria devenise un anacronism. La sfârșitul lui 1913, contele Ottokar von Czernin, ministrul austro-ungar la București, o caracteriza – după cum avea să se dovedească, în mod just – ca pe *„nimic mai mult decât o bucată de hârtie fără nicio semnificație”*.⁵

Simultan cu această îndepărtare de Austro-Ungaria, România a devenit deschisă unei apropieri de Tripla Antantă. Imediat după războaiele balcanice, francezii au preluat inițiativa, încercând să câștige simpatia Bucureștiului și încurajând o reconciliere ruso-română. Brătianu, ajuns din nou premier, a fost receptiv. Chiar înainte de a veni la putere în ianuarie 1914, el afirmase răspicat că susținea reorientarea politicii externe românești. Prin urmare, a pus la cale desfășurarea unor discuții secrete cu Rusia, care au avut loc sub pretextul unei vizite de prietenie făcute de țarul Nicolae al II-lea și anturajul său în România în iunie 1914. Fapt neobișnuit, care a părut a fi o recunoaștere a pretențiilor românilor, ministrul rus de externe, Serghei Sazonov, l-a însoțit pe Brătianu într-o scurtă călătorie cu automobilul dincolo de granița ungurească, în Transilvania. Reconcilierea dintre București și Sankt Petersburg a demonstrat că *„vechea cicatrice a Basarabiei”* era mai ușor de uitat decât *„rana în carne vie a Transilvaniei”*.⁶

---

preocupările bulgarilor. Lascu Stoica, „Din istoria Dobrogei de sud în cadrul României întregite 1913-1940”, Revista istorică 6, nr. 11-12 (1995), 957-975, rezumă punctul de vedere românesc.

5 Hitchins, Rumania, 153-154; Ottokar Czernin, Im Weltkrieg (Berlin, Ullstein, 1919), 106-107.

6 Vasile Vesa, România și Franța la începutul secolului al XX-lea 1900-1916 (Cluj, Editura Dacia, 1975), 48-49, 58; Anastasie Iordache, Ion I.C. Brătianu (București, Editura Albatros, 1994), 157, 202; Boltanzaz, „The Transylvanian Question and the Belligerents, July-October 1914”, Journal of Central European Affairs 13, nr. 4 (octombrie 1953), 339; Ester Uribes, „La rencontre de Constantza

Regele Ferdinand și regina Maria. Sursa: Marie, Queen of România, *Ordeal: The Story of My Life* (New York, Charles Scribner's Sons, 1935).

Prin urmare, când, după o lună, a izbucnit războiul mondial, regele Carol a considerat necesar să-și avertizeze aliații de la Berlin și Viena că îi va fi imposibil să mobilizeze armata română și să pornească cu ea împotriva Rusiei deoarece „*chestiunea românilor din Transilvania a stârnit un val de sentimente potrivnice Ungariei din partea populației române*”. Cu toate acestea, Carol a convocat, pe 3 august, Consiliul de Coroană la reședința sa de vară de la Sinaia pentru a cumpăni în privința atitudinii României în condițiile crizei europene. Cu o singură excepție, adunarea,

---

du 14 juin 1914”, *Revue roumaine d'histoire* 7, nr. 2 (1968), 233-246. Vizita a avut loc din inițiativa românilor. Ion Oprea, *România și imperiul rus, 1900-1924*, vol. 1 (București, Editura Albatros, 1998), 60-64.

formată din membri ai cabinetului, politicieni bătrâni, parlamentari de frunte și șefi de partide, a susținut ideea neutralității.

Carol le-a acceptat decizia. În luna care a urmat, pe măsură ce armatele austro-ungare se retrăgeau din fața atacurilor rusești din Galiția și Bucovina, la București s-a intensificat mișcarea de propagandă care cerea ca România să intre în război și să dea Austro-Ungariei „lovitura finală”. Carol, bolnav și abătut din cauza turnurii pe care o luaseră evenimentele, și-a pregătit declarația de abdicare. Dar moartea lui, survenită la 10 octombrie, a pus capăt dilemei în care se afla. La tron i-a succedat nepotul său în vârstă de 49 de ani, Ferdinand.⁷

DECIZIA INTRĂRII ÎN RĂZBOI

Spre deosebire de unchiul său, Ferdinand nu era, la vremea aceea, un conducător puternic și respectat. În concepția multora, el era „sărmanul Fritz”, neinteresant, incompetent și „înclinat spre alcoolism”. În realitate, era inteligent, cultivat și versat. Una peste alta, putea face conversație în mai multe limbi despre botanică, artă, arheologie, teologie sau muzică. În public, însă, ori cu persoane pe care nu le cunoștea bine, nu știa cum să se poarte și avea limba legată. Fie nu spunea nimic, fie rostea un amestec de fraze încurcate, fără sens. Criticii, inclusiv soția lui, Maria, credeau că problema lui nu era doar timiditatea, ci și o lipsă de „voință și inițiativă”.⁸

---

⁷ Czernin către Viena, 1 august, Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv [HHStA], Politisches Archiv [PA] XVIII, Gesandtschaftsarchiv Bukarest / 1914; Anastasie Iordache, „La declaration de neutralite de la Roumanie au commencement de la premiere guerre mondiale”, Revue roumaine d’histoire 13, nr. 1, (1994), 131-151; Glenn E. Torrey, Romania and World War I: A Collection of Studies (Iași, Center for Romanian Studies, 1998), 56-57, 65.

⁸ Ion Gheorghe Duca, Amintiri politice, 3 vol. (München, Jon Dumitru Verlag, 1981), 1:117,121; Dumitru Suci, Monarhia și făurirea României Mari (București, Editura Albatros, 1977), 165; Hannah Pakula, The Last Romantic: A Biography of Queen Marie of Romania (New York, Simon and Schuster, 1984), 134; Eugen Wolbe,

Regina, o persoană charismatică, profundă și hotărâtă, accentua problemele soțului ei, poate că în mod deliberat, prin personalitatea ei dominantă și intimidarea verbală. Aceasta i-a adus lui Ferdinand reputația de bărbat ținut sub papuc.⁹ Maria era extraordinar de simpatizată de români și a știut să îmbine aspirațiile lor naționale cu propriile ei ambiții. La moartea lui Carol, ea era dornică să-i conducă dacă soțul ei abdica de la obligațiile sale. Așa cum i se cădea unei nepoate a reginei Victoria și a țarului Alexandru al II-lea, Maria a îmbrățișat cu pasiune cauza Antantei și a făcut în așa fel încât soțul ei să-și asume același angajament.¹⁰ La urcarea pe tron, Ferdinand a declarat că va fi „*un bun român*”, acționând „*doar în conformitate cu datoria și în interesul poporului român*”. Nu i-a fost totuși ușor ca, în calitate de prinț german, să urmărească în mod activ o politică ce avea să ducă aproape inevitabil la un război cu țara sa natală.¹¹ Atât problemele de conștiință ale lui Ferdinand, cât și priceperea sa limitată în arta guvernării i-au fost de folos lui Brătianu, care a putut să pună nestingherit în practică politica realistă pe care o impunea interesul României.

Se spune că prim-ministrul, un admirator al lui Cesare Borgia, îl „*citea pe Machiavelli noaptea ca să-i*

Ferdinand I. Der Begründer Grossrumaniens (Leipzig, Ver-bano, 1938), 17.

⁹ Există multe exemple în nepublicatele „Memorii” ale Măriei, Arhivele Naționale Istorice Centrale [AN (București)], fondul Regina Maria, i.e., 12-25 noiembrie 1916; Alexandru Sturdza, „Jurnal”, 19 noiembrie/ 2 decembrie 1916, AN (București), fondul Sturdza; Pakula, Last Romantic, 134, 191.

¹⁰ Wolbe, Ferdinand, 109; Czernin către Viena, 7, 30 septembrie 1914, HHStA, PA I, Karton 517. „A trebuit să fiu un fel de «doctor de suflete» ca să-l pregătesc puțin câte puțin, să-i întăresc voința, să-i susțin moralul, să netezesc calea”, Maria, regina României, Ordeal: The Story of My Life (New York, Charles Scribner's Sons, 1935), 7.

¹¹ Wolbe, Ferdinand, 114; Suci, Monarhia, 166-167; Maria, „Memorii”, 13 octombrie; Ioan Lupaș, Zur Geschichte der Rumänien (Sibiu, Krafft und Drotleff, 1943), 566.

aplice principiile ziua". Era cu siguranță cel mai potrivit pentru disimularea diplomatică necesară liniștirii Puterilor Centrale în timp ce negocia cu Antanta condițiile și momentul intrării României în război.¹² Înfațișat ca „*una dintre cele mai complexe personalități ale României*", Brătianu reprezenta o enigmă pentru marea masă a românilor, rezervat și distant ca un sfinx, în cercul de elită al politicii românești, era „*adorat de colaboratori și atacat cu vehemență de adversari*". Lua decizii exasperant de încet. Toate repercusiunile posibile erau „*examine, reexamine și răsexamine*" cu atenție. Odată, i-a declarat unui reporter de la *Time*. „*Încerc să las pe mâine greșelile pe care oamenii îmi spun că ar trebui să le fac azi*".¹³

Când era presat să ia o decizie, devenea adeseori de negăsit, retrăgându-se la Florica, moșia lui de la țară, sau băgându-se în pat. Perioadele de muncă intensă alternau cu perioadele de letargie. Se culca devreme și dormea după-amiaza. Cât era treaz, își petrecea în general timpul într-un fotoliu sau întins pe canapea. Rareori se ducea la birou, preferând să se ocupe de treburi de acasă. Musafirii îl găseau adesea cu o carte în mână; de cele mai multe ori, era o carte de istorie. Fascinat de analogiile istorice, asemena lupta României pentru unitate națională cu cea a Italiei. „*Va veni vremea*", îi spunea el ministrului francez, Camille Blondel, în noiembrie 1912, „*când edificiul Austro-Ungariei va fi distrus... de aceea trebuie să fim pregătiți... să-i primim pe frații noștri din Transilvania*".

---

12 Constantin Argetoianu, Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri, 10 vol. (București, Humanitas-Machiavelli, 1991-1997), 2:138; Ion Gheorghe Duca, Portrete și amintiri, ed. a II-a (București, Cartea Românească, f.d.), 39-40.

13 Ioan Scurtu, Ion I.C. Brătianu (București, Editura Museion, 1992), 3,101; Ior-dache, Brătianu, 213; Radu R. Rosetti, Mărturisiri, 1914-1918 (București, Editura Modelism, 1997), 80, 99; Terrence Elsberry, Marie of Romania (New York, St. Martin's Press, 1972), 217.

Începutul războiului în 1914 l-a convins pe Brătianu că acea vreme venise. Credea că este sortit să îndeplinească un rol istoric în acest proces.¹⁴

Incapacitatea regelui Ferdinand de a juca un rol activ în politica externă i-a permis lui Brătianu să exercite o adevărată dictatură.

Premierul Ion I.C. Brătianu. *Sursa: Marie, Queen of România, Ordeal: The Story of My Life* (New York, Charles Scribner's Sons, 1935).

Negocia direct cu reprezentanții Marilor Puteri de la București, ocolind serviciul diplomatic român. Ministrul afacerilor străine din cabinetul său era numit îndeobște „*ministrul străin de afaceri*”. Brătianu exercita un control similar asupra altor sfere ale vieții politice românești prin intermediul Partidului Liberal și al unui grup format

---

14 Frank Rattigan (București) către Foreign Office [FO], 22 februarie 1917, Public Record Office (Londra) [PRO], FO, clasa 371, dosar 2883 [371/2883]; Torrey, *Romania and World War I*, 107; Scurtu, Brătianu, 99; Vesa, *România*, 37; Du-ca, *Portrete*, 45.

din rude și prieteni apropiați.¹⁵ Brătianu căuta să câștige sprijinul regelui Ferdinand și al reginei Maria cu ajutorul unuia dintre cumnații lui, prințul Barbu Știrbey. Deși era, în aparență, doar administratorul domeniilor regale, Știrbey exercita o enormă influență asupra perechii regale. Moșier bogat și prosper om de afaceri, era deosebit de chipeș, sigur pe sine în societate și considerat un „*seducător de femei*”. Printre acestea din urmă se afla și Maria, al cărei soț nu întrunea niciuna dintre aceste calități. În 1907, după un șir de infidelități atât din partea ei, cât și din a lui Ferdinand, Maria a găsit în Știrbey un confident, un amant și tatăl a cel puțin unuia dintre copiii ei. Fapt nu tocmai neobișnuit în societatea românească a timpului, Ferdinand nu doar că a tolerat această relație, dar a și legat o strânsă prietenie cu Știrbey. În 1914, Știrbey ajunsese confidentul intim și consilierul personal al lui Ferdinand. Știind să asculte și să se adapteze la limitele monarhului, stătea și discuta cu el ore în șir la o ceașcă de cafea sau un pahar cu whisky. „*Este un om cu care eu mă înțeleg*” remarcă Ferdinand în 1914.¹⁶ Știrbey, discret, devotat și bun cunoscător al problemelor țării, a devenit tutorele politic al lui Ferdinand între 1914 și 1918. Duca nu este departe de adevăr când afirmă că Știrbey „*avea o influență totală asupra regelui, ca și asupra reginei... El era adevăratul suveran al României*”. Acest rol dispăcea multora care

---

15 Dimitrie I. Ghica, „Souvenirs de carrière, 1890-1940”, 614 (manuscris la Hoo-ver Institution Archives, Stanford, Calif.); Saint-Aulaire către Paris, 21 august 1916, Archives Diplomatiques, Ministère des Affaires Etrangères (Paris) [AD], Guerre 1914-1918, Balkans, Roumanie, vol. 112, 2; Bussche (București) către Auswärtiges Amt [AA], 26 noiembrie, Archiv des Auswärtigen Amts (Berlin) [AA], PA, dosar Deutschland 128, nr. 2; Iordache, Brătianu, 236.

16 Pakula, Last Romantic, 147-149, 157-158, 203, 206, 208; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 3:174-176; Alexandru Marghiloman, Note politice, 1897-1924, 5 vol. (București, „Eminescu”, 1927), 1:240. Ioan Scurtu, „Eminențe cenușii: Barbu Știrbey”, Magazin istoric 33, nr. 6 (1999), 54.

vedeau în Știrbey o eminență cenușie, un „Rasputin român”.¹⁷ Mulțumită lui Știrbey, a existat o strânsă cooperare între Coroană și Brătianu în anii grei ai neutralității și războiului.

NEGOCIEREA OBIECTIVELOR PARTICIPĂRII LA RĂZBOI

Cu sprijinul regelui și al unei largi majorități liberale în parlament, Brătianu a început în 1914 un atent și temeinic proces de pregătire a României în vederea participării la lichidarea Austro-Ungariei. Principala lui problemă internă era existența unei coaliții de politicieni și intelectuali care, după ce primele bătălii demonstraseră că Dubla Monarhie era slabă și că Germania nu era invincibilă, au cerut invadarea imediată a Transilvaniei. Brătianu, care era conștient de vulnerabilitatea poziției strategice a României și de faptul că țara nu era pregătită din punct de vedere militar, știa că o eventuală invazie s-ar fi încheiat în mod sigur cu un dezastru. Așa cum îi spusese cândva ministrului francez, el nu avea intenția să meargă la război până când nu existau „*75 de șanse dintr-o sută de a învinge*”.¹⁸ Principala problemă diplomatică a lui Brătianu era aceea de a negocia cu Antanta o alianță care să asigure că România își va atinge obiectivele în cazul participării la război, dar și să evite o ruptură cu Puterile Centrale. Brătianu, „*un maestru de primă clasă al jocului diplomatic*”, și-a ascuns atât de bine adevăratele intenții, încât Antanta a șovăit, iar Puterile

---

17 Duca, Amintiri, 1:125, 264; Scurtu, „Barbu Știrbey”, 54, 58; Rattigan către Curzon (Londra), 21 mai, 1 iulie 1919, PRO/FO 608/49; manuscrisul Jean Naum, Biblioteca Academiei [BA (București)], fondul Palatului.

18 Constantin Nuțu, România în anii neutralității, 1914-1916 (București, Editura Științifică, 1972), 172-176, 195-204, 210-212. A se vedea Torrey, Romania and World War I, 11-13, 20, și Grandhomme, Triptice, cap. 2; Blondel către Paris, 4 mai 1915, AD, Guerre, Roumanie, vol. III.

Centrale s-au amăgit până în ultima clipă.¹⁹

Chiar înainte ca regele Carol să înceteze din viață, Brătianu negociase acorduri de neutralitate cu Italia (23 septembrie) și Rusia (1 octombrie). Ultimul prevedea ca, în schimbul neutralității binevoitoare a României, Rusia să-i recunoască dreptul de a anexa provinciile din Austro-Ungaria locuite de români, cu încuviințarea de a alege momentul în care le va ocupa. Acest acord n-a fost decât un acot pentru ceea ce dorea să obțină Brătianu; Rusia nu garanta faptul că România va dobândi acest teritoriu, iar Marea Britanie și Franța nu erau părtașe la înțelegere. La începutul lui 1915, Marea Britanie și Franța s-au alăturat Rusiei la negocieri, dar, pe atunci, niciuna nu era dispusă să accepte prețul mare cerut de Brătianu: Bucovina, Banatul, Transilvania și toată Crișana și Maramureșul sau cea mai mare parte a acestora. Atitudinea lor s-a schimbat însă în vara lui 1915. Impasul cu pierderi enorme pentru armatele britanice și franceze de pe Frontul de Vest, înfrângerea Aliatilor la Dardanele și retragerea dezastruoasă a armatei rusești din Polonia le-au convins că ajutorul României era acum o necesitate.²⁰

La începutul lui iulie, Puterile Antantei și-au exprimat disponibilitatea de a semna un acord prin care să fie acceptate, în esență, toate pretențiile teritoriale ale României în schimbul angajamentului acesteia de a intra în război într-un interval de cinci săptămâni. Având însă în vedere ultimele succese militare ale Puterilor Centrale, Brătianu a obiectat, spunând că intrarea României în război în acel moment ar fi fost curată „sinucidere”. Spre sfârșitul verii, el nu era dispus nici

---

19 V.N. Vinogradov, Rumîniia v godî pervoi mirovoi voinî (Moscova, Nauka, 1969), 165. A se vedea și Ema Nastovici, România și puterile centrale în anii 1914-1916 (București, Editura Politică, 1979), cap. 2, 4; Iordache, Brătianu, 213-215.

20 Oprea, România și imperiul rus, 1:68-74,87-89; Vesa, România, 112,117.

măcar să semneze o înțelegere cu data intrării în vigoare nespecificată, ca nu cumva compromisul cu privire la caracterul ei secret să provoace un atac preventiv din partea Puterilor Centrale. Cabinetul său, înștiințat pentru prima dată despre aceste negocieri, l-a susținut pe Brătianu în decizia sa de a se abține.²¹ Deși în 1915 nu s-a semnat nicio înțelegere, Brătianu se angajase din punct de vedere moral față de Antanta, iar aceasta din urmă aprobase vastele aspirații teritoriale ale României. În vara lui 1916, când situația militară a Aliaților s-a îmbunătățit, negocierile au fost reluate în baza acestor condiții. Până atunci, România s-a aflat într-o situație îngrijorătoare. Bulgaria, care s-a alăturat Puterilor Centrale (octombrie 1915) și a participat la înfrângerea și ocuparea Serbiei, devenise un vecin periculos. Puterile Centrale au apelat la presiuni diplomatice și au dat de înțeles că vor trece la acțiuni militare pentru a-l sili pe Brătianu să dea înapoi și, în plus, să le vândă grânele și petrolul de care aveau disperată nevoie.²²

În vara lui 1916 însă, a avut loc o altă schimbare de situație. Armata germană n-a reușit să cucerească Verdunul, Aliații strângeau o forță considerabilă la Salonic sub conducerea generalului francez Maurice Sarrail, britanicii pregăteau o mare ofensivă pe Somme, iar rușii au lansat o ofensivă condusă de generalul Alexei Brușilov. Începând cu luna iunie, forțele lui Brușilov au străpuns liniile austro-ungare în Galiția și Bucovina, amenințând să pătrundă până în inima Ungariei. Era un motiv întemeiat ca Brătianu să se teamă că armata rusă putea ocupa Transilvania, că Austro-Ungaria putea fi

---

21 „Proiect de convențiune militară între Regatul Român și Imperiul Rus”, 18 iulie 1915, Biblioteca Centrală de Stat (București) [BCS], fondul St. Georges, arhiva Coandă; Vinogradov, Rumîniia, 139-141; Vesa, România, 121-122.

22 Torrey, Romania and World War 1, 22, 25; Nuțu, România, 264, 277-280; Nastovici, România și puterile centrale, 207-208; Carl Mühlmann, Oberste Heeresleitung und Balkan in Weltkrieg, 1914-1918 (Berlin, Limpert, 1942), 159-161.

obligată să ceară pace sau că Antanta, exasperată de tergiversările sale, putea hotărî că nu mai are nevoie de ajutorul României. Oricare dintre aceste scenarii putea pune în pericol atingerea obiectivelor României. Brătianu și-a dat seama că venise vremea să-și ia un angajament. Prin urmare, pe 4 iulie, a anunțat că este pregătit să încheie o alianță. Cum liderii Antantei acceptaseră deja pretențiile teritoriale esențiale ale României, ei se așteptau la o încheiere grabnică a acordurilor politice și militare. Negocierile s-au întins în schimb pe durata a cinci săptămâni, întârziind intrarea României în război până la 27 august. Spre sfârșitul acestei perioade, ofensiva lui Brușilov s-a oprit.²³

FINALIZAREA ALIANȚEI

Brătianu enunțase trei condiții generale în vederea încheierii unei convenții militare: asigurarea muniției necesare; armatele aliate de pe toate fronturile să treacă la ofensivă pentru a împiedica forțele inamice să se îndrepte împotriva României, ceea ce însemna inclusiv ca poziția forțelor rusești din Bucovina și Galiția „*să rămână cel puțin cea de astăzi*”; și, în fine, „*protecție necondiționată*” împotriva unui atac bulgăresc. Prima a fost îndeplinită în clipa în care britanicii și francezii au promis că transporturi aflate deja pe drum vor fi expediate prin Rusia. *La defensive a outrance** a francezilor de la Verdun, redresarea armatei italiene de pe Piave, declanșarea ofensivei britanice pe Somme (4

23* Defensivă înverșunată (în franceza în original) (n. tr.)

Blondel către Paris, 29 iunie, AD, Guerre, Roumanie, vol. 98; Barclay către FO, 29 iunie, PRO/FO 371/2606; Blondel către Paris, 4 iulie, AD, Guerre, Roumanie, vol. III; Torrey, Romania and World War I, 108. Pentru un studiu amănunțit al acestor negocieri, a se vedea Dumitru Preda, România și Antanta. Avaturile unei mici puteri într-un război de coaliție, 1916-1917 (București, Institutul European, 1998), cap. 1, „Preliminarii”. Despre Ofensiva Brușilov, a se vedea Timothy Dowling, The Brusilov Offensive (Bloomington, Indiana University Press, 2008), 150-159, și Norman Stone, The Eastern Front, 1914-1917 (New York, Charles Scribner's Sons, 1975), cap. 11 și 12.

iulie) și succesul lui Brușilov păreau să satisfacă punctele 2 și 3. Generalul Joseph Joffre, șeful înaltului Comandament Francez, i-a asigurat pe români că *„România ar putea invada... și ocupa Transilvania fără niciun risc... Austria... nu dispune de nicio divizie pe care s-o trimită în Transilvania”*. Când Brătianu l-a întrebat pe atașatul militar francez despre veștile privind formarea unei noi armate germane care putea fi trimisă împotriva României, el a fost asigurat *„că, de opt luni, germanii n-au izbutit să creeze nici măcar o divizie nouă... formarea unei armate noi era o imposibilitate”*.²⁴

Liderii Antantei, dorind cu disperare intrarea României în război, au fost la fel de înșelători în privința îndeplinirii condiției puse de Brătianu în legătură cu amenințarea bulgară, care-l neliniștea cel mai mult. Blondei a prezis că armata bulgară va fi *„anihilată”* de forțele aliate de la Salonic; premierul francez, Aristide Briand, a susținut cu tărie că un atac bulgăresc împotriva României era *„improbabil”*.²⁵ Brătianu avea motive să fie sceptic în privința acestor previziuni fără temei. De aceea, a căutat să obțină asigurări că Aliații vor lansa o ofensivă destul de puternică încât să îndepărteze forțele bulgare de granița română, precum și ajutorul unei puternice forțe expediționare rusești în Dobrogea. Strategii militare români se bizuiau pe această forță încă din noiembrie 1914, fiind cuprinsă în planul de

---

24 Brătianu către Lahovari (Paris), 3 iulie, BCS, fondul St. Georges; Vinogradov, Rumîniia, 157; Briand către Blondei, 7 iulie, AD, Guerre, Roumanie, vol. III; France, Ministere de la Guerre, Les armées françaises dans la grande guerre, vol. 8(1) (Paris, Imprimerie Naționale, 1934), anexa 3, nr. 1352, 26 iunie; maior Jules Pichon (București), „Historique des negociations poursuivies avec le gouvernement roumain en juin 1916”, Service historique de l’armée de terre, Vincennes [SHAT], Serie 7N, Carton 1455 [7N1455]; Torrey, Romania and World War I, 109.

25 Resume, Blondel-Brătianu, 29 iunie, AN (București), fondul Casa Regală, dosar 38/1916; Briand către Blondel, 7 iulie, AD, Guerre, Roumanie, vol. III.

război al României. În iulie 1916, când au început negocierile finale, Brătianu a cerut o forță rusească de 50.000 de oameni. El a mărit-o la 200.000 când francezii și britanicii au insistat ca, pe lângă operațiunile principale îndreptate spre Transilvania, armata română să inițieze o ofensivă împotriva Bulgariei. Când rușii au refuzat să promită mai mult de 50.000 de oameni, Brătianu a amenințat că nici măcar nu va declara război Bulgariei. Din acest impas s-a ieșit doar după ce românii au acceptat mai puține trupe, iar Antanta a renunțat la cererea ca România să atace sau chiar să declare război Bulgariei.²⁶

Brătianu a rămas plin de îndoieli cu privire la capacitatea și intențiile forțelor aliate de la Salonic (AAO). Francezii pretindeau că AAO au 400.000 de oameni. În realitate, numărau mai puțin de 229.000 de combatanți. Românii aveau dovezi în privința acestei denaturări. Puterile Centrale furnizau rapoarte care puneau la îndoială efectivul trupelor aliate, iar depeșele trimise de atașatii militari ai României de la Sofia și Atena confirmau acest lucru.²⁷

---

26 Duca, Amintiri, 1:251; Alexandru Oșca, Dumitru Preda, Eftimie Ardeleanu, ed., Proiecte și planuri de operații ale marelui stat major român până în anul 1916 (București, Arhivele Militare Române, 1992), 90-91, 122-123, 172-173; Torrey, Romania and World War I, 144-151; Preda, România și Antanta, 42-58. Liderii aliați au ajuns la concluzia, care avea să se dovedească a fi corectă, că unei declarații de război adresate de România Austro-Ungariei avea să i se răspundă cu o declarație de război din partea Bulgariei sau, în lipsa acesteia, că forța expediționară rusă din Dobrogea putea provoca un conflict. Briand către Paleologue (Petrograd), 31 iulie, AD, Guerre, Roumanie, vol. 112.

27* O ofensivă afirmată (în franceza în original) (n. tr.)

Joffre către Despres, 8 august, AD, Guerre, Roumanie, vol. 99; France, Ministère de la Guerre, Armees, vol. 7(1); 524; William Robertson, Soldiers and Statesmen, 1914-1918 (Londra, Cassell, 1926), 130, 141; Maurice Sarrail, Afon commandement en Orient, 1916-1918 (Paris, Flammarion, 1920), 149; Țenescu către Marele Stat Major (MSM), 11 august, BCS, fondul St. Georges, arhiva Filodor; Barclay către FO, 30 iulie, PRO/FO 371/2607; Fasciotti către

Bănuitor, Brătianu a continuat să-i întrebe pe miniștrii aliați despre forțele lui Sarraïl. El susținea că acestea nu sunt „*în măsură să-i înfrângă pe bulgari, nici să țină în loc cea mai mare parte a acestora*”, întreba „*cu multă insistență*” și despre anvergura operațiunilor AAO. Dădea de înțeles că voia ca ele nu doar să îndepărteze forțele bulgare de granița română, ci și să se îndrepte spre nord, cu obiectivul de a deschide o rută de aprovizionare între Salonic și București.²⁸ În realitate, Sarraïl și asociatul său britanic, generalul George Milne, precizaseră propriilor guverne că ezită să „*întreprindă ceva de natură serioasă*”, cum s-a exprimat ultimul. Bănuind și el acest lucru, Brătianu a insistat nu numai ca AAO să atace cu zece zile înainte ca România să declare război, dar a și propus ca trupele să ocupe în această perioadă anumite puncte de pe teritoriul bulgăresc. Chestiunea n-a fost soluționată niciodată. Forma finală a convenției militare înfățișa în mod ambiguu misiunea lui Sarraïl ca fiind *une offensive affirmée**, ce trebuia să înceapă cu opt zile înainte ca România să declare război. Datele au fost fixate pentru 20 august, respectiv 28 august. Românii au interpretat expresia *offensive affirmée* ca însemnând cel puțin „*o acțiune foarte energică și prelungită, dacă nu de a străpunge imediat frontul bulgăresc, măcar de a împinge dușmanul înapoi și de a-l obliga să elibereze regiunea Dunării [de forțe]*”. Aliații, în schimb, au interpretat-o doar ca pe o „*încercare de a ține forțele bulgare pe loc... [nu ca pe] o încercare de atac cu scopul de a înfrânge în mod*

Roma, 1 august, Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri [AS (Roma)], 1914-1918, Telegrammi di Gabinetto in Arrivo, Anno 1916, vol. 441. Românii înclinau să nu dea crezare rapoartelor atașatului lor militar de la Atena, lt. colonel Constantin Crăiniceanu, deoarece era considerat un „germa nofil fanatic”. Duca, Amintiri, 1:251.

28 Saint-Aulaire (București) către Paris, 4 august, AD, Guerre, Roumanie, vol. 99; Saint Aulaire către Paris, 5, 21 august; „Protocole du 11 aout 1916”, AD, Guerre, Roumanie, voi. 112, 2.

hotărâtor forțele bulgare". Liderii aliați erau conștienți că există o gravă neînțelegere, dar au acceptat, chiar dacă cu muștrări de conștiință, să n-o lămurească de teamă ca negocierile să nu eșueze.²⁹

Pe lângă aceste probleme controversate existente în convenția militară, negocierile de aliere au fost întârziate de faptul că Brătianu a vrut ca în convenția politică să fie incluse două clauze conexe. Una, cea care prevedea să nu se încheie pace separată, obliga de fapt Antanta să lupte până când România își satisfăcea toate dezideratele teritoriale. Cealaltă garanta României egalitate cu puterile aliate în toate hotărârile și discuțiile legate de încheierea păcii. Prima reflecta preocuparea lui Brătianu legată de faptul că Austro-Ungaria, descurajată de intrarea României în război, ar putea ajunge la o înțelegere cu Antanta în defavoarea României. Cea de-a doua, așa cum a explicat Londrei ministrul britanic George Barclay, reflecta îngrijorarea lui Brătianu că interesele României ar putea fi desconsiderate la negocierile de pace, așa cum se întâmplase după războiul ruso-turc, în perioada în care fusese premier tatăl său, *„gând care l-a obsedat din copilărie*". Dacă condițiile puse de el în aceste chestiuni, ca și în altele, nu erau îndeplinite, Brătianu a declarat că-și va da demisia, ceea ce ar fi contribuit la eșecul negocierilor. *„Recunosc cu inima deschisă că pretențiile românești sunt ridice*", comenta colonelul Maurice Pellé, *aide-major* al generalului Joffre pentru Frontul de Est, *„dar că ar merita ca negocierile să fie întrerupte din cauza lor, asta nu*". În continuare, el arăta că nu se punea problema ca, până la urmă, cele patru Mari Puteri *„să continue războiul doar pentru România*". La fel, în

---

29 Paleologue către Paris, 5 august, AD, Guerre, Roumanie, vol. 112, 2; Saint-Aulaire către Paris, 4 septembrie, AD, Guerre, Roumanie, vol. 99, 2; Milne către Robertson, 14 august, Robertson către Hardinge (FO), 15 august, PRO/FO 371/2607; Torrey, Romania and World War I, 132-134.

chestiunea statutului Marilor Puteri, Pellé susținea că România va avea o „influență corespunzătoare puterii sale” și va „*fi recompensată doar pentru importanța cooperării ei*”.³⁰ Argumentele lui Pellé au prevalat în fața opoziției Rusiei, iar rezervele respective au fost oficializate într-un acord secret încheiat între liderii Antantei. Ei au convenit că anexările promise României vor fi realizate „doar în măsura în care situația generală le va permite” și că, înainte ca România să fie primită la negocierile de pace, Aliații vor ajunge la un acord „*asupra deciziilor extrem de importante*”. Este limpede că Aliații, în special rușii, nu se simțeau legați de litera convenției politice. Văzând în Brătianu un „*cămătar politic*” care îi șantaja, ei erau pregătiți „*să-i plătească acestuia cu aceeași monedă*”, după cum s-a exprimat Vinogradov. Capitulara în fața cererilor României a marcat sfârșind a aproape doi ani de târguială diplomatică. Capacitatea lui Brătianu „*de a se tocmi cu o abilitate genială*” făcuse ca ultima lună să fie deosebit de frustrantă pentru liderii aliați. A fost, conform expresiei lui Joffre, „*une toiles de Penelope*”.^{*31} Dorința de a vedea

---

30* O pânză a Penelopei (în franceza în original) (n. tr.)

Vinogradov, Rumîniia, 157; Fasciotti către Roma, 5, 10 august, AS (Roma), Telegrammi... Arrivo, vol. 441; Brătianu către Mișu (Londra), 11 august, Bar-clay către Grey, 11 august, GRC [funcționar] către Hardinge, 14 august, PRO/FO 371/2607; Blondel către Paris, 26 iulie, Pellé către Briand, 7 august, AD, Guerre, Roumanie, vol. 112, 2; Grande quartier general către Theatre d'operations exterieurs, „Note sur le concours roumain”, SHAT, 16N3167.

31 Albert Pinguad, L'histoire diplomatique de la France pendant la Grande Gu-erre, voi. 2 (Paris, Editions „Alsatia”, 1938), 182, 194-195; Grey către Greene (Tokio), 11 august, PRO/FO 371/2607; Briand către Isvolsky, 11 august, Fleu-rieu (Londra) către Paris, 12, 15 august, AD, Guerre, Roumanie, vol. 112,2; Pi-chon către Joffre, 12 iulie, SHAT, 7N1455; Vesa, România, 195; V.N: Vinogra-dov, „Romania in the Years of the First World War”, International History Re-view 14, nr. 1 (august 1992), 461. Penelopa, din Iliada și Odiseea lui Homer, și-a refuzat pețitorii vreme de 20 de ani.

România intervenind în conflict îi determinase să facă promisiuni fără a lua pe deplin în calcul impactul viitor al acestora, împreună cu alte înțelegeri secrete, promisiunile teritoriale făcute României și cuprinse în convenția politică eliminau practic posibilitatea Aliatilor de a încheia ulterior pace separată cu Austro-Ungaria. Era un pas important într-o neplanificată misiune a Aliatilor de dezmembrare a imperiului multinațional. Aceste acorduri, inclusiv cel cu România, au complicat desfășurarea Conferinței de Pace de la Paris din 1919.

Au trecut câteva zile până când toți reprezentanții diplomatici și militari ai Antantei au primit autorizarea, așa încât semnarea oficială a ambelor convenții a avut loc pe 17 august, la ora 11. Obsedat de păstrarea secretului și știind că România este „o țară a indiscreției și a indiscrețiilor”, Brătianu le-a cerut semnatarilor din partea Antantei să vină „pe drumuri diferite și pe jos” acasă la fratele lui, Vintilă. După ce a făcut un ocol – pentru derutare – pe la un prieten, premierul a sosit și el pe jos. Textele convențiilor erau scrise de mână pentru că dactilografii le-ar fi putut divulga. După semnare, cei prezenți au plecat „pe furiș unul câte unul”.³² A fost pregătită o declarație de război care urma să fie trimisă prin curier, la Viena, în noaptea de 27 spre 28 august, simultan cu trecerea frontierei austro-ungare de către armata română. A fost programat Consiliul de Coroană pentru dimineața zilei de 27 august, cu scopul de a informa cabinetul și pe conducătorii partidelor. În după-amiaza aceleiași zile, avea să fie declarată în mod public

---

32 Fasciotti către Roma, 15 august, AS (Roma), Telegrammi... Arrivo, vol. 441; Duca, Amintiri, 1:257-259,261; Constantin Giurescu, „România și primul răz-boi mondial”, în Unitate și continuitate în istoria poporului român, ed. D. Ber-ciu (București, Editura Academiei, 1968), 351. Există o fotocopie a uneia dintre ciornele scrise de mână în Victor Atanasiu et al., România în anii primului război mondial [RAPRM], 2 vol. (București, Editura Militară, 1987), 1:151.

mobilizarea, aflată deja în stadii preliminare.³³

2

Armata română și planul de război al României ORGANIZARE, PERSONAL, TACTICĂ

În august 1916, dintr-o populație de numai 8.000.000 de locuitori, România a mobilizat 800.000 de oameni, având la dispoziție alți 400.000 care puteau fi chemați sub arme. Aceasta echivala cu 30% din populația masculină.³⁴ Circa 560.000 formau armata de operațiuni, iar 440.000 dintre aceștia, forțele de luptă. Dintre cele 336 de batalioane, 146 erau în serviciul activ, 120 de rezervă, iar restul, unități teritoriale sau de miliție, formate din bărbați mai vârstnici, unii și de 55 de ani. Forțele de luptă erau organizate în 23 de divizii de infanterie, două divizii și cinci brigăzi de cavalerie, șase brigăzi mixte și 329 de baterii de artilerie. Diviziile de infanterie difereau mult în dimensiune, calitate și armament. Fiecare divizie de la 1 la 10 avea trei brigăzi, dintre care două erau alcătuite din regimente active cu oameni mai tineri și ofițeri în general activi; a treia brigadă cuprindea, în cea mai mare parte, rezerviști mai vârstnici. Fiecărei divizii îi era atașat un divizion de cavalerie, alături de câteva unități de artilerie ușoară și de sprijin. Efectivul mediu al acestor divizii, potrivit cel puțin registrelor armatei, era de 640 de ofițeri și 27.000 de soldați fiecare. Armamentul lor de bază era reprezentat de relativ moderna pușcă Mannlicher, model 1893. Fiecare batalion avea patru mitraliere. Diviziile de

---

33 Duca, Amintiri, 1:263; Mavrocordat (Viena) către Burian, 27 august, HHStA, PA I, Karton 882; Universul (București), 13/26 august.

34 Costică Prodan, Dumitru Preda, The Romanian Army during the First World War (București, Univers Enciclopedic, 1998), 32. Datele statistice despre armata română în timpul războiului, asemănătoare celor ale altor țări beligerante, sunt, într-o oarecare măsură, estimări. Dintre cei 400.000 de soldați care puteau fi chemați, 150.000 de oameni erau din contingentele 1917, 1918 și 1919; ei aveau să fie chemați ulterior în cursul războiului.

la 11 la 16 aveau numai două brigăzi, formate mai ales din rezerviști, și numărau în medie 420 de ofițeri și 17.000 de soldați fiecare. Aceștia erau înarmați parțial cu puști Mannlicher mai vechi, model 1879, și aveau numai o mitralieră la un batalion. Diviziile de la 17 la 23 erau unități ad-hoc, formate, în cursul mobilizării sau la scurt timp după aceea, din bărbați mai în vârstă și batalioane luate de la diverse regimente. Erau înarmate cu puști mai vechi, iar unele batalioane nu aveau nicio mitralieră. Cavaleria, prin însăși natura ei, era superioară din punctul de vedere al calității personalului și al experienței, dar era dotată cu arme ușoare și nu era instruită să lupte pe jos, cum era cavaleria de pe Frontul de Vest la 1916.³⁵

Soldații pedestri ai armatei române erau într-o proporție covârșitoare țărani, dintre care 60% nu știau să citească sau să scrie. Își iubeau însă foarte mult țara și erau foarte supuși, fiind obișnuiți cu greutățile și sacrificiul. Inamici și aliați deopotrivă erau de acord că acești oameni puteau forma o armată pe cinste.³⁶ Au dovedit acest lucru în 1917, după ce au dobândit echipament, instruire și experiență comparabilă cu cea a adversarilor lor. În 1916 însă, chiar și cei mai

---

35 Alexandru Ioanițiu, *Războiul României, 1916-1918* (București, Tipografia Geniului, f.d.), 19-22; Ministerul de Războiu, MSM, *serviciul istoric, România în războiul mondial, 1916-1919* [RRM], 4 vol. + 4 vol., *Documente-anexe [(D)]* (București, Imprimeria Națională, 1934-1946), 1:58-59, 61, 64-65; Constantin Kirilescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, ed. a II-a, 3 voi. (București, Casa Școalelor, 1925), 1:193; Gheorghe Dabija, *Armata română în războiul mondial, 1916-1918*, 4 vol. (București, Hertz, 1936), 1:337. Combatanții alcătuiau numai circa două treimi din efectivul total.

36 Reichsarchiv, *Der Weltkrieg, 1914 bis 1918*, 14 vol. (Berlin, Mittler, 1938-1954), 11:190; Hitchins, *Rumania*, 171; Duc de Luynes (București) către Philippe Berthelot (Paris), 6 septembrie 1916, AD, *Guerre, Roumanie*, carton 14/1/23; Österreichisches Staatsarchiv, *Kriegsarchiv* [KA (Viena)] *Manuskripte Weltkrieg*, Rudolf Kiszling, „Eer Feldzug in Siebenbürgen und Rumänien in 1916”, 1-2.

experimentați fuseseră școliți după metodele de dinainte de 1914. Nu știau nimic despre schimbările petrecute pe câmpul de luptă în 1914 - 1916.³⁷ Optzeci la sută dintre cei mobilizați erau rezerviști. Înainte de 1914, unitățile de rezervă existau numai pe hârtie, fără cadre, fără echipament și fără o organizare care să permită concentrarea. Între 1914 și 1916, se făcuseră destule progrese pentru ca practic toți rezerviștii mobilizați să aibă o oarecare pregătire militară. Instrucția lor anuală, desfășurată pe parcursul a 30 de zile la nivel local, în regimente teritoriale, era însă de slabă calitate, fiind presărată cu numeroase permisi. Existau chiar acuzații că unii comandanți locali compromiteau și mai mult pregătirea folosind în scopuri personale fondurile armatei sau făcând diverse afaceri și folosindu-și oamenii pe post de forță de muncă. Generalul Ioan Dragalina, comandantul Diviziei 1 Infanterie (DI 1), constata că, *„în regimentele active, soldații sunt în general buni, în celelalte, majoritatea sunt fără instrucție militară, incomplet echipați și foarte prost organizați”*. Istoria militară oficială a României recunoaște faptul că *„o parte semnificativă a efectivelor mobilizate nu avea decât o instrucție sumară”*.³⁸

O conducere adecvată, care ar fi putut compensa în parte lipsa de experiență a oamenilor, nu exista. Crearea multor formațiuni noi la mobilizare a determinat o criză acută de cadre. Exista un singur subofițer la 87 de soldați. Întărirea în grad a celor din eşaloanele inferioare era dificilă din cauza ratei mari a

---

37 Dabija, Armata română, 2:336.

38 Alexandru Socec, Zile de restriște din anii 1916-1918 și episodul din bătălia de pe Argeș, ed. a II-a (București, Tiparnița de Arte Grafice, 1928), 8; Glenn Torrey, When Treason Was a Crime: The Case of Colonel Alexandru Sturdza of Romania (Emporia, Kans., Emporia State University, 1992), 11; Arhivele Militare Române (București) [AMR], fondul Marele Cartier General [MCG], Armata I, Dragalina (Divizia 1) către Armata I, 10 octombrie 1916; RRM, 1:79-80.

analfabetismului. În schimb, armata germană era caracterizată prin subofițeri foarte bine pregătiți. Armata română era supraîncărcată la vârf, având 154 de generali (55 activi și 99 în rezervă), dar numai 220 de maiori, 30% dintre ei în rezervă, care trebuiau să comande 366 de batalioane. În primele săptămâni ale războiului, când s-au înregistrat pierderi extraordinar de mari în rândul ofițerilor, au existat batalioane comandate de căpitani, ba chiar de locotenenți. La 1.701 companii (cu 300 de oameni fiecare), existau doar 820 de căpitani, 30% dintre aceștia fiind tot rezerviști. La 7.800 de plutoane (și companii fără căpitan), existau numai 6 700 de locotenenți, dintre care 75% erau rezerviști.³⁹ Fiindcă studiile reprezentau condiția principală, majoritatea ofițerilor erau absolvenți de liceu, profesori, avocați, ingineri și alți intelectuali, dar aceștia aveau slabe aptitudini de conducere. În divizia sa, aflată în linia întâi, generalul Dragalina constata că *„fiecare a doua companie este comandată de un ofițer în rezervă fără pregătire militară”*. Evaluările făcute înaintea războiului de germani corpului ofițeresc al armatei române conchideau cu justete că *„pregătirea de front a acestuia nu era potrivită exigențelor războiului”*. Deși mulți ofițeri se vor transforma, prin instruire și lupte grele, în conducători capabili, istoria oficială românească susține această concluzie. *„Dacă luăm în considerare că pregătirea ofițerilor rezerviști... era slabă, ajungem la concluzia că armata mobilizată în 1916, înainte de toate infanteria, avea o conducere slabă”*.⁴⁰

---

39 Alexandru Osca, „Pregătirea armatei române pentru împlinirea idealului național”, în V.F. Dobrinescu și Horia Dumitrescu, 1917 pe frontul de est (Focșani, Editura Vantrop, 1997), 13; Dabija, Armata română, 2:339; RRM, 1:75, anexa 4; Sterea Costescu, Din carnetul unui căpitan. Însemnări și amintiri din războiul pentru întregirea neamului 1 august 1916-1 aprilie 1917 (Focșani, Tip. învățătorul Român, 1927), 133.

40 Constantin Oprea et al., Învățămintul militar românesc: tradiții și actualitate (București, Editura Militară, 1986), 96-98; Duca,

Mulți comandanți superiori erau și ei nepregătiți pentru genul de război cu care aveau să dea piept. Unii beneficiaseră de pregătire militară avansată în străinătate, îndeosebi în Franța. Câțiva își începuseră cariera în armata austro-ungară.⁴¹ Cunoșteau foarte bine literatura militară clasică; nu puțini scriseseră cărți despre tactică și strategie sau lucraseră ca profesori în școlile militare, iar unii fuseseră aleși în Academia Română.⁴² Mulți își petreceau însă prea mult timp la București, prinși în mrejele vieții sociale și politice a capitalei. Se făceau remarcați la hipodrom, la elitistul Jockey Club și în partidele politice. Din păcate, aceste legături erau adeseori determinante, asemenea vechimii, în ce privește șansele de a avansa și a obține funcții de comandă, în detrimentul carierei profesioniștilor capabili, mai tineri.⁴³ Pe câmpul de luptă, tradiția românească a controlului strict centralizat, exercitat de comandanții superiori, îi dezavantaja pe comandanții din subordine. Cu libertatea de acțiune restrânsă și sugestiile adeseori respinse, cei din urmă erau paralizați,

Amintiri, 2:15; Constantin Teodorescu, „Memoriu asupra căderii capului de pod Turtucaia”, AN (București), fondul Casa Regală, 53/1916; AMR, fondul MCG, Armata I, Dragalina către Armata I, 10 octombrie 1916; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:190; RRM, 1:75.

41 Jean Nouzille, „La formation des officiers roumains en France entre 1870-1914”, *Revue roumaine d'études internationales* 27, nr. 5 (1988), 403-409. Franța era preferată de majoritatea ofițerilor români, însă regele Carol le limita alegerea în favoarea Germaniei.

42 A se vedea C. Soare, ed., *Istoria gândirii militare românești* (București, Editura Militară, 1974), și C. Soare, ed., *Pagini din gândirea militară românească* (București, Editura Militară, 1969). Intelectualii nu sunt întotdeauna buni ucenici. Când a început războiul, câțiva comandanți au trebuit înlocuiți cu ofițeri care aveau mai puține atestate academice, Ioan Anastasiu, *Războiul pentru întregirea neamului. Studiu critic* (București, „Bucovina”, 1937), 48.

43 Observatorii străini, îndeosebi cei francezi, erau foarte critici. Glenn E. Torrey, ed., *General Henri Berthelot and Romania, 1916-1919: Memoires et Correspondance* [în continuare menționată ca Berthelot, *Memoires*] (Boulder, Colo., East European Monographs, 1987), 33.

iar inițiativa lor, înăbușită. Dificultățile întâmpinate în campania din 1913 împotriva bulgarilor scosese în relief problemele de conducere și comandă, însă, la 1916, reformele abia începuseră. Trebuie totuși subliniat și că mulți comandanți români, deși în 1916 nu aveau experiența de luptă a inamicilor lor, au dobândit-o în urma înfrângerii suferite și au devenit, în 1917, conducători eficienți. Printre aceștia din urmă s-au aflat câțiva care au dat greș și au pierdut comanda în 1916.⁴⁴

Tactica armatei române reflecta concepțiile care prevalau în Europa Occidentală în 1914, mai ales accentul pus de francezi pe atacul frontal și pe ofensiva înverșunată. Folosirea terenului, mișcările de trupe și învăluirea erau neglijate. Apărarea nu era văzută cu ochi buni, fiind considerată nefirească. Un atac urma câteva etape succesive: introducerea unei avangărzi, poziționarea forțelor, atacul masiv cu infanteria, executarea asaltului final la baionetă și, în fine, pătrunderea cavaleriei în adâncul apărării inamice.⁴⁵ Nu se cunoșteau decât parțial schimbările care apăreau la nivelul tacticii pe Frontul de Vest. Câțiva atașați militari români din străinătate par să-și fi neglijat cu totul activitatea de informare. Se spune că unele rapoarte ale atașatului de la Paris, de exemplu, erau scrise de farmacistul său și de soția lui. Aceasta din urmă prezenta bârfele din cercurile feminine din jurul guvernului și al

---

44 Dabija, *Armata română*, 1:16-18; George Protopopescu, *Arta militară românească în primul război mondial, 1916-1917* (Cluj, Muzeul de Istorie a Transilvaniei, 1973), 15-17; Vasile Alexandrescu et al., *Istoria militară a poporului român [IMPR]*, vol. 5 (București, Editura Militară, 1988), 289-292; RRM, 1:30-33; Dumitru Iliescu, *Războiul pentru întregirea României. Pregătirea militară* (București, Imprimeriile „Independenta”, 1920), 5-6.

45 Soare, *Istoria gândirii*, 192-193, 196-200, 202, 214; Soare, *Pagini din gândirea*, xxxii, xliii; Marin Dragu, Mircea Dumitriu, ed., *Istoria infanteriei române* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985), 2:76; IMPR, 5:354-355.

înaltului Comandament.⁴⁶ Armele mai noi erau cunoscute, mai ales artileria grea și mitralierele, dar impactul lor era subestimat. Se acorda puțină atenție concentrării focului artileriei și coordonării acestuia cu infanteria. Generalul Alexandru iar ca, ce a activat ca inspector general și influent consilier la înaltul Comandament Român, scrisese înainte de război că contribuția artileriei nu este hotărâtoare, rolul ei fiind doar acela de a *„pregăti calea pentru atacul la baionetă”*. În locul puterii de foc, teoreticienii militari români puneau accentul pe vitejia oamenilor, întruchipată de atacul frontal al infanteriei și de urmarea firească a acestuia, atacul cu sabia al cavaleriei. *„Energia morală a unei armate, susținea generalul Ioan Popovici, este egală cu jumătate din forța ei materială”*. Comandanții români erau obișnuiți cu vechile lozinci: *„Noi atacăm cu piepturile soldaților noștri”* sub *„culorile patriei”* și în *„sunsetul goanei”*. Soldații germani și austrieci erau surprinși când românii își anunțau atacurile cu *„strigăte puternice, sunete de goarnă și alte zgomote”*.⁴⁷

RESURSELE MATERIALE

Armata română a intrat în război slab înarmată în comparație cu adversarele ei. În perioada antebelică, crizele economice și prioritățile bugetare menținuseră cheltuielile cu armata – raportate la numărul de locuitori – la cel mai scăzut nivel din Europa, mai scăzut și decât cel al Greciei, Serbiei sau Bulgariei. Războaiele balcanice din 1912 – 1913 și mai ales izbucnirea războiului european în 1914 au fost evenimentele care

---

46 Rosetti, Mărturisiri, 70, 84n30. Pe de altă parte, atașatul militar la Berlin, colonelul Ludovic Mircescu, „speriat” de distrugerea Serbiei pe care o văzuse personal, „a pledat în permanență” pentru neînceperea unui război împotriva Germaniei.

47 Soare, Istoria gândirii, 196, 200-202, 214; Dragu și Dumitriu, Istoria infanteriei române, 2:75; Dabija, Armata română, 2:335-340; Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Kriegsarchiv [KA (München)], Alpenkorps, Abteilung la, Bund 35, Kriegstagebuch, 13, 19 septembrie 1916.

au impulsionat efortul de sporire și înnoire a armamentului României. Din păcate, Puterile Centrale, furnizorul tradițional, au refuzat să vândă arme unui potențial inamic, iar Antanta a ezitat să facă acest lucru atâta vreme cât România nu și-a asumat un angajament. În august 1916, au început să sosească puști moderne, franțuzești, de 8 mm, model Lebel, care trebuiau să înlocuiască puștile mai vechi, Mannlicher, însă a apărut problema incompatibilității muniției.⁴⁸ Mai gravă era lipsa mitralierelor. Regimentele germane aveau între 18 și 24 de mitraliere grele, plus trei puști automate pe companie. Regimentele românești active nu aveau decât patru până la șase mitraliere, regimentele de rezervă, cel mult patru, iar multe batalioane teritoriale și de miliție, niciuna. Infanteria română nu avea puști automate. Mitralierele franțuzești, care au început să sosească în clipa în care a izbucnit războiul, au trebuit să fie retrase temporar din serviciu. Colonelul Romulus Scărișoreanu și-a dat seama că soldații din brigada sa care urmau să le folosească erau „*complet neinstruiți*” și chiar ofițerul care-i comanda „*nu avea nici cele mai elementare cunoștințe cu privire la echipament și nici la principiile folosirii lui în luptă*”. Același lucru se putea spune despre grenade. Imediat după începerea războiului, au sosit din Franța un milion de bucăți, dar personalul n-a putut fi instruit să le folosească până în 1917.⁴⁹

Armata română avea deficiențe asemănătoare și în materie de artilerie. Fiecare brigadă deținea șase tunuri de calibru mic (55 mm, 57 mm), recuperate din fortificații de dinainte de război abandonate. Acestea nu

---

48 IMPR, 5:202-203. Chiar muniția deja achiziționată și o parte a acesteia aflată în curs de expediere au fost refuzate. Vasile Rudeanu, *Memorii din timp de pace și război* (București, Editura Militară, 1989), 111-116, 129-142; Ioanițiu, *Războiul României*, 20.

49 RRM, 1:65,78; Romulus Scărișoreanu, *Fragmente din războiul 1916-1918* (București, Tiparul Cavaleriei, 1934), 77; raport al maiorului Sancery, 1 noiembrie 1916, AMR, fondul MCG; Dragu și Dumitriu, *Istoria infanteriei române*, 2:73.

aveau putere de foc; soldații le numeau în batjocură pușcoace. Dintre cele 368 de baterii de artilerie terestră, numai 180 (75 mm, 105 mm) erau relativ moderne, trăgeau repede și precis. În mod surprinzător pentru o țară cu 600 km de graniță pe Carpați, armata română nu avea trupe de munte și dispunea de numai două baterii moderne și șase baterii învechite de artilerie montană. Adversarii lor, bine echipați, erau Corpul Alpin German, Batalionul de Vânători de Munte de elită din Württemberg și câteva brigăzi austriece de vânători de munte.⁵⁰ Dotarea armatei române cu artilerie grea era deficitară, iar în perioada neutralității n-a putut achiziționa nicio piesă. Crearea câtorva baterii prin improvizarea unor afeturi pentru tunurile vechi luate de la fortificații abandonate s-a dovedit a fi de puțin folos. Chiar punând la socoteală tunurile depășite, unitățile românești puteau conta, în cel mai bun caz, doar pe 50% din artileria terestră și 30% din artileria grea a adversarilor lor. În repetate rânduri, tunurile inamice, mai ales cele de calibru mare, au reușit să aducă la tăcere artileria română și să distrugă infanteria. Lipsa sprijinului din partea artileriei proprii a fost reclamată în repetate rânduri de soldații români luați prizonieri; concluzia lui George Protopopescu potrivit căreia, comparativ cu puterea de foc a *inamicilor*, „*armata română era practic dezarmată*” este doar parțial exagerată.⁵¹

Logistica se caracteriza prin improvizații. Aparatura modernă de comunicație era limitată. Existau stații de radiotelegrafie la înaltul Comandament, la fiecare armată de pe front și la fiecare divizie de cavalerie.

---

50 Ion Cușă, *Armata română în campaniile din 1916-1917* (București, Editura Militară, 1967), 31; RRM, 1:66-67.

51 Oșca, „Pregătirea armatei”, 32; Ioanițiu, *Războiul României*, 27; RRM, 1:67-69; KA (Viena), Neue Feldakten [NFA], Armeekommando 1 [Armeekomdo 1], Nachtrichten Abteilung [NA], Faszikel [Fasz.] 33, *Kriegsberichte*, 2 noiembrie 1916; Protopopescu, *Arta militară*, 14.

Pentru transmiterea ordinelor, se foloseau adeseori liniile civile de telefon-telegraf și curierii, ambele metode fiind nesigure. Rapoartele și ordinele către și dinspre front soseau de obicei cu întârziere, ceea ce provoca uneori eșecul operațiunilor. Unitățile mai mari, de la regiment în sus, aveau aparatură telefonică de campanie, însă numărul telegrafelor era limitat. Niciunul nu era folosit la dirijarea tirului artileriei sau la coordonarea lui cu infanteria. Germanii, în schimb, aveau o rețea amplă de comunicații, inclusiv telefoane de campanie la nivel de companie.⁵²

Rețeaua feroviară a României asigura principalul mijloc de transport al oamenilor și proviziilor. Era mai bună decât rețeaua bulgărească, dar nu era pe măsura celei ungurești. Liniile de la nord la sud erau bune, patru trecând în Ungaria. Exista însă doar o linie de la est la vest pentru transferul lateral al trupelor. Mai mult, toate liniile convergeau spre București, creând o strangulare îngrozitoare care producea întârzieri hotărâtoare în transferul trupelor. Pentru deplasarea statului major, au fost rechiziționate 1.500 de automobile particulare. Armata română nu avea decât 150 de camioane. Transportul pe front al proviziilor se făcea cu 50.000 de vehicule cu tracțiune animală, multe dintre ele căruțe rechiziționate de la țărani, unele mânate de civili speriați. În mod surprinzător, acest sistem improvizat a reușit în general să asigure hrana și muniția necesare celor aflați pe front, spre deosebire de campania din 1913, când mulți soldați erau să moară de foame.⁵³ În

---

52 Alexandru Lupașcu-Stejar, *Din războiul României în lumina adevărului* (București, Tipografia Serviciul Geografic, 1921), 11-12; RRM, 1:73; Costescu, *Carnetul*, 83. *Memoriile lui Erwin Rommel, Attacks* (Vienna, Va.: Athena, 1979), dezvăluie modul efectiv în care germanii au folosit telefoanele de campanie în luptele din România. A se vedea 103, 108, 139, 146, 159, 163.

53 AMR, fondul MCG, Armata I, Dare de seamă, 28 august 1916, Raport, 9 septembrie 1916; RRM, 1:72; Emilian Ionescu, *Pe Neajlov, într-o toamnă rece* (București, Editura Militară, 1976), 48-49;

general, soldații aveau îmbrăcăminte de vară adecvată, dar echipamentul de iarnă lipsea. Când, în urma mobilizării, numărul recruților a crescut, lipsurile s-au înmulțit. Colonelul Scărișoreanu constata că unii dintre oamenii lui purtau opinci, făcute în casă, care se rupeau în cursul marșurilor. Uniformele românești verzi-cenușii aduceau ca aspect cu cele ale armatei austro-ungare – atât de mult semănau, încât comandanții germani erau sfătuiți să folosească binoclul și să-și coordoneze mișcările cu omologii lor austro-ungari pentru a nu-i „*împușca pe prietenii noștri*”.⁵⁴ Asistența medicală era asigurată cu ajutorul a 42 de trenuri-spital și 900 de ambulanțe. Multe dintre acestea din urmă erau vehicule particulare rechiziționate, ai căror proprietari erau scutiți de serviciul militar dacă le conduceau ei. Măști de gaze existau doar pentru aproximativ jumătate din armata de operațiuni. Deși au circulat zvonuri, nu există dovezi concrete că, în 1916, s-a folosit gaz otrăvitor pe frontul românesc, așa cum s-a întâmplat în 1917.⁵⁵

ARMELE AUXILIARE

Armata terestră era susținută de marina și aviația militară române. Ultima era abia la început în august 1916, fiind creată doar cu un an înainte. Avea 44 de aparate, dar numai 30 funcționau când s-a declarat război. Toate erau modele franțuzești vechi, lente, potrivite doar pentru recunoaștere. Nu erau înarmate,

---

Iliescu, Războiul, 5; Kirițescu, Istoria războiului, 1:188.

54 Iliescu, Războiul, 5; Scărișoreanu, Fragmente, 32, 49;

Bundesarchiv/ Militärarchiv [BA/MA] (Freiburg), PH 1/415, Divizia 89 Infanterie, I, nr. 8943, 18 septembrie 1916; KA (Miinchen), Alpenkorps, la, Bund 34, „Einsatz in Rumänien und Siebenbiirgen”, 13 septembrie 1916.

55 Căpitanul E.H. Yates (București) către Departamentul de Război, 1 septembrie 1916, National Archives and Records Administration [NARA] (Washington, D.C.), Departamentul de Război, rapoarte ale atașatului militar în România; RRM, 1:72-79; Șerban Rădulescu-Zoner, Beatrice Marinescu, Bucureștii în timpul primului război mondial (București, Albatros, 1993), 91.

deși unele echipaje aveau puști sau pistoale. Era o forță ridicolă ca număr și calitate comparativ cu cea a inamicului. Austro-Ungaria a mobilizat 65 - 70 de avioane pe frontul din Transilvania; germanii aveau 180 în Bulgaria, la care se adăugau două zepeline. Ultimele au fost pe punctul de a bombarda Bucureștiul în deplasări tur-retur între Razgrad și Timișoara. Fiecare dintre cele patru armate române avea o escadrilă și un balon de recunoaștere. Fragilele și defectuoasele avioane românești au îndeplinit câteva misiuni în 1916, dar n-au reușit să ajute armata din văzduh în momentele cruciale ale operațiunilor. Baloanele au fost folosite cu o eficiență redusă în misiunile de recunoaștere. Unul chiar s-a înălțat deasupra frontului pe care lupta Armata I, dar a dat „*rezultate nesatisfăcătoare din cauză că ofițerul-observator n-a avut un binoclu bun*”.⁵⁶

Marina română, lipsită de nave care să poată acționa în largul mării, și-a limitat operațiunile la fluviul Dunărea. Forțele ei erau împărțite într-o divizie-flotilă și o divizie de apărare subacvatică. Prima era alcătuită din patru monitoare și numeroase vase mai mici. Din cauza vulnerabilității față de artileria de pe țărm, ea opera doar în sectoarele inferioare ale fluviului, unde ambele maluri se aflau sub control românesc. Din aceeași cauză, flotila austro-ungară (opt monitoare plus multe vase mai mici) își limita operațiunile la cursul superior al Dunării. Cele două flotile nu s-au angajat niciodată în luptă directă. Amândouă aveau misiunea de a sprijini operațiunile terestre ofensive și defensive desfășurate de-a lungul fluviului.⁵⁷ Divizia română de apărare subacvatică

---

⁵⁶ Nicolae Bălotescu et al., *Istoria aviației române* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984), 89, 92; RRM, 1:70; Valeriu Avram, „Acțiunile aeronauticii române în campania din 1916”, în ACTA III: al III-lea colocviu internațional de istorie militară, ed. Costică Prodan și Dumitru Preda [ACTA] (București, Comisia Română de Istorie Militară, 1997), 118; AMR, fondul MCG, Armata I, Divizia 1, Raport, 9 septembrie 1916.

⁵⁷ Nicolae Bîrdeanu, Dan Nicolaescu, *Contribuții la istoria marinei*

cuprindea baterii de țărni, baraje, lansatoare de torpile și mine. Principala ei misiune era aceea de a împiedica vasele de război inamice să acționeze pe Dunăre. Din păcate, acest segment era slab pregătit în 1916. Instalațiile de pe țărni și barajele erau incomplete. Se știa că minele produse în țară erau defectuoase, fiind „mai periculoase pentru noi decât dușmanii noștri”, mărturisirea un ofițer român. Mai mult, comandantul diviziei se purta de parcă aceasta era fieful său personal, acționând independent și uneori în contradicție cu amiralul care comanda divizia de pe Dunăre. Există de asemenea o înverșunată rivalitate între acesta din urmă și alți amirali români de la Ministerul de Război și de la arsenalul naval de la Galați, neexistând delimitări clare ale autorității. Toți căutau să-și exercite controlul asupra marinei. Nu este de mirare că un atașat naval francez, sosit după începutul războiului, raporta existența unei „anarhii” la nivelul comandamentului, pe care o descria foarte bine ca fiind o „caricatură comică” a haosului din armata otomană.⁵⁸ Armata română mobilizată în august 1916 era numeroasă, dar slabă ca pregătire, experiență, conducere și echipare, mai ales ca putere de foc la toate nivelurile. Au fost mobilizați prea mulți oameni, diluându-se resursele disponibile. Din nefericire, această armată a fost chemată să ducă la îndeplinire un plan de operațiuni care-i depășea posibilitățile.

---

române (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979), 2:262, 266, 274; Olaf Richard Wulff, *Die österreichisch-ungarische Donauflotte im Weltkrieg* (Viena, Braumüller, 1934), 82-83; N. Negrescu, *Rolul marinei în războiul pentru întregirea neamului și recompensa finală* (București, Gutenberg, 1920), 5-8.

58 Constantin Niculescu-Rizea, „Memoriu asupra activității mele în gradul de comodor cu privire la referatul domnului amiral Bălescu”, aprilie 1918, BCS, fondul St. Georges; Negrescu, *Rolul*, 8, 7, 93; Berthelot către Ferdinand, 10 decembrie, „Rapport du Colonel de Breda”, BCS, fondul St. Georges; Vasile Scodrea, „Memoriu: situația flotei la 11 ianuarie 1917”, BA (București), fondul Palatului; N. Negrescu, *Comment on fait la guerre sur le Danube 1916-1918* (București, Imprimeriile Naționale, 1938), 32.

PLANUL DE RĂZBOI: IPOTEZA Z

Până în 1914, strategia militară a României se bazase pe alianța cu Puterile Centrale și considerase Rusia drept inamic principal. Convenția militară încheiată cu Puterile Centrale, reînnoită în decembrie 1912, când Conrad von Hotzendorf, șeful de stat major al austro-ungarilor, a vizitat Bucureștiul, prevedea ca, în eventualitatea unui conflict armat între Viena și St Petersburg, armata română să înainteze peste Prut spre Kiev.⁵⁹ În urma războaielor balcanice însă, Marele Stat Major Român a început să ia serios în calcul varianta unui război împotriva Austro-Ungariei. Cu puțin timp înainte de Consiliul de Coroană din august 1914, Brătianu a cerut să fie pregătit un plan de operațiuni în acest sens. Pe parcursul crizei din iulie, când situația a fost incertă, Marele Stat Major a lucrat cu fervoare la actualizarea planurilor existente cu privire la un război împotriva Rusiei și, în același timp, la elaborarea unei strategii de atac împotriva Austro-Ungariei. Ultima a devenit punctul central al planificării strategice după moartea regelui Carol. La întâlnirile dintre Brătianu și conducătorii armatei din noiembrie 1914 și ianuarie 1915, când existau indicii că Bulgaria se va alătura Puterilor Centrale, s-a stabilit o strategie conform căreia armata română avea să rămână în defensivă la granița de sud a țării cu scopul de a mări efectivele ce urmau să participe la invadarea Transilvaniei.⁶⁰ Alierea Bulgariei

---

59 Oșca et al., Proiecte și planuri, 22, 25; Victor Atanasiu, „Atitudinea și rolul militar al României în perioada neutralității și în campania din anul 1916” (teză de doctorat, Academia Militară, București, 1975), 74-77. Au existat de asemenea planuri de război cu Bulgaria și chiar s-a acordat inițial o oarecare atenție folosirii unui război ruso-austriac în vederea ocupării Transilvaniei.

60 Alexandru Oșca, Dumitru Preda, Eftimie Ardeleanu, ed., Istoria Statului Major General Român. Documente 1859-1947 (București, Editura Militară, 1994), 137; Atanasiu, „Atitudinea”, 77; Rosetti, Mărturisiri, 49-50; Dumitru Iliescu, Documente privitoare la războiul pentru întregirea României (București, Imprimeria Statului, 1924),

cu Puterile Centrale (septembrie 1915) a întărit ideea unui război pe două fronturi a căror lungime totală era de două ori mai mare decât cea a frontului francez și doar cu puțin mai mică decât cea a frontului rusesc.

În 1915 - 1916, s-au elaborat o serie de variante ale unui plan de operațiuni, denumit Ipoteza B, cu toate că obiectivele fundamentale ale acestuia au rămas aceleași: „*cucerirea teritoriului locuit de români t are aparține astăzi Monarhiei Austro-ungare*”. Până la 80% din armata de operațiuni urma să întreprindă o ofensivă pe direcția nord-vest, peste munții Carpați, singurele operațiuni defensive desfășurându-se pe cel de-al doilea front (sudic). Ipoteza B semăna oarecum cu planul contelui Alfred von Schlieffen de a soluționa pentru Germania problema unui război pe două fronturi. Spre deosebire de Planul Schlieffen, care lua în calcul cedarea de teritoriu pe al doilea front al Germaniei (cel estic), Ipoteza B prevedea menținerea frontierei sudice a României. Mai mult decât atât, în cursul negocierilor privind convenția militară cu Antanta, a fost adăugată o prevedere referitoare la o ofensivă împotriva Bulgariei. Aceasta contrazicea o premisă fundamentală a tuturor versiunilor preliminare. În realitate, în acel moment, strategia de război a României a angajat armata nu doar într-un război pe două fronturi, ci și în ofensivă pe două fronturi.⁶¹

Versiunea finală a planului de război al României, potrivit denumită Ipoteza Z, a fost definitivată la începutul lui august 1916 și distribuită comandanților în plicuri sigilate, spre a fi deschise numai în ziua în care se declara război. Trei armate (I, a II-a și Nord), reprezentând 65% din totalul forțelor operative (369.159

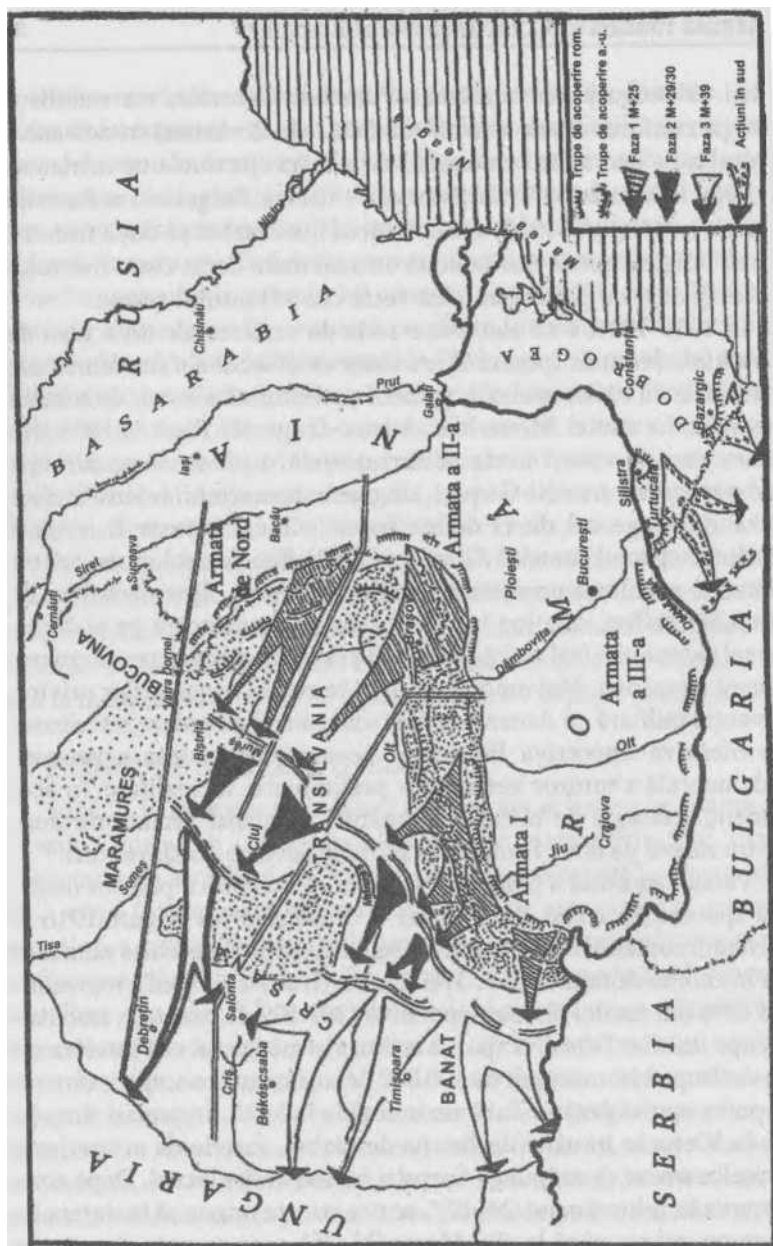
32-33.

61 Oșca et al., Proiecte și planuri, 122 ș.u.; RRM, 1:84-95. „Trupele române nu vor fi în stare să întreprindă operațiuni ofensive și nici măcar operațiuni defensive pe scară largă în Dobrogea” (dintr-un memoriu al biroului de operații, mai 1916, citat în Atanasiu, „Atitudinea”, 103).

de oameni), trebuiau să ocupe imediat Transilvania. S-a estimat în mod corect că acestora nu li se vor împotrivi mai mult de 100.000 de soldați austro-ungari, care nu vor putea opune decât o slabă rezistență la început. În același timp în care la Viena se înmâna declarația de război, forțele de acoperire a granițelor aveau să străpungă Carpații în mai multe locuri. După concentrarea forțelor rămase (M + 17), aceste armate urmau să înainteze în trei etape: prima, până la râul Mureș (M + 25), ceea ce avea să scurteze frontul de la 950 la 300 de kilometri, să ofere un aliniament ce putea fi apărat și să asigure posibilități adecvate de transport pe calea ferată; a doua, să continue înaintarea spre nord și vest, respectiv spre Cluj și Deva, și spre munții Apuseni (M + 29/30); a treia, să pătrundă în Câmpia Ungară, până în zona Oradea-Debrețin (M + 39). Acest calendar, bazat pe zile de marș fără a lua în calcul posibila rezistență a inamicului, era nerealist.

Misiunea Armatei a III-a din sud era subordonată celei a urmatelor transilvănene: să „ofere libertate de acțiune” pentru operațiunile din nord prin respingerea atacurilor bulgărești și „apărarea teritoriului național”. Cei 142.523 de oameni ai acesteia, reprezentând 25% din totalul armatei de operațiuni, au fost dispersați pe o distanță foarte mare: o divizie de-a lungul cursului superior al Dunării, câte o divizie la Turtucaia și Silistra și o divizie plus o brigadă în estul Dobrogei.

Planul de război al României - Ipoteza Z. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Alexandru Oșca, Dumitru Preda și Eftimie Ardeleanu, *Proiecte și planuri de operații ale Marelui Stat Major până în anul*

1916 (București, Arhivele Militare Române, 1992).

Pe deasupra, rezerva generală a armatei române (51.165), staționată în vecinătatea Bucureștiului, putea fi folosită în sud.

Conform Ipotezei Z, se estima că cei 105.000 - 120.000 de soldați care alcătuiau forțele germano-bulgare din nordul Bulgariei vor lansa o ofensivă „bruscă” și vor face în același timp „demonstrații”, inclusiv traversări simulate, pe 1 lunare. Operațiunile Armatei a III-a urmau să se desfășoare în două faze. Prima era pur defensivă. Cea de-a doua, care trebuia să înceapă după ce forța expediționară rusească își ocupa poziția (M + 10), era ofensivă și viza distrugerea forțelor inamice din nord-estul Bulgariei, cu ocuparea zonei Ruse-Vama.⁶²

Majoritatea comentatorilor recunosc faptul că elementele generale ale Ipotezei Z erau dictate de poziția strategică dificilă a României și de necesitatea politică a ocupării Transilvaniei. Au fost însă aspru criticate câteva detalii ale acesteia.⁶³ Cel mai des menționată în legătură cu frontul transilvănean este contradicția dintre înaintarea lentă (în 25 de zile) pe un front larg până la Mureș și nevoia absolută de a exploata rapid slăbiciunea inițială a inamicului, înainte ca acesta să aducă întăriri. Criticii spun că ar fi fost mai bine ca principalele forțe ale armatei române să fie grupate pe flancurile inamicului în vederea desfășurării unei operațiuni agresive de încercuire. S-a pus de asemenea problema lipsei din Ipoteza Z a unei aprecieri, chiar vagi, a posibilei reacții a inamicului sau a întăririlor pe care acesta le putea trimite. Era greu de crezut că Germania va permite armatei române să pătrundă până în inima

---

62 RRM, 1:95; Oșca et al., Proiecte și planuri, 178; Rosetti, Mărturisiri, 79; RRM, 1 (D), nr. 43; Prodan și Preda, Romanian Army, 27-28.

63 Ipoteza Z este analizată amănunțit de Protopopescu, Arta militară, 19-27, și Dabija, Armata română, 1:67-100.

Ungariei fără să trimită ajutoare, chiar cu prețul înrăutățirii situației pe alte fronturi. Deși se presupunea că, pentru invadarea Transilvaniei, se va coopera cu o armată rusească venită din Bucovina, nu se dădeau amănunte cu privire la operațiunile comune. După cum vom vedea, rușii nu prea erau înclinați să coopereze cu românii, iar românii, la rândul lor, nu aveau niciun chef ca rușii să intre în provincia respectivă, temându-se că se va repeta episodul de la 1877 - 1878.

Prevederile Ipotezei Z referitoare la frontul sudic au atras și ele critici. La fel ca în nord, estimările cu privire la forțele inamice existente la graniță erau realiste, dar nici de data aceasta nu se luau în calcul eventualele întăriri. S-a presupus că *„majoritatea forțelor bulgare vor fi retrase spre Salonic”* și, prin urmare, că *„Puterile Centrale și Turcia nu vor fi în stare să trimită alte ajutoare în estul Bulgariei”*. Această presupunere a ajuns să fie pusă la îndoială când, la sfârșitul lui iulie și în prima parte a lui august, au început să sosească la București rapoarte despre concentrarea unor divizii otomane la Adrianopol sau chiar despre transportul lor în Bulgaria. Potrivit atașatului militar britanic, românii credeau că acești turci vor fi duși să lupte împotriva armatei aliate de la Salonic. O altă țintă a criticilor a constituit-o prevederea din Ipoteza Z de a repartiza două divizii, aproape două treimi din totalul forțelor românești din Dobrogea, cetăților de la Turtucaia și Silistra, unde aveau să fie izolate și vulnerabile. S-a afirmat că mutarea acestor divizii în est și folosirea lor împreună cu celelalte forțe ruso-române ar fi fost mai eficace. În cazul în care presiunea exercitată de inamic ar fi impus retragerea, toate forțele ar fi putut fi retrase, în timp ce contraatacau, în partea de mijloc, îngustă a Dobrogei. Acolo, s-ar fi putut pregăti poziții mai ușor de apărat de-a lungul căii ferate Cernavodă-Constanța. Dacă ar fi fost necesar, s-ar fi putut evacua întreaga regiune a Dobrogei, păstrându-se doar malul stâng al Dunării. O

asemenea defensivă elastică în sud ar fi putut câștiga timp și economisi resurse necesare pe frontul de nord. Au existat însă puternice obiecții de ordin politic față de cedarea vreunei părți din teritoriul național.⁶⁴

MARELE STAT MAJOR

O evaluare a armatei române din august 1916 trebuie să cuprindă și o privire critică asupra celor aflați la conducere în perioada pregătirii ei, respectiv între 1914 și 1916.⁶⁵ Brătianu, care deținea portofoliul războiului, se ocupa el însuși de implicațiile politice ale pregătirilor de război. El a lăsat detaliile militare în seama Marelui Stat Major (MSM). Acesta fusese creat în 1882, dar, până în 1907, n-a funcționat permanent. Chiar și după aceea, i-a lipsit profesionalismul și a fost copleșit de probleme. Favoritismul regal, politica și puternicele rivalități personale dintre principalii generali îi influențau componența și deciziile. În 1914, când a început războiul, nu era înzestrat corespunzător pentru a asigura conducerea eficace a pregătirii armatei în vederea unei posibile intervenții. Șefului de jure al Marelui Stat Major, generalului Vasile Zottu, îi lipsea inițiativa, se bucura de puțin respect în armată și era în general considerat ca fiind „*vădit nepotrivit*” pentru funcția respectivă. Mai mult, el a fost acuzat ulterior că a

---

64 Oșca et al., Proiecte și planuri, 172; Țenescu (Sofia) către MSM, 28 iulie 1916, BCS, fondul St. Georges; Saint-Aulaire către Paris, 8 august, AD, Guerre, Roumanie, vol. 99; Barclay (București) către FO, 30 iulie, PRO/FO 371/2607; George Protopopescu, „Planul de campanie al MCG român pentru primul război mondial”, Acta musei napocensis 9 (1972),

65 În 1924, o „Comisie pentru stabilirea adevărului cu privire la pregătirea armatei, 1914-1916” a prezentat informații statistice despre creșterea numărului soldaților și ofițerilor, a volumului echipamentului și a proviziilor. N-a emis judecăți de valoare și s-a limitat la a lăuda ceea ce s-a realizat și a expune impedimentele evidente ale unor realizări și mai remarcabile, cum ar fi lipsa facilităților interne de producție și nepriceperea în achiziționarea armamentului. Informațiile sunt rezumate de Oșca în „Pregătirea armatei”, 12-34.

acceptat subsidii de la agenți germani. Fiindcă mulți politicieni și unii generali români au procedat la fel, fie de la un grup de beligeranți, fie de la altul, acest lucru nu dovedește neapărat că era trădător, ci doar venal. Zottu a semnat toate dispozițiile în perioada 1914 - 1916, dar se pare că nu a avut altă contribuție decât aceea de a păta reputația armatei.⁶⁶ Șeful de facto al Marelui Stat Major Român în 1914 - 1916 a fost generalul Dumitru Iliescu, secretar general la Ministerul de Război. Bun prieten cu Brătianu și credincios acestuia din punct de vedere politic, Iliescu nu era simpatizat de ofițerii superiori și de mulți politicieni. În plus, era bănuț de corupție, iar imaginea publică a comportamentului său moral era una scandaloasă chiar și pentru România. Atașatul militar francez, prieten și coleg de clasă cu acesta la l'École polytechnique din Paris, recunoștea că Iliescu era „*inutil în calitate de conducător al armatei*”. Cu toate acestea, Brătianu s-a bizuit mult pe sfaturile date de el în problemele militare, inclusiv în negocierea condițiilor convenției militare, Iliescu, reputat administrator, a supravegheat pregătirile de război ale armatei, îndeosebi eforturile de achiziție din străinătate și improvizațiile făcute în țară pentru a compensa enormele deficiențe ale armatei. Pare să fi fost implicat doar într-o manieră generală în pregătirea planului românesc de război.⁶⁷ Adjunctul șefului statului major din 1914 - 1916, generalul Constantin Christescu, era considerat de mulți unul dintre cei mai competenți generali ai României, o autoritate în domeniul strategiei

---

66 Oșca et al., Istoria Statului, 16-20; IMPR, 5:53-56; Anastasiu, Războiul, 26-29; Duca. Amintiri, 2:17; Rosetti, Mărturisiri, 83, 102; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 33, „Verzeichnis hoherer rumanischen Offiziere”, 24 octombrie 1916.

67 Duca, Amintiri, 2:38-39; Rosetti, Mărturisiri, 83-84, 90; Iliescu, Documente, 39; E. Ardeleanu, ed., Marele Cartier General al armatei române. Documente, 1916-1920 [în continuare menționată sub forma MCG... Documente] (București, Editura Militară, 1996), 8-9; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 3:31.

și tacticii. Era o persoană populară în armată și, după ce fusese secretar general la Ministerul de Război în 1910 - 1912, era de așteptat să fie numit șef al statului major în 1914 în locul lui Zottu. A fost, cu siguranță, un personaj important în elaborarea planurilor militare înainte și după 1914, dar exact ce influență a avut asupra Ipotezei Z este greu de stabilit. Se afirmă că, ulterior, a încercat să-și șteargă numele de pe ciornele pe care făcuse însemnări.⁶⁸

După cum era de așteptat, biroul de operații al Marelui Stat Major a jucat un rol esențial în elaborarea Ipotezei Z. Șeful acestuia era locotenent-colonelul Ioan Rășcanu, al cărui nume apare pe fiecare versiune a planului de război prezentată în perioada 1914 - 1916. Era cunoscut drept motorul Marelui Stat Major, un om inteligent și *„foarte capabil, trăind numai pentru serviciu”*, cum se spune într-o evaluare făcută de informatorii austrieci. Un improvizator, el *„găsea repede soluții temporare la orice problemă”*.⁶⁹ Din nefericire, aceste improvizații, deși necesare de multe ori, erau o slăbiciune caracteristică a armatei române. Un alt personaj important din biroul de operații era maiorul Radu R. Rosetti, un alt cumnat al lui Brătianu. Între 1914 și 1916, în calitate de director, a supravegheat activitatea biroului, inclusiv elaborarea diverselor versiuni ale planului de război și, în vara lui 1916, a detaliilor suplimentare cu privire la mobilizarea și concentrarea armatelor de uscat. Relația lui Rosetti cu

---

68 Christescu a absolvit L'ecole de guerre de la Paris, dar era considerat germanofil. KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 33, „Verzeichnis... Offiziere”; Bronsart (București) către AA, 29 martie 1914, Bussche (București) către AA, 25 mai 1916, AA, PA, dosar Rumänien 11; Czemin către Viena, 15 august 1916, HHStA, PA I, Karton 520; Rosetti, Mărturisiri, 88, 101-102, 231, 237.

69 Iliescu, Documente, 37; Oșca et al., Proiecte și planuri, passim; NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 33, „Verzeichnis... Offiziere”; Rosetti, Mărturisiri, 51-52, 82-83; Rășcanu servise ca atașat militar al României la Berlin între 1907 și 1911.

Brătianu, cu care ținea permanent legătura, îi subliniază influența.⁷⁰

Există puține dovezi că Marele Stat Major a căutat să obțină sau a fost dispus să primească ajutor din partea figurilor de seamă ale armatei române în pregătirea țării pentru război. Alexandru Averescu, considerat de mulți cel mai marcant general al nației, este unul dintre cei aflați în cauză. Intrase în armată ca soldat și a avansat în timpul Războiului de Independență (1877 - 1878). După ce a ajuns ofițer, a studiat la Școala Superioară de Război de la Torino, unde și-a găsit și o nevastă. Extraordinara lui pricepere i-a adus o serie de funcții din ce în ce mai importante: comandant al Școlii Superioare de Război (1894), atașat militar la Berlin (1895 - 1897), ministru de război (1907 - 1909) și șef al statului major al armatei (1913). Era extrem de simpatizat de soldați și de publicul român, dar, ca om cu opinii ferme și limbă ascutită, nu se bucura de mare popularitate printre unii ofițeri superiori. Informatorii austrieci îl înfățișau foarte bine ca pe un om „*orgolios și încrezut*”, dar „*unul dintre cei mai capabili conducători de vârf [ai României]*”.⁷¹ Averescu avusese conflicte cu Brătianu în 1907 - 1909, pe când era ministru de război în cabinetul acestuia, și cu prințul moștenitor Ferdinand în timpul celui de-al doilea război balcanic, pe când era șef al Marelui Stat Major. Când Brătianu a venit la putere, la sfârșitul lui 1913, Averescu a demisionat din ultima funcție, fiind exilat la comanda Corpului I de Armată de la Craiova. Între 1914 și 1916, el și-a păstrat resentimentele față de primul-ministru și rege, convins fiind că aceștia intenționau să-l împiedice să joace, în

---

70 Duca, Amintiri, 1:262; Maria Georgescu, „Studiu introductiv”, în Rosetti, Mărturisiri, 13, 15-16.

71 A se vedea „Studiu introductiv”, în Alexandru Averescu, Notițe zilnice din război [NZ], vol. 1, ed. Eftimie Ardeleanu și Adrian Pandea (București, Editura Militară, 1992); KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 33, „Verzeichnis... Offiziere”.

războiul care se apropia, un rol pe măsura competenței sale. Avea o relație deosebit de ostilă și cu Iliescu, pentru care nu nutrea decât dispreț.⁷² Drept urmare, lui Averescu i s-au dat puține ocazii de a influența pregătirea pentru război a armatei române.

---

⁷² Petre Otu, Mareșalul Alexandru Averescu: militarul, omul politic, legenda (București, Editura Militară, 2005), 77, 80, 88, 90, 102, 108, 112.

Generali români: 1. Crăiniceanu, 2. Popovici, 3. Averescu, 4. Iliescu.

5. Zottu, 6. Georgescu, 7. Prezan. Sursa: *The Times*

History of the War (Londra, *The Times*, 1917 - 1919).

Întâlnirea întâmplătoare cu Brătianu într-un tren în martie 1915 i-a oferit pretextul de a-și prezenta propriul plan de operațiuni din Transilvania.

Acesta era puțin diferit de ideile formulate de Marele Stat Major. Când au fost emise noi „*Instrucțiuni cu privire la mobilizare*”, în aprilie 1915, el a formulat o critică. Drept urmare, după câteva luni, a fost invitat să se întâlnească atât cu Brătianu, cât și cu Ferdinand, dar a constatat că aceștia nu erau dispuși să dea curs recomandării sale ca plănuita mobilizare să se reducă de la 23 de divizii la 15. Aceasta, susținea Averescu, corespundea mai bine resurselor nației - apreciere validată în cursul campaniei din 1916.⁷³

Recunoscând neajunsurile armatei române și ale planului său de I campanie, trebuie evidențiat totuși că Marele Stat Major se afla într-o situație foarte grea. România modernă, care abia împlinise 50 de ani de existență, avea o insuficientă experiență sau tradiție militară, Armata se dovedise jenant de slabă și dezorganizată în campania din 1913. Este irațional să credem că ea s-ar fi putut ridica la nivelul inamicilor sale în 1916, mai ales datorită faptului că, acum, avea doi ani de experiență pe câmpul de luptă. La fel, remedierea deficiențelor armatei în materie de armament era aproape imposibilă pentru o națiune care abia avea câteva unități de producție și căreia beligeranții refuzaseră să-i vândă arme. Chiar când a trebuit să fie conceput un plan de campanie, strategia de bază a fost dictată de exigențele războiului pe două fronturi și de considerente politice, nu militare. Evacuarea Dobrogei și crearea unui puternic aliniament defensiv de-a lungul Dunării nici măcar n-au putut fi luate în discuție. Această strategie n-ar fi putut fi acceptată nici de Aliați, nici de

---

73 Averescu, NZ, 1:53, 71-73, 153-156. Există indicii, dar nicio dovadă concretă că Averescu a propus, înainte de război, ca acțiunea principală să se desfășoare în sud, împotriva Bulgariei.

publicul român. Nici adoptarea unei atitudini defensive în Carpați și declanșarea unui atac în sud în speranța realizării unei legături cu forțele aliate de la Salonic nu ar fi fost posibile. „*Opinia publică fusese pregătită pentru invadarea Transilvaniei*”, cum se exprima foarte bine profesorul Nicolae Iorga; „*nimeni n-ar fi fost în măsură să impună o altă direcție nației române*”.⁷⁴ Chiar dacă ar fi fost adoptată una dintre aceste variante, nu sunt motive să credem că ea ar fi avut mai mult succes decât Ipoteza Z. Date fiind eșecul ofensivei Brușilov, impasul în care se găsea armata Aliaților la Salonic și deficiențele armatei române, pentru campania din 1916 se prefigura o înfrângere.

3

În ajunul războiului

PUTERILE CENTRALE: CALCULE GREȘITE PRIVIND INTRAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI

Puterile Centrale erau la curent că guvernul român se pregătea să intervină. Criptografii austrieci spărseseră codul diplomatic al italienilor și, din aprilie, făcuseră rost de o înregistrare a negocierilor lui Brătianu cu Antanta. Aceste radiograme interceptate, care erau transmise și liderilor germani, dezvăluiau, pe măsură ce erau formulate, condițiile convențiilor politice și militare deopotrivă. Într-un mesaj interceptat pe 30 iulie, se menționa 14 august ca dată la care România ar fi fost obligată să intre în război. Această dovadă l-a făcut pe generalul Conrad von Hotzendorf, șeful înaltului Comandament Austriac (AOK), să propună un atac prin surprindere împotriva României de îndată ce se verifica faptul că România încheiase o alianță.⁷⁵ Generalul Erich

---

⁷⁴ Citat în Rosetti, Mărturisiri, 59.

⁷⁵ Muhlmann, Oberste Heeresleitung, 169-170; Luckenwald (OHL) către AA, 1 august, AA, PA, Deutschland 128, nr. 2. (Pentru conținutul acestor interceptări, a se vedea depeșele lui Luckenwald, Grunau [OHL] către AA din 15, 20, 24, 25, 26, 29, 31 iulie, 1, 4, 7, 8, 9, 10, 13, 18, 19 și 27 august.) Von Hotzendorf către Burian, 12 august, HHStA, PA I, Karton 520.

von Falkenhayn, șeful înaltului Comandament German (OH!), a atras atenția asupra faptului că acest lucru era imposibil de realizat, deoarece nu existau forțe pregătite să execute un atac. Mai mult, s-au ridicat îndoieli cu privire la interceptări. Conte Otto von Czernin, ministrul austro-ungar la București, a susținut că deținea dovezi potrivit cărora radiogramele fuseseră falsificate în mod intenționat pentru a induce în eroare Puterile Centrale. Această opinie a câștigat încrederea OH!, mai ales după ce data menționată a trecut, iar România n-a făcut niciun pas.⁷⁶

Dovada pe care o făceau radiogramele că România se pregătea să atace Austro-Ungaria era susținută însă de numeroase informații furnizate de surse militare. Rapoartele atașatorilor germani la București enumerau multe măsuri care indicau că mobilizarea armatei române era iminentă: nicio permisie pentru ofițeri după 4 august și nicio altă permisie pentru strângerea recoltei (20 iulie); rechiziționarea cailor, căruțelor și autovehiculelor, „*iminentă*” (3 august); chemarea sub arme a mai multor rezerviști (5 august); adunarea de trupe rusești în Basarabia și prelungirea liniilor rusești de cale ferată, cu ecartament larg, în Moldova (5, 9 august).⁷⁷

Pe 11 august, colonelul Hans von Hammerstein descria foarte bine armata română ca „*punându-se încet pe picior de război și grupându-și unitățile pentru operații - ofensive cu două treimi împotriva Transilvaniei, defensive cu o treime împotriva Bulgariei... În ritmul actual, poate fi gata să pornească împotriva*

---

⁷⁶ Hammerstein către Falkenhayn, 9,10 august, AA, PA, Deutschland 128, nr. 2; Karl-Heinz Janssen, Der Kanzler und der General (Gottingen: Musterschmidt, Verlag, 1967), 241.

⁷⁷ Statul Major al Amiralității către AA, 26 iulie, Hammerstein către Falkenhayn, 3,5,11,16 august, AA, PA, Deutschland 128, nr. 2; BA/MA (Freiburg), RM 40, atașatul marinei (Constantinopol) către Statul Major al Amiralității, 9 august; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 10:601.

Transilvaniei la sfârșitul lui august". Secția de informații secrete a AOK a strâns mai multe date amănunțite despre ceea ce ea numea „*pregătirea treptată, sistematică și gruparea armatei [române] pentru intervenție*". Un semn grăitor de altă natură, printre multe altele, a fost încercarea Băncii Românești, controlate de familia Brătianu, de a vinde masiv mărci germane pe piețele financiare externe.⁷⁸

Imaginea înfățișată de agenții austro-germani era însă umbrită de depeșele lui von Czernin și ale ministrului german de la București, baronul Hilmar von dem Bussche. Ei erau convinși că Brătianu se gândea să intre în război, dar credeau că regele Ferdinand, din casa de Hohenzollern, îi va bloca până la urmă intențiile. „*Sunt în continuare convins că regele nu plănuiește un atac asupra noastră*”, scria von Czernin pe 9 august. Chiar și pe 23 august, Bussche avea „*impresia*” că Ferdinand „*nu va porni împotriva noastră*”.⁷⁹ Amândoi presupuneau în mod greșit că legăturile etnice și familiale ale monarhului vor triumfa în cele din urmă asupra angajamentului său de a atinge obiectivele de campanie ale României și gloria sa personală. Ei sperau că Ferdinand va înlocui cabinetul Brătianu cu un guvern compus din germanofili conservatori, conduși de mai vârstnicul politician Titu Maiorescu. Chiar Hammerstein a ajuns să îmbrățișeze acest punct de vedere: „*Un cabinet germanofil este cea mai probabilă variantă acum*”, îi scria el lui Falkenhayn pe 21 august. Prințul Știrbey, care, credea von Czernin cu naivitate, „*este de partea noastră*”, era principalul instrument care încuraja aceste calcule greșite cu privire la intențiile lui

---

⁷⁸ Luckenwald către AA, 5 august, Hammerstein către Falkenhayn, 11 august, AA, PA, Deutschland 128, nr. 2; Evidenz Btiro Armee Oberkommando [AOK], „Rumnien”, 8 august, HHStA (Viena), PA I, Karton 520.

⁷⁹ Czemin către Viena, 9 august, HHStA, PA I, Karton 520; Bussche către AA, 23 august, AA, PA, Deutschland 128, nr. 2.

Ferdinand, iar regele și-a jucat cu pricepere rolul. „*Guvernele noastre*”, se lamenta soției sale generalul Seeckt, „*susțineau că Brătianu este un om de onoare, iar regele, un Hohenzollern*”. Dar, adăuga el, „*cine erau prostănacii? Noi, militarii, cărora rapoartele zilnice ne spuneau [că] acele pregătiri de mobilizare indicau fără rezerve că se va ajunge la război*”.⁸⁰

Prin urmare, în ciuda interceptărilor și a altor informații, o speranță neîntemeiată domnea la OH!. Omul de legătură al bulgarilor aflat acolo raporta la mijlocul lui august că împăratul Wilhelm nu credea într-o ruptură cu România și că Falkenhayn era „*optimist*”. Îndoielile cu privire la veridicitatea fluxului continuu de interceptări de austriecilor persistau. Pe 18 august, Falkenhayn i-a mărturisit Cancelarului german Theobald von Bethmann Hollweg bănuiala că „*suntem amăgiți*”, în sensul că austriecii exagerau cu scopul de a smulge întăriri. În aceeași zi, generalul declara că nu vedea „*niciun pericol iminent*”, iar după două zile, aprecia situația ca „*nefiind neapărat nefavorabilă*”. Ulterior, el a explicat: „*Credeam că intrarea României în război, dacă avea să se-ntâmple chiar în acest an, trebuia să aibă loc după strânsul recoltei, adică spre sfârșitul lui septembrie*”.⁸¹ Dată fiind existența acestei mentalități la OH!, vestea declarației de război făcute de România, care a ajuns la Pless pe 27 august, la ora 22: 30, a căzut

---

80 Hammerstein către Falkenhayn, 21 august, Bussche către AA, 25 iulie, 22, 24 august, AA, PA, Deutschland 128, nr. 2; Titu Maiorescu, „Politica de neutralitate în conflictul european din 1914-1917”, BA (București), fond Maiorescu; Nuțu, România, 309-311; „Papers of General Hans von Seeckt”, NARA, M-132/27,4 septembrie. Seeckt a fost șeful de stat major al Grupului de Armate austriac Arhiducele Karl, care a înfruntat armata română.

81 Obrendorff (Sofia) către AA, 13 august, Bethmann Hollweg către AA, 21 august, AA, PA, Deutschland 128, nr. 2; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 10:602; Erich von Falkenhayn, Campania Armatei a 9-a împotriva Românilor și Rușilor, 1916-1917, traducere de Al. Budiș și C. Franc (București, Socec, 1937), 15.

ca o „bombă”. La început, Falkenhayn a refuzat să-i dea crezare. Kaizerul, care a fost informat în cursul nopții, în timp ce juca scat, „și-a pierdut pe de-a-ntregul cumpătu” și a declarat războiul „categoric pierdut”. Aprecierea greșită a lui Falkenhayn cu privire la data intervenției României s-a produs într-un moment critic al luptei sale de a păstra comanda trupelor. Tocmai trecuse cu bine printr-o încercare a criticilor săi de a-l îndepărta din funcție și fusese reconfirmat de kaizer. Interpretarea greșită a situației din România i-a slăbit însă poziția, iar monarhul a cedat în fața adversarilor săi, înlocuindu-l cu echipa formată din feldmareșalul Paul von Hindenburg și generalul Erich Ludendorff. Sub dominația celui din urmă, Germania s-a angajat într-o strategie nesăbuită de război total, care va avea atât consecințe imediate, cât și urmări de lungă durată pentru Germania și întreaga lume.⁸²

STRATEGIA PUTERILOR CENTRALE

Deși a apreciat greșit momentul intervenției României, Falkenhayn nu o ignorase și se pregătise pentru ea. În iunie, i-a îndemnat pe bulgari să și întărească Armata a III-a, aflată la granița de sud a României și, i analizat posibilitatea sporirii efectivelor acesteia cu trupe turcești. Ultima măsură era prematură pentru Sofia în acel moment.⁸³ Von Hötendorf, a cărui țară era cea mai amenințată, nu-și făcuse iluzii că România nu va interveni, și încă foarte curând. Pe 18 iulie, l-a vizitat pe Falkenhayn la Berlin și a propus ca, de îndată ce România declara război, Puterile Centrale să pornească la atac, să traverseze Dunărea și să se

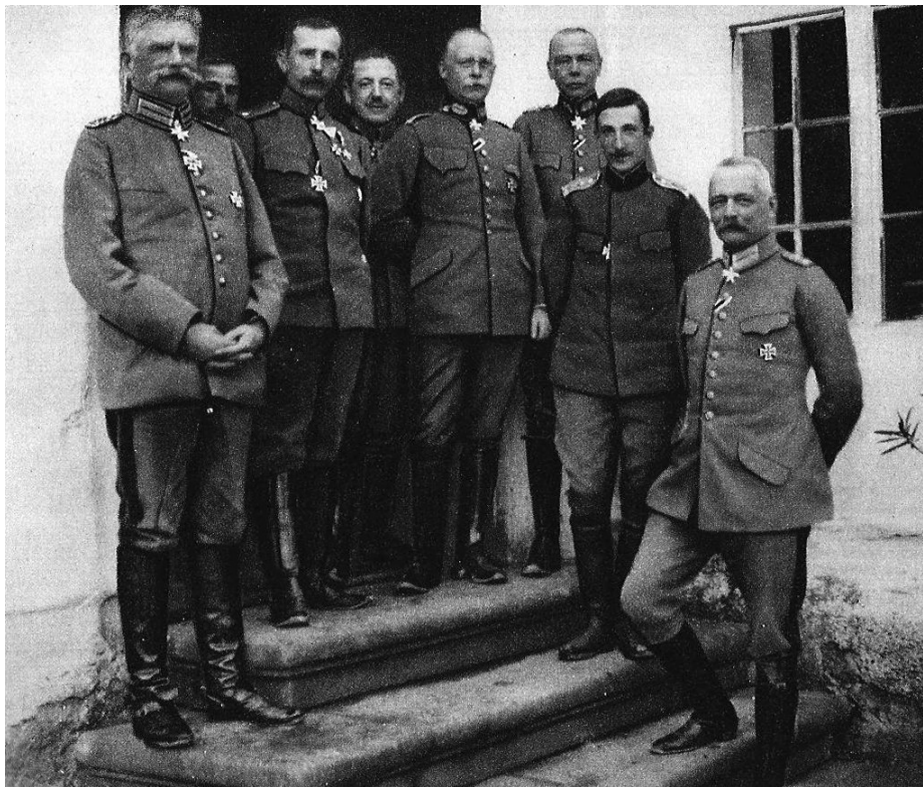
---

82 Thurn (AOK) către Viena, 31 august, HHStA, PA I, Karton 520; Gerhard Ritter, Staatskunst und Kriegshandwerk, voi. 3 (München, Oldenbourg, 1964), 246-249; Janssen, Kanzler, 249-251. Seeckt a făcut o observație sarcastică adresată soției: „A fost cumva aceasta ziua de naștere a kaizerului? Dacă da, declarația de război a României a fost un cadou.” Seeckt Papers, NARA, M-137/27, 27 august.

83 Mühlmann, Oberste Heeresleitung, 166.

îndrepte în marș spre București. În acest scop, el punea la dispoziție unitatea austriacă de pontonieri, care fusese folosită împotriva Serbiei în 1915. Fiindcă, în eventualitatea izbucnirii războiului, România putea închide Porțile de Fier de la Dunăre, el o ascunsese deja pe malul bulgăresc al fluviului. Pe 29 iulie, von Hötendorf și Falkenhayn s-au întâlnit la OH! cu șeful secției de operații a armatei bulgare, generalul Nikola Jekov.

Înaltul Comandament germano-bulgar. De la stânga la dreapta: feldmareșalul August von Mackensen, Nikola Jekov, șeful de stat major al armatei bulgare, colonelul Gerhard Tappen, generalul Hans von Seeckt, prințul Boris, generalul Erich von Falkenhayn. Sursa: *Album de la grande guerre* (Berlin, Stikle, 1915 - 1918).

Pe 3 august, ei s-au întâlnit la Budapesta cu

ministrul turc de război, Enver Paşa, care a acceptat să pună la dispoziție trupe. În urma acestor întâlniri, a luat naștere o triplă strategie: prima, o operațiune de rezistență în Transilvania, executată de forțe austro-germane până când puteau fi aduse întăriri de pe alte fronturi; a doua, o ofensivă imediată la granița de sud a României, realizată de Armata a III-a bulgară, întărită cu trupe germane și turcești; a treia, traversarea ulterioară a Dunării.⁸⁴

Această strategie pleca de la premisa că o invazie a românilor în Transilvania nu putea fi oprită. Cu un an înainte, generalul Anton Goldbach, însărcinat cu apărarea provinciei, raportase că, înainte de a opune rezistență pe râul Mureș, nu era posibilă decât aplicarea unei tactici de întârziere, inclusiv purtarea unui „*război de gherilă*”. „*Nu putem aduce la graniță o putere care să-și merite numele*”, repeta Von Hötzenndorf pe 20 iulie 1916, „ci doar grăniceri ajutați de jandarmi... O rezistență eficace la graniță este exclusă”.⁸⁵ În condițiile în care, pe alte fronturi, luptele grele continuau, iar armatele lor se descurcau de pe o zi pe alta cu rezerve, AOK și OH! au ezitat să trimită întăriri semnificative până când România n-a declarat efectiv război. La sfârșitul lui iulie, 12 batalioane de *Landsturm* (miliții) au sosit în sprijinul jandarmilor de frontieră. La începutul lui august, trei divizii habsburgice, distruse în luptele de pe Frontul de Est, erau în drum spre Transilvania pentru refacere. Dintre acestea, DI 51 ungară „*făcea o impresie*

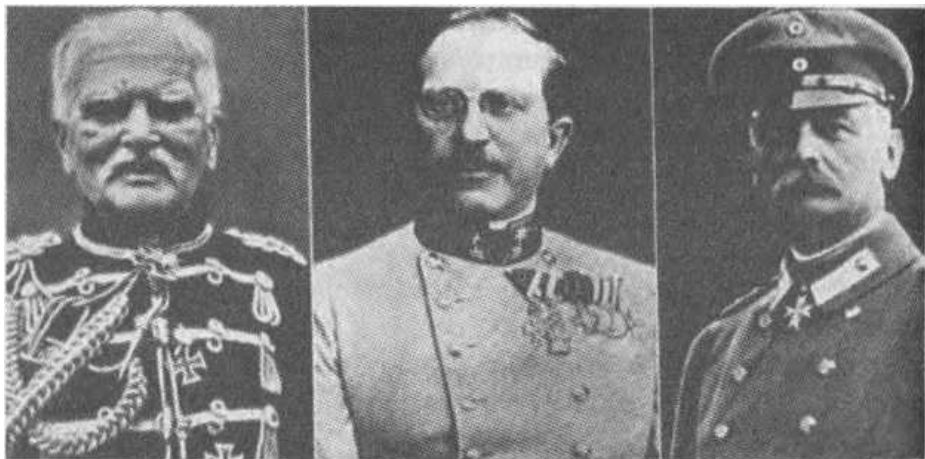
84 1Wulff, Donauflottille, 80; KA (Viena), Österreich-Ungarns Letzter Krieg, 1914-1918, 7 vol. + 7 vol., Beilagen (Viena, Verlag der Mili- tärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1930-1938), vol. 5, Das Kriegsjahr, 1916, 238, 244; Oskar Regele, Kampf um die Donau (Potsdam, Vögenreiter, 1940), 49-50; KA (Viena), AOK, Bevollmächtigte Verbindungssoffiziere [VO], Fasz. 6270, VO/Oberkommando Mackensen [OKM], 27 iulie.

85 Thurn (AOK) către Viena, 20 iulie, HHStA, PA I, Karton 520; AMR, fondul Comandamentul Trupelor din Transilvania, Goldbach, „Grenze- verteidigung durch die Gendarmerie”, 14 iunie 1915.

foarte dureroasă", având nevoie de reorganizare și reechipare completă. În DI 71, Regimentul 82 Infanterie (RI) secuiască avea și el „*nevoie urgentă de reabilitare*". Se spera că întărirea acestor unități sleite de puteri se va încheia înainte ca România să atace. OH! a promis să trimită patru-cinci divizii germane de infanterie și una-două divizii de cavalerie în clipa în care se putea lipsi de ele pe alte fronturi, dar, în orice caz, numai după ce România intra propriu-zis în război. Pentru a organiza apărarea Transilvaniei, a fost creată o nouă structură de comandă, Armata I austro-ungară. Pe 14 august, generalul Arthur Arz von Straussenburg și-a asumat comanda Armatei I și responsabilitatea apărării provinciei. Era foarte familiarizat cu pământul pe care avea să-l apere. Fiu al unui pastor luteran din Sibiu, servise ca tânăr ofițer în câteva posturi militare situate de-a lungul graniței cu România. Sarcina lui Arz era una demoralizantă. Forța inițială pe care o putea folosi imediat pentru a apăra o graniță lungă de 600 de kilometri era alcătuită numai din 15 batalioane „*foarte slăbite*", patru regimente ungurești de cavalerie și 13 baterii de artilerie.⁸⁶

---

86 Letzter Krieg, 5:240-242; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:197; Rudolf Kiszling, „Feldzug", 3-4; Arthur Arz von Straussenburg, Zur Geschichte des Grossen Kriegs, 1914-1918 (Viena, Rikola Verlag, 1924), 104.

Feldmareșalul August von Mackensen, generalul Arthur Arz von Straussenburg și generalul Erich von Falkenhayn. Sursa: Ernst Kabisch, *Der Rumänienkrieg, 1916* (Berlin, Vorbut-Verlag Otto Schlegel, 1938).

MACKENSEN ȘI PUNCTUL SLAB AL ROMÂNILOR

În timp ce în Transilvania ceda teren, comandamentul austrogerman era hotărât să atace puternic granița de sud a României. Deși această operațiune avea să fie executată în primul rând de trupe bulgărești, Jekov și regele Ferdinand al Bulgariei au acceptat ca ea să fie condusă de feldmareșalul August von Mackensen, pe atunci comandant al armatelor Puterilor Centrale din Macedonia. Alegerea lui a fost una evidentă. Cuceritorul Serbiei, „*al cărui nume valora cât o armată*”, inspira respect bulgarilor și neliniște românilor. Pentru a amplifica această neliniște, vestea numirii lui Mackensen a fost adusă la cunoștință Bucureștilui.⁸⁷ La începutul lui august, feldmareșalul a făcut o vizită la Dunăre pentru a găsi locuri în care fluviul să poată fi traversat. La fel ca von Hötendorf, el credea că o

---

87 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6277, VO/OKM, 26, 31 iulie; Falkenhayn către Jagow (AA), 31 iulie, Bussche către AA, 17 august, AA, PA, Deutschland 128, nr. 2; BA/MA (Freiburg), N 440/III, Ulrich von Henning, „Kriegs Erinnerungen”, 61. Henning a fost ofițerul german de legătură atașat Armatei a III-a bulgare din Dobrogea.

asemenea operațiune va reuși să susțină mai bine Frontul din Transilvania decât un atac spre est, în Dobrogea. Pe bulgari, însă, îi interesa mai mult să cucerească Dobrogea și să recupereze teritoriul care le fusese luat în 1913 decât să treacă Dunărea și să înainteze spre București. Scopurile lor se potriveau strategiei lui Falkenhayn. El credea, pe bună dreptate, că forțele disponibile la început nu vor fi suficiente pentru o traversare a fluviului. Aceasta trebuia să fie precedată de o pătrundere în Dobrogea, care putea asigura protecția pe flanc și oferi timpul necesar pregătirii și strângerii unei forțe adecvate pentru operațiunea de la Dunăre.⁸⁸

Falkenhayn i-a explicat această tactică lui Mackensen, precum și faptul că trebuia să se bazeze pe resurse din Balcani pentru operațiunea respectivă. În apropiere, lângă graniță sau în partea de nord a Bulgariei, se aflau trei divizii și jumătate ale Armatei a III-a bulgare, Detașamentul german Kaufmann, compus din jumătate din DI 101, plus diverse unități situate de-a lungul Dunării, și unitatea de pontonieri austrieci, împreună cu flotila de pe Dunăre. Două divizii turcești se formau la Adrianopol, dar contribuția lor era nesigură. Efectivul lor era redus, 2000 - 3.000 de oameni fiecare, și, cu toate că guvernul bulgar le-a acordat permis de trecere pe 18 august, ele aveau să ajungă pe frontul românesc după mai mult de două săptămâni. Mackensen nu mai avea altceva la dispoziție decât unitățile sale de pe frontul din Macedonia. Dovezile conform cărora Sarraill plănuia un atac înainte ca România să intervină au convins comandamentul german să execute înaintea lui o ofensivă menită să scurteze și să consolideze acest front. Apoi, forțele bulgărești împreună cu soldați și artilerie germană puteau fi trimise la nord, în România.⁸⁹

---

88 Regele, Kampf, 51; Wolfgang Foerster, ed., Mackensen. Briefe und Aufzeichnungen (Leipzig, Bibliographisches Institut, 1938), 280-282.

89 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6277, VO/OKM, 25 iulie, 8, 17 august;

Deoarece Armata a XI-a germană, aflată în centru, înfrunta forțe franțuzești „*mult superioare*” în materie de artilerie, comandamentul german dorea ca Armatele I și a II-a bulgărești, care beneficiau de condiții mai favorabile pe flancuri, să execute ofensiva macedoneană, bulgarii erau nerăbdători să atace în Macedonia fiindcă le oferea posibilitatea să-și îndeplinească vechiul țel al ocupării orașelor grecești Seres, Drama și Kavala. Pe 13 august, Mackensen s-a întâlnit la Kiustendil, unde-și avea sediul înaltul Comandament Bulgar (BGK), cu Jekov și prințul moștenitor Boris, pentru a pune la punct relațiile de la nivelul comandamentelor și a stabili planurile de operațiuni. S-a convenit ca Armata I bulgară să atace flancul stâng al lui Sarraïl, iar Armata a II-a, pe cel drept. Armata a XI-a germană avea să rămână în defensivă. Colonelul Richard Hentsch, șeful statului major de la cartierul general al lui Mackensen (OKM), a făcut cunoscut faptul că feldmareșalul s-a folosit de întâlnire și pentru a susține „*cu energie*” operațiunea împotriva României, argumentând că aceasta „*nu mai poate fi amânată*” din cauză că România „*se mobilizează împotriva noastră*”. El a subliniat că majoritatea forțelor românești vor fi concentrate împotriva Transilvaniei și „*numai Corpul al V-lea și una-două divizii de rezervă, împotriva Bulgariei*”. A recunoscut că întărirea lor cu o forță expediționară rusească era „*foarte probabilă*”.

Perspectiva confruntării cu armata care eliberase Bulgaria de sub stăpânirea Turciei în 1877 era o chestiune sensibilă pentru mulți bulgari. Mackensen a subliniat însă că aveau în față un prilej favorabil de a-i lovi pe români în timpul mobilizării și de a le perturba „*grav*” pregătirile. Forțele germane și bulgărești eliberate de ofensiva de la Salonic și trimise în nord aveau să includă restul DI 101 germane, un regiment german care să întărească DI 12 bulgară, o brigadă din

DI 6 bulgară (Armata a II-a) și o divizie bulgară de cavalerie. Aceasta avea să sporească efectivul Armatei a III-a la cinci divizii de infanterie și o divizie de cavalerie. „*Acestea, folosite cum trebuie, vor fi suficiente pentru a reuși*”, conchidea Mackensen. Conform lui Hentsch, Jekov și Boris „*au arătat că înțeleg acest lucru, dar ezitau încă să ia o decizie*”. Reținerea lor reflecta dorința guvernului de la Sofia de a evita o ruptură prematură cu România. De fapt, unii lideri politici și militari bulgari se opuneau cu totul unui atac împotriva României, iar câțiva înclinau chiar mai mult spre o înțelegere cu Antanta în vederea încheierii unei păci separate.⁹⁰

Ofensiva bulgărească din Macedonia a început pe 17 august. Ea a venit într-un moment nepotrivit pentru forțele Aliatilor. Acestea erau superioare numeric inamicilor, dar erau copleșite de probleme medicale, de aprovizionare și de comandă. Ultimele se concentrau în jurul concepțiilor diferite ale britanicilor și francezilor cu privire la obligația lor de a susține intrarea României în război cu un atac lansat cu opt zile înainte, cum cerea convenția militară. Britanicii ezitau să întreprindă vreo acțiune militară până când România nu declara efectiv război, iar atunci erau dispuși doar „*să facă tot posibilul pentru a menține forțele bulgare acolo unde se află acum*”. Francezii se simțeau obligați să întreprindă o operațiune mai apropiată de ideea lui Brătianu cu privire la o ofensivă care să-i oblige pe bulgari să-și retragă trupele de la granița cu România. Acest diferend îl împiedica pe comandantul forțelor britanice să coopereze pe deplin cu Sarraill în conformitate cu planul de operații propus de acesta. Pregătirile lui Sarraill erau împiedicate și de incertitudinea și întârzierea

---

90 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6277, VO/OKM, 13, 14 august, VO Fasz. 6408, VO/înaltul Comandament bulgar [BGK], 16 august; Foerster, Mackensen, 278; Obrendorff către AA, 11 august, Bussche către AA, 13 august, AA, PA, Deutschland 128, nr. 2; Nastovici, România și puterile centrale, 221.

negocierilor privind încheierea alianței. Semnarea convenției militare la 17 august i-a lăsat numai trei zile până la data când era prevăzut atacul forțelor aliate. Lucru și mai important, ofensiva armatelor bulgare, care a început chiar în acea zi, a fost un succes imediat - „*o strălucită lovitură*”, potrivit lui Cyril Falls. Forțele lui Sarraill nu dat repede înapoi. Într-o săptămână și ceva, Florina, Vodina, Seres și Kavala fuseseră ocupate de bulgari. Apoi, rezistența a devenit mai fermă. Mackensen era însă mulțumit. Linia de bătaie se scurtase, Sarraill fusese luat prin surprindere, iar ofensiva Aliatilor fusese întârziată până când n-a mai fost de ajutor României. Primul tren cu trupe bulgărești a plecat spre frontul românesc în seara zilei de 22 august. Mackensen și stafful său aveau să le urmeze spre nord în câteva zile.⁹¹

De acum înainte, operațiunile de la granița de sud a României au devenit principala prioritate a OKM. Planificarea ofensivei era în mâinile pricepute ale colonelului Hentsch. În condițiile în care traversarea Dunării s-a amânat, el a propus ca, de îndată ce România va declara război, ofensiva să înceapă cu un atac rapid în vestul Dobrogei, având ca țintă orașele Turtucaia și Silistra. Această înaintare avea să ducă la o scurtare a frontului, „*ceea ce este absolut necesar fiindcă, altfel, forțele bulgare n-ar fi în stare să reziste atacului românilor și... așteptatelor întăriri sârbești și rusești*”. Falkenhayn era oarecum sceptic, subliniind că ea trebuia să fie doar complementară unei înaintări mai ample în Dobrogea.⁹² Nimeni n-a prevăzut că ocuparea Turtucaiei în primele zile ale ofensivei va provoca panică la București și haos în Comandamentul Român. Această viguroasă și rapidă reacție a Puterilor Centrale la

---

91 Cyril Falls, *Military Operations: Macedonia*, 2 vol. (Londra, H.M. Stationery Office, 1933-1935), 1:140-144, 153-158; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 17, 18, 21, 22 august, VO Fasz. 6408, VO/BGK, 17, 18, 24 august.

92 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6277, VO/OKM, 17, 20 august.

declarația de război avea să depășească cu mult socotelile românilor și asigurările aliaților lor.

Privind retrospectiv lucrurile, deși estimarea greșită a Austro-Ungariei și Germaniei privind data intrării României în război l-a costat postul pe Falkenhayn, ea a influențat în mică măsură reacția Puterilor Centrale la amenințarea românească. Pregătirile nu fuseseră neglijate. Un răspuns mai rapid, care să includă un ultimatum sau un atac preventiv, era cu neputință. Participarea bulgarilor, o condiție sine-qua-non pentru ambele variante, a rămas îndoielnică până când România a declarat efectiv război. În Transilvania, unde era nevoie de timp pentru a strânge forțe, comandamentul forțelor austro-ungare și germane hotărâse deja să cedeze teren în loc să se apere pe graniță. Generalul Wilhelm Groener, un influent șef de stat major la OH!, a subliniat chiar că lăsarea armatelor române să pătrundă în Transilvania prezenta un avantaj real. Apoi, ele puteau fi izolate și distruse, nu doar alungate înapoi, peste graniță.⁹³

ROMÂNIA

Cele zece zile care au trecut de la semnarea tratatului de alianță pe 17 august până la declarația de război au fost pline de stres pentru Brătianu, care, în ultimă instanță, răspundea de decizia de a interveni în conflict. Nedezmințindu-se, zbuciumul său interior a continuat, într-o seară, mergând cu mașina împreună cu cel mai apropiat consilier din cabinetul său, monologa: *„Cred că m-am gândit la toate, că am prevăzut totul, că n-am lăsat nimic la voia întâmplării. Caut mereu să văd ce mi-a putut scăpa”*. Fiului Gheorghe îi mărturisea îndoielile sale, faptul că lucrurile puteau să nu meargă cum trebuie și România să fie înfrântă. Rapoartele cu

---

93* Este vorba despre I.G. Duca, viitorul prim-ministru al României (noiembrie-decembrie 1933), pe atunci ministru al cultelor și instrucțiunii publice, (n.tr.)

Wilhelm Groener, „Mémoires”, NARA, M-137/2,427, 29-30 august.

privire la luptele din Macedonia dădeau consistență acestor îndoieli. Depeșele atașatului militar român de la Sofia au adus imediat la cunoștință succesul bulgarilor și neputința lui Sarraïl.⁹⁴ Premierul era „foarte tulburat” din cauză că aceste rapoarte nefavorabile continuau să sosească și erau însoțite de dovezi că trupele bulgare se îndreptau spre granița cu România. Ministrul bulgar de la București a sporit îngrijorarea lăudându-se în particular că vor invada și vor ocupa capitala în cinci zile.⁹⁵ Brătianu și-a exprimat în repetate rânduri, față de puterile Antantei, disperarea cu privire la inerția lui Sarraïl și regretul că nu condiționase intrarea României în război de îndeplinirea de către Sarraïl a unor obiective concrete. El a luat măsuri pentru a nu provoca Bulgaria și a sugerat ca Antanta să sondeze Sofia cu privire la încheierea unei păci separate. Nu-și făcuse iluzii în privința posibilității de a convinge Bulgaria, iar Antanta nu era dispusă să încerce, „*măcar până după ce România începea lupta*”.⁹⁶ În ciuda acestei conjuncturi nefavorabile, Brătianu și-a păstrat hotărârea de a intra în război și a anunțat în mod public pe 26 august că, a doua zi, se va întruni Consiliul de Coroană.

CONSILIUL DE COROANĂ ȘI OPINIILE CU PRIVIRE LA RĂZBOI

---

94 Duca, Portrete, 40; Gheorghe I. Brătianu, File rupte din cartea războiului (București, Editura „Cultura Națională”, f.d.), 20-22; Langu către Rășcanu (MSM), 11, 21, 25 august, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe Române (București) [AMAER], fondul 71/1914/E2, vol. 35.

95 Langu către Rășcanu, 23 august, Derussi (Sofia) către București, 6, 14 august, AMAER, fondul 71/1914/E2, voi. 35; Barclay către Londra, 16 august, PRO/FO 317/2623; Bertie Papers, PRO/FO 16/40, 17 august, PRO/FO 800/176; Fasciotti către Roma, 26 august, AS (Roma), Telegrammi... Arrivo, vol. 441.

96 Fasciotti către Roma, 20, 22, 24 august, AS (Roma), Telegrammi... Arrivo, vol. 441; Barclay către Londra, 22, 26 august, Buchanan (Petrograd) către Londra, 18 august, Grey către Buchanan, 18 august, PRO/FO 371/2623; Saint-Aulaire către Paris, 23, 24 august, AD, Guerre, Roumanie, vol. 99, voi. 112, 2.

Printre cei care s-au adunat în marea sufragerie, bogat împodobită a Palatului Cotroceni din București duminică, 27 august, se aflau mulți dintre conducătorii politici care fuseseră convocați la Consiliul de Coroană din urmă cu doi ani. De această dată însă, scopul era altul. Atunci, regele Carol avusese nevoie de sfaturi ca să ia o decizie; acum, regele Ferdinand avea nevoie de sprijin pentru o decizie luată deja. Cu o încredere și luciditate care nu-l caracterizau, monarhul a explicat conflictul intern în care se zbătea între originea sa germană și datoria lui de rege al românilor. El a pledat pentru susținerea de către toți cei prezenți a deciziei sale de a merge la război pentru îndeplinirea idealului național. Lunga prezentare făcută de Brătianu condițiilor alianței și rațiunilor intrării în război a primit aprobarea majorității, compuse din liberali și conservatori-democrați. Minoritatea conservatoare care a ridicat obiecții a susținut că era primejdios să se ia un angajament, pe motiv că războiul era în continuare nedecis. Întâlnirea a continuat aproape două ore, timp în care regele și Brătianu au încercat să schimbe atitudinea conservatorilor și să le obțină acordul. În încheiere, Brătianu a vorbit din nou pe larg. A recunoscut că înfrângerea era posibilă. Dar a argumentat că, la fel ca în cazul războiului dintre Italia și Austria de la 1859, înfrângerile pot reprezenta pași spre victorie. S-a declarat pregătit să-și asume întreaga răspundere pentru că l-a sfătuit pe rege să „*scoată sabia*”. Ferdinand a încheiat discuția afirmându-și convingerea că intrarea în război cu scopul de a realiza idealul național era singura soluție care corespundea adevăratelor interese ale țării, întâlnirea s-a sfârșit cu un nou apel al regelui la susținere și cu îndemnul: „*Domnilor, cu Dumnezeu înainte!*” El a părăsit încăperea în lacrimi. La scurt timp după întrunire, suveranul l-a chemat pe Alexandru Marghiloman, l-a cuprins cu ambele mâini și i-a cerut să se alăture unui guvern de coaliție. Liderul Partidului

Conservator a refuzat, dar a adăugat: *„Dacă lucrurile nu merg bine, este în interesul coroanei să mă aibă pe mine drept rezervă”*.⁹⁷ A fost o profeție cu privire la rolul pe care Marghiloman avea să-l joace în 1918, când a acceptat să conducă guvernul după ce România a fost obligată să facă pace separată cu Puterile Centrale. Târziu, în seara acelei zile, pe când ministrul român înmâna la Viena declarația de război, începea invadarea Ungariei.

Vestea cu privire la decizia luată la Consiliul de Coroană a dezlănțuit un val de patriotism. Mulțimile începuseră să se strângă pe străzile principale ale capitalei chiar înainte de reunirea Consiliului de Coroană, așteptând nerăbdătoare anunțul făcut de acesta. *„După prânz, veni marea veste”,* își amintește istoricul Constantin Kirițescu, *„făcând să izbucnească în mod spontan din mii de piepturi vechiul imn al românilor «Deșteaptă-te, române!»*. *Ore în șir, am rătăcit prin centru într-un entuziasm sufletesc de nedescris*. Pentru alții, atmosfera a fost *„un infern”*. Când regele Ferdinand și regina Maria au apărut într-un vehicul decapotabil, a avut loc *„o explozie de afecțiune și devotament față de dinastie; mașina abia se mai putea mișca. Regina radia”*. Cristian Racovski, liderul socialist care milita împotriva războiului, aflat în drum spre sediul poliției pentru a fi băgat la arest, a zărit mulțimi mărșăluind pe Calea Victoriei și patroni de terase intonând cunoscutul cântec militar *„La arme”*, unii cu acompaniament orchestral.⁹⁸

---

97 Duca, Amintiri, 1:271-272; Victor Antonescu, „Memoriu”, 27 august, BCS, fondul St. Georges, arhiva Antonescu; Marghiloman, Note politice, 2:149-153; Iordache, Brătianu, 301.

98 Argetoianu, Pentru cei de mâine, 3:15; Constantin Kirițescu, O viață, o lume, o epocă: memorii (București, Editura Sport-Turism, 1979), 211; Arhibald [pseud. (R. Rădulescu?)], Porcii: impresii din timpul ocupației, vol. 1 (București, „Poporul”, 1921), 8; Christian Rakovski, „Arest și liberare”, BA (București), fondul I.I.C. Brătianu. Pe de altă parte, generalul Averescu a observat, seara, „puțin entuziasm”; capitala avea o „înfățișare lugubră”. Averescu, NZ,

În acea seară, strategii de salon au atras mulțimile în cafenele și în stradă cu explicațiile lor despre ceea ce-i aștepta. Multe figuri publice, printre care și Constantin Stere, mare adversar al războiului, au apărut în stradă îmbrăcați în false uniforme de ofițeri. „*Dacă Stere a fost făcut colonel, eu trebuie să fiu general*”, glumea profesorul Nicolae Iorga. În timp ce trenurile militare plecau spre graniță, simpatizanții le împodobeau cu flori și cântau la unison cu soldații. Unele vagoane erau acoperite cu pancarte, „*Spre Budapesta*”.⁹⁹ Toate aceste scene aminteau de isteria în masă care cuprinsese Berlinul în august 1914.

Manifestări similare de patriotism au existat și în afara capitalei. La Râmnicu Vâlcea, clopotele bisericilor și fanfara au început să răsunе în timp ce rezerviștii locali s-au adunat în piața orașului. Un preot i-a binecuvântat și apoi a ținut o cuvântare înflăcărată. În satul Broșteni, întreaga populație a ieșit să aclame, să cânte și să danseze în timp ce Regimentul 16 Infanterie trecea în drum spre Transilvania, învățătorul din sat, deși era trecut bine de vârsta înrolării, a cerut să i se dea o armă și să fie primit în unitate. Sărbătorind într-un mod mai cumpătat evenimentul, generalul Ioan Dragalina și colonelul Traian Moșoiu, ambii foști ofițeri în armata habsburgică, s-au îmbrățișat în tăcere în clipa în care comandamentul lor a primit ordin să invadeze Ungaria în vederea împlinirii visului românesc. În Dobrogea, soldații au cântat cântece patriotice de război până târziu în noapte. Majoritatea românilor, civili și militari deopotrivă, păreau a fi de acord cu un tânăr locotenent care le-a reamintit soldaților din compania sa că acesta era „*un război sfânt în care ne vom răfui cu*

1:119.

⁹⁹ Nicolae Iorga, *O viață de om*, vol. 2 (București, Stroila, 1934), 227; Duca, *Amintiri*, 2:24; Vasile T. Cancicov, *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României*, 2 vol. (București, Universul, 192), 1:14-15; Arhibald, *Porcii*, 1:7.

dușmanii noștri de veacuri".¹⁰⁰

Pe lângă euforie însă, erau prezente neliniștea și chiar teama. În armată, unii soldați s-au dezmeticit când și-au dat seama că războiul presupunea un risc considerabil pentru ei și pentru țara lor. Locotenentul Sterea Costescu a petrecut ultima noapte de pace făcându-și testamentul; plutonierul-major din subordinea lui s-a grăbit să-și boteze copilul nou-născut. Și ofițerii superiori aveau îndoieli. Colonelul Alexandru Sturdza, care, asemenea multora, se temea de o alianță cu Rusia, a primit vestea intrării în război cu „*inima îndurerată*”. Generalul Alexandru Averescu a găsit motive să fie pesimist atunci când a analizat planul de război al României cu un ochi critic.¹⁰¹ În cercurile politice, emoțiile patriotice se împleteau cu un sentiment de neliniște. Senatorul Vasile Cancicov mărturisea că stătea treaz noaptea, simțind când teamă, când bucurie. Mulți politicieni conservatori erau plini de îndoială și îngrijorare. Alexandru Marghiloman și Titu Maiorescu refuzau cu hotărâre să creadă că Germania putea fi înfrântă. Rusofobi ca Petru Carp erau siguri că un război alături de Rusia va duce la ruinarea României.¹⁰² Brătianu, cu realism cumpătat, a îndemnat presa să avertizeze publicul că teritoriul românesc poate fi pierdut și că atacurile aeriene pot provoca victime în rândul civililor. Profetia i s-a împlinit. La douăzeci și patru de ore după înmânarea declarației de război,

---

100 Constantin Căzănișteanu, Dorina Rusu, ed., *Pe aici nu se trece!* (București, Editura Albatros, 1982), 55-57; „Pasiunea lui Ion Burlacu: un țaran ca toți țărani (1)”, *Magazin istoric* 12, nr. 9 (1978), 15; Traian Moșoiu, *Memorial de război* (august-octombrie 1916) (Cluj, Editura Dacia, 1987), 67.

101 Costescu, *Carnetul*, 10,14; Sturdza, „*Jurnal*”, 18/31 august; Averescu, *NZ*, 1:118; Duca, *Amintiri*, 2:9.

102 Cancicov, *Impresiuni*, 1:15; Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României mari*, vol. 1 (Cluj, „*Ardealul*”, 1926), 11; Ion Bulei, 1916: *Zile de vară* (București, Editura Eminescu, 1978), 230; Sturdza, „*Jurnal*”, 18/31 august.

zepelinul german Z-101 a trecut Dunărea dinspre Bulgaria și a apărut deasupra Bucureștiului. Luminat de proiectoarele românești, acesta i-a făcut pe spectatori să rămână încremeniți în timp ce se deplasa încet pe deasupra orașului. Bombele sale au provocat puține pagube, dar ele au servit drept avertisment pentru ceea ce avea să urmeze. S-au luat măsuri de precauție. Unii cetățeni de vază, printre care și îndrăznețul partizan al războiului Take Ionescu, s-au mutat la hotelul Athénée, una dintre puținele construcții din beton consolidate din oraș. Au fost puse în aplicare metode rudimentare de prevenire în caz de atac aerian: clopotele bisericilor, care începeau a bate după cele ale bisericii patriarhale, sunau alarma; polițiștii le răspundeau cu fluierături. S-a recomandat ca, în capitală, să se stingă luminile, iar proprietarii de case au fost siliți să pună la dispoziție un rezervor cu apă, un topor, o furcă și o scară pentru combaterea incendiilor.¹⁰³

MOBILIZAREA ȘI CONCENTRAREA

Mobilizarea și concentrarea armatei române s-au realizat repede, i relativ fără probleme. Aceasta a fost cu puțință datorită faptului că majoritatea soldaților erau deja mobilizați când s-a publicat decretul, la miezul nopții de 27 spre 28 august. Fără a se anunța, în cursul lunii anterioare, Armata a III-a din sud fusese mobilizată complet. Restul armatei permanente fusese completat cu contingente de rezerviști chemați la instrucția regulată care se făcea vara. Lucrul cel mai important era acela că forțe de acoperire neobișnuit de însemnate fuseseră trimise deja la graniță. Această acțiune, începută în timpul perioadei de neutralitate armată a României, se accelerase în cursul verii lui 1916. Pe 27 august, 20 de

---

103 G. Brătianu, *File rupte*, 19-21; Marghiloman, *Note politice*, 2:159; Rădulescu-Zoner și Marinescu, *Bucureștii*, 54-57, 68-69.

Multe dintre aceste amănunte sunt consemnate de atașatul militar american. Căpitanul E.H. Yates către Departamentul de Război, 1 septembrie, NARA, War Department, *Reports of the Military Attache in Romania*.

grupuri de acoperire totalizând 200.000 de oameni, mai mult de o treime din armata de operații, se aflau la graniță sau în apropierea ei. Această desfășurare timpurie de forțe a făcut ca rețeaua românească de căi ferate, care se lupta să facă față situației, să fie mai puțin solicitată, cererile reducându-se cu 30%. Pe de altă parte, faptul că forțelor de acoperire le-au fost repartizate atât de multe unități a creat serioase probleme. Deși, la mobilizare, unele batalioane se găseau deja localizate în vecinătatea punctului de adunare a diviziei de care aparțineau, multe erau la mare distanță. Pentru a se evita transferurile de mare anvergură în vederea reunirii diviziilor, acestor batalioane li s-a ordonat să se alăture diviziei care se concentra în apropierea lor. Drept urmare, unele batalioane din prima linie au intrat în componența unor divizii de rezervă și invers, unele batalioane teritoriale și de miliție au intrat în componența unor divizii de luptă. Această confuzie a schimbat foarte mult dispozitivul de luptă și a afectat omogenitatea câtorva divizii.¹⁰⁴

O altă problemă serioasă apărută în cursul mobilizării și concentrării a fost aceea a repartizării în funcțiile de comandă și de stat major. Intrigile din cadrul armatei și obsesia lui Brătianu cu privire la păstrarea secretului au făcut ca nici comandanții de la eșaloanele superioare să nu știe, necum să-și ia în primire posturile pe care aveau să le ocupe până în ajunul războiului. Generalul Mihai Aslan a fost informat la mijlocul lui august că va comanda Armata a III-a, dar nu i s-a permis s-o inspecteze sau să preia comanda până în ziua în care s-a declarat război. Brătianu l-a chemat pe Averescu doar

---

104 RRM, 1: 153-154,160,164,166; Prodan și Preda, Romanian Army, 28-32; Dabija, Armata română, 1:105-106. Cu toate acestea, au ieșit la iveală multe detalii. De exemplu, statul major al comandamentului Armatei I a așteptat 12 ore pe peron sosirea trenului către Craiova. Mulți ofițeri au avut dificultăți în încercarea de a ajunge la unitățile lor. AMR, fondul MCG, Armata I, „Raport rezumativ 29 august-12 septembrie”.

cu două zile înainte de începutul ostilităților pentru a-l informa că va comanda Armata a II-a. În plus, cu excepția generalului Constantin Prezan (Armata de Nord), niciun comandant de armată sau corp de armată nu cunoștea regiunea sau unitatea la care fusese repartizat. Generalul Ioan Culcer, care a preluat comanda Armatei I, nu mai avusese contact direct cu trupele de peste trei ani, timp în care a fost subinspector al armatei. Generalul Grigore Crăiniceanu, care a fost numit comandantul Armatei a II-a la câteva zile după începerea războiului, îi era fidel lui Brătianu și petrecuse perioada 1914 - 1916 ca redactor politic la marele cotidian bucureștean *Universul*. Comandanții celor șase corpuri de armată au fost repartizați într-o manieră asemănătoare celei în care s-a făcut repartizarea comandanților de armate. S-a pus la îndoială faptul că ei ar fi fost potriviți să dirijeze operațiuni de luptă; niciunul nu era ofițer de infanterie; cinci erau ingineri, celălalt, artilerist. Toți au fost informați în ultima clipă despre numiri și despre ordinele de operații. Așa cum releva Gheorghe Dabija, comandanții români au fost la fel de surprinși de începutul războiului ca și dușmanul.¹⁰⁵

În momentul anunțării mobilizării, Marele Stat Major (MSM) a fost împărțit în două secții, cea sedentară și cea de operații. Prima, care a păstrat denumirea de MSM, a rămas în București pentru a se ocupa cu sarcinile administrative. Era condusă de un subșef de stat major, generalul Dumitru Strătilescu. Ultima, denumită Marele Cartier General (MCG), dirija operațiunile militare. Acesta a fost mutat în seara zilei de 27 august la Periș, un sătuc situat la 35 de kilometri nord de capitală. Aici, s-a argumentat, avea să fie izolat de „*zgomot, intrigă și indiscreții*”.¹⁰⁶ MCG a fost adăpostit în

---

105 Mihail Aslan, Memoriu asupra căderii capului de pod Turtucaia (Iași, Ecoul, 1918), 5-6; Averescu, NZ, 1:116; Dabija, Armata română, 1:92-93, 163.

106 Ardeleanu, MCG... Documente, 76-78; Oșca et al., Istoria

clădirile Administrației Domeniilor Regale. Regele, care și-a luat titlul de comandant suprem, și-a stabilit reședința la moșia sa din apropiere. MCG ținea legătura prin radiotelegrafie cu armatele de pe front, cu reprezentantul său la înaltul Comandament Rus (STAVKA) și cu ofițerul său de legătură atașat forței expediționare ruse din Dobrogea. Generalul Zottu, grav bolnav, a rămas la București ca șef de stat major doar cu numele. Brătianu a iscat discuții alegându-l pe Iliescu, care era prost privit, în funcția de adjunct al șefului de stat major pe lângă rege și generalisim de facto, în defavoarea mai apreciatului Averescu sau a lui Christescu. Și mai illogică a fost numirea lui Christescu în calitate de șef de stat major al Armatei a II-a conduse de Averescu, și nu de adjunct al lui Iliescu la MCG. Aceasta contravenea practicii tradiționale a armatei române de a pune în aceeași echipă un adjunct competent cu un șef slab, lăsând MCG fără un ofițer superior competent.¹⁰⁷

În lipsa unui comandant sau adjunct capabil, conducerea armatei a revenit în sarcina secției de operații, unde a rămas șef colonelul Rășcanu. Deși recunoscut pentru priceperea sa în calitate de ofițer de stat major, capacitatea lui de a „*conduce totul*” a fost pusă sub semnul întrebării. Al doilea ca influență după Rășcanu la MCG era maiorul Rosetti, care a continuat să fie directorul secției. Era cunoscut drept calul de povară de la MCG. Era primul care venea imediat după ora 4: 30 și ultimul care pleca pe la miezul nopții. Citea toate mesajele care soseau și dădea sarcini personalului operativ. Le prezenta lui Rășcanu și Iliescu spre semnare ordinele de operațiuni și pregătea rapoartele pentru

---

Statului, 23; Toma Dumitrescu, Jurnal: războiul național (1916), ed. Petre Otu și Maria Georgescu (București. Editura Academiei de înalte Studii Militare, 1999), 30; Rosetti, Mărturisiri, 94; Yates către Departamentul de Război, 1 septembrie, NARA, War Department, Reports of the Military Attache in Romania.

107 Rosetti, Mărturisiri, 79, 96-99, 101-102; Duca, Amintiri, 2:17; Otu, Averescu, 131-132.

rege. Comunicarea cu comandanții de pe front se făcea în majoritatea cazurilor prin el. Felul său de a vorbi la telefon, adeseori răstit și categoric, îi înfuria pe unii. Era antipatizat mai ales de Averescu, care credea că Rosetti fusese implicat în blocarea numirii sale în funcția de șef al statului major. Rosetti a servit și ca om de legătură al lui Brătianu la MCG. El, nu regele, Iliescu sau Rășcanu, avea o linie telefonică directă cu biroul premierului din București. Rosetti ținea zilnic legătura cu cumnatul său, care urmărea îndeaproape ceea ce se petrecea la MCG și care, după cum vom vedea mai târziu, a intervenit direct în câteva decizii majore. În prima săptămână de război, MCG, nu comandanții celor patru armate, a avut controlul nemijlocit asupra operațiunilor din teren.¹⁰⁸ În campania din 1916, avea să devină evident faptul că înaltului Comandament Român, privit în ansamblu, îi lipsea capacitatea de a conduce eficient, era nehotărât și era mânat de considerente politice. Este însă necesar să subliniem faptul că a avut sarcina aproape imposibilă de a duce un război pe două fronturi împotriva unor dușmani superiori, conduși de câțiva dintre cei mai competenți comandanți germani de unități de luptă.

4

Invadarea Transilvaniei

Pe 26 august, șefii de stat major ai corpurilor de armată pregătite să invadeze Transilvania au fost chemați la București, unde li s-a dat ordinul ca, a doua zi, la ora 21: 00, să trimită dincolo de granița austro-ungară forțe de acoperire. În ziua următoare, devreme, sub pretextul efectuării unui exercițiu, s-a făcut un parcurs de probă pentru a determina durata deplasării din punctele de concentrare până la graniță. După Consiliul de Coroană din acea după-amiază, celor patru comandanți de armate li s-a ordonat să deschidă plicurile care conțineau copii ale Ipotezei Z. Acest plan complex

---

108 Marghiloman, Note politice, 2:176; Rosetti, Mărturisiri, 95-97, 104; Averescu, NZ, 2:66; Duca, Amintiri, 2:33.

menit să țină totul secret a avut succes. În toate punctele prin care s-a pătruns, apărătorii inamici au fost luați prin surprindere; numai câțiva au opus rezistență. Succesul forțelor de acoperire a fost atât de rapid și de mare, încât, pe 2 septembrie, MCG le-a instruit să-și continue înaintarea dincolo de obiectivele inițiale. Având posibilitatea să câștige suficient teren dincolo de Carpați, comandanții armatelor Nord, I și a II-a au primit ordinul de a efectua concentrarea restului unităților proprii în Transilvania. Din nefericire, ușurința cu care a avut loc înaintarea inițială a trezit în oameni speranța unui marș triumfal analog invadării Bulgariei din 1913.¹⁰⁹

ARMATA DE NORD

Armata de Nord, care a atacat în Carpații Orientali pe un front de 260 de kilometri între Vatra Dornei și Oituz, era comandată de generalul Constantin Prezan. Era inginer militar, fără experiență la nivelul statului major general. Acest lucru și faptul că a slujit multă vreme ca adjutant pe lângă principele (acum regele) Ferdinand i-au creat imaginea publică a unui „*general de salon*”, „*elegant, dar fără o reputație deosebită*”.¹¹⁰ Prezan se bizuia mult pe strălucitul, dar înfumuratul căpitan Ion Antonescu, un ofițer de operații în vârstă de 34 de ani, viitorul mareșal și șef de stat (1940 – 1944).¹¹¹

---

109 Rosetti, Mărturisiri, 79; RRM, 1 (D), nr. 141; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 3:18.

110 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 33, „Verzeichnis... Offiziere”; C. Căzănișteanu et al., Comandanți militari. Dicționar (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983), 259-260. Acest stigmat era întărit de impresia că avansarea lui Prezan în armată se datora și tinerei sale soții, Olga, care era una dintre amantele lui Ferdinand. Biograful lui Prezan afirmă că aceste relații l-au ajutat să urce în ierarhia armatei, însă arată că realizările profesionale ale lui Prezan erau comparabile cu cele ale multor colegi ai săi. Petre Otu, Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei (București, Editura Militară, 2009), 44-48.

111 Larry L. Watts, „Ion Antonescu and the Great War”, în Romania in the World War I Era, ed. Kurt Treptow (Iași, Center for Romanian Studies, 1999), 77-98. Argetoianu (Pentru cei de mâine, 3:121)

Operațiunile Armatei de Nord, care era compusă din trei divizii și jumătate de infanterie și o divizie și jumătate de cavalerie, s-au desfășurat în trei etape începând cu noaptea de 27 spre 28 august. În prima, șase grupuri de acoperire au pus stăpânire pe cele mai importante trecători carpatine de pe frontul lor: Bistrița, Bistricioara, Bicăz, Ghimeș, Uz și Oituz (de la nord la sud). La Bistrița și Uz, au avut loc ciocniri serioase, dar în alte părți, grănicerii habsburgi și elemente ale unei Dl Landsturm austriece au opus doar o rezistență simbolică, fiind risipite de-a lungul întregului front. Pe 30 august, Prezan a putut raporta: „*Inamic fragmentat în unități izolate și dezorganizate, bătut pe toată lungimea frontului, în retragere, urmat de coloanele noastre*”.¹¹²

O anticipată ofensivă de susținere care trebuia să fie lansată de Armata a IX-a rusă spre nord nu s-a materializat. Înainte de începutul ostilităților, nu se făcuse o planificare comună, dar, pe 30 august, un ofițer rus de legătură apărui la cartierul general al Armatei de Nord cu un plan de acțiune coordonată în vederea învăluirii aripii stângi a Armatei I austriece.

---

afirmă în glumă că Antonescu „îl ducea de nas [pe Prezan]”. După război, Antonescu a avut tendința să reliefeze în așa măsură propriul său rol, încât aproape că l-a înfățișat pe general ca pe un conducător doar cu numele (Otu, Prezan, 161). Bineînțeles că, în toată activitatea lui Prezan de planificare a acțiunilor militare, Antonescu a fost unicul colaborator, dacă nu sursa. V.F. Dobrinescu, Gh. Niculescu, Plata și răsplata istoriei: Ion Antonescu: militar și diplomat, 1914-1940 (Iași, Institutul European, 1994), 12-22.

¹¹² BA/MA (Freiburg), RM 40, Kaiserliche Nachrichtendienst Bukarest, Berichte, 11 septembrie; Letzter Krieg, 5:247; RRM, 1 (D), nr. 146; RAPRM, 1:277.

Infanteria română trecând Carpații, 28 august 1916.
Sursa: Muzeul Militar Național.

Rusul a adus cu el aparatură de comunicații pentru a ține legătura direct cu propriul comandament, iar Prezan era dornic să realizeze o operațiune comună. Din cauza altor priorități și a neîncrederii tradiționale față de ruși, MCG n-a profitat însă de această ocazie. Pe 31 august, rușii chiar au început o operațiune independentă limitată, dar, după ce au dat de un teren neregulat și de contraatacurile inamicului, au abandonat atacul până la sosirea întăririlor. Ulterior, au existat câteva operațiuni restrânse ale Armatei a IX-a, dar, în ciuda apelurilor repetate ale românilor, înaltul Comandament Rus (STAVKA) a susținut că luptele grele din Galiția nu-i vor permite să ofere un sprijin substanțial ofensivei românești din Transilvania.

Cu toate acestea, singure, forțele de acoperire ale românilor au creat o zonă de concentrare de opt pe treisprezece kilometri care trecea prin regiunile Borsec, Gheorgheni, Miercurea Ciuc și Târgu Secuiesc.

În prima săptămână din septembrie a urmat o pauză, timp în care forțele principale ale DI 14, DI 8 și DI 7 s-au grupat, iar unitățile de recunoaștere au cercetat atent dealurile subcarpatice de la vest.¹¹³

Armata de Nord a început a doua etapă a ofensivei la ordinul lui Prezan din 6 septembrie de a „*pune stăpânire pe acele înălțimi care mărginesc văile Mureșului superior și Târnavei*”. În următoarele zece zile, coloanele românești au pătruns în munții Gurghiu, Harghita și Baraolt.

Generalul Constantin Prezan, comandantul Armatei de Nord. Sursa: Muzeul Militar Național.

ajungând la marginea câmpiei ungurești. DI 14 a ocupat Toplița și a avansat până la Răstolița, pe Mureș; DI 8 a trecut de Gheorgheni și a atins cursul superior al Târnavei Mici lângă Praid; DI 7 și-a consolidat poziția în

---

113 RRM, 1:207-209, 315, 653, 834-836; RRM, 1 (D), nr. 107-108, 313-316; Rosetti, Mărturisiri, 120; Torrey, Romania and World War I, 241-242; RAPRM, 1:281; Stone, Eastern Front, 270.

Miercurea Ciuc și a continuat până la Târnava Mare lângă Odorhei. DC 2 a înaintat spre sud-vest pentru a stabili contactul cu Armata a II-a română.¹¹⁴ DI 61 austriacă n-a putut face altceva decât să cedeze și mai mult teren. Sosise din Galiția cu efectivele sleite de puteri și rărite, după care a fost completată „*cu elemente slab pregătite și fără experiență*”. Totalizând abia 6.000 de oameni, răspândiți pe un front defensiv de 90 de kilometri, ea trebuia să facă față unui raport de 6 la 1. Pe 6 septembrie, temându-se să nu fie învâluit pe ambele flancuri, comandantul ei a ordonat retragerea fără luptă pe o distanță de 20 de kilometri. Comandamentul Austro-Ungariei și Germaniei era îngrijorat. Arhiducele Karl s-a plâns AOK, spunând că această retragere a pus aripa dreaptă a Armatei a VII-a din nord, pe care o conducea, într-o situație precară și a cerut oprirea înaintării forțelor românești pe valea Mureșului. Ludendorff dăduse deja alarma, relevând marea importanță a căii ferate care mergea paralel cu Mureșul, esențială pentru transportul întăririlor și susținerea operațiunilor militare. Înaintarea dușmanului trebuia oprită, stăruia el, „*cu orice preț*”, pe aliniamentul defensiv intermediar al Târnavei. AOK a răspuns cu o încercare tardivă de întărire a fortificațiilor de dinainte de război, primitive, lipsite de rezistență, cu și mai multă sârmă ghimpată. Von Hötendorf a recunoscut însă că o acțiune reușită de întârziere din partea DI 61 „*nu mai este posibilă*”. Dacă românii continuau să avanseze, prevedea el, DI 71, care apăra sectorul sud-estic al Frontului Transilvănean, putea fi silită să se retragă.¹¹⁵

Oprirea înaintării Armatei de Nord între 30 august și 6 septembrie s-a dovedit a fi însă mană cerească pentru comandamentul Puterilor Centrale, care se lupta să strângă întăriri. Primele unități programate să sosească, DI 10 bavareză, DI 39 ungară și o brigadă

---

114 RRM, 1 (D), nr. 146, 156; Dabija, Armata română, 2:266-267.

115 Letzter Krieg, 5:280-281; RRM, 1 (D), nr. 147, 149, 220, 221.

Landsturm austriacă, erau încă în drum spre Bistrița, Târgu Mureș și Reghin. Pe 8 septembrie, generalul german Curt von Morgen a sosit la Târgu Mureș cu Corpul I Rezervă pentru a prelua comanda sectorului de nord-vest al frontului transilvănean. Era hotărât să opună inamicului o „*dârză rezistență dublată de o lovitură ofensivă*”. Morgen a regrupat imediat formații locale de luptă și câteva unități sosite mai devreme cu scopul de a se împotrivi românilor care înaintau. Aceste tentative ad-hoc au eșuat pe toată lungimea frontului, iar apărătorii au continuat să dea înapoi. Atunci, Morgen a propus să fie folosite forțe suplimentare aflate încă în tranzit, care includeau acum Corpul Alpin, pentru a lansa o ofensivă majoră menită să înfrângă decisiv Armata de Nord. El a venit cu două variante. Prima consta într-un atac asupra aripii drepte a DI 14 române la nord-vest de Toplița. A doua consta într-un atac pe văile Târnavelor și crearea unei breșe în centrul Armatei de Nord. Arz și-a dat aprobarea pentru a doua variantă, dar Ludendorff a văzut în Armatele române I și a II-a din sud, care înaintau șovăitor și confuz, o țintă mai promițătoare. Noul prim-adjunct al șefului OH! a insistat ca Morgen să rămână în defensivă în nord-est. Pentru ofensivul Morgen, aceasta însemna apărare activă. Drept urmare, el s-a mișcat repede pentru a-i înfrunța pe români cu forțele care-i erau repartizate. Prezan nota pe 11 septembrie că „*rezistența opusă de inamic devine mai puternică în văile superioare ale Mureșului și Oltului*”.¹¹⁶

În a doua etapă a ofensivei, Armata de Nord a pătruns pe o distanță de 50 - 70 de kilometri în teritoriul unguresc, scurtându-și frontul cu 100 de kilometri. Orașele importante Toplița, Gheorgheni, Miercurea Ciuc, Odorhei și Târgu Secuiesc fuseseră ocupate. Apoi, pe neașteptate, sosi de la MCG un ordin laconic: „*Situația*

---

¹¹⁶ Letzter Krieg, 5:258, 260, 282-286; Curt von Morgen, *Meiner Truppen Heldenkämpfe* (Berlin, Mittler, 1920), 103; RRM, 1 (D), nr. 159,222,223.

devine gravă pe frontul de sud ca urmare a căderii Turtucaiei și a întăririlor primite de inamic; ofensiva generală din Transilvania trebuie amânată până la noi ordine". Pe 11 septembrie, Prezan și-a informat comandanții și le-a ordonat să fortifice terenul deja cucerit cu mai multe linii de apărare. În această ultimă etapă a ofensivei Armatei de Nord, majoritatea unităților au rămas pe loc, desfășurând numai operațiuni locale, destinate îmbunătățirii pozițiilor defensive. În săptămâna încheiată pe 19 septembrie, au avut loc însă câteva operațiuni ofensive. DI 14 a fost instruită să avanseze spre nord-vest în munții Căliman, în cooperare cu Armata a IX-a rusă. DC 2 a primit ordin să se deplaseze în sud-vest pe linia Homorod-Agostin pentru a micșora distanța față de Armata a II-a.¹¹⁷ Exceptând aceste acțiuni, frontul Armatei de Nord a rămas în esență stabil în luna următoare.

Prezan și, implicit, Antonescu fuseseră lăudați pentru „*competența și energia*” cu care au condus campania de început a Armatei de Nord. Au fost însă și critici, mai ales pentru neputința de a înainta mai repede în prima săptămână de război, când dușmanul era foarte vulnerabil.¹¹⁸ Dar, fără o ofensivă puternică din partea Armatei a IX-a ruse în nord și înaintarea celorlalte două armate române din Transilvania, o pătrundere mai adâncă în teritoriul ungar ar fi putut fi periculoasă. Dacă Armata de Nord ar fi înaintat singură în câmpia ungară, dincolo de pozițiile din munți care puteau fi apărate, exista posibilitatea să fie prinsă între Armata a VII-a austriacă, aflată la dreapta ei, și o nouă și puternică Armată germană a IX-a, în curs de constituire la stânga.

ARMATA A II-A

Armata a II-a, alcătuită din patru divizii de infanterie și una de cavalerie, a atacat de-a lungul arcului carpatic,

---

¹¹⁷ Prodan și Preda, *Romanian Army*, 42; RRM, 1 (D), nr. 158-160; RAPRM, 1:284.

¹¹⁸ Dabija, *Armata română*, 2:284-285; RAPRM, 1:284, 294, 296.

pe un front de 230 de kilometri. Generalul Alexandru Averescu, numit la comanda ei, era înfuriat că n-a fost numit în schimb ca șef al MCG, funcție la care credea că priceperea și experiența sa îl îndreptățeau. Pe 28 august, a cerut o audiență la rege încercând să schimbe decizia, dar a fost refuzat categoric. Ironia a făcut ca, după numai câteva zile, Ferdinand să fie obligat să apeleze la Averescu pentru a pune capăt șirului dezastruos de evenimente de pe frontul de sud.¹¹⁹ Asemenea Armatei de Nord, Armata a II-a a întâmpinat la început o slabă rezistență, punând stăpânire pe cele mai importante trecători de pe frontul ei, Timiș (Predeal), Torzburg (Bran), Bratocea și Buzău. La Predeal, forțele de acoperire române au dat buzna în vama ungară în timp ce ofițerul de serviciu citea ziarul. La o cazarmă din apropiere, 20 de grăniceri s-au predat în lenjerie de noapte. Câțiva funcționari unguri au fost răniți sau uciși într-o scurtă confruntare armată. În munții din vest, o mână de soldați români au început să discute cu grănicerii unguri, apoi au deschis focul, după care au continuat. Absența oricărei unități armate și lipsa generală de pregătire la graniță au fost, în parte, o alegere deliberată a autorităților ungare. Ele se temeau că populația civilă putea intra prematur în panică dacă unitățile armate ocupau vămile și oficiile de telefon-telegraf înainte să se declare război.¹²⁰

Rezistența austro-ungară împotriva Armatei a II-a era condusă de generalul Anton Goldbach, care coordonase, din 1915, pregătirile de apărare din Transilvania. Acesta avea la dispoziție un amestec de unități din care făcea parte și DI 71 austriacă, reconstituită de curând, dar considerată „*complet nepregătită*”. Apărarea Depresiunii Brașov era condusă

---

119 Otu, Averescu, 131-132.

120 BA/MA (Freiburg), RM 40, Nachrichtendienst Bukarest, Berichte, 11 septembrie; E. Ionescu, Pe Neajlov, 23; Kiszling, „Feldzug”, 3.

de Regimentul 82 Infanterie, alcătuit în mare parte din secui al căror pământ strămoșesc, situat la nord, stătea în calea înaintării românilor. Detașamente ale RI 82 au opus o scurtă și energică rezistență chiar la nord de trecătorile Predeal și Bran, dar apoi, în conformitate cu strategia Puterilor Centrale de cedare a terenului în fața superiorității covârșitoare a românilor, s-au retras. Astfel, pe 29 august, primele unități ale DI 4 române au putut intra în Brașov, important centru al populației și culturii române.¹²¹ Cucerirea Brașovului a deschis legături vitale pe calea ferată și șosea de la o margine la cealaltă a Carpaților și dincolo de aceștia.

După trecerea Carpaților, următorul obiectiv al Armatei a II-a a fost să atingă linia Făgăraș-Homorod definită de râurile Olt și Homorod. DI 3 și DI 4 din aripa dreaptă au avansat spre nord-vest dinspre păsurile Bratocea și Buzău. Spre deosebire de forțele Armatei de Nord, în ciuda slabei rezistențe a inamicului, ele au înaintat încet. Patru zile de marș neîntrerupt le-au fost necesare pentru a ajunge în zonele de concentrare situate pe o linie cuprinsă între Vlădeni și Feldioara. Au existat și perturbări. Pe 6 septembrie, MCG a ordonat ca DI 5 să fie transferată în sud, unde situația se deteriora. Ea a fost înlocuită cu DI 22, o formație creată ad-hoc din unități luate de la alte divizii. Apoi, pe 7 septembrie, Averescu a fost transferat la comanda tuturor forțelor ruso-române din Dobrogea. Din păcate, în loc să-l promoveze pe Christescu în locul lui Averescu, MCG l-a trimis și pe el în sud, iar comanda Armatei a II-a a predat-o incompetentului Grigore Crăiniceanu. Deși Armata a II-a a fost inclusă în ordinul general din 8 septembrie care suspenda ofensiva din Transilvania, MCG l-a instruit pe Crăiniceanu pe data de 11 să

---

121 Letzter Krieg, 5:249-251. Secuii erau urmașii populațiilor care nu vorbeau limba maghiară și care fuseseră de multă vreme maghiarizate (integrate culturii ungare).

continue înaintarea până la râurile Olt și Homorod.¹²²

Potrivit informațiilor deținute de români, era de așteptat ca DI 71 austriacă să ocupe „*poziții permanente*” la 20 de kilometri nord-vest de Brașov. Acest lucru s-a dovedit a fi fals. Goldbach hotărâse să-și retragă forțele principale dincolo de Olt și să lase numai o ariergardă la marginea pădurii Geisterwald. Drept urmare, coloanele românești au atins linia Olt-Homorod pe 14 septembrie, întâmpinând o slabă rezistență. Pentru a doua zi, s-a ordonat un atac cu trecerea râurilor, în zori, unitățile DI 4, DI 3 și DI 6 (de la sud la nord) au traversat, intrând adeseori în apă din cauză că, în retragere, inamicul distrusese multe poduri. Unele dintre luptele cele mai grele s-au dat în vecinătatea Făgărașului. Pierderile românilor, circa 1.000 de oameni, au fost compensate de un număr egal de prizonieri austrieci și de mândria ocupării unui oraș de mare interes istoric. O altă luptă înverșunată a avut loc în ținutul deluros de lângă confluența Oltului și Homorodului, unde românii au fost respinși pentru o scurtă perioadă de timp. Previziunile conform cărora inamicul va opune rezistență în pozițiile fortificate de pe celălalt mal nu s-au împlinit însă. Goldbach hotărâse să-și retragă din nou trupele pentru a apăra Sighișoara și a-și dispune forțele în vederea unui contraatac. Situația lui s-a îmbunătățit când DC 1 austriacă și nou-formatul Corp de Cavalerie al contelui Eberhard von Schmettow au umplut spațiul liber dintre DI 71 și DI 51 austriacă, situată la vest, lângă Sibiu. În ofensiva lor, care a continuat până pe 17 septembrie, coloanele românești au înaintat 10 - 15 kilometri dincolo de râurile Olt și Homorod, fără a intra practic în contact cu inamicul.¹²³

Între timp, MCG luase decizia discutabilă de a slăbi frontul transilvănean cu scopul de a asigura forțe pentru

---

122 RRM, 1:289-295, 299, 379-380.

123 RRM, 1 (D), nr. 139; Letzter Krieg, 5:288-289; RRM, 1:289-290, 379-380, 384-395, 400-401; Dabija, Armata română, 2:169.

o ofensivă majoră pe frontul de sud. Pe 18 septembrie, DI 22 și DI 21 (din rezerva Armatei a II-a) au fost urcate în tren cu destinația Dobrogea. În plus, forțele principale ale DI 3, DI 4 și DI 6 au primit ordinul de a se retrage peste Olt și Homorod, lăsând de cealaltă parte doar o linie de apărare. Acum, sarcina permanentă a Armatei a II-a era să-și fortifice pozițiile și să constituie un front solid cu Armata de Nord și Corpul I al Armatei I din vest. Acesta din urmă, care intrase în Transilvania prin trecătoarea de pe Olt, era oprit înainte de Sibiu și avea să devină ținta unei puternice contraofensive inamice. Un gol periculos de 40 de kilometri exista între aripa stângă a Armatei a II-a, localizată la 15 kilometri sud-vest de Făgăraș, și aripa dreaptă a Corpului I de Armată de la Avrig. Legătura se făcea numai prin patrulare trimise zilnic în zona de la sud de Olt. Cavaleria lui Schmettow, care opera la nord de râu, amenința să taie această legătură și să izoleze cele două armate. Dar, asemenea Armatei de Nord, Armata a II-a făcuse progrese impresionante la început, pătrunzând 70 - 100 de kilometri în Transilvania și scurtându-și frontul cu 100 de kilometri. Oprirea ofensivei înainte de a ajunge la Mureș și transferul în sud a trei dintre diviziile sale au lăsat însă Armata a II-a într-o situație vulnerabilă în fața unei contraofensive a forțelor inamice, care soseau în Transilvania în flux constant.¹²⁴

ARMATA I

Armata I română forma aripa stângă a frontului carpatic de sud. Având cinci divizii, ea răspundea de un segment de 260 de kilometri care se întindea de la râul Argeș până la Dunăre. Armata I era comandată de generalul Ioan Culcer, respectat teoretician militar, dar slab comandant, a cărui lipsă de energie și al cărui pesimism „îi demoraliza pe toți cei aflați în subordinea lui”. Ca să fim cinstiți, trebuie precizat că misiunea lui

---

124 Letzter Krieg, 5:280; RRM, 1:289-308, 389-405; RAPRM, 1:295; Prodan și Preda, Romanian Army, 44.

Culcer era una grea. Forțele sale erau împărțite în trei grupuri de luptă numite după râurile pe care le-au urmat prin trecătorile Carpaților până în Transilvania: Cerna, Jiu și Olt (de la vest la est). Aceste grupuri de luptă erau despărțite unul de altul de 60 – 100 de kilometri de teren muntos pe care nu existau căi laterale de comunicație.¹²⁵ Această periculoasă izolare nu putea fi contracarată decât dacă reușeau să înainteze suficient de mult în Transilvania pentru a forma, pe râul Mureș, un front comun cu celelalte armate române.

Grupul Cerna era condus de comandantul DI 1, generalul Ioan Dragalina. Spre deosebire de Culcer, Dragalina era un conducător neobișnuit de energic și priceput. Entuziasmul lui era molipsitor.¹²⁶ El a trecut repede granița de-a lungul Dunării și a urcat apoi pe valea Cernei. După ce au fost opriți vremelnice de tirul monitoarelor austro-ungare de pe Dunăre, românii au ocupat repede culmile de pe valea Cernei (1 septembrie), istorica insulă de pe Dunăre, Ada Kaleh (3 septembrie) și importantul port dunărean Orșova (4 septembrie). Cu obiectivele inițiale prevăzute în Ipoteza Z atinse și împiedicat de Culcer, Dragalina a trecut în defensivă. Fiindcă forțele inamice erau prea slabe pentru a porni la atac, situația în sectorul Cerna a rămas calmă vreme de câteva săptămâni.¹²⁷ În acest sector, ca pretutindeni pe

---

125 Duca, Amintiri, 2:35-36; Rosetti, Mărturisiri, 201; Ioan D. Culcer, Note și cugetări asupra campaniei din 1916 (Iași, Tribuna, 1919), 84.

126 Dragalina a demisionat din armata habsburgică în 1887 pentru a intra în armata română, lucru destul de obișnuit în primii ani ai participării României la Tripla Alianță. Nicolae Popescu, Generalul Ion Dragalina (București, Editura Militară, 1967), 11-13; Virgil A. Dragalina, Viața tatălui meu, generalul Ioan Dragalina (București, Editura Militară, 2009), 70.

127 AMR, fondul MCG, Armata I, Biroul de operații, Instrucțiuni secrete nr. 1, 2 septembrie; DI 1, Dragalina, Raport, 25 august, 5,7 septembrie; RRM, 1:105, 232-233, 236-239; Letzter Krieg, 5:255-256; Popescu, Dragalina, 49, 54, 55.

frontul transilvănean, confruntările dintre soldații români și cei inamici au dat naștere unor drame personale. Colonelul Alexandru Sturdza, care comanda un regiment din Grupul Cerna, își evalua sentimentele provocate de faptul că lupta împotriva armatei germane, în care făcuse un îndelungat stagiul la începutul carierei sale. „*Nu am muștrări de cuget față de foștii mei șefi și profesori*”, îi scria el mamei sale. „*Voi trage în vechii mei prieteni cu sang-froid...* Alții o făceau cu strângere de inimă. Un ofițer german a plâns deasupra trupului unui ofițer român ucis în luptă după ce și-a dat seama că era un fost coleg de școală. Colonelul Traian Moșoiu a fost profund impresionat când a descoperit că un soldat habsburg căzut la datorie era român ca și el.¹²⁸

La aproape o sută de kilometri est de Cerna, Grupul de Luptă Jiu din cadrul Armatei I avansa în Transilvania prin pasurile Surduc și Vulcan. Era alcătuit din două brigăzi din care s-a format în scurtă vreme Divizia 11 Infanterie. Obiectivul ei era valea râului Mureș. Primul detașament a ajuns la periferia centrului minier unguresc Petroșani pe 29 august. Un grup de apărători format în pripă dintr-o brigadă de miliție și trei batalioane de mineri s-a retras rapid. A doua zi, autoritățile municipale au invitat forțele românești să ocupe orașul.¹²⁹ Înaintarea Grupului Jiu reprezenta o amenințare semnificativă pentru apărarea Transilvaniei. Minele din Petroșani alimentau trenurile ungurești, iar în Depresiunea Hațegului, situată la nord, se afla o cale ferată vitală pentru sosirea întăririlor. Când un contraatac executat de o forță restrânsă pe 8 septembrie

---

128* Sânge rece (în franceză în original), (n.tr.)

Alexandru Sturdza către Zoe Sturdza, 1 septembrie, BA (București), fondul Sturdza; Nicolae Defleury, „Divizia de la Cerna”. De pe front în captivitate, 1916-1918 (Craiova, Editura Ramuri, 1940), 47-48; Moșoiu, Memorial, 71-72.

129 Alexandru Niculescu, Luptele de la Jiu (București, Editura Militară, 1976), 12; RRM, 1:232-236, 321; Letzter Krieg, 5:254; Dabija, Armata română, 2:26.

n-a reușit să-i oprească pe români, au fost trimise întăriri semnificative, respectiv unități ale DI 187 germană și ale Corpului Alpin. Înainte însă ca acest Corp să sosească, Grupul Jiu și-a oprit înaintarea. Ținând seama de cele întâmplate pe frontul de sud, MCG intenționa să limiteze și aici, ca peste tot, operațiunile ofensive. Reflectând la periculoasa separare a grupurilor sale de luptă, precautul Culcer s-a temut că, dacă Grupul Jiu avansa și mai mult, putea fi izolat de celelalte. Prin urmare, a ordonat ca acesta să se oprească la Merișor, la 15 kilometri nord de Petroșani, și să-și îndrepte eforturile spre fortificarea intrării în defileul Jiului. Până la sfârșitul lui septembrie, situația din sectorul Jiului s-a caracterizat prin atacuri și contraatacuri alternative executate de forțele rivale, controlul asupra orașului Petroșani trecând de câteva ori de la o parte la cealaltă. După lupte corp la corp, forțele austriece și germane au pus ferm stăpânire pe oraș și pe înălțimile de la intrarea în trecătoare. Românii au păstrat controlul asupra trecătorii propriu-zise de-a lungul liniei care marca vechea graniță.¹³⁰

Al treilea grup de luptă al Armatei I, Corpul I de Armată (Corpul Olt), a invadat Transilvania la 60 de kilometri spre est, pe unde râul Olt își croiește drum prin Carpați. Defileul respectiv purta numele de Turnu Roșu (Rotenturm), după ruinele, încă masive, ale unei cetăți medievale de la capătul său nordic, colorate, spune legenda, de sângele invadatorilor turci. Drumul bun și calea ferată care treceau pe acolo îi dădeau o importanță strategică aparte. După cum recunoșteau chiar ei, apărătorii austro-ungari nu erau bine pregătiți. Ignorând primele semne cu privire la intențiile României, aceștia

---

130 Letzter Krieg, 5:278-279; AMR, fondul MCG, Armata I, Biroul de operații, Instrucțiuni secrete, 11 septembrie; RRM, 1:305-306; Culcer, Note, 90-93; Niculescu, Jiu, 24-27; [KA (Munchen)], Alpenkorps, Abteilung la, Bund 4, Kriegstagebuch Siebenburgen Rumänien, 8 septembrie.

au început lucrări de fortificații abia când intervenția românească a devenit evidentă. S-a făcut o încercare de a-i intimida pe români plimbând o mână de soldați germani de-a lungul frontierei. Este posibil ca, în urma acestei stratageme, românii să fi exagerat în estimările lor cu privire la forțele pe care aveau să le înfrunte, ceea ce i-a determinat să înainteze cu nesiguranță și maximă prudență.¹³¹

Corpul Olt era cel mai mare grup de luptă al Armatei I, având două divizii, DI 13 și DI 23. După ce a ocupat ieșirea din trecătoare, misiunea lui a fost să cucerească imediat Depresiunea Sibiului, aflată la nord. Împreună cu Grupul Jiu, trebuia să servească drept pivot pentru înaintarea armatelor de Nord și a II-a în inima Transilvaniei. La fel ca peste tot, atacul Corpului Olt a fost neașteptat. Pe 27 august, la ora 23: 00, potrivit raportului unui funcționar austro-ungar de la graniță, *„un subofițer român a venit spre noi și ne-a spus că vrea să vadă dacă Marea Ușă a Frontierei este închisă cum trebuie... Deodată, a început să se tragă în noi de pe calea ferată și de peste drum”*. O coloană românească a avansat relativ rapid, depășind și capturând un tren blindat austro-ungar, spre marea bucurie a soldaților ei, care erau țărani. O altă coloană a intrat însă în panică la prima întâlnire cu focul inamicului și s-a retras șapte kilometri pe teritoriul României. A doua zi, a recuperat și a continuat să înainteze. La sfârșitul celei de-a patra zile, Corpul Olt ocupase întreaga câmpie de la sud de Sibiu. DI 51 ungară, cea mai apropiată unitate de mari dimensiuni a inamicului, cu forțele epuizate și incomplet refăcută, s-a retras pe culmile de la nord de oraș.¹³²

---

131 Kirițescu, Istoria războiului, 1:237; Adolf Reiner, „Erinnerungen aus dem Weltkrieg”, Die Neue Zeitung (Sibiu), 30 august, 6, 13 septembrie, 4, 11 octombrie 1936; Letzter Krieg, 5:253.

132 AMR, fondul MCG, Armata I, Instrucțiuni secrete nr. 1,2 septembrie; RRM, 1:100, 223; KA (Viena), Manuskripte Weltkrieg, Rumänien, „Bruchstücke von Gefechtsberichte über den Feldzug 1916 in Siebenbürgen”; Reiner, „Erinnerungen”, Neue Zeitung,

Neavând nicio dorință să supună acest important centru al culturii germane grelei încercări a luptelor de stradă, autoritățile austro-ungare au ordonat personalului militar și guvernamental, nu și civililor, să evacueze orașul. Pe 1 septembrie, o delegație de la Sibiu, formată dintr-un negustor german și un avocat român, s-a apropiat de prima coloană românească purtând un drapel al Crucii Roșii. Ei s-au oferit să predea orașul „*cu scopul de a preveni anarhia*”. Comandantul român, colonelul Traian Moșoiu, a ezitat să intre în oraș fără permisiunea superiorilor. Deși s-a dat această permisiune, ea n-a fost pusă în practică din cauza unui lanț grotesc de greșeli, neînțelegeri și indecizii la toate nivelurile structurii de comandă a armatei române. Un rol au jucat slaba comunicare și informațiile greșite. Erorile repetate comise în descifrarea mesajelor au prelungit cu ore, dacă nu cu zile întregi, procesul decizional.¹³³ În cele din urmă, orașul n-a fost ocupat, deși „*garnizoana*” lui cuprindea numai 300 de oameni folosiți la evacuarea furniturilor. Generalul Matei Castriș, comandantul DI 23, a întârziat, se pare, înaintarea deoarece voia să pregătească o intrare triumfală. Mereu precautul Culcer credea că intrarea în oraș înaintea sosirii unor forțe noi era prea riscantă. Comandanții români de front șovăiau încă pe 7 septembrie, când MCG a hotărât să limiteze operațiunile în Transilvania. Armata Puterilor Centrale a fost uimită de faptul că, vreme de aproape o săptămână, românii au rămas pasivi în fața unui premiu care le fusese cedat. Ocuparea orașului ar fi ridicat moralul armatei și populației românești, ar fi întârziat concentrarea unor noi forțe inamice și ar fi

---

20,27 septembrie 1936; Dabija, Armata română, 2:39; Letzter Krieg, 5:253; Victor Atanasiu, Bătălia din zona Sibiu-Câineni (București, Editura Militară, 1982), 39.

133 Arz von Straussenburg, Geschichte, 111; Reiner, „Erinnerungen”, Neue Zeitung, 18 octombrie 1936; RRM, 1 (D), nr. 120; Atanasiu, Bătălia, 37-39; Moșoiu, Memorial, 29, 77-79; RRM, 1:230; Letzter Krieg, 5:254.

asigurat o poziție solidă de pe care se putea continua ofensiva. Pe de altă parte, dacă ar fi ocupat orașul, Corpul Olt ar fi fost expus unui pericol și mai mare în momentul în care, la scurt timp după aceea, Puterile Centrale au preluat inițiativa.¹³⁴

REAȚIA POPULAȚIEI

Pătrunderea românilor în Transilvania a provocat panică în rândul populației ungurești. Această invazie le-a trezit ungurilor amintiri legate de intervenția lor în 1848 - 1849 și temerea că românii se vor răzbuca pentru deceniile de dominație maghiară.¹³⁵ Populația de origine germanică, ale cărei relații istorice cu vecinii ei români fuseseră oarecum benigne, a reacționat în general cu mai mult calm decât cea ungurească. Un raport al armatei române consemna însă că „*spiritul populației germane este foarte ostil*”. La Cisnădie (Heltau), colonelul Moșoiu a considerat necesar să-i reasigure pe sașii „*cuprinși de panică*” de faptul că românii nu veniseră să „*ucidă ori să jefuiască*”.¹³⁶ Administrația ungurească a exacerbat însă nesiguranța și haosul care au însoțit invazia românească, ordonând funcționarilor locali să părăsească imediat zona, aceștia luând cu ei actele oficiale și obiectele de valoare. Autoritățile

---

134 Reiner, „Erinnerungen”, Neue Zeitung, 25 octombrie 1936; Atanasiu, Bătălia, 43-44; Moșoiu, Memorial, 79; RRM, 1:231,309-310; RRM, 1 (D), nr. 124; Dabija, Armata română, 2:44-47; Goldbach, „Grenzever- teidigung”, 15 iunie 1915.

135 „Amintirea groaznicelor crime săvârșite de valahi [români] în 1848-1849 le-a aprins spiritele.” Arz von Straussenburg, Geschichte, 109. Pentru o analiză echilibrată a situației românilor transilvăneni sub dominația habsburgică, a se vedea Keith Hitchins, The Romanians, 1774-1866 (Oxford, M.B., Clarendon Press, 1996), 198-230, 249-272; Hitchins, Rumania, 202-230.

136 AMR, fondul MCG, Raport rezumativ, 16-31/29 august-13 septembrie; Moșoiu, Memorial, 75; Litz Korodi către Alfred Zimmerman (AA), 31 ianuarie 1917, în Ion Ardeleanu et al., 1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe, 1916-1918, vol. 2 (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983), 882-885.

militare ungurești locale au propus, în mod iresponsabil, ca un sat să fie incendiat, iar, la Sibiu, să fie distruse gara, podurile și depozitele. Din fericire, aceste propuneri n-au fost duse la îndeplinire. În 24 de ore însă, administrația și serviciile publice locale au încetat să mai funcționeze. Brașovul s-a cufundat în întuneric. La Sibiu, utilitățile nu mai funcționau, la fel și transportul, alimentele se găseau tot mai greu, iar spitalele erau paralizate din cauza lipsei medicilor.¹³⁷

Autoritățile militare habsburgice se împotriveau evacuării civililor, dar n-au putut să-i împiedice să fugă în clipa în care s-a răspândit vestea înaintării românilor. Exodul a atins proporții de masă. Se părea că, până la sosirea Corpului Alpin german, „*cea mai mare parte*” a populației plecase. Strângând ceea ce au putut, mulți civili s-au îndreptat mai întâi spre gară, dar puțini au reușit să se îmbarce în trenuri. În văile din apropierea graniței, refugiații au plecat pe jos, cu boccelele prinse după gât. „*În șiruri nesfârșite, refugiații, grupați pe sate, umpleau toate drumurile*”.¹³⁸ Cei mai norocoși aveau căruțe trase de boi, cai sau bivoli. Estimări făcute la vremea respectivă vorbesc de sute de mii de fugari, 100.000 numai în vecinătatea Sighișoarei – „*fără egal în istoria războiului*”, după cum a descris situația Arz von Straussenburg. Confuzia a fost sporită de cele aproape 500.000 de animale pe care țăranii au primit ordin să le mâne spre interiorul Transilvaniei. Dintre acestea făceau parte și oile și vitele rechiziționate de la țăranii români. Informatorii germani raportau însă că, vicleni, păstorii, cei mai mulți români, mânau majoritatea vitelor în păduri sau spre România ca să nu le ia ungurii. Ajungând în

---

137 BA/MA (Freiburg), RM 40, Nachrichtendienst Bukarest, Berichte, 11 septembrie; Reiner, „Erinnerungen”, Neue Zeitung, 22 noiembrie 1936; M. Rill, C. Gollner, „Die Erste Weltkrieg, 1914-1918”, în Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren, 1848-1918, ed. Cari Gollner (Viena, Bohlau, 1988), 248-249.

zonele din spatele frontului, refugiații răspândeau adeseori informații exagerate despre ostilitatea, jafurile și chiar violențele românilor. În urma investigațiilor, majoritatea acestor acuzații s-au dovedit a fi nefondate, după cum afirmă surse germane și austriece. De unele jafuri produse vinovați au fost ungurii, chiar militari. Unii civili români au ocupat totuși casele părăsite de unguri și au luat ceea ce lăsaseră aceștia în urmă.¹³⁹

În ciuda temerilor maghiare, trecerea sub stăpânire românească s-a făcut relativ pașnic. La Brașov, după fuga primarului și a altor funcționari, viceprimarul, un german, și cei câțiva funcționari rămași au cooperat predând orașul autorităților militare române. Funcționarii habsburgi au fost repede înlocuiți cu cei români. Alte schimbări reflectau promisiunea făcută de comandantul militar că stăpânirea românească se instaura pe vecie: româna a înlocuit maghiara ca limbă oficială, simbolurile românești au luat locul însemnelor habsburgice, iar portretele regelui Ferdinand le-au înlocuit pe cele ale împăratului Franz Joseph. Au urmat măsurile obișnuite unei ocupații militare: stare de asediu, limitarea dreptului de adunare, controlul presei, confiscarea armelor de foc și pedeapsa cu moartea pentru spionaj. N-au existat expulzări în masă, deși s-au dat ordine ca 40 de „*notabili maghiari și germani*” să fie trimiși într-un sat de la periferia Brașovului. Potrivit instrucțiunilor armatei române, averea statului ungar urma să fie confiscată „*în orice împrejurare*”. Averea instituțiilor românești avea să „*rămână intactă*”. Averea cetățenilor germani și unguri nu avea să fie „*confiscată, ci sechestrată și folosită de stat*”. Același principiu urma să fie aplicat averii bisericilor și școlilor parohiale altele

---

139 BA/MA (Freiburg), RM 40, Nachrichtendienst Bukarest, Berichte, 11 septembrie; Arz von Straussenburg, Geschichte, 109, 118; Kiszling, „Feldzug”, 8-9; Rill și Gollner, „Erste Weltkrieg”, 247; Reiner, „Erinnerungen”, Neue Zeitung, 10 ianuarie 1937; Falkenhayn, Campania, 20.

decât cele ortodoxe sau unite românești.¹⁴⁰

Spre deosebire de suferința produsă ungurilor și sașilor, sosirea armatei române a provocat, după cum era de așteptat, o nemărginită veselie în rândul românilor transilvăneni. Când a intrat în Brașov, Regimentul 6 Infanterie a fost întâmpinat cu lacrimi, flori și urale puternice. Mulțimea i-a escortat pe comandant și trupele acestuia la biserica ortodoxă română pentru ceremonii religioase, discursuri și intonarea imnului național al României. Un titlu apărut în *Gazeta Transilvaniei* în cele trei culori românești le ura „*Bine ați venit!*”. „*Frații eliberatori au sosit*”, se spunea în continuare. „*A sunat ceasul... înainte cu Dumnezeu pentru Rege și țară*”. Pentru majoritatea românilor, era un vis împlinit. „*Îmi venea să cânt și să joc*”, își amintea filologul român transilvănean de reputație internațională Sextil Pușcariu. Relatările cu privire la primirea făcută trupelor române au stârnit bucurie și lacrimi și la București. În alte regiuni din cuprinsul Carpaților, în satele românești mai mici, primirea a fost mai simplă, dar la fel de cordială. La Veșteni și în alte sate de pe valea Oltului, populația s-a îmbrăcat în costume de sărbătoare și a adus flori. Preoții, conștiința de veacuri a naționalismului românesc în Transilvania, i-au binecuvântat pe eliberatori cu crucea și Evanghelia. La Săcel, ca și la Rășinari, bărbați și femei au jucat hora împreună cu ofițeri și soldați români, „*un joc pentru reîntregirea mult așteptată... împlinirea unui vis*”, își amintea un participant. La Șercaia, pe lângă flori, femeile și fetele au umplut ranițele soldaților cu pâine și slănină. În multe sate, bărbații îi ajutau pe soldați la construcțiile militare, făceau pe ghizii și furnizau informații despre inamic. Părintele Moteș,

---

140 Bianu, Însemnări, 1:27; Ioan Vlad, „The Welcoming of the Romanian Troops in Brașov on August 29, 1916”, *Romanian Review* 30, nr. 5-6 (1996), 76-77; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6281, VI/OKM, nr. 25088/9, care reproduce un ordin românesc capturat din 15 septembrie.

directorul școlii unite din Rășinari, „și-a oferit serviciile armatei române la sosirea acesteia” și a efectuat „acțiuni de spionaj”, potrivit surselor austriece.¹⁴¹ Identificarea transilvănenilor cu cauza românească a exacerbat îngrijorarea armatei habsburgice cu privire la loialitatea celor aproape 500.000 de soldați de naționalitate română aflați în rândurile sale. După mobilizarea din 1914, un număr semnificativ, inclusiv de ofițeri în rezervă, fugise deja peste Carpați ca să nu fie nevoiți să lupte pentru Austro-Ungaria. Unii au intrat în armata română. După declarația de război din august 1916, statul major al armatei române a făcut un apel direct la ceilalți să dezerteze: „Astăzi, locul vostru nu este în armata austro-ungară. Plecați din rândurile ei și veniți fără întârziere sub drapelul românesc”. AOK a luat repede măsuri, mutând din Transilvania unitățile sedentare de rezervă, predominant românești. Dezertările au început imediat să se înmulțească și au continuat pe parcursul războiului, mai ales pe frontul rusesc, unde se aflau majoritatea unităților de luptă ale românilor transilvăneni. La puține săptămâni după începutul războiului, von Hötendorf raporta câteva cazuri în care erau implicați ofițeri români, adăugând cu o urmă de consternare: „Aproape toți acești ofițeri dezertori au fost decorați pe front de la izbucnirea războiului”. El a dat ordin să fie urmăriți toți ofițerii în rezervă și ofițerii aspiranți români. Chiar și fidelitatea ofițerilor de carieră, loiali în trecut kaizerului Franz Joseph, considerat protectorul lor împotriva discriminării ungurești, a fost

---

141 Bianu, Însemnări, 1:25; Vlad, „The Welcoming”, 78-79, 83-84, 87; Dumitru Preda, Costică Popa, „Romanian Battalions Cross the Carpathians”, Pages of History 12, nr. 4 (1987), 148-150; Universul, 30, 31 august; Cancicov, Impresiuni, 1:25, 31; Neli Cornea, Însemnări din vremea războiului. Jurnal (București, Steinberg, f.d.), 5; „Pasiunea lui Ion Burlacu, 29 august-1 septembrie”, Magazin istoric 12, nr. 9 (1978), 15-16; KA (Munchen), Alpenkorps, Abteilung Ib, Bund 67, AOK Nachrichten, 1 noiembrie; Moșoiu, Memorial, 84; Căzănișteanu și Rusu, Pe aici nu se trece!, 62.

subminată, cu atât mai mult după moartea monarhului la 21 noiembrie. Printre soldații de rând, controlul strict al informațiilor și rapiditatea succesului românesc au produs confuzie în privința evenimentelor de pe câmpul de luptă. Exprimarea fâțișă a simpatiei pentru cauza românească era ceva riscant. În particular însă, vestea invaziei a produs multă bucurie, tot așa cum înfrângerile care au urmat au produs multă mâhnire. După aceea, soldații au adoptat o atitudine de „*rezistență nedecларată*” față de efortul de război al habsburgilor.¹⁴²

5

Începe războiul pe frontul dobrogean

Așa cum fusese planificat, Puterile Centrale au ripostat invadării Transilvaniei cu un atac la granița de sud a României. Pe 31 august, Mackensen și-a mutat cartierul general la Tîrnovo, în nordul Bulgariei, și s-a întâlnit cu generalul Ștefan Toșev, comandantul Armatei a III-a bulgare. Ei au căzut de acord asupra planului de acțiune elaborat de colonelul Hentsch: hărțuirea românilor de-a lungul întregii frontiere, dar accentul trebuia pus pe desfășurarea unui atac puternic asupra cetății Turtucaia.¹⁴³ În ciuda momentelor de încordare,

---

142 Liviu Maior, „Soldați români în armata austro-ungară, 1914-1918”, în *Civilizația medievală și modernă românească*, ed. Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor (Cluj, Editura Dacia, 1985), 357-360; Liviu Maior, *Habsburgi și români. De la loialitatea dinastică la identitatea națională* (București, Editura Enciclopedică, 2006), 127, 131-134; Günther Klein, „Die rumänische Offiziere in der k.u.k. Armee. Social Aufstieg ohne Verlust de nationalen Identität?”, *Revista istorică* 8, nr. 3-4 (1997), 475-489; Von Hotzendorf către Kriegsministerium, 18 noiembrie, KA (Viena), AOK, Militar Kanzlei Seiner Majestät, Ops. nr. 34/242; Morgen, Meiner Truppen, 103; Rodica Băluțiu, „Atitudinea soldaților români față de primul război mondial”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia* 46, nr. 1-2 (2000), 107-115; Gheorghe Bichicean, „Carnetul cu însemnări din primul război mondial ale învățătorului Nicolae Curan”, în Prodan și Preda, ACTA, 3:150-151; Dumitru Ciumbrudean, *Jurnal de front* (Buc, Ed.Pol)

143 KA (Viena), AOK; VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 30 august, 2

între comandamentul lui Mackensen (OKM) și Armata a III-a s-a stabilit o relație viabilă. Germanii îl respectau pe Toșev pentru onestitatea și integritatea sa morală, trăsături pe care le găseau rareori în Balcani. Totuși, asemenea altor comandanți bulgari, el se opunea uneori directivelor operative ale lui Mackensen. Pentru a se asigura că acestea erau urmate cu promptitudine, germanii invocau autoritatea regală a prințului moștenitor de 22 de ani, Boris, care stătea la cartierul general al Armatei a III-a, servind drept translator și intermediar. Cu puține excepții, el a insistat să fie aplicate planurile lui Mackensen. Se înțelege că germanii îl considerau pe Boris „*sufletul Armatei a III-a*”.¹⁴⁴

FORȚELE COMBATANTE

Inițial, Armata a III-a bulgară a cuprins două divizii și jumătate de infanterie, o divizie de cavalerie și două mici, dar vitale detașamente germane. DI 4 bulgară era concentrată la sud-vest de Turtucaia, DI 1 bulgară, la sud-est de Turtucaia, iar jumătate din DI 6, la est, lângă Bazargic. În plus, DC 1 se afla aproape de mijlocul frontierei dobrogene, pregătită să se deplaseze fie la est, fie la vest. Un detașament german a fost atașat la DI 4, iar altul a fost poziționat lângă coasta Mării Negre. Armata a III-a fusese staționată în nordul Bulgariei în timpul campaniei din 1915 – 1916 împotriva Serbiei; prin urmare, nu avea prea multă experiență de luptă cu românii. Avea, în schimb, alte avantaje. Trecând în ofensivă, ea putea să aleagă punctul în care urma să atace și să-și concentreze forțele. De asemenea, datorită alianței cu Germania beneficia de o tehnică importantă: avioane, aparatură de comunicație, mijloace de transport, mitraliere și, în primul rând, artilerie grea. Cu

---

septembrie; Foerster, Mackensen, 285; Letzter Krieg, 5:240. Berlinul era îngrijorat de informațiile potrivit cărora Antanta abordase Bulgaria cu o ofertă de pace separată. Jagow către Michahelles, 3 septembrie, AA, PA, Deutschland 128, nr. 2.

144 Henning, „Erinnerungen”, 14,16,19, 30-31. Boris (1894-1943) a domnit ca rege al Bulgariei între 1918 și 1943.

ea a venit însă și tutela germană, care era adeseori greu de suportat.¹⁴⁵ Existau și beneficii psihologice. Moralul trupelor a fost ridicat de perspectiva unui „război sfânt” de recucerire a fostului teritoriu național. În plus, se putea conta pe entuziasta susținere a importanței populații bulgărești din sudul Dobrogei.¹⁴⁶

Dobrogea era apărată de Grupul de Luptă Est al Armatei a III-a române. El răspundea de apărarea unei granițe care se întindea pe 150 de kilometri de la Dunăre la Marea Neagră, de-a lungul unei stepe ierboase cu câteva dealuri, dar fără obstacole naturale. În conformitate cu prioritățile Ipotezei Z, pentru Dobrogea au fost repartizate numai trei divizii de infanterie și o brigadă de cavalerie: DI 17 staționată la Turtucaia, DI 9 la Silistra și DI 19 cu o brigadă de cavalerie în estul Dobrogei, lângă Bazargic. Importanța secundară acordată frontului din sud se reflecta în calitatea personalului și echipamentului. Dintre cele 54 de batalioane de infanterie, numai zece erau de cea mai înaltă clasă, 20 erau de rezervă, 19 erau de categoria a patra (cea mai joasă), iar cinci erau de miliție. Generalul Averescu aprecia că, *„de fapt, batalioanele de categoria a patra și cele de miliție nu vor fi de ajutor într-o bătălie sângeroasă, dar sunt un element care creează panică”*. Multe erau înarmate cu puști Mannlicher depășite, de la 1878; mitraliere erau puține.

---

145 Stefan Popov, „Deistviiata na treta otdelna armia v Dobruja prez 1916 godina”, Voennoistoriceski Sbomik 65, nr. 3 (1996), 152-153; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 10:202; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 2, 3 septembrie; Boris Ciolpanov, „Atakata ovladiavaneto na Tutrakanskata krepot prez purvata svetovna voina”, Voennoistoriceski Sbomik 59, nr. 3 (1990), 128, 130; Henning, „Erinnerungen”, 21, 24, 29.

146 Ciolpanov, „Atakata”, 106-112; S. Popov, „Deistviiata”, 151; Petăr Boicev, „Purvata svetovna voina 1915-1918 g. Bitaka za Tutrakan”, în Uceastieto na tutrakanți vuv voinite: sbomik s izseldvaniia [Participarea Turtucaiei la război: culegere de studii] (Tutrakan, Istoriceski Muzei, 1995), 134-135.

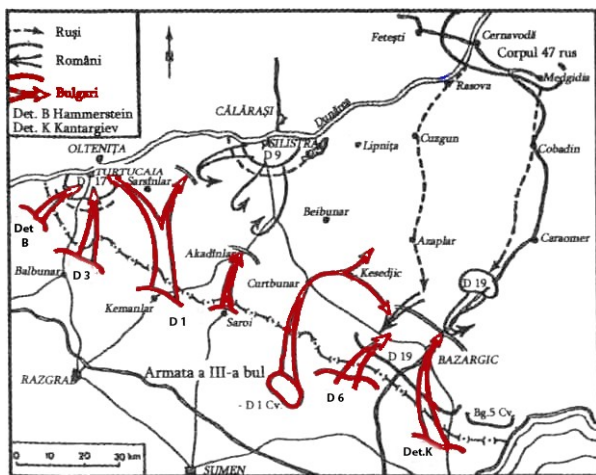

Generalul Stefan Toșev, comandantul Armatei a III-a bulgare. Sursa: Ernst Kabisch, *Der Rumänienkrieg, 1916* (Berlin, Vorbut-Verlag Otto Schlegel, 1938).

Artileria română era incapabilă să răspundă barajelor inamicului, ceea ce avea un efect devastator asupra soldaților și moralului infanteriei române. Soldații erau demoralizați și din cauza psihologiei războiului din sudul Dobrogei. Spre deosebire de camarazii lor care eliberau Transilvania, ei apărau un teritoriu recent câștigat, locuit în mare parte de populații neromânești, multe dintre ele ostile. Soldații români erau intimidați de ideea că dușmanul era mai bine echipat, mai înflăcărat și mai nemilos în luptă. Ultima impresie era întărită de prezența în Dobrogea a temușilor comitagii, trupe neregulate bulgărești despre care se credea că „*nu iau prizonieri, nici bărbați, nici femei, nici tineri, nici bătrâni*”. Strigătul „*vin bulgarii!*” era uneori de ajuns pentru a stârni panică.¹⁴⁷

---

147 Averescu către Ferdinand, 9 septembrie, AN (București), fondul

Începe războiul în Dobrogea. Hartă adaptată în ediția University Press of Kansas după Ion Cupșa, *Armata română în campaniile din anii 1916 1917* (București, Editura Militară, 1967).

Forțele românești din Dobrogea erau completate cu un corp expediționar rus, promis prin convenția militară. În locul celor 50.000 de oameni așteptați de români, nu au sosit mai mult de 30.000 de soldați.¹⁴⁸

Corpul expediționar era compus dintr-o divizie cazacă de cavalerie cu efectiv insuficient, o divizie rusă de infanterie, sleită de puteri, și o divizie sârbă care nu primise botezul focului, formată din prizonieri de război austro-ungari.¹⁴⁹ În orice caz, forțele rusești, denumite

---

Casa Regală, 1/1916; Ioanițiu, Războiul României, 44-45; Lupașcu-Stejar, Din războiul, 53; Costescu, Carnetul, 40-43, 47; Scărișoreanu, Fragmente, 32-49; Henning, „Erinnerungen”, 40.

148 Într-un act conștient de înșelătorie, rușii se obligaseră în mod expres să trimită „două divizii de infanterie și o divizie de cavalerie”, ca nu cumva forța insuficientă a unităților ruse să-i oblige să trimită mai multe trupe până la totalul de 50.000. Janin către Joffre, 28 iulie, AD, Guerre, Roumanie, vol. 112; Hanbury-Williams către Robertson, 28 iulie, PRO/FO 371/2607.

149 Deși denumită „Divizia sârbească de voluntari din Rusia”, ea cuprindea, probabil, și alte minorități slave din Imperiul Habsburgic. Pentru o scurtă istorie a acestei unități, a se vedea Miodrag Milin, „Operațiile diviziei 1 sârbe de voluntari în Dobrogea (august-

Corpul XLVII, au sosit cu promptitudine pe pământ românesc la 28 august, cu vaporul, pe Dunăre, și pe jos, după ce au traversat Dunărea la Isaccea pe un pod de pontoane. Deși au fost primite cu pâine și sare, conform tradiției ortodoxe, românii au avut curând motive să se plângă de comportamentul lor. Cazacii au fost la înălțimea reputației lor de jefuitori și au devastat un număr de restaurante și proprietăți. Rușii au început să „*bea toată băutura pe care puteau pune mâna*”, cum s-a exprimat un observator britanic.

Generalul Andrei Zaioncikovski.

Sursa: *The Times History of the War* (Londra, *The Times*, 1917 - 1918).

Pe de altă parte, sârbii se înțelegeau bine cu românii.¹⁵⁰ Starea de tensiune între ruși și români era

---

octombrie 1916), după informații de arhivă iugoslave”, în Prodan și Preda, ACTA, 3:105-110.

150 Andrei Zriouuikovski, „Dobruja avgusta octiabr’ 1916 goda”, *Тентралнѣ Gosudarstveni Voenno-Istoriceskii Arhiv* (Moscova), fondul 69; „Russian Military Operations on the Rومان Front, October-

exacerbată de comandantul Corpului XLVII, generalul Andrei Zaioncikovski. Acesta încercase din răspuțeri să evite numirea în funcția respectivă și a considerat-o o cruce pe care trebuia s-o poarte sau o pedeapsă pentru vreo fărădelege pe care o săvârșise.

Printre comandanții ruși, Zaioncikovski era cunoscut pentru „*ironia dușmănoasă*”, lipsa de inițiativă și preferința pentru retragere – trăsături pe care și le-a dovedit din plin în România. A face armata română să lupte într-un război modern, glumea el, era ca și cum i-ai cere unui măgar să danseze un menuet. El a refuzat să se supună autorității comandamentului român, explicându-i șefului statului major al armatei ruse, Mihail Alekseev, că el nu intenționa să scoată din foc castanele românești. S-a opus trimiterii Corpului XLVII atât de departe, iar obiectivul său pare să fi fost acela de a-l retrage cât mai curând cu putință pe teritoriul rus.¹⁵¹ Relațiile dintre Zaioncikovski și români n-au fost de bun augur pentru campania din Dobrogea.

Toate forțele românești din Dobrogea se aflau sub direcția comandantului Armatei a III-a, generalul Mihail Aslan. Zvelt, spilcuit și ager la minte, Aslan era considerat de unii drept „*unul dintre comandanții cel mai bine pregătiți*” din armata română. Alții îl considerau un diletant care-și neglija îndatoririle pentru partidele de cărți de la Jockey Club. Numit în funcție în ajunul războiului, el n-a avut ocazia să participe la dispunerea forțelor sale sau la elaborarea strategiei pe care trebuia s-o urmeze.¹⁵² Această strategie – apărarea de pe poziții

---

December 1916” (raport al maiorului Thorahill), PRO/FO 371/2883; Costescu, Cărnetul, 122. Brătianu s-a plâns în mod oficial de „efectul deplorabil produs de armata rusă în Dobrogea”. Brătianu către Diamandy, 31 octombrie, AN (București), fondul Casa Regală, 29/1916.

151 Zaioncikovski către Alekseev, 23 august, Zoiancikovski, „Dobruja”, Teatrulnii Gosudarstveni Voenno-Istoričeskie Arhiv (Moscova), fondul 69; Torrey, Romania and World War I, 235.

152 Argetoianu, Pentru cei de mâine, 3:33; Duca, Amintiri, 2:115.

rigide a graniței țării - era întruchipată de cetatea Turtucaia.

TURTUCAIA

La început tabără romană, iar apoi cetate turcească, Turtucaia era situată la extremitatea vestică a Dobrogei. Bulgarii îi ziceau „*ghimpele din inima teritoriului bulgar*”. Ca ancoră a sistemului defensiv românesc din Dobrogea, Turtucaia fusese puternic fortificată în 1913 - 1916 cu ajutorul inginerilor militari belgieni. Aceste fortificații, neterminate încă în 1916, constau în trei linii concentrice de apărare, sprijinite pe Dunăre. Linia principală de apărare se afla pe înălțimile care străjuiau orașul, încorporând 15 centre de rezistență, sau forturi, situate la circa doi kilometri unul de altul. Aceste forturi erau legate printr-o rețea de tranșee puțin adânci, protejate de obstacole din sârmă ghimpată. Deși ultimele aveau o lățime de 10 - 15 metri, ele nu erau continue și aveau o înălțime atât de mică, încât „*un câțeluș putea sări peste ele*”. La patru kilometri în spatele liniei principale de rezistență se afla o linie secundară, primitivă, a cărei valoare era extrem de limitată. Din punct de vedere organizatoric, întregul sistem defensiv era împărțit în trei sectoare, I (vest), al II-lea (sud) și al III-lea (est), fiecare cu comandantul său. Cea mai mare parte a artileriei din dotarea garnizoanei se afla în linia principală. Predominau tunurile de calibru mic (37 mm, 53 mm). Cele de calibru mai mare erau depășite, imobile sau nu puteau trage spre flancuri sau în spate. Cetatea beneficia însă întrucâtva de puterea de foc a monitoarelor românești de pe Dunăre care controlau această porțiune a fluviului.¹⁵³ Din păcate, concepția defensivă pusă în practică la Turtucaia ignora lecțiile

---

Șeful de stat major al lui Aslan, generalul Gheorghe Mărdărescu, și șeful de operații al acestuia, locotenent-colonelul Gheorghe Dabija, erau amândoi priviți cu mult respect.

153 Boicev, „Purvata svatovur”, 103; Negrescu, Comment, 104-105; Dabija, Armata română, 1:179-185; Pamfil Șeicaru, La Roumanie dans la grande guerre (Paris, Minard, 1968), 304.

învățate pe alte câmpuri de luptă în 1914 - 1916: vulnerabilitatea fortificațiilor fixe în lipsa unei forțe de susținere mobile, necesitatea absolută a artileriei grele și pericolul concentrării tuturor resurselor într-o singură linie de apărare. O altă slăbiciune fundamentală a cetății Turtucaia era poziția ei: expusă la capătul vestic al Dobrogei, departe de forțele ruso-române, aflate mai spre est și fără o legătură sigură cu restul teritoriului României. Deși legată de Oltenița, situată peste Dunăre, printr-un cablu telefonic scufundat și o grămadă de mici ambarcațiuni, ea nu avea un pod. Pe când cetatea geamănă de la Silistra, situată în aval și mai puțin importantă, beneficia de o legătură printr-un ponton, Turtucaia a rămas un „*cap de pod fără pod*”.¹⁵⁴

Dar, conform concluziei trase ulterior de Mackensen, slăbiciunea Turtucaiei nu consta în primul rând în fortificațiile acesteia, ci în soldații români care o apărau, în special conducătorii lor. Comandantul cetății și al DI 17 era generalul Constantin Teodorescu. Acesta primise o pregătire militară avansată la Școala Superioară de Război de la Viena și își făcuse un renume în calitate de geograf militar înainte de a fi numit în 1915 să supravegheze construcția fortificațiilor de la Turtucaia. Deși evenimentele vor demonstra că a fost un conducător slab, trebuie arătat că solicitările repetate ale lui Teodorescu de a i se aloca resurse mai bune, în special artilerie de calibru mai mare și mijloace mai bune de culegere a informațiilor, au rămas neonorate. Sistemul de informații și de comunicare în general erau atât de ineficiente, încât Teodorescu a aflat pentru prima oară de declarația de război a bulgarilor prin intermediul

---

154 Un atașat militar francez, vizitând Turtucaia în iunie 1916, și-a dat seama că fortificațiile erau învechite, dar, din grijă pentru amorul propriu al românilor, s-a abținut să-i atragă atenția asupra acestui lucru colonelului Rășcanu, când îl însoțea. Pichon, „Historique de negotiations poursuivies”.

zvonurilor.¹⁵⁵ DI 17, care cuprindea majoritatea apărătorilor Turtucaiei, abia fusese constituită din două regimente de rezervă și două regimente regulate. Asemenea armatei române în ansamblu, ea fusese slăbită prin încorporarea multor recruți neinstruiți. Corpul de cadre al acesteia era cu totul inadecvat. Predominau ofițerii rezerviști cu pregătire minimă. Soldații pe care aceștia îi conduceau erau la fel de slab pregătiți. Moralul era scăzut; oamenii se simțeau în nesiguranță și izolați.¹⁵⁶

Forța ofensivă de la Turtucaia era compusă din DI 4 bulgară, o brigadă a DI 1 bulgare și un detașament format din patru batalioane germane comandate de maiorul von Hammerstein. Cel care comanda atacul era generalul Pantalei Kiselov (1863 – 1927), erou al războiului bulgaro-sârb de la 1885, care beneficiase de pregătire specializată de stat major în Franța – de aici și preferința lui pentru atacul frontal.¹⁵⁷ Kiselov avea o superioritate numerică de numai 1, 4 la 1, dar, concentrându-și forțele în zona principală a atacului (sectorul al II-lea sud), a realizat un avantaj local de 2, 25 la 1. Forțele lui Kiselov beneficiau și de alte avantaje importante față de români, inclusiv de un sistem excelent de informații secrete obținute cu ajutorul localnicilor. Cel mai important avantaj pe care-l poseda Kiselov era însă moralul deosebit de ridicat al soldaților săi, dintre care unii se născuseră în regiune și emigraseră după 1913.

---

155 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 7 septembrie; Teodorescu, „Memoriu”; Kirițescu, Istoria războiului, 1:367; Negrescu, Comment, 113; RRM, 1 (D), nr. 270, 271; Dabija, Armata română, 1:252-253.

156 Duca, Amintiri, 2:15; Lupașcu-Stejar, Din războiul, 32.

157 Ciolpanov, „Atakata”, 112; Henuidg, „Erinnar■uugen”, 16.

Șeful lui de stat major era colonelul Stefan Noikov, care a servit ulterior ca șef de operații la înaltul Comandament bulgar, iar după război, ca șef de stat major al armatei bulgare. Ivan Stoicev, Stroiteli i boini vojдове na bulgarska voiska, 1879-1941 (Sofia, Todorov, 1941), 37, 41.

Aceștia juraseră să întoarcă Turtucaia la patria-mamă. Pentru ei, „*ceasul răfuiei*” sunase.¹⁵⁸

În vreme ce forțele bulgărești plănuiau atacul asupra Turtucaiei, în estul Dobrogei au avut loc ciocniri locale de-a lungul frontierei cu Bulgaria. Pe 30 august, o bandă de comitagii s-a infiltrat în orașul Bazargic, devastând proprietățile și determinând autoritățile municipale și pe cetățenii români să fugă îngroziți. Pe 3 septembrie, la Balcic, oraș situat pe coastă, s-a întâmplat același lucru. Când garnizoana românească a fugit, „*populația bulgărească, plină de bucurie, a ridicat pretutindeni steagul bulgăresc*”.¹⁵⁹ Reacția generalului Nicolae Arghirescu, comandantul DI 19 române, a fost una indecisă. Inițial, el a trimis trupe care să reocupe Bazargicul, dar, aproape imediat, le-a ordonat să se retragă, menționând nevoia de a aștepta ca forțele lui Zaioncikovski să avanseze înainte de a se angaja în luptă cu dușmanul. Această decizie pare să fi fost înțeleaptă având în vedere dezastrele care urmau să se întâmple, dar superiorii săi, informați în mod greșit că, la Turtucaia, lucrurile mergeau bine, au ordonat reocuparea Bazargicului. La 4 septembrie, după un marș lung și obositor, unități ale DI 19 au ajuns la periferie, unde au fost oprite de tirul artileriei grele și de infanteria bulgărească. Deși recucerirea Bazargicului era mai mult o obligație strategică și tactică decât o necesitate, un atac mai amplu a fost ordonat pentru data de 5 septembrie. La el a participat și un contingent de avangardă al rușilor, însă atacul a fost prost organizat și nesustținut de artilerie, fiind respins cu pierderi grele.¹⁶⁰

---

158 Ioanițiu, *Războiul României*, 48; Dabija, *Armata română*, 1:186; Ivan Popov, *Die Einnahme der Bruckenkopffestung Tutrakan in fahr 1916 und die Bulgarische Wehrmacht von heute* (Berlin, Heymann, 1940), 35; Ciolpanov, „Atakata”, 106,112,113; Boicev, „Purvata svetovna”, 134-135, 142,153.

159 Dabija, *Armata română*, 1:280-281; Costescu, *Carnetul*, 43.

160 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 4 septembrie; S. Popov, „Deistviata”, 156-164; RRM, 1:488, 500, 530-534; Ioanițiu,

Atunci, a apărut pe front Arghirescu, care a ordonat o nouă retragere, a sărit în mașină și s-a îndreptat spre spatele frontului. Oamenii săi, sleiți de puteri și demoralizați după ce mășăluiseră aproape 60 de kilometri în două zile, s-au retras, unii dintre ei în dezordine. Confuzia a fost sporită de faptul că Zaioncikovski, care fusese numit la comanda tuturor forțelor din Dobrogea, a ordonat, pe 6 septembrie, să se facă o nouă încercare de a cuceri Bazargicul. Aceasta fost urmată de un alt ordin de retragere. Pe când DI 19 se retrăgea, un tânăr locotenent român a auzit întâmplător doi comandanți de brigadă exprimându-și „*consternarea*” în privința „*ordinelor și contraordinelor, acum atacă, acum retrage-te*”. El a tras concluzia că Arghirescu era „*complet dezorientat*” și că comandamentul român, în general, „*învăța să facă război pe spinarea noastră*”.¹⁶¹

În opoziție cu aceste manevre confuze era acțiunea agresivă a DC 1 bulgare, comandate de generalul Ivan Kolev, un experimentat veteran al campaniilor din Serbia și Macedonia. Pe 2 septembrie, el a surprins două batalioane românești de infanterie mutându-se, fără o recunoaștere preliminară, lângă Kurtbunar, la nord-vest de Bazargic. Românii au fugit panicați, lăsând în urmă 100 de morți și 165 de prizonieri. A doua zi, nu foarte departe, Kolev a atacat Brigada a 6-a Mixtă românească, care se retrăgea și ea fără să se asigure cum ar fi trebuit. Peste 650 de români au fost uciși și 728 capturați; restul au fugit în dezordine. „*Confuzia era de nedescris*”, își amintea un ofițer român. „*Într-un zgomot asurzitor, soldații alergau sperați pe câmp în vreme ce căruțele,*

Războiul României, 55-58; Dabija, Armata română, 1:283, 297-298.

161 Scărișoreanu, Fragmente, 38-40; Costescu, Carnetul, 44-47, 51. Arghirescu dă vina pe lipsa de experiență a oamenilor și pe incapacitatea ofițerilor săi de a-i îndeplini ordinele. „Operațiile și istoricul regimentului 9 vânători în războiul pentru întregirea neamului românesc 1916-1919”, 51-55, BA (București), Manuscrise, A2085.

două sau trei la un loc, blocau drumurile în goana cailor". Echipamentul, inclusiv neprețuita artilerie, a fost abandonat.¹⁶² Aceste prime ciocniri din estul Dobrogei au ridicat moralul bulgarilor. Premierul Vasil Radoslavov se lăuda „*bucuros*” ministrului austriac de la Sofia că românii nu puteau ține piept „*trupelor bulgărești pline de o ură fanatică față de ei*”.¹⁶³ Aceste înfrângeri ale românilor nu erau decât un semn a ceea ce avea să urmeze.

LANSAREA ATACULUI ASUPRA TURTUCAIEI

(2 - 4 SEPTEMBRIE)

În dimineața zilei de 2 septembrie, forțele germano-bulgare au trecut granița și s-au apropiat de primele avanposturi defensive de la Turtucaia. În sectorul al II-lea (sud), unde s-a dat atacul principal, unități ale DI 4 au trecut cu ușurință de pozițiile românești. În sectorul al III-lea (est), forțele românești s-au retras chiar înainte de a fi atacate. Numai în sectorul I (vest), atacatorii au întâmpinat o rezistență semnificativă. Aici, germanii lui Hammerstein au înaintat foarte ușor la început, datorită tunului „*automobil*” care le-a insuflat teamă adversarilor. Mai târziu însă, în cursul aceleiași zile, germanii au fost opriți de tiruri de artilerie, trase mai ales de pe monitoarele românești aflate pe Dunăre. Pe ansamblu, până în seara acestei prime zile, apărătorii Turtucaiei se retrăseseră pe linia principală de apărare. Bulgarii erau uimiți de pasivitatea românilor. Încă din seara zilei de 3 septembrie, telegramele lui Teodorescu adresate MCG și cartierului general al Armatei a III-a arătau cât de alarmat era de amploarea atacului inamic și indicau

---

162 Dimitr Azmanov, „General Ivan Kolev”, *Voennoistoriceski Sbornik* 65, nr. 3 (1996), 78-97; Henning, „Erinnerungen”, 16, 31-32; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 2 septembrie; S. Popov, „Deistviata”, 152-153; Dabija, *Armata română*, 1:285; Scărișoreanu, *Fragmente*, 35-36.

163 Tamowski către Viena, 4 septembrie, HHStA, PA I, Karton 995.

faptul că generalul român era înclinat să evacueze zona.¹⁶⁴

Conducătorii statului român au refuzat însă să recunoască gravitatea situației de la Turtucaia. Se spune că, atunci când a fost informat despre atac, primul-ministru Brătianu ar fi replicat: „*Este o simplă demonstrație... Ei [bulgarii] nu au acolo decât o brigadă, în vreme ce generalul Teodorescu are o divizie*”. Primul răspuns venit de la MCG hotăra pur și simplu că Turtucaia „*trebuie să reziste până la capăt*”. S-au făcut încercări de a i se trimite lui Teodorescu trupe suplimentare din rezervele aflate în București și împrejurul orașului. Primul contingent însă n-a reușit să se imbarce în trenuri deoarece gările erau blocate din cauza congestiei generale și a confuziei care însoțea mobilizarea. Pentru a soluționa astfel de probleme, au fost folosite în regim de urgență vehicule cu motor, inclusiv automobile particulare și taximetre rechiziționate de pe străzile Bucureștiului.¹⁶⁵ Din păcate pentru români, analogia cu Bătălia de pe Marna se oprea aici. Următoarele două zile (3 - 4 septembrie) au fost relativ liniștite, deoarece bulgarii și-au adus infanteria și artileria pentru atacul principal. Această întârziere îi dădea comandamentului român posibilitatea să înceapă o oportună evacuare spre est pentru a putea consolida forțele ruso-române din Dobrogea pe o poziție mai ușor de apărat, conform părerii multora de la cartierul general al Armatei a III-a române. MCG era însă reticent: „*Turtucaia nu trebuie să cadă, garnizoana trebuie să reziste până la ultimul om fiindcă vor veni în ajutor trupe proaspete. Acesta este Ordinul Suveran al Majestății*

---

164 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 4 septembrie; Negrescu, Comment, 141-142; Dabija, Armata română, 1:196-197; Popov, Tutrakan, 16; RRM, 1 (D), nr. 305, 306.

165 Iorga, O viață de om, 2:227; RRM, 1:474; Dumitrescu, Jurnal, 31; Aslan, Memoriu, 11; Kirițescu, Istoria războiului, 1:376.

Sale Regele”.¹⁶⁶

Posibilitatea unui atac pe flanc din partea forțelor ruso-române în altă parte a Dobrogei îi preocupa într-adevăr pe comandanții germani și bulgari. Așa cum am văzut însă, DI 19 română din est nu prea era în măsură să ofere ajutor, iar Zaioncikovski avea planul lui, acela de a recuceri Bazargicul. Pe 4 septembrie, el a ignorat un apel urgent de a trimite toate unitățile disponibile în marș forțat spre Turtucaia. În apărarea lui Zaioncikovski trebuie arătat că, chiar și în marș forțat, ar fi fost imposibil să se parcurgă cei 100 de kilometri până la Turtucaia înainte ca orașul să capituleze.¹⁶⁷ Singura posibilitate realistă de ajutorare a forțelor de la Turtucaia o reprezenta DI 9 staționată la Silistra. Pe 4 septembrie, comandantului acesteia, generalul Ion Bassarabescu, i s-a ordonat să trimită spre sud-vest un „*detașament ofensiv de recunoaștere*” de forța unui batalion. Când au întâmpinat prima rezistență din partea inamicului, soldații au intrat în panică și s-au retras în dezordine la Silistra. O nouă expediție, mai mare, a plecat pe 5 septembrie. A doua zi însă, când avangarda a fost atacată de cavaleria și artileria inamică, toată coloana a început să se retragă. Stârnită de strigăte precum „*vin bulgarii*” și „*fugiți de cavaleria bulgară*”, panica i-a cuprins repede pe soldați. Infanteriștii și-au aruncat armele și au fugit, amestecându-se cu artileria. Tunarii și-au părăsit armele, au încălecat pe animalele de tracțiune și au fugit în galop. Căruțele cu provizii și materiale medicale, multe dintre ele mâunate de localnici de origine bulgară sau turcă, au fost prinse în învâlmășeală. Bassarabescu, care însoțea expediția, s-a

---

166 RRM, 1:486; Henning, „Erinnerungen”, 36; RRM, 1 (D), nr. 332; Dabija, Armata română, 1:209; Aslan, Memoriu, 13; Rosetti, Mărturisiri, 110.

167 Ciolpanov, „Atakata”, 103; Popov, Tutrakan, 17-19; RRM, 1:553; RRM, 1 (D), nr. 325, 327, 328, 343; Dabija, Armata română, 1:211-212, 291; Zaioncikovski, „Dobruja”, 12; Cupșa, Armata, 69.

întors repede la Silistra în automobilul propriu.¹⁶⁸

CĂDEREA TURTUCAIEI (5 - 6 SEPTEMBRIE)

Între timp, în dimineața zilei de 5 septembrie, Kiselov a lansat atacul final împotriva Turtucaiei. În sectorul al II-lea (sud), soldații bulgari au înaintat cu un „zel arzător”: două regimente au atacat cântând „*O, Dobrogea, tu ești paradisul nostru pământesc*”. Românii, în cea mai mare parte, au început să abandoneze imediat ceea ce era singura lor linie adevărată de apărare. O retragere locală a provocat alta. Retragera s-a făcut în mare măsură în panică și dezordine. Maiorul Ulrich von Henning, ofițerul de legătură al germanilor, a observat mai târziu șiruri de soldați români morți, zăcând cu fața îndreptată spre Turtucaia, împușcați în spate în timp ce fugeau.¹⁶⁹ Rezervele trimise pe front s-au împrăștiat repede când au avut de înfruntat tirul artileriei. Ici, colo, unitățile române au luptat chiar bine. În ciuda pierderilor îngrozitoare suferite, în urma cărora a rămas cu numai 400 de oameni, Regimentul 79 Infanterie s-a regrupat și a contraatacat. În unele cazuri, servanții tunurilor românești au rezistat cu înverșunare, cedând numai după sângeroase lupte corp la corp. Dovada faptului că nu puțini români s-au bătut bine poate fi găsită în cifrele privind pierderile suferite de bulgari, care au ajuns la 50% în unele unități din sectorul al II-lea. În sectorul al III-lea (est) însă, Brigada I a DI 1 bulgare a avansat ușor spre Dunăre, aflată la nord. La ora 18: 30, ea a atins înălțimile de la est care străjuiau fluviul, izolând complet Turtucaia. Până la căderea serii în ziua de 5 septembrie, românii predaseră 13 dintre cele 15 forturi și se retrăseseră pe o ultimă linie de rezistență. Colonelul

---

168 RRM, 1 (D), nr. 334, 342, 346, 348, 554; Lupașcu-Stejar, Din războiul, 24, 46-62; RRM, 1:525-529, 558-561; Dabija, Armata română, 1:274-277. Ciolpanov („Atakata”, 122) rezumă bătălia din perspectiva bulgarilor.

169 RRM, 1:509-511; Negrescu, Rolul, 25; Ciolpanov, „Atakata”, 119; Negrescu, Comment, 153-154; Dabija, Armata română, 1:216, 222; Henning, „Erinnerungen”, 41.

Gerhard Tappen, noul șef de stat major al lui Mackensen, care a sosit în acea seară într-o inspecție personală, a fost surprins și mulțumit.¹⁷⁰

În noaptea de 5 spre 6 septembrie, confuzia și disperarea au domnit în tabăra românească. Numai două forturi din linia principală de apărare mai rămăseseră în posesia apărătorilor. Practic, se pierduse toată artileria. În aproape toate unitățile, efectivele se redusese cu 50%. Mulți soldați se retrăseseră deja pe malurile Dunării și încercau să treacă pe partea cealaltă. MCG se agăța însă în continuare de speranța că mai multe întăriri sau un ajutor primit din est putea salva Turtucaia. A menținut hotărârea conform căreia garnizoana trebuia să lupte până la ultimul om. Întăririle luate din rezervele de lângă București, care sosiseră cu târâita mai devreme, au ajuns în cele din urmă în număr mare pe 5 septembrie, în cursul zilei și al serii. Trimise în grabă la Turtucaia înainte de încheierea mobilizării și concentrării, aceste unități au sosit fără forțele de sprijin. Ele au fost aruncate în luptă la nimereală, fără ordine și fără niciun țel. În aceste condiții, întăririle au contribuit în mică măsură la apărarea Turtucaiei. Multe au sosit doar pentru a fi capturate.¹⁷¹

În vreme ce la români era harababură, Kiselow a dat ordin trupelor sale să atace în zori, *„pentru a-l zdrobi pe dușman și a-l arunca în Dunăre”*. La 4: 30, artileria sa a dezlănțuit un *„uragan de obuze”*, urmat de înaintarea infanteriei la ora 6 dimineața. Apărătorii români au început să cedeze teren aproape imediat. Soldații bulgari, simțind victoria finală, și-au scos baionetele și au

---

170 Ciolpanov, „Atakata”, 117-118, 126; Lupașcu-Stejar, Din războiul, 14; Kirițescu, Istoria războiului, 1:389; RRM, 1:516 ș.u.; Dabija, Armata română, 1:222-225; Henning, „Erinnerungen”, 38-39.

171 RRM, 1:520-525; Dabija, Armata română, 1:232-233; Teodorescu, „Memoriu”; Negrescu, Comment, 154, 166; Dumitrescu, Jurnal, 32; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 3:35; Kirițescu, Istoria războiului, 1:383; RRM, 1 (D), nr. 340; Nicolae Ionescu, Generalul Eremia Grigorescu (București, Editura Militară, 1967), 29.

dat năvală strigând „*ura*”. Teodorescu a ordonat imediat un contraatac, îndemnându-și oamenii să reziste „*cu orice preț până la sosirea ajutoarelor*”. În ciuda eroismului unor unități, contraatacul românilor a eșuat. După aceea, apărătorii n-au mai opus o rezistență serioasă, iar bulgarii au trecut de ultima linie de apărare a Turtucaiei și au pătruns în suburbiile orașului. Demoralizați și cuprinși de panică, soldații români s-au retras, fugind, spre centrul localității. La ora 11: 00, Teodorescu a telefonat MCG: „*Situația este disperată; nicio speranță de ajutor din partea Diviziei 9 [Silistra]. Solicit ordine*”. Răspunsul primit a fost să nu capituleze, dar, „*în niciun caz, statul major al cetății nu trebuie să cadă prizonier*”. La 13: 40, Teodorescu a sosit la docuri într-un automobil și s-a urcat într-o ambarcațiune pentru a trece de cealaltă parte a fluviului, după cum ordonase MCG.¹⁷²

Ultimele ore ale zilei de 6 septembrie de la Turtucaia au fost pline de haos și tragedie. Buimăciți, fără o conducere competentă, terorizați de perspectiva căderii în mâinile bulgarilor, majoritatea soldaților români erau stăpâniți de un singur gând: să scape. Cei care au încercat să meargă pe lângă fluviu spre Silistra au fost împinși înapoi de artileria inamică și atacați de comitagiții bulgari și de localnici. Majoritatea au pornit-o în amonte, spre docuri, căutând o barcă cu care să fugă. Atât de aprigă a fost lupta dintre cei care voiau să se suie în puținele ambarcațiuni disponibile, încât multe s-au încărcat prea tare și s-au scufundat, ocupanții lor înecându-se. Unii soldați s-au aruncat în apă și au încercat să înoate, agățându-se de bucăți de lemn pentru a pluti. Foarte puțini au reușit să învingă cei 800 de metri de apă repede curgătoare și să ajungă pe celălalt

---

172 Ciolpanov, „Atakata”, 120-121; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 6 septembrie; Negrescu, Rolul, 31; Dabija, Armata română, 1:240; RRM, 1:548-550; RRM, 1 (D), nr. 359, 360; Rosetti, Mărturisiri, 110; Negrescu, Comment, 173-174.

mal.¹⁷³ Când soldații bulgari au pătruns în oraș, soldații români au început să strige din toate părțile: „*ne predăm*”, „*depunem armele*”, „*ne predăm*”. „*Bucăți de pânză albă, ștergere și batiste fluturau deasupra multor capete*”. La 16: 30, colonelul Nicolae Mărășescu, singurul ofițer de rang înalt rămas în zonă, i-a trimis lui Kislov o notă în germană: „*Predau fără condiții toți ofițerii, soldații și muniția mea*”. Propunerea i-a fost acceptată după o oră. De vreme ce numai 3.500 de români reușiseră să scape, pentru 480 de ofițeri și peste 25.000 de soldați au început doi ani de cruntă captivitate.¹⁷⁴

Vina pentru dezastrul de la Turtucaia a fost aruncată inițial asupra generalilor Teodorescu, Bassarabescu și Aslan. În 48 de ore, toți trei au fost îndepărtați din funcții. Privind însă retrospectiv, este limpede faptul că amploarea dezastrului s-a datorat refuzului MCG de a ordona o retragere strategică. Această decizie a avut la bază considerente politice, nu militare, fiind vorba în special de impactul pe care evacuarea Turtucaiei l-ar fi avut asupra moralului marelui public. Această rigiditate, care a provocat pierderea garnizoanei, precum și a orașului, a amplificat foarte mult impactul negativ al înfrângerii asupra populației, guvernului și armatei române.

---

173 RRM, 1:551; Dabija, Armata română, 1:244; Negrescu, Rolul, 35; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 3:34; Ciolpanov, „Atakata”, 122; Negrescu, Comment, 173-176; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 7 septembrie.

174 Kirițescu, Istoria războiului, 1:393-394; Boicev, „Purvata svetovna”, 160; RRM, 1:552. Nu există o evidență completă a victimelor. Bulgarii recunosc că, la Turtucaia, au murit în luptă 1.500 de oameni. Din armata română, numai Regimentul 79 Infanterie a avut peste 1.500 de morți; totalul acestora trebuie să fi fost de două ori mai mare. Cea mai bună estimare este cea care dă pentru fiecare tabără 8.000 - 9.000 de soldați și ofițeri morți, răniți și dispăruți, iar pentru români, 25.000 de prizonieri, totalizând 40% din forțele pe care le aveau în Dobrogea. Ciolpanov, „Atakata”, 126; Dabija, Armata română, 1:245-247.

URMĂRILE BĂTĂLIEI DE LA TURTUCAIA

Cucerirea Turtucaiei a insuflat energie Puterilor Centrale. Soldații bulgari erau „*copleșiți de bucurie*”, mai încrezători în puterile lor și mai devotați cauzei războiului datorită acestei „*victorii de la Cannae*”. La Sofia era mare veselie. Studenții zburdau pe străzi, iar prizonierii români erau plimbați prin fața mulțimii. Premierul Radoslavov plănuia să-i batjocorească pe diplomații români înainte de plecarea acestora punându-i pe ofițerii capturați să mărșăluiească prin fața ambasadei lor, dar a renunțat la idee după ce ministrul austriac a obiectat.¹⁷⁵ Vestea cuceririi Turtucaiei a adus ușurare și bucurie în tabăra conducătorilor austrieci și germani. „*Trăiască feldmareșalul [Mackensen]*” a exclamat generalul Seeckt. Kaizerul Wilhelm, refăcut după depresia provocată de intrarea în război a României, a sărbătorit cu o petrecere cu șampanie dată în cinstea reprezentantului bulgar la OH!. Planul Puterilor Centrale de a submina avansarea armatelor române în Transilvania cu un atac în Dobrogea reușea mai repede decât îndrăzniseră ei să spere. Analizele lor, bazate pe aceste prime confruntări din Dobrogea, duceau la concluzia că starea armatei române era „*foarte proastă*”, conducerea ei, „*foarte nesigură*” și că trupele acesteia, lipsite de experiența frontului, vor „*cădea în neorânduială*” când vor fi atacate energic de artilerie și mitraliere. Folosind această strategie, Mackensen era încrezător că „*ar putea realiza multe*” cu forțele sale, inferioare din punct de vedere numeric, în alte părți ale Dobrogei.¹⁷⁶

---

175 Tarnowski către Viena, 11 septembrie, HHStA, PA I, Karton 995. Prizonierii români capturați la Turtucaia și ulterior au fost repartizați astfel: 12.000 la construcția de drumuri în Bulgaria, 8.000 la construcția de căi ferate în scop militar, 5.000 la muncă în Germania, 10.000 pentru austrieci. KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6480, VO/BGK, 18, 24 octombrie.

176 Friedrich von Rabenau, ed., Hans von Seeckt. Aus meinem Leben, 1866-1917 (Leipzig, Hase und Koehler, 1938), 451; Georg

Căderea Turtucaiei a avut un impact devastator asupra românilor. Un „*val de consternare*” a trecut peste conducătorii lor. Vechii susținători ai intervenției plângeau ca niște copii. Adversarii războiului spuneau „*eu v-am zis*”, începând să se gândească la o pace separată. Brătianu, care pusese la cale participarea României la război, era cuprins de deznădejde. Profund abătut, a plâns cu fața în mâini la o ședință de cabinet. Singura lui consolare a fost să aducă o grămadă de reproșuri aliaților României, în special generalului francez Maurice Sarrail, pentru faptul că n-au ajutat România atacând cu putere Bulgaria dinspre Salonic. Populația a aflat târziu, pe 7 septembrie, de capitularea Turtucaiei. Venind în toiul bucuriei provocate de înaintarea din Transilvania, vestea aceasta a lovit „*ca un trăsnet*”. Panica a cuprins Bucureștiul. Imaginea bulgarilor trecând Dunărea și îndreptându-se spre oraș era în mintea multora. Cetățenii au început să plece din capitală, ducându-se în Moldova sau chiar în Rusia.¹⁷⁷ Poate singurul rezultat favorabil al catastrofei de la Turtucaia pentru public în general a fost acela că, în locul visurilor legate de o victorie facilă, s-a născut conștiința faptului că războiul, dacă putea fi câștigat, avea să fie lung și sângeros. Lucru foarte important, capitularea Turtucaiei și reacția Bucureștiului au neliniștit și înaltul Comandament Român. A fost o înfrângere tactică rușinoasă, dar, în sine, ea nu avea o

---

Alexander von Mtiler, *The Kaiser and His Court*, trad. și ed. de Walter Gorlitz (New York, Harcourt, Brace and World, 1961), 201-202. Soldații austro-ungari au sărbătorit cu muzică. Moșoiu, Memorial, 86; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, 6277, VO/OKM, 8, 9, 17 septembrie.

177 Rădulescu-Zoner și Marinescu, *Bucureștii*, 51, 60; Marghiloman, *Note politice*, 2:171, 173; Duca, *Amintiri*, 2:18; Argetoianu, *Pentru cei de mâine*, 3:34-36, 46; D. Iancovici, *Take Ionescu* (Paris, Payot, 1919), 129; Saint-Aulaire către Paris, 8 septembrie, AD, Guerre, Roumanie, vol. 99; *Universul* (București), 8 septembrie; Cancicov, *Impresiuni*, 1:44, 47, 182.

importanță strategică prea mare. Cu toate acestea, a doua zi după capitularea orașului, MCG a început să limiteze avansarea în nord și să transfere trupe în sud. Curând, s-a decis ca ofensiva din nord să fie oprită cu totul, iar majoritatea armatei române să fie trimisă în sud într-o tentativă de a redobândi inițiativa în zonă. Această deplasare de forțe s-a încheiat cu o încercare nereușită de a trece Dunărea și a invada Bulgaria și, în același timp, a deschis calea unei contraofensive austro-germane în Transilvania.

6

Manevra de la Flămânda

Pe 6 septembrie, la prânz, în timp ce căderea Turtucaiei devenea certitudine, MCG ordonase transferul în sud a doua divizii suplimentare, una din Armata I și cealaltă din Armata a II-a. Acesta a fost primul pas al unui proces care s-a încheiat cu abandonarea totală a planului original de război. Sub presiunea „*valului de teroare care a cuprins cercurile guvernamentale și Bucureștiul în general*”, regele a căutat păreri în afara MCG. Pe 7 septembrie, el i-a chemat la Periș pe Averescu și doi generali în rezervă mai în vârstă. Averescu a susținut cu tărie ideea opririi ofensivei din nord și constituirea, în sud, a unei forțe puternice care să treacă la atac împotriva bulgarilor. Această manevră, a susținut el, avea să pună capăt temerilor de la București și să refacă moralul armatei. Regele a răspuns numindu-l pe Averescu în locul lui Aslan la comanda Armatei a III-a. A doua zi, s-au dat ordine ca armatele din nord să-și „*suspende deocamdată*” ofensiva în Transilvania. În următoarele zile, au început să se facă alte transferuri dinspre nord spre sud.¹⁷⁸

---

178 RRM, 2:3-4; Rosetti, Mărturisiri, 112; Averescu, NZ, 2:16-17; Alexandru Averescu, „Răspunderile” de Generalul Alexandru Averescu (Iași, Editura „Ligei Poporului”, 1918), 32; Dumitrescu, Jurnal, 34; Alexandru Iarca, Memorialul meu (Brăila, Liberia și Tipografia „Ion Călinescu”, 1922), 157-158; AMR, fondul MCG, Armata I, Biroul de operații, Instrucțiuni secrete, 11 septembrie.

ASCENSIUNEA LUI AVERESCU

În luna care a urmat, influența lui Averescu asupra operațiunilor militare românești a crescut, spre marea satisfacție a admiratorilor săi. Mulțimile din București l-au aclamat când s-a prezentat la noul său post de comandă. Pe buzele multora se putea citi că „*Averescu nu poate fi învins*”. Susținătorii politici l-au calificat drept „*singura speranță*” a României și își doreau ca el să preia conducerea tuturor operațiunilor militare. În două note prezentate regelui pe 10 septembrie, Averescu și-a dezvoltat

Generalul Alexandru Averescu.

Sursa: WikimediaCommons.org.

planul de ieșire din situația de criză. Susținând că armata română nu putea desfășura operațiuni ofensive pe două fronturi având în vedere resursele ei limitate, el a propus să se treacă în defensivă în nord, unde Carpații ofereau cea mai bună posibilitate de a rezista inamicului.

Apoi, treacă în ofensivă împotriva Bulgariei. Astfel, afirma el, avea să se pună capăt amenințării la adresa Bucureștiului, să crească probabilitatea atragerii unor

întăriri suplimentare din partea Rusiei și, eventual, să contribuie la realizarea unei joncțiuni cu armatele aliate care atacau spre nord dinspre Salonic.¹⁷⁹ Expunerea de către Averescu a avantajelor defensivei în nord și ofensivei în sud era meritorie. Dacă această strategie ar fi fost adoptată înainte de începutul războiului, campania din 1916 ar fi putut avea o cu totul altă desfășurare. Dar o schimbare atât de radicală a planului de război în acel moment – o proverbială schimbare a cailor în mijlocul râului – era dezastruoasă, după cum au dovedit-o evenimentele ulterioare.

În același moment în care Averescu își prezenta recomandările, aliații României aduceau în discuție păreri similare. Pe 7 septembrie, Alekseev a sugerat, având în vedere înfrângerea de la Turtucaia, o *„schimbare temporară a planului de operațiuni”, „luarea unor unități de la armatele I, a II-a și a IV-a [Nord] pentru a stabiliza situația în sud”*. *„Nu există niciun motiv să ne temem de ceea ce s-ar putea întâmpla dacă, temporar, ofensiva din Transilvania se va opri. Nu există nicio amenințare la adresa României în acest sector”*. Acest sfat a fost repetat cu mai multă insistență în zilele care au urmat. Șefii statelor majore francez și britanic, Joffre și Robertson, s-au făcut ecoul sfatului dat de Alekseev, deși atașajii lor militari de la București nu erau de acord.¹⁸⁰ Între timp, MCG, în numele regelui, a solicitat opinia generalului Prezan. Într-o notă amănunțită datată 12 septembrie, Prezan propunea întărirea Armatei a III-a din sud, dar *„cel mult cu una, două divizii”*, cu scopul de a lansa o *„ofensivă viguroasă,*

---

179 Cancicov, Impresiuni, 1:63; Averescu, NZ, 2:20-23, 24-28, 115, 119; Averescu către Ferdinand, 9 septembrie, AN (București), fondul Casa Regală, 1/1916.

180 BCS, fondul St. Georges, arhiva Coandă; RRM, 2:8-13; Torrey, Romania and World War I, 160-161; Saint Aulaire către Paris, 8 septembrie, AD, Guerre, Roumanie, vol. 99, 2; Joffre către Iliescu, 11 septembrie, BCS, fondul St. Georges, arhiva Iliescu; atașatul militar (Londra) către Joffre, 12,16 septembrie, SHAT, 16N3168.

dar limitată” pentru a lărgi frontul din Dobrogea și a proteja capitala. Spre deosebire de Averescu, el stăruia ca ofensiva din Transilvania să se desfășoare „*în mod energetic*” cu scopul de a ajunge la râul Mureș, ceea ce avea să scurteze frontul și să permită crearea unor rezerve. Sfatul lui Prezan era probabil cel mai bun răspuns la situația imposibilă în care se afla România, dar, la fel cu cel al lui Averescu, n-a prevăzut rapiditatea și tăria cu care inamicul avea să riposteze cu contraatacuri atât în nord, cât și în sud. Realismul lui Prezan l-a determinat ca, într-o audiență personală la rege, să susțină și ca baza de operațiuni să fie mutată de la București în Moldova ca măsură de protecție în cazul unei posibile invazii inamice în Valahia. Brătianu, care a fost prezent la întâlnire, a respins această recomandare. „*Era cu neputință*”, afirma el cu tărie, ca guvernul să fie evacuat din cauza „*panicii care avea să se producă*”.¹⁸¹

Pus în fața unor sfaturi contradictorii, regele a dat curs sugestiei lui Prezan ca și comandanții tuturor armatelor aflate pe front să fie consultați. Prin urmare, Culcer, Prezan și Averescu au fost convocați la Periș în dimineața zilei de 15 septembrie. Crăiniceanu (Armata a II-a) a fost reținut de operațiuni pe front. Iliescu și Brătianu au participat și ei. Regele a deschis întâlnirea dând citire unor telegrame trimise de Alekseev și Joffre, care recomandau insistent ca, temporar, să nu se mai pună accentul pe situația din nord, ci pe cea din sud. Apoi, le-a cerut părerea celor convocați. Ședința s-a transformat repede într-o aprigă confruntare între Prezan și Averescu. Când Averescu și-a început prezentarea cerând reorganizarea armatei, Prezan l-a întrerupt, arătând că aceasta nu are legătură cu

---

181 AN (București), fondul Casa Regală, 53/1916. „Părere asupra situațiunei armatei noastre și soluțiunile ce propun”, 12 septembrie; „Dosarul Prezan”, în Ion Pavelescu, Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, Proba focului: ultima treaptă spre marea unire (București, Editura Globus, 1991), 44-45; RRM, 2:15-17.

întrebarea regelui. Când Prezan a expus argumentele din nota sa, Averescu le-a găsit „teoretice” și „soporifice”, după cum avea să scrie ulterior. Apoi, a luat inițiativa făcând următoarea remarcă: „*Dată fiind forța necesară, aș ști ce trebuie făcut*”. „*Ce anume, generale?*” a întrebat nerăbdător Brătianu. „*Aș trece Dunărea și aș cădea în spatele lui Mackensen*”, a răspuns Averescu. Prezan a etichetat o asemenea operațiune drept „periculoasă”, afirmând că ea va lăsa descoperit frontul principal (de nord). „*Aceasta este părerea dumneavoastră, nu și a mea*”, a replicat Averescu. Apoi, Brătianu l-a oprit pe Averescu pentru o întâlnire particulară cu el și cu regele; Prezan, ignorat, a plecat pe front.¹⁸² În urma întâlnirii, care a continuat ca un „*consiliu à trois*”, Averescu a fost numit la comanda unui nou grup de armate, Sud, și i s-a ordonat „*să treacă la ofensivă împotriva armatei bulgaro-germane din Dobrogea cu scopul de a o distruge*”. El avea să primească drept întăriri patru divizii suplimentare, dintre care trei urmau să fie luate din nord. În același timp, armatelor din Transilvania li s-a dat ordin să rămână în defensivă, pe pozițiile pe care le ocupau atunci.¹⁸³ Această hotărâre, de a anula irevocabil ofensiva din Transilvania și de a începe o ofensivă majoră în sud, a avut temeuri politice, nu militare: recuperarea teritoriului pierdut, răzburarea umilinței suferite la Turtucaia și ridicarea moralului nației. A fost ultimul pas într-o manifestare a lipsei de cutezanță care a început cu ocuparea de către dușman a Turtucaiei.

---

182 Nu există o consemnare oficială a discuției. Pentru versiunea lui Averescu referitoare la întâlnire, a se vedea Averescu, Răspunderile, 33-34, și Operațiunile de la Flămânda (București, „Cultura Națională”, f.d.), 25. Pentru versiunea lui Prezan, a se vedea Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 22. Pentru versiuni indirecte ale relatării lui Iliescu, a se vedea Rosetti, Mărturisiri, 115, și Dumitrescu, Jurnal, 42. Cele mai bune analize ale întâlnirii se găsesc la Pavelescu et al., Proba focului, 46-54, și Otu, Averescu, 140-143.

183 RRM, 2:18-19.

RETRAGEREA DIN DOBROGEA

În vreme ce se făceau pregătiri pentru operațiunea lui Averescu, frontul din Dobrogea se micșora cu repeziciune. La două zile de la căderea Turtucaiei, MCG a ordonat DI 9 române să se retragă din Silistra și să se deplaseze la est, de-a lungul Dunării, pentru a se alătura forțelor lui Zaioncikovski, denumite acum „*Armata Dobrogei*”. În același timp, acesta din urmă a fost instruit să se retragă la granița românească de dinainte de 1913. Prin urmare, până la 13 septembrie, frontul dobrogean se redusese de la 150 la 100 de kilometri, cuprinzând un arc de la lacul Oltina de pe Dunăre până la Mangalia, pe țărmul Mării Negre. Această linie n-a rezistat mult. DI 9 a intrat în panică și s-a retras la est, de-a lungul Dunării, când a fost atacată de o brigadă germană comandată de colonelul Johann Bode, care a folosit care blindate și artilerie grea. În centru, diviziile sârbești și rusești au cedat și ele teren, dar nu atât de repede, și cu pierderi grele pentru inamic. De-a lungul Mării Negre, cavaleria bulgară a străpuns pozițiile ruso-române și au cucerit Caraomer (azi, Negru-Vodă - n.n.). În fața acestui succes al inamicului, Zaioncikovski a ordonat, pe 14 septembrie, o nouă retragere generală de 30 de kilometri pe linia Rasova-Cocargea-Cobadin-Topraisar-Tuzla, ultima localitate fiind situată la numai 18 kilometri sud de importantul oraș-port Constanța. ¹⁸⁴Această ultimă retragere a determinat evacuarea unor târguri precum Mangalia, cu o importantă populație românească. Pentru civili, a fost o experiență traumatizantă; bătrâni, copii și femei, nu puține cu prunci, fugeau din calea bulgarilor care înaintau, abandonându-și bunurile pe drum. Soldați din DI 9, unii născuți în regiune, îi îndemnau și îi ajutau

---

184 RRM, 1:604-607; Dabija, *Armata română*, 1:323-327; Lupașcu-Stejar, *Din războiul Dumitrescu*, Jurnal, 39. Brigada Bode combina, 124-126; detașamentul habsburgic cu unități ale DI 101 germane și patru baterii austro-ungare de mortiere. Foerster, Mackensen, 228; Letzter Krieg, 5:292; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 10, 15 septembrie.

cărându-i pe copiii mici. Moralul era la pământ printre soldații bolnavi de dizenterie și epuizați de marșurile și contramarșurile din ultimele două săptămâni. Unii își aruncau ranițele și își abandonau armele, inclusiv prețioasele mitraliere. Reocuparea de către bulgari a sudului Dobrogei a fost însoțită, de ambele părți, de rapoarte cu privire la comiterea unor atrocități.¹⁸⁵

Mackensen era nerăbdător să exploateze retragerea trupelor ruso-române printr-o ofensivă generală imediată, care să provoace o înfrângere decisivă. Până la realizarea ei, atacurile plănuite de el peste Dunăre aveau să fie amânate și, odată cu acestea, *„ajutorul destinat frontului nostru din Transilvania”*. Bulgarii însă, aflați în posesia teritoriului pierdut în 1913, ba chiar a unui teritoriu mai mare, se mișcau încet. *„Acum, ei o să se culce pe lauri”* a tras concluzia Mackensen. Maiorul Henning, ofițerul german de legătură, punea letargia bulgarilor pe seama dorinței acestora de a se opri și a prăda: *„Pentru ei, o vacă furată este ceea ce reprezintă pentru noi un steag”*.¹⁸⁶ Cu siguranță că interesul bulgarilor de a ataca scăzuse odată ce principalul lor țel în acest război fusese atins. Cu toate acestea, afirmația

---

185 Costescu, *Carnetul*, 54-57; Scărișoreanu, *Fragmente*, 63-64. O oficialitate bulgară a mărturisit reprezentantului austriac la Sofia că „au fost luați numai trei prizonieri [români] și, de fapt, pentru că unul era de origine bulgărească, iar al doilea din cauză că era de origine turcească. Deși un asemenea măcel a fost îngrozitor din punct de vedere uman, el a reprezentat o răzbunare pentru toate atrocitățile cumplite, de nedescris, pe care le-au săvârșit trupele românești”. Un prefect român din Bazargic i-a spus tatălui său că „am comis excese împotriva bulgarilor noștri din Cadrilater [Dobrogea de Sud] care au justificat cu siguranță represaliile”. Mittag (Sofia) către Viena, 21 septembrie, HHStA, PA I, Karton 995; Marghiloman, *Note politice*, 2:193; Scărișoreanu, *Fragmente*, 52-53; Porumbaru către reprezentantul de la Haga, 20 septembrie, AMAER (București), fond 71/1914/E2.

186 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6277, VO/OKM, 21 septembrie, Fasz. 6270, VO/OKM, 20 septembrie; Foerster, Mackensen, 287; Henning, *„Erinnerungen”*, 54-55.

lui Toșev conform căreia o ofensivă generală ar fi fost riscantă deoarece, din cauza pierderilor bulgarilor și a întăririlor primite de inamic, Armata a III-a, condusă de el, fusese depășită numeric, era întemeiată. Diviziile românești de infanterie 2, 5 și 15 sosiseră, iar DI 12 și DI 115 rusești debarcau. Întăririle primite de Toșev în acest moment se limitau la DI turcești 15 anatoliană și 25 arabă.¹⁸⁷ Mai mult, turcii nu erau complet pregătiți pentru luptă. Potrivit lui Mackensen, ei au sosit „*pe jumătate instruiți*”, fără „*uniforme, arme [și] cai*”. Majoritatea ofițerilor lor de rang inferior nu știau să scrie și să citească; de la nivelul batalioanelor în jos, nu se puteau da decât ordine verbale. Pe de altă parte, Mackensen avea să le laude în curând curajul, fiind „*uimit*” cât de repede învățau. Chiar și foarte criticul Henning a recunoscut mai târziu că DI 15 „*în ansamblu... a luptat bine*”; în același timp însă, a considerat că DI 25 a fost „*lașă... De multe ori... divizia fugea pur și simplu din cauza unei singure lovituri de tun*”. S-a dovedit necesar ca, până la urmă, să fie amestecată cu soldați din DI 15 sau cu soldați bulgari. Dezamăgit atât de bulgari, cât și de turci, Mackensen a început să se lamenteze: „*De-aș avea eu trupe germane!... Un regat pentru o divizie germană*”. În ciuda presiunilor făcute de germani, Toșev a refuzat să participe la o ofensivă generală, gândindu-se chiar la o retragere limitată. Apelul adresat prințului moștenitor Boris, care, de obicei, avea succes, a fost în zadar. Soldații bulgari, a răspuns el, „*sunt viteji în atac, dar dacă apar situații periculoase, aleargă spre Sofia și nici Dumnezeu nu-i poate opri*”.¹⁸⁸

Prin urmare, în ultima parte a lui septembrie, pe

---

187 Henning, „Erinnerungen”, 56-57; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:207- 208; Letzter Krieg, 5:293. Bulgarii nu erau încântați de prezența trupelor turcești, mai ales într-o regiune în care se afla o importantă minoritate turcă. Henning, „Erinnerungen”, 30.

188 Foerster, Mackensen, 288-289; Henning, „Erinnerungen”, 28, 58, 66.

frontul dobrogean n-a avut loc nicio ofensivă majoră. Au existat însă câteva atacuri și contraatacuri locale ale beligeranților, la care au participat una, două divizii și care au fost violente și sângeroase. De exemplu, pe 19 septembrie, lângă Cocargea, un atac al DI 4 bulgare a fost respins în urma unor lupte grele date de voluntarii sârbi în cooperare cu trupe rusești și românești. Bulgarii au pierdut 2.500 de oameni în lupta care a durat trei zile. Pierderile românilor s-au apropiat de 30% din totalul efectivelor implicate. Pierderile sârbilor au fost și mai grele, însumând 3.940 de morți, răniți și dispăruți. Divizia a trebuit să fie retrasă temporar de pe linia frontului. Purtarea ei pe câmpul de luptă i-a atras însă respectul. „*Cei mai buni de la inamic*”, avea să afirme Henning, „*au fost sârbii, în ciuda pierderilor grele pe care le-au suferit*”.¹⁸⁹ Pe 21 septembrie, Zaioncikovski a ordonat DI 19 române, secătuită în luptă, să atace la sud de Topraisar. Această operațiune, cunoscută ca Bătălia de la Mustafa-Aci, a fost un exemplu remarcabil de sacrificiu din partea soldaților români prost echipați. Atacând în câmp deschis, practic fără sprijinul artileriei – o mișcare „*complet prostescă*”, potrivit germanilor – infanteria română a fost sfâșiată și apoi pironită la pământ de un uragan de proiectile ale inamicului. Oamenii începeau să-și piardă curajul. Locotenentul Costescu a auzit un strigăt dinspre compania aflată lângă a sa: „*Nu mai avansați, sunteți făcuți carne de tun*”. El a încercat să „*se opună retragerii, dar nimeni nu-l asculta*”. În urma intervenției energice a generalului Constantin Scărișoareanu, care-l înlocuise pe capriciosul Arghirescu la comanda diviziei, ordinea a fost în cele din urmă restabilită. Apoi, Zaioncikovski a hotărât să renunțe la atac, ordonând diviziei să se retragă la

---

189 RRM, 1:627-640; Dabija, Armata română, 1:337; Milin, „Operațiile”, 107-108; Henning, „Erinnerungen”, 40, 63. Sârbii nu voiau să fie capturați, de teamă că puteau fi tratați ca trădători de Austro-Ungaria.

Topraisar. În cele două zile ale Bătăliei de la Mustafa-Aci.

Infanteriști turci pe Frontul Românesc, 1916. Sursa: Ernst Kabisch, *Der Rumänienkrieg, 1916* (Berlin, Vorbut-Verlag Otto Schlegel, 1938).

compania lui Costescu a pierdut 50% din efectiv. În pofida pierderilor, după două săptămâni, DI 19 a trebuit să participe la o nouă ofensivă.¹⁹⁰ În ultima săptămână a lui septembrie, frontul din Dobrogea a fost relativ calm. Bulgarii au trecut în defensivă, iar forțele ruso-române s-au pregătit pentru rolul pe care aveau să-l joace în planul lui Averescu de a „trece Dunărea și a cădea în spatele lui Mackensen”.

PREGĂTIREA MANEVREI DE LA FLĂMÂNDA

Pe 17 septembrie, la două zile după consiliul de la MCG pe tema strategiei, Averescu a reapărut cu un plan amplu care prevedea un atac bifurcat în Dobrogea: o ofensivă întreprinsă de o Armată a Dobrogei întărită în est și un atac prin surprindere cu traversarea Dunării, la sud de București, lansat de un nou grup de luptă compus din cinci divizii. Regele a aprobat planul, iar ordinul de operații a fost emis în aceeași zi. Înclinându-se în fața preocupării lui Averescu pentru păstrarea secretului, regele l-a scutit de obligația de a da informații cu privire

---

190 Henning, „Erinnerungen”, 62; Dabija, Armata română, 1:343-349; Costescu, Carnetul, 67-68; Scărișoreanu, Fragmente, 68-75.

la detaliile operațiunii. Acest lucru i-a împiedicat pe cei de la MCG să se opună strategiei lui Averescu – lucru care ar fi putut corecta unele deficiențe ale planului. Averescu s-a apucat de misiunea sa cu o energie și o organizare care lipseau până acum pe Frontul de Sud. L-a vizitat de câteva ori pe Zaioncikovski la cartierul său general de la Medgidia. Deși l-a găsit o „*persoană iritabilă*”, care trebuia tratată ca un „*buboi copt*”, el a reușit să-i obțină cooperarea.¹⁹¹ A reorganizat de asemenea unitățile Armatei a III-a, modificându-i dispozitivul de luptă, și a numit o comisie de experți care să pregătească trecerea fluviului. După ce a supravegheat malurile Dunării de la sud de București, comisia a stabilit un loc lângă Flămânda, un sătuc de luncă. Avantajele acestuia erau: o lățime a fluviului potrivită pentru construcția unui pod de pontoane, maluri ușor accesibile și existența în apropiere a mijloacelor de transport. Principalul dezavantaj, vulnerabilitatea la inundații în cazul unor ploi prelungite, a fost recunoscut, dar n-a fost luat în calcul, având în vedere că, de obicei, vremea era bună toamna și că existau planuri de a înălța și a îmbunătăți drumurile locale.¹⁹² Acest pariu pus pe starea vremii a fost prima greșală care a contribuit la eșecul final a ceea ce a devenit cunoscut drept „*Manevra de la Flămânda*”.

A doua greșală a fost incapacitatea de a asigura o protecție adecvată podului de pontoane care trebuia să fie ancora de salvare a operațiunii. Potențialele

---

191 RRM, 2:41-45; Dumitrescu, Jurnal, 47-48; Rosetti, Mărturisiri, 116; Averescu, NZ, 2:31, 34, 37; Averescu, Operațiile, 32-35; Zaioncikovski, „Dobruja”, 6, 15. Zaioncikovski a remarcat faptul că Averescu, născut în Basarabia, vorbea bine rusește.

192 Satul Flămânda, care nu mai există astăzi, era situat la cinci kilometri sud de actualul sat Prundu. Expunerea sumară a activității comisiei se găsește în RRM, 2 (D), nr. 11, și Averescu, Operațiile, 53-54. S-a dat de înțeles că un loc situat mai în aval ar fi fost mai bun. Cel puțin ar fi fost mai departe de amenințatoarea flotilă dunăreană a austro-ungarilor. Negrescu, Comment, 69-70.

amenințări erau reprezentate de flotila austro-ungară de pe Dunăre și aviația germană atașată armatei bulgare. Comandantul Constantin Niculescurizea, însărcinat cu apărarea navală, a considerat că minele, baricadele și artileria de pe mal, care ținuseră deocamdată navele inamice în Canalul Persina (Belene), la circa 75 de kilometri în amonte, vor fi de ajuns pentru a asigura protecția. Puternicei flote românești de pe Dunăre, care susținea flancul dinspre fluviu al Armatei din Dobrogea situate în aval, nu i s-a cerut să joace vreun rol în Manevra de la Flămânda. Această decizie n-a fost rezultatul doar al subestimării amenințării reprezentate de forța navală inamică, ci și al intensei rivalități dintre ofițerii navali români. Niculescurizea împreună cu superiorul său de la MCG, amiralul Constantin Bălescu, pe de o parte, și amiralul Nicolae Negrescu, comandantul flotei de pe Dunăre, pe de altă parte, se aflau într-un acerb conflict personal și profesional. Când amiralul Negrescu l-a întrebat pe Averescu dacă este nevoie de flotila lui, el a fost asigurat că blocada lui Rizea va fi suficientă. Cererea lui Averescu de a i se asigura protecție aeriană a determinat MCG să promită șase avioane.¹⁹³

În mai puțin de două săptămâni, la îndemnul lui Averescu și ale comisiei, s-au făcut pregătiri impresionante: zece kilometri de drumuri construite; 250 de bărci și alte materiale necesare construcției pontoanelor transportate pe calea ferată și cu căruțele trase de cai din Lunca Dunării; linii de telefon și telegraf (unele duble) instalate, împreună cu echipament pentru montarea unui cablu subacvatic; artilerie grea suplimentară pe mal, mine și baricade amplasate în apropierea punctului de trecere. În același timp, Grupul de Armate Sud al lui Averescu a devenit cea mai mare unitate pusă sub comanda unui singur ofițer român pe

---

193 Niculescu-Rizea, „Memoriu”; Negrescu, Rolul, 86; Negrescu, Comment, 245-246; RRM, 2:58-59; Averescu, Operațiile, 58-59.

tot parcursul războiului: 128 de batalioane ale Armatei din Dobrogea și 58 ale Armatei a III-a de la Dunăre. Ea reprezenta aproape jumătate din armata română mobilizată în august și peste jumătate din totalul trupelor aflate atunci pe front.¹⁹⁴ Din nefericire, informațiile românilor despre inamicul din Dobrogea erau false. Efectivul total al grupului de luptă al lui Mackensen era socotit la numai 76 de batalioane, când, în realitate, era de 105.¹⁹⁵ Unirea unităților menite să ia parte la traversare a creat mari probleme de logistică și camuflaj. Practic, la locul concentrării, nu era amenajat nimic. Cele două divizii principale (DI 10 și DI 21) și-au petrecut noaptea în aer liber, în zonele împădurite ale luncii dintre Flămânda și Prundu. Celelalte trei divizii de infanterie și o divizie de cavalerie au fost staționate în mai multe sătulețe situate la 10 - 20 de kilometri spre nord și vest. Toată artileria a fost adunată lângă Flămânda. Infrastructura necesară aprovizionării acestor forțe și evacuării răniților a trebuit să fie și ea creată. Activitățile de construcție și de grupare a forțelor s-au desfășurat în mare parte noaptea, pentru a nu fi descoperite de inamic.¹⁹⁶ Deși pregătirile făcute în vederea desfășurării Manevrei de la Flămânda au avut serioase neajunsuri, este uimitor faptul că s-au realizat atât de multe lucruri în cele 12 zile premergătoare atacului, fără ca dușmanul să detecteze ceva.

Averescu, cu comportamentul și vorbele sale care inspirau încredere, și-a strâns comandanții superiori la o ședință informativă la Colibași, lângă Flămânda, pe 29 septembrie. Aceștia au ascultat, povestește el, cu o

---

194

195 RRM, 2:73-74; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:109; Regele, Kampf, 65. Românii se bazau pe informații furnizate de Aliați de la Salonic. Averescu, Operațiile, 40. Aceste cifre variază puțin de la o sursă la alta.

196 „Jurnal de operații al diviziei 21”, 30 septembrie, AN (București), fondul Amza Ștefănescu; RRM, 2:71.

atenție „*pioasă*” și și-au exprimat „*entuziasmul de nedescris*” pentru ștergerea umilinței din august. „*Credința în victorie era generală*”, iar Averescu simțea că „*acest spirit domina trupele*”. Nu toată lumea împărtășea optimismul lui Averescu. Comandantul uneia dintre diviziile de infanterie era sceptic și se pare că s-a dus la București pentru a-și exprima îngrijorările în fața liderilor politici. Vestea alarmantă a succesului repurtat de inamic în nord, în bătălia de la Sibiu, care a început pe 26 septembrie, a sporit presiunea care se exercita asupra lui Averescu de a „*termina cu situația împotriva bulgarilor*” repede. Când Averescu s-a dus la MCG, pe 30 septembrie, pentru aprobarea finală, regele și consilierii săi l-au încurajat să înceapă operațiunea „*chiar în acea noapte*”.¹⁹⁷

TRAVERSAREA

Prin urmare, pe 30 septembrie, la ora 22, Divizia 10, care a inițiat ofensiva, a început să mășăluiască spre punctele de îmbarcare, în jurul orei 3, primele unități ale acesteia au început traversarea în ambarcațiuni mici. Soldații purtau uniforme de vară și aveau la ei muniție limitată, iar în raniță, hrană pentru două zile. Până la 11:30, restul Diviziei 10 fusese trecut dincolo, iar până la ora 15, sosise și cea mai mare parte a celei de-a doua divizii (Divizia 21). Podul de pontoane, a cărui construcție a început la ora 5, ajunsese abia la mijlocul fluviului până la prânz. Din această cauză, exceptând tunurile foarte ușoare de 53 mm, toată artileria a fost nevoită să aștepte până când podul avea să fie terminat în seara zilei respective. Rezistența fiind aproape inexistentă, infanteria română a avansat în evantai, lărgind capul de pod cu patru până la șase kilometri în toate direcțiile. Până la ora 18, satele bulgărești Babovo

---

197 Averescu, *Operațiunile*, 73-74; Negrescu, *Comment*, 56; Dumitrescu, *Jurnal*, 70-71. Averescu a reproșat ulterior MCG că i-a permis să continue ținând cont de înrăutățirea situației din Transilvania, despre care pretinde că avea informații incomplete.

și Rahovo, aflate în apropiere, au fost ocupate.¹⁹⁸ Traversarea de la Flămânda a fost o surpriză totală pentru comandamentul germano-bulgar, care își concentrase atenția asupra unei noi ofensive în estul Dobrogei. Pe 28 septembrie, aviația germană raportase mișcări de trupe „*mai consistente*”, inclusiv coloane care se îndreptau în marș spre Dunăre și chiar existența lângă Flămânda a unor materiale folosite la construcția de poduri. Comandamentul lui Mackensen nu credea însă că sunt cu puțință decât niște demonstrații, asemenea celor desfășurate ceva mai înainte. Când s-au întâlnit cu Mackensen pe 28 septembrie, Toșev și statul său major își exprimaseră îngrijorarea. Potrivit lui Toșev, Mackensen l-a asigurat că aceste concentrări de trupe erau menite să protejeze Bucureștiul: „*Românii nu se gândesc decât la București*”. El a recomandat chiar să fie transferate unități de la Silistra și Turtucaia care să sprijine ofensiva din est.¹⁹⁹

Vestea că românii au trecut Dunărea la 1 octombrie a „*zdruncinat întregul comandament al Armatei [a III-a bulgare]*”. Prințul moștenitor s-a temut de pierderea Turtucaiei, aflată la numai 20 de kilometri în aval, și de impactul operațiunii asupra opoziției politice de la

---

198 „Jurnal... al diviziei 21”, 1 octombrie; Ordin de operații nr. 78, Dl 10, citat în Dabija, Armata română, 1:379-380; Averescu, Operațiile, 74, 82-83.

199 Toșev, citat în Ioanițiu, Războiul României, 78. Regele, Kampf, 71; Letzter Krieg, 5:328; Averescu, Operațiile, anexa 6.

Pod de pontoane peste Dunăre, Manevra de la Flămânda, 1 octombrie 1916. Sursa: *The Times History of the War* (Londra, *The Times*, 1917 - 1919).

Sofia. Toșev s-a întâlnit imediat cu Mackensen, care a minimalizat importanța acestei traversări. La început, el a refuzat să aprobe transferul unor trupe din est care să i se opună. În acest moment, nu-i era încă limpede dacă debarcarea românilor putea fi considerată o demonstrație sau un atac în forță. Era în continuare preocupat de așteptata ofensivă bulgaro-germană împotriva armatei lui Zaioncikovski din Dobrogea. În condițiile în care soldații lui Averescu erau la 150 de kilometri spre vest, germanii credeau că dispun de suficient timp pentru a pregăti o ripostă în cazul în care se va dovedi necesar. Mackensen a permis totuși ca unități ale DI 217 germane, care se aflau atunci în drum din Macedonia spre frontul dobrogean, să fie redirijate.²⁰⁰ În imediata vecinătate a locului traversării,

---

200 Henning, „Erinnerungen”, 66, 68; Toșev, citat în RRM, 2:188; Foerster, Mackensen, 291; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:209; Regele, Kampf, 83-84.

se aflau doar câteva miliții bulgărești. Generalul Robert Kosch, comandantul german de la Ruse, aflat la 20 de kilometri vest de locul respectiv, a pornit într-acolo cu câteva mici detașamente bulgărești și germane, din care făceau parte cădeți și personal de stat major. Singura forță care putea realmente să li se opună românilor era însă DI 217 germană, aflată la 48 de ore distanță de mers cu trenul. Unul dintre batalioanele de avangardă ale acesteia, aflat deja la Bazargic, a fost trimis cu camioanele spre capul de pod. Un alt transfer dinspre est n-a mai fost considerat cu putință, iar cererea lui Mackensen adresată OH! ca restul DI 101 germane să fie trimis din Macedonia a fost refuzată. Mult așteptata ofensivă a lui Sarraill obligase armata bulgară de acolo să se retragă. Nu este de mirare că situația din Bulgaria a provocat o „*gravă neliniște*” la Comandamentul German Suprem de la Castelul Pless.²⁰¹

Din fericire pentru Puterile Centrale, operațiunea de la Flămânda, care pornise atât de bine, a început rapid să dea înapoi. Podul de pontoane, ancora de salvare a operațiunii, a fost atacat de aviația germană pe 1 octombrie, la amiază, pe când se afla încă în construcție. Pe tot parcursul după-amiezii, bombele au căzut asupra podului și trupelor masate în zona de îmbarcare de pe malul nordic. Aceste atacuri nu i-au împiedicat pe curajoșii ingineri români să continue construcția podului, dar au produs panică în sânul unei părți a infanteriei și au scăzut moralul altora care așteptau să traverseze. Generalul Arthur Văitoianu, comandantul capului de pod, a cerut ca avioanele românești să-i înfrunte pe aviatorii germani, dar n-a apărut niciunul.²⁰² Atacurile aeriene ale

---

201 Letzter Krieg, 5:352-353; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:210; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 1 octombrie.

202 N. Tătăranu, Acum un sfert de veac. Amintiri din războiu (București, Cartea Românească, 1940), 22; „Jurnal... al diviziei 21”, 1 octombrie; Averescu, Operațiile, 85; Negrescu, Comment, 58; Dabija, Armata română, 1:385; RRM, 2:91; RRM, 2 (D), nr. 19; Bălotescu et al., Istoria aviației, 96-97; AN (București), fondul A.

inamicului au încetat la ora 17, permițând încheierea construcției podului după alte două ore. În cursul nopții însă, s-a produs o furtună puternică. Vântul și valurile au rupt podul în trei locuri. Eforturile eroice depuse de inginerii români pe tot parcursul nopții au permis redeschiderea podului pe 2 octombrie, la ora 6 dimineața. Numai că, din cauza ploii torențiale, nivelul fluviului se ridicase destul de mult pentru a transforma zonele de organizare și îmbarcare de pe partea românească într-un mare lac. Mutarea trupelor nu se mai putea face decât cu ajutorul bărcilor. Mutarea artileriei pe poziție pentru a apăra traversarea era absolut imposibilă. De asemenea, creșterea nivelului apei a permis vaselor inamice să treacă peste barierele pasive pe care le construiseră românii: vase scufundate, baraje, câmpuri de mine. Nepriceperea românilor a ajutat și ea forțele naturii. Minele, proiectate și fabricate în țară, și-au demonstrat ineficacitatea. Majoritatea n-au explodat deloc. Unele au explodat, însă au explodat prematur, ucigând și rănind specialiști de la mentenanță. Plasele montate lângă pod pentru a prinde minele plutitoare ale inamicului s-au dovedit a fi și ele ineficiente. Majoritatea erau simple plase de pescuit luate din Lunca Dunării, și abia au ajuns pentru a apăra jumătate din pod. Ordinele de instalare în amonte, pe mal, a artileriei necesare împiedicării vaselor inamice nu fuseseră îndeplinite.²⁰³ Catastrofa naturală combinată cu neglijența omenească a văduvit practic operațiunea de orice mijloc de apărare navală.

Lipsa unor forțe terestre germano-bulgare semnificative în zonă a făcut ca responsabilitatea inițială

Văitoianu, „Flămânda”. Văitoianu (1864-1956), născut în Basarabia la fel ca Averescu, a servit sub acesta din urmă pe tot parcursul războiului. AN (București), fondul A. Văitoianu, „Biografie”.

203 „Jurnal... al diviziei 21”, 1 octombrie; Averescu, Operațiunile, 94, 130; Regele, Kampf, 78; Niculescu-Rizea, „Memoriu”; Bîrdeanu și Nicolaescu, Contribuții, 2:288-289; Negrescu, Rolul, 90; Negrescu, Comment, 63.

privind împiedicarea traversării să cadă în sarcina vaselor flotei austro-ungare de pe Dunăre. Ancorate la 70 de kilometri în amonte, la Belene, acestora li s-a ordonat de către generalul Kosch să pornească în aval cu toată viteza și să facă orice sacrificiu pentru a opri traversarea. În plus, din locuri aflate mai aproape de destinație, au fost lansate mine plutitoare. Ajutate de apa mare să ocolească mijloacele de apărare pasivă ale românilor, primele două nave de război austro-ungare, niște șalupe de patrulare relativ mici, au ajuns la podul de pontoane în dimineața zilei de 2 octombrie. Apropiindu-se până la circa 200 de metri, ele au dat drumul minelor plutitoare și au tras asupra podului cu tunuri de calibru mic și mitraliere. Deși n-au provocat structurii pagube serioase, ele au reușit să îndepărteze de pod infanteria română. În ciuda faptului că au fost avariate de artileria română, canonierele au reușit să rămână pe poziție până la epuizarea muniției. Răgazul care a urmat a permis câtorva baterii de artilerie românești să traverseze. La 10: 45, au sosit marile monitoare austro-ungare *Bodrog* și *Körös*, care s-au apropiat la 1.000 de metri. Ele au eliberat mine și au folosit tunurile de calibru mare pentru a avaria podul. Artileria română le-a împiedicat totuși să se apropie mai mult și, de asemenea, le-a avariat destul de mult pentru a le sili să se retragă spre sfârșitul după-amiezii de 2 octombrie.²⁰⁴

Cel mai important efect produs de atacurile aeriene și navale asupra podului n-a constatat însă în daunele materiale provocate. Pierderile românești au fost ușoare, iar pagubele produse podului au fost reparate relativ repede. Noutatea înspăimântătoare a bombardamentului aerian și apariția total neașteptată a vaselor de război inamice au slăbit moralul trupelor, sporind teama izolării

---

204 Wulff, *Donauflotte*, 88-90; *Letzter Krieg*, 5:330; Negrescu, *Comment*, 55-56; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 2, 3 octombrie; Bîrdeanu și Nicolaescu, *Contribuții*, 2: 289.

pe teritoriul inamic. Averescu, căruia i se promisese că podul va fi sigur, începea acum să se îndoiască în privința viabilității operațiunii înseși. Pe 2 octombrie, la ora 11, imediat după apariția monitoarelor inamice, el a ordonat suspendarea traversării până la luarea unor măsuri care să prevină atacurile aeriene și navale. După ce i-a dat șefului său de stat major, generalul Christescu, un ordin de operațiuni semnat, care autoriza retragerea, el a plecat la MCG. Acolo, a propus două soluții: continuarea acțiunii în ciuda riscurilor acesteia sau suspendarea operațiunilor, dar menținerea unui cap de pod pe malul bulgăresc cu intenția de a relua traversarea când avea să fie asigurată securitatea podului. MCG a ales-o pe ultima. Regele și-a dat aprobarea la ora 16: 00, iar retragerea a început chiar în acea noapte.²⁰⁵

Planul lui Averescu de a relua mai târziu operațiunea era total nerealist, iar MCG l-a dat repede uitării. Pe când Manevra de la Flămânda era în plină desfășurare, Armatele I și a II-a din Transilvania, slăbite de transferurile făcute în sud, se retrăgeau sub atacul noii Armate a IX-a germane, conduse de generalul Erich von Falkenhayn. Pe 3 octombrie, MCG i-a ordonat lui Averescu să-și retragă toate trupele și să trimită imediat două divizii în nord. Aveau să urmeze altele. În timp ce capul de pod era evacuat, flotila austro-ungară a atacat din nou, rupând podul în trei locuri. Salvarea restului trupelor s-a făcut cu bărcile. În mod paradoxal, în noaptea de 2 spre 3 octombrie, Bălescu, șeful operațiunilor navale de la MCG, îi telefonase cu întârziere amiralului Negrescu, întrebându-l dacă monitoarele lui puteau veni să apere podul. Amiralul era dispus să facă acest lucru, dar avea de parcurs 155 de kilometri (cu zece kilometri la oră). Ideea a fost abandonată când MCG a hotărât o retragere definitivă.

---

205 „Jurnal... al diviziei 21”, 2 octombrie; RRM, 2:99-101; Negrescu, Rolul, 87; RRM, 2 (D), nr. 24; Averescu, Operațiile, 95-96; Rosetti, Mărturisiri, 121.

Deși s-au pierdut câteva piese de artilerie și o mare parte a materialului de susținere, Manevra de la Flămânda s-a soldat cu un număr relativ mic de victime printre români (204 morți, 880 de răniți și 221 de dispăruți) fiindcă operațiunea s-a încheiat înainte ca apărătorii să lanseze un atac terestru important. Strategia lui Mackensen fusese să înconjoare capul de pod și să întârzie extinderea acestuia. Primul contraatac, plănuit pentru 4 octombrie doar cu trupele limitate imediat disponibile, a fost anulat când a început retragerea românilor.²⁰⁶

CONSECINȚELE MANEVREI DE LA FLĂMÂNDA

Asemenea Bătăliei de la Turtucaia, rezultatul Manevrei de la Flămânda a adus liniște și a insuflat energie Puterilor Centrale. Mackensen consemna în jurnal: „*Pericolul de la Dunăre a fost înlăturat. Pot dormi liniștit*”. OH!, care fusese „șocat” de vestea traversării românilor, era acum nerăbdător ca Mackensen să-și înceapă ofensiva, amânată din cauza transferurilor către Flămânda. Bulgarii au primit „*cu mare bucurie*” vestea respingerii românilor și au prins putere pentru a ataca forțele ruso-române din estul Dobrogei.²⁰⁷

În schimb, comandamentul român era din nou demoralizat și năucit. „*Până acum*”, se lamenta șeful de cabinet al lui Iliescu, „*toate operațiunile întreprinse de noi au eșuat... Sper că, cu aceasta, seria noastră de*

---

206 Averescu, NZ, 2:42; Averescu, Operațiunile, 102; RRM, 2:105-106; RRM,

2 (D), nr. 30,31; Văitoianu, „Flămânda”; „Jurnal... al diviziei 21”, 5 octombrie; Wulff, Donauflottille, 91-92; Negrescu, Comment, 61; Bălescu către Negrescu, 3 octombrie, AMR, fondul MCG; Negrescu, Rolul, 88; Regele, Kampf, 84. Puțini dintre cei dispăruți au supraviețuit. Ofițerul austriac de legătură de la OKM raporta: „Majoritatea prizonierilor au fost uciși pentru a răzbuna actele de cruzime pe care românii le săvârșiseră împotriva populației din satele [bulgărești].” KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 4 octombrie.

207 Foerster, Mackensen, 292; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:210, 212; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6277, VO/OKM, 4 octombrie; Toșev, citat în RRM, 2:188.

înfrângeri se va încheia". Pe de altă parte, circulau zvonuri că Iliescu în persoană a sărbătorit cu șampanie eșecul suferit de Averescu, sperietoarea lui. Populația Bucureștiului a trăit sentimente contradictorii pe parcursul Manevrei de la Flămânda. Convoaiele cu pontoane și trenurile cu soldați care treceau îndreptându-se spre sud născuseră speranțe. „*Toți ochii fuseseră îndreptați spre Flămânda... și speram că de acolo va veni salvarea noastră*”, își amintește Duca. Un comunicat oficial din 2 octombrie, care anunța trecerea Dunării, declanșase un entuziasm enorm, mulțimea cântând „*La arme*” și strigând „*Trăiască Averescu!*”. În același timp, la unii se putea vedea o urmă de scepticism: „*Vă reuși oare lovitura asta? Este prea bine ca să fie adevărat*”. Lipsa amănuntelor din presa de pe 4 octombrie a trezit temeri, confirmate a doua zi de anunțul privind retragerea. Deși a fost înfățișată ca o simplă „*demonstrație*”, toată lumea și-a dat seama că a fost o altă înfrângere majoră. Impactul a fost deosebit de descurajator, fiindcă ea a venit aproape simultan cu vestea că Armatele I, a II-a și de Nord se retrăseseră din Transilvania.²⁰⁸

Cum ar trebui evaluată Manevra de la Flămânda? Ea a fost descrisă în diverse feluri, „*plină de imaginație*”, „*ingenioasă*”, „*frumos concepută*”, „*îndrăzneată*”. Faptul că o operațiune de asemenea anvergură a putut fi organizată în secret în numai 12 zile și că inginerii români au putut construi podul de pontoane în asemenea împrejurări este cu certitudine demn de laudă. La fel și faptul că, spre deosebire de bătălia de la Turtucaia, comandanții atacului și oamenii lor s-au comportat meritoriu. Nimeni altul decât Oskar Regele¹, o autoritate în domeniu, ajunge la concluzia că „*perspectivele [operațiunii]... n-au fost nefavorabile*”; dacă forțele lui

---

208 Dumitrescu, Jurnal, 74-75, 77, 79; Duca, Amintiri, 2:33; Universul, 3, 4, 5 octombrie; Rădulescu-Zoner și Marinescu, Bucureștii, 71; Cancicov, Impresiuni, 1:84-85, 87, 89, 98.

Averescu ar fi sfârșit debarcarea, ele ar fi reprezentat o reală amenințare pentru forțele lui Mackensen.²⁰⁹ Temporar, așa ar fi fost. Dar aceasta n-ar fi eliminat o viitoare amenințare la Dunăre și nici n-ar fi stabilit o legătură cu forțele de la Salonic fără angajarea unor masive forțe rusești și o puternică ofensivă a Aliaților. Nu exista vreo perspectivă în nicio privință. Privind lucrurile prin prisma întregului efort de război al României, în acest caz a fost vorba despre „*aventurism strategic*”, cum s-a exprimat George Protopopescu. Responsabilitatea nu aparține însă numai lui Averescu. În mod cert, a fost o iresponsabilitate din partea lui Brătianu și a regelui să aprobe o slăbire atât de drastică a armatelor transilvănene în ajunul unei ofensive a inamicului în această zonă. Dintre cele șapte divizii suplimentare repartizate operațiunilor lui Averescu din Dobrogea, patru, din Armatele I și a II-a, au fost în tranzit aproape o lună, fiind trimise în sud și înapoi. În acest timp, ele au avut o contribuție nesemnificativă la luptele de pe cele două fronturi.²¹⁰ Paradoxal este faptul că succesul Manevrei de la Flămânda ar fi putut avea consecințe mai dezastruoase decât a avut eșecul ei. În primul caz, aceste trupe ar fi fost prinse în luptă, fără a se mai putea întoarce în nord, așa cum au făcut, tocmai la timp pentru a împiedica forțele austriece și germane să pătrundă în Valahia la începutul lui octombrie. În mod

---

209 Regele, Kampf, 61; R.J. Crampton, „The Balkans, 1914-1918”, în *World War I: A History*, ed. Hew Strachan (New York, Oxford University Press, 1998), 74; Nicolae Ciobanu, „Manevra de la Flămânda și implicațiile ei asupra planului de campanie al marelui cartier general român”, în Prodan și Preda, ACTA, 3:90; Protopopescu, Arta militară, 39. Otu (Averescu, 146-147) face o evaluare mai echilibrată.

210 Ciobanu, „Manevra”, 91-92; George Protopopescu, „Mari comandanți români în primul război mondial”, *Acta musei napocensis* 7 (1970), 387-388. La începutul războiului, unele unități au fost urcate în tren de cel puțin patru ori și mai multe au luptat pe patru fronturi diferite. E. Ionescu, Pe Neajlov, 11.

surprinzător, în ciuda acestui fiasco, reputația lui Averescu a avut puțin de suferit. Susținătorii lui politici au continuat să ceară numirea lui în funcția de generalisim. Colonelul Luciano Ferigo, atașatul militar al Italiei, a apelat chiar la regina Maria să intervină pe lângă rege în acest scop. „Știu că are dreptate”, scria Maria în jurnalul ei.²¹¹ Acest lucru nu s-a întâmplat. Pe 8 octombrie, Averescu a fost numit din nou la comanda Armatei a II-a, înlocuindu-l pe Crăiniceanu, al cărui mandat de o lună fusese un dezastru.

7

Contraofensiva germană și austro-ungară din Transilvania

Pe 29 august, ziua în care l-au înlocuit pe Falkenhayn, Hindenburg și Ludendorff s-au întâlnit cu von Hotzendorf la AOK din Teschen. S-a luat hotărârea de a elibera trupe de pe alte fronturi și a folosi toată puterea disponibilă într-un atac decisiv împotriva României. În cursul lunii septembrie, în Transilvania, au sosit cam 22 de trenuri pe zi, transportând echivalentul a douăsprezece divizii de pe fronturile italian, rusec și occidental.²¹² Printre ele se aflau unități de munte experimentate, inclusiv Corpul Alpin²¹³ german din Franța. Cei care veneau de pe Frontul de Vest intrau parcă într-o „*altă lume*”. În locul câmpurilor de luptă

211 Maria, „Memorii”, 10 octombrie; Rosetti, Mărturisiri, 125.

212 Letzter Krieg, 5:258. Peste 60 de trenuri erau necesare pentru a transporta o divizie. Amănunte despre originea, traseul și destinația tuturor mișcărilor de trupe germane și austro-ungare se pot găsi, împreună cu o hartă a căilor ferate din Transilvania, în Letzter Krieg, vol. 5 Beilage, nr. 8. A se vedea și Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:216, 219, și Kiszling, „Feldzug”, 8-9.

213 Deși parte a armatei bavareze, Corpul Alpin cuprindea oameni din alte regiuni ale Germaniei. Organizat în 1915 și pregătit și echipat pentru războiul de munte, acesta a luptat în Italia, Serbia și, cel mai recent, la Verdun. Majoritatea oamenilor erau tineri, mulți ofițeri proveneau din rândurile aristocrației, iar spiritul de solidaritate era puternic. Günther Herbert, Das Alpenkorps (Boppard, Harald Boldt Verlag, 1988), 37-77.

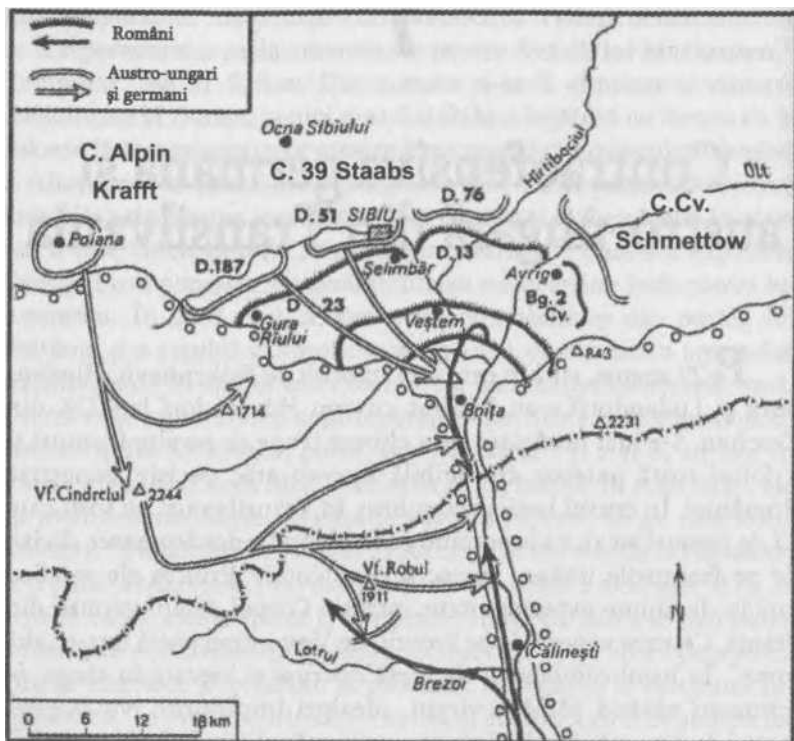
distruse și înecate în sânge, se minunau văzând pământ virgin, „dealuri împădurite, vii bogate, lanuri de porumb și pajiști alpine verzi, mănoase, unde pasc vacile”. Numeroasele sate săsești, cu nume nemțești și locuitori care vorbeau germana, le aduceau aminte de casă. *„Ar fi putut fi la fel de bine în Thuringia”*, remarca Falkenhayn despre o asemenea așezare.²¹⁴

Datorită faptului că cea mai mare parte a acestor întăriri erau germane, OH! a putut să insiste ca frâiele operațiilor să fie în mâinile germanilor. Von Hötendorf acceptase deja ca Armata I austro-ungară a lui Arz von Straussenburg să fie reorganizată în două grupuri de luptă conduse de generalii germani Curt von Morgen (Corpul I Rezervă, la nord) și Hermann von Staabs (Corpul XXXIX Rezervă, la sud). Crearea unei noi Armate a IX-a germane la 6 septembrie, care a preluat controlul asupra Corpului XXXIX, ca și asupra majorității întăririlor care au sosit după aceea, a marginalizat și mai mult rolul habsburgilor în războiul dus împotriva României. Armata I austro-ungară s-a limitat în principiu la o operațiune de rezistență în partea de est a Transilvaniei.²¹⁵

---

214 KA (München), Alpenkorps, la, Bund 35, „Betrachtungen uber die Fechtweise auf dem rumänischen Kriegsschauplätze”, 13 noiembrie 1916. Căpitan Josef Wild, „Vortrag liber die Operationen in Stidost Siebenbiirgen und die Schlacht bei Brasso an 7-8 X 1916”, în AMR, fondul Comandamentul Trupelor din Transilvania; Falkenhayn, Campania, 91; Max Osborn, Gegen die Rumänen. Mit der Falkenhayn Armee bis zum Sereth (Berlin, Ulstein, 1917), 26.

215 Arz von Straussenburg, Geschichte, 112; Letzter Krieg, 5:258-259; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:217.

Bătălia de la Sibiu, 26 - 29 septembrie. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Victor Atanasiu, *România în primul război mondial* (București, Editura Militară, 1979).

Asumarea comenzii Armatei a IX-a de către generalul Erich von Falkenhayn la 16 septembrie a dat un nou impuls operațiunilor. Era un excelent tehnician militar și unul foarte motivat. Aici, avea șansa să-și relanseze cariera și să se răzbune pe români, a căror intrare prematură în război fusese catalizatorul demiterii sale din funcția de șef al OH!. Scopul lui, a declarat el armatei sale, era „*nu doar să înfrângem, ci să distrugem*” acest „*inamic necredincios*”, care a „*încălcat tratate și promisiuni*” și „*ne-a înjunghiat cu viclenie pe la spate*”.²¹⁶

²¹⁶ Hebert, Alpenkorps, 98. Discutând ulterior despre noua sa însărcinare cu un reporter american, Falkenhayn „a afișat zâmbetul pisicii gata să mănânce canarul”. Holger Afflerbach, Falkenayn:

BĂTĂLIA DE LA SIBIU

Prima țintă a lui Falkenhayn, definită de OH!, era Corpul I de Armată român, aflat la sud de Sibiu. Oprirea ofensivei românești îl lăsase pe acesta într-o poziție extrem de vulnerabilă, la 60 de kilometri distanță de alte unități ale Armatei I române de pe Jiu, aflate la vest, și la 50 de kilometri distanță de forțele principale ale Armatei a II-a române, aflate la est. Vreme de trei săptămâni, el își păstrase poziția: un arc de 45 de kilometri, la 18 - 25 de kilometri de capătul nordic al trecătorii Oltului. Pentru a-și proteja flancurile, acesta se baza pe terenul accidentat al munților Carpați, considerați de mulți a fi de netrecut. Comandat de generalul Ioan Popovici, Corpul Olt, cum era cunoscut, era alcătuit din DI 13 și DI 23, totalizând 28 de batalioane, plus o brigadă de cavalerie cu opt escadroane. Asemenea multor unități din linia a doua ale armatei române, ambele divizii de infanterie era incomplete și cuprindeau rezerviști insuficient de bine pregătiți. Cu numai 19 baterii de artilerie (două grele) și 34 de mitraliere, Corpul Olt avea o putere de foc redusă.²¹⁷ Și comandanții erau slabi. Asemenea multora dintre colegii săi, Popovici avea o excelentă reputație de scriitor și teoretician militar, dar era nepotrivit pentru comanda unei unități de luptă. Nu era un conducător energic și, peste toate, când a sosit pe 15 septembrie să preia Corpul Olt, șeful său de stat major s-a îmbolnăvit, iar comandantul DI 13 s-a declarat incapabil să continue din cauza deprimării. Popovici însuși a fost dezorientat la început, având doar o vagă idee despre forțele inamice care se grupau înaintea lui.

Politisches Denken und Handeln im Kaiserreich (Munchen, Oldenbourg, 1994), 466.

217 Alexandru Baboș, „Bătălia de la Sibiu (13/26-16/29 septembrie 1916)”, în Prodan și Preda, ACTA, 3:93; Falkenhayn, Campania, 29; RRM, 2:284; Atanasiu, Bătălia, 67, 114; Dabija, Armata română, 2:67. Ineficacitatea artileriei românești de la Sibiu a fost remarcată de adversari. KA (München), Alpenkorps, la, Bund 35, Kmdo DI 51 către Corp XXXIX Rez., 19 septembrie.

Două dintre cele trei avioane de recunoaștere atribuite Corpului I erau nefuncționale, iar al treilea n-a observat prezența tot mai numeroasă a inamicului.²¹⁸ MCG, pe informațiile căruia se bazuia Popovici, nu știa nici el de masarea inamicului, crezând că acesta continua să-și retragă trupele din zona Sibiului. Când Popovici a început să strângă dovezi despre sporirea forțelor pe care le înfrunta, Comandamentul Armatei I n-a ținut cont de ele. Restricțiile aplicate acțiunilor ofensive de comandamentul suprem au limitat operațiunile de recunoaștere. Drept urmare, unitățile avansate ale Armatei a IX-a germane au reușit să se grupeze netulburate lângă Sibiu – o surpriză plăcută pentru Falkenhayn.²¹⁹

Chiar în fața Corpului Olt stătea Corpul XXXIX Rezervă al lui Staab. Acesta cuprindea, pe lângă DI 51 ungară, DI 187 și DI 76 germane. Depășea ca număr de batalioane pe cele românești, 36 față de 28, și beneficia de o putere de foc cu mult superioară: 59 de baterii de artilerie (15 grele) față de 19 (două grele) și 172 de mitraliere față de 34. Staabs era flancat la vest de nouă batalioane ale Corpului Alpin comandat de generalul Konrad Krafft von Dellmensingen. La est se afla Corpul de Cavalerie Schmettow.

Puterea fiecăruia corespundea cu aproximație unei divizii.²²⁰ Când și-a formulat planul de atac, Falkenhayn a

---

218 Duca, Amintiri, 2:33; Ion Popovici, „Memoriu asupra conducerii Corpului I Armată în operațiunile de la Olt”, RRM, 2 (D), nr. 126; Bălotescu et al., Istoria aviației, 95; RRM, 2:324-325.

219 RRM, 2:298, 308-309, 320; RRM, 2 (D), nr. 127; Falkenhayn, Campania, 44-45.

220 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:232; Dabija, Armata română, 2:66-67. Konrad Krafft von Dellmensingen (1862-1953), șeful Marelui Stat Major bavarez, a trecut, la izbucnirea războiului, în subordinea armatei prusace. El a devenit comandant al Corpului Alpin în 1915. Liniștit din fire, era un alpinist pasionat. Holger H. Herwig, Neil M. Heyman, Biographical Dictionary of World War I (Westport, Conn., Greenwood Press, 1982), 212-213; Seeckt Papers,

refuzat să accepte ideea preconcepută conform căreia înalții Carpați făceau imposibilă învăluirea Corpului Olt. El a ordonat Corpului Alpin să execute o misiune de recunoaștere. Acesta a raportat că munții puteau fi străpuși, dar fără vehicule. Încurajat, Falkenhayn i-a ordonat lui Krafft să se infiltreze în spatele românilor și să pună stăpânire pe trecătoarea Oltului. Acesta avea să fie semnalul lansării de către Corpul XXXIX a unui atac frontal. Cavaleria lui Schmettow trebuia să împiedice o evadare spre est sau sosirea unui ajutor de la Armata a II-a română.²²¹

Generalul Krafft von Dellmensingen raportează arhiducelui Karl lângă Sibiu. Sursa: Albert Reich, *Durch Siebenbürgen und Rumänien* (München, A. Reich, 1917).

Pe 22 septembrie, șase batalioane ale Corpului Alpin

NARA, M-132/27, Seeckt către soție, 11 noiembrie 1916.

221 Falkenhayn, Campania, 29; Falkenhayn către Dellmensingen, 19 septembrie, Falkenhayn către Staabs, Dellmensingen și Schmettow, 21 septembrie, Falkenhayn către AOK/OHL, 23 septembrie, RRM, 2 (D), nr. 100, 106, 109.

au început o grea ascensiune în accidentații munți ai Căminului. Un detașament comandat de locotenent-colonelul Franz Ritter von Epp²²² a înaintat spre sud și apoi a luat-o spre est, către mijlocul trecătorii. Un alt detașament, condus de maiorul Friedrich Paulus,²²³ a început să-și croiască drum pe lângă flancul stâng al DI 23 române, spre capătul nordic al defileului. Înaintarea a devenit dificilă când drumul a ajuns la înălțimi de peste 2000 de metri. Terenul stâncos nu oferea nici hrană pentru oameni, nici nutreț pentru puținele animale de povară care-i însoțeau. Majoritatea proviziilor și muniției era cărată în spate de soldați. Câteva arme grele au trebuit să fie abandonate pe drum. La trecerea frontierei, înaintarea le-a fost ușurată întrucâtva când au descoperit cărări îmbunătățite recent de români. Secretul operațiunii, la care sperase Falkenhayn, a fost în curând compromis. Spre sfârșitul celei de-a doua zile de marș, unitățile din față au avut un schimb de focuri cu o patrulă românească de grăniceri. Și alte surse românești de informații, inclusiv rapoarte telefonice ale prefectilor locali, au confirmat prezența inamicului. Pe 25 septembrie, Popovici a trimis două detașamente, fiecare constând într-un batalion de infanterie și un escadron de cavalerie, în regiuni separate ale munților. La Comandamentul Armatei I, apariția inamicului a fost considerată un simulacru. Trăgând concluzia că intrușii „*nu pot fi prea numeroși*”, șeful de stat major al Armatei

---

222 Franz Ritter von Epp (1868-1946). În 1919, Epp a fondat Freikorps Epp. Ulterior, a fost Gruppenfuhrer în SA, deputat în Reichstag din partea NSDAP (1938) și premier al Bavariei (1934). Josef Krumbach, ed., Franz Ritter von Epp. Ein Leben für Deutschland (München, Zentralverlag der NSDAP, Franz Eher Nachf., 1939); Neue Deutsche Biographie (Berlin, Duncker und Humblot, 1953-).

223 Friedrich Wilhelm Ernst Paulus (1890-1957). Paulus a servit după război ca ofițer în marele stat major, general-maior și șef de stat major în Panzer Korps (1939), apoi feldmareșal și comandant al Armatei a VI-a la Stalingrad. Neue Deutsche Biographie.

I, generalul Alexandru Lupescu, l-a muștrat pe Popovici că a reacționat în mod exagerat. Abia pe 25 septembrie, când coloanele inamice se apropiau de trecătoarea de pe Olt, a fost luată în serios amenințarea reprezentată de Corpul Alpin.²²⁴

Niciun detașament românesc n-a fost în stare să împiedice Corpul Alpin să ajungă, pe 26 septembrie, la trecătoare, unde și-a concentrat forțele în trei locuri (Boița, Lunci și Căineni). Cu totul, germanii au preluat controlul a circa trei kilometri din lungimea de 20 de kilometri a trecătorii, au aruncat în aer sectoare de cale ferată, au baricadat șoseaua și au distrus liniile de telefon și telegraf, tăind astfel legăturile cu Corpul Olt. La Căineni, ei au fost înfrunțați de o mică forță defensivă constituită pe moment de un ofițer român de stat major care s-a întâmplat să treacă pe acolo. El a recrutat o duzină de țărani din partea locului și le-a umplut buzunarele cu cartușe; cu ajutorul a doi jandarmi, a organizat o linie de tragere de-a lungul drumului. Germanii, care au crezut că au de-a face cu o forță mult mai numeroasă, au fost ținuți pe loc destulă vreme pentru ca românii să poată primi întăriri cu mortiere. După o luptă care a durat toată ziua, intrușii s-au retras pe înălțimile din vestul defileului. Deși aici, ca și în alte puncte, Corpul Alpin n-a reușit să blocheze permanent trecătoarea, cum sperase Falkenhayn, acesta a putut să împiedice circulația cu ajutorul focurilor de mitralieră trase din pozițiile dominante pe care le ocupa. Mai mult, simpla lui prezență în spatele Corpului Olt a avut un efect neliniștitor asupra oamenilor și comandanților acestuia deopotrivă.²²⁵

---

224 Roland Kaltenegger, *Das Deutsche Alpenkorps im Ersten Weltkrieg* (Graz-Stuttgart: Leopold Stocker Verlag, 1995), 135-140; Ernst Kabisch, *Der Rumänienkrieg, 1916* (Berlin, Vorhut-Verlag Otto Schlegel, 1938), 55- 56; Popovici către Armata 1,23 septembrie, RRM, 2 (D), nr. 123,124, 129,130; RRM, 2:320-322; Moșoiu, Memorial, 89-90; Rosetti, Mărturisiri, 119.

225 Kaltenegger, *Alpenkorps*, 138-142; Reichsarchiv, *Der Weltkrieg*,

În timp ce Corpul Alpin se apropia de trecătoare, Falkenhayn a ordonat Corpului XXXIX al lui Staab să lanseze un atac frontal împotriva forțelor principale ale lui Popovici. Dimineața senină, liniștită și frumoasă de toamnă a zilei de 26 septembrie a fost stricată de un masiv baraj de artilerie. Chiar înainte de amiază, trupele de asalt au bombardat pozițiile române cu grenade și au dat năvală. Atacurile lor s-au concentrat asupra DI 23 române, și mai ales asupra Regimentului 3 Infanterie al colonelului Traian Moșoiu. Lipsa de îndrăzneală a românilor și realinierea frontului cu o zi înainte îi făcuseră pe germani să creadă că românii nu vor opune decât o slabă rezistență. Prin urmare, când a vizitat personal linia frontului, Falkenhayn a fost surprins de „rezistența îndârjită” cu care au fost întâmpinate forțele sale. Românii au răspuns asaltului inițial și celorlalte care au urmat în acea zi cu contraatacuri pline de curaj, chiar în fața tirului mortal al artileriei și mitralierelor căruia nu i se puteau împotrivi pe măsură.²²⁶

Deși, în prima zi, s-a avansat pe flancurile românilor, mai ales de către cavaleria lui Schmettow, Falkenhayn n-a fost mulțumit. Bătălia decisivă menită să-i zdrobească pe români nu se materializase. Perspectiva unei înclăștări prelungite la Sibiu ridica serioase probleme. Corpul Alpin, pătruns adânc în trecătoarea Oltului cu oameni și provizii limitate, nu putea rezista mult. În urma unei ofensive pornite pe fiu în 25 septembrie, românii recuceriseră Petroșani și amenințau calea ferată Arad-Deva-Sibiu, principala linie de aprovizionare a Armatei a IX-a. Și probabilitatea ca Armata a II-a română, din est, să vină în ajutorul Corpului Olt provoca îngrijorare. Spre deosebire însă de nehotărârea

---

11:227-228; RRM, 2:384; Dabija, Armata română, 2:98,108-109; Kabisch, Der Rumänienkrieg, 57-61; Falkenhayn, Campania, 54-55. Cantitatea de explozibili care a putut fi transportată cu mâna a fost insuficientă pentru a bloca total defileul.

226 Falkenhayn, Campania, 50; Cupșa, Armata, 97; Atanasiu, Bătălia, 118-119; Moșoiu, Memorial, 36, 98-99.

comandanților români, Falkenhayn a refuzat să se abată de la planul său de operațiuni. El a ordonat ca „*niciun om să nu fie trimis [la Jiu] până când nu se încheie operațiile de la Sibiu*”. Pentru a doua zi, a ordonat ca atacul împotriva Corpului Olt să fie executat „*cu orice preț*”. Staabs s-a conformat. Și-a masat artileria împotriva perimetrului din ce în ce mai mic al românilor și a aruncat în luptă rezerve noi, inclusiv două batalioane suplimentare ale Corpului Alpin aduse de pe Jiu. Cu toate acestea, potrivit martorilor germani, românii „*au rezistat din nou cu vitejie*”. „*De dimineața devreme până după-amiaza târziu, ei au lansat iar și iar contraatacuri puternice*”. Acest lucru nu era valabil pentru întreg Corpul Olt. Unele unități ale DI 13 române au contraatacat șovăitor și apoi au fugit.

După-amiaza, detașamentul lui Paulus a reușit să încercuiască aripa stângă a DI 13, obligând-o să se retragă. Aceasta a creat o breșă între ea și DI 23. Ultima a fost apoi și ea forțată să se retragă. La sfârșitul celei de-a doua zile a Bătăliei de la Sibiu, poziția românilor se redusese la un arc de 25 de kilometri cu o adâncime de nouă kilometri. Văzând tranșeele evacuate de inamic, Falkenhayn a fost uimit să găsească acolo nu doar morți și răniți, atât civili, cât și militari, ci și grupuri de refugiați care fugiseră din satele învecinate.²²⁷ În ciuda acestui succes însemnat din a doua zi de operații, Falkenhayn nu considera încă situația „*pe deplin satisfăcătoare*”. Corpul XXXIX nu „*terminase cu dușmanul*”, iar poziția expusă a Corpului Alpin din trecătoarea Oltului era „*îngrijorătoare*”. Falkenhayn era preocupat și de eficiența unităților Armatei I austro-ungare, care protejau flancul stâng al Armatei a IX-a de o

---

227 Popovici către Divizia 23, 27 septembrie, Falkenhayn către Armata a IX-a, 26 septembrie, RRM, 2 (D), nr. 147-149; Kiszling, „Feldzug”, 15; Falkenhayn, Campania, 47, 52-53; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:228-229; Dabija, Armata română, 2: 105-106; Atanasiu, Bătălia, 132-133, 135, 137-138.

posibilă înaintare a Armatelor a II-a și de Nord române. Refuzând în continuare să renunțe la orice modificare a planului original de operații, el i-a ordonat lui Staabs să intensifice atacul și să-i pună la dispoziție ultimele rezerve ale Armatei a IX-a, care erau duse în grabă pe front cu camionul.²²⁸

În a treia zi, 28 septembrie, balanța Bătăliei de la Sibiu s-a înclinat în mod hotărâtor în favoarea Armatei a IX-a. Dimineata, devreme, Falkenhayn s-a suit în turnul înalt al bisericii luterane din Sibiu pentru a vedea lupta cu binoclul. Era evident faptul că rezistența românilor slăbea. DI 187 înainta rapid, iar DI 51 și DI 76 avansau și ele fără probleme. Corpul Olt se retrăgea în interiorul unui arc care, acum, se reducea la 12 kilometri pe șapte kilometri. Fiecare ungher al poziției românilor cădea acum sub loviturile repetate ale artileriei grele germane. La aceasta se adăuga bombardamentul aerian descurajam al zonelor de regroupare, mijloacelor de transport, garilor și posturilor de comandă. Începură să circule zvonuri exagerate că trecătoarea, singura cale de scăpare, fusese blocată complet de inamic. În aceste condiții, voința de a rezista a multor membri ai Corpului Olt, inclusiv a lui Popovici însuși, a început să se năruiască. Speranța lor într-o victorie aproape că dispăruse. MCG nu-i putea ajuta. Alocase toate resursele, inclusiv câte două divizii din Armatele I și a II-a, pentru așteptata Manevră de la Flămânda. Culcer trimisese în mod nechibzuit rezervele rămase din Armata I pe Jiu. Deși erau chemate înapoi acum, ele nu puteau ajunge la Olt la timp.²²⁹ Singura speranță a lui Popovici și temerea care-l sâcâia pe Falkenhayn erau ca Armata a II-a să nu pornească spre vest pentru a lua parte la Bătălia de la Sibiu.

---

228 Kiszling, „Feldzug”, 17; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:230; Falkenhayn, Campania, 56-57.

229 Popovici, „Memoriu”, RRM, 2 (D), nr. 126; Atanasiu, Bătălia, 141-148; A. Niculescu, Jiu, 36-37.

Încă din 23 septembrie, Comandamentul Armatei I ceruse MCG să prelungească aripa stângă a Armatei a II-a spre vest pentru a-l ajuta pe Popovici „*dacă este necesar*”. Crăiniceanu și statul său major s-au opus, pe bună dreptate, argumentând că această manevră ar lăsa descoperit flancul lor. El a propus în schimb ca toată Armata a II-a să fie mutată la vest și Armata de Nord să se mute la sud pentru a asigura acoperirea frontului. MCG n-a fost de acord și, pe 25 septembrie, i-a ordonat lui Crăiniceanu să mute numai aripa lui stângă. În timp ce se pregătea această manevră, a început atacul împotriva Corpului Olt. La o zi de la începerea bătăliei de la Sibiu, Popovici a avertizat că intervenția Armatei a II-a era necesară pentru „*salvarea situației critice*”. Culcer a fost de acord. Acum, în sfârșit alarmat, MCG a ordonat, pe 27 septembrie, executarea manevrei propuse de Crăiniceanu.²³⁰ La sfârșitul după-amiezii acelei zile, Armata a II-a a început să se deplaseze spre vest. Se pierduseră însă două zile.

Îngrijorarea lui Falkenhayn a crescut când Armata a II-a a înaintat spre flancul stâng al Armatei a IX-a și împotriva aripii drepte a Armatei I austro-ungare, a cărei putere de rezistență era foarte îndoielnică. O singură brigadă habsburgică de cavalerie acoperea breșa de 20 de kilometri existentă între cele două armate. Când a luat contact cu forțele lui Crăiniceanu, pe 27 - 28 septembrie, slaba DI 71 austro-ungară a început să dea înapoi. Chiar și Morgen, de obicei o persoană optimistă, s-a temut că o retragere masivă, care ar fi pus în pericol Armata a IX-a, era inevitabilă. „*Rareori în viața mea*”, își amintește Falkenhayn cu privire la noaptea de 28 septembrie, „*am așteptat cu mai multă încordare*

---

230 Culcer către MCG, 23 septembrie, Crăiniceanu către MCG, 24 septembrie, Popovici către Armata a II-a, 27 septembrie, Culcer către MCG, 27 septembrie, Iliescu către Armata a II-a, 25, 27 septembrie, RRM, 2 (D), nr. 151, 161-163, 167-168. A se vedea și relatarea lui Dabija (Armata română, 2:77-78), care era, pe atunci, în statul major al Armatei a II-a.

desfășurarea unor evenimente". El i-a cerut insistent lui Arz ca forțele austro-ungare să reziste cu orice preț, dar i-a și trimis în ajutor DI 89 germană, comandată de generalul Friedrich Baron von Luttwitz. Alcătuită mai ales din „*negustori din Berlin*”, DI 89 a răspuns cu un marș forțat de 30 de kilometri menit să le insuflă aliaților habsburgici dorința de a rezista. Iar aripa dreaptă a Armatei I austro-ungare a rezistat.²³¹

Îngrijorarea lui Falkenhayn cu privire la rezultatul Bătăliei de la Sibiu s-a risipit repede. În seara zilei de 28 septembrie, Popovici s-a recunoscut învins și a ordonat Corpului Olt să se retragă în defileul Oltului. Era furios și abătut fiindcă Armata a II-a venise cu întârziere în ajutorul său. „*Inactivitatea ei este de neiertat*”, îi scria el lui Crăiniceanu pe 27 septembrie. Într-un mesaj ulterior, el compara situația grea în care se afla cu cea a regelui Leonida de la Termopile. „*Când anume, în cursul zilei de mâine, se va putea da un atac în spatele inamicului...? Sângele vărsat de vitejii soldați pe care-i comand cere să fie răzbunat*”. Crăiniceanu a răspuns că armata lui înainta în marș forțat și avea să ajungă la 15 kilometri de Corpul Olt în seara de 28. Acest mesaj, trimis prin curier aerian, n-a mai ajuns niciodată la destinație. A doua zi devreme, Crăiniceanu a mai trimis unul, prin care anunța că armata sa își relua marșul în zori și urma să sosească cu ajutoare și muniție. Avionul care ducea depeșa a aterizat din greșeală în spatele liniilor inamice.²³² Era însă deja prea târziu.

RETRAGEREA ÎN TRECĂTOARE

După ce a așteptat toată ziua în zadar ajutorul promis, Popovici a început să se retragă în defileul

---

231 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:230-231; Falkenhayn, Campania, 47, 56-59, 61; Letzter Krieg, 5:308. Walter von Luttwitz (1859 1942), supranumit „părintele Freikorps”, a fost implicat în Puciul Kapp de la Berlin din 1920. Neue Deutsche Biographie.

232 Popovici către Armata a II-a, 27 septembrie, Popovici către Crăiniceanu, 27 septembrie, RRM, 2 (D), nr. 175, 180; Atanasiu, Bătălia, 149; RRM, 2:409.

Oltului. În noaptea de 28 spre 29 septembrie, o procesiune parcă nesfârșită de oameni, animale și mijloace de transport a pornit-o cu greu prin trecătoare spre sud. Aceasta cuprindea peste 2000 de vehicule: piese de artilerie și chesoane trase de cai sau boi, căruțe cu muniție și provizii, vehicule militare și altele; civilii cu vitele lor sporeau starea de confuzie. Ofițerilor le era greu să păstreze ordinea printre oamenii obosiți, descurajați și agitați. Gradele superioare nu erau favorizate; generalul Popovici și statul său major mergeau pe jos în mijlocul coloanei, încercările de a trece în liniște pe lângă locurile în care pândeau soldații Corpului Alpin au eșuat. Ordinele și înjurăturile celor care mânuiau animalele l-au alertat pe inamic. Brusc, gloanțele mitralierelor au început să ricoșeze și să răsunе pe pantele stâncoase, dezlănțuind panica în sânul coloanei. Strigătele victimelor erau acoperite de mugetele animalelor rănite și speriate. Unii refugiați au trecut Oltul încercând zadarnic să scape de tirul mortal. Cei mai mulți s-au avântat înainte pentru a scăpa cât mai repede cu puțință de ploaia de foc. Mai norocoase au fost unitățile de infanterie, care au ocolit trecătoarea și s-au retras pe cărările de munte paralele cu Oltul, cărându-i în brațe pe răniți. De-a lungul râului, coloana de refugiați a fost ținută pe loc vreme de câteva ore, până când a putut fi adusă artileria pentru a-l sili pe inamic să se retragă pe culmi, în afara bății mitralierelor. Abia atunci au putut fi îndepărtate baricadele de căruțe și cai morți pentru a continua marșul. Corpul Alpin n-a putut apoi decât să urmărească neputincios cum românii își încheiau fuga. Pe 29 septembrie, la ora 14, capul convoiului a ajuns la Căineni, aflat la capătul sudic al trecătorii, care era acum controlat de români. În urma lui a rămas un râu plin de căruțe răsturnate, animale moarte și echipament abandonat.

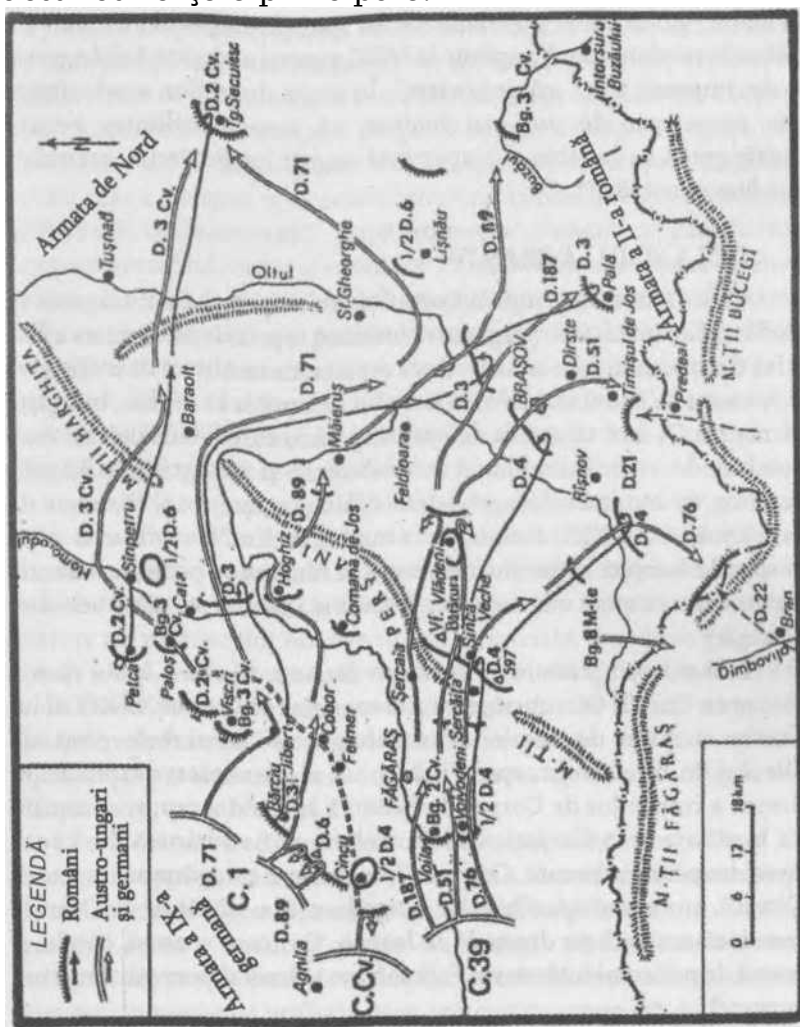

Monument al Corpului Alpin. Trecătoarea Oltului, „Das Alpenkorps 26 - 29 IX 1916”. Sursa: *Die Grosse Zeit, illustrierte Kriegsgeschichte* (Berlin, Ullstein, f.d. [cca. 1917 - 1920]).

Corpul Olt era într-o „dezordine totală”, după cum recunoștea MCG. Moralul era la pământ.²³³ Supraviețuitorii Corpului Alpin ne aduc aminte că, și pentru ei, a fost o „noapte de sacrificii”. Când au sosit unitățile românești de ajutor, germanii au fost supuși, din trei părți, unui atac din ce în ce mai puternic. În cele din urmă, rămași fără grenade și cu muniția aproape epuizată, ei s-au retras spre nord și au restabilit

233 Kaltenegger, Alpenkorps, 142-146; Kirițescu, Istoria războiului, 1:296-298; Atanasiu, Bătălia, 159, 161, 163; Moșoiu, Memorial, 111-112; Popovici, „Memoriu”, MCG către Armata a II-a, 29 septembrie, RRM, 2 (D), nr. 126, 208. Prizonierii români și-au exprimat sentimentul de neputință și dorința ca războiul să ia sfârșit. KA (München) Alpenkorps, la, Bund 34, „Einsatz in Rumänien”, 2 octombrie.

contactul cu forțele principale.²³⁴

Contraofensiva Armatei a IX-a germane, 25 septembrie - 9 octombrie. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Ion Cupșa, *Armata română în campaniile din anii 1916 - 1917* (București, Editura Militară, 1967).

Falkenhayn a ales să nu-i urmărească pe români în trecătoare. În schimb, a închis capătul de nord cu

234 Krumbach, Epp, 36; Kabisch, Rumänienkrieg, 66.

ajutorul Corpului Alpin și s-a îndreptat spre est pentru a înfrunta Armata a II-a română. Deși câștigase Bătălia de la Sibiu, nu reușise să-și atingă obiectivul primar: distrugerea Corpului Olt. Românii scăpaseră cu majoritatea oamenilor și artileriei. Cu toate acestea, ei plătiseră un preț greu, 3.000 de soldați fiind luați prizonieri de inamic. Lucru și mai important, înfrângerea de la Sibiu a dat lovitura de grație optimismului superficial care însoțise invazia inițială în Transilvania cu o lună înainte. Împreună cu înfrângerile din sud, ea a descurajat și a demoralizat conducerea armatei, guvernul și populația. Șeful statului major al Armatei I a plâns la telefon. Când a apărut la MCG pentru a raporta înfrângerea, a dat impresia unei „*cârpe stoarse*”. În ciuda dovezilor, unele dintre ele prezentate de noi mai înainte, că responsabilitatea pentru înfrângerea de la Sibiu n-a aparținut numai lui Popovici, acestuia i s-a luat comanda.²³⁵

DE LA SIBIU LA BRAȘOV

Chiar înainte ca trupele Corpului Olt să-și încheie retragerea în defileu, Falkenhayn se pregătea să lovească repede la est Armata a II-a a lui Crăiniceanu care avansa. Dacă aceasta era susținută de o ofensivă a Armatei de Nord, slaba Armată I a lui Arz putea să cedeze, obligând Armata a IX-a să treacă în defensivă, pentru care resursele sale erau total inadecvate. Falkenhayn nu trebuia să-și facă griji. Pe 30 septembrie, în lumina înfrângerii de la Sibiu și a așteptatei Manevre de la Flămânda, MCG a ordonat armatelor din

---

235 Falkenhayn către Staabs și Krafft, 29 septembrie, RRM, 2 (D), nr. 182; Kirițescu, Istoria războiului, 1:299; Letzter Krieg, 5:311; Rosetti, Mărturisiri, 120-121; Dumitrescu, Jurnal, 67-69, 72-74. Popovici a fost acuzat că s-a lăsat „surprins”, că s-a retras prematur și, apoi, că n-a organizat retragerea. Culcer se pare că a amenințat că se va împușca dacă MCG nu-1 va demite pe Popovici. Pentru criticile aduse de români bătăliei de la Sibiu, a se vedea Atanasiu, Bătălia, 186-188; Cupșa, Armata, 104-105; și Dabija, Armata română, 2:139-147.

Transilvania să și suspende complet acțiunile ofensive și să rămână pe pozițiile curente. Crăiniceanu a mers mai departe. A cerut și i s-a dat permisiunea să se retragă.²³⁶

Falkenhayn plănuia să se ocupe de Armata a II-a la fel cum o făcuse cu Corpul Olt: un atac frontal executat de Corpul XXXIX al lui Staabs, susținut de cavaleria lui Schmettow, de ambele părți ale Oltului, în direcția est, spre Făgăraș; un atac executat asupra aripii drepte a românilor de Corpul de Rezervă al lui Morgen; și o mișcare de învăluire prin Carpați. Ultima trebuia să fie amânată din cauza lipsei trupelor de munte. Corpul Alpin, ocupat cu apărarea trecătorii Oltului, nu era disponibil, iar Brigada a 8-a Vânători de Munte austriacă era încă pe drum de la Isonzo. Cu toate acestea, dându-și seama de pericolul întârzierii, Falkenhayn a decis să pornească oricum la atac.²³⁷

Prima confruntare serioasă a avut loc la nord-vest de Făgăraș pe 2 octombrie, când DI 89 germană, condusă de Morgen, și DI 71 ungară au intrat într-un „viespar”, un contraatac puternic executat de DI 3 și DI 6 române. DI 89 a fost respinsă cu pierderi grele. Morgen se temea că forțele sale nu vor putea să reziste unui nou atac al inamicului. Spre marea sa ușurare și spre neîncrederea lui Falkenhayn, Crăiniceanu n-a profitat de succesul avut. În schimb, Armata a II-a și-a continuat retragerea, predând, la 3 octombrie, Făgărașul, important centru istoric românesc. În cele din urmă, a ocupat poziții la 25 de kilometri est de munții Perșani, un lanț de dealuri care se întinde de la nord la sud perpendicular pe Carpați. Aici, forțele române făcuseră pregătiri complexe pentru a apăra cele două

---

236 Falkenhayn, Campania, 63, 66-68; RRM, 2 (D), nr. 224, 225, 233, 234.

237 RRM, 2 (D), nr. 238; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:237; Falkenhayn, Campania, 65-67. Pe Falkenhayn nu l-a liniștit ideea de a încredința apărarea trecătorii DI 51 ungare, care nu avea echipament de munte. Letzter Krieg, 5:315.

drumuri principale care duceau spre est, la Braşov. Confruntarea, care a început pe 5 octombrie, este cunoscută sub numele de „*Bătălia de la Geisterwald*”, după frumoasă, „*romantica*” pădure care acoperă versantul vestic al munţilor Perşani.²³⁸ În urma unor misiuni extinse de recunoaştere aeriană, comandanţii germani au obţinut informaţii despre forţa şi poziţia exactă a apărătorilor români. După o pregătire intensă efectuată pe tot parcursul dimineţii de artileria germană, DI 76 a lui Staabs i-a atacat frontal pe români, în vreme ce unităţi ale DI 187 şi ale DI 51 ungare au atacat flancul şi ariergarda. După un oarecare succes iniţial al inamicului, românii au contraatacat în repetate rânduri cu un zel admirat de un martor ocular german: „*Era ceva extraordinar să vezi aceste rânduri strâns unite năpustindu-se înainte cu nepăsare, dispreţuind moartea în ciuda îngrozitoarelor contraefecte ale artileriei şi infanteriei noastre... Loviturile directe ale mortierelor noastre rupeau rândurile, dar ele se grupau la loc. Şi totuşi, artileria noastră era atât de grea, efectul ei atât de teribil, încât acest atac şi, de asemenea, altele două s-au năruit complet*”. Soldaţii români aflaţi sub „*grindina de fier alergau lipsiţi de apărare încoace şi-ncolo, căutând adăpost*”, nota generalul Hugo von Elstermann, comandantul DI 76.²³⁹

Pe 6 octombrie, la ora 14, contraatacul românilor a făcut loc retragerii, apoi panicii. Aceasta din urmă a fost stârnită de o unitate de artilerie care fugea călare şi pe jos, lăsând baltă infanteria. Curând, întregul front a cedat. Coloane de soldaţi, cărora li se alăturau refugiaţi din partea locului, au umplut cele două drumuri care

---

238 Morgen, *Meiner Truppen*, 107; Reichsarchiv, *Der Weltkrieg*, 11:237; *Letzter Krieg*, 5:321-322; RRM, 2 (D), nr. 240, 241, 242, 246; Dabija, *Armata română*, 2:214-216; Ioaniţiu, *Războiul României*, 104; RRM, 2:592-596.

239 *Letzter Krieg*, 5:326; Reichsarchiv, *Der Weltkrieg*, 11:239-240; Kabisch, *Rumänienkrieg*, 75-76; RRM, 2:611-617.

duceau spre est, în vreme ce artileria germană curăța aceste căi de retragere cu tirul ei mortal. Fiindcă fuga a avut o asemenea amploare, germanii au luat puțini prizonieri; „*înălțimile [Geisterwald] erau acoperite cu trupuri de [români] morți și răniți*”. Inamicul nu i-a urmărit imediat pe românii epuizați fizic și moral pentru că și el era epuizat. „*Dacă ar fi putut să exercite cea mai mică presiune, totul ar fi fost pierdut*”, a recunoscut ofițerul de operații al Armatei a II-a. Rezistența eficace a detașamentelor românești din ariergardă a contribuit și ea la limitarea dezastrului. Unități ale DI 4 române au prins în ambuscadă un regiment al DI 76. Un german care a supraviețuit își amintește: „*Gloanțele dușmanului zburau de-a curmezișul drumului; caii cădeau, oamenii mureau, erau răniți... Pierderile au depășit totalul pierderilor suferite de regiment în toate bătăliile anterioare din campania transilvăneană*”.²⁴⁰

Panica de la Geisterwald a alarmat MCG. De teamă că fuga Armatei a II-a ar putea continua dincolo de Carpați, pe 6 octombrie au fost trimiși în trecătorile brașovene ofițeri de la biroul operațiuni care să se asigure că fugarii sunt opriți. Comandanților li s-a ordonat să ia „*măsuri drastice împotriva celor care propagă panică și celor vinovați de neglijență [criminală], executându-i sumar, indiferent de grad*”. Medicul-șef al Armatei a II-a, dr. Alexandru Slătineanu, a mers la Periș, aparent la încurajarea și sfatul subșefului de stat major al armatei, locotenent-colonelul Gheorghe Dabija, pentru a povesti despre haosul și dezordinea care domneau sub comanda lui Crăiniceanu și a cere îndepărtarea sa. După două zile, pe 8 octombrie, Averescu, a cărui Manevră de la Flămânda tocmai se încheiase, a fost numit în locul lui Crăiniceanu. Sfârșitul operațiunii din sud a determinat și întoarcerea a doua divizii de infanterie (21 și 22), luate de la Armata a II-a

---

240 Dabija, Armata română, 12:228-229, 233-235; Falkenhayn, Campania, 82; Kabisch, Rumänienkrieg, 77.

cu trei săptămâni înainte.²⁴¹ Ele au sosit prea târziu pentru a mai împiedica Armata a II-a să se retragă, dar au reușit să-i acopere retragerea în munți.

Soldați români care au murit apărând Brașovul, 7 - 8 octombrie 1916. Sursa: Ernst Kabisch, *Der Rumänienkrieg* (Berlin, Verhuth-Verlag Otto Schlegel, 1938).

Informațiile cu privire la transferul de forțe românești din sud în nord l-au determinat pe Falkenhayn să grăbească atacul asupra Armatei a II-a. El spera să-l împiedice pe inamicul aflat în retragere să ajungă la trecătorile din Carpați, de lângă Brașov, care puteau fi apărate. În timp ce DI 187 și DI 51 au avansat direct spre oraș, DI 76 a luat-o către sud, spre pasul Bran (Torzburg), unde i s-a alăturat Brigada a 8-a Vânători de Munte austriacă, sosită de curând. DI 89 a lui Morgen și DI 71, însoțite de unități ale cavaleriei lui Schmettow, au ocolit orașul pe la nord și est. În seara zilei de 7

---

241 AMR, fondul MCG, Ordin de operații, nr. 40, 7 octombrie; Dumitrescu, Jurnal, 78-79, 82; Rosetti, Mărturisiri, 124-125.

octombrie, unități ale Armatei a IX-a ajunseseră la marginea Depresiunii Brașov, formate în curbura Carpaților. În aceeași zi, corespondenții germani de război s-au alăturat comandanților austrieci și germani în turnul bisericii luterane din Ghimbav (Weidenbach) pentru a vedea Brașovul, aflat la numai câțiva kilometri depărtare. Era o splendidă zi de toamnă, însă un nor de fum negru se înălța de la incendiile care cuprinseseră gara și magaziile. O imagine care îi făcu pe cei care priveau să creadă că orașul era abandonat. Ceea ce era parțial adevărat.

Din cauza ordinelor confuze, unele unități românești se retrăseseră pe o linie situată la sud de oraș. Ordine noi de a lupta pentru ocuparea Brașovului le cereau să atace și să reocupe poziții din oraș și din jurul acestuia, cucerite deja de inamic. A fost o încercare costisitoare. Un contraatac executat de români în nordul orașului a fost „zdrobit cu o precizie sinistă” de obuzele inamicului. În noaptea de 7 spre 8 octombrie, DI 51 ungare i s-a dat ocazia să intre prima în oraș, drept recompensă pentru victoria asupra românilor. Comandantul ei n-a vrut să se „*arunce într-o mare de case*” și astfel și-a concentrat atacurile cele mai grele în jurul bisericii Sf. Bartolomeu și al gării. După o rezistență acerbă, un batalion românesc care apăra gara s-a retras, dar o „*companie a morții*” a luptat până la capăt, lăsând o „*linie ticsită cu morți*”. Pe dealurile Vechiului Brașov, ungurii au dat atacuri la baionetă pentru a-i alunga pe apărătorii români.²⁴²

EVACUAREA TRANSILVANIEI

În noaptea de 8 spre 9 octombrie, trupele românești au evacuat complet Brașovul și împrejurimile. DI 21, care a sosit de la Flămânda, a asigurat acoperirea în timpul retragerii la intrarea în pasul Predeal. La

---

242 Falkenhayn, Campania, 87, 91-95; Kirițescu, Istoria războiului, 1:334, 336-339; RRM, 2:619-620, 623, 627, 639-643; Dabija, Armata română, 2:230-231, 240-241; Wild, „Vortrag iiber die Operationen”.

douăzeci de kilometri sud-vest de oraș, DI 4 română a fost obligată să evacueze satul Bran, poarta către pasul Torzburg. Cu ajutorul DI 22, a reușit să se retragă în defileu, evitând încercuirea de către Brigada a 8-a austriacă Vânători de Munte, care se deplasa spre est, de-a lungul crestei Carpaților.²⁴³

Întoarcerea trupelor ungare la Brașov, 8 octombrie 1916. *Die Grossc Zeit, illustrierte Kriegsgeschichte* (Berlin, Ullstein, f.d. [cca. 1917 - 1920]).

Pe 9 octombrie, la ora 1, pe când Armata a II-a își încheia retragerea la frontieră, generalul Alexandru Averescu, însoțit de vechiul său șef de cabinet, maiorul Carol Ressel, a sosit la cartierul general al armatei pentru a-l înlocui pe Crăiniceanu. El i-a găsit pe comandanții din subordine „*stăpâniți literalmente de un sentiment de frică... gata să se retragă la cea mai mică presiune a inamicului*”. Biroul de operații „*nu avea nici cea mai mică cunoștință despre situația trupelor armatei*”. În noua sa funcție, Averescu s-a apucat imediat să combată haosul și defetismul. În primul raport adresat regelui, Averescu pune la îndoială planul MCG de a

---

243 RRM, 2:644-645; Dabija, Armata română, 2:255.

opune rezistență la intrarea în trecători: *„Linia ordonată... nu poate fi apărată din cauza superiorității artileriei inamice și a moralului scăzut al trupelor noastre. Chiar și trupele nou sosite sunt influențate de dezordinea și deprimarea pe care le văd în jurul lor. Sunt decis să intru în defileuri pentru ca dușmanul să nu poată folosi artileria grea cu atâta precizie”*. Nu putea oferi garanții. *„Totul depinde de dușman. Dacă el ne va da timp să organizăm pozițiile... să restabilim ordinea în haosul care domnește și să refacem moralul trupelor, atunci rezistența va fi posibilă”*. În fața logicii irefutabile a lui Averescu, MCG n-a putut face altceva decât să fie de acord. În două zile, toate diviziile Armatei a II-a, ca și cele ale Armatei I, se retrăseseră în defileurile înguste ale Carpaților.²⁴⁴

Armata de Nord a ocupat curând poziții similare în Carpații Orientali. După succesul facil din primele zile ale războiului, progresul realizat de Prezan fusese limitat de decizia MCG de a pune accent mai mult pe evenimentele din sud. Dar, la fel ca Armatei a II-a, Armatei de Nord i se ordonase să avanseze din nou și să ajute Corpul Olt la Sibiu. În luptele grele din 25 - 28 septembrie, ea împinsese câțiva kilometri spre vest DI 39 și DI 61 ungare. Această mișcare a reprezentat o potențială amenințare pentru flancul stâng al Armatei a IX-a a lui Falkenhayn. Înfrângerea Corpului Olt și Manevra de la Flămânda, care stătea să înceapă, au determinat MCG să-i ordone la 1 octombrie lui Prezan să oprească din nou înaintarea forțelor sale. El a fost silit curând să dea înapoi în clipa în care retragerea Armatei a II-a spre Brașov a lăsat descoperit flancul stâng al forțelor sale. O încercare a inamicului de a exploata situația printr-o învăluire a dat greș fiindcă Prezan a condus o retragere controlată și ordonată pe pozițiile pregătite în Carpații Orientali. La 13 octombrie, el își

---

244 Averescu, NZ, 2:45; RRM, 2:656-657. Averescu a mai cerut și o divizie rusească, dar STAVKA a refuzat. Otu, Averescu, 150.

avea armata ascunsă la loc sigur în munți, cu legături stabile cu Armata a IX-a rusă aflată la nord.²⁴⁵

La patruzeci de zile de când trecuse Carpații, armata română era alungată din Transilvania. Pe lângă înfrângerea militară, efectele conexe asupra moralului au fost profunde. În Transilvania, comunitățile săsești și ungurești „*i-au întâmpinat jubilând*”, ca pe niște eliberatori, pe soldații germani și austro-ungari, strigând „*ura*” și aruncând flori. Își manifestau disprețul față de vecinii lor români copleșiți de durere.²⁴⁶ Aceștia din urmă nu manifestau o ostilitate fățișă față de forțele inamice care se întorceau, ci erau doar tăcuți sau posaci. Cei mai mulți își închideau ușile și ferestrele și „*vărsau lacrimi în tăcere*”. Preoții, dascălii și alți capi ai comunităților locale care susținuseră în mod evident ocupația românească, iar acum se așteptau la răzbunare au fost cuprinși de o „*panică de nedescris*”. Unii și-au abandonat averile pentru a însoți armata română în exil, printre aceștia aflându-se 100 de preoți. Reprezentativ a fost directorul școlii uniater din Rășinari. În august, la sosirea armatei române, după cum am menționat mai înainte, el și-a oferit voluntar serviciile și a fost numit notar local. Această poziție i-a adus un loc pe lista celor căutați de unguri, oameni pe care unitățile armatelor austro-ungare și germane urmau să-i caute după invazia României. Școlile confesionale au fost închise, iar notabilitățile române, în special preoții, au fost deportate din zona situată de-a lungul frontierei. Alții au fost arestați și trimiși la închisoare, unii pentru fapte aparent inofensive precum aceea de a ajuta autoritățile militare române să aleagă un alt primar. La începutul lui 1917, la notoriul tribunal militar de la Cluj, nouă români au fost condamnați la moarte, dar sentința n-a fost executată

---

245 Letzter Krieg, 5:344-345, 350-351; Ioanițiu, Războiul României, 113-116; Otu, Prezan, 73-76.

246 Osborn, Gegen die Rumänen, 26; Kabisch, Rumänienkrieg, 72.

niciodată.²⁴⁷

Retragerea armatelor române din Transilvania, care a coincis cu eșecul de la Flămânda, a declanșat un nou val de disperare la București. Deși comunicatele oficiale dăduseră puține detalii cu privire la înfrângerile de pe câmpul de luptă, chiar neclaritatea lor era un motiv de îngrijorare. Existau și alte semne inconfundabile: trecerea trupelor de la nord la sud și înapoi; răniții care soseau în număr mare în spitalele bucureștene; indiscrețiile personalului militar. Mai exista o cauză pentru care publicul era alarmat. La 7 octombrie, ziarele au transmis știrea că, pe străzile Bucureștiului, fuseseră găsite obiecte infectate cu bacterii. La baza ei a stat descoperirea făcută cu o zi înainte în grădina legației germane, când fuseseră dezgropate fiole cu spori de antrax. Acestea fuseseră importate cu un an înainte cu scopul de a fi folosite, în eventualitatea izbucnirii războiului, pentru a contamina caii, lipsind astfel armata română de mijloace de transport. Nu sunt dovezi că ele au fost folosite. Probabil că ceea ce a contribuit imediat la alarmarea publicului a fost, așa cum prevăzuse Brătianu, apariția bruscă a camioanelor la diverse ministere de unde au încărcat documente spre a fi evacuate în Moldova. Aceasta a declanșat un nou val de refugiați care fugeau din capitală. Miniștrii au dat un exemplu negativ. Ministrul lucrărilor publice și-a expediat importanta colecție de artă, în vreme ce multor cetățeni li s-a refuzat permisiunea de a trimite chiar și o

---

247 Ioan Moșoiu, „Note din pribegie, 1916-1919”, BA (București), fondul Kirileanu; KA (München), Alpenkorps, Ib, Bund 67, AOK Ops. nr. 11795, 1 noiembrie; Maior, Habsburgi și români, 134-135; Mircea Păcuraru, Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania din perioada dualismului, 1867-1918 (Sibiu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986), 184-185, 190-191; Constantin Voicu, Biserica strămoșească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală și națională a poporului român (Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale, 1989), 160-161; Ion Ardeleanu et al., 1918 la români, 2:892-893.

valiză. Ministrul de interne a încărcat un tren întreg cu rude, vin și mâncare spre a fi transportate în Moldova. Chiar și miniștrii Antantei au fost cuprinși de panică. Aceștia au ars arhivele, au distrus cifruri și s-au pregătit să se retragă la Iași, unde invazia celor de la București provoca haos.²⁴⁸

Regretul pentru intrarea în război a crescut, și se vorbea despre pace. Conducătorii Puterilor Centrale sperau să exploateze această situație. Presupunând că, *„după victoriile noastre din Transilvania și înfrângerile lor sângeroase, ei [românii] nu vor mai avea voința de a continua”*, Ministerul de Externe german a făcut câțiva pași preliminară pentru a cerceta posibilitatea atragerii României într-o pace separată. Fostul ministru german de la București a întreprins o vizită la Copenhaga la începutul lui octombrie pentru a-l contacta pe ministrul român germanofil de acolo. Scenariul prevedea ca guvernul Brătianu să fie înlocuit cu unul conservator, condus de Petru Carp. *„Pentru a realiza această schimbare”*, recomanda fostul însărcinat cu afaceri al Germaniei la București, *„trebuie convinși unul sau mai mulți generali”*. În același timp, la București, un aliat politic al lui Carp l-a abordat pe Averescu, care a acceptat să facă parte dintr-un guvern Carp dacă acesta avea mandat să încheie pace. Toate aceste tatonări n-au dus la nimic. Brătianu, care-și veni în fire după Turtucaia, a rămas stăpân pe situație cu sprijinul regelui.

---

248 Rădulescu-Zoner și Marinescu, Bucureștii, 72; Cancicov, Impresiuni, 1:79, 93, 96, 98; „Proces-verbal”, prefectul poliției din București, 6 octombrie, Institutul de Patologie și Bacteriologie „Dr. Babeș” (raport de laborator), 18 octombrie, AMAER, fondul 72/1914/E 2, vol. 81; Erhard Geissler, „Anwendung von Seuchennitteln gegen Menschen nicht erwünscht: Dokumente zum Einsatz biologischen Kampfmittel im Ersten Weltkrieg”, Militärgeschichtliche Mitteilungen 56, nr. 1 (1997): 129-131; BA (București), fondul Negruzzi, Constantin Negruzzi către Virgil Arion, 15 octombrie; Barclay către Londra, 13,16 octombrie, PRO/FO 371/2613; Cancicov, Impresiuni, 1:101-103.

Amândoi erau hotărâți să continue lupta în Moldova dacă era nevoie.²⁴⁹

Românii au văzut o rază de speranță în iminenta sosire a unei misiuni militare franceze, conduse de generalul Henri Mathias Berthelot, fost șef de operații al armatei franceze pe Frontul de Vest. Brătianu își pierduse încrederea în înaltul Comandament Român, mai ales în Iliescu, și era pregătit să-i încredințeze lui Berthelot conducerea războiului. Acesta din urmă avea tactul necesar pentru a respecta amorul propriu al românilor, ca și optimismul necesar pentru a le susține moralul zdruncinat. Pe 16 octombrie, când Berthelot a sosit la Periș, prioritatea lui a fost să combată descurajarea și defetismul, să *„le insuflă tuturor, stat major și lideri, spiritul rezistenței cu orice preț”*. *„Este necesar să se respingă pretutindeni ideea retragerii; să se apere cu disperare, chiar la frontieră, teritoriul național”*. Ofițerii care făceau parte din Mission Militaire Française (MMF) au fost trimiși la principalele unități de luptă pentru a transmite acest mesaj. Păstrând neschimbată conducerea MCG, Berthelot și-a asumat rolul de consilier militar al regelui. El își exercita influența prin intermediul acestei relații personale cu Ferdinand, care îi urma în mod invariabil sfatul. Până la sfârșitul lui octombrie, se recăpătase întrucâtva încrederea că venirea iernii și o defensivă eroică în Carpați vor întârzia suficient de mult invazia inamicului pentru ca eforturile militare întreprinse de Aliați pe alte fronturi să diminueze presiunea asupra României.²⁵⁰

---

249 Larisch (însărcinat, Berlin) către Viena, 9, 13 octombrie, memoriul lui Alexander Hoyos (Viena), 16 octombrie, HHStA, PA I, Karton 954. O copie a răspunsului dat de Averescu se găsește la BA (București), fondul Rosetti. Scrisoarea, interceptată de cenzura guvernamentală, n-a fost dată publicității la vremea respectivă, dar Brătianu a folosit-o în particular pentru a-l discredita pe Averescu. Otu, Averescu, 173-174. A se vedea și Duca, Amintiri, 2:26, 37-38; Rosetti, Mărturisiri, 125, 127, 131, 151.

250 Berthelot, Memoires, 16 octombrie; Glenn E. Torrey, Henri

Eșecul Manevrei de la Flămânda și înfrângerea din Transilvania au lăsat România într-o poziție strategică precară. Armata a IX-a a lui Falkenhayn era pregătită să străpungă Carpații, iar Mackensen era acum liber să lanseze o ofensivă majoră în Dobrogea. Din partea aliaților României nu se putea aștepta vreun ajutor. Impactul produs de armata aliată de la Salonic asupra frontului românesc a rămas o promisiune deșartă. Operațiunile scurte, limitate, din Macedonia Occidentală nu le-au fost de niciun ajutor românilor.²⁵¹ Misiunea militară franceză, deși putea reprezenta un catalizator al eventualei reconstruiri a armatei române, nu putea oferi un ajutor imediat prea mare. După șase săptămâni de apeluri neîncetate, era limpede că rușii nu vor da un ajutor substanțial pentru apărarea Valahiei. Șeful de stat major Mihail Alekseev îl avertizase pe generalul Berthelot, la 12 octombrie, când acesta din urmă s-a oprit la STAVKA în drum spre România, că armata română nu trebuia să conteze pe trupe rusești în apărarea întinsei sale frontiere. Pe o hartă a României, Alekseev a tras „*o linie mare, albastră*” de-a lungul râului Siret, de la Galați până la Carpați. El a denumit-o „*singura linie de apărare*”. Alekseev și-a reiterat poziția în fața românilor, îndemnându-i să pregătească evacuarea Valahiei și să construiască fortificații pe Siret. Era deja evident faptul că urmau să se trimită trupe rusești doar pentru a apăra Moldova, care constituia aripa stângă a frontului rusesc. În rest, românii aveau să fie, în principiu, pe cont propriu.²⁵²

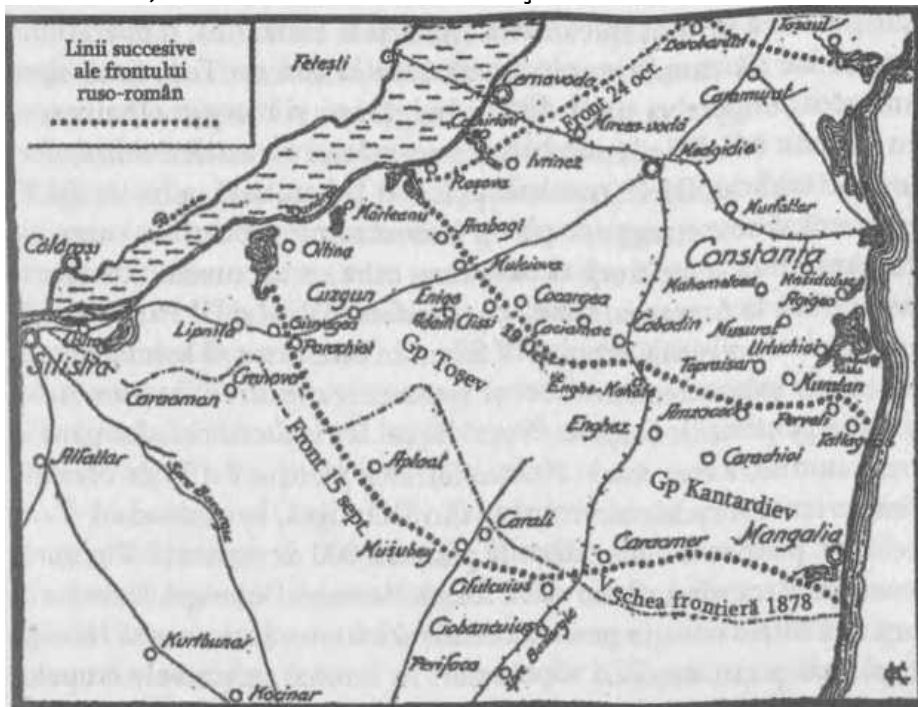
Mathias Berthelot: *Soldier of France, Defender of Romania* (Iași, Center for Romanian Studies, 2001), 155; Dumitrescu, *Jurnal*, 78, 81, 87; Rosetti, *Mărturisiri*, 120.

251 Falls, *Military Operations*, 1:201.

252 Berthelot, *Memoires*, 12 octombrie; Torrey, *Romania and World War I*, 242- 244. A se vedea și relatarea generalului Constantin Coandă, ofițerul român de legătură de la STAVKA: „Memoriu asupra

OFENSIVA LUI MACKENSEN DIN DOBROGEA

Sfârșitul operațiunilor lui Averescu la Flămânda a eliberat trupe și a înlăturat obiecțiile bulgarilor față de planurile lui Mackensen de a lansa un atac masiv pentru a provoca o înfrângere decisivă armatei ruso-române din Dobrogea. Odată atins acest obiectiv, puteau fi transferate trupe pentru a lansa mult-amânatul atac peste Dunăre, la sud-vest de București.

Retragerea forțelor ruso-române din Dobrogea. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, ed. a II-a (București, Editura Casei Școlilor, 1925).

Planul de operații al lui Mackensen împărțea frontul în două grupuri de luptă: estic și vestic. Lui Toșev i se

---

tratatelor cu guvernul și comandamentul suprem rus în cursul campaniei 1916-1918 relativ la cereri de ajutoare, efecte, armament etc.", BCS, fondul St. Georges, arhiva Coandă.

dădea mai mult sau mai puțin mână liberă asupra celui din urmă, alcătuit din trupe bulgărești și turcești. Misiunea lui era să țină în loc diviziile românești și rusești în timp ce grupul de luptă estic dădea lovitura principală. Ultimul, comandat de generalul bulgar Todor Kantardiev, cuprindea trei divizii bulgărești, DI 217 germană, Brigada Bode și artilerie grea germană. Mackensen a exercitat în mod nemijlocit comanda pentru prima oară în campania din Dobrogea, mutându-și cartierul general la Bazargic și vizitându-l zilnic pe Kantardiev. În jurnalul său, el mărturisea încă o dată că-i era incomod să se bizuie, în cea mai mare parte, pe trupe bulgărești și turcești: *„Norocos este cel care are de comandat numai trupe germane”*.²⁵³

Armata din Dobrogea era total nepregătită să facă față atacului inamic. Nu fusese organizată nicio poziție defensivă, cu excepția unei linii rudimentare de tragere. Fapt și mai important, forțele ruso-române erau sleite de puteri după o săptămână de lupte grele date pentru a sprijini traversarea Dunării la Flămânda, o operațiune eșuată. La 1 octombrie, ele avansaseră la sud de Topraisar, spre Amzacea, împotriva unor divizii bulgărești și turcești. Înaintarea s-a dovedit a fi dificilă sub bătaia necruțătoare a artileriei inamice. La 3 octombrie, DI 19 română, atacând la baionetă, a forțat DI 25 turcească să se *„retragă complet și în dezordine”*, cucerind Amzacea. Românii n-au avut timp să savureze ceea ce au numit *„frumoasa victorie”* de la Amzacea. Odată cu transferul DI 12 și DI 15 române în nord înaintea sosirii Corpului IV Siberian care urma să le înlocuiască, s-a impus evacuarea Amzacei și întoarcerea tuturor forțelor ruso-române pe pozițiile inițiale. Prețul luptei lor la sacrificiu, dar până la urmă inutile, a fost mare. Numai DI 19 a pierdut 3.195 de oameni. Pentru toate forțele ruso-române din Dobrogea, în perioada 1 -

---

253 Foerster, Mackensen, 292-293; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:212-213.

7 octombrie, pierderile s-au ridicat la peste 11.000 de oameni.²⁵⁴ Victimele omenеști și transferurile au slăbit forțele Armatei Dobrogei, lăsând-o să facă față într-o situație precară ofensivei inamice care avea să înceapă după mai puțin de două săptămâni. În schimb, efectivele trupelor bulgare erau permanent completate. Deosebit de importantă era prezența DI 217 germane, care avea un impact favorabil asupra moralului lor. Mackensen relatează că bulgarii întrebau întruna de „*germanskis*. Voiau să vadă lângă ei trupe germane”.²⁵⁵

Pe 19 octombrie, când a început ofensiva Armatei a III-a, progresul făcut de grupul de luptă estic l-a dezamăgit pe Mackensen. Bulgarii, cu excepția cavaleriei lui Kolev, nu numai că au ezitat să atace, dar au și întrerupt atacul – nemulțumire des exprimată de germani. Unitățile germane au avut la început un oarecare succes, datorită în mare măsură artileriei lor grele. Dirijată cu ajutorul baloanelor și aviației, ea a adus repede la tăcere tunurile românești și apoi a atacat fără milă infanteria. „*Era ca și cum un om cu o bâtă se lupta cu un adversar care avea o pușcă bună*”, spunea un ofițer român. Un contraatac energic al românilor, combinat cu rezistența dârză a sârbilor sleiți de puteri, a contribuit totuși la oprirea temporară a înaintării DI 217 germane. Henning n-a avut decât cuvinte de admirație pentru „*extrema tenacitate*” a „*ceea ce mai rămăsese*” din divizia sârbească, „*cel mai viteaz dușman al nostru*”. DI 19 română, aflată sub conducerea inspirată a lui Scărișoreanu, l-a făcut pe acesta să tragă concluzia că „*românul din octombrie era un cu totul alt inamic decât cel din septembrie*”.²⁵⁶

---

254 Rosetti, Mărturisiri, 137; RRM, 2:124-125, 128, 134, 144, 149, 161, 178-179, 181-183, anexa nr. 6; Costescu, Carnetul, 91-94, 99; Dabija, Armata română, 1:401-411, 421.

255 Foerster, Mackensen, 293.

256 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6277, VO/OKM, 21 septembrie, 22 octombrie; Henning, „Erinnerungen”, 40, 62, 72, 75; Scărișoreanu,

La vest, rezultatele erau foarte diferite. Spre surprinderea tuturor, cele două divizii turcești ale lui Toșev au spart frontul DI 61 ruse și au cucerit Cocargea. În același timp, DI 1 și DI 4 bulgare au înaintat cinci-șase kilometri împotriva DI 2 române și DI 115 ruse. Într-o singură zi, au fost luați 5.000 de prizonieri, inclusiv 2.800 de ruși. Singura rază de lumină din vest pentru forțele ruso-române a fost sprijinul puternic primit din partea tunurilor flotilelor combinate de pe Dunăre. Transformându-și, cu permisiunea lui Mackensen, „*operațiunea de rezistență*” din vest într-o ofensivă, Toșev a continuat să nimicească dreapta și centrul frontului ruso-român.²⁵⁷ În același timp, cavaleria bulgară a lui Kolev, care ataca de-a lungul coastei Mării Negre, a reușit să determine flancul stâng al DI 9 române să bată în retragere. Ordinul lui Zaioncikovski de a „*rezista cu orice preț*” până la sosirea Corpului IV Siberian era nerealist. Cu ambele flancuri atacate, retragerea forțelor ruso-române s-a transformat, în 20 – 21 octombrie, într-o debandadă. Au existat informații că bulgarii incendiau satele pe măsură ce avansau. Întâi Topraisar, apoi Cobadin au fost ocupate; calea spre Constanța era acum deschisă. Pentru Mackensen, care supraveghea câmpul de luptă din vârful unei coline, a fost o experiență irepetabilă: trupele germane și bulgărești urmărindu-l spre nord pe dușmanul care fugea; portul Constanța cu minaretele-i albe ivindu-se din ceață și din fumul tancurilor petroliere care ardeau; flota rusă depărtându-se în grabă pe Marea Neagră. „*N-am să uit niciodată impresia produsă de aceste imagini*”, scria el.²⁵⁸

Fragmente, 92-95; Costescu, Carnetul, 126; RRM, 3 (pt. 2): 514, 520, 523, 542; Dabija, Armata română, 1:433; Foerster, Mackensen, 293.

257 RRM, 3 (pt. 2): 522, 532, 541; Dabija, Armata română, 1:432-435; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 24, 25 octombrie; Ioanițiu, Războiul României, 147; Henning, „Erinnerungen”, 72.

258 Azmanov, „Kolev”, 90; RRM, 3 (pt. 2): 551-553, 555-556, 567;

SFÂRȘITUL CAMPANIEI DOBROGENE

Evacuarea Constanței de către trupele ruso-române la 21 octombrie a fost însoțită de haos. Absurditatea, drama și tragedia ei pot fi înțelese rezumând rapoartele grăitoare ale consulilor britanic și francez. Panica cuprinsese populația și administrația cu câteva zile înainte. Plângându-se de un „*atac de cord*”, prefectul local își părăsise practic postul, căutând refugiu într-un mic sat din nord. Soldații răniți umpleau până la refuz spitalele existente și adăposturile improvizate din școli, hoteluri, cazărmi și chiar cazinoul bogat ornamentat al Constanței. Pe măsură ce dușmanul se apropia, se făceau încercări de a-i evacua cu trenul înainte ca inamicul să pună stăpânire pe calea ferată spre Cernavodă. Gara a devenit „*un morman uriaș de oameni care sufereau și sângerau*”. Avioanele inamice apăreau din când în când și aruncau bombe, sporind haosul. Mulți români au fugit, lăsând în oraș, în cea mai mare parte, cetățeni de origine turcească ori bulgărească. Pe drumuri, refugiații se amestecau cu soldații care se retrăgeau în dezordine. Unii soldați români originari din partea locului dezertau și se refugiau în casele proprii.²⁵⁹ Cavaleria generalului rus Pavlov a încercat să-l țină pe inamic la sud de oraș, dar a fost respinsă în dezordine. Pavlov însuși era cât pe ce să fie capturat. Pe 22 octombrie, consulii rezidenți străini au fugit la bordul unui vapor britanic în mijlocul unei ploii de obuze inamice. Viteazul căpitan al vasului le-a sărit în ajutor după ce flota rusă din Marea Neagră îi abandonase. Aceasta din urmă nu făcuse mare lucru pentru a susține forțele terestre și nu distrusese decât

---

Scărișoreanu, *Fragmente*, 92; Costescu, *Carnetul*, 127; Dabija, *Armata română*, 1:436-442; AMR, fondul MCG, De Renty către Berthelot, 8 noiembrie; Foerster, Mackensen, 294.

259 Rapoarte ale consulului Adams, 24, 25 octombrie, raport al consulului francez, 24 octombrie, toate la PRO/FO 371/2629; Imperial War Museum (Londra), Papers of Vice-Admiral J.R.P. Hawksley, scrisoarea lui L. Joy Brown, 14 decembrie; Scărișoreanu, *Fragmente*, 95-96, 106-107.

câteva depozite de petrol și cereale din Constanța, la care germanii țineau foarte mult.²⁶⁰

În ciuda căderii Constanței, românii sperau să poată păstra podul de cale ferată peste Dunăre de la Cernavodă cu ajutorul puterii de foc a monitoarelor rusești și românești. Când inamicul s-a apropiat, pe 25 octombrie, de la MCG a venit ordin ca faimosul pod, lung de 750 de metri și construit la 30 de metri deasupra nivelului apei, cel mai mare din Europa, să fie distrus. Inginerului român Anghel Saligny i se dăduse dureroasă însărcinare a întocmirii planurilor de distrugere a măreței sale opere. Ofițerii români și chiar cei ruși aflați la fața locului au ezitat, considerând un „*sacrilegiu*” dărâmarea aceste „*opere de artă*”. Durerea le-a fost alinată întrucâtva când deschiderea principală a rezistat primei explozii, iar ei au trebuit să se mulțumească cu distrugerea unei deschideri de legătură. Germanii n-au finalizat lucrările de distrugere fiindcă podul le era util, dar și din „*sentimentalism*”. Mackensen însuși s-a dus la Cernavodă ca să meargă de la un capăt al „*minunii arhitectonice*” la celălalt.²⁶¹

Odată cu cucerirea Constanței, tensiunea a crescut în interiorul coaliției lui Mackensen. Bulgarii erau tot mai deranjați de prezența turcilor în Dobrogea. Mai grav era conflictul dintre germani și bulgari. În fruntea listei diferendelor se afla controlul exercitat de germani asupra căilor ferate și administrației din Dobrogea, prerogativă pe care o revendicau bulgarii. În replică, au contribuit cu o rezistență pasivă la transportul trupelor și proviziilor – activitate care se desfășura îngrozitor de încet chiar și cu ajutorul lor. Germanii erau furioși din

---

260 Dabija, Armata română, 1:439, 442; RRM, 3 (pt. 2); 522-523, 532-538, 553-554, 562-565; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 25 octombrie.

261 RRM, 3 (pt. 2): 588-589; Rosetti, Mărturisiri, 141; Negrescu, Comment, 277-283; Foerster, Mackensen, 295; Henning, „Erinnerungen”, 83-84.

cauză că această atitudine întârzia pregătirile pe care le făceau în vederea plănuirii lor atac peste Dunăre. O altă neînțelegere viza împărțirea prăzii de război. „*Bulgarii erau atrași de bogata Constanța, turcii, de Medgidia, Sfânta Medgidie; bulgarii trebuiau să jefuiască, turcii trebuiau să se roage*” spunea cinicul Henning. „*Aspirațiile de jaf*” ale bulgarilor, în care intrau bogatele depozite de petrol și cereale rămase la Constanța, le creau mari greutăți germanilor, care le voiau pentru ei. Ca răspuns la cererea lui Mackensen, bulgarii au acceptat să fie instalat la Constanța un general german „*care va împărți prada între aliați*”. Ulterior, s-a ajuns la un acord general cu privire la împărțire în cadrul unei consfătuiri a coaliției de la Sofia.²⁶² Între timp, jefuitorii bulgari acționau îndrăzneț. Un caz celebru l-a constituit furtul statuii din bronz a poetului roman Ovidiu, aflată în fața primăriei din Constanța. Mackensen a fost deosebit de indignat. El i-a pus pe soldații germani să-i prindă grabnic pe hoți și să-l repună pe Ovidiu pe pedestalul său. Ulterior, când germanii s-au folosit de controlul pe care-l aveau asupra căilor ferate pentru a împiedica transportul unor bunuri de valoare precum planele, bulgarii „*le-au făcut bucăți*” pentru a nu le lăsa aliaților lor.²⁶³

După ce a pus stăpânire pe Constanța și pe calea ferată spre Cernavodă, Mackensen „*și-a îndreptat gândurile spre București, lăsând în urmă Dobrogea*”. El a ordonat retragerea DI 217 germane, a DI 1 bulgare și a artileriei grele germane în vederea pregătirii mult-amânatei traversări a Dunării. Toșev a refuzat la început

---

262 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 29 octombrie, 28 noiembrie; Henning, „Erinnerungen”, 78-79, 84; AOK (Von Hotzendorf) către Kabinett des Ministers, „Präsidialsektion”, 12 decembrie, HHStA, KM Präs. 83-26-7.

263 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 28 noiembrie, Fasz. 6408, VO/BGK, 25 octombrie, 24 martie; Kirilescu, Istoria războiului, 1:464. Constanța, cetatea romană Tomis, a fost locul de exil al lui Ovidiu sub domnia împăratului Augustus.

să accepte slăbirea armatei sale, îndeosebi transferul DI 1. El a insistat să ducă până la sfârșit cucerirea Dobrogei. Ofițerul de legătură austriac raporta despre „*marele resentiment*” existent la OKM în privința insubordonării lui Toșev: „*Armata a III-a bulgară face ce vrea și doar în parte se supune ordinelor date [de Mackensen]*”. Transferul s-a realizat până la urmă datorită intervenției țarului bulgar Ferdinand. Toșev a fost trimis, la scurt timp, pe frontul din Macedonia. Restul Armatei a III-a, condus de cavaleria lui Kolev, a primit sarcina de a continua înaintarea spre nord, spre Delta Dunării. Dar, după transferul de forțe în vest, înaintarea a încetinit și apoi s-a oprit mai mult de o lună lângă Babadag, la 90 de kilometri nord de Constanța. Bulgarii n-au mai înfruntat divizii românești. Acestea „*își pierduseră capacitatea de luptă*” și au fost retrase, împreună cu Divizia sârbă de Voluntari. Pe front nu erau decât forțe rusești. Zaioncikovski, pe care românii îl considerau marele vinovat de înfrângerea lor pe frontul de sud, a fost concediat pe 29 octombrie la cererea regelui Ferdinand. El a fost înlocuit de generalul Vladimir Saharov.²⁶⁴

Încercarea românilor din primele două luni ale războiului de a apăra Dobrogea a fost o misiune costisitoare. Independent de scurta Manevră de la Flămânda, la care a luat parte peste jumătate din armata română, în campania dobrogeană au fost implicate în cele din urmă opt divizii rusești și șapte divizii românești. Fiindcă a fost în cea mai mare parte un război de poziție, atac și contraatac, pierderile au fost grele. Deși nu există date exacte în privința pierderilor, cele ale forțelor ruso-române au depășit foarte probabil cifra de 75.000. Puterile Centrale au făcut în Dobrogea, între 1

---

264 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 29 octombrie, 2 noiembrie, 13 noiembrie; Azmanov, „Kolev”, 91-93; RRM, 3 (pt. 2); 666-667; Dabija, Armata română, 1:450, 458; Torrey, Romania and World War I, 240.

septembrie și 25 octombrie, 37.600 de prizonieri. Numai Divizia sârbă de Voluntari a pierdut 8.331 de oameni, adică 50% din efectiv, între 6 septembrie și 25 octombrie. Deși nu există date similare pentru diviziile rusești și românești, procentajele trebuie să fi fost comparabile. Dimensiunea pierderilor este indicată de faptul că a trebuit să se combine patru divizii românești (2, 5, 9, 19) în două, denumite, după ce au fost retrase din Dobrogea, DI 2/5 și DI 9/19.²⁶⁵

FALKENHAYN ȘI TRECĂTORILE CARPAȚILOR

Accidentării, împăduriții Carpați păreau a reprezenta un obstacol greu de trecut în cazul unei invazii, mai ales iarna. Dar, cum remarcase odată Friedrich al II-lea, *„pe unde poate trece o capră, poate să treacă și un soldat”*.²⁶⁶ În plus, acești munți erau traversați de peste 15 trecători; în cinci dintre acestea, inamicul avea să lanseze ofensive majore. Cu numai 13 divizii la o frontieră de 700 de kilometri și neștiind unde avea să-și concentreze inamicul atacul, românii erau nevoiți să-și disipeze forțele, în vreme ce adversarii lor aveau posibilitatea să și le concentreze. Legătura dintre cele trei armate nordice era slabă în cel mai bun caz, iar informații exacte despre dușmanul aflat înaintea lor erau puține din cauza slabei activități de spionaj. În plus, multe divizii românești erau slabe. Unele dintre cele mai bune suferiseră îngrozitor în săptămânile din urmă. Altele erau sub efectivul normal ori fuseseră amestecate cu așa-numite miliții de două-trei zile, formate din recruți proaspăt înrolați, cu minimum de instrucție. Întăririle soseau fără secțiile de comandă sau susținere. În afara unei divizii din Armata de Nord a lui Prezan, rezerve nu existau. Deși forțele austro-ungare și germane rămâneau

---

²⁶⁵ Letzter Krieg, 5:501; Milin, „Operațiile”, 110. Efectivele acestor divizii la încheierea campaniei din Dobrogea erau următoarele: DI 2 - 1.505, DI 5 - 2.944, DI 9 - 1.800, DI 19 - 3.004. RRM, 3 (pt. 2): 738-739.

²⁶⁶ Citat în Dabija, Armata română, 2:348.

inferioare din punct de vedere numeric, ele erau cu mult superioare ca experiență, conducere și, ca întotdeauna, armament. Din cauza neglijării, în perioada antebelică, a lucrărilor de apărare din Carpați, armatele din nord nu prea aveau în ce să-și pună speranța în caz de nevoie. În cele din urmă, la 5 octombrie, s-a dat ordin „*să se întărească cu fortificații și obstacole*” punctele înalte ale trecătorilor. Deși au fost pregătite în grabă câteva poziții, exista sentimentul general că „*inamicul putea să spargă destul de ușor acest cordon subțire*”.²⁶⁷

Pregătindu-se să atace peste Carpați, conducătorii austrieci și germani aveau problemele lor. Greutățile de pe celelalte fronturi și apropierea iernii impuneau încheierea grabnică a campaniei. Mai mult, desfășurarea ei a iscat neînțelegeri. OH! și AOK voiau să dea prioritate străpungerii trecătorilor spre Moldova din Carpații Orientali; Falkenhayn prefera un atac rapid în Valahia. OH! plănuia să lase cavaleriei lui Schmettow drum liber pentru a acționa pe valea Siretului, să împiedice comunicațiile pe șosea și calea ferată, să întârzie sosirea întăririlor rusești și să izoleze Valahia. Falkenhayn nu era de acord. Deși prefera să apere aceste trecători împotriva unui atac inamic în spatele Armatei a IX-a conduse de el, Falkenhayn avea îndoieli că se putea ajunge în Moldova numai cu infanteria și cavaleria existente: „*Fără artilerie, ingineri și trupe auxiliare, această acțiune n-avea nicio șansă [de reușită]*”. El pune la îndoială și alocarea resurselor necesare în Carpații Meridionali. Conflictul lui Falkenhayn cu OH! și AOK s-a intensificat când acestea au subordonat Armata a IX-a comandamentului de front al arhiducelui Karl, în al cărui șef de stat major, generalul german Hans von

---

267 RRM, 3 (pt. 1): 19-31, 37-41; RAPRM, 1:391, 463. Lucrările de fortificații executate înainte de război au fost restrânse atât din motive financiare, cât și pentru a evita „implicațiile unor intenții agresive” față de Austro-Ungaria. În 1915, s-au inițiat însă proiecte limitate. RRM, 1 (D), nr. 55, 56; Moșoiu, Memorial, 90-91.

Seeckt, el, personal, nu avea încredere.²⁶⁸

Cu toate acestea, la insistențele superiorilor, Falkenhayn a ordonat un atac la est, spre Târgu Ocna. În vreme ce Armata I austro-ungară a atacat aripa dreaptă a Armatei de Nord a lui Prezan, unități ale Armatei a IX-a au fost prinse într-o serie de încheștări înverșunate și sângeroase cu aripa stângă a românilor. Cea mai importantă a avut loc în pasul Oituz, unde, pe 14 octombrie, DI 71 austriacă a lansat o ofensivă majoră, pătrunzând pe teritoriul românesc. Din fericire pentru români, DI 15, abia sosită din Dobrogea, a fost în măsură să oprească înaintarea inamicului. Comandantul ei, generalul Eremia Grigorescu, era un lider energic, care își îndemna oamenii să reziste cu o hotărâre sălbatică. Admonestat de Prezan, care era îngrijorat că succesul dușmanului de la Oituz va periclita întregul front, Grigorescu i-a răspuns cu o frază devenită legendară: *„Pe aci, dușmanul nu va trece”*.

---

268 Falkenhayn, Campania, 105-107, 113-115; Letzter Krieg, 5:467; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:244-245; Hans Meier-Welcher, Seeckt (Frankfurt, Bernard und Graefe, 1967), 91-103; Rabenau, Seeckt, 438.

Generalul Falkenhayn (centru dreapta) pe front.
Sursa: *Wikimedia Commons.org*, Falkenhayn și statul
major al Armatei a IX-a în timpul campaniei din România.

Un ofițer din MMF care a vizitat Oituzul în toiul
luptelor a avut multe cuvinte de laudă la adresa diviziei
lui Grigorescu: „*Moralul este excelent... comandanții
sunt plini de încredere... nici gând de retragere*”. După

ce a făcut ceea ce promisese că va face, Grigorescu a trecut în ofensivă la 21 octombrie și a aruncat dușmanul înapoi la frontieră. Luptele au fost grele, cu pierderi din ce în ce mai mari de ambele părți. După aceasta, OH! și AOK au renunțat să mai spere că vor pătrunde în Moldova.²⁶⁹

În condițiile în care evaluarea îi fusese confirmată, Falkenhayn a fost liber să întrebuinteze cavaleria lui Schmettow, care rămăsese deoparte, așteptând crearea unei breșe, în operațiile din Carpații Meridionali.²⁷⁰ Momentul a generat un dezacord în privința strategiei de străpungere a Carpaților Meridionali. Von Hötendorf și Comandamentul de Front al arhiducelui Karl preferau să se concentreze asupra trecătorilor brașovene (Predeal, Bran). OH! german a acceptat inițial ideea că aceasta avea să fie cea mai bună cale pentru a ajunge la București și a tăia România în două. Falkenhayn a fost din nou de altă părere. El susținea, pe bună dreptate, că aceste trecători lungi și înguste vor favoriza o apărare „*tenace*”. Remarca și faptul că existau legături slabe pe calea ferată cu punctele sale de concentrare a oamenilor și proviziilor de la Sibiu și Sighișoara. Acest ultim argument era susținut și de șeful transporturilor feroviare ale armatei, influentul general Wilhelm Groener. Falkenhayn prefera să încerce toate trecătorile, mai ales cea de pe Jiu, care oferea cel mai scurt drum

---

269 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:250-251; Letzter Krieg, 5:468-471; N. Ionescu, Grigorescu, 35; Raport al maiorului Sancery, 22 octombrie, AMR, fondul Grigorescu; RRM, 3 (pt. 1): 347-374. DI 15 a lui Grigorescu a înregistrat 420 de morți, 2.175 de răniți și 880 de dispăruți (RAPRM, 1:426). Hans Carossa, devenit mai târziu un bine cunoscut scriitor german, dar pe atunci medic militar, înfățișează în chip tulburător latura umană a războiului de pe frontul de la Oituz: Rumänisches Tagebuch (Leipzig, Insei Verlag, 1934), 80-99. Pentru o traducere recentă în englezește a lui Carossa, a se vedea Robert S. Carver, Tagebuch im Weltkriege: A Diary of WWI Rumania (Claremont, Calif., Regina Books, 2005).

270 Falkenhayn, Campania, 132.

OITUZ

Armata I a-u

Armata de Nord

germană

LEGENDA

Români

Austrieci și germani

BRAN SI PREDEAL

Armata a IX-a germană

Armata a II-a română

LEGENDA

Români

Austrieci și germani

[illegible][illegible]

Bătălii în trecătorile Carpaților. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Victor Atanasiu, *România în primul război mondial* (București, Editura Militară, 1979).

Când Ludendorff a aprobat planul lui Falkenhayn, von Hötendorf a consimțit și el, însă numai cu condiția ca atacul asupra trecătorilor brașovene „*să nu aibă de suferit*”.²⁷¹ Falkenhayn era acum liber să sondeze terenul și să pătrundă, dacă era cu putință, prin cele patru mari trecători din sud: Predeal, Bran, Olt și Jiu.

TRECĂTORILE PREDEAL ȘI BRAN

Trecătoarea Predeal, care avea o șosea pavată și o cale ferată importantă, era cel mai bun și cel mai des folosit mijloc modern de comunicație care traversa Carpații. Pe de altă parte, defileul îngust al acesteia era umbrit în multe locuri de proeminente stâncoase care ofereau un mare avantaj apărătorilor români. Aceștia din urmă aveau în frunte DI 21, compusă din rezerviști și comandată de un general în rezervă, care tocmai sosise de la Flămânda. Ea era susținută pe alocuri de DI 10. Atacul era dat de Corpul XXXIX al lui Staabs, având în frunte DI 51 ungară și forțe din DI 187 germană. Ambele unități aveau efectivele incomplete, dar erau ajutate de zece baterii de artilerie grea, cu tunuri de 210 mm și 305 mm. În prima etapă, bătălia s-a concentrat asupra orașului Predeal, care se întindea de o parte și de alta a frontierei. Vreme de câteva zile, începând cu 14 octombrie, el a fost supus unui bombardament continuu. Gara, unul dintre centrele de rezistență a românilor, a fost practic distrusă, la fel ca multe dintre somptuoasele case de vacanță ale elitei bucureștene. Se zice că artileriștii dușmani le alegeau pe cele ale politicienilor care erau răspunzători de declarația de război, cum ar fi

---

271 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:248-253; Letzter Krieg, 5:450-452; Falkenhayn, Campania, 117,131-132; Rabenau, Seeckt, 478-485; Seeckt către soție, 6 octombrie, Seeckt Papers, NARA, M-132/27.

Brătianu.²⁷² Mai mult de o săptămână, apărătorii au respins atacurile repetate ale infanteriei inamice. Pe 23 octombrie, gara a fost ocupată, iar după două zile de lupte pentru fiecare metru de oraș, a fost ocupat și restul Predealului. Atunci, Averescu le-a permis comandanților din subordine să se retragă, în două etape, mai adânc în trecătoare, întâi la Azuga, apoi, pe 31 octombrie, pe o poziție ușor de apărat, chiar la nord de Bușteni. DI 21, cu efectivul redus, din cauza luptelor neîncetate, la numai 2.400 de oameni sleiți de puteri, a fost înlocuită în prima linie cu DI 4. Aceasta s-a apărat cu strășnicie și chiar a contraatacat la asalturile repetate ale forțelor lui Staabs. Conform istoriei oficiale austriece, *„jocul sângerous al atacului și contraatacului... n-a dus la nicio schimbare a situației”*. Pe parcursul a două luni, atacatorii au înaintat doar zece kilometri în trecătoare.²⁷³ Deși situația românilor a rămas precară, pasul Predeal n-a fost străpuns decât abia în decembrie, când frontul carpatic s-a prăbușit cu totul.

Pasul Bran, aflat la vest de Predeal, fusese, în Evul Mediu, o importantă cale comercială, străjuită de un castel al cavalerilor teutoni. Deși la fel de lung ca pasul Predeal (50 de kilometri), relieful lui accidentat nu era la fel de uniform. Prin capătul lui sudic, pe la Câmpulung, se putea ajunge ușor în inima Valahiei. Dacă era străpuns, trecătorile învecinate, cea de la Predeal și cea de pe Olt, aveau să fie flancate. La fel ca la Predeal, forțele de la Bran erau sub comanda Armatei a II-a a lui Averescu. Trecătoarea era apărată de DI 22, una dintre unitățile românești care participase într-o mică măsură la lupte; luna precedentă o petrecuse pe calea ferată între nord și sud. Forța atacatoare era reprezentată de Corpul I Rezervă al lui Morgen. Planul de operații al

---

272 Falkenhayn, Campania, 116, 130; Kirițescu, Istoria războiului, 2:56-59; RRM, 3 (pt. 1): 529; Dabija, Armata română, 2:487-492.

273 Letzter Krieg, 5:482; RRM, 3 (pt. 1): 538-541; Dabija, Armata română, 2:492-494.

acesteia prevedea un atac frontal executat de DI 76 germană și o manevră de flancare executată de Brigada a 8-a Vânători de Munte pe vechile cărări de munte din vestul defileului. La 12 octombrie, când a început ofensiva inamicului, apărătorii români s-au repliat încet în defileu, unde controlau principalele înălțimi. Ei au fost luați însă prin surprindere de austrieci pe flanc. Pentru a nu fi învăluți, românii au evacuat Rucărul pe 14 octombrie.²⁷⁴ În ciuda puternicei rezistențe a românilor, forțele lui Morgen, întărite acum cu DI 12 bavareză, au continuat să înainteze, ocupând Dragoslavele pe 16 octombrie. Atunci, DI 22 română a fost obligată să se retragă pe poziții noi, la numai opt kilometri nord de Câmpulung. Din fericire, pericolul de încercuire din partea Brigăzii a 8-a Vânători de Munte a scăzut. Austriecii au rămas fără provizii când vremea rea i-a împiedicat să mai folosească animalele de povară. Fiecare mișcare făcută de oameni sau de animale a devenit dificilă în clipa în care s-au instalat ploaia, ceața și apoi ninsoarea cu frigul chinuitor. Mulți soldați și multe animale n-au mai putut să meargă din cauza degerăturilor și a altor boli. Cu toate acestea, situația forțelor române din zonele mai joase de la nord de Câmpulung rămânea critică. Averescu, alarmat de posibilitatea unei străpungeri din partea inamicului, a trimis DI 12, care tocmai se întorcea din Dobrogea. Sosirea ei pe 19 octombrie n-a făcut decât să compenseze pierderile suferite de DI 22 în zece zile de lupte grele. Câteva batalioane ale acesteia din urmă pierduseră 75% din efective.²⁷⁵

---

274 Morgen, *Meiner Truppen*, 110; Armata română, 2:465-468; Victor Atanasiu, *Bătălia din zona Bran-Câmpulung* (București, Editura Militară, 1976), 52, 65; Falkenhayn, *Campania*, 118; RRM, 3 (pt. 1): 424-425.

275 RRM, 3 (pt. 1): 431-434; Kabisch, *Rumänienkrieg*, 87; Morgen, *Meiner Truppen*, 112; J. Weis, *Mit einer bayerischen Infanterie Division durch Rumänien. Ein Kriegstagebuch* (München, Verlag Jos. C. Huber, 1917), 13-14, 18; Averescu, *NZ*, 2A7-, Atanasiu, *Bătălia...*

În ultimele zile ale lui octombrie, forțele lui Morgen au continuat să se năpustească în atac. În noaptea de 22 spre 23 octombrie, chiar orașul Câmpulung a început să fie supus bombardamentului artileriei. O parte din populația locală a fugit, panicată. Altă parte, inclusiv femei, a ajutat trupele române cu mâncare sau îndrumându-le în marșul lor. Aflând că comandanții locali erau descurajați și adoptaseră o atitudine defetistă, Averescu le-a făcut o vizită personală, elaborând împreună cu ei un plan de contraatac. Această ofensivă, lansată pe 27 octombrie, a silit BVM a 8-a austriac să se retragă. Manevra a compromis și poziția DI 12 bavareze, obligând-o să înceapă o retragere temporară. În impasul care a continuat pe tot parcursul lunii noiembrie, lupta de la Câmpulung s-a desfășurat după același tipar fatal de la Predeal: atac urmat de contraatac. *„Corpul Morgen”*, relatează istoria oficială austriacă, *„ocupa punctele înalte care înconjoară Câmpulung la nord-vest, vest și est. Nu avea însă puterea de a înfrânge rezistența curajoasei apărări a dușmanului”*. Când Falkenhayn i-a refuzat cererea de a-i suplimenta efectivele, Morgen a propus întreruperea luptelor și retragerea în trecătoare. În schimb, i s-a ordonat să mențină presiunea în timp ce se încerca străpungerea Carpaților în alt punct.²⁷⁶ Doar atunci când s-a întâmplat acest lucru, iar apărătorii lui au fost înconjurați, a fost ocupat Câmpulung (29 noiembrie), iar pasul Bran, deschis invadatorilor. Capacitatea lui Averescu de a conduce apărarea tenace a trecătorilor Bran și Predeal a fost mult lăudată. Aceasta a avut loc însă în contextul conflictului neîntrerupt dintre el și MCG, un *„război”* cum îl numește Otu. Deși diferendele priveau chestiuni operative, ele erau și de

---

Bran, 92.

276 Atanasiu, Bătălia... Bran, 65, 71-74, 98; Kirițescu, Istoria războiului, 2:51-53; Averescu, NZ, 2:47, 52, 64; Letzter Krieg, 5:484; RRM, 3 (pt. 1): 455; Dabija, Armata română, 2:478-483; Weis, Mit einer bayerischen Infanterie Division, 22-23, 32, 36-39; Falkenhayn, Campania, 149-150; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:271.

natură personală: disprețul lui Averescu față de Iliescu și profunda nemulțumire a lui Brătianu față de legăturile generalului cu politicieni din opoziție. La scurt timp după sosirea sa la mijlocul lui octombrie, Berthelot s-a alăturat corului de critici ai lui Averescu.²⁷⁷

TRECĂTOAREA OLTULUI

Defileul Oltului era o cale atractivă de invazie. O cale ferată și o șosea bună urmau cursul râului. După o secțiune îngustă la nord, defileul se lărgea, oferind acces și spre valea Argeșului, o altă poartă importantă spre inima Valahiei. Falkenhayn a insistat ca forțele Corpului Alpin să atace pe Olt, respingând opțiunea lui Krafft de a-și croi drum prin trecătorile de la sud de Brașov. Pentru această operațiune, două brigăzi montane austriece (2 și 10) au fost puse și ele sub comanda sa. Misiunea lui Krafft era să se infiltreze și să-i încercuiască pe români prin munți și prin văile mici, paralele de la est și vest de Olt. Să desfășori, într-o perioadă atât de târzie a anului, o campanie în înalții Carpați avea să fie o acțiune riscantă, după cum nota în jurnalul său: „*Trebuie să avem mult noroc*”.²⁷⁸

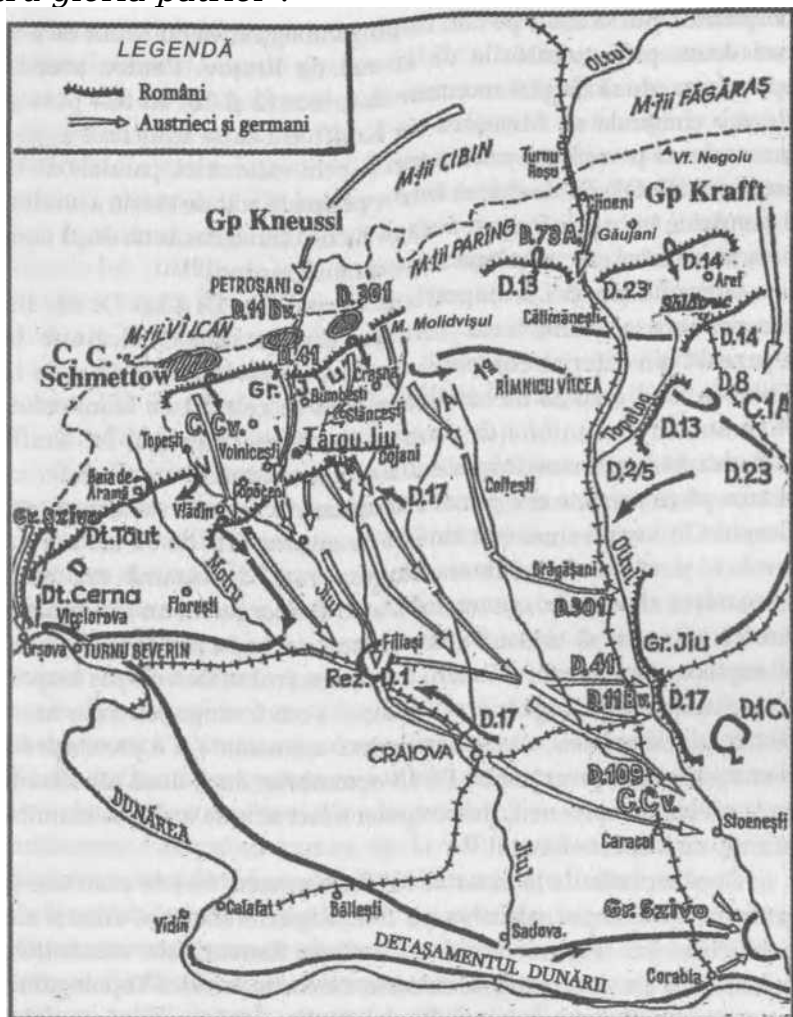
Grupului Krafft i se împotriva Corpul Olt. DI 13 și DI 23, din componența acestuia, erau formate din batalioane alcătuite la repezeală din diferite companii care au supraviețuit Bătăliei de la Sibiu. În total erau 33 de batalioane, față de cele 20 ale inamicului. Niciunul nu era unitate de munte, în vreme ce grupul lui Krafft includea 14 batalioane formate din alpiniști experimentați. Inferioritatea părții române era și mai accentuată în materie de armament. Corpul Olt avea numai trei baterii de munte, față de 12 ale adversarului,

---

277 Otu, Averescu, 2:152,154; Torrey, Berthelot, 157-158.

278 Letzter Krieg, 5:485; Martin Breitenacher, Das Alpenkorps, 7974-7978 (Berlin, Verhut Verlag Otto Schlegel, 1939), 108-109. El a primit comanda Grupului Krafft, iar generalul Ludwig von Tutschek i-a succedat în calitate de comandant al Corpului Alpin. Albert Reich, Durch Siebenbürgen und Rumänien (München, A. Reich, 1917), 2, 23.

și câteva mitraliere. Singura rază de lumină era noul comandant al corpului, generalul David Praporgescu, un conducător energic, care știa să-și însuflețească trupele. Când a preluat comanda, le-a spus oamenilor săi: *„Nimeni nu are dreptul să facă un pas înapoi, nimănui nu-i va fi îngăduit să șovăie... Vom învinge sau vom muri pentru gloria patriei”*.

Retragerea armatei române de pe Olt și Jiu. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Alexandru Niculescu, *Luptele de la Jiu* (București,

Editura Militară, 1976).

Acest deziderat s-a dovedit a fi o presimțire a ceea ce avea să i se întâmple. Pe 13 octombrie, după două săptămâni de la preluarea comenzii, Praporgescu a fost ucis de artileria inamică în timp ce inspecta frontul.²⁷⁹

După trei zile de la moartea lui Praporgescu, forțele austriece și germane au început ofensiva pe Olt. Experimentatele unități ale inamicului au înaintat rapid pe ambele flancuri ale românilor, îndeosebi la est. Aici, primele coloane, care urmau valea Topologului, au avansat 30 de kilometri în două zile. Întâmpinând o slabă rezistență, ele au putut să pătrundă spre sud până la Sălătruc, aproape de capătul trecătorii. De aici, puteau să-i încercuiască pe apărătorii de pe Olt și să ajungă la râul Argeș. Posibilitatea unui sfârșit rapid al campaniei românești a stârnit un sentiment de „*euforie*” care a cuprins o parte a Corpului Alpin.²⁸⁰ Și românii considerau că situația era critică; o străpungere din partea inamicului părea a fi iminentă. O cerere de întăriri adresată MCG a produs singurul răspuns cu puțință: „*Niciun om, niciun cal*”. Prin urmare, câteva unități existente au fost grupate în două mari detașamente conduse de colonelul Henri Cihoski și colonelul Traian Moșoiu. Acestea au atacat dușmanul din două direcții și, în urma unei bătălii care a durat trei zile, între 22 și 24 octombrie, l-au obligat să se retragă la nord de Sălătruc „*în mare dezordine*”, lăsând în urmă câteva sute de morți, răniți și prizonieri. „*Un batalion bavarez*”, se înflăcăra Cihoski, „*n-a fost în stare să tragă un cartuș, fugind la primul foc de armă tras în spatele lui*”. Bătălia de la Sălătruc a îndepărtat temporar

---

279 RRM, 3 (pt. 1): 712-713; RAPRM, 1:429-430; Vasile Isopescu, Gheorghe Preda, General David Praporgescu (București, Editura Militară, 1967), 80-81, 84-86. Praporgescu a absolvit Școala Franceză de Cavalerie de la Saumur, după care a servit câte un an în armatele franceză și austriacă.

280 Kaltenegger, Alpenkorps, 148; Falkenhayn, Campania, 117-120.

amenințarea ce plana asupra flancului drept și ariergărzii Corpului Olt. În centru însă, DI 23 a cedat teren în luptele grele duse împotriva Corpului Alpin. La finele lunii, divizia era sleită de forțe, reducându-se la numai 125 de ofițeri și 6.000 de soldați. Retragera DI 23 a obligat DI 13, aflată la vest de Olt, să dea și ea înapoi.²⁸¹

Din fericire, instalarea iernii a venit în ajutorul românilor aflați în trecătoarea Oltului. Ceața din văi oferea protecție împotriva tirului devastator al artileriei inamice. Pe 17 octombrie, la altitudini mai mari, începuse să ningă. În câteva zile, ninsoarea s-a transformat în viscol, zăpada care s-a strâns ajungând să măsoare un metru și jumătate. Vizibilitatea era zero, iar temperatura a scăzut drastic. Cărările de munte s-au transformat în ghețușuri. Animalele de povară erau inutile, așa încât germanii au luat cu forța *„ultimul om și ultima femeie în stare să muncească”*. Vremea nu doar a îngreunat operațiunile forțelor lui Krafft, dar le-a făcut aproape imposibile, deoarece nu aveau echipament complet de iarnă. Proviziile de tot felul se împrăștau, inclusiv mâncarea. Exceptând carnea de la caii muribunzi, unele unități depindeau de mâncarea confiscată de la români, luând pâine chiar și de la soldații morți. Fără adăpost, uzi și înfrigurați, soldații Corpului Alpin *„zăceau în tranșee mizerabile, pe care le săpau singuri”*.²⁸² Drept urmare, Krafft a încercat să avanseze mai repede spre sud, unde vremea era mai caldă, dar n-a reușit. La sfârșitul lui octombrie,

---

281 RRM, 3 (pt. 1): 734, 743-747, 777-779, 966, 1010; RRM, 3 (pt. 1) (D), nr. 25; AMR, fondul MCG, Armata I, colonelul Cihoski, „Memoriu asupra operațiunilor detașamentului Argeș de la 19-26 octombrie 1916); Moșoiu, Memorial, 39-40, 121-123

282 Breitenacher, Alpenkorps, 109-111; Kaltenegger, Alpenkorps, 148-149; Holger Herwig, The First World War: Germany and Austria-Hungary, 7974-7978 (Londra, Arnold, 1997), 221. Într-un batalion, aproape jumătate dintre oameni n-au mai putut să lupte din cauza degerăturilor. Letzter Krieg, 5:487.

înaintarea forțelor sale a încetinit, fiind atrase în hora mortală a atacului și contraatacului cu românii. Aceștia din urmă au continuat să cedeze teren puțin câte puțin, suferind mari pierderi. Dar, așa cum recunoștea Falkenhayn, „*săptămânile de lupte grele consumaseră tăria Corpului Alpin*”.²⁸³ Românii s-au plecat, dar nu au cedat. Trecătoarea Oltului a rămas închisă dușmanului la începutul lui noiembrie.

În puținele zile de relativă acalmie de la începutul lui noiembrie, ambele tabere și-au adus întăriri. DI 216 germană și DI 73 austriacă ne-au alăturat forțelor lui Krafft, în vreme ce Corpul Olt a fost suplimentat cu DI 14. Aceasta din urmă n-a prea făcut altceva decât să compenseze forța sleitei DI 23, care retrăsese jumătate din efective. Cele rămase erau formate în mare parte din soldați „*total neinstruiți*” sau supraviețuitori din unitățile decimate, care au fost grupate încă o dată la repezeală în batalioane improvizate. Așadar, românii nu erau bine pregătiți când Krafft a lansat o nouă ofensivă la 10 noiembrie. În valea Oltului, un tren blindat îi bombarda pe români, dar, așa cum nota Krafft în jurnalul său, acesta făcea „*mai mult zgomot decât pagube*”.²⁸⁴ Atacatorii și-au concentrat eforturile la est de Olt, în direcția orașului Curtea de Argeș. În prima zi, românii au reușit să-l respingă pe inamic în majoritatea sectoarelor, dar, în zilele următoare, au cedat teren. Unele unități au intrat în panică și au fugit sub tirul inamicului. Comandanților li s-a ordonat să pună în spatele liniilor poliție militară care să-i împuște pe cei ce-și părăseau pozițiile. Majoritatea unităților românești au rezistat

---

283 Kaltenegger, *Alpenkorps*, 150; Kabisch, *Rumänienkrieg*, 118-119; *Letzter Krieg*, 5:487-488; Cihoski, „Memoriu”; RRM, 3 (pt. 1): 968, 1031; RRM, 3 (pt. 2): 6, 58, 91; Falkenhayn, *Campania*, 136-137.

284 RRM, 3 (pt. 2): 43, 106-107, 1214-125; RRM, 3 (pt. 2) (D), nr. 711; *Letzter Krieg*, 5:503; Krafft este citat în *Letzter Krieg*, 5:529.

însă, chiar dacă au bătut în retragere.²⁸⁵ Criza de pe Olt, la care s-a adăugat înaintarea simultană a dușmanului pe Jiu, i-a provocat comandantului Armatei I o cădere nervoasă. Generalul Nicolae Petala, care îi luase locul lui Praporgescu cu numai opt zile înainte, dăduse semne de labilitate psihică mai devreme, în Dobrogea. Acum, copleșit de greutatea mării răspunderi ce-i revenea și neputând dormi de ceva vreme, a ajuns într-o stare de „demoralizare totală”. Ulterior, el i-a mărturisit reginei Maria de pe patul unui spital bucureștean că devenise atât de confuz, încât nu mai știa unde îi erau trupele. Un ofițer din misiunea lui Berthelot, trimis să facă investigații, l-a convins pe Petala să solicite un concediu medical, fiind înlocuit de generalul Dumitru Strătilescu. „Vom vedea dacă este mai bun decât celălalt”, nota principele Carol în jurnalul său. „Generalii noștri se prăbușesc unul după altul, fie din incompetență, fie din cauza nervilor”.²⁸⁶

Pe 18 noiembrie, forțele austriece și germane și-au reluat atacul pe Olt. Conform mărturiei dușmanilor lor, românii au rezistat cu cerbicie și au contraatacat adeseori, uneori cu strigăte puternice de „ura” și sunete de goarnă. Nu s-au dat în lături de la lupta corp la corp. Copleșiți însă numericeste și depășiți pe flancuri de trupele inamice infiltrate, puterea lor de rezistență a slăbit, iar Corpul Olt a continuat să cedeze teren în ultima jumătate a lui noiembrie. N-a fost nicio derută;

---

285 AMR, fondul MCG, Armata I, Dare de seamă, 10, 11, 12 noiembrie; Dabija, Armata română, 2:448-449; RRM, 3 (pt. 2): 149-150, 172; RRM, 3 (pt. 2) (D), nr. 705, 714, 720, 738.

286 Rosetti, Mărturisiri, 147; Maria, „Memorii”, 21 noiembrie; Lupașcu-Stejar, Din războiul, 156. Într-un raport detaliat al unui ofițer francez de legătură se vorbea despre o confuzie și o dezorganizare asemănătoare în comandamentul Corpului I de Armată. AMR, fondul MCG, Armata I, Corpul I de Armată, 4 noiembrie; RRM, 3 (pt. 2) (D), nr. 712, 736. Carol al II-lea, rege al României, între datorie și pasiune: însemnări zilnice (București, Editura Silex, 1995), 1:40.

artileria și răniții au fost evacuați, iar tunelurile și podurile au fost distruse.

Prizonieri români capturați pe Olt. Sursa: Martin Breitenacher, *Das Alpenkorps, 1914 - 1918* (Berlin, Vorbut-Verlag Otto Schlegel, 1939).

Multe dintre luptele cele mai aprige s-au dat pentru controlul culmilor, detașamentele germane și austriece de munte, inclusiv cele conduse de Epp și Paulus, atacând vârf după vârf. Apărătorii rezistau până când erau alungați, după care se apărau pe vârful următor. Fiecare succes, recunoștea Falkenhayn, *„era obținut în urma celei mai dificile lupte. Românii se împotriveau cu disperare. A trebuit să fie luat cu asalt fiecare munte. Și chiar dacă în acest mod am capturat o pradă abundentă și mulți prizonieri, a fost nevoie să facem sacrificii serioase în schimbul avansării noastre”*.²⁸⁷

Pe măsură ce luna noiembrie se scurgea, Corpul Olt avea tot mai mare nevoie de efective. În primele două săptămâni, căzuseră prizonieri peste 5.800 de soldați și

---

287 AMR, fondul MCG, Armata I, Dare de seamă, 11, 12 noiembrie; Letzter Krieg, 5:529-531; Breitenacher, *Alpenkorps*, 117, 119, 123, 126; Kaltenegger, *Alpenkorps*, 153; Falkenhayn, *Campania*, 137; KA (Mtinchén), *Alpenkorps*, la, Bund 35, „Betrachtungen”, 13 noiembrie.

ofițeri. Tendința a continuat. Pe 16 noiembrie, au fost capturați încă 1.800 de români, pe 17, 2000, iar pe 18, 2.800. DI 14, care sosise de curând cu un efectiv de 12.000 de oameni, era deja diminuată la 42 de ofițeri și 2.974 de soldați. O evaluare făcută de comandantul unui detașament românesc era valabilă pentru multe alte detașamente: *„Valoarea trupelor, ca și a ofițerilor, este mult inferioară în condițiile unui moral scăzut... Infanteria este alcătuită din rămășițe ale batalioanelor... o mare parte a personalului de serviciu și cei pierduți de diversele unități ale diviziei pe care i-am găsit pe drumul de retragere”*. Dușmanul era uimit că trupele române, *„învinse de multe ori, obosite, fără experiență în războiul de tranșee și vulnerabile la focul artileriei, s-au... luptat de asemenea cu vitejie și tenacitate în multe puncte”*. Această rezistență îndârjită a ceea ce mai rămăsese din cele trei divizii ale Corpului Olt, plus întăririle sub forma DI 8, care a sosit pe 19 noiembrie, a împiedicat înaintarea forțelor lui Krafft prin trecătoare până la sfârșitul lunii. Abia după ce inamicul a străpuns trecătoarea învecinată de pe Jiu și a depășit Oltul, românii au renunțat la apărarea trecătorii.²⁸⁸

PRIMA BĂTĂLIE A JIULUI

Ultimul atac, încununat în cele din urmă de succes, asupra pozițiilor defensive din Carpații României a avut loc pe Jiu. Acest defileu era preferatul lui Falkenhayn fiindcă era cel mai scurt și oferea cea mai bună posibilitate de surprindere a inamicului. Aici, românii erau cel mai vulnerabili. Acțiunile restrânse desfășurate de inamic pe acest front în cea mai mare parte a lunii octombrie și nevoia de trupe în alte sectoare determinaseră MCG să diminueze cu opt batalioane DI 11, care apăra Jiul. Două batalioane transferate de la DI

---

288 RRM, 3 (pt. 2): 197, 224; Dabija, Armata română, 2:456-459; KA (München), Alpenkorps, la, Bund 35, „Betrachtungen”, 13 noiembrie; Letzter Krieg, 5:540-542; Ioanițiu, Războiul României, 158; Morgen, Meiner Truppen, 112.

1 de pe Cerna nu erau suficiente. DI 11 era nu doar incompletă, ci și epuizată, aflându-se permanent pe front de la începutul războiului. Împotriva „Grupului Jiu” era aliniată o forță comandată de generalul bavarez Paul Ritter von Kneusst. Ea era compusă din Brigada 144 Infanterie austriacă, DI 11 bavareză, DI 301 germană, Divizia 6 Cavalerie (DC) germană și două batalioane germane de bicicliști. Pe drum se aflau încă DC 7 germană și Batalionul de Vânători de Munte de elită din Württemberg (BVW). Românii nu prea știau cu ce se confruntau. „Potrivit informațiilor noastre”, a declarat ulterior un comandant de divizie, „inamicii din fața noastră erau o divizie germană și ceva cavalerie, însă nu știam de trupele din spatele lor, care îi ajutau”.²⁸⁹

Kneusst a lansat atacul pe 23 octombrie atât pe ramura Surduc, cât și pe ramura Vulcan a trecătorii Jiului. Neavând la început unități de munte, el a folosit infanteria regulată și cavaleria pedestră pentru a ataca înălțimile de deasupra defileurilor. La început, a fost pesimist din cauza zăpezii care căzuse de curând, iar aceste unități nu aveau echipament de munte: bocanci, îmbrăcăminte calduroasă ori animale de povară. În dimineața atacului, era o vreme de toamnă predominant frumoasă. Neta superioritate a trupelor lui Kneusst s-a manifestat imediat. Au fost cucerite câteva vârfuri, iar în zonele mai joase, artileria germană a transformat câmpul de luptă într-un „iad” al exploziilor care a lăsat „terenul plin de morți și răniți”. Retragerea unor unități românești s-a transformat într-o fugă dezordonată spre Târgu Jiu, aflat în sud. Curând, întreaga DI 11 era în retragere. La cererea de întăriri a comandantului ei s-a răspuns că acestea nu sunt disponibile și că trebuie să înfrunte atacul cu ceea ce are. A doua zi, superiorul lui, comandantul Armatei I, generalul Ioan Culcer, a cerut

---

289 Falkenhayn, Campania, 134; RRM, 3 (pt. 1): 786-787, 793-794, 805; Dabija, Armata română, 2:372, Letzter Krieg, 5:491; AMR, fondul MCG, Armata I, Raport nr. 63, 27-29 octombrie.

MCG permisiunea de a executa o retragere generală. Răspunsul dat de la Periș, unde nou-venitul Berthelot propovăduia rezistența cu orice preț, a fost ca generalul Culcer să fie înlocuit cu generalul Ioan Dragalina. Acestuia i s-a ordonat să pună capăt oricărei discuții despre retragere, cedând teren doar pas cu pas, cu permanente contraatacuri. Dragalina, care a preluat comanda la 24 octombrie, era și mai neînduplecat cu oamenii lui: *„Soldații care nu pot înainta trebuie să moară la fața locului, în vreme ce comandanții care dau ordin de retragere vor fi... aduși în fața curții marțiale”*.²⁹⁰

Caracterizând situația drept *„gravă, dar nu disperată”*, Dragalina a ordonat contraatacuri imediate pe centru și pe flancurile inamicului, înainte ca planurile lui să se înfăptuiască, a sfârșit în mod tragic. În a doua zi de la preluarea comenzii, în timp ce făcea turul unei poziții avansate de pe Frontul Jiului, inamicul a început să tragă asupra drumului pe care mergea. Fără să ezite, bravul general i-a cerut șoferului să treacă în viteză prin zona periculoasă. O ploaie de gloanțe s-a abătut asupra vehiculului. Deși toți ceilalți din grupul său au scăpat nevătămați, Dragalina a fost grav rănit la brațul drept. A fost evacuat la un spital din București, unde i-a fost amputat brațul. Din cauza declanșării unei septicemii, moare după două săptămâni.²⁹¹ Într-o perioadă de numai 12 zile, armata română îi pierduse pe Praporgescu și Dragalina, doi dintre cei mai dinamici și mai respectați comandanți de front ai ei.

---

290 Letzter Krieg, 5:492-494; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:253; Kabisch, Rumänienkrieg; 81-82; RRM, 3 (pt. 1): 817-821, 824, 848; Niculescu, Jiu, 52; Căzănișteanu și Rusu, Pe aici nu se trece!, 111-112; Ioanițiu, Războiul României, 138; Anastasiu, Războiul, 354-355; V. Dragalina, Dragalina, 414-415; Dabija, Armata română, 2:388.

291 RRM, 3 (pt. 1): 849, 856, 878. Regina Maria scria în jurnal: „Am stat o vreme cu fiul lui Dragalina... Am plâns întruna.” „Memorii”, 10 noiembrie 1916; V. Dragalina (Dragalina, 428-460) povestește cu lux de amănunte despre moartea generalului.

Pierderea lui Dragalina părea să prevestească prăbușirea apărării românești de pe Jiu. Contraatacurile locale eșuau, iar forțele române continuau să se retragă cu totul. Un batalion s-a predat fără să tragă un foc de armă; ocuparea unor poziții pregătite a fost neglijată. Forțele lui Kneusst au dobândit controlul asupra întregii culmi muntoase și au ajuns la limita pădurii de pe versantul sudic. Unitățile din avangardă se aflau la numai cinci kilometri de Târgu Jiu. O coloană a ajuns chiar la podul de la periferie. Deși orașul era păzit doar de câteva miliții, localnicii li s-au alăturat, baricadând străzile și fortificând casele din apropierea podului. Bătrâni, tineri și chiar femei au pus mâna pe arme. Ei i-au împiedicat pe germani să treacă podul până când a sosit infanteria română și i-a alungat. În dimineața zilei de 27 octombrie însă, se părea că forțele lui Kneusst erau pe punctul de a năvăli în câmpia valahă. Falkenhayn i-a cerut contelui Schmettow să se pună în fruntea cavaleriei sale și să treacă la acțiune. Prizonierii zdrențuiți, care „*făceau o impresie destul de jalnică*” au întărit convingerea germanilor că inamicul era înfrânt.²⁹²

---

292 RRM, 3 (pt. 1): 847,852,860; Dabija, Armata română, 2:394; Falkenhayn, Campania, 125; Letzter Krieg, 5:459; Kirițescu, Istoria războiului, 2:92-93; Anastasiu, Răsboiul, 368-372. „Numai jumătate [dintre prizonieri] erau îmbrăcați în uniforme gri-verzui mai noi. Majoritatea purtau bonete din miță, o combinație inimaginabilă de tot soiul de haine murdare și rupte, cărpe deșirate în picioare și opinci. Mulți erau chiar desculți. Țsta nu prea este eroism. Lipsiți de demnitate personală, ei cerșesc pâine și țigări.” Württembergisches Hauptstaatsarchiv, Kriegsarchiv [KA (Stuttgart)], Württembergisches Gebirgs-Bataillon [WGB], M-130/9, Kriegstagebuch, 20 octombrie, 1/lt. Zluhan și sgt. Petzold, „Das Württembergisches Gebirgs-Bataillon in Rumänien”, 1:11.

* Heldentod în original, în germană, (n.tr.)

Aparenta demoralizare din rândurile forțelor române de pe câmpul de luptă fusese pe măsura confuziei existente la nivelul întregii structuri de comandă după moartea lui Dragalina. În cele câteva zile de tranziție, pe Jiu nu existase o comandă unificată. Până la urmă, conducerea a fost preluată de un comitet după ce comandanții celor mai mari unități s-au întâlnit în seara zilei de 26 octombrie. Ei au decis să aplice imediat planurile lui Dragalina de executare a unui contraatac înainte ca inamicul să-și consolideze poziția pe câmpia de la Târgu Jiu. Trupele lor erau pregătite sufletește pentru atac după ce s-a răspândit vestea morții eroice* a lui Dragalina. În dimineața zilei de 27 octombrie, în timp ce forțele române au atacat centrul și flancurile inamicului, a căzut o ploaie abundentă.

Generalul Ioan Dragalina, comandantul Armatei I.
Sursa: WikimediaComons.org.

Tactica infiltrării și învăluirii a avut succes, deoarece forțele lui Kneusst, neconsolidate încă, erau izolate în

grupuri mici pe un front de 20 de kilometri care se întindea de la sud-vest la nord-est. Deși n-au avut peste tot succes, românii au silit treptat forțele lui Kneusst să se retragă în munții de la nord de Târgu Jiu.²⁹³ Slăbită de luptă, dar nu de cea cu românii, ci de aceea cu ploaia, zăpada și drumurile proaste care le împiedicau aprovizionarea, rezistența germanilor s-a prăbușit brusc, iar forțele lui Kneusst au început o „*retragere totală*”. Recunoscând această uimitoare răsturnare de situație, Kneusst a autorizat o retragere generală în pădure și, dacă era nevoie, chiar la frontieră. Această retragere, potrivit lui Falkenhayn, „*a fost efectuată cu o greutate care abia poate fi înfățișată... Drumurile erau, în multe locuri, înghețate, pline de apă, surpate sau distruse de potop. Chiar retragerea cailor abia a fost cu putință; în cazul tunurilor și vehiculelor, a fost imposibilă. A trebuit ca ele să fie distruse sau împinse în râpi*”.

Locotenentul-major Erwin Rommel, din BVW, care tocmai atunci ajungea pe front, descria astfel o unitate în retragere a DI 11 bavareze pe care a întâlnit-o: „*Păreau cu nervii la pământ... Majoritatea camarazilor lor fuseseră uciși în luptele cu românii... îi descriau pe români drept adversari feroce și periculoși*”.²⁹⁴ Vremea aspră și luptele epuizante și-au pus amprenta asupra tuturor. La 31 octombrie, ambele tabere și-au suspendat operațiile. Pierderile suferite în prima bătălie a Jiului au fost mari. Dacă, în cazul românilor, nu există cifre, inamicul a numărat 2.200 de prizonieri. Pierderile austro-ungarilor și germanilor au depășit 3.600 de oameni. În plus, s-a pierdut mult echipament, inclusiv artilerie de care românii, deja dotați cu tunuri de fabricație germană, s-au folosit din plin. Pentru forțele

---

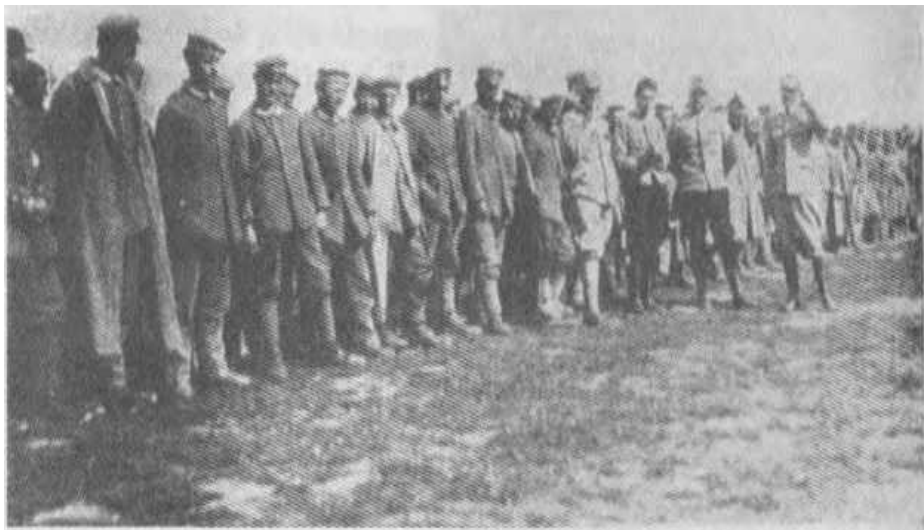
293 AMR, fondul MCG, Armata I, Raport nr. 63,27-29 octombrie; Niculescu, Jiu, 58, 62-72; Kabisch, Rumänienkrieg, 120; RRM, 3 (pt. 1): 894, 925.

294 Falkenhayn, Campania, 127, 137; Letzter Krieg, 5:497-498; Rommel, Attacks, 100-101.

lui Kneusst, a fost, după cum recunoaște Seeckt, „o gravă înfrângere”. Deși nu reușiseră să pătrundă în Valahia, invadatorii de pe Jiu controlau încă înălțimile și cea mai mare parte a trecător.²⁹⁵

A DOUA BĂTĂLIE A JIULUI

În vreme ce românii primeau felicitări pentru victoria lor, Falkenhayn se pregătea să atace din nou, înainte ca venirea definitivă a iernii să spulbere orice speranță de reușită. Pentru ca înfrângerea din octombrie să nu se repete, el a mărit cu mult grupul inițial de luptă al lui Kneusst cu DC 7, DI 41 și DI 109 germane, precum și cu BVW. Această nouă forță de atac, denumită Corpul LIV, pus sub comanda generalului Victor Kühne, dispunea de 40 de batalioane de infanterie și 52 de escadroane de cavalerie. Prin comparație, Grupul Jiu totaliza numai 18 batalioane, un amestec de detașamente ce avea să fie denumit în curând DI 1.

Prizonieri germani capturați pe Jiu. Sursa: Constantin Kirilescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, ed. a II-a (București, Editura Casei Școlilor, 1925).

---

295 Falkenhayn, *Campania*, 135; *Letzter Krieg*, 5:499; Niculescu, *Jiu*, 76; Rabenau, Seeckt, 490; Anastasiu, *Răsboiul*, 381.

Pentru a-și ascunde intențiile de pe Jiu, Falkenhayn a făcut câteva vizite personale ostentative în trecătorile brașovene. Înaltul Comandament român s-a înșelat, crezând că inamicul nu va mai ataca pe Jiu atât de repede după înfrângerea suferită recent. Drept urmare, retrăsese DI 11 pentru a fi reorganizată și nu dispusese înlocuirea ei imediată, în ciuda informațiilor cu privire la prezența unor noi unități inamice. După ce că DI 17 a fost repartizată tardiv apărării Jiului pe 14 noiembrie, sosirea ei a fost întârziată și mai mult de deraierea unei tren. MCG se bizuia pe faptul că armatele sale vor rezista inamicului vreme de opt zile în speranța că mult-promisa ofensivă a Armatei a IX-a ruse în cooperare cu Armata de Nord va abate atenția inamicului. Era o speranță deșartă.²⁹⁶

Între timp, pe 11 noiembrie, Kühne a inițiat un atac coordonat în trecătoarea Jiului. În vreme ce infanteria și artileria germană au lovit pozițiile românești din defileu, BVW a primit ordin să efectueze o manevră de Bancare pe înălțimile de la vest. Rommel, dând deja dovadă de cutezanța și determinarea care-l vor caracteriza, și-a condus compania în timpul traversării terenului extrem de accidentat și a ajuns în șaua munților. Chiar supraviețuirea la înălțimi de 2000 - 2.500 de metri pe vreme rea, nemaivorbind de luptă, a reprezentat un test dificil pentru BVW. Uzi din cauza ploii continue și lipsiți de posibilitatea de a face foc, mulți soldați s-au îmbolnăvit. Hrana trebuia să fie procurată prin jaf; prinderea unei vaci românești a produs mare bucurie tuturor. Suferințele îndurate din cauza vremii au încetat abia când s-a ajuns într-un sat, iar locuitorii români au fost alungați din casele lor. Pe 12 noiembrie, la Vălari

---

296 Berthelot, *Memoires*, 9 noiembrie; Falkenhayn, *Campania*, 141; Letzter Krieg, 5:524-525; Dabija, *Armata română*, 3:13; Niculescu, *Jiu*, 103; AMR, fondul Grigorescu, Ferdinand către armatele I, a II-a, de Nord, 14 noiembrie, fondul MCG, MCG către Armata a II-a, 29 noiembrie; RRM, 3 (pt. 2): 232-234, 247; Kirițescu, *Istoria războiului*, 2:140-141; Ioanițiu, *Războiul României*, 159.

Curpenel, un puternic contraatac al românilor a ținut pe loc unitatea lui Rommel vreme de o zi întreagă și până după căderea întinericului. Românii au atacat în valuri, pentru a fi respinși de fiecare dată de o putere de foc superioară, datorată mai ales mitralierelor grele ale germanilor. A doua zi dimineață, numărând sutele de români morți pe câmpul de luptă, Rommel s-a minunat că aceștia „*au atacat în mod repetat*” și au perseverat împotriva extraordinarei sale puteri de foc. Alți membri ai BVW și-au lăudat și ei dușmanii pentru „*vitejie și tenacitate*”, dar au subliniat că aceștia au fost „*secerați de focul nostru nimicitor*”.²⁹⁷

În vreme ce BVW a cucerit înălțimile, forțele germane din centru au atacat direct spre Târgu Jiu. Timp de două zile, românii le-au ținut piept la Bumbești, rezistând bombardamentului devastator al artileriei și repetatelor atacuri cu grenade și mitraliere ale infanteriei. Pe 12 noiembrie însă, rezistența românilor a cedat. Forțele lui Kühne dețineau acum controlul total asupra drumului din trecătoare. El s-a pregătit imediat să trimită grosul infanteriei și artileriei sale, precum și cele două divizii de cavalerie ale contelui Schmettow pe câmpia din jurul orașului Târgu Jiu. Acesta a fost ocupat pe 15 noiembrie după o scurtă împotrivire a câtorva miliții românești. Mulți civili fugiseră de teama „*barbarilor*” germani, care le luau casele și animalele. Descriind Valahia ca fiind „*cu adevărat o țară în care curge lapte și miere*”, membrii BVW s-au cazat confortabil și au mâncat „*aproape zilnic supă de pui*”.²⁹⁸

---

297 KA (Stuttgart), WGB, M-130/9, Kriegstagebuch, 9-13 noiembrie; H. Lanz, Die Württembergischen Gebirgs- u. Sturmtruppen im Weltkriege, 1914-1918 (Stuttgart, Bergers, 1929), 60, 65; Rommel, Attacks, 102-106, 109, 113-114; KA (Stuttgart), WGB, M-130, Erwin Rommel, „Gefechtsberichte”, 18 noiembrie, M-130/9, Zluhan și Petzold, „WGB in Rumanien”, 2:14-18, 3:2; Letzter Krieg, 5:526, 531.

298 RRM, 3 (pt. 2): 256-258, 269, 283, 288; Ioanițiu, Războiul României, 159; WGB, M-130/9, Zluhan și Petzold, „WGB in

Germanii n-au zăbovit mult în Târgu Jiu. Generalul Seeckt, care a vizitat orașul a doua zi după cucerirea lui, a pledat în favoarea unei lovituri rapide în sud și est înainte ca zăpada să facă drumurile impracticabile. Kühne a acceptat ideea și le-a ordonat trupelor sale să se grăbească. A fost surprins când comandamentul român a hotărât să opună rezistență pe înălțimile situate chiar la sud de Târgu Jiu.²⁹⁹ Nedându-și încă seama de uriașa superioritate a inamicului, românii plănuiau să reziste cu DI 1 întărită cu DI 17, o parte a acesteia aflându-se încă pe drum. În plus, detașamentele de pe Olt și Cerna aveau să atace flancurile inamicului. După o luptă care a durat două zile, de pe 16 până pe 17 noiembrie, frontul românesc a fost străpuns, iar cavaleria lui Schmettow a năvălit pe câmpia valahă. Luptând cu disperare să-și apere patria, românii au suferit pierderi catastrofale. Dintr-un regiment, trei sferturi zăceau pe câmpul de luptă, morți sau răniți, iar restul au fost luați prizonieri. DI la fost redusă la 1 800 de oameni, iar DI 17, la 2000. Ceea ce a rămas din Grupul Jiu s-a retras „în mare dezordine”. După victoria inamicului pe Jiu, întreaga apărare a Carpaților Meridionali era compromisă.³⁰⁰

9

Bătălia pentru Valahia PIERDEREA OLTENIEI

După străpungerea barierei Carpaților la Târgu Jiu, forțele austro-ungare și germane, conduse de cavaleria lui Schmettow, au pornit-o în grabă spre sud, pătrunzând în inima Olteniei.³⁰¹ Infanteria urma îndeaproape, fiind

---

Rumanien”, 2:14-18, 3:2; Letzter Krieg, 5:526, 531.

299 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:267-268; Falkenhayn, Campania, 146-147. Falkenhayn s-a plâns OHL că Seeckt a făcut o vizită pe front fără știrea lui. Rabenau, Seeckt, 499.

300 AMR, fondul MCG, Armata I, rapoartele nr. 83, 85, 19, 20 noiembrie; RRM, 3 (pt. 2): 298-306; Niculescu, Jiu, 108; Letzter Krieg, 5:534, 535; Kirițescu, Istoria războiului, 2:144-152.

301 Oltenia este numele tradițional dat acelei regiuni a Valahiei situate la vest de râul Olt, în vreme ce partea de est a Valahiei este

încetinită doar de refugiații înspăimântați și de carele lor cu boi, care trebuiau să fie împinse în afara drumurilor. Comandamentul român n-a vrut să organizeze rezistența în Craiova și în jurul orașului ca să „*nu-l expună inutil bombardamentului*”. Al doilea mare oraș al României a fost ocupat pe 21 noiembrie. Kühne le-a făcut o bucurie oamenilor săi dându-le o zi de odihnă și permisiunea să viziteze locurile interesante. Aceștia s-au minunat de „*palatele milionarilor*” de la Craiova, care făceau un contrast izbitor cu sărăcia pe care o văzuseră în orașele mai mici ale României.³⁰²

Înaintarea rapidă a inamicului în Oltenia a tăiat DI 1 română în două, izolând detașamentul Cerna și alte unități situate de-a lungul Dunării. Drept urmare, comandamentul Armatei I le-a ordonat să se retragă în marș forțat spre est. Când s-a aflat la MCG, Berthelot, neliniștit de faptul că această manevră avea să-i deschidă inamicului drumul spre Dunăre, „*a reacționat într-o manieră violentă*”. „*În numele Antantei*”, i-a declarat el regelui, „*cer ca detașamentul Cerna să rămână pe poziții*”. MCG a ordonat imediat ca unitatea respectivă și celelalte dispuse de-a lungul Dunării „*să reziste până la capăt*”. În cazul în care capturarea devenea iminentă, ele trebuiau „*să arunce toată artileria în Dunăre*” și „*să lupte ca partizani*”. Ele chiar au rezistat, atacate din toate părțile nu doar de forțe austro-ungare și germane, ci și de comitagii bulgari îmbrăcați în piei de oaie, care treceau Dunărea în căutarea prăzii. După un „*calvar de două săptămâni*”, supraviețuitorii s-au predat. Au fost sacrificate patru regimente, circa 10.000 de soldați, printre care și patru dintre cei mai buni comandanți ai

---

numită Muntenia. A se vedea Ian M. Matley, „The Geographical Background”, în *Romania. A Profile* (New York, Praeger, 1970), 9-77. 302 Lanz, *Sturmtruppen*, 67; Adrian-Silvan Ionescu, „Amintirile de front și de prizonierat ale unui ofițer român, 1916-1917”, *Revista istorică* 11, nr. 5-6 (2000): 467-468; AMR, fondul MCG, Armata I, DI 1, raport, 18, 20 noiembrie; Zluhan și Petzold, „WGB in Rumänien”, 3:6.

armatei române, de care era mare nevoie în altă parte.³⁰³

Pătrunderea unor puternice forțe inamice în vestul Valahiei a declanșat la MCG o controversă în privința strategiei. Ofițerul rus de legătură, generalul Mihail Beliaev, susținea o retragere planificată spre est pentru a conserva structura și resursele armatei române. Lui Berthelot, acest lucru i s-a părut suspect, la fel ca sfatul de mai înainte al lui Alekseev de a abandona Valahia. El a propus în schimb ca românii să lanseze o contraofensivă de anvergură pe râul Olt, singurul obstacol natural important de la vest de București. Dacă reușea, această ripostă și venirea iernii puteau întârzia înaintarea inamicului suficient de mult pentru ca întăririle rusești să sosească, iar ofensivele Aliatilor de pe alte fronturi să aibă impact. Opinia lui Berthelot a avut câștig de cauză nu doar datorită enormei lui influențe asupra regelui, ci și datorită faptului că majoritatea românilor nu erau încă resemnați pentru a ceda atât de mult teritoriu, plus capitala, fără o luptă majoră.³⁰⁴

Drept urmare, s-au făcut planuri de creare a unei „*mase de manevră*” speciale care să contraatace pe Olt. Generalul Prezan a fost retras de la comanda Armatei de Nord pentru a conduce această operațiune. Acesta a sosit la Periș pe 23 noiembrie, însoțit de căpitanul Antonescu. Dându-i-se comanda unui grup de armate care includea Armata I, Prezan a plecat în acea seară la noul său cartier general de la Pitești, împreună cu Antonescu și cu șeful de stat major al lui Berthelot, colonelul Victor Petin. Când au ajuns, a doua zi dimineață, li s-au adus la cunoștință două evenimente care făceau imposibilă o manevră pe Olt. Cu o zi înainte,

---

303 AMR, fondul MCG, DI 1 către Armata I, 20 noiembrie; Rosetti, Mărturisiri, 150; Dumitrescu, Jurnal, 140; RRM, 3 (pt. 2): 463-464; Dabija, Armata română, 3:74-75; Defleury, Divizia, 43; Letzter Krieg, 5:573-574; RAPRM, 2:470.

304 RRM, 4 (pt. 1): 28; Berthelot, Memoires, 20 noiembrie; Victor Petin, Le drame roumain, 1916-1919 (Paris, Payot, 1932), 54-62.

cavaleria lui Schmettow, înaintând dinspre Craiova spre sud-est, atinsese Oltul la Stoenеști și capturase un pod pe care românii încercaseră să-l distrugă, dar nu reușiseră.³⁰⁵ DC 6 a traversat repede podul și a continuat spre est, urmată de DI 109 germană. DC 7, comandată de Schmettow, a înaintat spre nord, de-a lungul malului estic, pentru a-i înconjura pe apărătorii români și a acoperi traversarea altor trei divizii de infanterie pe la Slatina și Drăgășani. Bariera Oltului nu mai exista. Și mai important era însă faptul că, tot pe 23 noiembrie, o forță germano-bulgaro-turcească executase un atac, trecând Dunărea pe la Șiștov-Zimnicea, la 35 de kilometri est de Olt.³⁰⁶

TRECEREA DUNĂRII

Spre deosebire de operațiunea românească de la Flămânda, organizată pe moment și în grabă, cea de la Șiștov-Zimnicea a fost plănuită cu meticulozitate și executată ireproșabil. Locul a fost bine ales, la 100 de kilometri sud-vest de București - nu prea departe pentru un atac rapid asupra capitalei, dar nici prea aproape de rezervele românești încartiruite acolo. În acest punct, fluviul era relativ îngust (1.000 de metri) și curgea încet. Pe fluviu erau multe insulițe după care s-au putut ascunde oameni și echipament. Printre aceștia se aflau și pontonierii pe care von Hötendorf îi ascunsese acolo înainte de începutul războiului. Cel mai mare neajuns al acestui loc era faptul că mai fusese folosit în trecut pentru a trece Dunărea, ultima oară în timpul războiului ruso-turc din 1877 - 1878, când armata rusă a construit aici un pod de pontoane.³⁰⁷ Oare românii aveau să-și

---

305 RRM, 4 (pt. 1): 28-29; Rosetti, Mărturisiri, 152. Cei trei oameni însărcinați să distrugă podul au avut numai 100 de kilograme de explozibili și timp insuficient. Tătăranu, Acum un sfert de veac, 35.

306 AMR, fondul MCG, Armata I, DI 1 către Armata I, 24, 25 noiembrie; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:274-275; Falkenhayn, Campania, 158.

307 Regele, Kampf, 110-112; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6277, VO/OKM, 19 august. Alte locuri menționate, Ruse și Turtucaia, au

amintească? De la izbucnirea războiului, se făcuseră pregătiri sub coordonarea comandantului desemnat să conducă atacul, generalul german Robert Kosch. Liniile de tren bulgărești au fost modernizate, au fost construite drumuri noi, durabile, iar podurile au fost consolidate pentru a ușura traversarea oamenilor și artileriei grele. S-a avut mare grijă ca aceste îmbunătățiri să fie camuflate. Corpul LII al lui Kosch era compus din cinci divizii: DI 217 germană, DI 1 și DI 12 bulgară, o divizie mixtă de cavalerie sub comanda generalului german Karl von der Goltz și DI 26 turcă. Ele erau susținute de 64 de baterii de artilerie, multe de calibru mare, tunurile flotei austro-ungare de pe Dunăre și 36 de avioane germane și austro-ungare.³⁰⁸ Data fixată inițial, sfârșitul lui octombrie, a trebuit să fie amânată de câteva ori, întâi din cauza înfrângerilor temporare din Dobrogea, apoi din cauza dificultăților legate de transportul trupelor și artileriei. Pe lângă starea proastă a liniilor de tren, bulgarii nu voiau să-și retragă forțele din Dobrogea, acolo unde se concentra atenția lor, pentru a le folosi într-o invazie a vestului României, care-i interesa foarte puțin. „*Împotrivirea lor pasivă*” n-a fost înfrântă până când Mackensen nu l-a determinat pe țarul Ferdinand să intervină personal.³⁰⁹

Grupul românesc al Apărării Dunării nu era pregătit să opună o dârză rezistență traversării. Alcătuit din DI

---

fost respinse fie pentru că nu aveau căile de comunicație terestră necesare adunării trupelor de atac, fie pentru că erau în afara zonei de operații a flotei austriece de pe Dunăre.

308 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:277; Regele, Kampf, 113-115, 117; Wulff, Donauflotte, 100-101. Inițial, era planificat ca DI 15 turcească să se alăture forței de atac, dar ea a fost reținută în estul Dobrogei pentru a sprijini șovăielnica Armată a III-a bulgară. DI 217 îi lipsea un regiment ce fusese trimis în Macedonia. KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6277, VO/OKM, 13 noiembrie, Fasz. 6408, VO/BGK, 1 decembrie.

309 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6277, VO/OKM, 4, 23, 29 octombrie, 2 noiembrie, Fasz. 6408, VO/BGK, 8, 14 noiembrie.

18, compusă în special din miliții plus trei brigăzi de cavalerie, el era împărțit în trei detașamente aproape egale, care se întindeau de-a lungul fluviului pe o distanță de 210 kilometri. Batalioanele din sectorul de 56 de kilometri în care se afla Zimnicea erau deosebit de slabe, *„insuficient instruite, slab organizate și slab conduse, cu arme depășite... majoritatea fără o singură mitralieră”*. Doar două batalioane se aflau destul de aproape de Zimnicea.³¹⁰ Informațiile deficitare au împiedicat comandamentul român să trimită forțe înaintea traversării. Distras de crizele de pe alte fronturi și indus în eroare de șiretlicurile inamicului, printre care bombardamentele de artilerie și cel puțin o falsă traversare în altă parte, înaltul Comandament român a fost prins complet nepregătit. Indiciile fuseseră ignorate: rapoartele cu privire la mișcările de trupe produse lângă Șiștov; apariția unui număr mare de ambarcațiuni pe râu, inclusiv a unor monitoare austro-ungare; rapoartele posturilor de pe malul românesc cu privire la zgomotele neobișnuite de pe malul bulgăresc; activitatea sporită desfășurată de inamic în fața Zimnicei. În plus, aviatorii englezi, care zburau deasupra Bulgariei dinspre Salonic, au raportat că o întreagă coloană, lungă de 25 de kilometri, se mișca în Dobrogea spre vest. Nu s-a tras nicio concluzie și nu s-a luat nicio măsură de precauție.³¹¹

O ceață deasă plutea deasupra Dunării, ascunzând forțele lui Kosch în timp ce acestea se grupau și se îmbarcau în noaptea de 22 noiembrie. Traversarea a început a doua zi, în zori. Primele grupuri n-au întâmpinat nicio rezistență, astfel încât a început transferul organizat al celor cinci divizii. Fiecare avea aproximativ 20.000 de oameni, 5.000 de cai și 1.200 de

---

310 RRM, 4 (pt. 1): 39; Regele, Kampf, 154-155; Kirițescu, Istoria războiului, 2:181-182; RAPRM, 1:482.

311 RRM, 4 (pt. 1): 43, 46-47; Dumitrescu, Jurnal, 145; Dabija, Armata română, 3:88.

căruțe, transportul acestora necesitând opt-zece ore. Pe 23 - 24 noiembrie, au trecut două divizii. Singura piedică a apărut atunci când soldații bulgari, temându-se de apă, au ezitat inițial să se suie în bărci. Au fost liniștiți și, la scurt timp, traversau Dunărea pe muzica interpretată de fanfarele regimentelor lor. Zimnicea a fost ocupată la ora 14: 30, iar Mackensen a trecut la scurt timp după aceea. El a trimis din vama românească o telegramă prin care-l anunța pe kaizer de succesul operațiunii. A doua zi, la 7: 30, a început construcția podului de pontoane. Acesta a fost terminat în mai puțin de 24 de ore, astfel încât, pe 25 și 26 noiembrie, a trecut restul infanteriei, cavaleriei și artileriei. Spre deosebire de ce se întâmplase la Flămânda, podul și traversarea de la Zimnicea n-au fost periclitate de vase de război sau mine inamice.³¹²

Mica unitate a milițiilor românești care a răspuns strigătului inițial de alarmă pe 23 noiembrie s-a retras cu repeziciune. Primul contraatac serios al românilor a avut loc devreme, pe 24 noiembrie, cu două batalioane aflate sub comanda colonelului francez Ernest Mercier. *„După o aparentă rezistență”*, românii s-au panicat și au fugit. Rămas singur pe câmpul de luptă, Mercier a fost grav rănit. În ciuda acestor ciocniri timpurii, comandamentul român nu și-a dat seama de amploarea pericolului. O misiune românească de recunoaștere aeriană efectuată pe 25 noiembrie a raportat că a văzut un pod, dar nu și trupe pe el ori în vecinătatea lui - exact în ziua în care a trecut pe pod cea mai mare parte a celor două divizii de infanterie, a cavaleriei și a artileriei. Un ordin de operațiuni dat de MCG în aceeași zi ajungea la o concluzie eronată: *„Slabe forțe inamice au traversat Dunărea”*. Berthelot exprima astfel confuzia existentă la nivelul MCG: *„Unii spun că numai un regiment a trecut fluviul pe la Zimnicea... Alții sunt mai pesimiști,*

---

312 Wulff, *Donauflotte*, 101-102; Foerster, Mackensen, 300; Regele, Kampf, 132, 142, 148, 150-152. Numai unu din cinci oameni au avut colac de salvare.

[*spunând că*] *sunt deja trei divizii la nord de Dunăre*". Enervat de ineficiența recunoașterii aeriene, el l-a dat afară pe ofițerul francez care conducea operațiile aeriene comune franco-române.³¹³

O reacție viguroasă a românilor a fost împiedicată și de faptul că, în ziua dinaintea traversării, comandantul Grupului Apărării Dunării, generalul Constantin Christescu, plecase spre Armata de Nord pentru a-l înlocui pe Prezan. Succesorul său a preluat comanda a doua zi, și, chiar atunci, MCG i-a respins propunerea de a trimite toată infanteria și cavaleria disponibilă spre Zimnicea. A ales în schimb să trimită Divizia 2 Cavalerie din vecinătatea Olteniței, situată la 100 de kilometri spre est. Reacția slabă și tardivă a românilor abia dacă l-a deranjat pe Kosch, care și-a dus la capăt operațiunea de traversare și grupare a forțelor.³¹⁴ DI 217 germană a condus atacul, deplasându-se spre București, aflat la nord-est. Cavaleria lui Goltz a pornit spre Alexandria, aflată la nord, patrulele ei luând contact cu DC 6 a lui Schmettow pe 27 noiembrie. DI 1 bulgară, care mășăluia spre est de-a lungul Dunării, a ocupat în aceeași zi Giurgiu. Ei i s-au alăturat forțe bulgare suplimentare, care au trecut fluviul în acel punct și au început să construiască un alt pod de pontoane.³¹⁵ Forțele lui Mackensen se aflau acum la 60 de kilometri

---

313 Mercier către Petin, 24 noiembrie, RRM, 4 (pt. 1): 66-67, 72, 98, 126; Berthelot, Memoires, 25 noiembrie; Dumitrescu, Jurnal, 149.

314 RRM, 4 (pt. 1): 72. Colonelul Tappen, șeful de stat major al lui Mackensen, a considerat rezistența „slabă” a românilor din primele zile ale traversării ca fiind esențială pentru succesul operației. KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 2 decembrie.

315 Falkenhayn, Campania, 165; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:285; Regele, Kampf, 151-152; Dabija, Armata română, 3:285. Ulterior, OKM a regretat faptul că Goltz și Schmettow doar s-au „lovit unul de altul”, în loc să stabilească un contact ferm, greșeală care a avut grave urmări. KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 2 decembrie.

de capitala României.

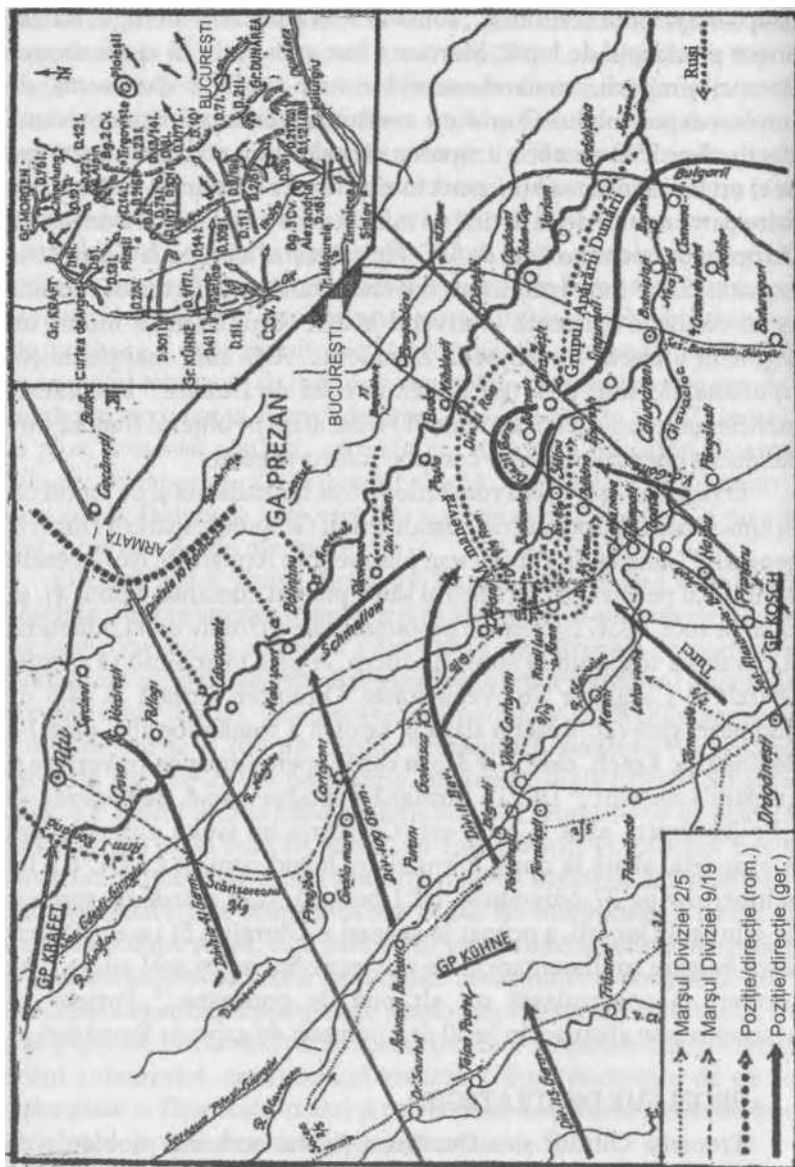
PROBLEME DE STRATEGIE

Trecerea Oltului și a Dunării a ridicat serioase probleme de strategie atât comandanților germani, cât și celor români. Judecând după rapida și dezordonata retragere a inamicului de la Târgu Jiu, Falkenhayn nu credea că armata română era în stare să opună rezistență la vest de București. Intenția lui era să trimită forțele lui Kühne la nord-est, spre Ploiești, lăsându-l pe Mackensen să ocupe capitala. Obiectivul lui era să ajungă la râul Siret înainte de sosirea iernii și a întăririlor ruse. Nefiind convinși că români se vor retrage atât de repede, superiorii lui Falkenhayn n-au fost de acord. Seeckt voia să împartă forțele lui Kühne: aripa stângă să pornească spre nord pentru a face joncțiune cu Krafft, iar aripa dreaptă să se deplaseze spre sud-est, unde se aflau Bucureștiul și Armata de Dunăre a lui Kosch. OH! prefera o strategie precaută de înaintare pe un front larg. Aceste diferențe, exacerbate de vechi antagonisme personale, au dat naștere unui schimb înfierbântat de mesaje telefonice și telegrafice. Falkenhayn considera intervenția lui Seeckt și a OH! o violare a autorității sale de comandant. El a declarat că va accepta dorințele lui Seeckt doar dacă i se va ordona de la OH!. Într-un sfârșit, OH! a acceptat în principiu poziția lui Falkenhayn și, încercând să asigure unitatea campaniei românești, a transferat Armata a IX-a de sub comanda lui Seeckt sub cea a lui Mackensen.³¹⁶

---

³¹⁶ Falkenhayn, Campania, 160-163, 167, 169; Rabenau, Seeckt, 511-514; Foerster, Mackensen, 301; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11 276,289; Kabisch, Rumänienkrieg, 137. Această schimbare n-a rezolvat problema comenzii. Când Falkenhayn a cerut să i se dea controlul asupra forțelor lui Kosch, Mackensen a refuzat. Când Mackensen a cerut de la armata lui Falkenhayn controlul operațional asupra DI 11 a lui Kuhne, OHL a refuzat la început. Jignit, Mackensen i-a trimis lui Hindenburg o telegramă personală în care îl întreba dacă mai avea încredere în el în calitate de comandant. Foerster, Mackensen, 304.

Pentru comandamentul român, trecerea simultană a Oltului și a Dunării de către inamic a creat o problemă strategică și mai spinoasă. „*Deodată*, consemna Berthelot, *toate planurile de manevră pe Olt se năruie. Se ordonă retragerea generală a tuturor unităților Armatei I. Se va încerca apărarea Bucureștiului prin gruparea tuturor forțelor disponibile pe râul Argeș, la vest de capitală*”.

Bătălia pentru București. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României* (București, Institutul de arte grafice, 1922) și Victor AtanasIU, *România în primul război mondial* (București, Editura Militară, 1979).

Dar, adăuga el într-un raport adresat Parisului, *„nu avem suficiente forțe pentru o linie de 150 de kilometri de la Dunăre până la munți. Unica soluție: un război de mișcare, acțiuni în capetele coloanelor germane”*.³¹⁷ Pe 27 noiembrie, când s-au întors la MCG de la Pitești, Prezan și Antonescu aveau un plan concret de acțiune, în care era evidențiat faptul că între forțele lui Kühne de pe Oltul Mijlociu și cele ale lui Kosch de pe Dunăre exista un spațiu acoperit doar de cavaleria lui Schmettow. Prezan a propus să se execute un contraatac folosind masa de manevră ce se constituia pentru de acum imposibila contraofensivă de pe Olt: mai întâi să se *„cadă cu putere în flancul lui Mackensen”* și *„să fie aruncat în Dunăre”*, apoi să se întoarcă spre nord împotriva Armatei a IX-a a lui Falkenhayn.³¹⁸ Potrivit lui Duca, planul lui Prezan *„a fost discutat în amănunțime cu toate autoritățile competente de la MCG, cu Berthelot, cu profeții misiunii franceze. Toți și-au pus mari speranțe în el”*. Vocea criticilor n-a fost auzită. Duca, cel căruia *„speranțele militarilor îi păreau ridicole”*, a păstrat tăcerea. Averescu, căruia nu i s-a cerut părerea, îl considera *„o bătălie pierdută de la bun început”*.³¹⁹ Privind retrospectiv, ar trebui să fim de acord cu el. În acel moment, majoritatea conducătorilor români, ca și consilierii lor francezi, nu erau încă dispuși să predea capitala fără o luptă grea. La baza deciziei lor de a risca o contraofensivă dintr-o poziție strategică extrem de nefavorabilă au stat ipoteze incorecte cu privire la forța inamicului, capacitățile armatei române și probabilitatea

---

317 Berthelot, Memoires, 24 noiembrie; Berthelot către Ministere de la Guerre, 26 noiembrie, SHAT, 17N573; Rosetti, Mărturisiri, 153-154; RRM, 4 (pt. 1): 125.

318 Duca, Amintiri, 2:71-72; Berthelot, Memoires, 26 noiembrie. Planul lui Prezan amintea de manevra folosită de germani pentru a-i înfrânge pe ruși în Prusia Orientală în august-septembrie 1914.

319 Berthelot, Rapport no. 3, 29 noiembrie, SHAT, 16N3168; Duca, Amintiri, 2:71-72, 74-75; Averescu, NZ, 2:86; Dabija, Armata română, 3:102.

unui ajutor din partea rușilor.

Serviciile române de spionaj, care eșuaseră mizerabil, nerecunoscând semnele unei iminente traversări, n-au reușit nici să aprecieze mărimea și componența forțelor inamice pe care masa de manevră avea să le înfrunte. DI 217 germană a fost identificată abia pe 27 noiembrie, DI 1 bulgară, pe 29 noiembrie, iar divizia de cavalerie a lui Goltz, pe 1 decembrie. Românii și-au dat seama că forța invadatoare era alcătuită din cinci divizii pe 2 decembrie, când bătălia era practic încheiată. Informațiile românești despre forțele lui Kühne de pe Olt erau mai exacte, dar nu includeau DI 301 germană, una dintre diviziile de cavalerie ale lui Schmettow și rezerva Armatei a IX-a (două divizii și o brigadă).³²⁰ În schimb, Prezan a supraestimat capacitatea masei sale de manevră de a desfășura complicata operațiune pe care o preconiza. El avea la dispoziție numai patru divizii, DI 2/5, DI 9/19, DI 21 și DC 2. După cum indică și denumirea lor, primele două erau rezultatul contopirii în pripă a diviziilor decimate în campania din Dobrogea. Divizia 21 abia fusese reconstituită după ce suferise pierderi grele în Valea Prahovei. O singură companie cu 150 de oameni putea cuprinde soldați din cinci sau mai multe regimente. Trupele de umplutură erau adeseori total neinstruite. După ce i-au interogat pe ofițerii români luați prizonieri, serviciile germane de informații au ajuns la concluzia că aceste unități refăcute, „*aruncate de-a valma la un loc*”, aveau o „*mică valoare*” și exercitau o influență dăunătoare asupra disciplinei și capacității de luptă a armatei. Chiar și unitățile omogene sufereau de oboseală și deprimare în urma săptămânilor de luptă și înfrângeri. Deși oamenii care formau masa de manevră au pornit supuși la atac, ideea că aceștia puteau înfrânge un inamic superior ca putere de foc, moral și conducere era

---

320 RRM, 4 (pt. 1): 113,132, 157.

o „*inexplicabilă iluzie*”.³²¹

La baza deciziei românilor de a contraataca a stat speranța că aliatul rus își va respecta până la urmă promisiunea de a desfășura o ofensivă viguroasă cu Armata a IX-a din Carpați și cu Armata lui Saharov din Dobrogea. A existat chiar speranța unei intervenții directe în Valahia. Era ea realistă? Vreme de aproape trei luni, apelurile insistente, chiar disperate de ajutor adresate rușilor se dovediseră zadarnice. „*Ei nu ne refuzau propriu-zis, ci se eschivau [și] făceau promisiuni*”, își amintește generalul Coandă, ofițerul român de legătură de la STAVKA. În ciuda acestor dovezi de neimplicare, atât conducătorii români, cât și aliații lor francezi nu puteau să creadă că rușii vor rămâne un simplu spectator la înfrângerea României. În ajunul contraofensivei, MCG își păstra speranța că Armata a IX-a rusă și Armata rusă din Dobrogea vor trece la ofensivă. Deși STAVKA a evitat să-și ia angajamentul de a interveni nemijlocit pe frontul valah, un corp de armată rus a primit ordin să se deplaseze spre vest de-a lungul Dunării. Coandă însă a repetat pe 25 noiembrie un avertisment pe care-l dăduse de câteva ori înainte: „*Eu cred... că, deocamdată, nu avem pe ce să ne bazuim în afară de noi înșine*”.³²²

Berthelot aprobase planul lui Prezan cu un avertisment: „*Da, dar cu condiția să se grăbească și să se atace energetic*”. Acest lucru s-a dovedit a fi cu neputință. Cele trei divizii de atac erau la o distanță cuprinsă între 40 și 78 de kilometri una de alta și se aflau la 60 de kilometri de locul prevăzut pentru atac.

---

321 KA (Munchen), Alpenkorps, la, Bund 34, Nachrichten Offizier [NO], Berichte, 8 noiembrie; RRM, 4 (pt. 1): 15, 120; Socec, Zile de restriște, 28-31; E. Ionescu, Pe Neajlov, 153; Dabija, Armata română, 3:102. Otu rezumă punctele slabe ale planului de operații al românilor în Prezan, 96.

322 Coandă, „Memoriu”, BCS, fondul St. Georges, arhiva Coandă; RRM, 1:653-661; RRM, 2:851-854; Berthelot, Mémoires, 19, 23 noiembrie; Petin, Drame roumain, 93; RRM, 4 (pt. 1): 128-130.

Marșurile lungi produceau întârzieri semnificative și extenuau trupele. Concentrarea și direcția acestor forțe au fost afectate și mai mult de comunicarea inadecvată. Grupul de luptă al lui Prezan nu avea telex ori aparat Hughes, cum se numea pe atunci, iar cablul pentru telefoanele de teren era limitat. Liniile telefonice civile existente erau adeseori tăiate de cavaleria lui Schmettow sau nu funcționau. Trimiterea de mesaje prin curier era o metodă înceată și la fel de nesigură. Observațiile aeriene lipseau. Rezultatul final a fost acela că ideea lui Prezan despre ceea ce se întâmpla pe câmpul de luptă era limitată și învechită. De regulă, comandanții săi de front primeau ordine care nu mai corespundeau situației curente - sau nu primeau ordine deloc. Și mai rău chiar, în cursul bătăliei pentru București, MCG a abdicat practic de la rolul său de supraveghere a operațiilor și de coordonare a masei de manevră cu celelalte armate române.³²³

BĂTĂLIA PENTRU BUCUREȘTI

Ordinul de operații al lui Prezan din 27 noiembrie prevedea ca atacul să înceapă peste două zile. Divizia 21 a pornit imediat din poziția de rezervă, de lângă București, spre sud-vest, de-a lungul drumului național spre Alexandria. Ea a fost întârziată de o coloană de refugiați, înfățișată de locotenentul de 19 ani Emilian Ionescu ca „*un râu viu de oameni panicați și însetați, animale înfometate împotriva cărora regimentul trebuia să-și croiască drum*”. Divizia a ajuns la aliniament pe 28 noiembrie, înlocuind DI 18, care fusese înfrântă crunt de DI 217 germană după ce cavaleria care o însoțea fusese practic distrusă într-o șarjă nesăbuită. Pe 29 - 30 noiembrie, DI 21 a înfruntat singură dușmanul, în timp ce celelalte două divizii de atac erau încă pe drum. Ea a fost zdrobită de artileria germană care „*a transformat în*

---

323 Berthelot, Mémoires, 26 noiembrie; Dabija, Armata română, 3:112, 160, 164, 222, 225, 254, 262, 280, 291; Rosetti, Mărturisiri, 155-157, 181-182, 184; Socec, Zile de restriște, 33, 37.

pulbere pozițiile noastre", după cum își amintește Ionescu. Divizia a fost obligată să se retragă imediat dincolo de râul Neajlov. DI 9/19, aflată lângă Titu, în vecinătatea forțelor lui Kosch, a început să mășăluiască devreme spre sud pe 28 noiembrie. A doua zi, la ora 14, ea a fost oprită de tirul artileriei și al puștilor cavaleriștilor lui von der Goltz. DC 2 română nu reușise să asigure protecție deoarece nu avea ordine, pierzând timpul în marșuri și contramarșuri. Divizia 9/19 a continuat să se deplaseze spre sud, dar a întârziat să dea piept cu dușmanul din cauză că nu sosise Divizia 2/5.³²⁴

Divizia 2/5, care lupta la est de Olt, avea de făcut cel mai lung marș până la locul atacului. Comandantul ei, generalul Alexandru Socec, a fost prevenit pe 27 noiembrie, dar a primit ordine abia a doua zi, la ora 19: 30. Aceste ordine nu conțineau amănunte despre operațiune, dar cereau ca unitatea lui să fie la Drăgănești, situat la 80 de kilometri distanță, în seara următoare. Oamenii au început să se miște spre sud la ora 21: 00 în două coloane situate la 12 kilometri una de alta. După 24 de ore de marș greu, hărțuiți permanent de cavaleria lui Schmettow, ei au parcurs o mare parte a distanței până la locul atacului. Slețiți de puteri, îmbrăcați în uniforme rupte și murdare, cărând cu ei răniții, oamenii nu mai erau în stare să ia parte la ofensivă. În condițiile în care DI 2/5 n-a putut să respecte programul stabilit de el, Prezan a amânat atacul masei de manevră până pe 30 noiembrie. Între timp, DI 9/19 a lui Socec a continuat să mășăluiască spre sud, fiind atacată din nou de cavaleria lui Goltz și apoi de cea a lui Schmettow, respingându-i și pe unii, și pe alții și făcând prizonieri. Prezan a amânat iarăși atacul, de data aceasta până la 1 decembrie, în vreme ce diviziile 2/5 și 9/19 erau pe drum, Divizia 21, atacată puternic de DI 217 germană, fusese obligată să se retragă din nou, de data

---

324 E. Ionescu, *Pe Neajlov*, 55; RRM, 4 (pt. 1): 172-173, 179-182, 200, 202, 239, 275-276.

aceasta dincolo de râul Argeș.³²⁵

În fine, pe 1 decembrie, DI 2/5 și DI 9/19 au ajuns în flancul forțelor lui Kosch. Românii n-au putut să atace decât spre sfârșitul zilei, în parte din cauză că noile ordine ale lui Prezan au sosit târziu și au fost complicate de lipsa unui cifru. La sfârșitul după-amiezii și în cursul serii, ei au respins cavaleria de acoperire a lui Goltz și au atacat flancul stâng și ariergarda DI 217 germane. La ora 18: 00, a început o luptă grea lângă Bălăria, și a continuat în cea mai mare parte a nopții și zilei următoare (2 decembrie). Pierderile germanilor au fost grele, incluzând 2000 de prizonieri. Regimentele diviziei au fost reduse la 800, 500, respectiv 300 de oameni. DI 217 a fost silită să se retragă de la Argeș și să formeze o apărare compactă împotriva atacului concentric al celor trei divizii românești. Situația DI 217 a devenit „*extrem de critică*”. Dacă ea nu rezista, legătura celorlalte divizii ale lui Kosch cu podurile avea să fie în pericol. Alarmat de această perspectivă, Mackensen i-a transmis lui Falkenhayn două apeluri ca o parte dintre forțele lui Kühne să fie trimise în sud pentru a acorda ajutor. Conform AOK, acesta era „*momentul de vârf*” al crizei Armatei de Dunăre.³²⁶

În toată armata română, s-au răspândit informații exagerate cu privire la succesul timpuriu al masei de manevră. Generalul Strătilescu îi informa pe comandanții Armatei I, pe care o conducea, că „*dușmanul fuge în dezordine spre Dunăre, având tăiată retragerea spre pod*”. Din nefericire, Prezan și statul său major au împărtășit acest optimism nejustificat. Într-un ordin aruncat dintr-un avion, ei cereau ca atacul să continue

---

325 Socec, Zile de restriște, 34, 41; Kirițescu, Istoria războiului, 2:204-205; RRM, 4 (pt. 1): 195-198, 208-209, 228-229, 261; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 2 decembrie.

326 RRM, 4 (pt. 1): 260, 265nl, 278; Socec, Zile de restriște, 40-43; Falkenhayn, Campania, 173; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:294; Kiszling, „Feldzug”, 32; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 4 decembrie.

pe 3 decembrie „fără întrerupere”. Într-o anexă, Prezan adăuga: *„Situția generală cere indiscutabil ca acțiunea să se termine în cel mai scurt timp cu putință... într-o manieră definitivă în cursul zilei de 3 decembrie”*. Aceasta, împreună cu evacuarea preliminară a MCG de la Periș la est de Buzău, indică faptul că românii înțelegeau că bătălia pentru București putea fi pierdută.³²⁷

Scepticismul lui Falkenhayn cu privire la contraatacul executat de români la vest de București îl făcuse să desconsidere solicitările inițiale ale lui Mackensen de a întări forțele lui Kosch. Cu toate acestea, în după-amiaza zilei de 1 decembrie, doi ofițeri români de stat major au fost prinși într-un automobil răstăcit în spatele liniilor germane, pe cursul superior al Argeșului. În posesia lor se aflau documente care dezvăluiau esența planului lui Prezan.³²⁸ Bazându-se pe noile informații, Falkenhayn a ordonat aripii drepte a armatei lui Kühne să se întoarcă și să atace masa de manevră. DI 11 bavareză a pornit imediat în marș forțat spre sud. Documentele interceptate i-au mai dezvăluit lui Falkenhayn faptul că deplasarea DI 2/5 și a DI 9/19 spre sud crease un spațiu gol în frontul românesc. El a ordonat restului diviziilor lui Kühne să exploateze acest spațiu, avansând repede spre Argeș cu scopul de a le tăia forțelor române calea de retragere. În plus, a fost adusă în prim-plan DI 26 turcă, care fusese ținută în rezervă.³²⁹

La primele ore ale zilei de duminică, 3 decembrie, masa de manevră se pregătea să-și reia ofensiva așa cum ordonase Prezan. Ofițerii și-au vizitat trupele la revărsatul zorilor, încurajându-le în vederea atacului.

---

327 Dabija, Armata română, 3:267, 271; RRM, 4 (pt. 1): 330; Dumitrescu, Jurnal, 159.

328 RRM, 4 (pt. 1): 260. Copii ale acestor documente (în traducere germană) se păstrează la KA (Viena), AOK, NA, Fasz. 6281.

329 Falkenhayn, Campania, 172-176; Kiszling, „Feldzug”, 33-34; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 2 decembrie.

Niciunul nu știa că DI 11 bavareză, care se apropia dinspre nord, era practic lângă ei. DC 2 și DI 7 (în rezervă) ale armatei române, însărcinate să acopere spatele, au rămas în mod inexplicabil inactive. Pe la mijlocul dimineții, DI 2/5 a fost atacată brusc pe trei laturi de către bavarezi, turci, cavaleria lui Goltz și DI 217 regrupată. Românii au rămas pe poziție până pe la ora 13. Apoi, au căzut victimă epuizării și demoralizării în urma unei săptămâni de marș și lupte permanente care le redusese deja rândurile aproape la jumătate. Loviți de o „*ploaie de proiectile*” care a făcut „*să se cutremure pământul*”, ei au început cedeze pe toată linia. Incapabil să-și stăpânească trupele, Socec a ordonat retragerea generală. Cartierul său general, bombardat deja cu o zi înainte, a fost transformat acum într-un „*infern*” de artileria inamică. Potrivit propriei sale relatări, trebuie să tragem concluzia că el însuși a suferit o cădere nervoasă. Și-a mutat într-un mod precipitat și băcător la ochi postul de comandă în spate, exacerband panica din rândul soldaților. A doua zi, Socec, vădit zdruncinat, a continuat să se retragă spre împrejurimile Bucureștiului. Comportamentul lui, deși interpretabil, l-a adus în fața curții marțiale pentru acuzația de a-și fi abandonat trupele.³³⁰

Fuga Diviziei 2/5 a obligat divizia învecinată, 9/19, să se retragă și ea. Curând, în ambele divizii domneau dezordinea și panica în timp ce ele se retrăgeau spre București cu dușmanul la numai 300 - 400 de metri în

---

330 E. Ionescu, Pe Neajlov, 118; Dabija, Armata română, 3:287-288, 293; Socec, Zile de restriște, 51-53. La BA (București), fondul Kirileanu, se află un dosar pregătit pentru procesul lui Socec cu o depoziție a ofițerului francez de legătură atașat cartierului general al lui Socec care susținea într-o oarecare măsură afirmația lui Socec potrivit căreia n-a putut face altceva decât să fugă din calea tirului inamic. Socec a fost acuzat de dezertare, degradat și condamnat la cinci ani de muncă silnică. În 1918, guvernul Marghiloman l-a achitat. Lucian Predescu, Enciclopedia Cugetarea (București, Georgescu Delafras, 1939), 791.

spatele lor. Din când în când, soldații români și germani dădeau peste refugiați care se grăbeau să ajungă la râul Neajlov. Găsind podul de pe șoseaua națională atacat de inamic și plin de vehicule și cadavre de oameni și animale, românii au încercat să treacă cu piciorul prin apa rece ca gheața a râului. Mulți au pierit. Cei care au reușit și-au continuat fuga peste râul Argeș, oprindu-se doar la Bragadiru, la 13 kilometri vest de București. Divizia 2/5 număra acum numai 2.500 de oameni, față de cei 10.000 cu câți începuse marșul spre sud cu cinci zile mai înainte. Divizia 9/19 număra 5.000 de supraviețuitori. Ambele divizii pierduseră practic toată artileria. În seara zilei de 3 decembrie, Prezan a ordonat masei de manevră să se retragă în vecinătatea Bucureștiului. Nu era decât o confirmare a retragerii care avusese deja loc.³³¹

Deși planul lui Prezan cu privire la desfășurarea unei contraofensive conținea în sine germenii propriului eșec, după cum s-a menționat mai devreme, este necesar să arătăm că anticipatele atacuri de susținere ale rușilor nu s-au materializat. În Carpații Orientali, Armata a IX-a rusă împreună cu Armata română de Nord au fost silite să înceapă ofensiva împotriva Armatei I austro-ungare. După multe ezitări, rușii au pornit, pe 28 noiembrie, un atac împotriva pozițiilor inamice situate de-a lungul râului Trotuș, care străjuiau importantul pas Ghimeș ce ducea în Transilvania. Victoriile obținute n-au fost mari, între unu și nouă kilometri, dar l-au alarmat pe Seeckt într-atât încât să ceară întăriri de la germani. Ofensiva rusă ar fi putut crea serioase probleme comandamentului austro-ungar și german dacă ar fi continuat cu asiduitate. În schimb, ea a continuat cu o intensitate din ce în ce mai mică vreme de numai zece zile. Frontul n-a fost străpuns, și nici nu s-a creat diversiune în rândul

---

331 RRM, 4 (pt. 1): 357-359; RRM, 4 (pt. 2): 6; E. Ionescu, Pe Neajlov, 126-127; Dabija, Armata română, 3:298.

forțelor din Armata a IX-a germană din Valahia.³³² O ofensivă simultană desfășurată de Armata română de Nord a creat probleme și mai mici inamicului. Ordonându-i-se de către MCG să lanseze un atac coordonat cu rușii, generalul Constantin Christescu a obiectat, susținând că forțele lui erau prea slabe și nu aveau artileria necesară unei acțiuni ofensive. Cei doi subordonați principali ai săi, Eremia Grigorescu (DI 15) și Alexandru Sturdza (Brigada a 7-a Mixtă), erau de aceeași părere. MCG a respins obiecțiile lui Christescu și a repetat ordinul de declanșare a ofensivei. Drept urmare, divizia lui Christescu a lansat, între 30 noiembrie și 2 decembrie, câteva atacuri care, potrivit comandantului inamic, au fost „*adânci, organizate*”, dar „*au eșuat din cauza pierderilor uriașe*”. Sturdza, care ajunsese deja să fie profund nemulțumit de conducătorii României, era pregătit să nu se supună ordinului, în cele din urmă, a reușit să blocheze inițierea acțiunii de către brigada sa până când ordinul de atac a fost revocat. După aceea, forțele rusești și românești din Carpații de Nord au desfășurat numai operațiuni la scară mică.³³³

De asemenea, în bătălia pentru București, a existat o slabă susținere din partea forțelor ruse rămase în Dobrogea, chiar dacă acestea beneficiau de o superioritate numerică evidentă ca urmare a retragerii unor unități germane și bulgărești în vederea trecerii Dunării la Șistov-Zimnicea. Un ordin de atac dat de Saharov pe 24 noiembrie a avut slabe rezultate și a fost abandonat după două zile. La fel, niciun ajutor efectiv n-a venit din partea Corpului European IV rus, care fusese

---

332 Letzter Krieg, 5:577-583; Rabenau, Seeckt, 515-516; Dabija, Armata română, 3:453; RRM, 4 (pt. 1): 426-433.

333 Sturdza, „Jurnal”, 26, 28, 30 noiembrie, 3 decembrie; Dabija, Armata română, 3:128-129; RRM, 4 (pt. 1): 436-440; KA (Stuttgart), Nachlass General Friedrich von Gerok, „Kämpfe der Armee Gruppe Gerok in den rumänisch-siebenbürgischen Grenzkarpaten 1916-1917”, 8; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 9 decembrie; Letzter Krieg, 5:581-585.

poziționat de-a lungul Dunării, la est de București. Când a aflat de traversarea inamicului, Coandă a prezentat la STAVKA, în numele regelui Ferdinand, cererea ca Corpul IV să mărșăluiească spre vest pentru a întări Grupul Apărării Dunării. La început, STAVKA a refuzat, dar, după ce Coandă s-a adresat direct țarului, s-a răzgândit și a promis că va trimite două divizii (DI 30 și DI 40). Primul contingent, o brigadă, a ajuns la râul Argeș, la sud de București, pe 1 decembrie. Mackensen a fost foarte îngrijorat când a primit rapoarte cu privire la prezența unor trupe rusești în flancul diviziei bulgare aflate acolo. N-ar fi trebuit să-și facă griji. Rușii nu au întreprins nicio acțiune pe 2 decembrie, o zi critică pentru masa de manevră. Ei au atacat a doua zi, pe la prânz, dar „*fără prea multă forță*”, apoi s-au alăturat românilor care se retrăgeau. Comandamentul lui Mackensen a considerat că neimplicarea rușilor „s-a datorat în special faptului că armata [Dunării], în ciuda situației grele a flancului stâng, a reușit să păstreze terenul câștigat”.³³⁴

RETRAGEREA ARMATEI I

În timp ce masa de manevră ataca forțele lui Mackensen, Armata I română, aflată la nord, se retrăgea sub atacul concentric al Armatei a IX-a a lui Falkenhayn. Trimiterea diviziilor 2/5 și 9/19 pentru a exploata un spațiu gol apărut între forțele lui Kühne și cele ale lui Kosch crease în schimb un gol de 60 de kilometri în frontul românesc. Acesta i-a permis cavaleriei lui Schmettow, urmate de infanterie, să pătrundă spre est fără a întâmpina o mare rezistență. Temându-se că, prin această înaintare, aripa dreaptă a Armatei I va fi încercuită, Prezan i-a ordonat, pe 27 noiembrie, să se retragă 25 de kilometri. Astfel, s-a renunțat la puternicele poziții defensive de la nord de Curtea de Argeș, care stătuseră săptămâni întregi în calea Grupului

---

334 Letzter Krieg, 5:567; RRM, 4 (pt. 1): 342, 373, 378, 380; Coandă, „Memoriu”; Foerster, Mackensen, 302-304; RRM, 4 (nr. 2): 8; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 4 decembrie.

Krafft. Odată începută, retragerea românilor n-a mai putut fi oprită. După ce a ocupat Curtea de Argeș fără opoziție, aripa dreaptă a lui Krafft s-a deplasat spre sud-est, către Pitești, în vreme ce Corpul Alpin a avansat spre est, peste dealurile subcarpatice. Această manevră i-a dezamăgit pe unii dintre oamenii lui Krafft, care sperau să lupte mai ușor pe câmpia românească după săptămâni de lupte în munți. Ei au răspuns cu determinare. Înfruntând ploaia rece, drumurile impracticabile și râurile umflate, parcurgeau până la 30 de kilometri pe zi. Au încercuit Corpul II de Armată român (Armata a II-a), care ținuse în loc Corpul I Rezervă al lui Morgen la Câmpulung din octombrie. Pe 27 noiembrie, Averescu i-a ordonat să se retragă, iar germanii au ocupat orașul evacuat pe 29 noiembrie, la ora 10.³³⁵

Atât Krafft, cât și Morgen s-au îndreptat acum spre est, spre Valea Prahovei, pentru a cuceri „*centura petroliferă*” a României, care se întindea de la Târgoviște până la Ploiești, și pentru a învălui restul Armatei a II-a a lui Averescu, care ocupa încă trecătoarea Predeal. La nord-vest de Târgoviște, forțele lui Morgen au înaintat rapid, producând pierderi enorme românilor care se retrăgeau. Numai pe 30 noiembrie, ei au capturat 3.000 de soldați români, unii dintre ei îmbrăcați în civili; alții au dispărut în obscuritatea satelor de baștină. Un contraatac executat de un regiment românesc de cavalerie a fost respins de o companie germană de bicicliști. Când Morgen a ordonat ca Târgoviște să fie luat cu asalt pe 3 decembrie, apărătorii, relatează el, au „*opus o rezistență hotărâtă și nu au putut fi respinși decât prin luptă la baionetă*”.³³⁶ Orașul a fost ocupat în cele din urmă la ora 14: 30.

---

335 Letzter Krieg, 5:564-565; Dabija, Armata română, 3:137-138, 189; Kaltenegger, Alpenkorps, 159; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:288; Morgen, Meiner Truppen, 112; RRM, 4 (pt. 1): 296.

336 Dabija, Armata română, 3:378-379; Morgen, Meiner Truppen, 113; Weis, Mit einer bayerischen Infanterie Division, 61.

La sud-vest de Târgoviște, DI 14 română a încercat să oprească înaintarea DI 216 a lui Krafft. Contraatacurile ei au eșuat însă, iar comandantul raporta disperat: *„Nu mai este cu putință să se reziste nicăieri. Trupele fug în dezordine... Cartierul general al diviziei este amenințat de cavaleria inamică. Rog ordonați urgent ce trebuie făcut”*. A doua zi, în timp ce divizia a continuat să se retragă dincolo de Argeș, unele unități ale ei au fost capturate în întregime. Divizia 13, adusă din rezervă, a contraatacat la ordinul energicului ei comandant, colonelul Henri Cihoski, dar n-a reușit să restabilească situația. După aceea, cele două divizii au fost combinate ca Divizia 13/14, sub comanda lui Cihoski. Împreună, ele numărau nu mai mult de 4.000 de oameni. Din nefericire, pe 2 decembrie, în prima sa zi în noua funcție de comandant, Cihoski a fost grav rănit, asemenea colonelului francez Georges Dubois, care comanda un regiment. Divizia a fost respinsă în dezordine, retrăgându-se în totalitate la est.³³⁷ La sud de Morgen și Krafft, Corpul LIV al lui Kühne înainta și el cu rapiditate. DI 1/17 română îl înfrunta practic singură după ce masa de manevră a fost trimisă în sud. Singura rezervă disponibilă (DI 10) tocmai își refăcuse forțele la Ploiești și era încă la 45 de kilometri depărtare. Pe 30 noiembrie - 1 decembrie, DI 1/17 a putut să respingă atacurile puternice ale DI 301 germane și chiar să recucerească o parte a poziției pierdute mai înainte, dar cu sacrificii. În raportul întocmit după acțiune, comandantul avertiza că întreaga capacitate de luptă a oamenilor săi erau îndoielnică: după trei luni de bătălii neîncetate, *„rămâne [doar] o mână de ofițeri de carieră”* care să conducă *„fragmentele”* diviziei. Ordinele sale de apărare a malului estic al Argeșului n-au putut fi îndeplinite. Patrule inamice ajunseseră deja la podul de la Ionești. Cea mai mare parte a diviziei a reușit să

---

337 Dabija, Armata română, 3:194, 248-249; RRM, 4 (pt. 1): 223, 255, 298, 323.

treacă râul prin alt loc, dar a trebuit să abandoneze multe piese de artilerie. Pe partea cealaltă, *„toate drumurile erau pline de patrule inamice”*. DI 8 învecinată era ea însăși într-o stare de dezintegrare. *„Încercuiți din două părți”*, raporta comandantul Batalionului 69 Infanterie din cadrul acesteia, *„oamenii, în cel mai înalt grad de indisciplină, s-au retras în dezordine și n-au putut fi opriți nici de ofițeri, nici de tirul artileriei”*. Pe 2 decembrie, un batalion german a ocupat cartierul general al diviziei, capturând statul major și arhivele, singur comandantul scăpând *„în mod miraculos”*.³³⁸

După cedarea Argeșului, retragerea românilor s-a accelerat, iar haosul a sporit. Patrulele inamice operau departe în spatele unor grupări mari de trupe românești. Comandantul Corpului I a fost uluit când un car blindat german i-a bombardat cartierul general de la Găești. Toate drumurile care duceau spre est erau pline cu trupe în retragere, convoaie și care ale refugiaților. Divizia 10, care a sosit până la urmă cu misiunea de întărire, a fugit în dezordine la prima întâlnire cu inamicul. Comandantul ei a mărturisit că era *„complet dezorientat și nu mai era stăpân pe trupele sale”*. Relatarea personală a căpitanului A.-S. Ionescu surprinde atmosfera din timpul fugii spre est a Armatei I: *„În mult mai multe județe, Olt, Argeș, Ilfov, Teleorman, Dâmbovița și Prahova, a fost foarte deprimant, cu marșuri forțate, odihnă puțină, nesiguranță, indecizie, ordine contradictorii și o retragere total dezorganizată, fără măcar o bătălie, fără măcar o formă de rezistență”*.³³⁹ Pe 4 - 5 decembrie, linia frontului urma cu aproximație calea ferată București -

---

338 Anastasiu, Răsboiul, 421-422; Dabija, Armata română, 3:196-197, 216, 281, 283-287; AMR, fondul MCG, Armata I, DI 1, Raport nr. 98, 3 decembrie; RRM, 4 (pt. 1): 298-299; Maiorul Georgescu către RI 69, 30 noiembrie, KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6281, VO/OKM.

339 Anastasiu, Răsboiul, 420-423; RRM, 4 (pt. 1): 285, 295-296; RRM, 4 (nr. 2): 5, 39-41, 54, 59-62; Dabija, Armata română, 3:307; A.S. Ionescu, „Amintirile”, 468.

Ploiești-Sinaia. Forțele lui Averescu care țineau piept Corpului XXXIX al lui Staabs în trecătoarea Predeal, acum încercuite, au fost obligate să pivoteze spre sud-est, abandonând și linia Prahovei.

OCUPAREA BUCUREȘTIULUI ȘI A CÂMPURILOR PETROLIFERE

Comandamentul român nu anticipase anvergura nici a dezintegrării masei de manevră, nici a retragerii precipitate a Armatei I. Prezan, căruia îi fusese încredințată misiunea de a ține sub control ambele procese, fusese prost informat în permanență. Pe 4 decembrie, MCG a hotărât să ia din nou conducerea operațiunilor de pe front. Pe parcursul discuțiilor inițiale din biroul de operații cu privire la ceea ce trebuia făcut mai departe, colonelul francez Petin a cerut cu aroganță, „*în interesul Antantei*”, să se dea o nouă bătălie lângă Ploiești și București. Un coleg român a protestat: „*Armata noastră ar fi iremediabil distrusă*”. Berthelot, înțelept, a fost de acord cu faptul că trupele române nu mai puteau face un nou efort. El a sugerat un plan de acțiune adoptat de rege la ședința informativă din 5 decembrie. Acesta presupunea o retragere generală de 100 de kilometri spre est, pe linia Râmnicu Sărat-Viziru, unde forțele rusești se grupau și pregăteau poziții defensive. Au fost specificate etape clare ale retragerii, dar, „*dacă dușmanul va ataca, atunci se va evita o bătălie generală, iar retragerea va continua pas cu pas*”.³⁴⁰

Ordinul regelui garanta faptul că Bucureștiul nu va deveni ținta artileriei grele pe care Mackensen o adusese pentru a-l lovi până va capitula. Răspunzând ultimatumului dat de el în 5 decembrie, prin care amenința să distrugă capitala, oficialități municipale, flancate de miniștrii americani și olandezi, s-au întâlnit în afara orașului cu parlamentari germani, asigurându-i că

---

340 RRM, 4 (nr. 2): 23, 57-58; Dumitrescu, Jurnal, 161-162; Berthelot, Mémoires, 4 decembrie; Ioanițiu, Războiul României, 265-266.

orașul nu era apărat. Acest lucru a fost confirmat în cursul nopții de cavaleria germană și patrulele de bicicliști. În după-amiaza zilei de 6 decembrie, Mackensen, căruia OH! îi acordase onoarea de a accepta capitularea, a sosit într-un automobil decapotabil. În suburbii, locuitorii se uitau „*cu apatie*”. În centru, el a fost surprins să vadă prăvălii deschise și cafenele pline. „*În loc de focuri de tun și pușcă, urale și flori*”, nota Mackensen. El a primit capitularea oficială a orașului înaintea unei mulțimi alcătuite mai ales din membri ai coloniilor germană și austriacă. Pentru feldmareșal, experiența trăită pe 6 decembrie i-a produs o satisfacție enormă. Împlinea 67 de ani. Pentru unii bucureșteni, intrarea germanilor a însemnat o „*noapte de nesomn și teroare*”; parcă „*Dumnezeu își întorsese fața de la noi*”.³⁴¹

Trecerea la autoritatea ocupației inamice a fost bine organizată.³⁴² Soldații germani, amenințați cu curtea marțială dacă jefuiau sau provocau distrugerii inutile, și-au împlinit dorința de a prăda satisfăcându-și în special nevoia de îmbrăcăminte și încălțăminte. Eu au

---

341 Lupu Kostache, „Memorii”, 175 ș.u., BA (București), fondul Kostache; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:303-304; Emil Petrescu, „Lucrare dedicată memoriei lui I.C. Brătianu”, 32-37, AN (București), fondul Berceanu; Foerster, Mackensen, 309-312; Bianu, Însemnări, 1:51.

342 Autoritatea de ocupație, Militärverwaltung in Rumänien, se afla sub comanda personală a lui Mackensen, cu întreg aparatul ei administrativ atotcuprinzător. Deși era, în aparență, un regim de coaliție, germanii controlau aspectele politice și le îngăduiau aliaților lor, chiar și Austro-Ungariei, să joace doar un rol limitat în exploatarea economică a țării. Pentru o descriere a organizării și funcțiilor îndeplinite de Militärverwaltung in Rumänien, a se vedea Kirițescu, Istoria războiului, 3:136-141. Pentru felul în care aceasta interacționa cu populația, a se vedea Lisa Mayerhofer, „Making Friends and Foes: Occupiers and Occupied in First World War Romania, 1916-1918”, în Untold War: New Perspectives in First World War Studies, ed. Heather Jones, Jennifer O'Brien, Christoph Schmidt-Supprian (Leiden, Brill, 2008), 119-149.

caracterizat primirea făcută de români drept „*politicoasă, dacă nu prietenească*”. Turcii n-au fost primiți atât de bine, iar bulgarii, și mai puțin.³⁴³ Mackensen a restrâns accesul în oraș al forțelor proprii, cu excepția unui număr simbolic, pentru a preveni jaful. Trupele bulgare au staționat însă de-a lungul Dunării, iar comitagiii au găsit prilejul să se dedea la obișnuitele jafuri. Ei au prădat Giurgiu, Oltenița și Călărași, incendiind clădiri și fugind cu cantități uriașe de animale, cereale și lucruri de valoare. Unui regiment german de husari i s-a dat sarcina să-i „*împiedice pe bulgarii care fură animale și alte lucruri pentru a le trimite peste Dunăre*”. Flotila austriacă de pe Dunăre a primit și ea sarcina de a opri transporturile dincolo de fluviu. Solicitarea bulgarilor de a primi o parte mai mare din prada de război, care punea în pericol rechizițiile germane și austriece, a continuat să provoace o mare încordare în sânul alianței de ocupație – atât de mare, încât colonelul Hentsch a ajuns la concluzia că ar fi fost mai înțelept ca DI 1 bulgară să fi fost lăsată în estul Dobrogei, iar, în locul ei, să fi fost folosită, la trecerea fluviului, o a doua divizie turcească.³⁴⁴

Tot pe 6 decembrie, trupele germane au intrat în Ploiești. Corpul Alpin a staționat în suburbii, în vreme ce DI 12 bavareză a ocupat centrul orașului. „*Populația ne-a primit cu flori*”, se relatează într-o istorie a unității, „*strigând cu entuziasm «ura Germania»*”. „*Nu se poate*

---

343 Reacționând la rapoarte care vorbeau despre „distrugeri absurde și fără rost”, Krafft își avertizase foarte serios oamenii să evite un asemenea comportament. El le-a ordonat: „Oriunde stați, păstrați locul în bună stare și lăsați-l așa cum v-ar plăcea vouă înșivă să-l găsiți.” KA (München), Alpenkorps, la, Bund 34, Korpsbefehl, 25 noiembrie; Rădulescu-Zoner și Marinescu, Bucureștii, 118-120; Petrescu, „Lucrare”, 38.

344 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6270, VO/OKM, 2, 3, 9 decembrie, Fasz. 6293, 6408, VO/BGK, 24, 26 decembrie; Mittag (Sofia) către Viena, 7 decembrie, HHStA (Viena), PA I, Karton 995; Petrescu, „Lucrare”, 39.

să fi fost români”, comentează un român, lăsând să se înțeleagă că mulțimea respectivă reprezenta minoritățile nemulțumite, ceea ce putea fi adevărat.³⁴⁵

Ploiești, centrul industriei petroliere a României, avea o importanță deosebită pentru Puterile Centrale însetate de combustibil. Blocarea accesului lor la resursele de petrol ale României era la fel de importantă pentru conducătorii aliați. Când guvernul român s-a arătat reticent față de ideea distrugerii facilităților celui mai de preț bun economic al său, guvernul britanic l-a trimis pe locotenent-colonelul John Norton-Griffiths pentru a supraveghea îndeplinirea acestei misiuni. Norton-Griffiths, un inginer britanic care se distinsese în operațiunile de minare de pe Frontul de Vest, a sosit la București pe 18 noiembrie. Pentru că autoritățile române nu s-au arătat prea cooperante, el și-a format o echipă din oficialități și ingineri britanici, aflați în misiune la fața locului, care să desfășoare o campanie rapidă de distrugere a puțurilor și de incendiere a rezervoarelor de petrol. Energic, neînduplecat și adeseori arogant, Norton-Griffiths și-a condus echipa, care cuprindea și români, de la un câmp petrolifer la altul.

---

345 Breitenacher, Alpenkorps, 133; Dabija, Armata română, 3:412; Weis, Mit einer bayerischen Infanterie Division, 66-76; Reich, Durch Siebenbürgen, 57-59.

Distrugerea zonei petrolifere a României. Sursa: J. Weis, *Mit einer bayerischen Infanterie-Division durch Rumanien* (München, Verlag Jos. C. Huber, 1917).

A ignorat șovăitoarea Comisie Petrolieră Română și a speriat autoritățile locale cu personalitatea sa de natură să intimideze. Dacă întâmpina vreo opoziție, scotea revolverul și tuna: „*Eu nu vorbesc limba dumneavoastră*”. Începând cu Târgoviște pe 26 noiembrie, Norton-Griffiths și echipa lui s-au deplasat spre est, operând uneori în spatele liniilor inamicului care înainta. Sondele și utilajele petroliere au fost distruse, puțurile, astupate, iar rezervoarele, golite și conținutul lor, ars. „*Trupele care se apropiau de zona petroliferă*”, își amintește un membru al Corpului Alpin,

„au observat că toate cursurile de apă, în special Prahova, erau acoperite cu pelicule groase, multicolore de țâței și că, la răsărit, tot cerul era negru din cauza fumului și a negurii” care se întindeau pe 100 de kilometri.³⁴⁶ După ce liniile de luptă s-au mutat la est de zona petroliferă, Norton-Griffiths și-a îndreptat eforturile spre distrugerea rezervelor de grâne și a utilajelor industriale. Acest lucru a stârnit o puternică reacție de împotrivire din partea românilor, care-și făceau griji în privința hrănirii oamenilor și a păstrării limitatei infrastructuri industriale. Strategia pământului pârlolit aplicată de Norton-Griffiths a fost mai puțin eficientă în cazul cerealelor greu de ars, însă acesta a lăsat un șir de fabrici și material rulant distruse până la râul Siret. Când Îngerul Distrugerii, cum a ajuns să fie cunoscut, a încercat să-și continue campania de distrugere pe un teritoriu care nu era în pericol să fie ocupat imediat, Berthelot s-a simțit obligat să ceară atașatului militar britanic să *„modereze ardoarea distructivă a lui Norton-Griffiths”*.³⁴⁷

---

346 Robertson către Grey, 30 octombrie, FO către Barclay, 4 noiembrie, PRO/FO 371/2629; Keith Middlemas, *The Master Builders* (Londra, Hutchinson 1963), 274, 280; Dimitri D. Dimancescu, *„A Challenge to Destiny”* (amintiri nepublicate, copyright 2008, Dan Dimancescu, Concord, Mass.), 10-12; Breitenacher, *Alpenkorps*, 133. Germanii au reușit să reînceapă extracția petrolului în februarie 1917, iar după cinci luni, au putut să obțină o producție rezonabilă. Românii au revenit la nivelurile de producție de dinainte de război abia după aproape cinci ani de la încheierea acestuia. Storch către Czernin, 20 martie, HHStA, PA I, Karton 1044; KA (Viena), AOK, VO; Fasz. 6272, VO/OKM, 9 februarie 1917; Maurice Pearton, *Oil and the Romanian State* (New York, Oxford University Press, 1971), 82.

347 Brătianu către Ferdinand, 16 decembrie, AN (Bucureștii, fondul Casa Regală, 4/1916; Berthelot, *Mémoires*, 4 ianuarie. O scurtă relatare făcută de Norton-Griffiths activităților sale se găsește în PRO, Cabinet Papers, 17/163. Raportul mai detaliat al acestuia se găsește în FO 371/2689. Norton-Griffiths și-a continuat ulterior activitatea în Rusia, folosind metodele de demolare pentru a descâlci liniile ferate rusești.

După bătălia de la București, Falkenhayn era hotărât să distrugă în totalitate capacitatea de luptă a armatei române, urmărind-o cu hotărâre și fără preget spre est. Țelul lui era să ajungă la Siret și la sistemul de fortificații al Moldovei înainte ca iarna și sosirea întăririlor rusești să facă imposibilă desfășurarea unor operații ofensive. Refuzând să se abată de la acest obiectiv, el a alungat temerile OH! cu privire la un posibil atac pe flanc pornit de la sud de București și i-a avertizat pe Schmettow și Kühne să nu se lase „*seduși*” de atracția capitalei. În vreme ce forțele lui Kosch, puternic slăbite în bătălia pentru București, se regroupau, Falkenhayn le-a ordonat lui Krafft și Morgen să atace rapid spre Buzău, aflat la nord-est, și apoi spre Șiret. Forțelor române, amenințate de înaintarea lor agresivă, le-a fost cu neputință să realizeze, așa cum dorea MCG, o retragere controlată, „*pas cu pas*”. „*Inamicul nu dădea niciun răgaz, se ținea aproape cu o baionetă în spate*”.³⁴⁸

Înaintarea Armatei a IX-a a fost încetinită nu atât de români, cât de ploaia neîncetată, drumurile impracticabile, podurile distruse, oamenii și caii vlăguiți. Deși unele unități românești din ariergardă au opus o „*rezistență îndârjită*”, după cum recunoaște Falkenhayn, acestea au fost „*aproape anihilate*”.³⁴⁹ Alte unități, inclusiv batalioane, regimente, brigăzi și chiar divizii, s-au trezit izolate în haosul retragerii și au fost silite să capituleze. Pe 6 decembrie, la 25 de kilometri nord de

---

348 Falkenhayn, Campania, 183, 186-188; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:309-310; Dabija, Armata română, 3:317.

349 KA (Stangan), WGU, M-130/9, „Uericht ubee dei Zeit vom 10 Dezember 1916 bis 16 Februar 1917”, 1; KA (Viena), AOK, VO; Fasz. 6270, VO/OKM, Tagcabeeicht, 10 decembrie; Falkenhayn, Campania, 183; RRM, 4 (nr. 2): 64-68, 88; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:305; Reich, Durch Siebenbürgen, 61; Weis, Mit einer bayerischen Infanterie Division, 71.

București, DI 41 germană a încercuit un segment important al DI 10 românești (Armata I). Printre cei 3.000 de prizonieri, s-au aflat statul major și comandantul unității, generalul Constantin Costescu, aceștia fiind capturați în timp ce mâncau la castelul de la Tâncăbești. Masa, începută de români, a fost continuată cu „*musafirii*”, cu care Costescu a discutat în germană despre situația tactică.³⁵⁰ În aceeași zi, lângă Câmpina, DI 4 (Armata a II-a) a fost încercuită, iar comandamentul acesteia, capturat. Fără conducere, unitățile subordonate au încercat să iasă din încercuire, dar n-au reușit. A doua zi, întreaga divizie, cu excepția câtorva oameni, a capitulat. Mediator a fost un preot militar ortodox român care, cu crucea în mână, a intrat în liniile inamice. Un credincios ortodox bosniac din Brigada a 8-a Vânători de Munte austriacă, recunoscând un preot, a îngenuncheat, i-a sărutat crucea și apoi a aranjat o capitulare pașnică. Numărând peste 10.000 de oameni, aceasta a fost cea mai mare unitate care s-a predat după episodul Turtucaia. MCG a reacționat cu neîncredere, întrebându-l pe Averescu: „*Ce s-a ales de Divizia 4... și ce sancțiuni se propun împotriva trădătorilor?*”.³⁵¹

În perioada 23 noiembrie – 7 decembrie, numai forțele lui Krafft au capturat 23.000 de soldați români. Între 1 și 8 decembrie, 60.000 de oameni au căzut în

---

350 RRM, 4 (nr. 2): 82-83; Dabija, Armata română, 3:333; Kabisch, Rumänienkrieg, 163. Această camaraderie între cel prins și cel care-1 prindea nu era singulară, cel puțin printre ofițeri, „Un maior bavarez”, relatează căpitanul A.-S. Ionescu „m-a întrebat dacă am mâncat,... m-a pus la masă cu ei și am mâncat cu toții dintr-o supieră ciorbă de vită cu fasole și legume. Și apoi mi-au dat cafea fără zahăr... și o țigară.” Ionescu a dormit în acea noapte împreună cu ofițerii germani. Ulterior, aflându-se în Craiova în drum spre locul de detenție din Germania, a fost lăsat liber două ore pentru a-i face o vizită conjugală soției la un hotel. A.-S. Ionescu, „Amintirile”, 470-471.

351 RRM, 4 (nr. 2): 64-65, 102; Dabija, Armata română, 3:411, 415-419; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:306; Kabisch, Rumänienkrieg, 163; AMR, fondul MCG, Ferdinand către Averescu 10 decembrie.

mâinile Armatei a IX-a. Multe divizii românești care n-au fost capturate în totalitate nu mai erau acum decât niște „*fantome*”. Diviziile 12, 22 și 23 numărau nu mai mult de 1.000 de oameni fiecare. Diviziile 8, 10, 11, 13/14 și 1/17 pierduseră până la o treime din efective.³⁵² Armata I a lui Prezan era în pragul dezmembrării totale. „Fugarii și rătăciții umplu drumurile în toate direcțiile”, se plângea el. Pe 7 decembrie, nu avea decât o vagă idee despre situația a jumătate dintre diviziile sale; de asemenea, pierduse cu totul legătura cu Armata a II-a. Aceasta era într-o stare ceva mai bună. Averescu, cu obișnuita lui prudență, pusese la punct un plan amănunțit de retragere, astfel încât unitățile din aripa sa dreaptă, din Carpați, au reușit să păstreze o oarecare coeziune. În altă parte, pe lângă capitularea DI 4, diviziile 12, 16 și 22 au început o retragere dezorganizată. Averescu recunoștea față de MCG că acestea *„și-au pierdut toată capacitatea de luptă... Chiar simpla apariție a unei patrule [inamice] provoacă o retragere dezordonată. Nivelul de disciplină a atins o stare alarmantă. Măsurile extreme de reprimare nu mai au niciun efect”*. Criza căreia trebuia să-i facă față comandamentul român era amplificată de tendința generalului Eris Han Aliev, comandantul Corpului IV rus, care apăra linia frontului la sud de București, de a se retrage, lăsând descoperit flancul stâng al Armatei I.³⁵³

O tentativă eșuată din 9 - 11 decembrie de a-l opri pe dușman la râul Cricov, la 30 de kilometri est de

---

352 KA (Viena), AOK, VO; Fasz. 6270, VO/OKM, Tagcaberichr, 9 decembrie; Letzter Krieg, 5:572; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:306; RRM, 4 (nr. 2): 120; Dabija, Armata română, 3:411, 450-451.

Regimentul 2 „Vâlcea”, care fusese completat, pe 5 decembrie, cu elemente de umplutură, a pierdut, pe 6 decembrie, 873 de soldați și ofițeri, iar a doua zi, alți 524. „Jurnal de operații al Regimentului 2 Infanterie «Vâlcea»”, Revista istorică 11, nr. 5-6 (2000), 484.

353 Otu, Averescu, 157; AMR, fondul MCG, Averescu către Ferdinand, 6 decembrie, Prezan către MCG, 12 decembrie; RRM, 4 (nr. 2); 109,158.

Ploiești, a convins MCG că amânarea acțiunii era cu neputință. S-a decis ca retragerea să se facă direct pe linia Râmnicu Sărat și să se ceară rușilor să ocupe cea mai mare parte a frontului.

Trupe române în plină retragere spre Moldova.
Sursa: Muzeul Militar Național.

În apelul românilor era un aer de neputință și o aluzie la interesul rușilor: *„Trupele noastre sunt foarte obosite și nu vor fi în stare să reziste... împotriva trupelor germane... mai bine înzestrate... și cu un moral foarte bun... Situația este critică și privește nu doar soarta noastră, ci și soarta întregului război pentru Rusia”*.³⁵⁴ Toate diviziile românești de pe frontul valah urmau să fie retrase de pe linia frontului, în afară de cinci, considerate cele mai bune. Grupul Apărării Dunării, Armata de Nord și Armata I aveau să fie dizolvate. Urma să rămână numai Armata a II-a, tot cu Averescu la comandă. Ea avea să fie compusă din Grupul Râmnic (diviziile 1, 3 și 6 pe linia frontului, 7 și 12 în rezervă), care urma să apere o mică porțiune a frontului, la nord de Râmnicu Sărat, și Grupul Oituz-Vrancea, format din ceea ce mai rămăsese din Armata de Nord (DI 15, Brigada a 7-a Mixtă), care trebuia să apere culmile Carpaților Orientali. Dintre aceste șapte unități, numai DI 12 și Brigada a 7-a Mixtă erau cu efectivele aproape

---

354 AMR, fondul MCG, MCG către Armata I, 7 decembrie, Iliescu către Prezan, Averescu, 12 decembrie.

întregi; celelalte contau pe un sfert până la cel mult jumătate din efectivul normal.³⁵⁵

REORGANIZAREA COMANDAMENTULUI RUȘO-ROMÂN

Drept reacție la prăbușirea armatei române, rușii au acceptat să ocupe frontul care se întindea de la Râmnicu Sărat până în sud, la Dunăre. Indiferența lor din trecut și letargia în fața repetatelor și freneticelor cereri de ajutor ale românilor dispăruseră. Odată cu căderea Bucureștiului și a înaintării rapide spre est a puternicelor forțe austro-ungare și germane, Moldova a devenit flancul sudic al frontului rus. STAVKA nu avea altă variantă decât să trimită întăriri masive. Mulți români au interpretat întârzierea cu care a venit ajutorul rusesc ca fiind deliberată, rezultatul convingerii lui Alekseev că linia Siretului era „cea mai bună linie de apărare”, după cum i-a declarat pentru prima oară lui Berthelot în octombrie. Masarea de forțe rusești a început cu întărirea Corpului IV al lui Aliev cu câteva unități ale Armatei rusești de Dobrogea, staționate pe malul stâng (nordic) al Dunării. După ce, ulterior, li s-au alăturat forțe rusești suplimentare evacuate din Dobrogea, ele au fost organizate ca Armata a VI-a rusă, sub comanda lui Aliev. În plus, peste o duzină de divizii rusești de infanterie și cavalerie se îndreptau spre linia defensivă care se pregătea la Râmnicu Sărat. Acestea aveau să fie organizate ca Armata a IV-a rusă, sub comanda generalului Aleksandr Ragoza. La nord, trei corpuri de cavalerie rusești au sosit să sprijine Armata a II-a română. În Bucovina, Armata a IX-a rusă, aflată sub comanda generalului P.A. Lecitki, și-a asumat răspunderea pentru o porțiune importantă din frontiera carpatică a Moldovei. La sfârșitul lui decembrie, peste 30 de divizii ruse erau angajate într-un fel sau altul în

---

355 AMR, fondul MCG, MCG, Ordin de operații nr. 26, 14 decembrie. Brigada 7 Mixtă avea să fie transformată în curând în DI 8.

situația din România.³⁵⁶

Lucru cât se poate de înțeles, în schimbul acestui ajutor masiv, rușii au insistat să joace un rol predominant în dirijarea operațiilor. STAVKA prefera ca armata română să fie pur și simplu încorporată structurii de comandă rusești. Românii, temându-se dintotdeauna de dominația rusă, au insistat ca armata proprie și statul major al acesteia să fie complet independente. Ei au fost ajutați de bunăvoința împăratului Nicolae, văr cu regina Maria. Din respect pentru amorul propriu al regelui Ferdinand, el a decretat ca toate trupele rusești de pe teritoriul României să rămână sub comanda oficială a regelui. STAVKA a avut rezerve, dar, după unele negocieri încordate, a trebuit să se mulțumească cu desemnarea generalului rus V.V. Saharov în funcția de șef de stat major al lui Ferdinand. În plus, STAVKA a insistat ca Berthelot, spaima tuturor, să nu participe la operațiuni și să se limiteze la instruirea și reorganizarea armatei române. În practică, noul „*Comandament al Frontului Român*” funcționa destul de bine. Plin de tact și moderat în exercitarea funcției sale, Saharov și-a limitat autoritatea imediată la forțele rusești. La rândul lui, Berthelot și-a exercitat influența cu mai multă discreție.³⁵⁷

Și comandamentul român s-a reorganizat. Pe 14 decembrie, Ferdinand l-a luat deoparte pe Iliescu după ședința zilnică de informare de la MCG. Referindu-se la „*marea insatisfacție care există în public și în partidele politice*”, el l-a anunțat că Prezan îi va lua locul în calitate de șef al statului major. Cererea lui Iliescu de a rămâne ca adjunct al șefului de stat major sau de a i se

---

356 Janin (STAVKA) către Berthelot, 30 noiembrie, SHAT, 17N1457; RRM, 4 (pt. 1): 379-380; RRM, 4 (nr. 2):120-121, 158; Dabija, Armata română, 3:321, 451-452, 507, 526, 636-637; Ioanițiu, Războiul României, 269-272.

357 Pentru o discuție mai amplă cu privire la problema exercitării comenzii, a se vedea Torrey, Romania and World War I, 252-257.

da comanda unei unități de pe front a fost refuzată. În schimb, el a fost exilat într-un post de legătură la Paris.³⁵⁸ Alegerea lui Prezan ar putea părea stranie în lumina eșecului suferit de el în bătălia pentru București. Averescu, cel mai plauzibil candidat, era de neacceptat pentru cei care au luat această decizie: Brătianu, Ferdinand și Berthelot. Pe de altă parte, Prezan avea un trecut comun cu Brătianu, de pe vremea când învățau amândoi la Paris, o relație personală cu regele, binecuvântarea lui Berthelot, *„singurul militar de aici care este cu adevărat capabil”*, precum și susținerea activă a reginei Maria. Refuzându-i-se din nou postul la care râvnea de multă vreme, Averescu a luat numirea lui Prezan ca pe un afront personal, considerându-l nepotrivit pentru funcția respectivă. Deși lui Prezan îi lipseau popularitatea și reputația de care Averescu se bucura în rândul militarilor, cât și în cel al civililor, el avea caracterul și personalitatea potrivită pentru a conduce armata română în procesul de reabilitare a acesteia și în încercările prin care avea să treacă în bătăliile cruciale ale anului 1917. El s-a dovedit a fi o alegere mai potrivită decât înfumuratul, cârtitorul și ambițiosul Averescu.³⁵⁹

BĂTĂLIA DE LA RÂMNICU SĂRAT

Pe la mijlocul lui decembrie, viteza cu care se retrăgeau românii depășise capacitatea Armatei a IX-a de a o exploata. *„Treptat”*, notează Morgen, *„românii au dispărut cu totul de pe câmpul de luptă”*. Cavaleria rusă, unitățile din avangarda întăririlor făgăduite României, a

---

358 Christescu a fost numit șef-adjunct al statului major. Dumitrescu, Jurnal, 179; Rosetti, Mărturisiri, 164. La Paris, Iliescu a devenit renumit pentru corupția practică în legătură cu procurarea celor necesare armatei. „Dossier Iliescu”, SHAT, 6N218.

359 Otu, Prezan, 102-106; Berthelot, Mémoires, 21 decembrie, scrisoare către Louise Berthelot, 22 decembrie; Berthelot către Ministere de la Guerre, 23 decembrie, SHAT, 16N2994; Maria, „Memorii”, 11 decembrie; Averescu, NZ, I:xxvi, 2:99-100; Duca, Amintiri, 2:105; Otu, Averescu, 160-161.

lansat un contraatac temporar, dar și ea avea de gând să se retragă. Falkenhayn a hotărât însă că oamenii lui sunt prea obosiți fizic și psihic pentru a mai continua urmărirea fără întrerupere. Disciplina slăbea și trebuia controlată. Comandanții erau preocupați de impactul pe care inițiativa germană de pace (12 decembrie) îl putea avea asupra spiritului ofensiv al oamenilor lor. Falkenhayn decretase deja o zi de odihnă pe 8 decembrie, iar pe 16 decembrie și-a oprit forțele lângă Buzău pentru aproape o săptămână de pregătire înainte de a-l înfrunta pe dușman la Râmnicu Sărat. După o lună de urmărire de la o margine la alta a Valahiei, infanteria germană avea nevoie de odihnă, îmbrăcăminte și muniție. Caii lui Schmettow erau slabi din cauza lipsei furajelor și trebuiau repetcoviți. În acest timp, batalioanele de la calea ferată au lucrat pentru a redeschide o linie directă prin Carpați către Transilvania. Companiile de geniști au lucrat la îmbunătățirea drumurilor pe care chesoanele și căruțele cu provizii se afundau până la osie. Podurile, în a căror distrugere „*rușii sunt maștri*”, au fost reparate folosind sute de prizonieri care au cărat scânduri și pietră pentru a propti căile de acces nisipoase și mocirloase.³⁶⁰

Acest răgaz a permis forțelor ruso-române să consolideze noua linie de rezistență, care era ancorată în Carpați și în dealurile de la vest de Râmnicu Sărat. După ce a văzut fotografiile aeriene, Falkenhayn a considerat-o foarte puternică datorită reliefului, de aceeași părere fiind și Berthelot și ofițerii săi francezi. Germanii aveau un respect deosebit pentru cavaleria și infanteria rusă, care soseau acum în fiecare zi, întârziate doar de suprasolicitata rețea feroviară română. Saharov a promis să reziste pe linia Râmnic cât mai mult cu putință.

---

360 Morgen, *Meiner Truppen*, 114-115; Dabija, *Armata română*, 3:530, 534-535; Falkenhayn, *Campania*, 193-198; Reichsarchiv, *Der Weltkrieg*, 11:312; KA (München), *Alpenkorps*, la, *Bund 34*, *Bericht* (Krafft), 20 decembrie; Kabisch, *Rumänienkrieg*, 165-166.

Berthelot a făcut apel la mândria sa, reamintindu-i că, în apropiere, se afla o statuie a faimosului general rus Aleksandr Suvorov care comemora victoria acestuia împotriva turcilor la 22 septembrie 1789, pentru care istoria i-a dat apelativul de *Râmnikski*.³⁶¹

Planul de atac al lui Falkenhayn presupunea ca Kühne și Kosch să exercite presiune de-a lungul Dunării, ca Morgen să atace direct Râmnicu Sărat, iar Krafft să-l depășească peste munții de la nord-vest. Pentru acesta din urmă, care comanda acum toate unitățile austro-ungare și germane de munte, înaintarea a fost înceată și grea. Soldații ruși și români „*își apărau pozițiile cu multă înverșunare*”, iar uneori chiar își obligau dușmanii să se retragă în urma unor contraatacuri.

---

361 Falkenhayn, Campania, 193; Berthelot către Ministere de la Guerre, Rapport no. 6, 10 ianuarie, SHAT, 16N2994; Berthelot, Mémoires, 13, 15, 17 decembrie. După al Doilea Război Mondial, trupele sovietice de ocupație au dus statuia în URSS. I. Constantinescu, România de la A la Z (București, Editura Stadion, 1970), 295-296; KA (München), Alpenkorps, la, Bund 34, Bericht (Krafft), 20 decembrie.

Bătăliile de la Râmnicu Sărat, Focșani și din Vrancea, decembrie 1916 - 1917. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Victor Atanasiu et al., *România în anii primului război mondial* (București, Editura Militară, 1987).

Alungați de pe un vârf, ei își reluau rezistența pe următorul. Soldații germani au rămas cu o amintire dureroasă din acest *Weihnachtsschlacht*. * S-au improvisat niște brazi și s-au cântat colinde, dar „Crăciunul”, își amintește Martin Breitenacher, „a fost sărbătorit de trupele Corpului Alpin în jalnicele colibe ale oamenilor de la munte, în parte stând de strajă, în parte patrulând, în parte în luptă cu unități inamice în

zăpadă". „Am petrecut Ajunul Crăciunului în creierii munților, în cele mai nenorocite condiții”, a mărturisit și Erwin Rommel. Vreme de patru zile, a continuat un șir de atacuri și contraatacuri în timp ce forțele lui Krafft își croiau drum peste munți spre o poziție dominantă, la nord de Râmnicu Sărat.³⁶²

Între timp, Corpul I Rezervă al lui Morgen ataca direct Râmnicu Sărat dinspre sud-vest, de-a lungul căii ferate. Pe 26 decembrie, după câteva zile de pregătire cu bombardament de artilerie și infiltrare a pozițiilor avansate, DI 12 bavareză a luat cu asalt o înălțime importantă de la periferia orașului. Controlul asupra dealului a trecut de două ori de la o forță combatantă la cealaltă în mijlocul unor lupte grele, duse la baionetă, înainte ca apărătorii ruși să se retragă. A doua zi, în toiul unor puternice contraatacuri ale inamicului, DI 76 a pătruns în centrul orașului, iar rușii au început să se retragă spre Focșani, la nord-est. Morgen a luat 6.000 de prizonieri, majoritatea ruși. Între 22 și 27 decembrie, Armata a IX-a a capturat 10.000 de oameni. Evacuarea orașului Râmnicu Sărat de Armata a IV-a rusă a determinat Armata a VI-a a lui Aliev de la sud să se retragă înapoi la Siret. În același timp, forțele rusești din Dobrogea au început să se retragă dincolo de Dunăre, ceea ce a dus ulterior la predarea Brăilei și a importantelor instalații portuare de aici. Malul drept (apusean) al Siretului Inferior se afla acum pe de-a ntregul în stăpânirea inamicului.³⁶³

362* „Bătălia de Crăciun”, denumită astfel de germani pentru că s-a dat între 22 și 27 decembrie, (n.tr.)

Falkenhayn, Campania, 195; Letzter Krieg, 5:609 610; KA (Stuttgart), WGB, M-130/9, „Bericht... 10 Dezember 1916 bis 16 Februar 1917”, 5; Breitenacher, Alpenkorps, 138, 140-141; Kaltenegger, Alpenkorps, 171-173; Rommel, Attacks, 115; Dabija, Armata română, 3:569, 574, 579.

363 Morgen, Meiner Truppen, 115-116; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:318-320; Dabija, Armata română, 3:458-459, 566, 570, 574; RAPRM, 1:539; Weis, Mit einer bayerischen Infanterie Division,

Abandonarea de către ruși a liniei Râmnicului, precum și a Deltei Dunării, i-a dezamăgit pe români și a ridicat îndoieli în privința intenției aliatului lor de a apăra măcar Moldova. „[Avem] nădejde doar în Dumnezeu că ne poate sprijini”, scria un ofițer român la începutul lui ianuarie, „fiindcă noi, care am luptat alături de ei, nu putem să ne punem multă nădejde în ajutorul rușilor”. Berthelot a criticat timiditatea lui Saharov și a subapreciat armata rusă: chiar dacă „se compară cu austriecii, nu le ajung germanilor și bulgarilor nici până la degetul mic”. Teamă lui, scria el familiei, era aceea că „va veni o zi când vor abandona Șiretul pentru linia Prutului, iar România va avea aceeași soartă ca Serbia”.³⁶⁴ În realitate, nu exista un pericol imediat ca inamicul să încerce să traverseze Șiretul. Așa cum le explica Falkenhayn celor din OH!, dacă ar fi înfruntat numai armata română, ar fi putut s-o învingă „cu foarte mare probabilitate”. Dar „situația s-a schimbat odată cu apariția unor puternice unități ruse”. Chiar dacă se stabilea un cap de pod pe celălalt mal al râului, ar fi fost greu ca acesta să reziste pe timp de iarnă „fără cantonamente, comunicații și combustibili în această țară atât de săracă și sistematic devastată de ruși”. OH! a fost de aceeași părere, dar a insistat ca Focșaniul să fie cucerit. Falkenhayn avea rețineri. Trupele lui erau epuizate fizic și moral. Comandanții lui se îndoiau ori se opuneau continuării luptelor. Pe de altă parte, Falkenhayn recunoștea faptul că renunțarea la Focșani avea să fie „un sfârșit prost al celei mai strălucite campanii a Armatei a IX-a”. Pentru a-și motiva oamenii să lupte mai departe, și-a instruit comandanții de divizii să dea de veste că ofensiva asupra Focșaniului avea să

93-104; Letzter Krieg, 5:618.

364 BCS, fondul St. Georges, scrisoare către căpitanul S.C.

Lahovary, aproximativ ianuarie 1917; Berthelot către Ministere de la Guerre, Rapport no. 6, 10 ianuarie, SHAT, 16N2994; Berthelot, Mémoires, 31 decembrie, scrisoare către Louise Berthelot, 30 decembrie.

fie ultima.³⁶⁵

BĂTĂLIA DE LA FOCȘANI

Focșani, poarta de comunicare dintre Valahia și Moldova, se afla de o parte și de alta a traiectoriei istorice a incursiunilor rusești în Balcani. Pentru a-l apăra de o asemenea invazie, de care se temeau înainte de 1914, românii fortificaseră orașul, făcând din el ancora unei linii de apărare care se întindea de la Carpați la Dunăre. Între 1888 și 1893, Focșani a fost încercuit cu 15 forturi armate, după proiectul germanului Maximilian Schumann, înzestrate cu tunuri de 150 mm. Și pentru că Rusia era dușmanul anticipat, aceste amplasamente erau cu fața spre nord, est și sud, nu și spre vest – de unde venea actualul inamic. La douăzeci și cinci de kilometri sud de Focșani, au fost realizate fortificații mai puțin complexe la Nămolosa, pe Siret. Între 1914 și 1916, când România punea la punct o alianță cu Rusia, tunurile din ambele locuri au fost îndepărtate și transformate în artilerie mobilă pentru a fi întrebuințate în alte părți.³⁶⁶

Strategia aplicată de Falkenhayn la Focșani era asemănătoare cu cea folosită de el la Râmnicu Sărat. Corpul LIV al lui Kühne avea să atace Armata a VI-a rusă la sud de Focșani, în vecinătatea capului de pod de la Nămolosa. Corpul I Rezervă al lui Morgen urma să atace orașul și trupele Armatei a IV-a ruse care-l apărau. Grupul Krafft avea rolul cel mai important: să înconjoare orașul cucerind înălțimile carpatice de la nord. Acolo, rezista „*Grupul Râmnic*” al armatei române, susținut de o divizie de cazaci. Germanii Breitenacher și Rommel, participanți la evenimente, fac o descriere sugestivă și

---

365 Falkenhayn, Campania, 204-205, 212; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:323; Letzter Krieg, 5:615.

366 Cei cinci ani de lucrări de construcție efectuate la aceste fortificații și la cea asociată lor de la Galați au consumat 50% din bugetul ministerului de război. Ultimul tun a fost luat în noiembrie 1916. IMPR, 5:218-223, 351.

amănunțită a acestei lupte purtate pe munte pe timp de iarnă. Deplasându-se spre nord dinspre Râmnicu Sărat, unitățile lor au mărsăluit oră de oră prin ploaie și zăpadă *„peste culmi înalte și prin văi adânci”*, unde *„nu se văd nicio casă și niciun suflet de om”*. Folosirea animalelor de povară era exclusă, astfel că oamenii erau nevoiți să care singuri mitraliere grele și muniție. În frigul extrem, armele înghețau adeseori și trebuia să fie dezghețate cu alcool.

În pauzele dintre lupte, mecanismele de tragere erau ținute calde cu ajutorul păturilor. Staționând noaptea, oamenii sleiți de puteri se afundau pur și simplu în zăpada mare. În Ajunul Anului Nou, când a fost observat un sat sărac românesc, oamenii *„au început o adevărată cursă pentru cele mai bune locuințe”*. Pe lângă faptul că a luptat cu vremea și cu relieful, Corpul Alpin a trebuit să-i înfrunte pe apărătorii români care *„luptau cu un efort disperat și cu multă înverșunare pe fiecare vârf și culme”*. Câștigurile se obțineau încet, adeseori cu baioneta.³⁶⁷

Cea mai importantă bătălie s-a dat pentru controlul măgurii Odobești, înalte de 1.000 de metri, care străjuiește valea Putnei, la 13 kilometri nord-vest de Focșani. Cucerirea ei avea să compromită apărarea orașului. În timpul luptei, care a început pe 4 ianuarie, atât infanteria Corpului Alpin, cât și cea a Batalionului de Vânători de Munte din Württemberg au primit ordinul să ocupe vârful. Înălțimile măgurii Odobești erau apărate de unități ale DI 3 și DI 12 române. Terenul accidentat și împădurit împiedica folosirea artileriei. Atacul frontal în susul coastelor ar fi fost costisitor. Astfel, a fost conceput un plan de infiltrare și învăluire. Între unități ale Corpului Alpin (care urcau pe panta sudică) și BVW (care urca pe la vest) a început o întrecere amicală pentru cine

---

367 Falkenhayn, Campania, 208-209; Rommel, Attacks, 115; Breitenacher, Alpenkorps, 141-144; KA (Stuttgart), WGB, M-130/9, „Bericht... 10 Dezember 1916 bis 16 Februar 1917”, 3.

ajunge primul în vârf. Erwin Rommel comanda un detașament al BVW, locotenentul Lieb, pe celălalt. Fidel reputației sale de mai târziu, Rommel a condus atacul în mod energic, chiar cu temeritate, aflându-se mereu în prima linie a bătăliei. Când avea îndoieli în privința inamicului, tactica lui era întotdeauna de a ataca. Pe de altă parte, Rommel se pregătea cu meticulozitate, începând cu o atentă recunoaștere a terenului și a inamicului înainte de fiecare operațiune. O rețea de telefoane de campanie, care românilor le lipseau, permitea detașamentelor BVW să-și coordoneze înaintarea. Aici, ca și în alte părți, apărătorii români, dezavantajați de pierderile grele produse în rândul ofițerilor lor cu experiență, au fost luați adeseori pe nepregătite, nefiind în stare să organizeze o rezistență eficientă. Într-un raport întocmit după desfășurarea bătăliei, BVW remarcă: *„Conducerea română pare să nu-și fi propus nimic. Referitor la trupe, ai impresia că acestea umblă pe un teren montan greu și împădurit fără sarcini și ordine precise și fără a avea contact unele cu altele”*.³⁶⁸

Pe pantele sudice, Corpul Alpin a întâmpinat o rezistență mai puternică. Spre deosebire de obiceiul românilor de a fugi și a se preda, despre care vorbește Rommel, Martin Breitenacher descrie înaintarea înceată, după *„lupte aprige, apropiate”* cu românii, în care era folosită baioneta. Un batalion românesc a luptat *„corp la corp”* timp de o oră și jumătate înainte de a fi învins, lăsând în urmă 170 de morți și răniți și pe comandant prizonier. Unitatea Corpului Alpin a ajuns pe culmea cea mai înaltă, *„de unde se puteau vedea contururile orașului și cetății Focșani”*, aflate la o depărtare de zece kilometri. Cam în același timp, au ajuns în vârf și cei din BVW, situație care, după război, a dat naștere unei

---

368 Dabija, Armata română, 3:615; Kaltenegger, Alpenkorps, 176-177; KA (Stuttgart), WGB, M-130/9, „Bericht... 10 Dezember 1916 bis 16 Februar 1917”, 10-13; Rommel, Attacks, 117-118.

controverse legate de cine se putea lăuda cu ocuparea măgurii Odobești. În noaptea respectivă, cele două detașamente ale BVW s-au adăpostit în mănăstirea Târnița de pe coasta de răsărit a măgurii. Tihna lor nu durat mult. Corpul Alpin a sosit în scurtă vreme, și, deoarece comandantul acestuia era mai mare în rang decât Rommel și Lieb, membrii BVW au trebuit să se mute în niște colibe de pământ din apropiere, unde „*au petrecut o noapte îngrozitoare și cumplit de friguroasă*”.³⁶⁹

A doua zi dis de dimineată, pe 7 ianuarie, Rommel a primit permisiunea să coboare pe pantele nordice ale măgurii Odobești spre târgul Găgești și râul Putna. În timp ce conducea o grupă dotată cu arme ușoare și se apropia de sat, Rommel a dat peste „*un număr mare de români... Am înaintat spre inamic, ordonându-i să se predea strigând și fluturând batiste... în sinea mea, eram îngrijorat în privința rezultatului... în cele din urmă, am ajuns până la ei și i-am dezarmat. Le-am spus o poveste gogonată despre sfârșitul războiului*”. Într-o altă întâlnire însă, românii „*ne-au luat la ochi și o ploaie de plumbi a suierat pe lângă noi*” până când ceața l-a ajutat pe Rommel să scape. Când detașamentul lui Rommel a ajuns la Găgești, cei 360 de soldați ai garnizoanei s-au predat fără să tragă un foc. Primarul i-a oferit apoi lui Rommel cheia orașului, împreună cu un dar de 300 de pâini, câteva animale tăiate și un număr de butoaie cu vin. După o noapte liniștită petrecută în locuințe calde și uscate, detașamentul lui Rommel a ocupat poziții în jurul satului, în așteptarea unui contraatac ruso-român – dar n-a avut loc niciunul.³⁷⁰

Măgura Odobești era elementul central al apărării

---

369 Breitenacher, Alpenkorps, 148-149; RAPRM, 1:545; Kaltenegger, Alpenkorps, 177; Rommel, Attacks, 121.

370 Rommel, Attacks, 124-125, 129-130; Dabija, Armata română, 3:615; Kaltenegger, Alpenkorps, 176; KA (Stuttgart), WGB, M 130/9, „Bericht... 10 Dezember 1916 bis 16 Februar 1917”, 4.

din valea Putnei. Când aceasta a trecut în mâinile inamicului, Averescu a ordonat imediat detașamentelor ruso-române din regiunea Vrancea și de la nord s-o cucerească. Acest lucru era cu neputință însă, deoarece forțele austro-ungare și germane se aflau în ofensivă pe toată lungimea frontului. Prin urmare, în seara zilei de 7 ianuarie, forțele ruso-române au început o retragere generală dincolo de râul Putna. Patrurile germane care au cercetat malul răsăritean au fost respinse. Acestea au raportat că malurile înalte și artileria inamică făceau cu neputință luarea cu asalt a râului, cel puțin momentan. Cucerirea înălțimilor dominante ale măgurii Odobești a asigurat de asemenea succesul înaintării Armatei a IX-a spre Focșani. Aceasta fusese amânată când rușii au respins o tentativă a Corpului LIV al lui Kühne de pe 4 ianuarie de a cuceri Nănești, lângă capul de pod Nămolosa, un avanpost pe care primii îl deținuseră la vest de Șiret, lângă un cot al râului. În urma unui contraatac ulterior, Brigada a 144-a austriacă s-a retras, permițând dușmanului să străpungă poziția ocupată de DI 41 germană. Artileria grea s-a pierdut, iar Falkenhayn a considerat situația „foarte critică”; lui Morgen i s-a ordonat să-și amâne atacul asupra Focșaniului. Alte unități germane au fost repede repositionate pentru a face față amenințării. Îngrijorarea a dispărut când o radiogramă interceptată de la ruși a dezvăluit faptul că inamicul nu intenționa să exploateze succesul de la Nănești. Atunci, Falkenhayn i-a dat lui Morgen undă verde să execute un atac direct asupra orașului pe 7 ianuarie. În suburbii, au fost lupte aprige, dar, depășiți de forțele lui Krafft pe râul Putna, rușii au abandonat Focșaniul în noaptea de 7 spre 8 ianuarie. A doua zi, forțele lui Morgen au avansat rapid spre confluența Putnei cu Șiretul.³⁷¹

---

371 Dabija, Armata română, 3:616-617, 621; Kaltenecker, Alpenkorps, 179; Breitenacher, Alpenkorps, 150; Falkenhayn, Campania, 213-216; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:325-326;

Falkenhayn era mulțumit că ajunsese la linia Șiret-Putna. OH! însă nutrea în continuare ideea traversării văii Putnei cu scopul de a folosi drumul de aici pentru a face legătura cu Armata a IX-a și Armata I austro-ungară și pentru ca artileria germană să poată bombarda căile de comunicație românești din valea Siretului mijlociu. Falkenhayn a argumentat că starea de epuizare a oamenilor și instalarea iernii făceau imposibilă desfășurarea altor operații, dar mai ales pentru că unele dintre unitățile sale importante urmau să fie transferate pe alte fronturi. De asemenea, apariția holerei în regiune puneă într-o situație riscantă trupele germane. S-a ajuns la un compromis: OH! a acceptat ca Putna să nu fie traversată, în vreme ce Falkenhayn a acceptat ca forțele lui Kühne să mai încerce o dată să cucerească Nănești. Acest lucru s-a realizat pe 19 ianuarie, dar o porțiune din capul de pod de la Nămolosa a rămas mai departe în mâinile rușilor. Armata a IX-a a trecut în defensivă până în vara lui 1917.³⁷²

OITUZ-VRANCEA

În vreme ce Armata a IX-a ataca Râmnicu Sărat și Focșani, Armata I austro-ungară desfășură o operațiune de susținere la nord, în regiunea Oituz-Vrancea, unde aripa ei dreaptă se învecina cu Grupul Krafft. Scopul ei era să pătrundă în valea Trotușului și să amenințe liniile de comunicație dintre Armata a IX-a rusă din Bucovina și forțele ruso-române de pe Siret. La operațiune, comandată de generalul Friedrich von Gerok din Württemberg, participau numai două divizii austro-ungare (DI 71 și DC 1). Altele au fost considerate prea slabe pentru o acțiune ofensivă. Forța de atac era întărită de DI 187 și DI 218 germane. Gerok beneficia de

---

Letzter Krieg, 5:619; Morgen, Meiner Truppen, 116; Kirilțescu, Istoria războiului, 2:438; Weis, Mit einer bayerischen Infanterie Division, 109-111.

372 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:328; Falkenhayn, Campania, 217; KA (München), Alpenkorps, la, Bund 34, Tagesbefehl, 8 ianuarie.

o superioritate evidentă în efective și artilerie, dar printre adversarii lui se aflau cele mai bune unități rămase în armata română: DI 15, comandată de energicul Grigorescu, și Brigada a 7-a Mixtă a colonelului Sturdza, o unitate bine instruită, cu oameni noi, deși în general neîncercați. Ultima era pusă împreună cu DC 12 rusă sub comanda generalului de origine finlandeză Carl Gustaf Mannerheim.³⁷³ Divizia lui Grigorescu a fost ținta principală a atacului inițial al forțelor austriece și germane, care a început pe 29 decembrie. Vreme de câteva zile, ea a opus o „*rezistență înverșunată*” pentru apărarea munților Cașin. După ce a pierdut peste 800 de oameni, DI 15 a fost silită să se retragă. Sturdza, întărit cu o brigadă de cavalerie pedestră, a primit ordin să lanseze un atac lângă Soveja pentru a diminua presiunea exercitată asupra lui Grigorescu. Prin ceea ce comandamentul lui Gerok a descris ca fiind „*contraatacuri puternice*”, forțele lui Sturdza au reușit inițial să-l împingă înapoi pe dușman. Apoi, menționând un pericol de încercuire din partea inamicului, Sturdza a ordonat o retragere care, ulterior, a fost considerată nejustificată. Rezultatul final a fost acela că, până la sfârșitul lui decembrie, munții Cașin au fost pierduți, iar Soveja, evacuată. Toate forțele ruso-române care apărau regiunea Oituz-Vrancea se aflau acum într-o retragere lentă, dar generală. Cavaleria cazacă, dacă este să dăm crezare relatărilor contemporane, a profitat de retragere ca să comită acte de jaf și violență în satele românești prin care a trecut.³⁷⁴

---

373 KA (Viena), B 1892, Nachlass Seeckt, „Allgemeines”; Letzter Krieg, 5:606, 612-613; Dabija, Armata română, 3:557, 561, 567, 572. Brigada 7 Mixtă fusese formată și instruită de Sturdza și nu luase încă parte la lupte grele. Torrey, Treason, 16,18.

374 KA (Stuttgart), Nachlass Gerok, „Kämpfe der Armee Gruppe Gerok”, 29, 30 decembrie; Scărișoreanu, Fragmente, 150-152, 182; Dabija, Armata română, 3:563-564, 566, 572, 582-583, 585-586; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, Divizia 1 Cavalerie, Fasz. 60, Gerok către DC 1, DI 218, 1 ianuarie; Berthelot, Rapport no. 6,10 ianuarie,

Pe 2 ianuarie, Grigorescu a lansat o ofensivă cu scopul de a recuceri munții Cașin. DC 1 austriacă a încasat „*multe atacuri puternice din partea inamicului*”, dar a rezistat. Câteva înălțimi învecinate au fost reocupate de români, dar au fost abandonate apoi în urma unor grele contraatacuri. Sturdza a trecut și el la atac împotriva DI 218 germane, dar a fost „respins cu ușurință”. Apoi, pe 5 ianuarie, menționând o retragere a trupelor rusești învecinate, a ordonat și el retragerea, obligând DI 15 condusă de Grigorescu să dea înapoi. Averescu s-a înfuriat și i-a cerut lui Sturdza să explice această manevră „*precipitată*” și „*nejustificabilă*”. Ulterior, el a luat măsuri ca Sturdza să fie îndepărtat din armata sa.³⁷⁵ Pe 6 ianuarie, patrulele germane pătrunseseră până la 15 kilometri de valea Troțușului. Profund alarmat, Averescu a raportat că situația era „foarte gravă” și că el nu avea „capacitatea de a opri înaintarea inamicului”. MCG a răspuns dându-i instrucțiuni generale cu privire la o retragere pe râul Troțuș în cazul în care era necesar. Pe 10 ianuarie, înainte ca această retragere să se poată realiza, Gerok a făcut o nouă încercare de a ajunge la Troțuș. În câteva zile de luptă intensă în care au fost folosite grenadele și baionetele, divizia lui Grigorescu, cu sprijinul altor unități ruso-române, a ținut piept atacatorilor, care au obținut victorii minime. Printre acestea se afla și satul Mărăști, nesemnificativ pe atunci, dar care va intra în istorie mai târziu, după luptele din 1917. Pe la mijlocul lui ianuarie, Armata I austriacă a renunțat la ofensivă din aceleași motive ca Armata a IX-a germană: instalarea iernii, starea de epuizare a trupelor și retragerea unor

---

SHAT, 16N2994.

375 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, Divizia 1 Cavalerie, Fasz. 60,1917 Ops., 3 ianuarie; Dabija, Armata română, 3:596, 600, 603, 607-808; Averescu, NZ, 2:103-104; Scărișoreanu, Fragmente, 165; Torrey, Treason, 26-27.

unități pentru a fi trimise în altă parte.³⁷⁶ Frontul românesc a rămas în principiu stabil în următoarele șase luni, timp în care comandamentul austro-ungar și german a acordat prioritate altor fronturi, iar românii au încercat să-și refacă armata distrusă. Unități ale fostei Armate de Nord și ale Armatei I, care fuseseră dizolvate, au fost trimise în spatele frontului pentru reorganizare. Pe front a rămas numai Armata a II-a a lui Averescu. Dintre cele șase divizii ale acesteia, numai una, DI 8, avea efectivul de 12.000 de „*baionete*” cât de cât complet. Dintre celelalte, câteva numărau între 2.500 și 5.000 de oameni fiecare. Serviciile austriece de informații au stabilit pe 9 februarie că numai 23.000 de români se aflau pe linia frontului.³⁷⁷ Acest front de mai puțin de 40 de kilometri începea chiar la vest de Mănăstirea Cașin și se termina în sud, la Răcoasa. Pe flancul drept (de nord), era legat de Armata a IX-a rusă, care trecuse la sud pentru a ocupa o mare parte a frontului fostei Armate de Nord. Pe flancul stâng al românilor se afla Armata a IV-a rusă, al cărei front se întindea de-a lungul Putnei până la confluența acesteia cu Șiretul. La sud, Armata a VI-a rusă se apăra de-a lungul Siretului până la Dunăre și mai departe, la Marea Neagră.

CONSECINȚELE ÎNFRÂNGERII ARMATEI ROMÂNE

Înfrângerea armatei române a ridicat moralul conducătorilor militari și politici ai Puterilor Centrale. În noaptea în care Mackensen a intrat în București, o atmosferă de triumf a domnit la OH!. Kaizerul Wilhelm a toastat în onoarea feldmareșalului și a propus ca un crucișător de luptă să poarte numele lui; *Mackensen* a

---

376 Letzter Krieg, 5:614, 622-623; Ioanițiu, Războiul României, Scărișoreanu, Fragmente, 179-189; Dabija, Armata română, 3:629-633.

377 Dabija, Armata română, 3:638; KA (Viena), AOK, NA, Fasz. 6281, „Situation der rumänisches Streitkräfte”, 9 februarie 1917. Socotind unitățile de sprijin, ca și oamenii și formațiile în curs de instruire, Armata a II-a totaliza circa 90.000 de oameni.

fost lansat la apă în 1917.³⁷⁸ Ocuparea Valahiei a dat de asemenea speranțe germanilor și austriecilor că accesul la bogățiile naturale ale acesteia va atenua în mod semnificativ criza de alimente și combustibili din țările lor. În ciuda eforturilor lui Norton-Griffiths, au fost capturate mari cantități de cereale și produse petroliere. La acestea s-au adăugat recoltele din 1917 - 1918, precum și rezultatele unui program intensiv de reluare a extracției țițeiului. Numai din decembrie 1916 și până în octombrie 1917, au fost exportate din România două milioane de tone de cereale și o cantitate egală de alte produse alimentare, 90% dintre acestea fiind împărțite în mod aproximativ egal între Germania și Austro-Ungaria. În plus, rechizițiile efectuate pe plan local de trupele și autoritățile de ocupație le-au permis acestora să trăiască din roadele pământului. În aceeași perioadă, au ajuns la Puterile Centrale 272.000 de tone de produse petroliere, 90% revenind Germaniei. Pădurile românești au furnizat combustibil suplimentar.³⁷⁹ De asemenea, succesul spectaculos avut împotriva României le-a oferit diplomaților de la Berlin și Viena ocazia, considerată potrivită, de a-și prezenta mult-plănuita propunere de pace (12 decembrie). În același timp, victoriile obținute i-au determinat pe cei din OH! să creadă că situația militară se schimbese atât de mult, încât războiul putea fi continuat fără nicio restricție, nu numai pe pământ, ci și cu submarine.³⁸⁰ Campania din România a fost costisitoare pentru Puterile Centrale, chiar dacă s-ar exclude pierderile omenesti - numai în cazul germanilor, ele au depășit 60.000 de oameni. Ea a necesitat repartizarea a 33 de divizii de infanterie (17 germane) și a opt divizii de cavalerie (trei și jumătate germane) în dauna operațiunilor de pe alte fronturi. Din cauză că

---

378 Müller, Kaiser, 222; Torrey, Romania and World War I, 182.

379 Müller, Kaiser, 222; Torrey, Romania and World War I, 182.

380 Ritter, Staatskunst und Kriegshandwerk, 3:348-349; Torrey, Romania and World War I, 181-182.

România a continuat să lupte, Puterile Centrale au fost silite să păstreze efective mai mici, dar semnificative, care să acopere pe o perioadă nedeterminată un nou front de aproape 300 de kilometri. Așa cum avea să recunoască ulterior Ludendorff, *„în ciuda victoriei noastre asupra României, ni s-a redus capacitatea generală de război”*.³⁸¹

Înfrângerea României a avut un mare impact și asupra Puterilor Antantei. Pentru a stabili frontul, STAVKA a fost obligat să trimită până la urmă 36 de divizii de infanterie și 11 divizii de cavalerie. Acestea au reprezentat 23%, respectiv 37% din forțele rusești de pe întregul front, de la Baltica la Marea Neagră. În consecință, armata rusă a fost mult prea răsfirată și incapabilă de acțiuni ofensive în altă parte. Eșecul românesc, moment culminant al unei serii de gafe și dezastre, a exacerbat nemulțumirea existentă la adresa guvernului și a felului în care acesta conducea războiul în ajunul Revoluției Ruse. Dezamăgirea și furia provocate de prăbușirea armatei române au dat naștere unor tensiuni și acuzații reciproce între ceilalți lideri ai Antantei cu privire la cine anume era răspunzător, punându-se chiar în discuție dacă România ar fi trebuit să fie cooptată vreodată. Diferențele au determinat îndepărtarea lui Joffre din înaltul Comandament Francez și răsturnarea guvernelor Briand și Asquith de la Paris și Londra.³⁸²

În ceea ce-i privește pe români, înfrângerea din 1916 a însemnat sute de mii de victime omenești și pierderea a doua treimi din teritoriul național. Odată cu înfrângerea, au venit consternarea și deprimarea. Visul realizării unei Români Mari a fost pus sub semnul întrebării. Planurile de anexare ale bulgarilor și austro-

---

381 Herwig, *First World War*, 278; Torrey, *Romania and World War I*, 184; Reichsarchiv, *Der Weltkrieg*, 11:335.

382 Am dezvoltat și am documentat aceste probleme în Torrey, *Romania and World War I*, 185-191.

ungarilor amenințau să înlocuiască acest vis cu realitatea unei Români Mici. Chiar dacă aliații câștigau războiul, posibilitatea ca ei să împlinească promisiunile cuprinse în Tratatul din 1916 părea îndoielnică. Ministrul britanic de externe, Arthur Balfour, catalogând desfășurarea războiului din România drept „*o incompetență la limita unei crime*”, era pregătit să arunce cu totul la coș tratatul secret încheiat cu România.³⁸³

11

Reorganizarea armatei române

(ianuarie-iunie 1917)

REORGANIZAREA FORTELOR RĂMASE

„În afara diviziilor din munți, informa Berthelot Parisul pe 13 decembrie, *nu a mai rămas nimic din Armata Română*”. După zece zile, el adăuga: „*Ne este imposibil încă să determinăm câte tunuri, câți oameni etc. avem... trebuie să vedem și să le refacem*”.³⁸⁴ Pierderile s-au dovedit a fi șocante: 163.515 morți, grav răniți sau dispăruți și 146.600 luați prizonieri. Dintre cei 505.000 de soldați și ofițeri ai armatelor de campanie mobilizați în august 1916, numai 194.945 (39%) s-au prezentat la unitățile lor în Moldova. Unele unități dispăruseră practic. „*N-a rămas nimeni în afară de conducătorii de atelaje și 70 - 80 de oameni care au venit din spital*”, se lamenta un comandant de companie din Regimentul 54 Infanterie. Chiar și în Armata a II-a, care avea cele mai bune divizii, unele unități erau mult descompletate. „În regimentul nostru, *au rămas doar 15% dintre oamenii mobilizați*”, scria un tânăr ofițer de pe front.³⁸⁵ Pe de altă parte, exista în continuare

---

383 Ibid., 214-218.

384 Berthelot, Rapport no. 4-5, 13, 23 decembrie, SHAT, 16N2994.

385 Dabija, Armata română, 3:642; 4:20; Ioanițiu, Războiul României, 282; IonGiurcă, 1917. Reorganizarea armatei române (București, Editura Academiei de înalte Studii Militare, 1999), 106-107; Căzănișteanu și Rusu, Pe aici nu se trece!, 177; Șt. Petrovici către A.C. Cuza, 3 martie, BA (București), fondul A.C. Cuza.

posibilitatea creării unei forțe militare formidabile de circa 400.000 de oameni, după cum recunoșteau și serviciile de informații ale inamicului. Pe lângă cei 90.000 - 100.000 de oameni din Armata a II-a a lui Averescu, erau 90.000 - 150.000 de oameni din vechea Armată I, până la 100.000 de recruți din contingentele 1917 - 1920 care dăduseră ascultare apelului autorităților de a însoți retragerea din Valahia și 50.000 de convalescenți.³⁸⁶

Cu excepția diviziilor Armatei a II-a a lui Averescu, soldații și recruții erau îndrumați spre partea de centru-nord a Moldovei, unde avea loc procesul de reconstrucție. Zonele de destinație, itinerarele și punctele de aprovizionare pentru aceste deplasări au fost stabilite de MCG la mijlocul lui decembrie. Erau însă necesare multe schimbări ad-hoc, așa încât planurile finale n-au fost definitive până la sfârșitul lui ianuarie. Între timp, au urmat haosul și suferința. *„Mulți ofițeri și soldați... hoinăreau fără țintă prin orașe, sate, gări, pe drumuri”*, se plânga MCG pe 3 ianuarie. *„Este dureros și dezgustător să vezi... mulțimi enorme de oameni care se scurg prin Bacău în căutarea unităților de care aparțin”*, nota Averescu; *„o mai mare dezordine este greu de închipuit”*. Unii moldoveni se duceau pur și simplu acasă. Cu excepția cavaleriei, migrația se făcea în general pe jos. Mulți soldați, purtând încă uniforme de vară din momentul mobilizării, mergeau și 300 de kilometri *„în plină iarnă cu frig zdravăn, viscole și mânie cerească”*. Deosebit de greu le era recruților

---

386 3Giurcă, 1917, 108; Ioanițiu, Războiul României, 283; Dabija, Armata română, 3:643; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123, Nachrichten, 7 februarie. Printre prizonierii capturați de Corpul Alpin se aflau lucrători civili la tranșee care aveau numai 15 ani și care spuneau că au fost luați din Valahia de jandarmi. KA (München), Alpenkorps, la, Bund 39, NO, Gefangene Vernehmungen, 30 ianuarie. Cum nu există statistici exacte, sursele variază. Estimările serviciilor de informații ale dușmanului corespund cifrelor de mai înainte, luate după Dabija.

dezorganizați, „*nehrăniți, foarte slabi, prost îmbrăcați și încălțați*”. Unii au supraviețuit doar cerșind.³⁸⁷

Cu contribuția lui Berthelot și a statului său major, MCG a adoptat o nouă structură pentru armata română. Numărul diviziilor de infanterie a fost redus de la 23 la 15, „*numărul posibil de a fi reînarmat*”, explica Berthelot Parisului. Forța unei divizii a fost stabilită la „*19.000 de beneficiari de rații cu 12.000 de puști*”. Primele zece divizii trebuiau să fie compuse din două brigăzi de infanterie, fiecare cu câte două regimente, plus două escadroane de cavalerie pentru misiuni de recunoaștere. Fiecare regiment de infanterie urma să aibă trei batalioane, iar fiecare batalion, trei companii de infanterie plus o companie de mitraliori. Companiile au fost reduse ca dimensiune de la 260 de oameni în 1916 la mai puțin de 200. A patra companie din fiecare batalion existent, cu ofițeri și echipament, a fost ulterior retrasă, iar toate companiile retrase au fost comasate, creându-se un batalion suplimentar în fiecare regiment. Aceste trei batalioane suplimentare aveau să se constituie la rândul lor într-un *regiment de marche*, o rezervă la nivel de divizie. Primele zece divizii, organizate în așa fel încât să lupte independent, trebuiau să includă artilerie terestră, ingineri și personal de serviciu. Independente de diviziile de infanterie, din dispozitivul de luptă făceau parte două divizii de cavalerie, un batalion de vânători de munte, patru regimente de artilerie grea plus unul de artilerie de munte și un corp de aviație. Cele șase divizii ale Armatei a II-a a lui Averescu (1, 3, 6, 7, 8, 12) au fost organizate în corpurile II și IV. Reorganizarea lor trebuia să se facă pe front și în apropierea acestuia. Celelalte nouă divizii (2, 4, 5, 9, 10, 11, 13, 14, 15), viitoarea

---

387 Giurcă, 1917, 74-78; Averescu, NZ, 2:113-114; Kirițescu, Istoria războiului, 2:362-363; G. Brătescu, ed., Din istoria luptei antiepidemice în România. Studii și note (București, Editura Medicală, 1972), 481-482; Dabija, Armata română, 3:642; Lupașcu-Stejar, Din războiul, 288. Temperatura a scăzut până la -40 °C, „o iarnă ca în Siberia”.

Armata I, au fost grupate în patru corpuri de armată (I, III, V și VI). Ele aveau să fie refăcute în zone separate din interiorul țării. Diviziilor de cavalerie, artileriei grele și corpului de aviație li s-au atribuit zone proprii pentru reorganizare.³⁸⁸

Înaltul Comandament Rus a propus ca reorganizarea tuturor diviziilor care nu se aflau pe linia frontului să se facă în sudul Rusiei, între râurile Bug și Nistru. STAVKA susținea, în mod indiscutabil, că Moldova era plină de refugiați și un milion de soldați ruși, cu cantități insuficiente de hrană și combustibil, greu de aprovizionat pe inadecvata cale ferată ruso-română. Un beneficiu secundar din punctul de vedere al rușilor era acela că, în condițiile în care misiunea militară franceză însoțea evacuarea, influența lui Berthelot pe frontul românesc avea să înceteze. Prezan și statul său major au fost inițial deschiși la această idee și au început să facă studii preliminare. Berthelot însă s-a opus energic, arătând că era cu neputință să pui mii de soldați să mășăluiască sute de kilometri pe vreme de iarnă pe niște drumuri mizerabile. Lucru și mai important, sublinia el în mod corect, părăsirea țării pentru un loc ciudat și dubios avea să distrugă moralul armatei și să ducă la dezertări în masă. Aceste argumente, la care s-a adăugat constatarea că evacuarea avea să diminueze influența franceză în România, au atras la Paris un sprijin puternic pentru poziția lui Berthelot. Ministrul de război, susținut de șeful de stat major Robert Nivelle, a afirmat că evacuarea era „*contrară onoarei militare*” și va „*distruge spiritul militar al nației*”. Chiar și după ce reorganizarea armatei a început în Moldova, rușii au continuat să facă presiuni în această direcție, provocând multă neliniște printre ofițerii români. Odată însă cu izbucnirea Revoluției Ruse și a tulburărilor revoluționare, ideea

---

388 Berthelot, Rapport no. 5, 23 decembrie, SHAT, 16N2994; Giurcă, 1917, 103-105, 111; Prodan și Preda, Romanian Army, 74-75; Ioanițiu, Războiul României, 284.

evacuării a fost abandonată.³⁸⁹

CIRCUMSTANȚELE REORGANIZĂRII

Reorganizarea s-a făcut, după cum se exprima Berthelot, într-o „*mare mizerie fiziologică*”. Unitățile trimise în interior găseau la destinație, în majoritatea cazurilor, puține condiții favorabile. Regimentele erau încartiruite în sătulețe pentru care concureau uneori cu unități ale armatei ruse. Inițial, soldații români au fost înghesuiți în case primitive ale sătenilor, multe dintre ele, cu o singură cameră. Regimentul 3, format din 3 629 de soldați și 39 de ofițeri, a fost încartiruit la Todirelu, în 102 case. Aceasta a însemnat o medie de 35 de soldați la o casă. La Bârnova, Regimentul 19 a fost ceva mai puțin înghesuit, existând 200 de case la 4.482 de soldați și ofițeri.³⁹⁰ Înghesuiala într-un mediu în care animalele și oamenii trăiau laolaltă și în care toaletele și băile erau primitive sau inexistente puneau în pericol sănătatea soldaților. În cele din urmă, oamenii au fost adăpostiți în niște barăci construite în grabă, dar condițiile sanitare rămâneau în continuare într-o situație precară. În urma unei vizite făcute la sfârșitul lui martie la Corpul V de Armată de lângă Vaslui, Berthelot spunea despre cantonamentele acestuia că „*se scaldă aproape în murdărie*”.³⁹¹ Mulți soldați din Armata I aveau și acum doar îmbrăcămintea cu care începuseră războiul. „*Oamenii sunt cu totul neîmbrăcați*”, scria comandantul

---

389 Berthelot către Ministère de la Guerre, 26 decembrie (plus note marginale), SHAT, 5N143; Ministerul de Război către Berthelot și Janin, 28 decembrie, SHAT, 16N3017; Giurcă, 1917, 80-98. Pentru discuții pe această temă, a se vedea Torrey, *Romania and World War I*, 260-267, și Otu, Prezan, 128-137.

390 Berthelot, Rapport no. 10, 11 martie, SHAT, 16N2994; Brătescu, *Din istoria luptei antiepidemice*, 480,482; colonelul Steghens către Berthelot, 31 ianuarie, AMR, fondul MCG.

391 Berthelot, Rapport no. 11 (anexă), 28 martie, SHAT 16N2994. În alte cantonamente existau condiții similare. George Mavrodi, „Notes et souvenirs de ma vie”, 2 martie (manuscris aflat în posesia lui Mihai Sturdza).

Regimentului 26 pe 26 februarie; „*niciunul nu are haină, toți sunt îmbrăcați în bluze de vară, având o manta din piele de oaie, dar nimic pe dedesubt*”. Dintre cei 2.300 de recruți noi ai acestui regiment, 1.000 erau cu totul desculți; ceilalți purtau opinci care se stricau. „*Între 25% și 75% sunt practic fără cizme*”, raporta un atașat militar britanic după o inspecție. „*Tot ceea ce au este legat cu sfoară și bucăți de pânză*”.³⁹²

În timpul evacuării, majoritatea soldaților nu primiseră mese regulate, iar când au început să le capete din nou, erau neîndestulătoare. Carnea se găsea rareori în cantități adecvate. Potrivit unui comandant de regiment, chiar și pâinea era de multe ori insuficientă, și asta pentru că aproape jumătate era șterpelită înainte de sosire. Așa cum era de așteptat, nemulțumirile legate de hrană se situau pe primul loc în rapoartele întocmite în urma interogării prizonierilor și dezertorilor români.³⁹³ În primele luni ale lui 1917, se acordase prioritate forțelor ruse în rechiziționările făcute la nivel local. Din păcate, rușii au continuat să monopolizeze alimentele disponibile fiindcă intendenții lor ofereau prețuri mai mari proprietarilor români. Berthelot a observat un contrast frapant între soldații ruși „*puternici, rumeni, grași ca niște porci*” și „*scheletele*” române. „*Este o mizerie cruntă, aproape că se poate vorbi de foamete*”, scria el după vizita făcută Corpului V de Armată. El cataloga monopolul rus o deliberată „*oprimare prin lipsa hranei*”, „*o crimă împotriva umanității*”. Berthelot era prea aspru. Inițial, rușii au manifestat într-adevăr o slabă preocupare pentru armata română. Nevoia lor de a trăi

---

392 Brătescu, Din istoria luptei antiepidemice, 483; maior Neilson, 24 februarie, PRO/FO 371/2880; Berthelot, Mémoires, 9, 15 martie, scrisori către Georges Berthelot și Louise Berthelot, 8, 16 martie. Berthelot, șocat de lipsa lenjeriei intime, a găsit la Odessa 30 de căruțe cu pânză și a ordonat să se facă din ea „cămăși și izmene”.

393 Brătescu, Din istoria luptei antiepidemice, 484; Rosetti, Mărturisiri, 187-188; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123, Nachrichten, 24 martie, 3, 4, 23 aprilie.

din roadele pământului avea însă legătură cu slaba rețea feroviară ruso-română, unde se acorda prioritate transportului trupelor și materialului de război.³⁹⁴ S-au făcut încercări de a suplimenta hrana trupelor române. Averescu a format o comisie care să încurajeze cultivarea legumelor, „*mai ales a cartofilor*”, în toate locurile cu puțință, inclusiv în curți și pe acoperișuri. Un ingenios comandant local a completat hrana regimentului său mituindu-l pe paznicul însetat de alcool al unui depozit rusesc de alimente din apropiere, oferindu-i acestuia țuică și vin în schimbul vitelor.³⁹⁵

Privațiunile suferite de Armata a II-a în timpul restructurării au fost asemănătoare celor suferite de viitoarea Armată I, dar au fost amplificate de necesitatea fortificării și înzestrării cu efective a unei linii a frontului situate pe un teren muntos, acoperit cu multă zăpadă. „*Totul este înghețat*”, scria un tânăr ofițer, „*oamenii și caii sunt afară, fără adăpost*”. Când se construiau *abri*-un primitive, caii înfometați ai artileriei mâncau crengile. Colonelul francez Gabriel Landrot raporta că soldații DI 1 și DI 12 erau în „*mare suferință*” din cauza frigului, a stării încălțăminteii lor și a lipsei cămășilor și pantalonilor. Generalul Dumitru Strătilescu, comandantul DI 12, a propus să fie rechiziționate de la populația civilă „*cămăși și izmene*”. Soția lui Averescu, Clothilda, le-a organizat pe femeile din Bacău pentru a coase haine. La fel ca în cazul hranei, asemenea inițiative locale, limitate, erau de puțin ajutor. Situația se îndrepta încet. Rapoartele serviciilor austriece de informații menționau, chiar și în aprilie, că soldații români purtau „*haine și*

---

394 Barclay către FO, 5 martie, PRO/FO 371/2883; Berthelot, Mémoires, scrisoare către Louise Berthelot, 16 martie; Berthelot, Rapport no. 11, 28 martie, Berthelot către Ministere de la Guerre, 8, 9 aprilie, SHAT, 16N2994. Rușii au început să înlocuiască o parte din alimentele pe care le luaseră, dar, dintre cele 43 579 de căruțe luate de la români, au fost înapoiate până la 28 martie numai 258.

395 Averescu, NZ, 2:115; Rosetti, Mărturisiri, 188.

* Adăpost, refugiu (în franceză, în original), (n.tr.)

încălțăminte complet uzate” sau uniforme improvizate de origine rusească. Dar, așa cum afirma Landrot, „oamenii suportă cu curaj aceste mizerii” și „fac o bună impresie de rezistență”.³⁹⁶

EPIDEMIILE

Soldații români prost adăpostiți, prost îmbrăcați și prost hrăniți, din interior sau de pe front, erau extrem de vulnerabili la bolile fatale. Deja în cursul primei luni de război, în Dobrogea apăruse holera, năpasta Balcanilor. Ea a izbucnit printre cei circa 7.000 de străini internați pe vapoare pe Dunăre în condiții jalnice. S-a răspândit la DI 5 română, printre soldații care se sustrăseseră vaccinării efectuate mai înainte în toată armata. Guvernul a dat în mod înțelept puteri depline în această chestiune dr. Ioan Cantacuzino, epidemiolog cunoscut pe plan internațional. Acesta i-a mutat pe internați, a instituit carantina și a convins MCG să izoleze DI 5, amânând plănuitul ei transfer până la încheierea perioadei de incubatie. Deși au apărut 120 de cazuri, armata a fost scutită de o epidemie.³⁹⁷

În cursul iernii 1916 - 1917, a apărut o nouă epidemie, mai puternică, de tifos exantematic, pentru care nu exista vaccin. Ea a fost însoțită de alte boli debilitante: febra tifoidă, febra recurentă, dizenteria, gălbinarea și gripa contagioasă. Datele statistice provenite de la Corpul I de Armată (DI 2, DI 4 și DI 11), aflat în reorganizare la sud de Iași, care confirmă evoluția epidemiei, sunt prezentate în tabelul 1. Numărul total al morților din decembrie până în mai, a reprezentat 23% din efectivul corpului. În cazul DI 2, el a ajuns la 33%. Aceste procentaje le-au egalat sau chiar le-

---

396 Mavrodi, „Notes”, 7, 22 ianuarie; lt.-col. Landrot, Rapport, 26 ianuarie, Landrot către Caput, 27 ianuarie, intendent Henry, Rapport, 15 februarie, AMR, fondul MCG; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, Gruppe Gerok, NO, Fasz. 255, Rumänische Armee, 8, 24 aprilie.

397 Brătescu, Din istoria luptei antiepidemice, 487.

au depășit pe cele ale pierderilor suferite în luptă. Pentru armata română în ansamblu nu există date statistice, dar pierderile au fost estimate la peste 100.000 de oameni.³⁹⁸ În unele unități ale Armatei I, boala i-a cuprins într-o proporție mai mare pe ofițeri. Dintre cei 32 de ofițeri care au stat la masă cu maiorul Rosetti pe 8 februarie, când acesta a preluat comanda regimentului său, numai opt au rămas să cineze cu el pe 3 aprilie, în seara în care el însuși s-a îmbolnăvit. Indiferent că era vorba despre soldați sau ofițeri, informațiile cu privire la numărul tot mai mare al victimelor aveau un efect negativ asupra moralului. Colonelul Ștefan Holban, comandantul DI 2, se lamenta pe 14 martie: *„Mulți dintre frații noștri au murit, în vreme ce viața altora atârână în balanță. Am plâns când am citit raportul cu privire la cei morți, iar inima mi se frânge când văd cum piere zi de zi floarea Olteniei”*. După câteva zile, Holban însuși s-a îmbolnăvit. Epidemia a fost mai blândă în unitățile Armatei a II-a de pe front, care s-au aflat mai departe de focarul de infecție situat în sau lângă Iași. Cu toate acestea, comandamentul austro-ungar și german a fost destul de îngrijorat ca să ia măsuri preventive în tabăra proprie.³⁹⁹

Sistemul medical românesc nu era pregătit să facă față epidemiei, în ciuda semnalului de alarmă tras de scurta epidemie de holeră și de valul dezastruos de tifos care măturase Serbia în 1915 - 1916, se făcuseră puține pregătiri. Șeful serviciului medical al armatei și directorul general al sănătății publice, care se invidiau reciproc, s-au făcut cu siguranță vinovați de a nu fi pus la

---

398 Ibid., 484-485; lt.-col. Letellier, Rapport, 24 martie, 14 aprilie, AMR, fondul MCG, Prodan și Preda, Romanian Army, 72; Berthelot, Rapport no. 12, 13 mai, SHAT, 16N2294.

399 Rosetti, Mărturisiri, 186; Brătescu, Din istoria luptei antiepidemice, 487; lt.-col. Hucher către Petin, Compte rendu, 15 martie, AMR, fondul MCG; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 3:89; KA (München), Alpenkorps, Arzt, Bund 176, Sanitätsdienst „Rumänien”, 15 februarie; Alpenkorps, la, Bund 35, Tagesbefehl, 8 ianuarie.

punct dinainte proceduri și unități pentru a rezolva problema. Puncte de dezinfecție nu existau, nici măsuri de a organiza puncte de carantină pentru cei bolnavi și cei bănuți de a fi bolnavi. Unitățile medicale mai mari, încă pline cu răniți din campania anului 1916, au fost depășite de situație când a izbucnit epidemia. Spitalele locale ale unităților militare au fost și mai aglomerate. Spitalul Regimentului 10 avea numai 90 de paturi la 400 de pacienți; unele cantonamente nu aveau niciun spital. La început, bolnavii au stat împreună cu răniții și convalescenții. Consecințele au fost dezastruoase. Unii bolnavi au fost transportați la spitalele din orașele mari, epidemia răspândindu-se astfel în rândul populației civile. Bolnavii și muribunzii erau părăsiți în stradă sau în gări. Spitalele din Iași au devenit un „iad îngrozitor”, încât unor medici le era teamă să intre în pavilioanele acestora.⁴⁰⁰

	St are	Decembri e Ianuarie	Fe bruari e	M artie	A prilie	M ai	M tal	To
ortți	M	16 ₉	62	4.	5.	1.	76	13
			322	500	928	5	.160	
olnavi	B	48	8.	16	17	9.	5.	58
	3	453	.547	.387	451	643	.324	

Tabelul 1. *Date statistice preluate de la Corpul I de Armată (DI 2, DI 4, DI 11), aflat în reorganizare la sud de Iași, 1917*

La sfârșitul lui ianuarie, dr. Cantacuzino a fost numit în fruntea tuturor serviciilor medicale, civile și militare, cu puteri practic dictatoriale. El a adoptat măsuri

400 Brătescu, Din istoria luptei antiepidemice, 485; Duca, Amintiri, 2:126; Rosetti, Mărturisiri, 17, 117; maior De Vassoigne, Rapport, 15 martie, AMR, fondul MCG; Michel Roussin, „La mission française en Roumanie pendant la première guerre mondiale”, 2 vol. (teză, Universitatea din Paris, 1972); 2:125; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 3:88, 91, 166-167.

drastice de prevenire, izolându-i pe bolnavi și ținându-i în carantină pe cei suspecti de boală, îmbunătățind în același timp igiena și hrana pentru cei sănătoși. În afara cantonamentelor, au fost construite barăci separate pentru cei infectați. Acestea erau păzite astfel încât cei care delirau să nu poată pleca. Au fost construite latrine noi, dezinfectate cu var, și au fost asigurate posibilități de îmbăiere, uneori în „*trenuri-duș*” mobile.⁴⁰¹ Un neprețuit ajutor în combaterea epidemiei a fost oferit de personal medical din Anglia, Italia, Elveția, Statele Unite ale Americii și, în primul rând, Franța. Din ultima țară au venit medici, chirurghi, radiologi, farmaciști, dentiști și chiar veterinari, precum și o mulțime de surori medicale și alți lucrători medicali. Unii erau doctori militari în cadrul MMF, dar majoritatea erau civili recrutați în Franța și plătiți de statul român. Berthelot l-a numit pe dr. Coullaud în fruntea unei misiuni medicale franceze menite să exercite un anumit grad de supraveghere. Pe 12 ianuarie, ea număra 89 de medici și chirurghi; 25% erau din MMF. În martie, Berthelot a cerut de la Paris încă 40. Deși au existat și excepții, majoritatea lucrătorilor medicali din Franța au fost un model de abnegație. Mulți s-au îmbolnăvit. Nouăsprezece doctori francezi și mulți alți lucrători auxiliari au murit. Dr. Pierre Clunet, un tânăr și strălucit medic care se luptase mai înainte cu tifosul în Dardanele și Corfu, a devenit, după moarte, cel mai venerat dintre „*martiri*”.⁴⁰²

---

401 E. Ionescu, Pe Neajlov, 134; Brătescu, Din istoria luptei antiepidemice, 497-498; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 3:90-91, 166, 188; Maria, „Memorii”, 4 februarie; Barclay către FO, 23 februarie, PRO/FO 371/2880.

402 Berthelot, Mémoires, 24 martie; Ilie Schipor, „Pierderi umane ale misiunii militare franceze în România”, în General H.M. Berthelot 80 ans apres la mission francaise en Roumanie (București, Editura Universității din București, 1997), 73, 75; Gheorghe Sandu, Mihai Neagu, „Date privind misiunea medicală franceză în România în 1916-1918”, în Momente din trecutul medicinei. Studii, note și documente, ed. G. Brătescu (București, Editura Medicală, 1987),

Mulți doctori români s-au ridicat la înălțimea colegilor francezi prin devotamentul lor dezinteresat. Dr. Traian Rămurescu a devenit simbolul acestora. Rănit în luptă, el a insistat să plece de pe patul de spital ca să aibă grijă de victimele epidemiei, pentru a fi răpus în cele din urmă el însuși de boală. Cel puțin 180 de doctori români au murit și 200 s-au îmbolnăvit grav. Peste 1.000 de alți lucrători medicali au murit și ei.⁴⁰³ Pe de altă parte, există numeroase mărturii că mai mulți doctori români, speriați de îngrozitoarea epidemie, n-au vrut să se implice. Se găseau și în serviciul medical al armatei oameni care fugeau de răspundere. Un ofițer de legătură francez a raportat că, în momentul culminant al crizei, dintre cei 60 de doctori repartizați DI 10, numai 36 erau prezenți, nouă dintre aceștia având tifos. Ceilalți absentau nemotivat. În același timp, un ofițer francez din DI 4 raporta că, dintre cei 68 de doctori repartizați, numai 25 se aflau la datorie, 43 absentând nemotivat. *„Este necesar înainte de toate ca acești fugari să fie întorși la divizie”*, conchidea el. Regimentul lui Rosetti nu primise vizita unui doctor până la sfârșitul lui aprilie.⁴⁰⁴ Abia în primăvara lui 1917, odată cu încălzirea vremii și pe măsură ce măsurile preventive au început să-și facă efect, epidemia a dat înapoi.

621-625; Kirițescu, Istoria războiului, 2:391-392; Duca, Amintiri, 2:125. Pentru amănunte privind toate aspectele ajutorului medical oferit de francezi, inclusiv misiunile medicale catolice, a se vedea Jean-Noel Grandhomme, „Le general Berthelot et l’action de la France en Roumanie et en Russie meridionale 1916-1918” (teză, Universitatea din Paris, 1998), 506-565.

403 Constantin Căzănișteanu, ed., Mărăști, Mărășești, Oituz. Documente militare [MMO] (București, Editura Militară, 1977), nr. 6; Kirițescu, Istoria războiului, 2:374; Duca, Amintiri, 2:125; dr. Vasile Bianu a consemnat aproape zilnic în jurnalul său numele colegilor care au pierit. Bianu, Însemnări, 2:81, 101, 106-108, 118.

404 Roussin, „Mission française”, 2:125; Rosetti, Mărturisiri, 186-187. Medicii proaspăt repartizați apăreau adeseori târziu, dacă mai apăreau. Lt.-col. De Vassoigne către Antonescu, 15 martie, AMR, fondul MCG.

MORALUL

Informațiile culese de serviciile austriece confirmă dovezile prezentate deja, conform cărora înfrângerea, privațiunile și epidemiile au pus la grea încercare moralul soldaților români. În timp ce conducătorii militari se străduiau să le ridice starea de spirit, multe personalități românești și-au oferit ajutorul. Figuri ale literaturii precum Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Barbu Delavrancea și Radu Rosetti scriau regulat la *România*, un ziar al armatei fondat de MCG și menit tocmai să întărească moralul. George Enescu, virtuozul României, cânta în spitalele militare. Pe 12 ianuarie, de exemplu, el a interpretat a sa *Rapsodie română* în diverse pavilioane ale spitalului militar din Dorohoi; apoi, într-un spațiu mai larg, a oferit un concert de două ore atât la vioară, cât și la pian, pe care-l stăpânea la fel de bine.⁴⁰⁵ Regina Maria s-a folosit din plin de farmecul personal, vizitând neobosită spitalele, încurajându-i pe bolnavi și consolându-i pe muribunzi, întruchiparea ei ca maică a răniților a fost extrem de apreciată. Când Maria l-a întrebat pe un soldat aflat într-un spital dacă are nevoie de ceva, el a răspuns că-i este de ajuns s-o vadă. Apoi, a izbucnit în lacrimi și a sărutat o fotografie cu autograf pe care i-o dăduse regina. Prizonierii recunoșteau că preoții militari ortodocși români veneau să ridice moralul regimentelor. La sfârșitul lui decembrie, șeful serviciului religios al armatei îi instruisese pe preoții din subordine să nu-și limiteze activitatea „*la săvârșirea slujbelor religioase și la alinarea bolnavilor și a celor obidiți. Preoții trebuie, înainte de toate, să susțină și chiar să modeleze moralul*

---

405 KA (Viena), AOK, NA, Fasz. 6281, Nachrichten, 9 februarie; NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123, Nachrichten, 27, 28 februarie; Constantin Antip, Publicistica militară în serviciul apărării naționale (București, Editura Militară, 1983), 70-71; Oșca et al., Istoria Statului, nr. 28; Octavian Ungureanu, „George Enescu în vizită la spitalul de campanie din Dorohoi”, în Revista de istorie militară 16, nr. 5 (1992), 28-29.

armatei". Comandanții locali și ofițerii interesați erau adeseori cheia îmbunătățirii moralului. În regimentul său, Rosetti a folosit „două măsuri neprevăzute în manualele militare: muzica și țigările... Am făcut să apară în regiment muzicieni, și au fost destui, care să cânte pe alei și în spații deschise, să cânte cântece de dragoste și chiar să danseze". Un ofițer francez din DI 6 era de aceeași părere. „Este ușor să-i influențezi [soldatului] moralul: un fluier, o vioară [și] dansul poate începe. În fiecare seară, în batalionul de rezervă avem muzică și dans”.⁴⁰⁶

Dacă membrii MMF aveau aproape numai cuvinte de laudă pentru devotamentul soldaților români proveniți dintre țărani, înfățișându-i drept „curajoși, răbdători, supuși și devotați” când erau motivați și conduși cu pricepere, ei aveau în același timp îndoieli în privința dăruirii unor ofițeri, fiind deosebit de critici la adresa ofițerilor în rezervă care „lenevesc în birouri și acasă”, „nepăsându-le de îndatoririle” și oamenii lor. Membrii MMF erau dezamăgiți și de ofițerii care întârziu să se prezinte la unități sau care, odată ajunși acolo, absentau, făcând dese vizite la Iași sau în alte locuri pentru a se distra. Aceste critici trebuie privite cu o oarecare rezervă. Existau și mulți ofițeri în rezervă asemenea sublocotenentului Șt. Petrovici, care îi scria, în martie, unui fost profesor al său, mărturisindu-i greutățile și clipele de descurajare trăite pe front, dar adăugând: „Cu toate acestea, nimic nu ne va împiedica să ne facem

---

406 Maria, „Memorii”, 9 mai; Maria Bucur, „Between the Mother of the Wounded and the Virgin of Jiu: Romanian Women and the Gender of Heroism during the Great War”, *Journal of Women's History* 12, nr. 2 (2000), 41-45; Constantin Nicolau, „Serviciul religios al armatei române în desfășurarea campaniei din 1916”, în Prodan și Preda, ACTA, 3:102; Ilie Manole, „Asistența religioasă în anii războiului de întregire 1916-1918”, în Dobrinescu și Dumitrescu, 1917, 247-266; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123, Nachrichten, 24 februarie; Rosetti, Mărturisiri, 186; Roussin, „Mission française”, 2:134.

datoria indiferent de împrejurări și cu orice preț".⁴⁰⁷

O gravă amenințare la adresa moralului, mai ales al ofițerilor, erau zvonurile care circulau despre evacuarea armatei române sau a unei părți a acesteia în Rusia. Neliniștea provocată de această perspectivă a fost exemplificată în mod dramatic de dezertarea unuia dintre cei mai respectați ofițeri ai României, a colonelului Alexandru Sturdza, desemnat să comande DI 8. Pe 6 februarie, el a trecut liniile austro-ungare și germane și, cu sprijinul inamicului, a adresat un apel soldaților români, cerându-le să-i urmeze exemplul. Deși rusofobia care l-a motivat pe Sturdza era larg răspândită, planul său a fost un eșec nefericit. În ianuarie, existase un număr semnificativ de dezertări. Două batalioane ale DI 12 pierduseră 120 - 150 de oameni în patru zile și au fost retrase de pe front. Nu există însă dovezi că fapta lui Sturdza a determinat un număr sporit de soldați români să dezerteze. De fapt, comandantul DI 218 germane, care a transmis apelul lui Sturdza, a raportat după aceea că au avut loc doar câteva dezertări izolate, motivate de hrana proastă sau de asprimea ofițerilor. Fapt ce a confirmat scepticismul conducătorilor austrieci și germani cu privire la planul lui Sturdza și le-a întărit aversiunea pentru gestul lui de a încălca onoarea militară.⁴⁰⁸ Deși afacerea Sturdza n-a afectat în mod grav armata română, informațiile cu privire la ea au confirmat pe moment temerea liderilor Antantei că armata română nu prezenta încredere. Berthelot s-a simțit obligat să

---

407 Letellier, Rapport, 10 februarie, maior Legros, Rapport, 13 aprilie, Marchal către Berthelot, 7 februarie, AMR, fond MCG; Berthelot, Rapport no. 7, 25 ianuarie, no. 8, 7 februarie, SHAT, 16N2994; Berthelot, Mémoires, scrisoare către Louise Berthelot, 31 ianuarie; Rosetti, Mărturisiri, 175-176; Petrovici către Cuza, 3 martie, BA (București), fondul A.C. Cuza.

408 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, Divizia 1 Cavalerie, Fasz. 60, DI 218 către Gruppe Ruiz de Roxas, 7, 22 februarie, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123, Nachrichten, 19 februarie; Torrey, Treason, 26, 39-40; Marchal către Berthelot, 7 februarie, AMR, fondul MCG.

avertizeze Parisul să „nu tragă din cazul izolat al dezertării lui Sturdza concluzia că ideile germanofile au năpădit armata română, că aceasta este pregătită să dezerteze”.⁴⁰⁹ Afacerea Sturdza a mai demonstrat profunzimea suspiciunii românilor față de Rusia, care avea să fie întărită în curând de conduita soldaților revoluționari ruși.

Generalul Berthelot (centru) cu ofițeri ai misiunii militare franceze. Sursa: Muzeul Militar Național.

Teama că revoluția se putea răspândi în armata română a determinat guvernul să îmbunătățească starea materială și posibilitățile de viitor ale soldaților săi proveniți din rândurile țăranimii. Reafirmarea în mai de către regele Ferdinand a promisiunii făcute anterior cu privire la înfăptuirea reformei funciare este un exemplu

---

409 Janin către Ministère de la Guerre, 10 martie, Théâtre d'Operations extérieurs, „Note sur la réorganisation de l'armée roumaine”, 13 martie, Berthelot către Ministère de la Guerre, 1 aprilie, SHAT, 16N2994, 6N3059, 5N143.

elocvent.⁴¹⁰ Și mai importante pentru ridicarea moralului au fost încălzirea vremii odată cu venirea primăverii, îmbunătățirea condițiilor de trai și scăderea în intensitate a epidemiilor. Acești factori au permis continuarea procesului de instrucție.

INSTRUCȚIA

Pregătirea fusese mult restrânsă și, în unele cazuri, suspendată cu totul din cauza condițiilor descrise în amănunt mai înainte. În cursul lunilor ianuarie, februarie și martie, rapoartele ofițerilor francezi descriau toate aceleași situație: „*stare sanitară deplorabilă... instrucția nu poate avea loc*”; „*instrucția a fost oprită din cauza bolilor*”. Începând cu aprilie, aceste rapoarte s-au schimbat: „*puțin câte puțin, se reia instrucția*”; „*centrele de instrucție funcționează normal*”. Procesul de instrucție se făcea din inițiativa și sub îndrumarea membrilor MMF, care, pe 15 februarie, se mărise la 400 de ofițeri, plus câteva sute de subofițeri și tehnicieni. Aceștia erau activi la toate nivelurile, de la regiment în sus, instruindu-i nu doar pe cei proaspăt recrutați, ci și pe veterani ai campaniei din 1916 în folosirea armelor și tacticilor noi. Cele mai importante centre de instrucție se găseau la nivel de divizie, unde se organizau școli sau cursuri scurte de pregătire intensivă în folosirea mitralierelor, puștilor automate, grenadelor și aparaturii de comunicație, precum și de însușire a unor deprinderi precum recunoașterea, patrularea, executarea de lucrări de fortificații și purtarea tărgilor. Absolvenții acestor cursuri se întorceau la regimentele lor pentru a transmite ceea ce învățaseră. La eșaloanele superioare, ofițerii și subofițerii erau instruiți în tehnici de spionaj, comunicații, logistică, lucrări de fortificații și tactică.⁴¹¹

---

410 România, 9, 10, 25, 26 aprilie; Duca, Amintiri, 2:178-179.

411 Lt.-col. De Roice, Rapport, 14, 26 martie, 15, 30 aprilie, lt.-col. Capitrel, Rapport, 5 mai, lt.-col. Letellier, Rapport, 24, 31 martie, AMR, fondul MCG; Berthelot, Rapport no. 8, 7 februarie, SHAT, 16N2994; Giurcă, 1917, 240-241. Pentru detalii tehnice cu privire la

Școlile de cadre aveau o importanță deosebită. Aici, soldații erau transformați în caporali, caporalii, în sergenți, iar sergenții, în subofițeri. O mare atenție se acorda și școlilor de cadeți, care scoteau o nouă generație de tineri ofițeri de infanterie, cavalerie și artilerie.

Berthelot avea mare grijă să viziteze aceste școli și să le atragă atenția cadeților *„despre necesitatea unui efort continuu și despre îndatoririle lor de ofițeri, și mai ales să acorde atenție nevoilor oamenilor lor”*. Mari speranțe se puneau în absolvenții acestor școli de cădeți care, pe la mijlocul lui aprilie, aveau înscriși în diverse clase peste 4.000 de elevi. Ofițerii francezi considerau că aceștia erau extrem de necesari pentru a-i înlocui pe ofițerii incompetenți din rezervă și a compensa lipsa acută a comandanților de pluton. La fel ca în toate programele de pregătire, membrii misiunii militare franceze *„au elaborat regulamentele sau instrucțiunile de luptă, ca și pe cele de organizare și desfășurare a instrucției”*, dar cu cooperarea ofițerilor români. Comanda administrativă a școlilor a aparținut românilor, dar aceștia aveau un adjunct francez care exercita controlul efectiv asupra chestiunilor legate de instruire și asupra celor tehnice.⁴¹²

Potrivit rapoartelor ofițerilor francezi, prin luna mai, rezultatele tuturor acestor programe de pregătire începeau să răspundă nevoilor unităților de pe front. Maiorul Legros din Armata a II-a spunea despre recruții care soseau pe front că au *„o foarte bună instrucție și o*

---

instrucția asigurată de francezi, a se vedea Grandhomme, „Berthelot”, 375 403.

412 Constantin Oprea, ed., Contribuții la învățământul militar în România (București, Editura Militară, 1978), 109; Giurcă, 1917, 237-239; Berthelot, Mémoires, 3 aprilie; România, 5 aprilie; lt.-col. de Menditte, Rapport, 15 martie, Legros, Rapport, 13, Letellier, Rapport, 14 aprilie, AMR, fondul MCG; Ioanițiu, Războiul României, 287; N. Cerbulescu, Generalul Henri Berthelot (Sibiu, „Tipografia Școlii Militare”, 1931), 59.

atitudine de tinerețe și entuziasm". „Ofițerii cadeți care sosesc aici”, continuă el, „fac o impresie excelentă”. Colonelul Letellier (Armata I) era de aceeași părere. Pe 29 mai, Berthelot raporta plin de mândrie la Paris: „Cadrele au fost completate cu tineri ofițeri înflăcărați, instruiți la școlile noastre de ofițerii noștri”.⁴¹³ Lipsa ofițerilor superiori n-a putut fi compensată însă atât de ușor. „Lipsesc majorii care să comande două batalioane de infanterie”, scrisese, în martie, colonelul Sancery (DI 5). „MCG răspunde că nu are niciun ofițer la dispoziție”. Aceeași problemă era semnalată chiar și în luna mai de colonelul Letellier (DI 9): „Dintre cele 14 batalioane ale acestei divizii, cinci sunt comandate de locotenenți... Este nevoie urgentă de majori care să comande aceste batalioane”.⁴¹⁴ Reorganizarea celor două divizii de cavalerie era rămasă în urmă față de cea a infanteriei, pe de o parte din cauza importanței lor mai scăzute în tactica curentă, iar pe de altă parte din cauza lipsei cailor. Mulți fuseseră pierduți pe timpul luptelor sau al foametei. Cei care mai rămăseseră erau într-o stare proastă, iar cei mai buni au fost repartizați artileriei. Furajele erau în continuare insuficiente. Aceste probleme au dus la decizia de a pregăti mulți cavaleriști pentru a lupta pe jos, ca infanterie ușoară, dar ajutați de puterea de foc sporită a mitralierelor și puștilor automate. În această postură aveau să se și distingă în timpul ofensivei de vară.⁴¹⁵

Necunoscând obstacolele extraordinare care trebuiau învinse, colonelul Victor Petin, șeful statului major al MMF, estima în ianuarie că reorganizarea celor

---

⁴¹³ Letellier, Rapport, 6 mai, Legros, Rapport, 9 mai, AMR, fondul MCG; Berthelot, Rapport no. 13, 28 mai, SHAT, 16N2294.

⁴¹⁴ Lt.-col. Sancery, Rapport, 14 martie, Legros, Rapport, 13 aprilie, Letellier, Rapport, 6 mai, AMR, fondul MCG.

⁴¹⁵ Roussin, „Mission française”, 2:130; intendent Henry, Rapport, 15 februarie, AMR, fondul MCG; Giurcă, 1917, 169-172; Ioanițiu, Războiul României, 199; Scărișoreanu, Fragmente, 211-213, 233.

nouă divizii ale Armatei I trimise în interior avea să dureze cel puțin trei luni. Pe 31 martie, Berthelot a prelungit termenul estimat la 15 iunie. El a informat Parisul pe 14 mai că numai patru divizii vor fi gata să intre în luptă alături de cele șase divizii ale Armatei a II-a a lui Averescu. Cu toate acestea, era mândru de ceea ce se realizase: *„Zece divizii se vor prezenta într-o stare perfectă și vor face, fără îndoială, o figură onorabilă”*. Dintre celelalte cinci divizii care urmau să fie reorganizate, numai una (DI 10) era gata când armata română a început ofensiva de vară, pe 24 iulie. Alte trei divizii (DI 11, DI 15 și DI 2) au sosit pe front în august, dar cu armament incomplet. DI 4 a fost parțial organizată în noiembrie.⁴¹⁶

Averescu, în stilul său propriu, a exercitat un control strict în restructurarea Armatei a II-a. Faptul că el comanda singurele unități operative ale armatei române îi conferea putere și prestigiu în comparație cu aparenta neputință a conducătorilor de la Iași. Putea să ignore, chiar să sfideze MCG când îi convenea. Același spirit de independență caracteriza și maniera sa de abordare a instrucției armatei proprii. Aceasta includea aceleași aptitudini învățate de unitățile retrase în interior, iar pregătirea tehnică era condusă de membri ai MMF. Averescu a căutat să limiteze influența nemijlocită a ofițerilor francezi în alte zone. A înființat un centru de instrucție la cartierul său general de la Bacău și a aplicat o formulă compatibilă cu misiunea armatei sale de a menține și de a apăra frontul. În fiecare lună, o divizie din fiecare dintre cele două corpuri din armata sa era retrasă de pe front pentru o lună de pregătire și reechipare. Fiecare divizie de pe front ținea un regiment în spatele liniilor drept rezervă, regimentele rotindu-se la fiecare trei săptămâni. Batalioanele din cadrul

---

416 Petin, Rapport no. 7, 25 ianuarie, Berthelot, Rapport no. 12-14, 24, 29 mai, 13 iunie, SHAT, 16N2994; Prodan și Preda, Romanian Army, 74.

regimentelor erau rotite la fiecare șapte zile. Pentru a grăbi și a simplifica reorganizarea Armatei a II-a, s-a luat decizia ca trei dintre diviziile acesteia (6, 7, 8) să fie înarmate cu obișnuitele puști Mannlicher de 6, 5 mm, aflate în dotare. Celelalte trei divizii (1, 2, 12), asemenea întregii Armate I, au fost înarmate cu noua pușcă franceză Lebel de 8 mm.⁴¹⁷ Potrivit programului inițial, două divizii (3, 6) au încheiat reorganizarea pe 28 februarie, alte două (7, 12) pe 29 martie, iar celelalte două (1, 8) pe 15 mai. Există însă motive să punem la îndoială temeinicia acestui proces. Pe 24 martie, serviciile austriece de informații ajungeau la concluzia că *„valoarea de luptă”* a câtorva dintre diviziile Armatei a II-a *„nu poate fi considerată refăcută. Ele constau în regimente îmbrăcate prost și înarmate insuficient, care de nevoie au fost completate cu soldați din alte unități extrem de epuizate”*. După o lună, în urma unei evaluări similare, se raporta că, la întoarcerea pe front, DI 12 reechipată avea numai 70 – 80 de oameni pe companie în loc de 194, cât se dorea. Rapoartele ofițerilor de legătură francezi indicau că vara avea să sosească înainte ca Armata a II-a să fie efectiv *„reconstruită”*.⁴¹⁸ Din fericire, inamicul n-a lansat niciun atac semnificativ în cele șase luni de reorganizare. Multe dintre unitățile de bază ale acestuia, inclusiv Corpul Alpin, fuseseră mutate pe alte fronturi. Vremea rece a făcut ca unitățile rămase să

---

417 Otu, Averescu, 164-165; Averescu, NZ, 2:271; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 3:182-183; Dragu și Dumitriu, Istoria infanteriei române, 107; MMO, nr. 20; AMR, fondul MCG, Marchal către Berthelot, 7 februarie, Armata a II-a, Jurnal de operații, 10-20 martie. Serviciile austriece de informații au urmărit cu atenție rotațiile. KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 133, 255, Nachrichten, 9, 19, 24 martie.

418 Dabija, Armata română, 4:21; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 24 martie, AOK, VO, Fasz. 6280, VO/OKM, 24 aprilie; Legros, „Note sur l’encadrement des unites de la 12ieme division”, 13 aprilie, AMR, fondul MCG.

adopte o atitudine pasivă.⁴¹⁹

REÎNARMAREA

Procesul de reorganizare a presupus, teoretic, reînarmarea totală a armatei române. În campania din 1916 s-au pierdut 80% din puști, 50% din artilerie și 85% din mitraliere. Pe la sfârșitul lui martie, au început să sosească mari cantități de muniție franțuzească. Totalul primit sau aflat pe drum în acel moment era impresionant: 199 de avioane, 300 de vehicule, 220.000 de puști, 4.500 de puști automate, 2.700 de mitraliere, 80 de tunuri de 75 mm, 85 de tunuri de 120 mm, 1.945.000 de proiectile de artilerie, 101.500.000 de cartușe de pușcă, 1.370.000 de grenade, 600.000 de măști de gaze. Acest echipament și ceea ce a mai urmat până la sfârșitul lui mai au fost de ajuns pentru a echipa zece divizii. Echipamentul prevăzut pentru celelalte cinci divizii nu avea să fie autorizat de Paris, în ciuda intervențiilor repetate ale lui Berthelot, decât în iulie, prea târziu pentru a le pregăti pe toate pentru ofensiva din vară.⁴²⁰

Cea mai mare parte a materialului a trebuit să fie transportat cu nava până la Arhanghelsk, prin Oceanul Arctic, cale devenită din ce în ce mai periculoasă după reluarea de către Germania a războiului nelimitat cu submarine la 1 februarie 1917. El a trebuit totuși să mai parcurgă 2000 de kilometri pe calea ferată rusească din ce în ce mai deteriorată până la frontiera cu România. Nu doar că aprovizionarea românească se făcea cumplit de încet, dar ea trebuia să concureze cu transporturile destinate armatei ruse. Pe 28 martie, Berthelot scria

---

419 În armata a IX-a germană s-au înregistrat 3 000 de cazuri de degerături severe, unele dintre ele ducând la amputare și chiar deces. Cel mai bun adăpost îl ofereau cramele de pe moșiile ocupate. Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 11:395; Foerster, Mackensen, 333.

420 Dabija, Armata română, 3:644; Petin, „Envoi de materiei et munitions de France en Roumanie”, 17 aprilie, AMR, fondul MCG; Torrey, Berthelot, 185.

frustrat: „*Sosirea materialului destinat armatei române n-a progresat mai deloc... s-a blocat cu siguranță pe calea ferată și în depozitele românești organizate în Rusia*”. Pentru a ameliora situația, la Iași a fost creată o comisie aliată mixtă pentru transportul feroviar, din care făcea parte și un consultant francez. Sub supravegherea ofițerilor francezi aflați pe traseu, transportul materialului a început să se îmbunătățească.⁴²¹ Odată cu izbucnirea Revoluției din Martie și cu dezordinea care s-a instalat după aceea în Rusia, avea să se producă însă o criză și mai mare. În ciuda acestor dificultăți, până în vara lui 1917, armata română primise suficient material de război pentru a-și înarma cele zece divizii aflate în linia întâi la un nivel comparabil cu cel al diviziilor germane și superior celui al diviziilor austro-ungare, bulgărești și turcești. Regimentele, care, în 1916, aveau între două și șase mitraliere și nicio pușcă automată, dețineau acum, în medie, 24 de mitraliere și 96 de puști automate. Diviziile românești aveau acum în medie 112 mitraliere fiecare, față de 81 până la 108 în cazul diviziilor germane. Artileria grea, practic inexistentă în 1916, număra acum 49 de baterii.⁴²² Îmbunătățirea dotării cu armament a permis aplicarea unei tactici noi, cu accent pe puterea de foc, la fel ca în Occident. În locul asalturilor executate de infanteriști cu mâinile goale, artileria, mitralierele și puștile automate aveau să joace un rol hotărâtor în atacurile românilor.

ARMELE AUXILIARE: MARINA ȘI AVIAȚIA

La începutul lui 1917, marina română se afla în cea mai dezastruoasă perioadă a sa. Monitoarele și bateriile inamice de pe mal o împiedicau să opereze pe Dunăre,

---

421 Jean Delmas, „Les problemes logistiques de l’armee roumaine et l’aide française 1916-1917”, în Berthelot 80 ans apres, 32-33; Berthelot, Rapport no. 11, 28 martie, SHAT, 16N2994; FO către Barclay, 9 martie, Barclay către FO, 18, 29 martie, 24 aprilie, 3 mai, PRO/FO 371/2880.

422 RAPRM, 2:105-108; Giurcă, 1917, 241-242, 256-257.

exceptând cursul ei inferior. Conflictul intestin dintre ofițeri a continuat. Moralul era scăzut. La presiunile francezilor, a avut loc o reorganizare parțială a conducerii ei haotice, iar sub direcția unei misiuni navale franceze au fost instituite reforme. „*Am preluat de fapt direcția și responsabilitățile*”, scria un ofițer francez, „*impunându-ne soluțiile, schimbând oameni și practici anapoda*”. Până la sfârșitul războiului, misiunea marinei române a constatat în protejarea malului românesc și a celui rusesc de pe cursul inferior al Dunării, blocarea acestei părți a fluviului pentru inamic și escortarea navelor rusești și românești în zona respectivă. Pentru a îndeplini aceste sarcini, ea a cooperat cu marina rusă. În iunie, misiunea franceză îi raporta lui Berthelot că flota de pe Dunăre a fost reorganizată și reechipată, iar moralul ei, refăcut. Era considerată gata de acțiune. Această acțiune a rămas însă defensivă și s-a limitat la sarcinile menționate mai înainte.⁴²³

Aviația militară română, aflată încă într-o stare embrionară, avusese o mică contribuție la campania din 1916. Imboldul revitalizării ei a fost dat de Berthelot. Interesul său față de forța aviației, îndeosebi față de cooperarea ei cu infanteria și artileria, data din 1911, când el însuși a zburat. În decembrie 1916, cu armata română în retragere, el a solicitat Parisului resurse pentru a „*constitui imediat o aviație puternică și rapidă, care să corespundă celei pe care inamicul o posedă deja pe acest front*”. În locul modelelor depășite trimise până acum, el a cerut modelele cele mai noi – pe care Ministerul de Război francez ezita să le mute de pe Frontul de Vest. În cursul anului 1917, a sosit o importantă misiune aviatică franceză, formată din 74 de

---

423 Bîrdeanu și Nicolaescu, Contribuții, 2:302-305; Negrescu, Rolul, 100-103, 113-121; Jean-Noel Grandhomme, „La mission navale française en Roumanie 1916-1918”, *Revue historique des armées* 29, nr. 1 (2002), 86; Vasile Scodrea, „Memoriu”; Roussin, „Mission française”, 2:136.

ofițeri, 42 de subofițeri și 209 cadre inferioare. Piloții și observatorii erau reprezentați în toate cele trei categorii. Restul personalului includea mecanici (fiecare pilot avea unul propriu), specialiști în structura avioanelor și tehnicieni specializați în recunoaștere fotografică. A fost înființată o școală de pilotaj la Botoșani. Aceasta era condusă, la fel ca întreaga aviație, de un ofițer francez, care avea un adjunct român. Toți instructorii erau aviatori experimentați de pe Frontul de Vest. Printre ei se afla aventurierul american Bert Hall, care fusese unul dintre primii membri ai Escadrilei Lafayette.⁴²⁴ Din cauză că numărul de absolvenți ai școlii de aviație era insuficient, piloții și observatorii francezi au format cu românii echipaje și escadrile de luptă mixte. Acestea au fost organizate în trei grupuri de aviație, compuse dintr-o escadrilă de vânătoare și una de observație. Fiecare grup a fost repartizat unei armate: Grupul 1, cu baza la Bacău, Armatei a II-a; Grupul 2, cu baza la Tecuci, Armatei a IV-a ruse; Grupul 3, cu baza la Galați, Armatei a VI-a ruse. Inițial, aceste grupuri erau comandate de ofițeri francezi, iar piloții francezi îndeplineau misiunile „*dificile și delicate*”. Treptat însă, piloții români au jucat un rol proeminent, iar mulți dintre ei s-au făcut remarcați. Aviatorii francezi erau uneori critici, crezând, de exemplu, că colegilor lor români le lipsea „*îndrăzneala*”, acea cutezanță nesăbuită întâlnită în războiul aerian de pe Frontul de Vest. Totuși, în cursul operațiunilor aeriene din 1917, escadrilele mixte franco-române au reușit să

---

424 Torrey, Berthelot, 42-43; „La mission aeronautique française en Roumanie pendant la grande guerre 1916-1918”, în Berthelot 80 ans apres, 41-42, 44; Simone Presquies-Courbier, „Ajutorul acordat României de către Franța cu personal și material aeronautic, 1916-1917”, în File din istoria militară a poporului român 12 (1984), 175-179; Grandhomme, „Berthelot”, 428, 436-437, 1408. Hali susține că lui s-a datorat doborârea a două avioane inamice la 20 februarie. Bert Hali, *One Man's War: The Story of the Lafayette Escadrille* (Londra, J. Hamilton, 1929), 236.

țină piept inamicului.⁴²⁵

RELĂȚIILE FRANCO-ROMÂNE

Deosebirile de specific național și pericolul de a răni amorul propriu al românilor, inerent unui raport de consiliere, au provocat uneori tensiuni și chiar conflicte serioase în relațiile franco-române. Ofițerii francezi, de la Berthelot în jos, era dezgustați când întâlneau – de prea multe ori, credeau ei – ofițeri români incompetenți, indolenți, depravați sau cruzi cu oamenii lor. Aceste atitudini, împreună cu nerăbdarea și spiritul critic față de felul în care procedau românii, nu erau ascunse de gazdele lor. Încă din noiembrie 1916, cenzorul român îl informa pe Berthelot că unele scrisori trimise de oamenii săi în Franța conțineau remarci *„absolut nepoliticoase față de armata română și jignitoare pentru populație”*. Berthelot a simțit nevoia să le reamintească ofițerilor săi că, pentru a reuși în misiunea lor, trebuie să manifeste *„tact”, „bună dispoziție” și „modestie”*. Cu privire la ofițerii români, consultanții francezi trebuiau *„nu să-i critice, [ci] să le dea motive de a cere sfaturi”*. Ofițerii trebuiau *„să meargă cu soldații, și nu [să călătorească] în vehicule în timpul deplasărilor; în cantonamente, să fie prezenți la împărțirea rațiilor, să controleze pregătirea hranei, să viziteze locurile în care sunt adăpostite trupele, să se întâlnească cu soldații pentru a-și arăta interesul, să fie un exemplu în orice împrejurare”*. Berthelot i-a trimis o copie a acestor instrucțiuni lui Prezan, care le-a repetat aproape textual ofițerilor români. Este posibil ca ele să fi avut un efect favorabil. Câțiva prizonieri români le-au spus anchetatorilor austrieci că, *„de la sosirea ofițerilor francezi”,* n-au mai fost bătuți ori au fost bătuți mai

---

425 Bălotescu et al., *Istoria aviației*, 103, 114; Roussin, „Mission française”, 2:147-148; Grandhomme, „La vie quotidienne des officiers français en Roumanie”, în *La presence française en Roumanie pendant la Grande Guerre, 1914-1918*, ed. G. Cipăianu, V. Vesa (Cluj, Presa Universitară Clujeană, 1997), 111.

puțin.⁴²⁶ Inutil să mai spunem că MMF a insuflat puternice sentimente de respect și afecțiune în rândul soldaților. Mulți, dacă nu majoritatea ofițerilor români au fost încântați să fie consiliați de ofițerii francezi *„pentru că ei au mult mai multă experiență în războiul modern decât noi”*. *„Am ajuns să-l cunosc bine”*, spunea locotenentul Costescu despre maiorul de Meru, *„n-am decât cuvinte de laudă despre el”*. Mâncând și participând împreună la activități sociale, mulți au ajuns să se înțeleagă și să se prețuiască mai mult unul pe celălalt. Chiar români care nu erau încântați de colegii lor francezi se purtau politicos și cooperau cu ei pentru realizarea obiectivului comun.⁴²⁷

Au apărut totuși și conflicte grave. Unele erau rezultatul nedelimitării clare a sferelor de autoritate, mai ales în domenii în care erau în joc cariera și mândria. În mai, colonelul francez Steghens, căruia regele îi încredinșase comanda tehnică a artileriei grele românești, a solicitat ca Prezan să suspende avansarea locotenent-colonelului Jetianu *„pe motiv că acesta nu vrea să execute ordinele date”*. În același timp, Berthelot a cerut îndepărtarea colonelului Pașalega, comandantul artileriei DI 2, care s-a dovedit a fi *„absolut ostil”* planului francez.⁴²⁸ Pe de altă parte, așa cum relevă Rosetti, *„erau unii ofițeri francezi, puțini la număr, este*

---

426 Roussin, „Mission française”, 2:10; Berthelot, Mémoires, 2 ianuarie; Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 58; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123, Nachrichten, 28-30 iulie, 25 august.

427 Grandhomme, „Berthelot”, 363-366; Grandhomme, „La vie quotidienne”, 112-114; George Cipăianu, „Roumains et Français sur le front de Roumanie (1917-1918)”, în Cipăianu și Vesa, La présence française, 81-104; Costescu, Carnetul, 209; Mavrodi, „Notes”, 7 ianuarie; Constantin Turtureanu, În vâltoarea războiului, 1914-1919 (Cernăuți, „Litera Românească”, 1938), 32-33; N. Costăchescu, „Jurnal de campanie”, Magazin istoric 21, nr. 8 (1987), 13-14.

428 Antonescu către Petin, 17 martie, AMR, fondul MCG; Roussin, „Mission française”, 2:131-132; Grandhomme, „Berthelot”, 376; Maria, „Memorii”, 14 iunie.

adevărat, care erau lipsiți de tact. Păreau să ne considere locuitori ai unei colonii, poate nu ca negrii, dar ca algerienii, marocanii și indochinezii". Printre cei menționați de Rosetti se afla colonelul Petin, șeful de stat major al lui Berthelot. Și alții considerau că Petin era „semeț” și „foarte arogant” sau, cum se exprima regina Maria, „neavând reputația de a fi un bărbat foarte amabil”. Colonelul Antonescu, șeful biroului de operații al lui Prezan, cu care Petin era în legătură zilnic, nu s-a plâns public în timpul războiului. Mult mai târziu, după ce a recunoscut că francezii „ne-au învățat să purtăm un război”, a adăugat cu amărăciune: „Tot ei ne-au umilit zilnic prin lipsa de tact și trufia lor”.⁴²⁹

Cearta lui Averescu cu Berthelot a fost amintită deja. Averescu se afla totuși în relații cordiale cu câțiva ofițeri superiori francezi din serviciul tehnic. Îl înfuriau însă rolul ofițerilor de legătură de a-i „corecta” pe coloneii și generalii români și „amestecul în treburile comandamentului”. El califica aceste lucruri „imorale fiindcă ei nu împărțeau cu noi răspunderea”, luând măsuri ca să limiteze implicarea ofițerilor francezi în chestiuni operaționale. Indignarea lui Averescu a crescut când Berthelot a solicitat, iar regele a aprobat scrisorile de serviciu revizuite destinate ofițerilor francezi atașați unităților românești, prin care era extins în mod oficial rolul acestora de la activitatea de instrucție la zone ale autorității ierarhice. Cu aceste scrisori, îi explica Berthelot regelui, „ofițerii francezi pot intra în foc de pe picior de egalitate cu camarazii lor români”. Averescu a condamnat plin de furie acest lucru ca pe o extindere „obraznică” a dominației franceze.⁴³⁰

---

429 Maria, „Memorii”, 17 iunie; Janin către Ministere de la Guerre, 31 martie, SHAT, 16N2994; Rosetti, Mărturisiri, 133-134; Dumitrescu, fumai, 160; Ion Antonescu, Epistolarul infernului (București, Editura Viitorul Românesc, 1993), 310. A se vedea și Gheorghe Nicolescu, „Ion Antonescu și misiunea Berthelot”, în Dobrinescu și Dumitrescu, 1917, 109-116.

430 Averescu, NZ, 2:271-273; Berthelot, Mémoires, 19, 26, 28

Relațiile dintre MMF și gazdele lor române n-au fost idilice, încordarea și conflictul au existat împreună cu respectul, afecțiunea și camaraderia. Toate acestea au fost puse în umbră de dorința de a reorganiza armata română. Această reorganizare a presupus un efort comun, caracterizat cel mai bine, poate, de unul dintre inspiratele aforisme ale lui Argetoianu: „*Francezii ne-au arătat drumul, dar noi l-am parcurs*”. Această îndrumare n-a avut doar un caracter tehnic. Prezența MMF, i se destăinuia Duca lui Berthelot, a inspirat încredere, „*acel factor imponderabil care, din timpuri imemorabile, a hotărât soarta bățăliilor*.”⁴³¹ Succesul colaborării franco-române în procesul de reorganizare a armatei române a fost demonstrat într-un mod impresionant în cursul operațiunilor militare din vara lui 1917.

12

Ofensiva ruso-română:

Mărăști, iulie 1917

PRELUDIUL: ELABORAREA UNUI PLAN DE OPERAȚII

La Conferința Interaliată de la Chantilly din noiembrie 1916, Rusia a acceptat să lanseze, în 1917, o ofensivă generală pe Frontul de Est în completarea ofensivelor plănuite de Anglia și Franța în Vest. Statul Major General Rus a hotărât ca atacul principal să se dea în Galiția, pe Frontul de Sud-Vest, în speranța că generalul Brușilov va putea să repete spectaculosul succes repurtat în 1916. Pe celelalte trei fronturi, inclusiv pe cel românesc, urma să se desfășoare operații de susținere. Planul inițial al STAVKA, care, pe atunci, vedea în armata română o piedică, îi rezervase un rol limitat, o operațiune de rezistență pe frontul Armatei a

---

iunie; Roussin, „Mission francaise”, 2:137; Berthelot către Prezan, 9, 12 iunie, AMR, fondul MCG.

431 Argetoianu, Pentru cei de mâine, 4:12. Elogiul făcut de Duca lui Berthelot la moartea acestuia, citat în Cerbulescu, Berthelot, 58.

II-a a lui Averescu.⁴³² Românii plănuiau ceva mai important, nu doar pentru a grăbi eliberarea țării, ci și pentru a-și proteja poziția deținută în coaliția aliată. La sfârșitul lui martie, Prezan și Averescu au prezentat regelui Ferdinand câte un plan cu privire la vasta implicare a României. Prezan propunea ca o nouă Armată I, formată din patru până la șase divizii reorganizate, să lanseze un atac la vest de Șiret, la Nămolosa, în cooperare cu Armata a VI-a rusă. Simultan, Armata a II-a avea să desfășoare o ofensivă secundară prin pasul Oituz spre Transilvania. După părerea lui Averescu, aceasta era o „*nebunie*”. El a propus ca, în loc ca două armate să atace în direcții diferite, Armata a II-a, condusă de el, să fie întărită și să dea atacul principal în sud, spre râul Putna, Focșani și, în cele din urmă, Buzău. Deși propunerea lui poate fi susținută cu argumente strategice, ești tentat să vezi în spatele ei și orgoliul lui Averescu. Aceste concepții opuse cu privire la ofensivă au contribuit la o nouă exacerbare a „*vechilor rivalități în sânul comandamentului român*”.⁴³³

În acest moment, STAVKA era pregătit să acorde un rol lărgit armatei române. Această schimbare radicală s-a datorat, bineînțeles, impactului Revoluției din Martie. În numele democratizării, guvernul provizoriu abolise pedeapsa cu moartea, redusese autoritatea ofițerilor și crease consilii ale soldaților care participau la luarea deciziilor comandamentului. Eliberați de disciplina severă a armatei imperiale și agitați de discursul revoluționar, tot mai mulți soldați ruși cereau pace, refuzau să îndeplinească ordinele și promiteau să nu

---

432 Costică Prodan, „Planuri de campanie ale beligeranților pe frontul român”, în Dobrinescu și Dumitrescu, 1917, 37; Louise Heenan, *Russian Democracys Fatal Blunder: The Summer Offensive of 1917*(New York, Praeger, 1987), 44.

433 Averescu, NZ, 2:120; Prodan, „Planuri”, 37-38; Otu, Averescu, 176; Mircea Vulcănescu, *Războiul pentru întregirea neamului* (București, Saeculum, 1999), 106.

pornească ofensiva. Ofițerii și comandanții erau frustrați și intimidați. Când, la sfârșitul lui aprilie, generalul D.G. Șerbacev l-a înlocuit pe Saharov în funcția de șef al statului major rus de pe lângă Ferdinand, el și-a inspectat armatele de pe frontul românesc. Inspecția, consemna el, *„a trezit temeri serioase pentru viitor”*. El era de acord cu mulți generali ruși că o ofensivă putea fi *„indispensabilă pentru a înăbuși anarhia”*. Prezan, făcând referire la moralul în scădere al armatei ruse, a insistat pe lângă Berthelot ca ofensiva să înceapă *„cât mai repede cu putință”*. Acesta a acceptat. *„Singurul mijloc de a scăpa armata rusă de indisciplină”*, declara el Parisului pe 14 mai, *„este s-o trimitem în focul luptei”*.⁴³⁴ Șerbacev s-a întâlnit cu Alekseev și ceilalți comandanți ai frontului rus la STAVKA la mijlocul lui mai pentru a discuta despre criza din armată și ofensiva de vară. De acolo, grupul s-a dus la Petrograd pentru a încerca să obțină aprobarea privind oprirea democratizării armatei și declanșarea unei ofensive generale pe toate fronturile. Dacă prima propunere a fost respinsă, cea de-a doua a fost aprobată. Intenția lui Alekseev era să înceapă operațiuni pe toate fronturile în același timp cu scopul de a obține un impact maxim. Pe 15 iunie însă, el a fost înlocuit de Brușilov. Noul și impetuosul șef de stat major a hotărât să înceapă la 1 iulie cu o ofensivă pe Frontul de Sud-Vest, celelalte fronturi urmând a i se alătura pe măsură ce împrejurările locale o permiteau. Nevoia de a încheia reorganizarea armatei române a impus ca

---

434 Glenn E. Torrey, *The Revolutionary Russian Army and Romania, 1917* (Pittsburgh, Universitatea din Pittsburgh, Center for Russian and Eastern European Studies, 1995), 3-7; Hoover Institution Archives (Stanford, Calif.), Collection Heroys, D.G. Șerbacev, „Situation politique et strategique au printemps 1917 durant les preparatifs de l'offensive sur le front roumain”; Robert G. Feldman, „The Russian General Staff and the June 1917 Offensive”, *Soviet Studies* 19 (1968), 532; Berthelot, *Mémoires*, 27 aprilie; SHAT, 16N2994, Berthelot, Rapport no. 12,14 mai.

operațiile de pe frontul ei să fie lăsate la urmă.⁴³⁵

Între timp, Șcerbacev se întorsese la Iași cu aprobarea STAVKA privind un plan general de operații pentru frontul românesc. Șeful său de stat major, generalul Nikolai Golovin, a schițat repede obiectivele pentru cele două armate românești și cele trei armate rusești. Pe 1 iunie s-au dat instrucțiunile operaționale. Armata I română a primit principalul rol ofensiv, „*să atace și să străpungă cu orice preț*” frontul Armatei a IX-a germane la vest de capul de pod Nămolosă. Înaintând spre Râmnicu Sărat, ea avea să învăluie ariergarda inamicului. Armatei a II-a române i s-a încredințat o ofensivă secundară, urmând să atace aripa dreaptă a Armatei I austriece. Înaintând pe valea superioară a Putnei, ea avea să amenințe principala cale de comunicare dintre cele două armate dușmane.

Generalul Dimitri Șcerbacev, comandant, frontul

---

435 Alan K. Wildman, *The End of the Russian Imperial Army* (Princeton, N.J., Princeton University Press, 1980), 2:18-19; Feldman, „Russian General Staff”, 534, 537-541.

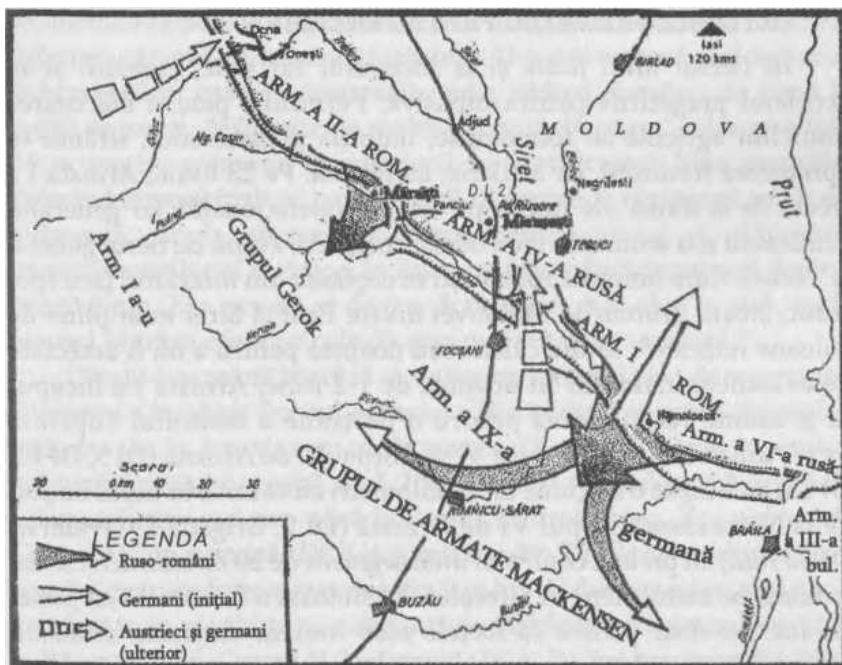
românesc.

Sursa: The Times History of the War (Londra, The Times, 1917 - 1919).

Armata a IV-a rusă, care opera între cele două armate române, a primit instrucțiuni să străpungă frontul inamic în apropiere de Irești; apoi, îndreptându-se spre sud, spre Focșani, trebuia să se alăture Armatei I pentru a distruge forțele inamice situate între Șiret și munți. Armatele ruse a IX-a din nord și a VI-a din sud erau însărcinate să desfășoare acțiuni ofensive locale menite să susțină și să acopere înaintarea celorlalte trei armate. Ofensiva era prevăzută să înceapă între 12 iunie și 14 iulie. După cum s-a dovedit, întârzierile apărute în încheierea pregătirilor au împins data atacului pe 24 iulie, pregătirea de artilerie urmând să înceapă cu două zile mai înainte.⁴³⁶

---

436 Șcerbacev, „Situation politique”; Dabija, Armata română, 4:41; AMR (București), MCG, Armata a II-a, Ordin de operații nr. 29, 1 iunie; Berthelot, „Operations offensives du front Roumain en juin 1917”, 29 august, SHAT, 16N2994; MMO, nr. 23.

Planurile de ofensivă pentru 1917. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Victor Atanasiu, *România în primul război mondial* (București, Editura Militară, 1979).

Averescu a reacționat nefavorabil la ordinul de operații de la 1 iunie. Nu numai că acesta confirma în general concepția lui Prezan în defavoarea concepției sale, dar, la afrontul adus, mai adăuga și o insultă prin transferul a două divizii de sub comanda sa sub controlul MCG. După ce și-a exprimat criticile față de Șcerbacev personal, la Iași s-a ținut pe 12 iunie „*un fel de consiliu de război*”, după cum s-a exprimat Berthelot, pentru a asculta obiecțiile lui Averescu. După ce a făcut o critică a planului existent, Averescu a prezentat unul cu totul nou. În locul unei străpungeri la Nămolosa, el propunea una în regiunea Vrancea, unde își uneau forțele armatele a IX-a germană și I austriacă. Aripa stângă a inamicului avea să fie aruncată înapoi în Transilvania, în vreme ce aripa dreaptă avea să fie silită să se retragă în sud, spre

Râmnicu Sărat. În esență, planul lui Averescu prevedea o manevră de învăluire. Ipoteza nerostită era aceea că el avea s-o conducă. Consiliul a respins în unanimitate propunerea lui Averescu. Indiferent de calitățile lui, o asemenea schimbare radicală era imposibilă acum. Pregătirile pentru atacul de la Nămolosa erau mult prea avansate: pozițiile armatelor erau fixate, lucrările de construcție începuseră, o mare parte a artileriei era mutată la fața locului, iar transportul trupelor era în plină desfășurare. Confruntarea de pe 12 iunie a sporit izolarea lui Averescu și l-a lăsat pe Prezan „*cu un gust amar*” și „*scârbit*” de maniera în care cel dintâi își prezentase criticile.⁴³⁷

ULTIMELE PREGĂTIRI PENTRU OFENSIVĂ

În cursul lunii iunie și la începutul lui iulie, românii și-au accelerat pregătirile pentru ofensivă. Permisele pentru efectuarea muncilor agricole au fost reduse, muniția și materialul, strânse în apropierea frontului, iar artileria, amplasată. Pe 23 iunie, Armata I a trecut de la starea „*de instrucție*” la cea „*operațională*”, iar generalul Christescu și-a asumat în mod oficial comanda, având cartierul general la Tecuci. Cum unitățile românești se deplasau din interiorul țării spre front, „*toate drumurile Moldovei dintre Prut și Siret erau pline de coloane militare*”. Multe călătoreau noaptea pentru a nu fi detectate de avioanele inamice.⁴³⁸ În noaptea de 1 - 2 iulie, Armata I a început să-și asume răspunderea pentru o porțiune a frontului cuprinsă între Armatele ruse a IV-a și a VI-a. Corpul III de Armată (DI 5, DI 13, DI 14) au ocupat o secțiune de 14 kilometri cu centrul în capul de

---

437 Șcerbacev, „Situation politique”; Averescu, NZ, 2:133,136-139; Berthelot, Mémoires, 13 iunie; Prodan, „Planuri”, 41-42; Prezan, citat în Mihail Ionescu, Zile epopeice (București, Editura Militară, 1989), 80.

438 AMR, fondul MCG, MCG către Șcerbacev, 30 mai, Armata a II-a, „Istoricul acțiunii Mărăști 9-18 iulie (23-31 iulie) 1917”; Berthelot, Rapport no. 14-15, 13, 21 iunie, SHAT, 16N2994; MMO, nr. 30; Scărișoreanu, Fragmente, 215; Kirițescu, Istoria războiului, 2:438.

pod de la Nămoloașă. Corpul vii de Armată (DI 9, Brigada 1 Cavalerie, DI 80 rusă) au preluat controlul unui segment de 20 de kilometri situat la nord, pe malul stâng al Siretului. Nămoloașă a fost aleasă ca punct de atac nu doar pentru că forțele ruso-române dețineau acolo un avanpost la vest de Șiret, ci și pentru că existența unui pod și a unui drum facilita amplasarea unor efective importante dincolo de râu. La sud, terenul era prea mlăștinos, iar la nord, malul răsăritean era înalt și abrupt. Conform planului de operații elaborat de Christescu, Corpul III trebuia să deschidă ofensiva pe un front de șase kilometri. După ce frontul inamic era străpuns, Corpul de Cavalerie (două divizii) și trei divizii ale Corpului VII rus (Armata a IV-a) aveau să se reunească pentru a înainta spre Râmnicu Sărat. Unitățile Armatei a VI-a ruse care cooperau aveau să împingă aripa dreaptă a inamicului spre sud-est, către Dunăre.⁴³⁹ Punctele slabe ale acestui plan și ale întregii ofensive ruso-române erau acelea că, în primul rând, pleca de la premisa că unitățile rusești vor lupta bine și, în al doilea rând, că nu lua în considerare posibilele întăriri ale forțelor inamice.

Problemele întâmpinate de Armata a II-a difereau de cele ale Armatei I. În loc să sosească odihnite pe front, un număr de unități ale acesteia petrecuseră luni întregi pe aliniament. „*Este absolut indispensabil*”, scria pe 28 iunie un ofițer de legătură francez despre DI 3, „*ca aceasta să ia un repaus. Ofițerii și soldații sunt absolut sleiți de puteri după patru luni petrecute în pădure*”. În luna dinaintea ofensivei, s-au acordat, prin rotație, permisiile de două-patru zile. O altă problemă era aceea că, spre deosebire de spațiul deschis al Siretului Inferior, câmpul de luptă al Armatei a II-a era terenul accidentat al Subcarpaților, care se caracteriza prin păduri și culmi

---

439 Berthelot către Ministere de la Guerre, 7 iulie, SHAT, 16N2994; MMO, nr. 32; Cupșa, Armata, 212-213; Kirițescu, Istoria războiului, 2:439-440.

de până la 1.400 de metri, despărțite de multe văi mici. În cursul celor șase luni de ocupație, germanii și austriecii își fortificaseră bine pozițiile. Folosind terenul înalt, ei construiseră 18 centre de rezistență cu sârmă ghimpată, amplasamente din beton pentru tunuri și adăposturi împotriva artileriei inamice. În iulie, nu fusese însă terminată decât o primă linie. Era nevoie și de o a doua linie, mai ales în sud, unde platoul Mărăști oferea o cale de atac mai puțin accidentată.⁴⁴⁰

Dându-i-se mână liberă să-și elaboreze propriul plan de operațiuni, Averescu a împărțit frontul Armatei a II-a în două sectoare. Primul se întindea de la joncțiunea cu Armata a IX-a rusă, situat în umbra Măgurii Cașinului, înaltă de 1.200 de metri, pe o distanță de 25 de kilometri spre sud-est, până la dealul Încărcătoarea. Era ocupat de Corpul IV de Armată (DI 8 și jumătate din DI 6), cu misiunea de a ține în loc toate forțele inamice din fața lui. Al doilea sector, mai puțin accidentat, se continua pe o distanță de 12 kilometri spre sud-est până la Răcoasa. Aici, Corpul II de Armată (DI 1, DI 3 și jumătate din DI 6) trebuia să dea atacul principal. La acest prim atac trebuiau să participe și trei divizii ale Corpului VIII de Armată rus (Armata a IV-a), care ocupau alți 13 kilometri ai frontului între Răcoasa și Irești. Obiectivul inițial al corpurilor II și VIII era să străpungă frontul și să ocupe dealul Momâia și platoul Mărăști. Dacă reușeau, înaintarea lor avea să continue pentru a ocupa valea superioară a Putnei.⁴⁴¹

Pregătirile lui Averescu s-au desfășurat în „*spiritul său metodic*”. Având, poate, în minte cele întâmplare în

---

440 Roussin, „Mission française”, 2:141; Dabija, Armata română, 4:76; Kirițescu, Istoria războiului, 2:449-451; Gheorghe Bichicean, „Fortificațiile și războiul de poziție. Campania românească din vara anului 1917”, în Dobrinescu și Dumitrescu, 1917, 39; KA (Viena), Österreich- Ungarns Letzter Krieg, 1914-1918, vol. 6, Das Kriegsjahr 1917, 349.

441 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Ordin de operații nr. 1638, 3 iulie; Dabija, Armata română, 4:44-48, 66-67, 89; MMO, nr. 34, 35.

timpul Manevrei de la Flămânda, el s-a asigurat „*să nu fie lăsat aproape nimic la voia întâmplării*”. Pentru a facilita accesul în zona frontului, a fost construită o linie ferată cu ecartament îngust și s-au deschis drumuri noi. În ședințele organizate cu comandanții corpurilor de armată și diviziilor pentru a le explica planul său de operațiuni, Averescu a pus accentul pe două lucruri învățate în 1916: nevoia unei strânse cooperări între artilerie și infanterie și trimiterea maselor de infanteriști spre liniile inamice numai după ce artileria făcea breșe în pozițiile defensive. Pentru ofițerii inferiori, el a organizat minicursuri despre problemele tactice pe care le puteau întâmpina. În ajunul atacului, Averescu consemna în jurnalul său o „*încredere fermă în succesul trupelor noastre de pe frontul armatei mele*”. În același timp, el își exprima scepticismul cu privire la succesul ofensivei ruso-române în celălalt sector: „*Nu cred în distrugerea inamicului. Nu cred că se va ajunge la Râmnicu Sărat, mai ales pe direcția Nămoloașă. Dimpotrivă, mi-e teamă de o înfrângere zdrobitoare în acel sector după un succes inițial facil*”. Este posibil ca pesimismul legat de această operațiune să fi creat îndoieli și în privința succesului final al propriului său atac.⁴⁴²

Pe parcursul pregătirii atacului, moralul soldaților români din Armatele I și a II-a a fost ridicat. Deziluzia și tristețea înfrângerii din 1916 trecuseră, iar entuziasmul naiv din același an fusese înlocuit cu hotărârea fermă de a lua înapoi pământul țării. Dobândiseră aptitudini noi și

---

442 Otu, Averescu, 179-180; Dabija, Armata română, 4:76-77; Averescu, NZ, 2:142-143; reprezentantul lui Berthelot la cartierul general al Armatei a II-a raporta că Averescu „spune oricui îl ascultă că el nu are încredere în rezultatul atacului său”. Berthelot, Mémoires, 17 iulie. A se vedea și Adrian Pandea, „Campania anului 1917 în viziunea a doi mareșali: Constantin Prezan și Ion Antonescu”, și Constantin Hlibar, „Mareșal Ion Antonescu și războiul de reîntregire națională”, ambele în Dobrinescu și Dumitrescu, 1917, 95-100, 101-108.

arme moderne. Un soldat își exprima încântarea față de noile căști franțuzești și de baionetele lungi, care, spunea el, intrau „*ca în unt*”. Noua putere de foc era însă cea care dădea încredere. O analiză făcută de francezi a ajuns la concluzia că, în iunie 1917, diviziile românești aveau armament „*identic cu cel al diviziilor de infanterie de pe Frontul de Vest*”. În materie de piese de artilerie și mitraliere, forțele române erau la egalitate cu adversarele lor germane și superioare celor austriece. În 1916, infanteria fusese intimidată de dominația covârșitoare a artileriei inamice. Acum, ea putea conta pe un sprijin solid din partea propriilor tunuri. Un român interogat de serviciile secrete austriece a declarat că ofițerul său l-a asigurat de faptul că bombardamentul dinaintea atacului îl va distruge în așa măsură pe inamic, încât infanteria va „*putea înainta cu mâinile în buzunarele de la pantaloni*”. Berthelot era satisfăcut de noua imagine a armatei române. După o vizită făcută pe front în ajunul ofensivei, el socotea că oamenii erau „*bine echipați și bine înarmați, nerăbdători să treacă la atac*”. Într-o scrisoare adresată cumnatei sale, el adăuga: „*Dacă rușii merg la luptă, putem spera într-un succes frumos*”.⁴⁴³

Reținerea exprimată de Berthelot era întemeiată. În vreme ce majoritatea soldaților ruși erau în continuare pregătiți să se apere, pe alții, „*numai când aud cuvântul «ofensivă» și îi apucă turbarea*”, cum raporta un ofițer din Armata a IX-a rusă. Încercările comandanților și reprezentanților guvernului provizoriu de a genera entuziasm în privința atacului au eșuat în mare măsură. Rapoartele ofițerilor de legătură români din unitățile rusești din ajunul ofensivei erau îngrijorătoare. Dacă

---

443 Berthelot, „Operations offensives du front roumain”, SHAT, 16N2994; Casian Munteanu, Bătălia de la Mărășești (București, Editura Facla, 1977), 82; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123, Nachrichten, 17 iulie; Cupșa, Armata, 204; Berthelot, Mémoires, scrisoare către Louise Berthelot, 15 iulie.

unele regimente rusești au votat cu o mică majoritate să atace, altele au votat să nu atace. Cei mai radicali încercau să-i intimideze pe cei dispuși să lanseze ofensiva. Locotenentul Mavrocordat raporta pe 20 iulie că Corpul XLVII (Armata a VI-a) *„trimite aproape zilnic soldați la DI 40 îndemnând să nu... participe la ofensivă. Dacă această divizie ar începe să înainteze, soldații Corpului XLVII ar fi obligați să tragă în soldații DI 40”*. Atât în Armata a IV-a, cât și în Armata a VI-a, batalioanele speciale de șoc, create să fie un exemplu, au fost silite să tacă și amenințate cu moartea. Soldați din unele regimente își părăseau pozițiile de pe front. Alții insistau să vadă ordinele de operațiuni înainte de a hotărî dacă să pornească la atac. În ajunul ofensivei, mulți ofițeri ruși se simțeau neputincioși și abătuți. *„Comandantul diviziei mi-a vorbit ieri cu lacrimi în ochi despre situație”*, raporta ofițerul de legătură român din divizia rusă care se învecina cu Corpul III de Armată român. Serviciile inamice de informații confirmau existența unei aversiuni larg răspândite față de ideea atacului.⁴⁴⁴

Neliniștea provocată de reacția pe care o vor avea trupele rusești de pe frontul românesc în clipa în care avea să înceapă ofensiva a fost amplificată de sosirea unor rapoarte nefavorabile cu privire la ofensiva rusească de pe Frontul de Sud-Vest, unde, după cum consemna Berthelot, *„multe regimente refuză să meargă la luptă”*. Acolo, forțele rusești se bucuraseră inițial de succes, străpungând liniile inamice la Zloczow (1 - 3 iulie) și Stanislau-Kalusz (6 - 12 iulie). Pierderile grele și întărirea forțelor germane și austro-ungare cu unități de pe alte fronturi au oprit însă înaintarea rușilor. Pe 17 iulie, forțele inamice au lansat o contraofensivă care a străpuns liniile rusești. Întregul front a început să cadă. Vestea dezastrului din Galiția a declanșat un val de

---

444 Torrey, Russian Army, 30-33; AMR, fondul Grigorescu, Raportul Mavrocordat, 18, 20 iulie.

îngrijorare la Iași. „*Oamenii sunt abătuți, Brătianu în primul rând*”, scria Berthelot, „*iar eu lupt cât pot împotriva acestei stări de spirit*”. Chiar Șcerbacev, susținător constant al ofensivei, dădea semne de șovăială. La un consiliu de război din 24 iulie, Berthelot a cerut ca ofensiva să fie suspendată. El a fost susținut de generalul Coandă, care tocmai se întorsese de la STAVKA cu vești pesimiste. Șcerbacev a rămas însă neclintit alături de Prezan și de rege, afirmând că atacul trebuie să continue.⁴⁴⁵

INTENȚIILE PUTERILOR CENTRALE

În primăvara lui 1917, Puterile Centrale n-au făcut pregătiri speciale pentru operațiuni militare majore pe frontul românesc. Prioritățile lor dictaseră ca multe unități importante - Corpul Alpin, Batalionul de Vânători de Munte din Württemberg, Corpul de Cavalerie al lui Schmettow și Corpul XXXIX, printre altele - să fie transferate pe alte fronturi. Cele rămase trecuseră printr-o iarnă grea. Hrana și furajele au fost greu de obținut. Degerăturile i-au afectat pe mulți dintre cei aflați în tranșee. Bolile iernii au fost urmate de cele ale verii. Pregătirea a avut de suferit, iar capacitatea de luptă a trupelor a provocat îngrijorare. A mai existat un motiv pentru care n-au avut loc acțiuni ofensive. Revoluția din Martie de la Petrograd a fost văzută la Berlin și Viena ca un prilej de a elimina Frontul de Est printr-o pace separată cu Rusia. Era esențial să se evite desfășurarea unor operațiuni militare care puteau perturba discuțiile diplomatice neoficiale purtate în acel moment. Prin urmare, OH! i-a ordonat lui Mackensen să se abțină de la „*acțiuni agresive pe frontul răsăritean, mai ales în timpul sărbătorilor rusești*”. Cu ocazia Paștelui ortodox (14 - 16 aprilie), comandamentele german și austriac au proclamat în mod unilateral un armistițiu de trei zile. În multe locuri de pe front, soldații ruși au fost invitați să fraternizeze. Mii au răspuns cu

---

445 Berthelot, Mémoires, 22-24 iulie; Letzter Krieg, 6:244-252.

entuziasm, părăsind tranșeele pentru a face schimb de pâine și vin și pentru a bea, a cânta și a dansa cu dușmanii în zona neutră. Vreme de câteva zile, frontul a fost ca un ciur.⁴⁴⁶

Temându-se că trupele li se vor molipsi de spiritul revoluționar, conducătorii austro-ungari și germani au trecut curând de la tactica fraternizării la cea a pacifismului. Ofițerilor de informații li s-au dat instrucțiuni amănunțite cu scopul de a exploata repulsia soldaților ruși față de război. La Brăila, a fost tipărit, în mai multe mii de exemplare, un ziar de propagandă în limba rusă, care a fost distribuit pe front. Agenți vorbitori de rusă operau în spatele liniilor. Informările, mai ales cele ale austriecilor, care *„culegeau informații cu mult zel”*, înfățișau în amănunt agravarea dezordinii, neglijarea disciplinei și pacifismul din rândurile armatelor rusești de pe frontul românesc. Aceste informații încurajau comandamentele austro-ungare și germane să subestimeze numărul soldaților încă dispuși să atace – și mai ales numărul mult mai mare al celor încă dispuși să se apere. Pe 3 iulie chiar, Hindenburg conchidea că armata rusă nu va putea *„să atace multă vreme de acum încolo”*.⁴⁴⁷ Informațiile agenților despre armata română au fost și ele interpretate greșit. Interogatoriile luate dezertorilor scoteau în evidență faptul că soldații români erau *„slabi”*, *„abătuți”*, *„fără dorință de a ataca”* sau *„gata să dezerteze”*. O evaluare făcută de austrieci pe 25 iunie ajungea la concluzia că moralul românilor se *„înrăutățise. Spiritul războinic de*

---

446 Morgen, *Meiner Truppen*, 118-119; Foerster, Mackensen, 333; *Letzter Krieg*, 5:621, 6:76; Rabenau, Seeckt, 577; Torrey, *Russian Army*, 4.

447 Gerhard Wettig, *„Die Rolle der Russischen Armee im Revolutionären Machtkampf 1917”*, în *Forschungen zur Osteuropäischen Geschichte* 12 (1967), 254, 256, 264-267, 270, 274; Rabenau, Seeckt, 563-564; BA (Koblenz), Reichskanzlei, R43/F2732, Lersner către Reichskanzler, 3 iulie; *Letzter Krieg*, 6:341, 343; Reichsarchiv, *Der Weltkrieg*, 12:502-505.

mai înainte a slăbit mult chiar și printre ofițeri". Se făcuseră eforturi pentru a distribui materiale de propagandă pacifistă printre militarii români, inclusiv un apel din partea mitropolitului ortodox român Alexandru Doniciⁱⁱ ca soldații să părăsească frontul și să se întoarcă la casele și familiile lor din Valahia. Generalul Seeckt s-a întâlnit cu colonelul Sturdza pentru a discuta despre eforturile depuse de Sturdza în această privință și a arătat că, după părerea lui, propaganda avea efect asupra românilor. Mai mult, estimările făcute de serviciile secrete austro-ungare și germane cu privire la reorganizarea armatei române erau inexacte sau, în cel mai bun caz, contradictorii. Un analist de la AOK se plânga că, într-un raport, aceasta era considerată *„complet refăcută”*, iar în altul, *„complet dezorganizată... Adevărul este probabil undeva la mijloc”*. Această atitudine ambiguă s-a perpetuat la începutul lui iulie, când AOK încă concluziona că armata română *„abia dacă este gata de luptă”* și *„fără mari intenții de atac”*. Erau considerate posibile numai atacuri locale, executate de divizii izolate.⁴⁴⁸

La mijlocul lui iulie însă, pregătirile ruso-române în vederea unui atac erau prea evidente ca să mai fie ignorate: construcția unor poduri suplimentare și a unor poziții ofensive la Nămolosa, creșterea traficului de oameni și materiale pe drumuri, apariția unui număr mare de soldați români în apropierea frontului. Încercările germanilor de a obține informații au devenit și mai îndrăznețe. Se organizau incursiuni pentru a evalua forța unităților române cu care se confruntau. Dezertorii specificau valea Oituzului, Mărăști și zona Focșani ca puncte în care se putea da atacul. Seeckt observa pe 13 iulie *„semne aproape sigure ale unui atac*

---

448 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123, Nachrichten, 12, 18 iunie, 13, 21 iulie, Fasz. 117, 15 iulie, Fasz. 118, 2 iulie, Fasz. 145, 10 iunie, Fasz. 255, Rumänische Armee, 25 iunie; Letzter Krieg, 6:343-345; Rabenau, Seeckt, 577, 583.

inamic împotriva flancului drept al Armatei I [austriece]”. A doua zi, generalul Friedrich von Gerok, al cărui grup de luptă ocupa acel sector, și-a avertizat comandanții să se aștepte la un atac și să fie pregătiți de contraatac. Pe 15 iulie, OKM a ajuns la concluzia foarte corectă că, pe frontul Armatei a IX-a germane, trebuia așteptat un atac de-a lungul unei linii de 20 de kilometri care se întindea de la Voinești spre nord, până la Nămolosă.⁴⁴⁹

Comandamentul german a hotărât să răspundă unei ofensive a inamicului pe frontul românesc cu o contraofensivă, așa cum s-a întâmplat pe frontul din Galiția. Pe 24 iulie, OH! i-a dat lui Mackensen misiunea de a respinge iminenta ofensivă a inamicului și apoi de a-i *„ataca pe români în mod special și de a trece Șiretul inferior”*. Scenariul ideal era ca înaintarea să continue spre est, până la Prut, iar apoi să se pornească repede spre nord, nimicind frontul moldovean cu ajutorul ofensivei secundare executate de Armata I austro-ungară. Generalul Johannes von Eben, care-i succedase în mai lui Falkenhayn la comanda Armatei a IX-a, a întocmit repede planurile Operațiunii Weisenemte. Asemenea inamicilor lor, germanii au ales ca punct de atac Nămolosă. După trecerea Șiretului, ei plănuiau să stabilească cel puțin un cap de pod larg la est de râu în vederea desfășurării operațiilor viitoare.⁴⁵⁰ În ce măsură acest plan era realizabil rămâne de discutat. Pentru

---

449 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123, Nachrichten, 1117 iulie; Letzter Krieg, 6:341; AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Corpul IV, Raport, 14-21 iulie; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:180; Rabenau, Seeckt, 590; KA (Stuttgart), Nachlass Gerok, „Kämpfe”, 14 iulie; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6275, VO/OKM, 15, 23 iulie.

450 Dabija, Armata română, 4:332-333; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:180-182; AMR, fondul MCG, „Ausziige aus des wichtiges Situationsmeldungen des beim OKM eingeteilen bevollmächtigen GSTB Offiziere an das k u k AOK während der Zeit der Schlacht bei Mărășești 1917” [în continuare „Ausziige”], 28, 29 iulie; Foerster, Mackensen, 334.

atacul inițial, erau disponibile numai cinci divizii ale Corpului I Rezervă al generalului Morgen, doar cât să ajungă pentru a egala forța inițială de atac ruso-română. Întăririle germane erau pe drum, dar românii și rușii aveau și ei câteva divizii în rezervă. Lipsindu-i superioritatea numerică necesară în mod obișnuit în operațiunile ofensive, planul german pare a fi avut la bază două ipoteze, aceea că rușii nu vor opune o rezistență prea mare și aceea că românii nu vor putea rezista unui atac susținut. Așa cum vom vedea, niciuna dintre ipoteze n-a fost corectă. Fiindcă nici planul ruso-român, nici cel german privitor la o ofensivă dincolo de Șiret n-au fost aplicate, nu se poate decât specula asupra rezultatului anticipatei confruntări de la Nămolosă. Însă impasul în care s-a ajuns ulterior la Mărășești va arăta că niciuna dintre părți nu-și va fi atins obiectivul.

Condiții similare celor din Armata a IX-a existau în Armata I austro-ungară, care trebuia să facă față atacului Armatei a II-a române și Corpului VIII al Armatei a IV-a ruse. Transferurile către alte fronturi, inclusiv a 19.000 de soldați în Italia în iunie, o slăbiseră considerabil. *„A trebuit să dăm un pic cam mulți soldați pentru Galiția și, mai înainte, pentru Isonzo”*, se lamenta Seeckt pe 15 iulie. Alți soldați fuseseră lăsați să plece pentru a participa la strânsul recoltei. Dat fiind faptul că, în Galiția, luptele grele continuau, OH! ezita să dea curs cererii AOK de înapoiere a diviziilor trimise acolo mai devreme. Câteva unități amestecate și formații de rezervă erau pe drum, dar, în principiu, Armatei I i s-a spus că va trebui să se bazeze pe resursele proprii. Surprinzător, pe 21 iulie, Comandamentul de Front austriac, după ce a identificat în mod corect aripa dreaptă a Grupului Gerok drept țintă a atacului inamic, l-a considerat destul de puternic. O comparație a forțelor arată cât de greșită era această evaluare. Sectorul respectiv, aflat sub comanda generalului Eugen Ruiz de Roxas, era apărat de Brigada a 8-a Vânători de Munte

austriacă (3.500 de cehi, polonezi, ruteni, bosniaci și albanezi), DC I austro-ungară (3.200 de soldați, două treimi pe jos), DI 218 germană (7.400 de rezerviști și trupe *Landwehr*), plus o altă divizie de rezervă. Grupului Ruiz i se opuneau patru divizii ale Armatei a II-a a lui Averescu plus trei divizii ale Corpului VIII rus. Atacatorii aveau, astfel, o superioritate de 2, 7 la 1 în infanterie și de 1, 6 la 1 în artilerie. Această discrepantă era și mai mare pe frontul DI 218 germane, care era împrăștiată pe o distanță de 30 de kilometri. În punctul său de atac de pe platoul Mărăști, DI 3 română avea o superioritate de 4, 3 la 1 în infanterie și de 1, 4 la 1 în artilerie.⁴⁵¹

BĂTĂLIA DE LA MĂRĂȘTI (24 IULIE - 1 AUGUST)

Ploaia și ceața de pe 22 iulie au împiedicat dirijarea tirului de artilerie care trebuia să pregătească atacul de infanterie al armatelor ruso-române programat peste două zile. Vremea de pe Șiretul inferior era atât de aspră, încât Christescu a primit permisiunea să amâne atacul de la Nămolosa cu patruzeci și opt de ore. În nord, unde vremea era mai îngăduitoare, Averescu și comandantul Armatei a IV-a ruse, generalul Aleksandr Ragoza, au hotărât să meargă înainte ca nu cumva o întârziere să exacerbeze moralul instabil al soldaților ruși. Peste 200 de tunuri românești, cărora li s-a adăugat un număr egal de tunuri rusești, au dezlănțuit, vreme de două zile, o putere de foc devastatoare. Pozițiile defensive ale germanilor, care fuseseră bine stabilite prin fotografiere aeriană, au fost distruse. Tirul de ripostă al inamicului a fost limitat din cauza faptului că bombardamentul a împiedicat reprovizionarea artileriei germane. În noaptea de 23 spre 24 iulie, Mărăști, sătucul

---

451 Rabenau, Seeckt, 589-590; Letzter Krieg, 6:343-344, 346, 348; Ioanițiu, Războiul României, 303-304; AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Biroul de informații, „Memoriu” (aproximativ 15 mai).

Comentariile lui Seeckt sunt revelatoare: DC 1 „deosebit de bună”, BVM a 8-a „amestec puternic de naționalități, nefericit alcătuită... soldați slabi, multe dezertări”, KA (Viena), B 892, Nachlass Seeckt, „Allgemeines”; Cupșa, Armata, 218; MMO, nr. 34.

care a dat numele bătăliei, a fost cuprins de flăcări. Chiar înainte să înceapă atacul la sol, la barajul de artilerie s-au adăugat proiectile cu gaz.⁴⁵²

BREȘA FĂCUTĂ DE FORȚELE RUȘO-ROMÂNE

Pe frontul atacului principal, care era centrat pe Mărăști și vecinătatea acestuia, DI 3 română a început să înainteze la ora 4 dimineața. De sub protecția zonelor împădurite unde se pregătiseră și petrecuseră noaptea, soldații s-au deplasat în liniște, dar nu fără emoție. Prizonierii au mărturisit ulterior anchetatorilor austrieci că erau „foarte entuziasmați de atac” și „foarte hotărâți să recucerească zona ocupată”. Trei regimente de pe dreapta (nord) au atacat punctele întărite ale inamicului de pe dealul Mărăști și de pe dealurile învecinate. Trecând repede prin deschizăturile făcute în sârma ghimpată de artileria lor, românii ajunseseră în tranșeele inamice pe la ora 4: 15. În scurt timp, germanii au început să se retragă. Hrana caldă de pe mesele de la popotă indica amploarea surprizei. În cursul după-amiezii, dușmanul a fost alungat de pe celelalte înălțimi în urma unei înclăștări sângeroase, care s-a încheiat prin luptă corp la corp la baionetă. Pe aripa stângă a DI 3, alte trei regimente au luat cu asalt satul Mărăști. Ajungând la periferia acestuia la 6: 30 dimineața, românii au dobândit controlul asupra centrului înainte de prânz. După-amiază, ei au avansat spre sud-vest, până la Vizantea, unde germanii au opus o rezistență mai puternică. Un atac direct lansat la ora 16 a reușit, iar majoritatea apărătorilor au căzut prizonieri. Până seara, se realizase legătura cu Corpul VIII rus.⁴⁵³

---

452 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Dare de seamă, 22-23 iulie, fondul Grigorescu, MCG către armatele I, a II-a, 23 iulie; Ioanițiu, Războiul României, 301-302; Averescu, NZ, 2:144; Kirițescu, Istoria războiului, 2:461-462; Hauptmann Seeger, Die Württembergische Gebirgs-Artillerie im Weltkrieg, 1915-1918 (Stuttgart, Belsersche Verlag, 1920), 125, 126; Letzter Krieg, 6:348, 350.

453 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, „Istoricul acțiunii Mărăști”, 24 iulie; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123,

Rușii, „*plini de ardoare revoluționară... cu mult elan*”, cum s-a exprimat Șcerbacev, au dublat succesul românilor. După cum afirma un entuziast observator francez, ei „*au măturat linia inamică dintre Răcoasa și Irești*”. DI 15 a continuat să înainteze și, până seara, a ocupat dealul Momâia. DI 14 și Divizia 3 Turkistan au cucerit Voloșcani. Până la sfârșitul primei zile a ofensivei, atât DI 3 română, cât și Corpul VIII rus își depășiseră obiectivele fixate. DI 218 germană se retrăsese în fiecare moment, adeseori în mod precipitat, abandonând echipament și lucruri personale. Pierderile înregistrate de ea pe 24 iulie includeau 1.500 de prizonieri și majoritatea pieselor de artilerie. Succesul a avut un efect înșuflețitor asupra moralului românilor: „*Rareori îi văzuseră pe soldații germani fugind într-o asemenea pripă*”.⁴⁵⁴

Nachrichten, 24, 26, 30 iulie; MMO, nr. 49, 50, 51; Letzter Krieg, 6:350, 351.

454 Berthelot, „Operations offensives du front roumain”; AMR, fondul MCG, Șcerbacev, Ordin nr. 0163, 25 iulie; Dabija, Armata română, 4:94; Kirilescu, Istoria războiului, 2:474; RAPRM, 2:171-172; Meier-Welcher, Seeckt, 121; Letzter Krieg, 6:350- 351.

avut același succes în prima zi. În partea centrală a frontului, la dealul Încărcătoarea, DI 6 a atacat pe un teren extrem de dificil poziții inamice foarte bine fortificate. Când comandantul diviziei a ordonat un atac frontal fără sprijin adecvat din partea artileriei, trupele lui au ajuns carne de tun pentru inamic. După lupte încrâncenate, linia întâi de tranșee a fost capturată, dar apoi a fost pierdută din nou în urma unui contraatac al germanilor. Aceste atacuri și contraatacuri s-au repetat de trei ori în după-amiaza zilei de 24 iulie, românii ajungând în principiu acolo de unde porniseră. La extremitatea nordică a frontului, DI 8 română se menținuse, conform planului, într-o defensivă activă, limitată la foc de artilerie și patrule de infanterie. Unități ale Armatei a IX-a ruse, cu care se învecina, au executat un atac slab în sectorul Cașin. Ele au fost respinse în mod hotărâtor de Regimentul 82 Infanterie habsburgic, alcătuit din secui care apărau frontiera patriei lor. În general, succesul forțelor ruso-române din prima zi a ofensivei a fost cu adevărat remarcabil. Și costisitor. Corpul II de Armată român a raportat 2.335 de morți, răniți și dispăruți. Un prizonier le-a declarat serviciilor austriece de informații că, în prima zi, regimentul lui a pierdut 1.200 de oameni sau echivalentul unuia dintre batalioanele acestuia.⁴⁵⁵

Criza din DI 218, despre care Gerok a raportat că era „*ruptă la mijloc și a suferit foarte mult*”, a continuat. În seara zilei de 24 iulie, Gerok a decis că, pentru a o salva de la „*anihilare*”, era necesară retragerea generală a întregului Grup Ruiz. El a ordonat o retragere în cursul nopții la râul Șușița, care, împreună cu Putna, forma principala sa linie de apărare. BVM 8 austriac, a cărui

---

455 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Dare de seamă, 24 iulie; MMO, nr. 54, 60; Dabija, Armata română, 4:91-92; Prodan și Preda, Romanian Army, 88; Roussin, „Mission française”, 2:149; Letzter Krieg, 6:352; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123, Nachrichten, 24, 26 iulie.

poziție puternică din nord nu era amenințată, a servit drept ancoră în momentul în care forțele lui Ruiz au pivotat spre vest. Virtuala prăbușire a DI 218 a produs unde de șoc în tot comandamentul german și austro-ungar. Arhiducele Josef, comandantul frontului, nota că Seeckt, *„uitându-se la mine prin monoclu”*, a declarat: *„Tare mi-e teamă că nu se poate face nimic cu această divizie... Nu mai este în stare să reziste; unitatea și-a pierdut încrederea, iar moralul este scăzut”*. *„Cele întâmplate cu DI 218 sunt inexplicabile”*, îi telegrafia AOK arhiducelui, care ceruse explicații pentru înfrângerea suferită. Acesta din urmă, care ținea bine minte cum îi fuseseră luate de pe front trupe pentru operațiuni din alte părți, ajungea la concluzia că Baden era *„rupt de realitate”* și căuta pur și simplu un *„țap ispășitor”*. Cu toate acestea, a numit un anchetator special. Raportul întocmit de acesta ulterior nu dădea vina pe trupe, nici pe comandant, ci pe frontul lung de 30 de kilometri al DI 218, pe lipsa avioanelor de recunoaștere, pe superioritatea românilor în materie de infanterie și artilerie, mai ales pe coordonarea foarte bună dintre cele două, și pe *„folosirea unor mari cantități de muniție cu gaz”*. Ruiz a fost destituit însă, iar forțele sale, puse sub comanda directă a lui Gerok. Ludendorff a cerut ca AOK, condus din martie 1917 de Arz von Straussenburg, să ia *„măsuri energice pentru a restabili situația”*. Puținele rezerve disponibile în regiune au fost dirijate spre locul *„pătrunderii”* românilor, iar OHL-ului i s-a cerut un ajutor mai însemnat. Aveau să treacă vreo câteva zile până la sosirea unui ajutor substanțial. Între timp, Gerok a fost instruit să limiteze cât mai mult înaintarea inamicului cu o apărare mobilă.⁴⁵⁶

Pentru ziua de 25 iulie, Averescu le-a ordonat

---

456 KA (Stuttgart), Nachlass Gerok, „Kämpfe”, 24 iulie, 21 august; Letzter Krieg, 6:351, 352, 355; Dabija, Armata română, 4:94, 96, 100, 106-108, 114, 129-130; Rabenau, Seeckt, 593-596.

comandanților să lanseze atacul. DI 1, aflată în rezervă, a intrat pe front între DI 3 și DI 6. DI 218 germană a continuat să se retragă mai repede decât înaintau românii, care se chinuiau să-și deplaseze artileria pe drumurile mocirloase. Când s-a pierdut contactul cu inamicul, Brigada a 2-a Cavalerie română și o parte a carelor blindate rusești s-au deplasat înainte pentru a afla în ce direcție s-a retras acesta. Cu o vigoare susținută, Corpul VIII rus a avansat de-a lungul flancului stâng al Armatei a IX-a germane pe râul Putna. În partea centrală a frontului, DI 6 a ieșit din impasul din ziua precedentă. După două atacuri, ea a silit aripa stângă a DI 218 să se retragă de pe dealul încărcătoarea și de pe culmile învecinate. Frontul a rămas în esență neschimbat numai în regiunea Cașin, unde BVM 8 austriac continua să țină piept DI 8 române.⁴⁵⁷

OPRIREA OFENSIVEI

Succesul inițial al ofensivei a produs un entuziasm deosebit la Iași. Unii se amăgeau visând că *„Averescu a pornit spre București... iar Mackensen va fi încercuit”*. Bucuria a fost de scurtă durată. Pe 25 iulie, în timp ce lua masa cu Prezan la Legația Americană, Șcerbacev a primit de la Kerenski faimoasa telegramă prin care se cerea ca toate armatele rusești să înceteze acțiunile ofensive. Mai în glumă, mai în serios, Berthelot i-a spus lui Șcerbacev că, dacă el ar fi primit un asemenea ordin, *„l-aș fi băgat pur și simplu în buzunar”*. *„Imposibil”*, a răspuns rusul. Telegrama sosise necodificată, iar consiliile soldaților știau înaintea lui ce conținea. N-a putut face altceva decât să le ordone armatelor sale să-și păstreze pozițiile. Fără nicio tragere de inimă, MCG a făcut la fel. Armata I, care nu-și începuse încă atacul, a primit ordin să *„rămână pe poziție”*. Lui Averescu i s-a

---

457 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Dare de seamă, 25 iulie; MMO, nr. 57; Berthelot, „Operations offensives du front roumain”; Scărișoreanu, Fragmente, 221, 223; Dabija, Armata română, 4:100, 106.

ordonat să-și țină armata pe pozițiile în care ajunsese în seara zilei de 25 iulie. Și unii, și alții au fost instruiți să-și grupeze forțele pentru un posibil atac inamic. În câteva ore, la Iași, deziluzia luase locul veseliei. *„Deodată, toate speranțele noastre de a recupa Muntenia s-au prăbușit”*, își amintea Duca.⁴⁵⁸

Averescu a reacționat cu neîncredere și furie la ordinul prin care era suspendată ofensiva, arătând că această decizie va lăsa inamicul în poziții dominante pe toată lungimea frontului. Răspunsul său a fost să le ordone comandanților lui să înainteze *„fără întrerupere până la Putna”*, și încă repede. Drept urmare, pe 26 iulie, Corpul II de Armată a continuat să hărțuiască DI 218 în timp ce aceasta se retrăgea spre Soveja doar cu scurte momente de împotrivire. Unele unități au fost înconjurate și au fost nevoite să lupte pentru a scăpa. Căruțe răsturnate, cai morți, tunuri, haine și documente abandonate arătau dezordinea în care a avut loc fuga. Germanii împreună cu DC 1 austriacă din stânga lor au continuat să pivoteze spre vest, aripa lor stângă fiind în continuare stabilizată de BVM 8 de pe înălțimile Cașinului. Urmărirea în care porniseră românii a încetinit când au întâlnit un teren mai accidentat, iar unitățile avansate au așteptat să fie prinse din urmă de forța principală. În clipa în care comandanții nerăbdători au lansat atacuri asupra unor puncte înalte fără sprijinul artileriei, pierderile au fost mari. Spre sfârșitul operațiunilor de pe 26 iulie, ofițerii români au început să se gândească să ajungă la frontiera cu Ungaria. *„M-a atras ideea”,* nota Averescu, *„de a putea să înfigem un steag pe un petic din pământul pe care voiam să-l cucerim, ca simbol al aspirațiilor noastre naționale”*. A

---

458 Argetoianu, Pentru cei de mâine, 4:13; Șcerbacev, „Situation politique”; AMR fondul Grigorescu, Șcerbacev către armatele a IV-a, a VI-a, a IX-a, 25 iulie, fond MCG, MCG către armatele I, a II-a, 25 iulie; MMO, nr. 61; Berthelot către Ministere de la Guerre, 26 iulie, SHAT, 16N2994; Duca, Amintiri, 2:216.

doua zi, forțele române au ocupat Soveja, centrul de sprijin al DI 218. Aici, au căzut în mâinile românilor mulți prizonieri și mult echipament, inclusiv prețioase articole farmaceutice. Femeile și copiii din târg, „*plângând de bucurie*”, au defilat în costume de sărbătoare prin fața eliberatorilor. Bătrânii s-au oferit să facă pe călăuzele în urmărirea germanilor. Țăranii, care-și petrecuseră iarna în munți pentru ca vitele să nu le fie rechiziționate de germani, au coborât din nou în văi.⁴⁵⁹

Având în vedere că inamicul continua să se retragă, MCG a aprobat cererea lui Averescu de a confirma continuarea înaintării: „*Dacă credeți că se poate și este necesar, dați dispoziții pe de o parte ca dreapta armatei să avanseze până la Măgura Cașinului, iar cealaltă [aripă], până la o linie generală de rezistență care să nu-i permită dușmanului să se miște prin valea Putnei*”. Această permisiune viza operații tactice limitate de rectificare a liniei frontului, fără a prejudicia ordinul anterior de trecere în defensivă. Averescu a aplicat-o de așa manieră, încât ofensiva forțelor sale s-a prelungit cu câteva zile. El a elaborat planul unei linii de înaintare care se întindea de la punctul de contact cu Armata a IX-a rusă din nord, de la Măgura Cașinului, trecea prin vârfurile Cornul Măgurii, Zborna Neagră, Tuia Neagră, Tuia Golașă și Tulnici, iar apoi urma înălțimile de pe malul stâng al Putnei dintre Negrilești și Valea Sărei. Acolo, avea să facă legătura cu Corpul VIII rus.⁴⁶⁰ Cu excepția Măgurii Cașinului și a Cornului Măgurii de pe frontul DI 8, toate aceste obiective au fost atinse pe 27 – 28 iulie. Pe 27 iulie, DI 6, care opera la nord de

---

459 Averescu, NZ, 2:146-148; Seeger, Gebirgs-Artillerie, 126; AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Dare de seamă, 26 iulie, „Istoricul acțiunii Mărăști”, 26 iulie; Scărișoreanu, Fragmente, 227-228; Dabija, Armata română, 4:112-113; MMO, nr. 65. Gerok a confirmat ulterior contribuția civililor români. KA (Stuttgart), Nachlass Gerok, „Kämpfe”, 21 august.

460 MMO, nr. 68; Cupșa, Armata, 225; Dabija, Armata română, 4:116-117; M. Ionescu, Zile epopeice, 130.

Dragosloveni, a întâmpinat o slabă rezistență din partea DC 1 austriece, care se retrăgea. A doua zi, Gerok i-a ordonat acestei divizii să contraatace de pe înălțimile Zbornei Negre cu ajutorul unui batalion al BVM 8. Contraatacul a fost respins destul de ușor, iar în seara zilei de 28 iulie, Zborna Neagră și înălțimile învecinate de la sud de Tuia Neagră se aflau în mâinile românilor.

DI 1, care opera la sud de Dragosloveni, a întâmpinat o rezistență semnificativă din partea DI 218 abia când s-a apropiat de obiectivele sale: vârfurile de la sud de Tuia Neagră. După ce artileria a slăbit rezistența inamicului, la sfârșitul zilei de 27 iulie, după cinci ore de atacuri și contraatacuri, infanteria română a luat cu asalt punctele înalte.

Prizonieri austro-ungari capturați în Bătălia de la Mărăști.

Sursa: Muzeul Militar Național.

A doua zi, atât DI 6, cât și DI 1 au trimis patrule pe teritoriul unguresc situat de-a lungul văii Lepșei. Comandamentul austriac era acum profund alarmat; se temea că Gerok nu putea împiedica înaintarea românilor pe teritoriul unguresc. Rapoartele observatorilor aerieni

care vorbeau despre „coloane inamice puternice” mișcându-se spre vest de la Soveja nu erau încurajatoare.⁴⁶¹

AVERESCU CONTINUĂ SĂ ATACE

DI 3, aripa dreaptă a lui Averescu, a continuat să urmărească până la Putna DI 218 care se retrăgea. Pe 27 iulie, ea a ocupat Baba Maria și Toplești, inamicul retrăgându-se dincolo de râu. Unitățile aflate cel mai la sud au intrat în contact cu Corpul VIII rus la Valea Sării. Ele au raportat că forțele de recunoaștere înzestrate cu artilerie au trecut pe malul drept al Putnei, urmate imediat de importante elemente însărcinate să curețe regiunea Coza-Bârsești. Trecerea Putnei a trezit furia MCG, care se temea de un contraatac inamic și nu voia să provoace Armata a IX-a germană. Prezan i s-a plâns lui Averescu că acțiunea lui contravenea „*libertății de acțiune acordate Armatei*” și era „*contrară intereselor ordinului de operații și dorințelor Majestății Sale Regele*”. „*Au reînceput atacurile MCG*”, scria Averescu în jurnal. „*Se spune că am mers prea departe, că am depășit ordinele*”. Și adăuga sfidător: „*Niciun centimetru de pământ câștigat de noi nu va fi cedat fără un ordin impus... Acolo unde situația locală o va cere, vom avansa către linia impusă de forma terenului*”.⁴⁶² Afirmția lui Averescu referitoare la autonomia operațională a provocat o „*profundă indignare*” la MCG, unde consolidarea poziției defensive a României era considerată imperativă. Întărirea germanilor și austro-ungarilor în Galiția și Bucovina a dat naștere temerii că Moldova avea să fie copleșită în întregime începând din

---

461 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Dare de seamă, 27, 28, 29 iulie; MMO, nr. 68, 71, 73; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 124, Nachrichten, 29 iulie; Letzter Krieg, 6:357; Dabija, Armata română, 4:118-119, 125-126.

462 Berthelot, „Operations offensives du front roumain”; Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 74; Dabija, Armata română, 4:120, 122, 135-136, 140; Averescu, NZ, 2:149; M. Ionescu, Zile epopeice, 130.

nord. Pentru a preîntâmpina acest pericol, comandamentul ruso-român plănuia ca forțele ruse să se deplaseze în număr mare în direcția respectivă. Armata I română urma să preia o mare parte a frontului Armatei a IV-a ruse, ale cărei forțe aveau să fie trimise în nord. Armata a II-a a lui Averescu trebuia să-și extindă flancul drept cu 25 de kilometri spre nord, eliberând forțele ruse din valea Oituzului.⁴⁶³ Mai mult decât atât, inamicul pregătea o contraofensivă. Comandamentul austro-ungar și german îi trimitea în grabă lui Gerok, cu camioanele și cu trenul, întăriri din alte sectoare ale Frontului de Est. Serviciile române de informații observaseră sosirea primelor transporturi, în plus, OH! și AOK erau în pragul unei schimbări majore de strategie. În loc să contraatace pur și simplu pe linia de înaintare a lui Averescu, ele aveau să amenințe flancurile acestuia. Armata a IX-a urma să atace dinspre sud pe Putna, iar Armata I austriacă, dinspre nord în valea Oituzului. Românii aveau să fie obligați să evacueze localitățile cucerite pentru a nu fi încercuiți.⁴⁶⁴

Neștiind că lui Averescu i se ordonase să se oprească, liderii austro-ungari și germani se temeau că situația lui Gerok va continua să se înrăutățească înainte ca aceste noi operațiuni să se poată organiza. Îngrijorarea lor era alimentată de acțiunea ofensivă din nord a DI 8 române, care a continuat vreme de câteva zile după ce se opriseră celelalte divizii. Stăvilită mai devreme, divizia a început să avanseze pe 27 iulie. BVM 8 austriacă, al cărei flanc era descoperit în urma retragerii DC 1, s-a retras din Arșița spre vest. Ea a ocupat poziții pregătite pe lanțul de culmi care străjuiau

---

463 Berthelot către Ministere de la Guerre, 28 iulie, 4 august, SHAT, 16N2994; Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 76; Averescu, NZ, 2:153; Otu, Averescu, 182-183.

464 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6273, VO/OKM, 28, 29 iulie; Rabenau, Seeckt, 596; Letzter Krieg, 6:354, 355, 358, 360; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:182; Dabija, Armata română, 4:129, 135.

de o parte și de alta râul Cașin: Măgura Cașinului și Cornul Măgurii la nord, muntele Războiul și muntele Seciul la sud. Terenul era prăpăstios, împădurit și bine fortificat. Pe Măgura Cașinului se aflau poziții semipermanente consolidate și era amplasată artilerie. Aceste condiții au determinat DI 8 să plănuiască, pe lângă un atac frontal, o manevră de învăluire. Brigada a 15-a a colonelului Liciu a primit ordin să atace dreapta (flancul sudic) al BVM 8, în vreme ce Brigada a 16-a a colonelului Dabija a atacat frontal Măgura Cașinului. Unitățile Corpului XL rus, aflat în vecinătate, au primit ordin să atace de la nord. Cu toate acestea, potrivit interogatoriului luat prizonierilor ruși de serviciile austriece de informații, reprezentanții consiliilor soldaților votaseră deja împotriva participării la un atac. Unii soldați au declarat că „*în niciun caz nu vor ataca, ci vor dezerta*”. Un așa-numit batalion al morții care trebuia să conducă un atac a fost amenințat cu moartea dacă înainta. Românii au fost puși în gardă când rușii au refuzat să ocupe tranșeele părăsite de inamic la Arșița.⁴⁶⁵

Ofensiva DI 8 a început în forță pe 29 iulie. La Măgura Cașinului, brigăzii colonelului Dabija i-a opus rezistență RI82 secui. Acest regiment, luptând pentru a-și apăra patria, a lansat repetate contraatacuri care au împiedicat fiecare încercare a românilor de a înainta. Din partea rușilor n-a venit niciun ajutor. Trupele lor, inclusiv batalionul morții, nu doar că au refuzat să atace, dar sau și retras de pe unele poziții. La sud de râul Cașin, brigada colonelului Liciu a reușit să avanseze. Aici, pozițiile dușmanului erau mai slab fortificate, dar terenul prezenta obstacole. Accesul pe culmile dominante se putea face doar pe înguste cărări de munte, impracticabile pentru artilerie. Pe 30 iulie, unul dintre regimentele lui Liciu a ocupat creasta principală a

---

465 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Dare de seamă, 27 iulie; Dabija, Armata română, 4:123-125,132; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 124, Nachrichten, 23, 24, 29 iulie.

muntelui Războiul, în vreme ce altul a continuat spre vest pentru a ocupa muntele Seciul. Măgura Cașinului și culmile învecinate au rămas sub controlul ferm al austriecilor.⁴⁶⁶ Încercările de a reocupa aceste culmi s-au repetat pe 31 iulie și, din nou, pe 1 august. Aceste operațiuni costisitoare și „fără rost” s-au desfășurat la ordinul lui Averescu de a continua „luptele care sunt în curs” în scopul stabilirii unor poziții defensive mai bune. Pentru comandantul DI 8, aceasta însemna, înainte de toate, cucerirea Măgurii Cașinului. Dabija pretinde că l-a avertizat pe comandantul diviziei, generalul Pătrașcu, că un atac nu va reuși din cauza terenului dificil și a lipsei tirului pregătitor de artilerie. Cu toate acestea, brigada lui a primit ordin să atace culmea cu toată puterea. Apărătorii secui bine poziționați, a căror tenacitate o egala pe cea a atacatorilor, au folosit grenade de mână, respingându-i pe români cu pierderi grele. Lupta a fost atent urmărită la AOK, iar în seara respectivă, kaizerul Karl a trimis o telegramă de mulțumire RI 82. Din nefericire, românii au repetat operațiunea pe 1 august cu aceleași rezultate. În urma unei vizite personale făcute la locul luptei în acea zi, Averescu s-a convins că Măgura Cașinului și Cornul Măgurii din vecinătate nu puteau fi cucerite fără mari sacrificii. De aceea, a ordonat încetarea atacurilor.⁴⁶⁷ Bătălia de la Mărăști se încheiase.

CONSECINȚELE BĂTĂLIEI DE LA MĂRĂȘTI

Consecințele palpabile ale Bătăliei de la Mărăști pot fi rezumate cu ușurință. Într-o săptămână, deși dezavantajată de anularea operațiunii complementare de la Nămolosa, Armata a II-a română și Corpul VIII rus au recuperat circa 500 de kilometri pătrați de teritoriu românesc și au eliberat 30 de sate. Au fost capturați

---

466 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Dare de seamă, 28, 30 iulie; Dabija, Armata română, 4:132; Letzter Krieg, 6:356; MMO, nr. 74-76, 80.

467 MMO, nr. 81,85, 87; M. Ionescu, Zile epopeice, 160; Letzter Krieg, 6:363; Dabija, Armata română, 4:141-143.

3.000 de soldați austro-ungari și germani și cel puțin 60 de tunuri. Prețul victoriei a fost mare. Potrivit surselor celor mai credibile, pierderile românilor s-au ridicat la 1.469 de morți, 3.052 de răniți și 367 de dispăruți.⁴⁶⁸ Consecințele impalpabile ale Bătăliei de la Mărăști au fost mult mai vaste. A fost, cum se exprima Averescu într-o scrisoare personală, „*prima victorie adevărată din istoria armatei române moderne*”. Ea a demonstrat că soldații români, dacă erau instruiți și echipați cum trebuie, puteau lupta de la egal la egal cu adversarii lor. Acest succes a ridicat moralul și a dat încredere soldaților și ofițerilor din întreaga armată. A fost un precedent important pentru bătăliile de la Mărășești și Oituz, care aveau să urmeze în curând. Pentru Averescu însuși, Bătălia de la Mărăști s-a dovedit a fi apogeul carierei sale militare. Ea i-a mărit prestigiul și popularitatea deosebită de care se bucura deja și pe care avea să-și clădească ulterior cariera politică.⁴⁶⁹ Pentru Puterile Centrale, Bătălia de la Mărăști a avut și alte consecințe negative pe lângă pierderile suferite. Le-a obligat încă o dată să reducă operațiunile de pe alte fronturi cu scopul de a trimite întăriri forțelor zdruncinate ale lui Gerok. Și mai important, ea le-a determinat să lanseze ofensivele inadecvat susținute și, prin urmare, nereușite de la Mărășești și Oituz.

13

Ofensiva germană și austro-ungară:

Mărășești, august 1917

PLANURILE PUTERILOR CENTRALE

Succesul forțelor ruso-române din Bătălia de la Mărăști a determinat comandamentul austriac (AOK) să ceară pe 28 iulie comandamentului german (OH!)

---

468 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:182; Ioanițiu, Războiul României, 314; Seeger, Gebirgs-Artillerie, 126; Dabija, Armata română, 4:145, 147, 151.

469 BCS, fondul St. Georges, Averescu către (soție?), f.d.; Otu, Averescu, 181-182.

intervenția directă a Armatei a IX-a în urma unei schimbări radicale a strategiei, Ludendorff i-a ordonat lui Mackensen să-și amâne planul de a ataca la est, dincolo de Șiret, și să înainteze în schimb spre nord, pe partea de vest a râului. Aici, Armata a IV-a rusă apăra un front de 40 de kilometri care se întindea de la Bilești, pe Siret, spre nord-vest, de-a lungul râului Putna, până la Irești. După ce treceau de ruși, prea puțin băgați în seamă, forțele lui Mackensen aveau să atace flancul stâng al lui Averescu. În același timp, la nord, aripa stângă a Grupului Gerok avea să atace flancul drept al lui Averescu în valea Obuzului. Odată tranșată confruntarea cu Armata a II-a română, urma să fie stabilit un cap de pod peste Șiret, în vecinătatea liniei Mărășești-Tecuci. Atacul Armatei a IX-a a fost fixat pentru 6 august, iar cel al lui Gerok, după două zile. Primul a deschis Bătălia de la Mărășești, al doilea, Bătălia de la Oituz. Speranțele erau mari. Ludendorff i-a declarat reprezentantului cancelarului imperial că „*ocuparea întregii României este iminentă*”. Se purtau deja negocieri între OH! și AOK pentru împărțirea autorității în timpul ocupării Moldovei.⁴⁷⁰

Mackensen era înclinat să dea o altă direcție ofensivei Armatei a IX-a deoarece și flancul ei era amenințat de înaintarea lui Averescu. Comandanții lui și-au exprimat însă îndoiala, îndeosebi generalul Curt von Morgen, al cărui Corp I Rezervă era menit să deschidă ofensiva. Spațiul dintre Șiret și dealurile de la poalele

---

470 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6273, VO/OKM, 28,29 iulie; KA (Stuttgart), Nachlass Gerok, „Kämpfe”, 3 august; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:182; Letzter Krieg, 6:359-360; Rabenau, Seeckt, 597, 599. Germanii voiau pur și simplu să extindă guvernarea militară a lui Mackensen din Valahia în Moldova. Austriecii erau pregătiți să-i lase pe germani să stăpânească doar sudul Moldovei. Ei intenționau să pună stăpânire pe teritoriul de la nord de linia Pasul Ghimeș-Adjudul Nou-Bacău-Paşcani-Iași. BA (Koblenz), Reichskanzlei, R43/F2735, Lersner către Reichskanzler [RK], 4 august; HHStA (Viena), PA I, Karton 1056, Arz către Czemin, 5 august.

Carpaților era îngust și nu dispunea decât de un singur drum practicabil. Nu era foarte potrivit pentru genul de război deschis care se dovedise eficient în cotropirea Valahiei. În plus, extinderea Armatei a IX-a spre nord avea s-o expună tirului din flanc al artileriei române de dincolo de Șiret. Aici, spre deosebire de zona Nămoloașă, malul estic reprezenta un obstacol formidabil, având o înălțime medie de 40 - 80 de metri. Era un loc excelent pentru tunurile românești. Șefii de stat major ai Grupului de Armate Mackensen, care s-au întâlnit la Râmnicu Sărat pe 1 august, au remarcat că înaintarea Armatei a II-a române se oprește și, astfel, nu mai exista un motiv atât de puternic ca planurile să fie schimbate. Întâlnirea a caracterizat *„întoarcerea la ideea originală a OKM a unei lovituri în zona de la est de Șiret drept cea mai eficientă direcție de atac”*. Mai mult decât atât, la OKM exista părerea unanimă că nu se putea aștepta *„un succes de anvergură”* în noua direcție dacă Gerok nu putea desfășura o operațiune puternică de susținere, în privința căreia existau unele îndoieli. Pe de altă parte, o altă schimbare a planurilor avea să determine o întârziere inacceptabilă, fiindcă Armata a IX-a se re poziționa deja în vederea atacului pe direcția nord. Prin urmare, singura modificare a versiunii finale a noului plan de operațiuni a fost să se pună accentul pe o viitoare trecere a Siretului. Ofensiva trebuia să se desfășoare în două etape: prima, o înaintare spre nord, până la linia Panciu-Mărășești-Băltărețu. Apoi, forța de atac urma să se împartă. Patru divizii aveau să continue spre nord și nord-vest împotriva Armatei a II-a române, obligând-o să se retragă din munți. Alte cinci aveau să stabilească un vast cap de pod dincolo de Șiret, sub forma unui mare arc de cerc cu centrul la Tecuci. Prezența acestuia la est de Șiret era menită să protejeze flancul Armatei a IX-a și să servească în același timp drept bază pentru viitoarele operații.⁴⁷¹

---

471 Morgen, *Meiner Truppen*, 122-123; *Letzter Krieg*, 6:362; KA

Pe 6 august, data atacului, pregătirile nu erau încheiate. Corpul XVIII german, care trebuia să se alăture în atac Corpului I Rezervă, era încă în curs de organizare. Generalul Karl von Wenninger și comandamentul acestuia abia sosiseră la Focșani. Câteva unități importante, inclusiv Corpul Alpin, erau încă pe drum de pe alte fronturi. Cu toate acestea, Ludendorff a insistat ca ofensiva să înceapă așa cum fusese planificat: „*Nu este nevoie*”, telegrafia el la OKM pe 4 august, „*să se aștepte sosirea întregului Corp Alpin*”. Așadar, forța inițială de atac avea să se limiteze la Corpul I Rezervă, format din DI 76, DI 89, DI 216 germane și DI 12 bavareză.⁴⁷² Inamic urma să-i fie Corpul VII rus (DI 13, DI 34 și DI 71). Corpul VII era deja programat să fie transferat în Bucovina și înlocuit cu divizii ale Armatei I române devenite disponibile în urma sistării ofensivei de la Nămolosă. Însă unitățile românești au pornit spre nord abia pe 5 august și se aflau încă la est de Șiret când a început atacul german. Mărturiile indică faptul că comandamentul german n-a anticipat aceste schimbări, așteptându-se să întâlnească numai trupe rusești, „*indisciplinate, epuizate de luptă, care nu vor rezista*”.⁴⁷³ De partea cealaltă, comandamentul ruso-român n-a anticipat ofensiva germană decât abia în ajunul acesteia. Pe 5 august, avioanele de recunoaștere românești au survolat Focșaniul și sectorul de atac, raportând ample

(Viena), AOK, VO, Fasz. 6273, VO/OKM, 4 august.

472 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6273, VO/OKM, 4, 7 august; Letzter Krieg, 6:368; Dabija, Armata română, 4:356. În statul major general al Diviziei 89 germane se afla căpitanul Günther von Kluge, viitorul feldmareșal. BA/MA (Freiburg), RA 7/704.

473 Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 93, 95; Dabija, Armata română, 4:355-356, 371-372; Berthelot, Mémoires, 3 august; Berthelot, Rapport no, 17, 7 august, SHAT, 16N2994; L.

Hetzer, „Acești români s-au bătut ca niște lei”, Magazin istoric 21, nr. 9 (1987), 17; AMR, fondul MCG, „Auszüge”, 29 iulie, 4 august.

Berthelot (Mémoires, 9 august) citează un ofițer german capturat: „Voiam să-i atacăm pe ruși și am dat peste francezi” (adică trupe românești echipate și luptând ca soldații francezi).

mișcări de trupe inamice. Lansarea, pe 5 august, a unui balon de reperare a artileriei germane în apropierea liniilor DI 34 ruse a dat un mesaj mai limpede. „*Părerea mea*”, raporta comandantul Corpului VII cartierului general al Armatei a IV-a ruse, „*este că trupele germane pregătesc o ofensivă în sectorul Corpului VII*”. El a adus cinci batalioane din rezerva proprie, dar întăriri substanțiale aveau să vină abia odată cu sosirea forțelor române după începerea atacului.⁴⁷⁴

ATACUL ÎNIȚIAL (6 - 8 AUGUST)

Pe 6 august, la ora 4: 30, Morgen a declanșat Bătălia de la Mărășești cu un baraj de artilerie de trei ore, care a inclus obuze cu gaz asfixiant. Asaltul care a urmat, dat de DI 76, DI 12 și o parte a DI 89, s-a concentrat asupra unui sector de zece kilometri al frontului dintre Șiret și calea ferată Focșani-Mărășești, ocupat în mare parte de DI 34 rusă. Inferiori din punct de vedere numeric și al dotării, rușii au părăsit repede liniile de apărare, retrăgându-se trei kilometri de-a lungul căii ferate și zece kilometri de-a lungul Siretului. În vreme ce unii ruși, potrivit rapoartelor germane, au opus o „*rezistență foarte dârză, hotărâtă*”, alții au fugit în dezordine, ascunzându-se în zonele împădurite sau trecând Șiretul pe un pod la Ciușlea. Tirul puternic al artileriei românești de pe malul estic a întârziat acțiunea de urmărire a germanilor suficient de mult încât comandantul rus să reușească să dea foc podului. DI 34 a abandonat în retragere majoritatea pieselor de artilerie; norii gazoși ucisese răniții care le tractau.⁴⁷⁵ Morgen a

---

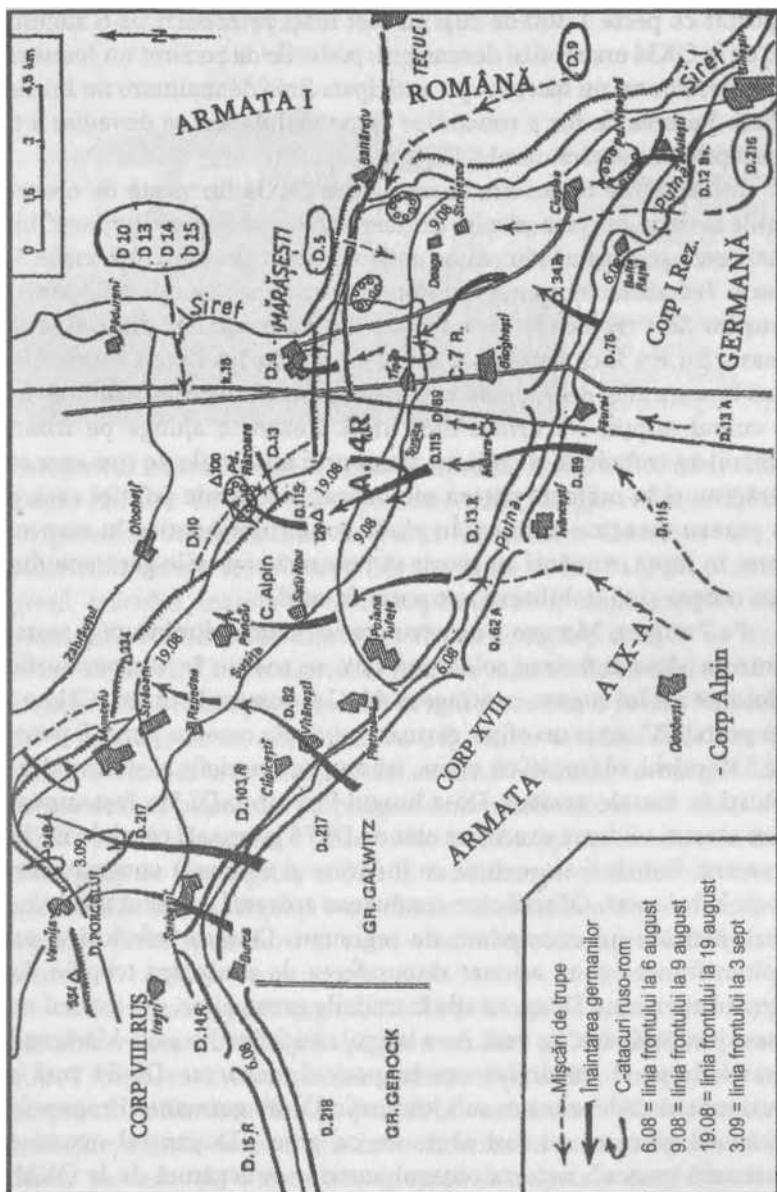
474 MMO, nr. 97; Dabija, Armata română, 4:360-361.

475 Morgen, Meiner Truppen, 123-124; AMR, fondul MCG, „Auszüge”, 6-7 august; BA (Koblenz), Reichskanzlei, R43/F2735, Lersner către RK, 4 august; Letzter Krieg, 6:367-368; AMR, fondul MCG, Armata I, Jurnal de operații, 6 august; MMO, nr. 99. Gazul, pe care ambele părți l-au folosit cu regularitate, era inefficient împotriva soldaților, care purtau măști de protecție, dar era mortal pentru animale și civili. KA (München), Alpenkorps, Ia, Bund 44, Kriegstagebuch, 24 august, 3 septembrie.

raportat că peste 1.300 de ruși au fost luați prizonieri pe 6 august. Cei de la OKM erau totuși dezamăgiți: podurile de pe Siret nu fuseseră cucerite; frontul nu fusese rupt; anticipata linie de înaintare nu fusese atinsă. Puterea de foc a românilor de pe malul estic se dovedise a fi neașteptat de „supărătoare”.⁴⁷⁶ Informațiile cu privire la retragerea DI 34 furnizate de observațiile aeriene au creat „o stare de nervozitate și neliniște extremă” lui Christescu și statului său major de la cartierul general al Armatei I.

---

476 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6273, VO/OKM, 6 august; Dabija, Armata română, 4:384.

Bătălia de la Mărășești, 6 august - 3 septembrie 1917. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Ion Cupșa, *Armata română în campaniile din anii 1916, 1917* (București, Editura Militară, 1967).

aflat la Tecuci. La început, ei au ezitat să dea curs

unei cereri disperate a rușilor de a trimite în ajutor peste râu DI 5 română din cauză că aceasta nu era încă completă. MCG a ordonat însă acest lucru, iar, până în seara zilei de 6 august, un regiment se afla deja pe malul vestic, în cursul nopții, i-a urmat încă unul. Pentru a ajunge pe front, românii au trebuit să-și croiască drum prin mulțimile de ruși care se retrăgeau și în mijlocul cărora nici măcar baionetele poliției cazace nu puteau menține ordinea. În ciuda condițiilor haotice în care au intrat în luptă, românii au reușit să respingă atacurile germane din acea noapte și să stabilizeze temporar frontul.⁴⁷⁷

Pe 7 august, Morgen a ordonat atacuri numai dimineața și seara, pentru a alina suferința soldaților care se coceau în temperaturile sufocante ale lui august, ce atingeau 46 °C și durau zile în șir. „*Căldură insuportabilă*”, scria un ofițer german, „*și o sete care nu putea fi potolită*”. Românii, obișnuiți cu clima, își aruncau tunicile și stăteau dezbrăcați în soarele arzător. De-a lungul Siretului, DI 5 a fost supusă unor atacuri violente executate atât de DI 76 germană, cât și de DI 12 bavareză. Românii au rezistat cu îndârjire și au lansat contraatacuri locale la baionetă. Ofițerii care conduceau apărarea au căzut unul câte unul, inclusiv un comandant de regiment. Ofițerii inferiori și un căpitan francez și-au asumat răspunderea de a regrupa trupele. La sfârșitul zilei, satul Doaga se afla în mâinile germanilor, dar frontul nu fusese încă străpuns. La vest, de-a lungul căii ferate Focșani-Mărășești, flancul drept al românilor era în pericol, deoarece DI 34 rusă a continuat să cedeze teren sub loviturile DI 89 germane. Progresele făcute de germani au fost obținute cu greu. „*Dușmanul opune o*

---

477 Mihai Macuc, „Considerații cu privire la criza de comandament de pe frontul din Moldova din vara anului 1917”, în Dobrinescu și Dumitrescu, 1917, 70; AMR, fondul MCG, Armata I, Jurnal de operații, 7 august, Christescu către MCG, 6 august; MMO, nr. 99, 100; Dabija, Armata română, 4:382, 386-387; Kirițescu, Istoria războiului, 2:506.

rezistență tenace”, raporta ofițerul austriac de legătură de la OKM, „rușii și românii au lansat multe contraatacuri foarte bine organizate”.⁴⁷⁸

În zorii zilei de 7 august, generalul Aristide Razu, comandantul DI 5, a cerut întăriri. În acea seară, unități ale DI 9 române au început să treacă Șiretul. Comanda operativă atât a diviziilor românești, cât și a DI 34 ruse a fost încredințată generalului Eremia Grigorescu, comandantul Corpului VI român. Deoarece efectul întăririlor nu s-a făcut simțit decât a doua zi, DI 34 și DI 5 au dus greul atacului inamic în primele două zile, după cum o arată pierderile. Numai 3.500 dintre cei 15.000 de soldați ai DI 34 au rămas acum în luptă. Comandantul acesteia a mărturisit că divizia sa era *„incapabilă să mai lupte și deci nu se mai putea conta pe ea”*. Pierderile DI 5, estimate de un ofițer francez a fi *„foarte considerabile”*, au fost stabilite ulterior la peste 2.200 de oameni. Comandamentul german a recunoscut că pierderile proprii *„nu sunt ne semnificative”*, mai ales la DI 76. Eșecul Corpului I Rezervă de a-și îndeplini obiectivele după două zile de lupte grele a dus la modificarea planului de atac al germanilor. Lui Morgen i s-a ordonat să-și îndrepte grosul forțelor dinspre Șiret spre nord și nord-vest, respectiv spre Mărășești și Panciu.⁴⁷⁹

---

478 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:184; Hetzer, „Acești români”, 18; Căzănișteanu și Rusu, Pe aici nu se trece!, 215; AMR, fondul MCG, Armata I, Jurnal de operații, 5, 7 august, „Auszüge”, 7 august; Kirițescu, Istoria războiului, 2:510; Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 78; MMO, nr. 102.

479 Dabija, Armata română, 4:391-392, 395, 399; MMO, nr. 103; AMR, fondul Grigorescu, Christescu către MCG, 7 august, Caput către Petin, 9 august; Ioanițiu, Războiul României, 324; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6273, VO/OKM, 7 august; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:184; Letzter Krieg, 6:368.

Post de observație al comandamentului german în timpul Bătăliei de la Mărășești. Ernst Kabisch, *Der Rumänienkrieg 1916* (Berlin, Vorbut-Verlag Otto Schlegel, 1938).

Prin urmare, pe 8 august, DI 76 și DI 89 au atacat de-a lungul căii ferate Focșani-Mărășești și spre vest. DI 5 și DI 9 române, precum și DI 71 rusă, care sosise pentru a o înlocui pe DI 34, practic decimată, au primit ordin să reziste pe poziții „cu orice preț”. Ele au luptat cu îndârjire, ajutate de tirul din flanc al artileriei române de dincolo de Șiret, pe care un locotenent german l-a descris ca „înflorător”, provocând „pierderi grele”. Atacurile germane au continuat pe tot parcursul zilei. Deși s-a pierdut ceva teren, frontul DI 5 s-a stabilizat cu ajutorul primului contingent al DI 9. Acesta din urmă a ocupat o poziție de-a lungul căii ferate, având la stânga DI 5, iar la dreapta DI 71. Înaintarea germanilor a fost oprită chiar înainte de punctul în care linia frontului întâlnea calea ferată spre Tecuci, la 3, 5 kilometri sud de Mărășești. Mai departe spre vest, a intrat în luptă DI 13 rusă, care a rezistat cu hotărâre încercărilor inamicului de a trece Putna și a înainta spre râul Șușița. Abia spre sfârșitul zilei, infanteria germană a reușit să ajungă la

OKM nu a fost „*nicidecum satisfăcut*” de rezultatele primelor trei zile ale ofensivei. Fuseseră luați peste 3.300 de prizonieri și fusese ocupat un teritoriu de circa șase kilometri lungime și 20 de kilometri lățime. Aceste realizări „*n-au putut să compenseze... pierderile foarte mari*” suferite de Corpul I Rezervă. Ce era mai grav, însă, era că așteptata străpungere nu fusese realizată. În ciuda neajunsurilor, Corpul VII rus încetinise înaintarea inițială a lui Morgen îndeajuns pentru a permite forțelor române să ajungă la timp. Berthelot nu era îngrijorat de succesul inițial al inamicului, el scriind familiei: „*Avem în rezervă patru divizii românești*”. Perspectiva sosirii altor divizii românești a alimentat îndoielile celor de la OKM cu privire la întregul plan de operații. Generalul Emile Hell, șeful de stat major al lui Mackensen, a propus OH! ca, dacă atacul spre nord-vest nu reușea în câteva zile, să se mulțumească cu ceea ce se câștigase, iar forțele să se regrupeze pentru a duce la îndeplinire planul original de traversare a Siretului la Nămoloașă. Ludendorff a respins categoric această propunere și a ordonat ca ofensiva spre nord-vest să continue cu participarea mai mare a artileriei. „*Cu acest tir de artilerie, vom răzbi treptat*”, pretindea el.⁴⁸¹

ATAC ȘI CONTRAATAC (9 - 11 AUGUST)

Pe 9 august, Corpul XVIII al lui Wenninger a intrat în luptă pentru a stimula atacul pe direcția nord-vest, fiind vizate Panciu și, în cele din urmă, Muncelu. Fiindcă efectivul Corpului Alpin nu se regroupase încă în totalitate, atacul a început cu DI 115 germană și DI 62

---

480 MMO, nr. 106-108; Letzter Krieg, 6:368; Dabija, Armata română, 4:412-413; Hetzer, „Acești români”, 18; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:184.

481 BA (Koblenz), Reichskanzlei, R43/F2735, Lersner către RK, 8 august; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6273, VO/OKM, 8, 9 august; Letzter Krieg, 6:369-371; Berthelot, Mémoires, 95; AMR, fondul MCG, „Ausziige”, 8 august; Dabija, Armata română, 4:415; Rabenau, Seeckt, 599; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:185.

austriacă. Un regiment al acesteia din urmă, care includea un număr mare de rezerviști cehi, tocmai sosise de pe frontul italian „*sleit de puteri*” și „*având nevoie urgentă de întăriri*”. După ce, inițial, au înaintat, austriecii s-au trezit în fața unui contraatac al rușilor care i-a aruncat înapoi, peste Putna. Generalul Eben a confirmat „*dispariția a 2.500 de oameni... Probabil că au trecut la inamic. Altfel, dispariția este inexplicabilă. Această divizie n-are capacitate de luptă*”. Pentru a preveni distrugerea totală a frontului DI 62, au fost aduse primele unități ale Corpului Alpin. Ofensiva Corpului XVIII avea să fie amânată până la regrouparea completă a acestuia din urmă. Prin urmare, vreme de încă trei zile, acțiunea s-a concentrat pe frontul lui Morgen, unde a continuat seria atacurilor germane și contraatacurilor românești. Pe 9 august, la vest de calea ferată Focșani-Mărășești, DI 89 germană a silit DI 71 rusă să se retragă dincolo de Șușița și de drumul principal est-vest de la sud de Mărășești. La est de calea ferată, DI 76 și DI 216 au lansat atacuri repetate împotriva românilor. Ultimii s-au retras, dar numai „*pas cu pas*” și cu contraatacuri energice. Doar câteva sute de metri au trecut din stăpânirea unei tabere în a celeilalte. Pierderile au fost grele de ambele părți. În cadrul DI 9 română, Regimentul 34 a numărat 586 de morți și răniți, iar Regimentul 36, 990. Trei batalioane ale primului regiment au trebuit să fie regrupate într-unul singur. Ofițerul de legătură austriac de la OKM a raportat că DI 76 și DI 89 „*au fost slăbite considerabil după atacurile grele concentrate în care s-a ajuns în mod constant la luptă corp la corp*”. OKM a mutat DI 12 bavareză dinspre Șiret spre vest pentru a ajuta aceste două divizii.⁴⁸²

Morgen și-a continuat atacurile pe 10 august,

---

482 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6273, VO/OKM, 9, 10, 12 august; Letzter Krieg, 6:175, 216, 370; AMR, fondul MCG, Armata I, Dare de seamă, 9-10 august; MMO, nr. 109, 110, 113; Ioanițiu, Războiul României, 326-328; Dabija, Armata română, 4:420-436.

obligând DI 9 și DI 5 să se retragă la nord de calea ferată Tecuci-Mărășești. Comandamentul de Front al lui Șerbacev de la Iași a ripostat cu o contraofensivă pe toată

lungimea frontului. Rușii, care au atacat la vest de calea ferată Focșani-Mărășești, au început în forță, avansând spre vechile poziții de la sud de Șușița. Ei au dat repede înapoi sub presiunea reînnoită a germanilor. În acest moment, generalul Alexandr Ragoza, comandantul Armatei a IV-a, a anulat în mod unilateral ofensiva. Generalul Constantin Scărișoareanu, comandantul DI 9 române, raportase în seara dinainte că, după părerea sa, având în vedere pierderile suferite deja, nici divizia lui nu mai era în stare să atace. Cu toate acestea, el a executat ordinul MCG de a continua lupta. Regimentul 34 din divizia lui a ajuns la liniile germane, dar, oprit de sârma ghimpată, a fost lovit de artileria inamică. Întorcându-se în tranșee, oamenilor li s-a ordonat să atace din nou. S-au făcut mici progrese, dar, dintre cei 3.020 de oameni cu care regimentul intrase în luptă cu două zile înainte, nu mai rămăseseră acum decât patru ofițeri și 250 de soldați. Alte două regimente

au suferit pierderi serioase, dar mai mici. Comandantul unuia a avut curajul de a raporta că *„orice încercare de a înainta este inutilă, oamenii fiind măcelăriți fără rost”*. Generalul Scărișoreanu a încuviințat și a suspendat atacul.⁴⁸³ La est, DI 5 a avut o soartă asemănătoare în tentativa de a recuceri Doaga pe 10 august. Un regiment a avansat până la 200 de metri de perimetrul satului, dar a fost oprit apoi de tirul puternic al inamicului. Trei atacuri s-au dat sub soarele strălucitor de august. Germanii au răspuns de fiecare dată cu contraatacuri. Bătălia de la Doaga s-a sfârșit într-un impas sângeros. Raportându-i lui Berthelot, maiorul francez Capul rezuma astfel încheștarea din 10 august: *„Lupta a fost cruntă, 5.000 de oameni au fost uciși sau răniți, o adevărată bătălie”*. Calculele făcute după război au stabilit că, pe 10 august, numai pierderile românilor au fost de 4.795 de oameni, inclusiv 1 200 de prizonieri. Practic toate aceste pierderi au fost suferite de DI 5 și DI 9. Regimentul 9 Pușcași al DI 9 s-a redus la șapte ofițeri și 400 de soldați. Pentru români, 10 august rămâne în istorie ca una dintre cele mai sângeroase zile ale Bătăliei de la Mărășești.⁴⁸⁴

Pe 11 august, în ciuda pierderilor enorme din ziua anterioară, Christescu și Ragoza, sub presiunea superiorilor, au acceptat să reia ofensiva. În cursul pregătirii de artilerie de dimineată, Ragoza a dat brusc din nou înapoi. El a oferit justificări care erau credibile: *„pierderile suferite, starea proastă a trupelor și lipsa rezervelor”*. În orice caz, românii au continuat, dar, după progrese neglijabile, au fost siliți să se retragă în pozițiile de plecare. Morgen a răspuns ofensivei

---

483 MMO, nr. 114; AMR, fondul MCG, Armata I, Dare de seamă, 10-11 august; Dabija, Armata română, 4:440, 444-446, 448.

484 AMR, fondul MCG, Armata I, Dare de seamă, 11-12 august, Caput către Berthelot, 11 august; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6273, VO/OKM, 11 august; MMO, nr. 116-117; Dabija, Armata română, 4:446-447.

nereușite a inamicului cu una proprie. El și-a concentrat tirul asupra părții de vest a căii ferate Focșani-Mărășești, la joncțiunea dintre DI 9 română și DI 71 rusă. Atacați de DI 12 bavareză, rușii au cedat teren și au lăsat descoperit flancul românilor. Aceștia din urmă au fost obligați să se retragă spre două importante puncte întărite, o fabrică de parchet și gara de la periferia Mărășeștiului. Regimentul 40 al DI 9 a avut cele mai mari pierderi. Iată ce spune Kirițescu: *„Ofițerii și soldații cad unii după alții... Inamicul a capturat șapte ofițeri și 120 de soldați; restul au rămas să înnegrească câmpul de luptă, morți și răniți”*. Scărișoareanu și-a adus ultimele rezerve, iar înaintarea dușmanului a fost oprită.⁴⁸⁵ Forțele lui Morgen se aflau acum la extremitatea de sud și de sud-vest a orașului, care era la discreția tunurilor sale. Totuși, după aproape o săptămână de lupte grele, comandamentul german avea puține motive să fie optimist. Eben îi raporta lui Mackensen că *„puterea de luptă”* a forțelor sale era *„redușă ca urmare a pierderilor grele”* și că, *„pentru a continua bătălia, este necesar să se completeze rândurile ofițerilor și soldaților”*. Dar OKM nu mai avea alte rezerve la dispoziție. În schimb, inamicii lor, în ciuda pierderilor îngrozitoare – 11 724 de oameni doar de partea română – aveau încă resurse la dispoziție. Deocamdată, fuseseră implicate doar două divizii românești (DI 5 și DI 9). Alte patru (DI 10, DI 13, DI 14 și DI 15) urmau să sosească de pe malul estic. În plus, Corpul VIII rus, care dobândise respectul germanilor în Bătălia de la Mărăști, DI 124 și divizia de cavalerie Zamurskaia nu luaseră parte la Bătălia de la Mărășești.⁴⁸⁶

---

485 AMR, fondul MCG, Christescu către MCG, 11 august; MMO, nr. 119, 122; Dabija, Armata română, 4:459-461; Kirițescu, Istoria războiului, 2: 536-537.

486 AMR, fondul MCG, „Auszüge”, 13 august; Ioanițiu, Războiul României, 328. Dabija prezintă tabele cu pierderile românilor pe

BĂTĂLIA DE LA PANCIU ȘI CRIZA COMANDAMENTULUI RUSO-ROMÂN (12 - 14 AUGUST)

Începând cu seara zilei de 11 august, timp de aproape o săptămână, intensitatea încleștării din jurul Mărășeștiului a slăbit, fiind întreprinse doar acțiuni ofensive limitate de către „*diviziile foarte epuizate*” ale lui Morgen. Prizonierii germani susțineau că pierderile reduseseră efectivul unei companii la 60 - 70 de oameni în DI 12 bavareză și la 20 - 30 de oameni în unele companii ale DI 89. Grigorescu, ale cărui divizii erau la fel de descompletate, a respins presiunile făcute de MCG în vederea lansării unei noi contraofensive, dar a ordonat ca toate unitățile românești „*să mențină cu orice preț pozițiile prezente până la noi ordine*”.⁴⁸⁷ Atenția s-a îndreptat acum spre nord-vest, unde Corpul XVIII al lui Wenninger își reluase înaintarea. Pe 10 august, Corpul Alpin trecuse Putna și se îndrepta spre Șușița. Marșul în umbra măgurii Odobești, aflată în apropiere, le-a adus aminte multor soldați de luptele duse acolo în 1916 și de lunile reci de iarnă în care au stat de strajă pe Putna. DI 13 rusă a cedat treptat terenul înaintea lor, limitându-și rezistența la tiruri de artilerie și ciocniri periodice. Când au ajuns la Șușița, rușii s-au retras în partea de nord. Deși secăt complet, râul era un obstacol formidabil. Avea aproape un kilometru lățime și se afla sub tirul inamicului adăpostit pe malul înalt de 50 de metri. Generalul Leo Sontag, care comanda acum Corpul Alpin, a hotărât să aștepte sosirea mai multor piese de artilerie înainte de a încerca să atace trecerea râului.⁴⁸⁸

Așteptarea a durat până pe 12 august. Când

---

perioade (Armata română, 4: 393, 415, 436, 447, 465).

487 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6273, VO/OKM, 12 august; Letzter Krieg, 6:272; MMO, nr. 128; Berthelot, Rapport no. 18, 18 august, SHAT, 16N2994; Dabija, Armata română, 4:481-482.

488 Breitenacher, Alpenkorps, 137-138; AMR, fondul MCG, „Auszüge”, 12 august.

germanii s-au avântat în valuri în acea după-amiază, tirul artileriei și mitralierelor a transformat pietrele din albia râului într-o ploaie de șrapnele. Rușii, buimăciți de violența atacului, s-au retras în Satul Nou, aflat în apropiere, unde s-au angajat într-o confruntare sângeroasă pentru fiecare bucățică de teren. Fiind supuși unei presiuni puternice, ei s-au retras la nord, într-un labirint de viță-de-vie. Aici, DI 13 a organizat un contraatac cu ajutorul DI 15 din Corpul VIII rus, care tocmai ajunsese pe linia frontului.⁴⁸⁹ La ora 17, o scurtă, dar violentă furtună a întrerupt lupta. Membrii Corpului Alpin s-au bucurat de pauză și de ocazia de a strânge apă în căști pentru a-și astâmpăra setea arzătoare. După o oră și ceva, lupta s-a reluat, iar rușii au continuat să se retragă. La căderea întinericului, retragerea lor s-a accelerat. Dumbrava, Crucea de Jos și apoi Panciu au fost ocupate. Înainte de a preda ultimele două localități, rușii au dat atacuri la baionetă, oprite însă de tirul mitralierelor la 100 de metri de liniile germane. După ce a ocupat Panciu, Corpul XVIII a făcut pauză timp de două zile, după care și-a reluat înaintarea spre Muncelu și înălțimile de la nord care apărau Armata a II-a a lui Averescu.⁴⁹⁰ Acest scurt răgaz a fost benefic pentru conducătorii ruso-români deoarece comandamentul lor era în plină criză.

În noaptea de 11 spre 12 august, MCG l-a informat pe Christescu că Grigorescu îi va locul la comanda Armatei I. „*Pentru ce motiv*”, scria Berthelot la Paris, „*nu știu*”. Altundeva, el se referea la „*dualitatea comenzii*” între Christescu și Ragoza și la „*incapacitatea lor de a se*

---

489 Breitenacher, Alpenkorps, 159-161; AMR, fond MCG, Armata a II-a, Jurnal de operații, 9, 10 august, „Auszüge”, 12 august; Dabija, Armata română, :486-487. Unități ale Corpului II condus de Averescu eliberaseră Corpul VIII rus de unele poziții ale acestuia.

490 KA (München), Alpenkorps, la, Bund 44, Kriegstagebuch, 12 august; Breitenacher, Alpenkorps, 162-164; Letzter Krieg, 6:373; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:185-186; BA (Koblenz), Reichskanzlei, R43/F2735, Lersner către RK, 13 august.

asculta unul pe celălalt". El s-a referit și la nemulțumirea MCG cu privire la „sfiala” lui Christescu de a trimite divizii românești dincolo de Șiret pentru a contracara ofensiva germană. Prima chestiune, după cum explica Berthelot, putea fi pusă pe seama unei relații de autoritate „*niciodată bine definite*” între cei doi. Ea a fost exacerbată de strădania lui Ragoza de a se izola în cartierul său general din Bârlad, la 60 de kilometri de Christescu, aflat la Tecuci, și chiar mai departe de front. N-a cooperat în tentativele lui Christescu de a coordona operațiunile. A dat vina pentru această problemă pe colegul său într-o plângere adresată Comandamentului de Front. Șcerbacev a răspuns cerându-i lui Prezan să-l înlocuiască pe Christescu.⁴⁹¹ MCG a avut motivele sale să accepte. Deja pe 9 august, Antonescu, pe tonul unui superior care se adresează unui subaltern, îl criticase aspru pe Christescu pentru „*ezitarea repetată de a respecta ordinele*” și restabilirea situației după atacul germanilor. El l-a învinuit de distrugerea DI 34 și de pierderile grele suferite de DI 5 și DI 9. Răspunsul bine motivat al lui Christescu a fost în zadar.

El pierduse și încrederea lui Prezan: „*Christescu nu crede că va putea să reziste*”, scria acesta într-o notă informativă. Mutarea lui Christescu într-un post umilitor de inspector al centrelor de recrutare din Moldova a întărit percepția publicului că făcuse o greșală gravă. Christescu își are însă apărătorii săi. Ei îi justifică precauția și dau de înțeles că nu este exclus să fi fost victima unei alte manifestări a rivalității din sânul

---

491 Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 88; Berthelot, Rapport no. 18, 18 august, SHAT, 16N2994; Berthelot, Mémoires, 12 august; Berthelot, „Sur le front roumain en 1917”, Revue de France, 1 septembrie 1927, 111; AMR, fondul MCG, Christescu către MCG, 8, 9, 11 august, Ragoza către Șcerbacev, 8 august, Caput către Petin, 9 august; Macuc, „Considerații”, 75. Ofițerul francez de legătură de la cartierul general al Armatei I confirmase, în esență, versiunea lui Christescu cu privire la evenimente și recomandase să i se dea acestuia comanda forțelor rusești și românești.

comandamentului român.⁴⁹²

Oricum ar fi, Grigorescu a fost o alegere excelentă pentru conducerea Armatei I. Era un comandant de front experimentat – ceea ce nu se putea spune despre Christescu, faimos pentru promisiunea făcută în 1916 că „*pe aici nu se trece*”. Prin mesaje emoționale care făceau apel la patriotism și sacrificiu, el a insuflat același spirit de rezistență trupelor sale în august 1917. Numirea lui Grigorescu a fost însă însoțită de decizia nechibzuită de a trece Armata I sub autoritatea lui Ragoza. Acest transfer a exacerbat, în loc să rezolve criza de autoritate, deoarece Ragoza a continuat să se poarte ciudat. În primele ore ale zilei de 13 august, la mai puțin de 24 de ore de la preluarea comenzii pe front, el a ordonat retragerea generală a forțelor ruso-române. Alarmat de faptul că inamicul ocupase Panciu, el a cerut o retragere rapidă spre nord pe linia Irești-Diocheți-Pădureni-Siret. Pentru români, aceasta însemna să renunțe la Mărășești și capul de pod Băltărețu, pentru apărarea cărora luptaseră și muriseră.⁴⁹³ Grigorescu a amânat aplicarea ordinului lui Ragoza și s-a consultat cu Prezan prin telex. Îndemnat de acesta din urmă, Grigorescu a propus o alternativă la retragere, un atac asupra flancului și spatelui Corpului XVIII german, „*pentru a le bloca înaintarea*”. Mai târziu, în cursul după-amiezii, Șcerbacev, care se afla la MCG, a vorbit cu Grigorescu

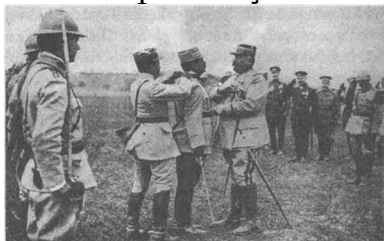
---

492 Șcerbacev, „Situation politique”; AMR, fondul MCG, Antonescu către Christescu, 9, 14 august, Antonescu, „Referate”, 10 august; Macuc, „Considerații”, 75. Deși a fost reabilitat ulterior și a activat ca șef al Marelui Stat Major (1918, 1920-1922), Christescu nu și-a revenit niciodată cu adevărat de pe urma acestei experiențe devastatoare. Pentru o analiză completă a concedierii lui Christescu, a se vedea Otu, Prezan, 184-194.

493 N. Ionescu, Grigorescu, 64-65, 72; AMR, fondul MCG, Șcerbacev către armatele a IV-a, a VI-a și 1 12 august, Grigorescu către MCG, 12 august, Prezan către armatele I, a II-a, 12 august; Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 89; Dabija, Armata română, 4:494-495, 499.

prin telex în prezența

Generalul Eremia Grigorescu este decorat de generalul Berthelot, pe front. Sursa: Muzeul Militar Național.

lui Prezan. Principala lui grijă era ca Armata I s-a elibereze Corpul VII rus, cele trei divizii ale acestuia „*având fiecare mai puțin de 1.000 de baionete*”, și să împartă frontul Corpului VIII. În schimbul asumării de către trupele române a „*efortului principal în viitoarele operații*”, Grigorescu avea să fie numit în locul lui Ragoza la comanda întregului front. După ce a fost asigurat că Armata I va fi întărită de divizii românești „*cu forțe proaspete*”, și anume DI 10, DI 13, DI 14 și DI 15, Grigorescu a acceptat condițiile lui Șcerbacev. Imediat după preluarea comenzii frontului, Grigorescu a revocat ordinul de retragere al lui Ragoza. Criza de autoritate luase sfârșit.⁴⁹⁴

PRIMA BĂTĂLIE DE LA MUNCELU (14 - 15 AUGUST)

În timpul scurtei perioade de acalmie care a coincis cu criza de autoritate, ambele tabere și-au regrupat forțele. Succesul de la Panciu a încurajat comandamentul german să grăbească atacul pe direcția nord est, spre Muncelu. Această amenințare directă pentru flancul Armatei a II-a a lui Averescu avea să fie de mare ajutor ofensivei lui Gerok de la Oituz, care fusese oprită de un contraatac al românilor pe 13 august. Deși nu erau disponibile alte rezerve, DI 13 austriacă (jumătate de

---

494 AMR, fondul Grigorescu, telex Prezan-Grigorescu, 13 august, telex Șcerbacev-Grigorescu, 13 august, Grigorescu către Corpul V de Armată, 13 august; Dabija, Armata română, 4:500.

divizie) și DI 217 germană au fost trimise să ajute Corpul Alpin. Cunoscând intenția inamicului și temându-se ca între cele două armate ale sale să nu apară un gol, comandamentul român a decretat că *„întărirea dușmanului trebuie oprită”*. Aducerea unor noi divizii românești a fost grăbită. În noaptea de 13 spre 14 august, DI 13 a ocupat frontul Corpului VII rus. DI 10 s-a deplasat la vest pentru a ajuta Corpul VIII, aflat la nord de Panciu. Patruzeci și opt de ore după aceea, DI 14 și-a încheiat transferul de pe malul estic, făcut cu scopul de a sprijini DI 5 de-a lungul Siretului. DI 15 a fost repositionată pentru a servi Armatei I drept rezervă. În plus, MCG i-a ordonat lui Averescu să trimită un detașament din Armata a II-a care să sprijine aripa dreaptă a Corpului VIII lângă Irești.⁴⁹⁵

Pe 14 august, Corpul XVIII al lui Wenninger și-a reluat întărirea spre Muncelu, lansând un atac asupra Corpului VIII rus. Corpul Alpin deschidea calea cu DI 13 austro-ungară la dreapta și DI 217 germană la stânga lui. Inițial, Corpul VIII, apreciat de germani datorită succesului raportat în bătălia de la Mărăști, a oferit un *„ajutor hotărât”*. DI 15, care făcea parte din el, chiar a lansat câteva contraatacuri puternice în unele localități, inclusiv la Văleni, care i-au forțat pe germani să treacă în defensivă. Dar, așa cum raporta Berthelot la Paris, *„rușii sunt instabili. O dată contraatacă plini de energie; altă dată, aceleași trupe se retrag dacă sunt bombardate”*. Așa cum era de așteptat, în timpul unui atac german susținut de un baraj violent de artilerie, un regiment al DI 15 și-a părăsit repede poziția în dezordine, producând o breșă în front. Dacă aceasta nu era închisă, DI 10 română din apropiere putea fi încercuită. Deși soldații erau obosiți după un marș de șase zile de la est de Șiret, comandantul diviziei, generalul Henri Cihoski, le-a

---

495 Letzter Krieg, 6:374, 383; AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Dare de seamă, 12, 13 august, „Auszüge”, 13 august; Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 90, 91.

ordonat să intervină imediat. Luându-i pe germani prin surprindere la cota 334, Regimentul 10 a lansat o șarjă la baionetă, susținută de tirul puternic al artileriei ruso-române și de bombardament aerian. După o luptă crâncenă, breșa a fost închisă. Luptele au continuat pe 15 august, când au fost pierdute Crucea de Sus, Străoanei și cota 334, dar frontul n-a fost spart. Intensitatea împotrivirii a fost remarcată la OH!. „*Lângă Străoanei*”, raporta reprezentantul cancelarului imperial, „*Corpul Alpin a fost respins de mai multe ori în urma unor foarte puternice atacuri ruso-române*”. Succesul inamicului a fost de ajuns pentru a se produce panică în rândul personalului auxiliar al Corpului Alpin în clipa în care s-a răspândit zvonul că rușii se infiltraseră în zonele dinapoi. Ulterior, s-a stabilit că sursa acestuia a fost apariția neașteptată a unor prizonieri ruși, căroră li se permisesse să se deplaseze până la locul captivității fără pază. Bătălia din 14 - 15 august s-a soldat cu pierderi serioase. Brigada 20 a DI 10 române a numărat 693 de morți, răniți și dispăruți. Prizonierii ruși interogați de serviciile germane de informații au estimat pierderile proprii la 50% în unele unități. Printre cei morți se afla generalul L. Pogosky, comandantul DI 15. Cel puțin un batalion al Corpului Alpin „*a suferit enorm*”.⁴⁹⁶

În aripa stângă a Corpului XVIII, DI 217 germană a obligat DI 103 rusă să se retragă din Șerbești. Un ofițer de legătură român din cadrul diviziei a raportat că unii soldați ruși s-au împușcat în mână, iar alții au tăiat legăturile cu comandamentul și s-au împrăștiat. Alții însă au luptat bine. Unitățile germane au raportat că, înainte să ajungă la Irești, au întâmpinat „*o rezistență deosebit de puternică ce n-a putut fi înfrântă*”. S-a împotrivit și un

---

496 KA (München), Alpenkorps la, Bund 44, Kriegstagebuch, 1112, 16 august; AMR, fondul MCG, „Auszüge”, 14 august; Kaltenegger, Alpenkorps, 196-198; Letzter Krieg, 6:384; Berthelot către Ministere de la Guerre, 14 august, SHAT, 16N2994; MMO, nr. 137, 140; Dabija, Armata română, 4:519-521; BA (Koblenz), Reichskanzlei, R43/F2735, Lersner către RK, 16 august.

detașament al DI 3 din Armata a II-a, pe care Averescu îl retrăsese din depresiunea Soveja pentru a nu fi încercuit. După două zile de lupte intense, înaintarea Corpului XVIII a fost oprită, iar ambele tabere au început să-și amenajeze pozițiile. Când a început bătălia pentru Muncelu, Mackensen, care venise de la București să asiste la ea, era optimist în privința obținerii unei victorii decisive. După ce-și petrecuse ziua de 15 august în vârful măgurii Odobești, supraveghind desfășurarea luptei, era mai puțin încrezător. A doua zi, el scria: *„Ieri, am făcut din nou aproape 4.000 de prizonieri. Dar așa nu va scădea numărul inamicilor. Rușii și românii aduc mereu divizii noi”*.⁴⁹⁷

CUCERIREA CAPULUI DE POD BĂLTĂREȚU

În vreme ce Corpul XVIII al lui Wenninger ataca spre nord-vest, Corpul I al lui Morgen făcea o nouă încercare de a ocupa capul de pod de pe Siret de la Băltărețu. Germanii sperau astfel să reducă tirul mortal al artileriei și amenințarea unui atac în flanc de pe malul estic. DI 5 română ridicase trei linii de apărare la sud de calea ferată Tecuci-Mărășești. În după-amiaza zilei de 14 august, un uragan de obuze cu gaz și explozive s-a abătut asupra apărătorilor. Comunicațiile au fost întrerupte, soldații, îngropați în tranșee, barierele de sârmă ghimpată, distruse, tunurile și mitralierele, sfărâmate. La ora 19: 00, infanteria diviziei 216 germane a atacat dinspre sud și vest. Până la 20: 30, traversase calea ferată, dar o puternică acțiune a ariergărzii române a amânat înaintarea lor spre pod. Intensitatea atacului inamic a provocat panică în câteva unități românești, unii oameni fugind pe pod, alții înecându-se în timp ce încercau să treacă râul înot, iar alții predându-se prematur. Pierderile germanilor au fost ușoare, dar DI 5 română a fost practic distrusă complet: 2.827 de morți și

---

497 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, DI 3, col. Alexiu, Raport, 16 august, „Auszüge”, 14 august; Dabija, Armata română, 4:522; Foerster, Mackensen, 336.

răniți, 3.500 de oameni căzuți prizonieri. Totalul de 6.018 morți și răniți din cele șapte zile de lupte continue este destul pentru a explica lichidarea acestei divizii. Eșecul DI 216 de a exploata repede succesul inițial le-a dat timp românilor să păstreze controlul asupra podului. Soldaților și ofițerilor li s-au dat ordine pline de pasiune să reacționeze la criză cu energie și patriotism. Unități ale DI 14 au înlocuit resturile DI 5, care a fost retrasă pentru reconstrucție, pe front rămânând doar artileria acesteia. Inginerii români au aruncat în aer podul feroviar și rutier din oțel pe 15 august. Înaintarea germanilor a fost oprită la apă. În condițiile în care capul de pod vestic era în mâinile dușmanilor, îngrijorarea românilor cu privire la o trecere a râului sau o „diversiune” a forțelor lui Morgen nu a dispărut.⁴⁹⁸

MCG era nerăbdător să răspundă succesului lui Morgen cu o contraofensivă. Într-o conversație purtată prin telex în seara zilei de 15 august, Antonescu l-a întrebat pe șeful de stat major al lui Grigorescu, colonelul Nicolae Samsonovich „*Când ar putea fi lansată o contraofensivă?*” Antonescu credea în mod nerealist că aceasta putea „*lichida într-o manieră favorabilă... bătălia de la Mărășești*”. Apoi, susținea el, diviziile puteau fi transferate la nord, pentru a ajuta Armata a II-a să înfrângă inamicul în valea Oituzului. Când Samsonovici a arătat că Grigorescu era înclinat să rămână în defensivă, Antonescu a etichetat această opțiune drept „*o gravă greșeală*”. Mai târziu, în aceeași seară, Prezan a continuat discuția chiar cu Grigorescu. Acesta din urmă a contracarat optimismul de la MCG cu comentarii pesimiste: acum, DI 5 nu era în stare să lupte; Armata I avea numai o divizie în rezervă; Corpul VII rus, cu numai

---

498 Morgen, *Meiner Truppen*, 124-125; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6274, VO/OKM, 13 august; BA (Koblenz), Reichskanzlei, R43/F2735, Lersner către RK, 15 august; Dabija, *Armata română*, 4:523-527, 533, 537; Kirițescu, *Istoria războiului*, 2:550; AMR, fondul MCG, Armata I, Jurnal de operații, 15 august, Razu către DI 5, DI 14.

3.000 de baionete, va avea nevoie de cel puțin o lună ca să se reconstituie; Corpul VIII „nu mai avea capacitatea să lupte, fiind compus doar din 6.000 de baionete... oameni obosiți și slabi, care se retrag la prima presiune a inamicului”. Și a continuat: „Propun ca, până vom ajunge la... un echilibru aproximativ [de forțe]... să menținem cu orice preț frontul actual”. Prezan a încercat să-i schimbe părerea. „Deși suntem sleiți de puteri, la fel este și dușmanul... Dacă... rămânem în defensivă, nu câștigăm nimic. Defensiva scade moralul trupelor... Vă întreb din nou... n-ar fi cu puțință să lansăm o contraofensivă care să reușească?” Grigorescu a rămas ferm pe poziție. „Având în vedere raportul dintre forțele inamice și cele ale noastre, consider că probabilitatea de reușită este de 50%. Cu toate acestea, dacă judecați altfel, eu voi executa ordinul”. Răspunsul lui Prezan dovedește încrederea pe care o avea în Grigorescu. „Dorința mea este să ajungem la Putna... Totuși, nefiind familiarizat cu situația de acolo și, din păcate, incapabil s-o văd, vă las pe dumneavoastră, ultimul judecător, să vedeți dacă se poate sau nu se poate realiza această dorință. Este însă necesar, fără discuție, să nu mai cedăm absolut deloc”. Afirmațiile categorice ale lui Grigorescu referitoare la realitățile de pe câmpul de luptă au avut câștig de cauză în fața „optimismului inexplicabil” care prevala la MCG, aflai la 180 de kilometri distanță. Dacă s-ar fi acționat altfel, s-ar fi putut ajunge la un dezastru.⁴⁹⁹

PUNCTUL DE COTITURĂ (19 AUGUST)

Incapacitatea Corpului XVIII de a ocupa Muncelu la prima tentativă a determinat comandamentul german să facă o pauză și să-și regrupeze forțele înainte de a relua atacul. Potrivit ofițerului de legătură austriac, OKM a fost impresionat de contraatacurile ruso-române

---

499 AMR, fondul Grigorescu, telex Antonescu-Samsonovici, 15 august, telex Prezan-Grigorescu, 15 august; N. Ionescu, Grigorescu, 84; Dabija, Armata română, 4:543.

„excepțional de puternice”, „susținute deosebit de bine de artilerie”, atribuindu-le „superiorității pronunțate” a aviației inamice, care executa misiuni de reperare pentru bateriile proprii și, de asemenea, „limita în mod sever” folosirea artileriei germane. Înainte ca atacul Corpului XVIII să continue, OKM a hotărât să aducă mai multă artilerie grea și „o nouă unitate de zbor”. Pentru aceasta era nevoie de câteva zile. Între timp, Corpul I de Rezervă al lui Morgen a rămas protagonistul acțiunii. Considerând improbabil un atac al românilor de-a lungul Siretului, OKM a stabilit că, acum, principala sarcină a lui Morgen avea să fie acoperirea flancului Corpului XVIII prin prelungirea propriului front spre nord-vest: „linia Mărășești-Diochești trebuie cucerită”. În același timp, lui Morgen i s-a ordonat să atace din nou la Oituz.⁵⁰⁰

Prin urmare, în dimineța zilei de 19 august, Morgen a atacat de-a lungul unui front care se întindea pe zece kilometri spre nord-vest de la marginea de sud a Mărășeștiului. Forțele de atac, DI 76 și DI 115 germane, DI 12 bavareză și DI 13 austriacă, erau toate departe de a avea efectivele complete, fiecare batalion numărând în medie 500 de oameni. Împotriva lor lupta Corpul V român, compus din DI 9, DI 10 și DI 13. Ultimele două aveau forțe proaspete și efectivul complet, însă mult-încercata DI 9, chiar dacă fusese reorganizată, era cu efectivul aproape la jumătate, numărând circa 5.500 de oameni. Apărând bine orașul Mărășești, DI 9 se adăpostea în două rânduri de tranșee ancorate de două mari clădiri din suburbii: fabrica de parchet (la sud) și gara (la vest). Duelul preliminar de artilerie dintre germani și români, care a durat două ore, a fost cel mai puternic din întreaga Bătălie de la Mărășești. La ora 9:30, infanteria germană a fost observată înaintând prin

---

500 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6274, VO/OKM, 19, 21 august; AMR, fondul MCG, „Auszüge”, 16-18 august; Letzter Krieg, 6:388; Dabija, Armata română, 4:553.

lanurile de porumb înalte de doi metri. După o luptă crâncenă cu grenade și baionete, apărătorii români din stânga au fost siliți să părăsească fabrica și să se retragă pe a doua linie de apărare din perimetrul orașului. La vest, retragerea aripii stângi a DI 13 a obligat DI 9 să se replieze la a doua linie de apărare, care trecea prin fața gării. Mitralierele instalate la ferestrele de sus ale clădiri au produs pierderi grele atacatorilor germani. Aceștia au reușit să ocupe câteva clădiri auxiliare, dar gara, *„apărată cu un curaj născut din disperare”*, a rămas în mâinile românilor, la fel și orașul.⁵⁰¹

Greul atacului lui Morgen a fost suportat de DI 13, care ocupa frontul de la periferia vestică a Mărășeștiului spre nord-vest, până la pădurea Răzoare. Linia ei defensivă nu era completă, dar era bine susținută de artilerie. Celor 13 baterii românești li se adăugau 12 rusești, care rămăseseră după plecarea Corpului VII – un total de 25 de baterii pentru un front de cinci kilometri. Cunoscând acest lucru, infanteria germană a fost răsfirată în cursul atacului: în față, patrule la intervale de 150 de metri, grupuri de 20 – 50 de infanteriști la intervale de 50 de metri, apoi o linie de trăgători de elită la intervale de cinci-șase metri. *„Trebuia să trecem printr-un teribil baraj de foc”*, consemna un soldat din DI 12 bavareză care a atacat. *„Nici chiar la Verdun n-am văzut un tir de artilerie atât de groaznic”*. Atacul inițial al germanilor a trecut de prima linie de apărători români, obligând aripa stângă (Regimentul 50) de lângă Mărășești să se retragă spre nord, punând în pericol poziția DI 9 de la gară. În centrul DI 13, atacatorii au înaintat spre Cota 100, aflată la est. Cucerirea ei oferea posibilitatea încercuirii Mărășeștiului și a unei mari părți din Armata I.

---

501 KA (München), Alpenkorps, la, Bund 44, Kriegstagebuch, 1 septembrie; Dabija, Armata română, 4:552; Letzter Krieg, 6:522; MMO, nr. 155; Kirițescu, Istoria războiului, 2:570-574.

Prizonieri români cărând un camarad rănit. Ernst Kabisch, *Der Rumänienkrieg, 1916* (Berlin, Verhut-Verlag Otto Schlegel, 1938).

Românii au rezistat până la moarte la Cota 100. Un batalion din Regimentul 51 și-a pierdut toți ofițerii, inclusiv pe căpitanul Grigore Ignat, care, atunci când trăgătorii lui au căzut, a început el însuși să tragă cu mitraliera. Descoperirea, după bătălie, a trupului său ținând în continuare strâns arma a făcut din el unul dintre cei mai vestiți eroi români ai războiului.⁵⁰²

Pe flancul drept al DI 13, Regimentul 47 apăra pădurea Răzoare, o zonă împădurită, relativ redusă ca suprafață, prin care păstra legătura cu DI 10 cu care se învecina. Aici și-au concentrat atacul unități din trei divizii inamice. Pe 19 august, la ora 9 dimineața, după un intens bombardament asupra pozițiilor române, infanteria inamică a atacat „*val după val*”. Dreapta

---

502 MMO, nr. 153, 155, 157; Munteanu, Bătălia, 88; Kirițescu, Istoria războiului, 2:572-573; Dabija, Armata română, 4:565; Vasile Mocanu, Căpitanul Grigore Ignat (București, Editura Militară, 1967), 89-104.

românilor, legată de DI 10 și susținută de artilerie, a rezistat. La stânga însă, germanii au înaintat, ascunzându-se într-un lan înalt de porumb. Colonelul Radu Rosetti, comandantul Regimentului 47, a ordonat Batalionului 1 să contraatace. Acesta a răspuns în forță, dar a fost asaltat de inamic din trei direcții și, practic, a fost distrus. Până seara, n-au mai rămas din batalion decât un locotenent și 71 de oameni. Rosetti însuși a fost grav rănit. Cu sprijinul puternic al artileriei DI 10, celelalte batalioane ale Regimentului 47 au reușit să împiedice inamicul să creeze o breșă. Până la amiază însă, practic toate pozițiile principale ale DI 13 fuseseră depășite, iar zonele din spate, unde se afla artileria, erau amenințate.⁵⁰³

În cursul după-amiezii zilei de 19 august, situația s-a schimbat. Generalul Popescu, comandantul DI 13, a ordonat rezervelor sosite să execute un contraatac pe ambele laturi atacate de germani. În același timp, generalul Henri Cihoski, comandantul DI 10, aflate alături, a luat inițiativa de a lansa un contraatac de susținere. Acesta a străpuns liniile DI 12 bavareze și a amenințat poziția DI 115 învecinate. Germanii au început să se retragă. Un regiment al DI 13 române a reușit să-și reocupe vechile poziții. Regimentul 47 a înaintat un kilometru față de linia de pornire. Al treilea regiment și-a stabilizat poziția. Agresivul Cihoski a ordonat forțelor proprii să continue înaintarea până în valea Șușiței; în această regiune cu vii și lanuri înalte de porumb, el le-a atras atenția să se păzească de ambuscade. Dușmanii lor, mai ales DI 13 austriacă, s-au retras în mare dezordine, abandonând pe drum armele. Artileriștii ruși și-au ovaționat frații de arme strigând „*bravo rumânski*”. Înaintarea românilor a continuat pe tot parcursul zilei,

---

503 AMR, fondul MCG, DI 13, Dare de seamă, 19 august; MMO, nr. 151,153, 157; Rosetti, Mărturisiri, 215-217; „Din memoriile general-colonelului Constantin Popescu”, Magazin istoric 27, nr. 5-6 (1993), 21.

primele unități ajungând la Dumbrava și Satul Nou. Au existat informații false că germanii evacuasera Panciu. Vestea victoriei a declanșat un val de entuziasm în toată Armata I, destul de evident pentru a fi remarcat de serviciile germane de spionaj.⁵⁰⁴ Încleștarea de pe 19 august s-a dovedit a fi punctul de cotitură al Bătăliei de la Mărășești.

CE A URMAT?

Grigorescu era preocupat acum de faptul că înaintarea armatei române putea scăpa de sub control. Pe 19 august, spre sfârșitul după-amiezii, el a avertizat Corpul V *„să nu se aventureze înaintând prea departe”*. În aceea noapte, el a fost mai explicit: *„Trupele vor înceta să înainteze și vor statornici controlul asupra pozițiilor pe care le-au ocupat astăzi, înainte de atacul inamic”*. Prudența lui Grigorescu era motivată de pierderile grele și de teama că inamicul va riposta în altă parte. Pe 19 august, DI 13 a numărat 3.264 de soldați și ofițeri morți, răniți sau dispăruți; unele regimente ale ei au fost reduse în medie la doar 1.000 de oameni fiecare. DI 9, aflată deja cu efectivul la jumătate, a pierdut alți 1.361 de oameni. Un prizonier a afirmat că compania sa a fost redusă de la 90 – 100 de oameni la numai 16. DI 10 a pierdut 773, ceea ce a făcut ca totalul pierderilor suferite de Corpul V într-o zi să ajungă la 5.398. Grigorescu era preocupat și de informațiile cu privire la noi coloane inamice care înaintau pe șoseaua Focșani-Mărășești spre câmpul de luptă. În plus, el credea că germanii puteau încerca să forțeze Șiretul. A ordonat acțiuni de recunoaștere aeriană pentru a urmări mișcarea trupelor inamice și a re poziționat forțele române pe malul estic. Preocuparea lui Grigorescu pentru apărare a stârnit nedumeriri în cadrul comandamentului român. Colonelul

---

504 MMO, nr. 156, 157, 163; Dabija, Armata română, 4:566-567, 570; RAPRM, 2:260-263; Munteanu, Bătălia, 88; Letzter Krieg, 6:388; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6282, VO/OKM, 23 august; Kirițescu, Istoria războiului, 2:580.

Samsonovici, șeful său de stat major, era convins că dușmanul suferise o înfrângere serioasă, pe care a propus s-o exploateze folosind proaspetele divizii de infanterie 15 română și 124 rusă, ambele în rezervă, ca și câteva batalioane ale DI 11, aflate încă în proces de organizare, pentru a continua ofensiva. El mai intenționa să ceară ca Armata a VI-a rusă să execute un atac diversionist la Nămolosă. MCG preconiza același lucru. Antonescu s-a exprimat astfel într-o discuție purtată prin telex cu Samsonovici pe 21 august: *„Avem impresia că s-a pierdut o ocazie de a profita de succesul obținut... că întregul front putea înainta până la Șușița”*. Cu o neobișnuită modestie, Antonescu recunoștea: *„Eu nu mă pot încredința decât cu aproximație în privința faptelor de la distanța la care mă aflu și deci pot fi în eroare”*. În orice caz, stăruia el, MCG era hotărât să nu *„dea timp dușmanului să se reorganizeze și posibilitatea de a-și concentra forțele în vederea unei noi lovituri”*. Între timp, Armata I trebuia să se mențină într-o *„apărare strategică”*. De îndată ce noile forțe se regrupau, *„ceea ce cred că se va întâmpla în curând”*, continuă el, *„vom relua ofensiva”*.⁵⁰⁵

Eșecul stânenitor și costisitor al ofensivei Grupului I de Rezervă al lui Morgen de pe 19 august a avut un impact hotărâtor asupra concepției comandamentului german. Generalul Eben i-a ordonat lui Morgen să înceteze imediat ofensiva fiindcă, *„înfruntând diviziile germane slăbite, românii posedă o mare superioritate numerică”*. Odihna și regruparea trupelor sale, îi raporta Eben lui Mackensen, *„par absolut necesare... Efectivele infanteriei s-au diminuat. Continuarea ofensivei nu mai*

---

505 AMR, fondul MCG, DI 13, Dare de seamă, 21 august; MMO, nr. 163; Dabija, Armata română, 4:567,571,576; KA (Miinchen), Alpenkorps, la, Bund 44, Kriegstagebuch, 1 septembrie; AMR, fondul Grigorescu, telex Antonescu-Samsonovici, 21 august. Decizia lui Grigorescu de a nu încerca să exploateze succesul din 19 august a fost imediat criticată și lăudată deopotrivă. Cupșa, Armata, 249; Dabija, Armata română, 4:576.

pare a fi recomandabilă". Pentru Mackensen însă, era o chestiune de mândrie. Corpul I de Rezervă ar fi trebuit să ocupe Mărășești, iar Corpul XVIII să ocupe linia Muncelu-Movilița „*cu scopul de a nu le da autorităților române ideea că succesele lor locale... au influențat operațiunile germane*". Hell, șeful său de stat major, i-a propus lui Ludendorff pe 21 august ca toate forțele care puteau fi disponibilizate din alte părți de pe Frontul de Est să fie îndreptate împotriva celor două armate românești. Dacă lovitura reușea, susținea el, avea să-i oblige fără doar și poate pe români să caute să încheie pace. Ludendorff a răspuns că așa ceva era de dorit, dar, din cauza luptelor grele de pe Frontul de Vest și situației nefavorabile a rezervelor, era cu neputință să se trimită trupe în România. Trebuia să se renunțe la cucerirea Mărășeștiului, a ordonat el, și să fie ocupate doar Muncelu și înălțimile de la nord. Gerok avea să coopereze întărindu-și atacul. Dacă românii evacuați munții, atunci OH! avea să se mai gândească dacă ofensiva trebuia să aibă loc. Cei de la OH! nu prea credeau într-o asemenea posibilitate. Serviciile de informații apreciau că „*este de așteptat o nouă rezistență îndărătnică*" din partea armatei române, care „*a luptat bine în atac, ca și în apărare*".⁵⁰⁶

Ludendorff a eliminat posibilitatea prelungirii ofensivei când l-a informat pe Mackensen pe 24 august că Corpul Alpin și DI 13 austriacă vor fi transferate în Italia la începutul lui septembrie. Transferuri asemănătoare s-au făcut la ordin din rândul forțelor lui Gerok, iar ofensiva acestuia a fost anulată. Aceste hotărâri ale OH! au făcut ca viitoarea operațiune de la Muncelu să aibă doar o semnificație locală: crearea unui

---

506 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6274, VO/OKM, 21 august; AMR, fondul MCG, „Auszüge”, 29 august; Letzter Krieg, 6:390; N. Ionescu, Grigorescu, 98; BA (Koblenz), Reichskanzlei, R43/F2735, Lersner către RK, 20 august; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:186-187; Dabija, Armata română, 4:271-273.

front care să poată fi apărat de Armata a IX-a. Ordinele transmise de OH! au provocat o mare frustrare comandanților germani și austro-ungari de pe frontul românesc, începând cu Mackensen. El și-a dat seama acum că nu va putea să adauge cucerirea Moldovei la numeroșii săi lauri. A părăsit frontul și, pe 23 august, s-a întors la București. După câteva zile, consemna plin de dezamăgire: *„În condiții favorabile din punct de vedere tactic, s-ar fi putut desfășura o operațiune foarte promițătoare, care ar fi avut urmări politice semnificative. Este cu totul regretabil că mă fac dependent de evenimente de pe alte câmpuri de luptă”*.⁵⁰⁷

A DOUA BĂTĂLIE DE LA MUNCELU

Pe 28 august, înainte de plecarea celor două divizii spre Italia, Armata a IX-a a lansat ultima ei ofensivă. Artileria germană a început cel mai intens bombardament din această campanie cu scopul de a bloca forțele române de pe toată lungimea frontului în vreme ce Corpul XVIII ataca Muncelu. La 7 dimineața, Corpul Alpin a atacat pe un sector de numai 1, 5 kilometri la joncțiunea DI 14 cu DI 124 rusă. Primul val a fost *„decimat”* de grenadele de mână și mitralierele apărătorilor ruși. Atacurile continue ale germanilor i-au silit pe ruși să se retragă, dar, potrivit mărturiei membrilor Corpului Alpin, Muncelu a fost apărat cu sălbăticie: *„A trebuit să fie luată cu asalt prin luptă crâncenă casă cu casă, curte cu curte”*. În cursul dimineții, târgul a fost ocupat, iar rușii s-au retras spre nord. Două regimente ale DI 124 și-au părăsit ulterior pozițiile și au fugit cuprinse de panică. Retragera a continuat pe tot parcursul zilei, permițându-le

---

507 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6274, VO/OKM, 20, 27 august; Letzter Krieg, 6:392-393; Dabija, Armata română, 4:591; Foerster, Mackensen, 336-337. „Consecințele politice” la care se gândea Mackensen erau înlocuirea guvernului român cu unul aflat sub influență germană, pe care înfrângerea armatei române ar fi făcut-o cu putință.

germanilor să creeze un ieșind în linia frontului lat de cinci kilometri și adânc de patru kilometri. Retragera rușilor a creat de asemenea un gol între Armatele românești I și a II-a. Numai intervenția a două regimente ale DI 3 din ultima unitate a împiedicat producerea unei rupturi grave. Un scenariu asemănător s-a produs la vest, unde DI 216 germană i-a obligat pe ruși să se retragă din Irești. Averescu a fost silit din nou să trimită unități de rezervă care să închidă o altă breșă periculoasă.⁵⁰⁸

Pe 29 august, au fost aduse unități ale DI 9 române, DI 13 române și DI 15 ruse care să ajute la recuperarea terenului pierdut de ruși. În vreme ce forțele române au pus presiune pe flancul inamicului, rușii au atacat direct spre Muncelu. Martin Breitenacher, din Corpul Alpin, ne spune că ei au înaintat *„val după val cu o admirabilă disciplină și precizie ca pe un teren de exercițiu”*. De îndată ce s-au apropiat destul de mult, soldații ruși au fost decimați de pușcașii, mitralierele și artileria germană. Atacul rușilor s-a repetat de trei ori în acea zi, până când *„râpile și povârnișurile din fața liniilor germane s-au umplut de morți și răniți”*. Deși Muncelu n-a fost recucerit, forțele ruso-române au reușit să recâștige o parte a terenului pierdut cu o zi înainte. Ploaia puternică a dus apoi la suspendarea luptelor în cea mai mare parte a următoarelor două zile. Prezența dușmanului la nord de Muncelu era considerată *„o situație extrem de critică”* de către MCG, care se temea încă de o ruptură între Armata I și Armata a II-a. Lui Grigorescu i s-a ordonat să întreprindă o contraofensivă împotriva flancului drept al pătrunderii germane. Rolul rușilor devenise însă acum discutabil. Având în vedere

---

508 Breitenacher, Alpenkorps, 167-169; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6282, VO/OKM, 1 septembrie; AMR, fondul Grigorescu, telex Grigorescu- Văleanu, 1 septembrie, fondul MCG, Armata I, Jurnal de operații, 29 august; MMO, nr. 179,180; Dabija, Armata română, 4:598-600.

pierderile anterioare, comandantul Corpului VIII nu voia să atace. Se putea oare conta pe faptul că rușii aveau să reziste în defensivă în timp ce românii atacau? Aceasta a fost întrebarea pe care Prezan i-a pus-o lui Grigorescu într-o discuție purtată prin telex pe 30 august. Da, a răspuns Grigorescu, *„fiindcă o dovadă de sinceritate a fost făcută în bătăliile trecute”*. Berthelot era de aceeași părere: *„Divizia 15 rusă s-a dovedit a fi până acum la înălțimea sarcinii încredințate”*.⁵⁰⁹

În aceste condiții, contraofensiva lui Grigorescu a început la 1 septembrie. Corpul VIII nu și-a păstrat pozițiile, dar lucrurile n-au mers rău pentru grupul român care a dat atacul, comandat de generalul Popescu. Pregătirea executată de artilerie a fost insuficientă, iar coordonarea cu infanteria în timpul luptei a fost slabă. Corpul Alpin ocupa poziții fortificate pe un teren accidentat, împădurit, fiind bine sprijinit de artilerie, mitraliere și mortiere. Infanteria lui a rezistat pas cu pas atacului românilor. Din perspectiva Corpului Alpin, a fost o repetare a măcelului provocat rușilor cu două zile înainte, doar că, acum, soldații români erau cei secerați. Atacul a fost suspendat la prânz, dar reluat seara. Numai un sfert din terenul pierdut a fost recâștigat. Continuarea înaintării forțelor române a fost amânată până la 3 septembrie, cu scopul de a odihni și a reorganiza trupele.⁵¹⁰

În primul asalt de pe 3 septembrie, românii au câștigat numai vreo 300 de metri în sectoarele atacate. În urma unui al doilea asalt, s-a reușit să se ajungă în vecinătatea localității Muncelu, dar nu mai aproape de 50 de metri de sârma ghimpată a inamicului din

---

509 Breitenacher, Alpenkorps, 172; Berthelot, Rapport no. 19, 31 august, SHAT, 16N2994; Dabija, Armata română, 4:605; AMR, fondul Grigorescu, telex Prezan-Grigorescu, 30 august.

510 MMO, nr. 185; Dabija, Armata română, 4:612, 618; Breitenacher, Alpenkorps, 172. A se vedea comentariile critice făcute de un observator francez despre bătălie. AMR, fondul MCG, cpt. Cherel către col. Rosetti, 6 septembrie.

perimetrul acesteia. Numai în această zi, grupul lui Popescu a pierdut 35 de ofițeri și 2.700 de soldați morți, răniți sau dispăruți. Printre cei morți se afla și locotenentul Ecaterina Teodoroiu, o fostă infirmieră a cărei vitejie dovedită în apărarea orașului Târgu Jiu în 1916 îi adusese o misiune pe câmpul de luptă și comanda unui pluton de infanterie, în seara respectivă, Grigorescu a ordonat ca atacul asupra localității Muncelu să înceteze și să fie organizate poziții defensive.⁵¹¹

Mărturiile membrilor Corpului Alpin confirmă faptul că forțele germane erau și ele sleite de puteri și descompletate. Zilele lungi de lupte grele în căldura extremă deveniseră de nesuportat din cauza lipsei apei. Sursele existente în Muncelu fuseseră poluate de obuze și cadavre. Pierderile fuseseră mari. Bătăliile de la Panciu și Muncelu redusese războiul efectivul unor companii la numai 30 - 40 de oameni fiecare. Numai regimentul Leib pierduse 36 de ofițeri și 1.000 de soldați. Pe 30 august, generalul Eben îl informase pe Mackensen că prelungirea acțiunilor ofensive va fi posibilă „*doar dacă Corpul Alpin va rămâne mai mult timp*”. Planurile de scoatere a acestuia de pe front cu începere de la 4 septembrie au rămas însă în vigoare. Drept urmare, pe 3 septembrie, Eben a ordonat atât Corpului I de Rezervă, cât și Corpului XVIII să înceteze atacurile și să fortifice frontul existent în vederea ocupării lui permanente.⁵¹² Bătălia de la Mărășești se încheiase.

EVALUAREA BĂTĂLIEI DE LA MĂRĂȘEȘTI

Costul în vieți omenești al Bătăliei de la Mărășești a fost mare. Armata a IX-a germană a pierdut 16.000 de oameni, morți sau răniți. Unul dintre aceștia a fost

---

511 MMO, nr. 185; Dabija, Armata română, 4:612, 618; Breitenacher, Alpenkorps, 172. A se vedea comentariile critice făcute de un observator francez despre bătălie. AMR, fondul MCG, cpt. Cherel către col. Rosetti, 6 septembrie.

512 Breitenacher, Alpenkorps, 171-173; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:187; Letzter Krieg, 6:394; Dabija, Armata română, 4:611, 614.

generalul Wenninger, ucis de un glonț inamic pe 8 septembrie. Cele mai bune cifre care există în legătură cu pierderile românilor plasează numărul morților și răniților acestora la peste 17.000, dând aproape 10.000 de dispăruți sau prizonieri. Ele sunt comparabile cu pierderile germanilor, cu deosebirea că au fost luați prizonieri mai puțin de 1.000 de germani. Pierderile rușilor au fost similare celor ale românilor, după cum se vede în tabelul 2.⁵¹³

Comandamentul german i-a fost greu să înfățișeze într-o manieră pozitivă rezultatul Bătăliei de la Mărășești. Declarația publică făcută de Eben conform căreia Armata a IX-a a „realizat aproape toate obiectivele trasate” nu a fost convingătoare. Afirmția lui Morgen cu privire la „un succes local, dar nu decisiv” a fost mai realistă. Amândoi puteau face referire la pierderile grele provocate inamicului, inclusiv la cei 15.000 de prizonieri, la retragerea forțelor române de pe o mare parte a teritoriului ocupat în urma Bătăliei de la Mărăști și la faptul că forțele române nu erau acum în stare să treacă la atac. Realitatea era însă că ofensiva Armatei a IX-a a fost, *„din primele zile, o dezamăgire”*.

Tabelul 2. *Pierderile românilor și ale rușilor din Bătălia de la Mărășești, 1917*

Starea	Ofițeri	Soldați
Români		
Uciși	125	5.000
Răniți	367	12.100
Dispăruți	118	9.700

---

⁵¹³ Dabija, Armata română, 4:641-642; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:187. Într-o evidență a prizonierilor români ținută de Crucea Roșie, datată 1 octombrie 1917, apăreau 67.240 în Germania și 38.376 în Austro-Ungaria, plus 63.000 în Bulgaria, Turcia și România aflată sub ocupație. AN (București), fondul Comitetul... Crucii Roșii, 52/1916.

Total	610	26.800
Ruși		
Uciși	83	7.000
Răniți	400	10.000
Dispăruți	167	8.000
Total	650	25.000

Istoria germană oficială oferă câteva explicații ale acestei nereușite: terenul nefavorabil, căldura extremă, prea multe obiective, artileria insuficientă, rezervele inadecvate, dar, *„înainte de toate, dușmanul fusese subevaluat”*. Raportul final dat de Eben lui Mackensen, chiar dacă reprezintă o apologie, atinge esența problemei: *„Presupunerile și speranțele că rușii și românii se vor retrage fără să opună rezistență sau că se vor lăsa prinși au fost greșite. Dimpotrivă, armatele ruso-române au luptat vitejește. Fiecare șanț, fiecare casă, fiecare deal a fost apărat cu îndârjire... Contraatacurile au fost bine conduse și majoritatea s-au încheiat cu luptă corp la corp”*.⁵¹⁴ Cuvintele lui Eben ne aduc aminte de faptul că soldații ruși au avut o contribuție esențială în Bătălia de la Mărășești. Deși unii au fugit de pe câmpul de luptă, alții au luptat bine. Purtarea celor dintâi a provocat în mod justificat indignare și ostilitate în rândul românilor. Răspunzând unei nemulțumiri a lui Șcerbacev cu privire la manifestarea fățișă a acestor atitudini, Prezan le-a reamintit ofițerilor săi de prețul greu pe care-l plăteau rușii luptând pentru apărarea pământului românesc. *„Este știut, scria el, că numai corpurile VII și VIII au pierdut aproape 30.000 de oameni morți și răniți...*

---

514 KA (München), Alpenkorps, la, Bund 44, Armeebefehl, 20 august; Morgen, Meiner Truppen, 125-126; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:187; Dabija, Armata română, 4:629-631, 635-636. A se vedea și lungul raport retrospectiv al lui Wenninger în Dabija, Armata română, 4:631-635.

dovedind astfel valoarea militară și sinceritatea cu care ei au cooperat".⁵¹⁵

Deși au recunoscut și ei rolul jucat de ruși în oprirea ofensivei Armatei a IX-a, germanii și-au păstrat cele mai înalte aprecieri pentru români. Potrivit afirmației moderate a lui Morgen, aceștia „*au devenit adversari respectabili... S-au bătut mai bine, au fost conduși cu mai multă pricepere, iar artileria a cooperat [mai bine] decât la începutul campaniei românești*”. Rezumatele serviciilor austriece de informații dezvoltă aceste teme: „*În atac, românii dau dovadă de energie și sfidare a morții*”, iar „*oamenii însuflețiți de o intensă propagandă patriotică românească s-au lăsat duși de bunăvoie la luptă*”. Ofițerii români luați prizonieri, chiar și cei mai tineri aspiranți, erau înfățișați drept „*militari serioși, versați, se comportă cu demnitate și manifestă în conversație mult patriotism, simț al datoriei, entuziasm și încredere*”. Altul atribuia „*rezistența extrem de îndârjită*” a infanteriei române și „*încrederea acesteia în puterile proprii*” aptitudinilor de conducători ale ofițerilor, abundenței mitralierelor și „*sprijinului puternic*” al „*artileriei precise și bine aprovizionate*”. Istoria austriacă oficială rezumă astfel Bătălia de la Mărășești: „*Ideea comandamentului german de a invada Moldova peste Șiret s-a lovit de rezistența românilor*”.⁵¹⁶

Dacă Bătălia de la Mărăști a fost „*prima victorie adevărată a armatei române moderne*”, cum a descris-o Averescu, Bătălia de la Mărășești a fost cea mai semnificativă victorie a acestei armate în Primul Război Mondial și, poate, din toată istoria României. A fost o victorie defensivă pe care românii au numit-o „*micul*

---

515 AMR, fondul Grigorescu, Prezan către armatele I, a II-a, 25 august; Berthelot, Mémoires, 4 septembrie.

516 Dabija, Armata română, 4:641; Morgen, Meiner Truppen, 126; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, NO Gruppe Gerok, 25 septembrie, Fasz. 118, Halbmonatsberichte, 15 august; Letzter Krieg, 6:394.

nostru Verdun". Împreună cu Bătălia de la Oituz, despre care vom discuta în capitolul următor, ea a împiedicat prăbușirea frontului românesc în 1917. În perioada interbelică, Mărășești a devenit simbolul curajului, sacrificiului și împlinirii întregii armate române în 1917. Ziua de 6 august, când a început bătălia, a fost declarată sărbătoare națională, Ziua Eroilor. La sud de oraș, pe șoseaua către Focșani, unde au avut loc unele dintre luptele cele mai grele, a fost construit un mausoleu cu aspect de cetate. În rotonda centrală se află sarcofagul generalului Grigorescu, iar în jurul lui, criptele care adăpostesc rămășițele pământești a peste 6.000 de soldați morți în bătălie.⁵¹⁷

14

Ofensiva germană și austro-ungară: Oituz, august 1917

ATACATORII ȘI APĂRĂTORII

La două zile după ce Armata a IX-a germană a atacat la Mărășești, aripa stângă a Grupului Gerok a lansat ofensiva de la Oituz pe direcția est, spre valea Troțușului. Obiectivul imediat era acela de a învâli și de a strânge ca într-un clește unitățile lui Averescu care pătrunseseră în depresiunea Soveja. Comandamentul austro-ungar spera de asemenea ca forțele lui Gerok să poată continua dincolo de râul Troțuș. Atunci, sub presiunea Armatei a IX-a și a Armatei a VII-a austriece care ataca din Bucovina, armata română avea să fie strivită și toată Moldova, ocupată. În caz contrar, era de părere arhiducele Josef, *„România va renaște și ne va da multe bătăi de cap”*.⁵¹⁸

---

517 Petin către Niessel, 27 septembrie, în Roussin, „Mission française”, 2:169; Florian Tucă, Triunghiul eroic: Mărăști, Mărășești, Oituz (Iași, Editura Junimea, 1973), 115; RAPRM, 2:287; N. Ionescu, Grigorescu, 120; Maria Mihăilescu, „6 august 1917 – semnificații și comemorări”, în Dobrinescu și Dumitrescu, 1917, 219-226; Maria Bucur, Remembering War in Twentieth Century Romania (Bloomington, Indiana University Press, 2009), cap. 3, 4.

518 KA (Viena), RFK, VF, Fasz. 6273, VF/FKM, 29 iulie; Aabenau,

Când a fost concepută operațiunea de la Oituz, acest sector al frontului era apărat de Corpul XL rus. Indisciplina și receptivitatea soldaților acestui corp la propaganda pacifistă germană erau bine cunoscute. Lipsindu-le *„dorința de a se bate”*, după cum au fost caracterizați rușii de serviciile austriece de spionaj, starea lor de spirit a reprezentat pentru Gerok un factor major în alegerea direcției atacului. *„Ne așteptăm la o retragere a inamicului”*, conchidea el în ordinul de operații din 3 august. *„Fiți gata să-l hărțuiți și să-l urmăriți pe inamic, producând o ruptură”*.⁵¹⁹ Înainte ca operațiunea, purtând numele codificat de Czernowitz, să înceapă, Corpul XL a fost înlocuit cu trupe românești. Începând din noaptea de 1 spre 2 august, DI 7, comandată de generalul Nicolae Rujinsky, a ocupat un sector de front de zece kilometri de la râul Doftena spre sud, până la valea Oituzului. După două zile, DI 6, comandată de generalul Nicolae Arghirescu, și-a asumat răspunderea pentru un alt sector de front de zece kilometri, de la valea Oituzului spre sud, până la Măgura Cașinului. Acolo, făcea joncțiune cu DI 8, care asigura legătura dintre fronturile Mărăști și Oituz. Aceste trei divizii, din Corpul IV de Armată comandat de generalul Gheorghe Văleanu, au rămas în subordinea Armatei a II-a a lui Averescu. DI 7, care intra în luptă pentru prima oară, era cu efectivul complet. DI 6, care participase din plin la bătălia de la Mărăști, nu avea efectivul complet. Ambele divizii erau slab dotate cu artilerie. Aveau însă avantajul defensiv al terenului accidentat, dominat de vârfuri de 700 - 1.000 de metri, legate prin creste abrupte, împădurite. Pe de altă parte, pozițiile moștenite de la ruși lăseau mult de dorit: tranșee puțin adânci, obstacole din sârmă ghimpată incomplete și puține adăposturi pentru soldați. Serviciile rusești și românești

---

Seeckt, 597-599; Dabija, Armata română, 4:161-162.

519 KA (Stuttgart), Nachlass Aerok, „Kämpfe”, 3 august; Letzter Krieg, 6:360.

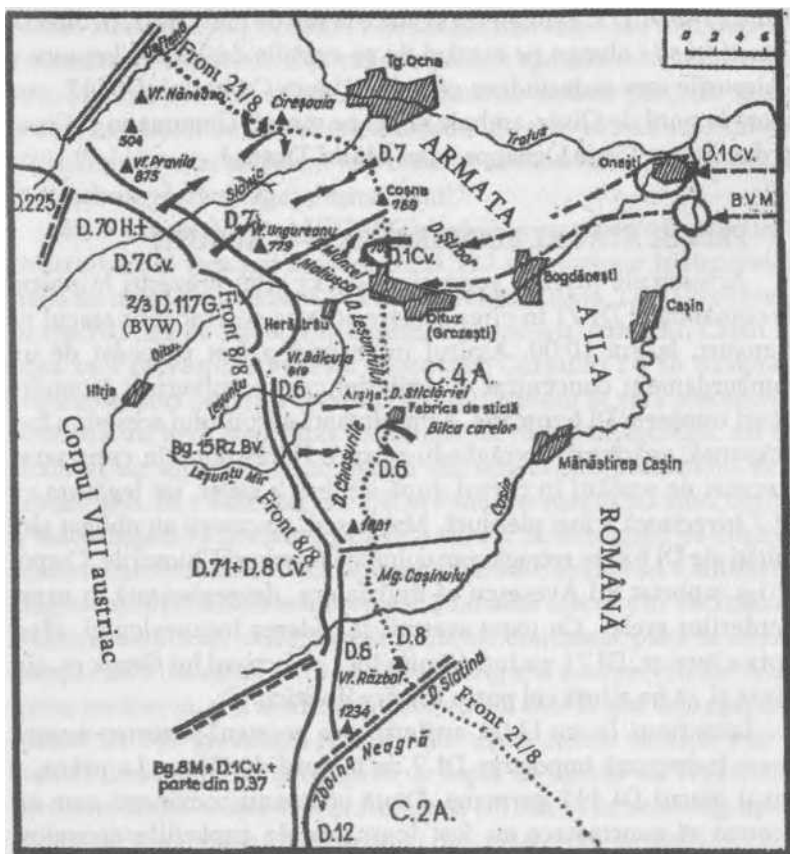
de spionaj n-au detectat pregătirile de atac ale dușmanului. Pe 7 august, Corpul IV a raportat totuși că „*trupele inamice se reduc*”.⁵²⁰ În plus, sectorul Oituz avea trupe mai puține comparativ cu restul frontului și nu avea rezerve semnificative. De ambele neajunsuri era răspunzător Averescu. Neglija în mod frecvent să păstreze rezerve, iar pe 8 august, nu existau decât patru batalioane pentru toată Armata a II-a. MCG - care-l criticase în această privință încă de la începutul războiului - i-a ordonat pe 7 august să se retragă din depresiunea Soveja, să-și scurteze frontul și să formeze „*o rezervă puternică*”. Pentru că nu dorea să renunțe la rodul victoriei sale, Averescu a cerut - și a primit - permisiunea de a amâna retragerea. Această decizie a făcut ca în cea mai mare parte Armata a II-a să rămână inactivă pe frontul de la Mărăști, unde dușmanul, secătuit de forțe, nu prezenta o amenințare, iar în sectorul nordic de la Oituz, unde avea să se dea atacul, să nu existe decât două divizii. Abia după patru zile de la atacul lui Gerok, Averescu a ordonat retragerea în rezervă a unei divizii.⁵²¹

Forța de atac a lui Gerok era reprezentată de Corpul VIII austriac, comandat de generalul Siegmund Ritter von Benigni. Ea era alcătuită din DI 70 ungară a generalului Bela Sorsich (cu jumătate din efectiv), DI 71 austriacă a generalului Anton Goldbach și formațiuni diverse grupate în DI 117 germană, comandată de generalul Paul Seydel. Ultima încorporea un număr de unități eterogene, precum Brigada 15 Infanterie bavareză, câteva regimente germane și ungurești și Batalionul de Vânători de Munte din Württemberg (BVW), sosit pe 9 august de pe Frontul de Vest.

---

520 AMĂ, fondul MCA, Armata a II-a, Jurnal de operații, 2 august, MCA, Ordin de operații, nr. 37,39,2,5 august; MMO, nr. 89; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 124, Nachrichten, 9 august.

521 AMĂ, fondul MCA, Ordin de operații, nr. 40, 42, 7, 8 august; Cupșa, Armata, 255, 257-258.

Bătălia de la Oituz, 8 - 21 august 1917. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Victor Atanasiu, *România în primul război mondial* (București, Editura Militară, 1979).

De îndată ce comandamentul austriac și-a dat seama că va înfrunta soldați români, pe care îi știau că „se bucură să lupte”, nu ruși, șase regimente descălecate ale DC 7 și DC 8 austriece au fost integrate în DI 70 și DI 71. Corpul VIII avea în acel moment 24 300 de oameni și peste 200 de tunuri ușoare și grele. Cu două divizii contra trei, românii erau în inferioritate, raportul de forțe fiind de 1, 6 la 1 în cazul infanteriei și de 2, 3 la 1 în cazul artileriei. În punctul de atac, raportul era și mai

mare.⁵²² Planul de operații al lui Benigni prevedea ca ofensiva să fie condusă de DI 71 și DI 117. Prima avea să atace la sud de râul Oituz, în direcția Onești, și să-i alunge pe români de pe culmile dealurilor Leșunțu și Chioșurile care se întindeau până la Măgura Cașinului. DI 117, care opera la nord de Oituz, trebuia să ocupe munții Ungureanu și Coșna în drum spre Târgu Ocna, pe valea râului Trotuș.⁵²³

PRIMUL ATAC AL AUSTRIECILOR (8 - 11 AUGUST)

Arhiducele Josef și generalul Seeckt erau prezenți la postul de comandă al DI 71 în clipa în care aceasta și-a început atacul pe 8 august, la ora 10: 00. Asaltul infanteriei a fost precedat de un bombardament concentrat al artileriei care a pulverizat în multe locuri tranșeele DI 6 române. Aripa dreaptă a frontului acesteia a fost străpunsă, apărătorii retrăgându-se spre Herăstrău. Un contraatac executat de români în cursul după-amiezii a eșuat, iar legătura cu DI 7 învecinată a fost pierdută. Mai la sud, atacatorii au obligat alte unități ale DI 6 să se retragă spre culmile Leșunțu și Chioșurile. Corpul IV i-a raportat lui Averescu că divizia era *„dezorganizată în urma pierderilor grele”*. Cu toate acestea, la căderea întinericului, când lupta a încetat, DI 71 nu îndeplinise încă obiectivul lui Gerok ca, *„în prima zi, să fie atinsă cel puțin Fabrica de Sticlă”*.⁵²⁴

Între timp, la ora 11: 00, artileria grea germană și austro-ungară fusese îndreptată împotriva DI 7 de la nord de Oituz. La prânz, a urmat atacul DI 117 germane. Două companii românești care au încercat să

---

522 Letzter Krieg, 6:365-366, 374; Seeckt aprecia DI 71 ca fiind „bună”, îndeosebi DI 82 secuiesc. În DI 70, aprecia „starea de spirit” a ungarilor și croaților ca fiind „bună”, dar îl neliniștea faptul că soldații aduși să-i înlocuiască erau „acum 40% români, 20% din total”. KA (Viena), B 892, Nachlass Seeckt, „Allgemeines”.

523 Letzter Krieg, 6:375; Dabija, Armata română, 4:172-173.

524 KA (Stuttgart), Nachlass Aerok, „Kämpfe”, 5 august; Letzter Krieg, 6:374-375; AMĂ, fondul MCA, Armata a II-a, Jurnal de operații, 8 august.

contraatace au fost îngropate de exploziile obuzelor. Regimentul lor s-a retras, predând muntele Ungureanu. Printre germanii răniți care au luat cu asalt coastele acestuia s-a aflat și locotenentul în rezervă Rudolf Hess. Un glonț pătruns în plămânu stâng, a treia rană suferită în timpul războiului, a pus capăt carierei sale de infanterist.⁵²⁵ Extremitatea stângă a DI 7, compromisă de retragerea DI 6, a fost silită să dea înapoi spre satul Grozești. Încercarea ei de a ajuta DI 6 n-a dus la nimic. Nici măcar legătura dintre cele două divizii n-a putut fi restabilită decât după miezul nopții. Mai la nord, pe aripa dreaptă a DI 7, DI 70 a lui Sorsich a atacat în direcția muntelui Pravila. La început, a fost oprită de rezistența tenace a românilor și tirul precis al artileriei care a produs pierderi grele. După-amiază însă, ungurii au reluat ofensiva și au reușit să cucerească această culme importantă. Românii s-au retras doi kilometri spre est. La sfârșitul primei zile de lupte, Corpul IV rezistase mai mult sau mai puțin la extremitățile frontului. Centrul se retrăsese spre est într-un buzunar larg. Situația era deosebit de periculoasă de ambele părți ale râului Oituz. În ansamblu, Gerok era mulțumit de ceea ce realizase Corpul VIII. El și-a lăudat trupele și le-a ordonat să continue atacul a doua zi: *„Nu trebuie să dăm răgaz dușmanului!”*⁵²⁶

Pe 9 august, Corpul VIII și Corpul IV s-au ciocnit în atacuri și contraatacuri. Benigni a ordonat DI 117 să continue înaintarea la nord de râul Oituz pentru a ocupa

---

525 AMR, fondul MCA, Armata a II-a, Jurnal de operații, 8 august; Letzter Krieg, 6:376; Ioanițiu, Războiul României, 350; Kirilescu, Istoria războiului, 2:599; Averescu, NZ, 2:159; „1917: Rudolf Hess în România”, Magazin istoric 17, nr. 9 (1983), 33. În timpul permisiei de convalescență, Hess, care mai zburase înainte de război, s-a transferat la aviație. Wolf Rüdiger Hess, ed., Rudolf Hess. Briefe 1908-1933 (München, Langen Muller, 1987), 205.

526 AMR, fondul MCA, Armata a II-a, Jurnal de operații, 8 august; Cupșa, Armata, 263; KA (Stuttgart), Nachlass Aerok, „Kämpfe”, 8 august.

muntele Coșna. DI 71 trebuia să ocupe Fabrica de Sticlă și să continue la sud-est, spre râul Cașin. În ceea ce-l privește, Averescu a ordonat Corpului IV să lanseze o contraofensivă pentru a recupera terenul pierdut în ziua precedentă. Românii au lovit mai întâi cu un atac la răsăritul soarelui. DI 6 a înaintat un kilometru, dar apoi a dat înapoi sub puternicul tir al inamicului. În ciuda câtorva atacuri date pe parcursul zilei, divizia a fost obligată să predea muntele Arșița și să se retragă pe coastele apusene ale muntelui Leșențu și pe culmile muntelui Chioșurile. Regimentul 82 Infanterie secuiesc a condus atacul din vecinătatea Fabricii de Sticlă, unde luptele grele au continuat până la miezul nopții. DI 7 română, al cărei flanc stâng era compromis de retragerea vecinei ei, și-a anulat contraofensiva, care fusese deja oprită de atacul DI 117 germane. Aceasta din urmă fusese întărită atât ca număr de soldați, cât și ca spirit de luptă de sosirea BVW. Potrivit locotenentului-major Erwin Rommel, cei din Württemberg, așteptându-se la o repetare a campaniei din 1916, erau nerăbdători să se alăture ofensivei ca nu cumva să rateze o străpungere. Prima lor misiune a fost să elibereze coastele sudice și estice ale muntelui Ungureanu. Sub conducerea pricepută și agresivă a lui Rommel, trei companii s-au infiltrat de-a lungul văii Oituzului, strecurându-se în spatele primului eșalon românesc. Amenințată cu încercuirea, DI 7 a evacuat complet culmea Ungureanu în noaptea de 9 spre 10 august. Rujinsky, comandantul diviziei, a ordonat apoi o retragere generală cu scopul de a-și scurta frontul. Averescu, care era la postul de comandă al Corpului IV, n-a aprobat manevra, dar a acceptat-o ca pe un fapt împlinit.⁵²⁷

---

527 AMR, fondul MCA, Armata a II-a, Jurnal de operații, 9 august; Letzter Krieg, 6:377; Averescu, NZ, 2:170; KA (Stuttgart), WAB, M-130/9, Kriegstagebuch, 7-18 august; Rommel, Attacks, 137-146; Lanz, Sturmtruppen, 74.

În două zile, Corpul VIII austriac raportase o importantă victorie împotriva românilor. Trupele acestora din urmă erau secătuite de puteri și suferiseră multe pierderi, inclusiv 1.200 de prizonieri. Unul dintre ei le-a spus anchetatorilor austrieci că *„ordinele stricte de a rămâne pe poziții au dus la pierderi grele... Din compania lui, abia dacă au mai rămas 20 de oameni”*. Forțele lui Gerok ocupaseră înălțimi importante, Pravila, Ungureanu și Arșița, care marcau prima linie de apărare a românilor. La nord de Oituz, atacatorii amenințau acum acele creste care reprezentau ultimul obstacol în drumul lor spre valea Trotușului, în special munții Cireșoaia și Coșna. O atmosferă de neliniște domnea la cartierul general al Corpului IV în seara zilei de 9 august. Era nevoie disperată de întăriri. Dintre cele câteva batalioane care puteau fi trimise rapid pe front, numai Batalionul românesc de Vânători de Munte era apt de luptă. Celelalte erau *„regimente de marș”* incomplet instruite și echipate, care includeau oameni recent sosiți din spitale și centre de instrucție.⁵²⁸ Neglijarea de către Averescu a rezervelor contribuise la apariția unei grave crize.

Averescu n-a putut face altceva decât să transmită MCG prin telefon o cerere de ajutor. Într-un răspuns formulat în termeni tăioși, Prezan l-a dojenit pentru că nu s-a îngrijit să-și creeze o rezervă, *„așa cum se recomandă în toate ordinele de operații”*, și a repetat ordinul de a crea una. Totuși, *„dată fiind situația critică”*, Prezan i-a trimis Armatei a II-a Divizia 1 Cavalerie și Brigada de Grăniceri, ambele din rezerva generală a MCG. Lui Averescu i s-a atras atenția să *„restabilească repede și cu orice preț”* situația Corpului IV de Armată. Într-o conversație particulară avută cu Duca, Prezan s-a plâns plin de amărăciune de faptul că, la Mărăști,

---

528 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123, Nachrichten, 9 august; Dabija, Armata română, 4:189; Scărișoreanu, Fragmente, 234.

Averescu a înaintat „*mai mult decât era necesar cu scopul de a-și face singur reclamă*” și astfel „*a rărit fără nicio justificare frontul*”. Prezan avea dreptate în privința ultimului aspect, dar nu și când a afirmat că acest dezechilibru îl invitase pe dușman să atace la Oituz. Comandamentul german și austro-ungar hotărâse să atace la Oituz cu o săptămână înainte ca trupele lui Averescu să-i înlocuiască pe ruși în acel sector. Așa cum s-a precizat mai devreme, slăbiciunea rușilor a fost cea care a favorizat declanșarea atacului.⁵²⁹

Pe 10 august, în timp ce întăririle erau pe drum, tempoul ofensivei lui Gerok a încetinit. Benigni a ordonat Corpului VIII să „*se țină pe urmele*” românilor. Acest lucru s-a dovedit a fi dificil. Oamenii lui erau slăbiți în urma pierderilor suferite și „*foarte obosiți*” din cauza căldurii și a terenului accidentat. Mai mult, românii cedau acum teren doar „*puțin câte puțin, cu contraatacuri puternice*”, după cum se exprima arhiducele Josef. În nord, românii s-au retras încet spre est, dinspre muntele Pravila spre coastele muntelui Cireșoaia. La sud, DI 6 și-a păstrat pozițiile deținute pe crestele Leșunțului și lângă Fabrica de Sticlă. În centru, DI 117 a continuat să înainteze spre est dinspre muntele Ungureanu.⁵³⁰ BVW a condus înaintarea acestei divizii de-a lungul liniei culmilor care duceau la muntele Coșna. Rommel, căruia i se încredințase o mare parte a batalionului, a condus atacul folosind tactica inducerii în eroare și a surprinderii care i-a adus ulterior supranumele de Vulpea Deșertului. După ce, în primele ore ale dimineții, și-a infiltrat oamenii și mitralierele chiar la marginea poziției principale a inamicului,

---

529 AMR, fondul MCA, Armata a II-a, Jurnal de operații, 10 august; Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 84; Ioanițiu, Războiul României, 350; Duca, Amintiri, 2:219-220. A se vedea Otu, Averescu, 183, pentru o evaluare echilibrată a acestui incident.

530 Letzter Krieg, 6:377-378; AMR, fondul MCA, Armata a II-a, Jurnal de operații, 10 august; Dabija, Armata română, 4:195-196, 198-199.

Rommel a lansat un atac prin surprindere. Românii s-au retras doi kilometri și au părut a fi în dificultate. Atunci, colonelul Mihail Cezari a adunat Regimentul 16 Infanterie și a urmat o aprigă luptă corp la corp. Aflat mereu în frunte, Rommel a avut în acea zi două întâlniri cu moartea. *„Una dintre ordonanțele mele de front”, își amintea el, „a tras un glonț în capul unui român din stânga mea care mă luase la țintă de la o distanță de circa 15 metri”.* Mai târziu, a fost rănit în braț când s-a trezit brusc în fața unui grup de români. Rommel povestea că, în timp ce el și tovarășii lui alergau pentru a se pune la adăpost, ofițerul francez care însoțea unitatea română *„a strigat întruna «omorâți-i pe câinii de germani» până când a fost lovit de un glonț tras de aproape”.*⁵³¹ Românii au rămas pe poziții vreme de circa două ore, dar, spre sfârșitul zilei, au fost obligați să se retragă până la 500 de metri de vârful principal Coșna (cota 789).

ÎNAINȚAREA AUSTRIECILOR CONTINUĂ (11 - 12 AUGUST)

Pe 11 august, ofensiva lui Gerok s-a reluat la intensitate maximă. DI 70 a lui Sorsich și-a continuat înaintarea pe două coloane spre est, în dauna DI 7. După ce a înfrânt rezistența tenace a românilor, o coloană a ocupat muntele Cireșoaia și a înaintat repede spre valea Trotușului, la nord de Târgu Ocna. Câteva unități românești și postul de comandă al DI 7 s-au retras pe malul estic al râului. Cealaltă coloană, care a atacat de-a lungul râului Slănic, a ajuns într-un punct situat chiar la vest de Târgu Ocna. Orașul și principalele căi de comunicație ale acestuia erau acum sub tirul inamicului. Populația civilă a început să fugă. În scene care aminteau

---

⁵³¹ Rommel, Attacks, 148-153; Lanz, Sturmtruppen, 74; Dabija, Armata română, 4:198. Germanii l-au identificat drept „lt. Berge”. Mai mult ca sigur, era căpitanul Paul Berge, care, din proprie inițiativă, condusese o companie într-un viguros contraatac. KA (Stuttgart), WGB, Kriegstagebuch, 7-18 august; RAPRM, 2:305.

de 1916, coloane de refugiați cu căruțe pline până sus cu lucruri personale umpleau drumurile spre est. În sectorul sudic al frontului, DI 71 a lui Goldbach, care înainta spre Bătea Carelor, a fost surprinsă de împotrivirea viguroasă a DI 6 române. Luptele aprige au continuat lângă Fabrica de Sticlă până noaptea târziu. DI 6 n-a făcut niciun progres, dar și-a păstrat pozițiile.⁵³²

Pe 11 august, DI 117 și continuat înaintarea pe Coșna, BVW conducând din nou atacul. În ciuda faptului că era rănit, lui Rommel i s-a cerut să conducă șase companii ale batalionului într-un atac pe coastele de vest și nord-vest. *„Noua și dificila sarcină era foarte interesantă”*, își amintește el, *„așa încât am rămas cu echipamentul”*. Românii își creaseră un cerc de avanposturi pentru a nu mai fi luați prin surprindere. Cu Rommel dirijându-le personal, patru companii ale BVW s-au infiltrat neobservate în perimetrul românilor, într-un singur șir. La amiază, în timp ce mitralierele executau un foc de acoperire nimicitor, oamenii lui Rommel au luat cu asalt pozițiile defensive românești și au ocupat prima creastă. *„Totul a mers cu precizia de ceasornic a unei manevre efectuate pe timp de pace”*, exulta Rommel. Apoi, românii au contraatacat, iar bătălia pentru controlul asupra vârfului a continuat cu sălbăticie pe tot parcursul zilei. *„Pierderile noastre au început să crească într-un ritm alarman”*, își amintea Rommel. Târziu, românii s-au retras pe coastele răsăritene și au lăsat vârful Coșna în mâinile dușmanului.⁵³³

În seara zilei de 11 august, DI 7 se afla într-o situație critică. Forțele ei fuseseră alungate de pe vârfurile Cireșoia și Coșna. *„Trupele sunt reduse la 70 -*

---

532 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Jurnal de operații, 11 august; MMO, nr. 120; Letzter Krieg, 6:379; Dabija, Armata română, 4:205-206; Kirițescu, Istoria războiului, 2:696-697; Seeger, Gebirgs-Artillerie, 121.

533 KA (Stuttgart), WGB, Kriegstagebuch, 11 august; ibid., Nachlass Gerok, „Kämpfe”, 11 august; Rommel, Attacks, 156, 162-163; AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Jurnal de operații, 11 august.

100 de oameni de companie, iar oamenii sunt sleiți de puteri după patru zile și patru nopți de lupte continue", raporta comandamentul acesteia. În condițiile în care valea Troțușului și întregul front al Corpului IV de Armată erau în pericol, Averescu le-a dat o misiune de suflet ofițerilor superiori ai DC 1 descălecată, formată din două batalioane a 700 de oameni fiecare, ce tocmai mășăluisese 82 de kilometri pentru a întâri DI 7, care era foarte slăbită. Oprirea „*avalanșei*” inamice depindea de ei, a declarat acesta. Ei trebuiau să le spună oamenilor lor că erau „*sortiți să lupte și să moară pentru patrie*”. La ora 19: 00, cavaleriștii, înfățișați ca manifestând „*un entuziasm de nedescris*”, au atacat de-a lungul coastelor sudice și estice ale muntelui Coșna. N-au reușit să recucerească cota 789, dar au oprit înaintarea germanilor. Întâlnind „*forțe inamice foarte puternice*” care „*au atacat în mase compacte dinspre est*”, batalioanele bavareze care susțineau BVW au dat înapoi, înregistrând pierderi grele. Chiar temerarul Rommel nu s-a mai gândit să continue coborârea pe coastele estice ale Coșnei în acea zi: „*A trebuit să ne mulțumim cu cucerirea vârfului*”.⁵³⁴ Criza din 11 august a fost primul moment de cotitură din Bătălia de la Oituz.

În zorii zilei de 12 august, bavarezii, cu forțele extenuate ale lui Rommel jucând un rol secundar, au primit ordinul să ia cu asalt pozițiile românești de la est de Coșna. Ei au întâmpinat o puternică rezistență, susținută de focul precis al artileriei care a provocat pierderi grele, inclusiv 300 de răniți. Agresivul Rommel era înclinat să meargă mai departe cu detașamentul său, dar i s-a ordonat să se retragă vreo 800 de metri spre o creastă de la sud-vest de Coșna. Sosiseră informații că forțele inamice străpunseseră pozițiile DI 70 ungare la nord de valea Slănicului, sporind pericolul încercuirii. Pentru 12 august, Averescu a ordonat Corpului IV să

---

534 RAPRM, 2:308; Dimancescu, „Challenge to Destiny”, 16-17; Rommel, Attacks, 166-167; Dabija, Armata română, 4:207.

„mențină pozițiile actuale” cu scopul de a se recupera în urma luptelor grele din ziua precedentă. El nu trebuia să participe la acțiuni majore decât *„în caz de necesitate imperioasă”*. Aceasta a apărut atunci când DI 70 ungară a continuat să înainteze spre est, dinspre muntele Cireșoia spre Trotuș, cu ordinul de a ocupa punctele de trecere a râului și de a distruge calea ferată. Aripa dreaptă a DI 7, împreună cu Batalionul românesc de Vânători de Munte și forțele rusești din vecinătate, au întâmpinat DI 70 cu un contraatac în urma căruia s-a reușit ruperea frontului acesteia. Forțele ungare s-au retras în dezordine pe muntele Cireșoia și în valea Slănicului. Lovitura principală a fost dată de batalionul montan, care a prins peste 400 de soldați inamici. Dacă, pe 12 august, flancul românesc era în pericol să fie dat peste cap, acum era amenințat flancul Corpului VIII. Gerok a hotărât ca DI 70 să reziste *„necon condiționat”* pe muntele Cireșoia.⁵³⁵

CONTRAOFFENSIVA ROMÂNILOR (13 AUGUST)

Succesul din 12 august l-a încurajat pe Averescu să ordone Corpului IV să treacă la ofensivă pe 13 august și să recucerească vechile poziții. Pentru a da mai multă energie conducerii frontului Oituz, el i-a schimbat pe comandanții corpurilor de armată. Generalul Arthur Văitoianu, care condusese ofensiva reușită de la Mărăști, a preluat Corpul IV, Văleanu înlocuindu-l la conducerea Corpului II. Aripa dreaptă a DI 7, ajutată de cinci batalioane rusești învecinate, a continuat înaintarea din ziua precedentă. Slăbită DI 70 ungară n-a putut să îndeplinească ordinul lui Gerok de a rezista, predând muntele Cireșoia și ieșirea spre defileul Slănicului. Rușii, care, potrivit lui Averescu, *„luptaseră foarte hotărât”* cu o zi înainte, au început bătălia în forță. După-

---

535 KA (Stuttgart), WGB, Kriegstagebuch, 12, 13 august; Rommel, Attacks, 169-172; Lanz, Sturmtruppen, 76; AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Jurnal de operații, 12 august; MMO, nr. 124; Dabija, Armata română, 4:212-213.

amiază, când ungurii au contraatacat cu ajutorul unui batalion german, rușii s-au panicat. Ei s-au retras și au lăsat un gol de 600 de metri în linia frontului. În condițiile în care flancul le era descoperit acum, românii au fost siliți să se retragă și ei, evacuând încă o dată Cireșoaia.⁵³⁶

Pe 13 august, în altă parte, restul DI 7 și întreaga DC 1 și-au îndreptat contraofensiva împotriva forțelor germane de pe muntele Coșna. *„Coloane românești masive au atacat de la sud-est, nord-est și nord”, își amintește adjutantul BVW. „În pofida pierderilor grele, continuau să vină tot mai mulți dușmani”, se mai spune în raportul de luptă al BVW. „Drumul și coastele, dar mai ales șanțurile s-au umplut cu cadavrele dușmanilor”. Rommel aduce, în amănunte grăitoare și înfricoșătoare, un tribut tenacității și sacrificiului soldaților români: „Dușmanul arunca în mod repetat forțe noi împotriva liniilor noastre subțiri... După-amiază, bătălia s-a dezlănțuit cu aceeași furie... Forțele ostile au luat cu asalt creasta goală într-o mulțime compactă... Mitralierele [noastre] grele trăgeau în ei și-i secerau ca pe niște porumbi copti... în ciuda pierderilor foarte grele, românii au continuat să atace până târziu în noapte... Când zgomotul luptei s-a stins, am auzit vaietele și tânguiriile răniților de pe toată întinderea frontului”.*

Rommel recunoaște că propriile lui forțe *„au suferit și ele foarte mult”*. El însuși s-a simțit *„foarte slăbit”*; de cinci zile nu-i fusese schimbat bandajul de pe rană și nu-și scosese încălțăminte din picioarele umflate.⁵³⁷ Românii au încheiat ziua stăpâni pe vârful Coșna, dar germanii se apărau cu fermitate pe coastele vestice ale

---

536 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Jurnal de operații, 13 august; KA (Stuttgart), Nachlass Gerok, „Kämpfe”, 13 august; Letzter Krieg, 6:381; MMO, nr. 129; Dabija, Armata română, 4:220-221; Cupșa, Armata, 266.

537 KA (Stuttgart), WGB, Kriegstagebuch, 13 august; Lanz, Sturmtruppen, 76; Rommel, Attacks, 181-183.

acestuia.

Tot pe 13 august, la sud de râul Oituz, aripa dreaptă a DI 6 a dat repetate asalturi asupra DI 71 în vecinătatea Fabricii de Sticlă. Deși numai un asalt i-a penetrat pozițiile, Goldbach s-a temut de o încercuire din cauza succesului repurtat de români pe Coșna. El a întrebat comandamentul Corpului VIII dacă divizia lui trebuia și ea să se retragă. Răspunsul lui Benigni a fost să trimită imediat întăriri. Cu ajutorul lor, austriecii au preîntâmpinat o străpungere din partea românilor. La sud de Fabrica de Sticlă, aripa stângă a DI 6 a atacat în vecinătatea muntelui Arșița cu ajutorul Brigăzii române de Grăniceri. Aceasta, formată din 4.000 de foști grăniceri, fusese adusă în grabă cu trenul și camioanele de la Tecuci. După un alt marș de noapte pe distanța de 20 de kilometri, ei au ajuns pe front la 5 dimineața. Când i s-a ordonat să atace imediat, comandantul, colonelul Gheorghe Cantacuzino, a telefonat la cartierul general al DI 6, protestând și spunând că are nevoie de mai mult timp ca să-și grupeze trupele, să permită sosirea muniției și să cerceteze sectorul. Averescu, care se găsea la postul de comandă al diviziei, i-a ordonat lui Cantacuzino să atace, altfel pierdea comanda și era arestat. Cantacuzino a ales să atace. Operațiunea a fost un dezastru. Brigada s-a supus și a dat repetate asalturi împotriva unui regiment croat care ocupa o poziție mai înaltă. Ea a fost ținută locului ore întregi în fața obstacolelor de sârmă de care n-au putut trece. Cu toate acestea, mai târziu în acea zi, Averescu a ordonat ca atacul prost conceput să continue. Nu s-a obținut nimic, iar brigada a raportat „pierderi colosale” reprezentând 50% din numărul ofițerilor și 40% din cel al participanților la lupte. Unitatea a trebuit să fie retrasă de pe front. Pe 14 august, întregul Corp IV a adoptat o atitudine defensivă. În urma contraofensivei românilor de pe 13 august, s-a recuperat numai o mică parte din teritoriul pierdut în zilele precedente. Dușmanul a fost

însă împins de la marginea văii Trotușului și au fost reocupate înălțimile care o dominau. Corpul VIII austriac fusese slăbit serios, iar Averescu a avut timp să regrupeze forțele Armatei a II-a. Rezultatele ar fi putut fi mai decisive dacă operațiunea ar fi fost amânată până pe 14 august, când toate unitățile participante ar fi fost mai bine pregătite.⁵³⁸

Incidentul în care a fost implicată Brigada de Grăniceri a devenit un alt motiv de conflict între MCG și Averescu. Acesta a dat vina pentru tragedie pe *„schimbările bruște”* din alcătuirea armatei sale orchestrate de MCG, care au necesitat *„marșuri și contramarșuri ce au făcut-o să lupte slăbită împotriva dușmanului”*. Prezan a fost înfuriat de *„acuzările”* lui Averescu, considerându-le doar o scuză neconvingătoare cu care acesta evita să-și asume răspunderea. El a respins acuzațiile într-un răspuns direct și sarcastic, redactat de Antonescu și întins pe 15 pagini. Ultimul tocmai primise o scrisoare personală de la un ofițer de stat major al MCG care era în vizită pe front. Ea critica tacticile lui Averescu și cuprindea o versiune a incidentului relatată de colonelul Cantacuzino. Pe lângă învinuirile aduse lui Averescu pentru pierderile suferite de brigadă, Prezan a inclus o critică detaliată a strategiei acestuia: organizarea *„liniară”* a frontului, care *„făcea mereu imposibilă formarea unor rezerve”*; întârzierea cu care a scurtat frontul și a retras o divizie; introducerea în luptă a unor regimente de marș nepregătite; faptul că n-a prevăzut atacul lui Gerok. Prezan încheia cu o acuzație drastică: faptul că Averescu n-a creat o rezervă a obligat MCG să îndrepte spre Armata a II-a unități care ar fi putut fi folosite într-o ofensivă a Armatei I: *„S-a pierdut un prilej de a-l înfrânge pe dușman atât la Mărășești, cât*

---

538 MMO, nr. 129, 130; Letzter Krieg, 6:381; Ioanițiu, Războiul României, 353; Scărișoreanu, Fragmente, 243-247; Dabija, Armata română, 4:224; Cupșa, Armata, 267-268.

și la Oituz”.⁵³⁹ Este probabil adevărat că, dacă Averescu și-ar fi distribuit cum trebuia forțele, ofensiva lui Gerok ar fi putut fi oprită mai devreme. Este însă improbabil ca rezervele trimise Armatei a II-a să fi putut influența substanțial operațiunile Armatei I de pe frontul de la Mărășești.

Între 14 și 18 august, a intervenit o pauză în bătălia de la Oituz, când ambele tabere s-au odihnit, și-au completat efectivele și și-au regrupat forțele. Ea a coincis cu o acalmie similară apărută pe frontul de la Mărășești, timp în care Armata a IX-a germană a pregătit o nouă ofensivă, iar forțele ruso-române au trecut printr-o „*criză de comandament*”. Anunțata intenție a lui Ragoza de a se retrage pe frontul respectiv l-a determinat pe Averescu să ordone Corpului II s-a evacueze depresiunea Soveja și să se retragă pe o linie care se întindea de la muntele Slatina în nord până la Irești în sud. Retragera de circa zece kilometri s-a produs în noaptea de 13 spre 14 august. Strădania inginerilor de a bloca drumurile și de a distruge podurile nu a împiedicat DI 218 germană să ajungă la Soveja în seara următoare. La nord, unități austriece au reocupat muntele Zborna Neagră și s-au apropiat de muntele Războiul. În numai câteva ore, a fost cedat jumătate din terenul câștigat în urma Bătăliei de la Mărăști. În același timp, executând un ordin direct al MCG, Averescu a retras de pe front DI 1 și a trecut-o în rezervă.⁵⁴⁰

ULTIMA OFENSIVĂ A GRUPULUI GEROK (19 - 22 AUGUST)

Între timp, comandamentele austro-ungare și germane au căzut de acord ca, din 19 august, să reia ofensivele, cu atacuri simultane la Oituz și ale Armatei a

---

⁵³⁹ AMR, fondul MCG, Averescu către MCG, 16 august, Prezan către Averescu, 19 august.

⁵⁴⁰ Dabija, Armata română, 4:226, 228-230, 233; Letzter Krieg, 6:384; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, NO Gruppe Gerok, 25 septembrie.

IX-a la Mărăsești. Obiectivul principal al Corpului VIII austriac era să-i alunge pe români încă o dată de pe muntele Coșna și să ajungă la Trotuș în număr mare. Odată realizat acest lucru, arhiducele Josef avea mari speranțe că Gerok putea trece râul. Apoi, continuând spre Șiret, forțele lui puteau forma un scut care să înlesnească trecerea râului de către Armata a IX-a în aval.⁵⁴¹ În cazul ofensivei din 19 august, strategia lui Benigni a fost dictată de artileria grea limitată. DI 70 și DI 71 aveau să atace dimineța cu sprijinul tunurilor mari. DI 117 avea să aștepte până după-amiază, când artileria putea fi îndreptată spre Coșna. Pe 19 august, la ora 7: 30, DI 71 a început ofensiva între Grozești și Fabrica de Sticlă. Ea a reușit să împingă înapoi DI 6 până când artileria grea a fost transferată pentru a susține DI 117. În acel moment, în urma unui contraatac, românii au recâștigat o parte a terenului pierdut. *„Atacul n-a reușit”*, se explica în raportul de luptă al DI 71, *„din cauza rezistenței îndârjite a dușmanului”*. La celălalt capăt al frontului, DI 70 a reușit să-i împingă pe români și câteva unități rusești înapoi pe muntele Cireșoia și în satul Slănic. Acolo, unități ale DI 7 și Batalionul românesc de Vânători de Munte i-au oprit pe unguri.⁵⁴²

BVW a jucat iarăși un rol principal în noua încercare de recucerire a culmii Coșna. Datorită experienței și succesului din trecut, lui Rommel i s-a cerut să organizeze atacul. Neținând seama de dureroasa-i rană, el s-a ocupat tot timpul de coordonarea artileriei într-o nouă tentativă de a sparge frontul prin asalt. La ora 11: 00, artileria grea germană transferată din sud a început să arunce o ploaie de explozibili asupra pozițiilor DC 1

---

⁵⁴¹ Letzter Krieg, 6:382, 386-387; Dabija, Armata română, 4:228; KA (Stuttgart), Nachlass Gerok, „Kämpfe”, 16 august; Scărișoreanu, Fragmente, 253-257.

⁵⁴² Letzter Krieg, 6:388-389; MMO, nr. 152; Dabija, Armata română, 4:258-261. Raza de acțiune a artileriei grele austro-ungare și germane îi permitea acesteia să susțină ambele puncte de atac, atât la nord, cât și la sud de râul Oituz.

române. *„Obuzele de 210 mm și 305 mm aruncau în aer gheizere de pământ, iar tufele aterizau improșcând țărână”*, povestește în mod sugestiv Rommel. *„Unele dintre craterele acestora puteau adăposti cu ușurință o întreagă companie”*. Așa cum fusese stabilit, tirul de artilerie a încetat pe o porțiune îngustă. Forțele lui Rommel au pornit prin fum, pâclă și o ploaie de grenade și obuze, atacându-i pe apărătorii români în tranșeele lor. Deși covârșiți, aceștia din urmă au ripostat. Un căpitan român de cavalerie l-a ucis pe conducătorul atacului lui Rommel împușcându-l cu pistolul în cap. În șocul și confuzia provocate de luptă, căpitanul și mulți alți români au fost făcuți prizonieri.⁵⁴³

Pentru a remedia situația, Văitoianu a ordonat DC 1 să *„reziste cu orice preț acolo unde vă găsiți”* și a cerut DI 7 să trimită ajutoare. Atacată ea însăși puternic, DI 7 n-a putut să răspundă. Pentru DC 1, singura variantă a fost să se retragă de pe vârful Coșna pe poziții secundare de pe coastele estice. Retragera s-a transformat în fugă dezordonată, cu Rommel și oamenii lui în spate. *„Alergam la vale cât ne țineau picioarele”*, își amintea Rommel. *„Mulți români morți și răniți zăceau peste tot în jurul nostru”*. Patru sute de români au fost luați prizonieri în acea zi. Așteptând ca rezervele să-i ajute să continue străpungerea, detașamentul lui Rommel a făcut o pauză pe un loc înalt de unde se vedea valea Trotușului, *„iar foarte aproape, la două mile distanță, era Târgu Ocna”*. *„Orașul însuși era sub tirul artileriei grele și puteam vedea coloane nesfârșite de vehicule oprite lângă trenuri la fel de lungi în gară. Am fi putut ajunge în oraș în treizeci de minute”*, adaugă Rommel. Rezervele pe care le aștepta el n-au mai sosit. În plus, în altă parte a Coșnei, alte unități române au rezistat cu îndârjire pe poziții și chiar au contraatacat. Era prea riscant pentru Rommel să meargă imediat mai departe. Dezamăgit, s-a

---

543 KA (Stuttgart), WGB, Kriegstagebuch, 17 august; Rommel, Attacks, 187-193.

resemnat cu gândul că trebuia să aștepte până a doua zi ca să ducă la sfârșit străpungerea frontului.⁵⁴⁴

Pentru români, era imperios să oprească înaintarea germanilor. Pe 20 august, pentru a veni în ajutorul DC 1, care avea efectivul diminuat, Văitoianu a format un detașament special de atac, din care făcea parte și un regiment din Divizia 1 Infanterie, ce sosea în acel moment dinspre sud. Detașamentul a fost înzestrat cu noi piese de artilerie, iar colonelul Ioan Manolescu, șeful statului major al Corpului IV, a preluat personal conducerea atacului. Acesta s-a concentrat asupra cotei 703, cu intenția de a încercui poziția ocupată de inamic în vârf, la cota 789. Când a început să tragă artileria română, lui Rommel i-a devenit limpede că dușmanul pregătea un atac important. *„Era timpul să trecem în defensivă”*, a conchis el. Adăpostindu-se repede, BVW a fost în măsură să respingă ușor primul atac al românilor. Dar, așa cum își amintește Rommel, *„bătălia creștea în violență de la oră la oră, iar, pe parcursul zilei, dușmanul a lansat cel puțin 20 de atacuri împotriva noastră”*. Tirul mortal al mitralierelor oprea fiecare atac al românilor la un kilometru distanță de cota 789. În noaptea de 20 spre 21 august, BVW și un batalion bavarez au lansat șase contraatacuri. Toate au fost respinse. Pierderile ambelor tabere au fost grele. Una dintre acestea a fost Rommel însuși. Epuizat de luptă și cu febră mare din cauza rănii, el se limitase să dea ordine în timp ce stătea întins. În seara respectivă, el a renunțat la comandă și a părăsit Coșna.⁵⁴⁵

Deși 20 august a marcat sfârșitul ofensivei germane și austro-ungare de la Oituz, românii și-au continuat

---

544 Dabija, Armata română, 4:259; Rommel, Attacks, 194-196; Lanz, Sturmtruppen, 77. WGB Kriegstagebuch se face ecoul părerii lui Rommel: „Dacă mai aveam în rezervă încă un regiment, ne-am fi putut croi drum spre Târgu Ocna” (Überblick, 19-25 august).

545 Dabija, Armata română, 4:262-264; Rommel, Attacks, 198-199; Letzter Krieg, 6:389; KA (Stuttgart), WGB, Kriegstagebuch, 20 august.

contraofensiva încă două zile cu multă înverșunare. *„Dușmanul încearcă din nou să recucerească Coșna cu orice mijloace”,* se spune în raportul de luptă al BVW din 21 august. *„Atacurile urmează acum unul după altul. Românii se aruncă iar și iar cu îndârjire asupra liniilor noastre... Toate atacurile au fost respinse, majoritatea în urma unor aprige lupte corp la corp... între cele două poziții, s-au adunat cadavrele românilor morți”.* Pe 22 august: *„Românii s-au avântat înainte în rânduri compacte peste trupurile morților lor și n-au putut fi respinși decât după lupte îndârjite corp la corp. Unitatea este aproape de limita puterilor, în vreme ce dușmanul trimite mereu trupe proaspete de la Târgu Ocna”.* Aceste ultime două zile de lupte intense și confruntări sângeroase de pe frontul de la Oituz n-au adus o schimbare apreciabilă a situației frontului. Acesta trecea acum prin muntele Cireșoaia, muntele Coșna, satul Grozești și muntele Sticlărie, până la Măgura Cașinului. Forțele germane și austro-ungare controlau vârfurile, iar românii, coastele răsăritene.⁵⁴⁶ La fel ca în Bătălia de la Mărășești, niciuna dintre tabere nu avea forța necesară obținerii unei victorii definitive. După două săptămâni de luptă (8 - 22 august), pierderile Corpului IV român totalizau circa 1.850 de morți, 5.000 de răniți și 5.700 de dispăruți. Deși cifrele privitoare la pierderile germane și austro-ungare sunt incomplete, numai pentru DI 70 acestea s-au ridicat la circa 1.700. Pentru BVW, *„bătălia pentru muntele Coșna și-a luat un bir teribil de la soldații tineri”,* se lamenta Rommel. *„Am pierdut 500 de oameni în două săptămâni și 60 de vânători de munte viteji zac în pământul românesc”.* Pentru aceste pierderi, capturarea al 150 de români de către BVW a fost o slabă compensație.⁵⁴⁷

---

546 KA (Stuttgart), WGB, Kriegstagebuch, 21, 22 august; Dabija, Armata română, 4:266 ș.u.; Letzter Krieg, 6:391.

547 Ioanițiu, Războiul României, 355; Rommel, Attacks, 200; Lanz, Sturmtruppen, 78; KA (Stuttgart), WGB, Kriegstagebuch, Überblick,

EPILOG: BĂTĂLIA DE LA CIREȘOAIA (9 - 10 SEPTEMBRIE)

Comandamentul german și austro-ungar a dat puțină atenție unei alte ofensive a lui Gerok desfășurate în coordonare cu ultima încercare a Armatei a IX-a de a cuceri Muncelu pe 28 august, care s-a dovedit imposibilă. Ordinul din 24 august emis de OH!, prin care se anunța transferul iminent în Italia al Corpului Alpin, se referea și la BVW. Acest lucru, la care s-a adăugat retragerea a două regimente de cavalerie în regiunea Soveja, a redus cu o treime efectivul Corpului VIII. Arhiducele Josef, alarmat, i s-a plâns lui Mackensen că pasul Oituz era „*în pericol*”. Dându-și seama de slăbiciunea inamicului, Averescu și-a dorit și mai mult să lanseze o nouă ofensivă. Ca punct de atac, el a ales muntele Cireșoaia. De pe înălțimile acestuia, tunurile dușmanului băteau încă până la Târgu Ocna, paralizând comunicațiile din valea Trotușului. De asemenea, dacă era luată Cireșoaia, Coșna putea fi încercuită, stabilindu-se o bază pentru viitoare operații. Încă din 21 august, Averescu a inițiat discuții cu Ragoza și Șcerbacev în privința unei operațiuni comune ruso-române. Pe 1 septembrie, el și Ragoza au conceput un plan. Muntele Cireșoaia avea să fie atacat de la nord de DI 49 rusă și de la est și sud de Batalionul românesc de Vânători de Munte și DI 1 română, sosită de curând. DI 6 și DI 7 trebuiau să țină pe loc dușmanul din fața lor, ultima urmând DI 1 dacă putea să înainteze. Programat inițial pentru 7 septembrie, atacul a fost amânat cu două zile la insistențele rușilor. Regele Ferdinand și Averescu au fost amândoi prezenți pe 9 septembrie la postul de comandă al Corpului IV pentru a asista la atac.⁵⁴⁸

Desfășurarea ofensivei s-a caracterizat prin neșansă.

19-25 august.

548 KA (Stuttgart), Nachlass Gerok, „Kämpfe”, 25, 27 august; Letzter Krieg, 6:403; Averescu, NZ, 2:163, 168, 170; Ioanițiu, Războiul României, 355-357; Dabija, Armata română, 4:305-308.

În noaptea dinainte, un dezertor român a dezvăluit unde și când va avea loc atacul. Imediat, dușmanul a făcut corecții: DI 225 germană, aflată în vecinătate, a trimis rezerve la Cireșoaia, tenacele RI 82 secuiesc a fost trimis în nord, la Coșna, iar cele două regimente de cavalerie au fost retrase din depresiunea Soveja. Dezvăluirile făcute de dezertor au permis de asemenea artileriei austro-ungare și germane să bombardeze și să șocheze trupele române de asalt chiar înainte ca ele să atace. Mai gravă și mai tragică a fost incapacitatea artileriei române de a crea breșe în obstacolele din sârmă ghimpată. Oprită în fața acestor bariere, DI 1 română a fost lovită cu grenade și gloanțe trase de puști și mitraliere. S-a înaintat puțin sau chiar deloc, iar pierderile au fost deosebit de grele. Unitățile DI 7 care au cooperat au pățit la fel. În prima zi, pierderile celor două divizii au depășit 500 de oameni. La nord de Cireșoaia, rușii, având în frunte un „*batalion al morții*”, au făcut mici progrese, dar au fost repede aruncați înapoi, pierzându-și dorința de a mai ataca. La sud de Cireșoaia, secuii și un regiment bosniac au respins o încercare a românilor de a înainta pe Coșna. Averescu a ordonat ca ofensiva să continue pe 10 septembrie, dar Văitoianu a pus în mod înțelept condiția ca atacurile infanteriei să nu fie reluate până „*nu se fac efectiv breșe în plase [de sârmă]*”. Drept urmare, forțele române și-au limitat acțiunile de pe 10 septembrie la tiruri de artilerie în timp ce se luptau să rezolve problema. În noaptea de 10 spre 11 septembrie, câteva grupe de ingineri din DI 1 au fost trimise cu foarfece de sârmă. Ei au reușit să facă doar o deschidere de circa 20 de metri. Când infanteria a atacat în dimineața următoare, primul val a reușit să treacă prin deschizătură. Apoi însă, oamenii au întâlnit alte obstacole și mitralierele dușmanului. Practic toți au fost fie uciși, fie răniți. Încercările următoare de pătrundere au fost respinse de nimicitoarea putere de foc a inamicului. În cursul serii, comandantul DI la

raportat că alte atacuri „*nu au nicio șansă de reușită*” dacă nu sunt pregătite îndeajuns cu ajutorul artileriei. Ragoza a fost de aceeași părere și a ordonat trupelor ruse să înceteze atacul. Atunci, Averescu a acceptat ca și încercările românilor să înceteze. După aceea, singurele acțiuni întreprinse în sectorul Oituz au constatat în tentative locale de rectificare a frontului. Ultima încercare de cucerire a Cireșoaiei a fost un eșec inutil și costisitor. Pierderile suferite de români în două zile au depășit 1 200 de morți, răniți și dispăruți.⁵⁴⁹

CONCLUZII CU PRIVIRE LA BĂTĂLIILE DIN 1917

Pentru comandamentul german și austro-ungar, îndeosebi pentru arhiducele Josef, Bătălia de la Oituz a fost, la fel cu cea de la Mărășești, o amară dezamăgire. S-a înaintat, este adevărat, între doi și șase kilometri pe un front de 18 - 20 de kilometri. Aici au intrat munții Cireșoaia și Coșna, de unde valea Trotușului a fost supusă unui tir ostil. Artileria inamică n-a reușit însă niciodată să împiedice în totalitate circulația pe șoseaua și calea ferată spre Târgu Ocna. Corpul VIII austriac lupta acum pe un front mai mare ca înainte. Înaintarea grupului Gerok l-a silit totuși pe Averescu să se retragă din depresiunea Soveja, dar acesta n-a reușit să spargă frontul românesc, să treacă Trotușul și să încercuiască armatele ruso-române de la vest de Șiret. Această posibilă catastrofa a fost evitată de hotărârea comandamentului român de a rezista cu orice preț și a soldaților români de a plăti acel preț. Analizele făcute după bătălie de austrieci subliniau „*disprețul față de moarte*” și „*statornicia*” demonstrată „*în repetate rânduri*” de soldații români în luptele corp la corp desfășurate în timpul Bătăliei de la Oituz. Ofensiva Grupului Gerok avea șansa să reușească numai dacă se realiza o străpungere în primele două zile. Corpul VIII nu avea rezerve pentru o campanie de durată, iar întăriri

---

549 Letzter Krieg, 6:403-404; Dabija, Armata română, 4:309-318, 321-324, 326; Ioanițiu, Războiul României, 357-359; RAPRM, 2:330.

importante n-au sosit atunci când a fost nevoie. Oamenii pierduți în luptă n-au putut fi înlocuiți. Unități esențiale ca RI 82 secuiesc au ajuns să fie „*mult diminuate*”. Oare rezultatul bătăliei ar fi fost altul dacă, așa cum „*recomanda urgent*” șeful de operații al lui Ludendorff, maiorul Wilhelm Wetzell, Corpul Alpin ar fi fost trimis inițial la Oituz, nu la Putna? Istoria germană oficială susține că nu.⁵⁵⁰ Succesul mai micului Batalion de Vânători de Munte din Württemberg arată însă că Corpul Alpin ar fi putut fi folosit mai bine pe frontul muntos de la Oituz decât pe terenul mult mai accesibil de la nord-vest de Mărășești.

Ofensivele germane și austro-ungare de la Mărășești și Oituz, lansate cu mari speranțe, au avut un succes tactic limitat, dar, din punct de vedere strategic, au fost un eșec. Armatele ruso-române n-au fost înfrânte, iar Moldova n-a fost ocupată. Comandanții austro-ungari și germani au recunoscut că aceste obiective n-au fost îndeplinite din cauza neașteptatei rezistențe a inamicului. Ei anticipaseră că vor întâlni fie divizii rusești ineficiente din cauza propagandei revoluționare, fie forțe românești slab pregătite. În schimb, au întâlnit unități rusești dornice să lupte și divizii românești reorganizate și reînarmate, cu soldați disciplinați și hotărâți să-și apere patria. Aprecierea greșită a adversarilor i-a făcut pe comandanții germani și austro-ungari să desfășoare operații fără a avea rezerve adecvate, fapt ce le-a periclitat șansele de reușită, care se legau de o străpungere rapidă. Această perspectivă a fost compromisă și mai mult de începerea ofensivelor înainte de sosirea unor unități importante, cum ar fi Corpul Alpin și Batalionul de Vânători de Munte din Württemberg. După ce au absorbit șocul inițial, forțele ruso-române au reușit să reziste pe linii succesive de

---

550 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, NO Gruppe Gerok, 25 septembrie; Letzter Krieg, 6:391-392; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:188.

apărare, ceea ce a necesitat repetate asalturi violente. Acestea i-au sleit de puteri pe atacatori și au creat artileriei proprii probleme de re aprovizionare. Deși ofensivele germane și austro-ungare de la Mărășești și Oituz au fost plănuite în așa fel încât să fie complementare, în practică ele au avut o mică influență una asupra alteia. Același lucru se poate spune despre efortul defensiv ruso-român, chiar dacă acesta s-a desfășurat pe linii interioare cu fronturi situate la o distanță de sub 50 de kilometri unul de altul. În ciuda greșelilor și neajunsurilor, acest efort a fost suficient pentru a dejuca intenția inamicului de a sparge frontul și a scoate România din război. Ultimul lucru s-a produs numai pe măsură ce s-au manifestat urmările Revoluției Bolșevice. Între timp, vreme de peste șase luni, Puterile Centrale nu s-au putut bucura de roadele victoriei: accesul la grânarele Ucrainei și libertatea de a realiza transferuri masive de trupe pe alte fronturi. În plus, atrăgând și implicând în luptă trupe inamice suplimentare în vara lui 1917, românii și-au ajutat aliații care luptau pe Frontul de Vest și pe cel italian. Frontul românesc a fost unul dintre puținele episoade favorabile dintre toate operațiunile militare ale Antantei din acel an.⁵⁵¹

Deși bătăliile de pe frontul românesc din 1917 au avut urmări importante pentru Marile Puteri, trebuie să recunoaștem că ele nu reprezintă decât un mic capitol din întreaga epopee a războiului. Pentru români însă, aceste bătălii au fost un moment definitoriu al existenței națiunii lor. O victorie a dușmanului ar fi obligat guvernul și armata română să capituleze sau să se retragă în Rusia revoluționară. Consecințele politice și militare ale unei asemenea acțiuni ar fi fost dezastruoase. În ambele cazuri, Mackensen plănuia să

---

551 Grandhomme, *Triptice*, 147; Ștefan Pâslaru, „Mărăști-Mărășești-Oituz: ecouri și impact strategic”, în Dobrinescu și Dumitrescu, 1917, 217; Torrey, *Romania and World War I*, 288-289.

inițieze de la București o lovitură de stat, condusă de conservatorul Petru Carp, menită să răstoarne dinastia și Constituția, apoi să alieze România cu Puterile Centrale. *„Eșecul ofensivei”*, scria, pe 29 august, reprezentantul diplomatic austriac la București, *„a discreditat... acțiunea politică a lui Carp, din moment ce... cucerirea Moldovei a reprezentat nu doar supoziția intrinsecă a programului lui Carp, ci... fusese anunțată ca punct de pornire pentru debutul acestuia”*.⁵⁵²

Admirabila comportare a armatei române a jucat un rol crucial și în convingerea Antantei de a-și respecta promisiunile făcute prin tratatul din 1916. După ce armata ei și-a demonstrat slăbiciunea în 1916, Aliații se gândeau în mod serios să nu mai susțină obiectivele de război ale României. O altă înfrângere ar fi putut tranșa problema. După cum s-a dovedit, izbânzile și eroismul de pe câmpul de luptă din 1917 au ajutat România să-și recapete respectul și credibilitatea în fața Antantei. Mai mult, această armată, trecută prin focul de la Mărăști, Mărășești și Oituz, avea să ocupe ulterior Basarabia, Bucovina și Transilvania, creând astfel România Mare. Renumele dobândit de armata ei a fost determinant pentru rolul important acordat după război României de Aliați în cadrul cordonului sanitar creat împotriva bolșevismului și în sistemul francez de alianțe din Europa Răsăriteană.⁵⁵³

Mai puțin palpabil, dar nu mai puțin important a fost impactul pe care succesul armatei l-a avut asupra mentalității colective a românilor. Soldații proveniți din rândurile țărănimii *„au înțeles că soarta țării lor depindea de hotărârea și spiritul lor de sacrificiu, că*

---

552 Konradsheim către Czemin, 29 august, HHStA, PA I, Karton 1044.

553 Torrey, *Romania and World War I*, 218, 349-350, 356; Kalvero Hovi, *Cordon Sanitaire or Barriere de l'Est: The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy, 1917-1919* (Turku, Turun yliopisto, 1975), 176-180; Grandhomme, *Triplice*, 236-238.

erau o forță de care trebuia să se țină seama. Întorcându-se acasă, ei au adus în sate un spirit nou, care a schimbat starea sufletească a întregii țărănime”. Acest curent a fost catalizatorul schimbării economice, sociale și politice. Capacitatea armatei de a rămâne ferm pe poziție în 1917, împotriva unor dușmani altă dată temuți și respectați, le-a îmbunătățit românilor părerea despre ei înșiși și le-a sporit încrederea în forțele proprii. *„Rușinea provocată de campania din 1916 a fost spălată”*.⁵⁵⁴ În perioada interbelică, memoria bătăliilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz a fost omagiată, în termeni eroici, în literatura, arta și scrierile istorice românești. Istoria în trei volume ușor de citit, înflăcărată, scrisă de Constantin Kirițescu, care a înfățișat în culori vii atât agonia, cât și extazul războiului, a captivat și a inspirat o generație întreagă de tineri români. Chiar și astăzi, după multe decenii, evenimentele petrecute în 1917 pe câmpurile de luptă ale Moldovei și urmările care le-au însoțit au o influență importantă asupra naționalismului românesc modern.⁵⁵⁵

15

Între război și pace

(septembrie 1917 – ianuarie 1918)

Bătăliile de la Mărășești și Oituz au marcat sfârșitul operațiunilor ofensive de pe frontul românesc. O propunere făcută de Seeckt și arhiducele Josef privind o

554 Ioan Scurtu, „Consecințele Marii Uniri din 1918. Viața politică din România în anii 1918-1923”, în Ioan Scurtu, ed., Marea Unire din 1918 în context european (București, Editura Enciclopedică, 2003), 298; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 4:18. Argetoianu continuă astfel: „Până la Mărăști și Mărășești, când i-am întâlnit pe ofițerii francezi, preferam să nu vorbim despre războiul nostru. După bătăliile din iulie și august, lucrurile s-au schimbat și am intrat și noi în rândul bărbaților” (adică au dobândit sentimentul demnității personale).

555 Kirițescu, O viață, o lume, o epocă, 13. A se vedea și introducerea lui Mircea Popa la ediția din 1989 a cărții lui Kirițescu Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919, 2 vol. (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989), 1:1-2, 19.

nouă încercare de a cuceri Moldova a fost respinsă de Ludendorff și Arz. Atenția lor era concentrată acum asupra Franței și Italiei. O cerere a Antantei cu privire la un atac ruso-român care să-i ajute pe italienii aflați în criză la Caporetto a fost primită cu indiferență de Șcerbacev și Prezan. Berthelot a respins-o cu hotărâre: doar pentru a menține frontul era nevoie de „*un miracol al echilibrului*”.⁵⁵⁶ Prin urmare, ambele părți au rămas pe poziții în timpul iernii. Forțele ruso-române s-au regrupat. Unitățile Armatei a IV-a ruse aflate între cele două armate românești au fost retrase, astfel că românii aveau un front continuu de 120 de kilometri, care se întindea de la valea Uzului în nord spre sud până la Ivești, apoi spre sud-est până la Suraia, pe Siret. Linia frontului era ocupată de zece divizii românești de infanterie și una de cavalerie, cinci divizii de infanterie și una de cavalerie fiind ținute în rezervă. Cele care avuseseră de suferit în urma luptelor grele din timpul verii erau completate și refăcute sub supravegherea MMF. Românii erau flancați la nord de armatele a IV-a și a IX-a ruse, iar la sud de Armata a VI-a. Acestea, împreună cu Armata a VIII-a din Bucovina, totalizau 59 de divizii de infanterie și opt divizii de cavalerie. Unitățile lor aveau însă efectivele incomplete, iar disciplina le era subminată de pacifism și indisciplina revoluționară. În ceea ce le privește, Puterile Centrale au continuat să transfere trupe pe alte fronturi. Pe lângă Corpul Alpin, Batalionul de Vânători de Munte din Württemberg și DI 13 austriacă, menționate mai înainte, alte șase mari unități au plecat în perioada septembrie-noiembrie 1917. În locul lor, au fost trimise doar o divizie

---

556 Rabenau, Seeckt, 603-605; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:341-342; AMR, fondul MCG, Prezan către Armata I, 24 septembrie, Secția de operații, dosar 356, „Aprecieri generale asupra situației inamicului”, 13 octombrie, Șcerbacev către Armatele a IV-a, a VI-a, a VIII-a, a IX-a, Prezan către Armata a II-a, 31 octombrie; Berthelot către Ministere de la Guerre, 7 noiembrie, SHAT, 16N2994.

germană și două divizii austro-ungare, slăbite din cauza luptelor.

Prin urmare, pe hârtie, Puterile Centrale erau depășite cu mult din punct de vedere numeric, raportul diviziilor de infanterie fiind de 2 la 1. Dată fiind starea diviziilor rusești, care nu erau capabile de acțiuni ofensive și a căror capacitate de apărare era tot mai îndoielnică, pe frontul românesc exista un echilibru aproximativ de forțe.⁵⁵⁷

ÎN SPATELE FRONTULUI: RĂZBOIUL PROPAGANDISTIC

Încetarea luptelor a permis Puterilor Centrale să se îndrepte asupra armatei române cu o campanie propagandistică ce se dovedise foarte eficientă în cazul armatei ruse. Armata I austro-ungară a înființat pe front patru noi centre de propagandă pe lângă cele 12 deja existente. Unul dintre scopurile acestor centre și ale celor similare ale Armatei a IX-a germane era să distribuie materiale tipărite. Aici intrau ziare și periodice de la București, inclusiv *Gazeta Bucureștilor*, *Lumina* și *săptămâna ilustrată*. Acolo unde era cu putință, acestea erau înmânate direct soldaților români, aruncate peste linii sau puse în locuri prestabilite în zona neutră.⁵⁵⁸ Erau de asemenea distribuite manifeste care încurajau dezertările. Unul, semnat „*Patrioți români din teritoriul ocupat*”, cuprindea o ofertă specială făcută soldaților născuți în Valahia, care formau majoritatea armatei române. Dezertorii, nu însă și prizonierii de război, nu erau trimiși la închisoare, ci se întorceau imediat la

---

557 AMR, fondul MCG, Armata I, Jurnal de operații, 24 septembrie; Dabija, Armata română, 4:65; Letzter Krieg, 6:408, 412, 721-723, 737-738, Beilage 21; Ioanițiu, Războiul României, 360-361; RAPRM, 2:410. Deși nu se afla pe pământ românesc, Armata a VIII-a a fost atașată comandamentului frontului românesc și a înfruntat Armata I austriacă.

558 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 118, Halbmonatsberichte, 1, 16 septembrie, 1 octombrie; AMR, fondul MCG, Secția de operații, Buletin de informații, 8 septembrie.

casele și treburile lor. El se încheia cu un apel de suflet: „*Veniți acasă, soțiile și copiii, părinții și pământul natal vă așteaptă cu brațele deschise*”. Fotografii ale dezertorilor care au acceptat oferta au fost apoi publicate în *săptămâna ilustrată*.⁵⁵⁹

Serviciile de spionaj austro-ungare și germane au raportat că numărul dezertărilor a crescut în septembrie. Motivele cel mai des menționate în cursul interogatoriilor erau traiul prost, purtarea grosolană a ofițerilor și sila de război. Câțiva s-au referit și la oferta de repatriere. Fotografiele celor întorși, apărute în *săptămâna ilustrată*, „*au produs o impresie deosebită*”, conchidea o evaluare a austriecilor. „*Din ceea ce știu eu*”, relatea un alt analist, „*majoritatea dezertorilor provin din unități surogat*”.⁵⁶⁰ Datele concrete cu privire la numărul efectiv al dezertorilor sunt fragmentare. Grupul Gerok, care avea în față Armata a II-a română, a raportat, în perioada 1 - 25 septembrie, un număr de 111 dezertări. Armata a IX-a a lui Mackensen, aflată vizavi de Armata I română, a numărat 84 de dezertări în a doua săptămână a lui septembrie, 23 în perioada 19 - 21 septembrie și 30 în perioada 18 - 24 septembrie. Datele sunt insuficiente pentru a trage o concluzie fermă, dar dacă cifrele ar fi extrapolate și comparate apoi cu numărul soldaților, s-ar constata că rata dezertărilor din armata română în toamna lui 1917 n-a fost mare. Rapoartele întocmite pentru fiecare divizie în parte de ofițerii de legătură francezi calificau moralul de la „*bun*” la „*excelent*” și nu lăsau să se înțeleagă că dezertările reprezentau o problemă gravă.⁵⁶¹

---

559 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 145, OHL către Armeekmdo 1, 10 iunie, Fasz. 255, Rumänische Armee, 1, 14 septembrie.

560 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 1, 15, 26 septembrie, Referate tiber Rumänien, 8-14 septembrie, Fasz. 123, 124, Nachrichten, 7, 11, 13, 15, 22, 24 septembrie, 5, 6, 9, 10 octombrie.

561 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6283, VO/OKM, 22 septembrie,

Potrivit serviciilor inamice, incapacitatea de a instiga dezertări în masă din armata română s-a datorat „*contramăsurilor severe [care] fac foarte dificilă, adeseori imposibilă dezertarea*”. Dezertorii susțineau că oamenii erau urmăriți îndeaproape de ofițerii lor; scoaterea centurii cu pistol de la brâu trezea suspiciuni. Se pare că oamenilor li se ofereau bani ca să trădeze planurile camarazilor lor. Generalul Petala (CA I) le-a ordonat propriilor ofițeri să „*vorbească zilnic cu soldații de pe linia frontului*”, lăudându-i pentru cele îndeplinite la Mărăști, Mărășești și Oituz și promițându-le că, „*în cursul anului următor, suferința noastră se va sfârși... România va îngloba teritoriu din Austro-Ungaria*”. Petala a mai dat și un drastic avertisment: „*Trădătorii trebuie judecați și condamnați la moarte... Pe de altă parte, luptătorii credincioși, fie ei în viață sau căzuți pe câmpul de luptă... vor fi acoperiți cu glorie... Trădătorii, dimpotrivă, vor îngrămădi rușinea asupra numelui lor, plătind pentru păcatul lor*”.⁵⁶²

Deși se pare că au dezertat relativ puțini soldați români, mulți, inclusiv ofițeri, au fraternizat. Un alt rol al centrelor de propagandă ale inamicului era să trimită, de cealaltă parte a frontului, agenți, numiți „negociatori”, care vorbeau românește. Aceștia au raportat că au intrat în legătură practic cu toate diviziile românești de pe front. CA IV (Armata a II-a) a fost caracterizată drept „*foarte accesibilă*”; ziarele circulau „*peste tot*” și erau „*citite cu aviditate*”. În DI 12, „*soldații au primit ziare,*

NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 26 septembrie, 30 noiembrie; SHAT, 17N542, Compte rendu... Armata a II-a, 19 septembrie, Compte rendu..., 9, 22 septembrie, col. Letellier, Rapport, 22 septembrie, 14 octombrie; Berthelot, Rapport no. 22, 22 octombrie, SHAT, 17N545.

562 (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 16, 26 septembrie, Fasz. 123-124, Nachrichten, 5, 6, 28, 29, 30 septembrie, 23 octombrie, AOK, VO, Fasz. 6283, VO/OKM, 1 septembrie, 19 noiembrie; AMR, fondul MCG, Armata I, Jurnal de operații, 25 septembrie.

șnaps și fotografii... un ofițer român a cumpărat un ceas". În aceeași divizie, „un român... a venit pentru o scurtă discuție și mi-a dat o scrisoare prietenească și corespondență pentru rudele din zona ocupată". Traficul de scrisori a început la scurt timp în ambele direcții. Potrivit unui raport austriac, pe 19 septembrie, un locotenent-colonel din DI 12 „l-a ascultat cu atenție pe negociatorul nostru și a notat niște lucruri... Intenționa să le discute cu ofițerii comandanți ai DI 12 fără știința ofițerului francez atașat diviziei". La plecarea negociatorului, gărzile avanpostului românesc au salutat, iar comandantul lor a strigat în germană „Hoch Deutschland". După cinci zile, un sergent român a expediat o scrisoare: „Înaltul Comandament al regimentului și diviziei n-a vrut să negocieze și nu s-a mai primit nimic". În unele unități, soldații au continuat să accepte materiale de propagandă: „Diviziile românești de infanterie 6, 7 și 8 ridică zierele noastre din aproape orice loc", se afirma într-un raport al inamicului. De asemenea, în cursul lunilor octombrie și noiembrie, negociatorii inamici au raportat că discuțiile au fost refuzate, iar patrulele de propagandă au fost întâmpinate cu focuri de armă în timp ce distribuiau materiale. În apropiere de Măgura Cașinului, un ofițer român a aruncat un bilet în care era scris că „mai multă propagandă este inutilă". „Românii par a reuși să contracareze propaganda... punând mâna pe foile noastre volante", se plângea autorul austriac al unui raport.⁵⁶³

La sfârșitul lui octombrie, românii au început ei înșiși o campanie de propagandă, reflectată în extrase din rapoarte ale serviciilor austriece de informații. Un soldat din DI 12 „a lăsat material românesc de contrapropagandă în cursul unei conversații". În el, se

---

563 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123,124, Nachrichten, 7,15, 20, 22, 27, 28 septembrie, 1, 5, 27, 28, 29 octombrie, 8, 20, 25, 26, 27, 28, 30 noiembrie.

atrăgea atenția asupra iminentei sosiri a trupelor americane în Franța, a unei înfrângeri a germanilor la Riga și a pericolului înfometării Puterilor Centrale. „*Lângă Vamița, românii au pus o placardă pe care era scris că nu putem să câștigăm războiul*”. Altundeva, a apărut o altă placardă cu „*informații exagerate despre bătălia de la Cambrai, reînvierea italienilor și succesul repurtat de englezi în Palestina*”. La mijlocul lui noiembrie, DI 3 română „*a dat jos placardele puse de noi noaptea și a lipit peste ele o nouă inscripție: «Numai minciuni. În Germania, revoluție»*”. La sfârșitul lui noiembrie, și-a făcut apariția în liniile austro-ungare și germane *Kriegswoche*, un săptămânal de patru pagini în limba germană. Conținea știri de pe toate câmpurile de luptă, precum și informații cu privire la problemele militare și politico-economice ale Puterilor Centrale, inclusiv despre moralul în declin al armatei germane, demonstrațiile pentru pace de la Berlin și scăderea valorii mărcii germane. Era o propagandă neagresivă, ale cărei argumente chibzuite erau menite să submineze subtil moralul germanilor și austriecilor. Distribuția acestor materiale a continuat, spre marea nemulțumire a comandamentelor austriac și german, până la tratativele de pace din martie 1918.⁵⁶⁴

O inițiativă propagandistică originală a românilor a fost apelul adresat românilor transilvăneni care serveau în armata habsburgică de a dezerta și a urma exemplul legiunii transilvănene. Câteva batalioane ale acesteia din urmă, recrutate din rândul a peste 100.000 de români transilvăneni aflați în lagărele de prizonieri din Rusia, sosiseră deja în Moldova. În toamna lui 1917, serviciile austriece de informații descoperiseră pe front foi volante semnate de „*voluntari transilvăneni și bucovineni din*

---

564 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6283, VO/OKM, 26 noiembrie, NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 123,124, Nachrichten, 28 octombrie, 8,16 noiembrie, Fasz., 255, Rumänische Armee, 31 decembrie, 15, 28 februarie, 15 martie.

armata română". În ele se vorbea despre păcatele din trecut ale ungarilor, cerând „*moarte germanilor și ungarilor. Ei sunt dușmanii și tiranii noștri*". Pentru că, intenționat, puțini români transilvăneni erau puși să lupte împotriva armatei române, cititorilor li se spunea: „*Predați-vă rușilor... [Ei] vă vor trimite în România, unde veți lupta sub regele român*". Numărul celor care au răspuns acestui mesaj nu este cunoscut, dar apelul în sine și de la sine a produs îngrijorare comandamentului habsburg.⁵⁶⁵

ARMISTIȚIUL DE LA FOCȘANI

Pe tot parcursul toamnei lui 1917, starea armatei române le-a dat liderilor Antantei motive de a fi optimiști. Diviziile sleite de puteri ale acesteia au fost completate și reînstruite. Ofițerii francezi apreciau în continuare că moralul soldaților era ridicat. Berthelot nu avea rezerve în privința capacității lor de luptă. Analistii inamici erau de aceeași părere. Soldații români erau „*sub stăpânirea ofițerilor... Deocamdată, disciplina n-a avut de suferit*". Capacitatea de luptă a armatei române a fost refăcută „*datorită autorității ofițerilor, instruirii și armamentului îmbunătățit, precum și rezervelor funcționale*".⁵⁶⁶ În schimb, armatele rusești erau cuprinse cu repeziciune de anarhie. Rezervele care soseau pe front, în special ofițerii tineri, veneau cu idei mai radicale. Influența bolșevică, pacifismul și purtarea necuviincioasă au sporit. Rapoartele generalului

---

565 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6282, VO/OKM, 19 noiembrie, NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 30 noiembrie, 31 decembrie. Despre legiunea transilvăneană, a se vedea Marin Stănescu, *Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, 1917-1919* (Constanța, Ex Ponto, 1999), 129-148.

566 AMR, fondul MCG, Mission Militaire Francaise [MMF] către MCG, lt.-col. Letellier, Rapport no. 10, 14, 21 octombrie, 15 noiembrie; Berthelot către Ministere de la Guerre, 24 octombrie, SHAT, 17N545; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 124, Nachrichten, 27 octombrie, AOK, VO, Fasz. 6280, VO/OKM, 29 noiembrie, Fasz. 6283, Wochenberichte, 18-24 noiembrie.

Șcerbacev și ale ofițerilor de legătură francezi și români, precum și ale serviciilor de informații inamice conțineau aceleași detalii: „*o sete arzătoare de pace*”; ofițeri intimidați, cărora nu li se mai dădea ascultare; șovăiala cu care se lucra la fortificații; împotrivirea față de trimiterea în linia întâi; numărul tot mai mare al dezertărilor de pe front. Gradul de indisciplină varia de la unitate la unitate și de la armată la armată. Armata a IX-a, aflată în nord, unde predominau soldații ucraineni, și Armata a IV-a, care luptase cu succes alături de armata română, erau considerate cele mai de nădejde; Armata a VI-a, care ocupa aripa de sud a frontului, era cea mai puțin sigură. Corpul IV de Armată al acesteia din urmă, care apăra importantul cap de pod de la Nămolosa, devenise unul dintre principalele centre ale influenței bolșevice. Ofițerii francezi care s-au adresat unităților DI 30, componentă a acestuia, au fost întâmpinați cu strigăte de „*rușii fac război pentru Franța*” și „*pace și nimic mai mult*”. În rapoartele lor, ofițerii ruși erau înfățișați ca demoralizați și umiliți. În Regimentul 117, ofițerii unui batalion au fost arestați de propriii oameni și siliți să mărșăluiască la comandă. Soldații Regimentului 119 au năvălit ca o furtună în popota ofițerilor și au eliberat locul, silindu-i pe cei prezenți să fugă pe fereastră. „*Divizia 30 nu este singura divizie [rusă]... aflată într-o stare de anarhie*”, comenta colonelul Antonescu. „*Armata a VI-a rusă nu vrea să lupte, iar soldații acestei armate... s-ar retrage la prima mișcare a inamicului*”.⁵⁶⁷

Drept urmare, rezervele românești au fost îndreptate spre zonele strategice din spatele Armatei a VI-a. Comandanții români ai unităților învecinate au luat legătura cu omologii lor ruși pentru a elabora un plan de operații în eventualitatea declanșării unui atac inamic.

---

567 Torrey, Russian Army, 49-53; Berthelot către Ministere de la Guerre, 22 octombrie, SHAT, 17N545; AMR, fondul Grigorescu, Prezan către Grigorescu, Antonescu către Samsonovici, 9 octombrie.

Pe 13 noiembrie, după ce un regiment al DI 30 și-a părăsit poziția, iar rezervele au refuzat s-o ocupe, i-a luat locul un regiment românesc. A doua zi, s-au făcut planuri pentru a înlocui întreaga divizie. Practic aceeași problemă a apărut în cazul DI 40. MCG român credea că dispune de suficiente rezerve pentru a înlocui parțial sau total Armata a VI-a rusă, dar, dacă trupele rusești continuau să plece, frontul nu mai putea fi apărat. S-au întocmit planuri de urgență pentru o retragere până la Prut dacă ar fi impus-o un atac inamic. Berthelot nădăjduia totuși ca armatele rusești să poată rămâne pe tot parcursul iernii, apelând eventual la ajutorul unor noi divizii create din unități de voluntari cehi și sârbi din Rusia. El s-a întâlnit la Iași, la sfârșitul lui octombrie, cu liderul ceh Thomas Masaryk pentru a discuta problema. După ce l-a încurajat întrucâtva, Masaryk a considerat condițiile militare și de aprovizionare prea nesigure pentru a trimite trupe cehe pe frontul românesc.⁵⁶⁸

Speranțele lui Berthelot și ale românilor de menținere a statu-quo-ului de pe front pe parcursul iernii 1917 - 1918 au fost spulberate de preluarea puterii, la Petrograd, de către Lenin, și de ordinul acestuia din 21 noiembrie ca armatele rusești să încheie armistițiu. Șerbacev, cu susținerea miniștrilor Antantei și a românilor, a respins ordinul lui Lenin. El intenționa să continue războiul sub cvasiautoritatea embrionarei Republici Ucrainene. Majoritatea soldaților, otrăviți cu toxina păcii și încurajați de agitatorii bolșevici, au urmat instrucțiunile lui Lenin de a încheia armistițiul local ad-hoc. Pentru a păstra cât de cât controlul, Șerbacev a fost obligat să-i solicite pe 4 decembrie lui Mackensen și

---

568 AMR, fondul MCG, Armata I, Jurnal de operații, 4 noiembrie, MCG către Armata 115 noiembrie, Grigorescu către MCG, 17,19 noiembrie; Torrey, Russian Army, 53-54; Berthelot către Ministere de la Guerre, 23 octombrie, SHAT, 17N545; PRO/FO 371/2895, „Serbo-Czech Army for the Romanian Front”, 13 noiembrie; Ioan Saizu, „Repere noi în relațiile româno-cehe octombrie 1917; T.G. Masaryk la Mărășești”, în Dobrinescu și Dumitrescu, 1917, 275-292.

arhiducelui Josef o întâlnire la Focșani pentru a discuta despre un armistițiu pe frontul românesc.⁵⁶⁹ Românii se aflau acum în fața unei grele dileme. Continuarea luptei pe cont propriu ducea la dezastru, fie într-un „*triunghi al morții*” în Moldova, fie într-o retragere în Rusia bolșevică. Pe de altă parte, un armistițiu ducea aproape sigur la pace separată. Premierul francez Georges Clemenceau avertizase deja că o astfel de pace va pune în pericol obiectivele de război ale României promise prin tratatul din 1916. Sperând că aliații își vor da acordul după împlinirea faptului, cabinetul român l-a autorizat la 4 decembrie pe Prezan să trimită delegați la Focșani. S-a dat ordin ca, în seara respectivă, unități de pe front să trimită în tabăra inamicului parlamentari care să obțină o încetare a focului începând cu ora 8: 00 a zilei de 5 decembrie. Pentru a sublinia natura strict militară a tratativelor și pentru a nu-l implica pe rege, comanda supremă a armatei a fost transferată lui Prezan. Averescu, pe care mândria îl împiedica să servească sub rivalul său, a cerut să fie eliberat de la comanda Armatei a II-a. Fiind refuzat, el a ajuns să accepte o „*permisie*”, care a servit drept perioadă de tranziție de la cariera sa militară la cea politică.⁵⁷⁰

Puterile Centrale au răspuns cu nerăbdare solicitării

---

569 AMR, fondul MCG, Secția de operații, dosar 34, Șcerbacev către Mackensen și arhiducele Josef, 3 decembrie, Mackensen către Șcerbacev, 4 decembrie; KA (Viena), AOK, VO, VO/OKM, Fasz. 6283, Berichte Russland nr. 355, AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 494, 4 decembrie, Manuskripte Weltkrieg, Rudolf Kiszling, „Unterlagen über die Österreich-Ungarns Mitwirkung bei den Friedensverhandlungen mit Rumänien”, 1, 2.

570 Torrey, Romania and World War I, 291-300; Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 37; Pavelescu et al., Proba focului, 244-249; AMR, fondul Grigorescu, Antonescu (MCG), „Chestiunea armistițiului”, 28 martie 1918, fondul MCG, Secția de operații, dosar 34, Președinția Consiliului de Miniștri, nr. 234, 4 decembrie, Armata a II-a, Prezan către armatele I, a II-a, 4 decembrie; Averescu, NZ, 2:211-212; Otu, Averescu, 194-195; KA (Viena), AOK, Ops. Geheime nr. 510, 5 decembrie.

privind negocierile, care au început pe 7 decembrie. Delegația germană de la Focșani era condusă de generalul Curt von Morgen, comandantul Corpului I de Rezervă. Generalul Oskar Hărănilovici, fost atașat militar habsburgic la București, conducea delegația austro-ungară. Delegații bulgari și turci erau și ei prezenți. Prioritatea germanilor era să se asigure că pot transfera în vest trupe care să participe la ofensiva de primăvară a lui Ludendorff; a austriecilor, preocupați de problema hranei, era deschiderea Dunării pentru importurile de alimente din Rusia de Sud. Delegația rusă era condusă de comandantul Armatei a IX-a, generalul Anatoli Kelcevski, cea română, de subșeful statului major, Alexandru Lupescu. Delegațiile ruso-române, care acționau în consens, erau hotărâte să nu recunoască guvernul lui Lenin și să nu accepte condițiile nefavorabile ale armistițiului pe care Puterile Centrale le impuneau bolșevicilor la Brest-Litovsk.⁵⁷¹ Cele mai disputate puncte de pe agenda de la Focșani au fost trei chestiuni pe care Puterile Centrale încercau să le preia din tratativele cu rușii: libertatea de a transfera trupe pe alte fronturi, libertatea de deplasare pe Dunăre și Marea Neagră și libertatea de mișcare în zona neutră. În legătură cu prima chestiune, Lupescu avea ordin să obțină „*cu orice preț*” interzicerea transferului cu scopul de a-i proteja pe aliații României. Impasul în care s-a intrat în această problemă a dus la suspendarea tratativelor pentru o zi. Apoi, pe 9 decembrie, s-a ajuns la un compromis. Puteau părăsi frontul numai trupele aflate deja sub ordin de tranzit pe 5 decembrie. Hărănilovici raporta AOK faptul că „*românii s-au împotrivit [poziției noastre] cu o asemenea fermitate... încât a trebuit ca ea să fie schimbată în defavoarea*

---

571 Morgen, *Meiner Truppen*, 127-128; *Letzter Krieg*, 6:735-737; Torrey, *Romania and World War I*, 304, 307-308; KA (Viena), AOK, VO, VO/OKM, Fasz. 6275, „*Verhandlungen in Focșani... Tagebuch*”, 4, 6, 7 decembrie, Ops. Geheime nr. 513, 525, 531, 5, 6 decembrie.

noastră". În cele din urmă, OH! a reușit să folosească în avantajul său această formulare, pretinzând că ordinele de transfer fuseseră date pentru întreg Frontul Răsăritean înainte de 5 decembrie. Comandamentul român a acceptat această interpretare, socotind că se putea considera că trupele aflate deja sub ordinele respective nu mai existau pe front. Ambele tabere au trecut la aplicarea cu mărinimie a acestei clauze „*autoexecutorii*".⁵⁷² În chestiunea libertății de deplasare pe Dunăre, românii erau dispuși să deschidă fluviul la Galați, pe care-7 stăpâneau, dar nu și în aval sau în Marea Neagră. Aceasta însemna că principala cale pe care Puterile Centrale puteau ajunge la rezervele de hrană din Ucraina avea să rămână închisă. În lipsa definitivării unui acord la Focșani, chestiunea a fost încredințată unei comisii speciale care urma să se întrunească la Brăila. Acolo, s-a semnat o convenție care stabilea o linie de demarcație între forțele navale adverse, însă românii au refuzat să dea curs dorinței Puterilor Centrale ca navigația pe Dunăre să fie liberă.⁵⁷³ Puterile Centrale considerau libertatea de mișcare în zona neutră de pe front o „*necesitate absolută*". Hranilovici le explica celor din AOK faptul că „*este necesar să promovăm în mod energic, prin toate mijlocele, propaganda în rândul trupelor române*". Românii se împotriveau libertății de mișcare și, în principiu, și-au impus voința. Articolele 70 - 73 stabileau

---

572 Kiszling, „Unterlagen”, 3-5; KA (Viena), AOK, VO, VO/OKM, Fasz. 6275, Hranilovici către AOK, 7, 8, 9 decembrie, Ops. Geheime nr. 536, 543, 8, 9 decembrie; AMR, fondul MCG, Secția de operații, dosar 34, Kelcevski către Șcerbacev, 7 decembrie, Lupescu către Prezan, 9, 10 decembrie, Antonescu către Lupescu, 9 decembrie.

573 AMR, fondul MCG, Lupescu către Prezan, 10 decembrie; KA (Viena), AOK, VO, VO/OKM, Fasz. 6275, Hranilovici către AOK, 9 decembrie, Fasz. 6276, 6277, VO/OKM, 13, 14, 20 decembrie, 4 ianuarie; BA/MA (Freiburg), N 326/35, „Sitzung Protocol... Brăila”, 14 ianuarie. Procesul-verbal românesc, cu observații, se găsește în Pavelescu et al., Proba focului, 275-284.

o zonă neutră în care intrarea era interzisă, iar vânzarea și consumul de alcool nu erau permise. Românii au arătat cât se poate de clar că vor răspunde cu forța la intrarea în zonă, dar că-i vor aresta pe contravenienți în loc să-i împuște. Forma finală a armistițiului a fost semnată pe 9 decembrie, când toți delegații s-au așezat umăr lângă umăr pentru o fotografie de grup. Spiritul de camaraderie militară și preocuparea comună legată de bolșevism creaseră o oarecare comuniune de sentimente. Șeful de stat major al lui Kelcevski, *„mișcat sufletește”*, a strâns la plecare mâna lui Morgen: *„Vă doresc, Excelența Voastră, să nu treceți în țara dumneavoastră și în armata dumneavoastră prin aceleași situații care există la noi acum”*.⁵⁷⁴

---

574 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6275, VO/OKM, 8 decembrie, Ops. Geheime nr. 823, Hranilovici, „Gang der Verhandlungen in Focșani 7 Dezember”, 12 decembrie; Morgen, Meiner Truppen, 129; Kiszling, „Unterlagen”, 6, 7; Torrey, Romania and World War I, 307. La Focșani, a continuat să funcționeze o comisie militară mixtă care a urmărit respectarea armistițiului.

Negociatorii armistițiului de la Focșani, 9 decembrie 1917. Sursa: Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, ed. a II-a (București, Editura Casei Școlilor, 1925).

IMPACTUL ARMISTIȚIULUI

Armistițiul a exacerbat, de ambele părți ale

frontului, dorința arzătoare de pace. Parlamentarii români au raportat manifestări ale acesteia atunci când au vizitat poziții ale inamicului: „*Un colonel [german] a plâns în fața mea spunând că și-a pierdut în luptă doi fii... Un alt colonel s-a plâns în privința pierderilor grele de la Mărășești*”. Un locotenent austriac și oamenii lui de pe frontul Armatei I și-au exprimat speranța că va fi pace și se vor întoarce acasă: „*Îl iubim pe tânărul kaizer Karl, dar lupul de la Berlin, care stăruie ca războiul să continue, își va rupe gâtul*”. Un membru al delegației române de la Focșani a afirmat că a fost aclamat de 150 de soldați germani. Unul i-a cerut să aibă grijă ca armistițiul să fie de lungă durată; „*altfel, vom merge pe Frontul de Vest*”. Cu toate acestea, parlamentarii au raportat că disciplina germană era respectată cu strâșnicie și că ofițerii își țineau oamenii în frâu.⁵⁷⁵

Comandamentul român era preocupat de impactul armistițiului asupra propriilor soldați, având în vedere că echipele de propagandă ale inamicului continuau să fraternizeze, să aducă ziare și pachete de scrisori din zonele ocupate, precum și „*manifeste... care-i invitau pe soldații noștri să trădeze și poporul nostru să se revolte*”.⁵⁷⁶ Pentru a combate ascensiunea pacifismului, ofițerilor li s-a reamintit despre „*necesitatea de a opri cu orice preț conversațiile sau fraternizarea*” pe front; ziarele „*aruncate de dincolo trebuie arse*”. În fiecare unitate trebuiau formate echipe de contrapropagandă. Adunările, chiar și ale unui număr mic de soldați, erau interzise, „*la fel și discuțiile despre situația în care ne aflăm*”. Contravenienții „*vor fi trimiși imediat înaintea curții marțiale*”. Pentru supraveghere era nevoie de

---

575 AMR, fondul MCG, Secția de operații, dosar 34, Armata I către MCG, 11 decembrie, Armata I, Jurnal de operații, 5-6 decembrie, Buletin de informații, 6 decembrie.

576 AMR, fondul MCG, Armata I, Buletin de informații, 19 decembrie, Dare de seamă, 5-11, 11-18 ianuarie; AA, PA, Weltkrieg, WK nr. 2f, nr. 2, Horstmann (OKM) către AA, 25 decembrie.

*„observatori ofițeri în fiecare subsector, iar noaptea, de un ofițer care să asculte în fiecare companie din tranșee”. Inițiativele pozitive includeau slujbele religioase cu semnificație patriotică și distribuirea de exemplare cu textul armistițiului, ofițerii explicându-le oamenilor că *„un armistițiu nu este același lucru cu încheierea păcii, ostilitățile riscând să se reia în orice clipă”*. Alte argumente erau îndemnul la *„patriotism și sacrificiu”, „păstrarea credinței”* și *„victoria finală va fi până la urmă a noastră și a aliaților noștri”*.⁵⁷⁷ Se pare că aceste eforturi au avut succes, cel puțin la început. *„Datorită aplicării stricte a armistițiului de la Focșani și disciplinei invariabil stricte a trupelor române”,* se plângea un analist austriac pe 29 decembrie, *„propaganda n-a putut realiza niciun progres”*. Românii chiar *„au profitat de orice ocazie pentru a întrerupe traficul nostru cu rușii”*. Se pare că dezertările erau puține, dar fraternizarea a continuat pe toată perioada armistițiului. Fiul lui Brătianu, Gheorghe, descrie în mod amănunțit cum, la sfârșitul lui decembrie, el și un prieten ofițer au vizitat liniile inamice de lângă Cireșoaia. Au făcut schimb de informații, scrisori, țigări și ziare cu un ofițer austriac, un român din Transilvania. Pe măsură ce armistițiul s-a prelungit, moralul trupelor române a fost tot mai afectat de dorința din ce în ce mai mare de a se încheia pace. *„Ofițerii și oamenii își exprimă în mod constant dorința de pace”,* raportau, în ianuarie, serviciile de informații ale inamicului. *„Corpul ofițeresc este abătut și, cu toate că este, într-adevăr, pe de-a-ntregul disciplinat și posedă acel sentiment patriotic esențial... consideră că războiul lor este pierdut din cauza plecării rușilor”*. Un alt analist a avertizat că*

---

577 AMR, fondul MCG, Armata I, Moșoiu către DI 12, 7, 12 decembrie, Armata a II-a, Mărgineanu către DI 3, 7 decembrie, CA IV, Ordin circular, 8, 9, 11 decembrie, fondul Grigorescu, Prezan către armatele I, a II-a, 14 decembrie; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 25, 31 decembrie.

puterea de luptă a armatei române „*n-a avut de suferit și trebuie luată în considerare*”.⁵⁷⁸

În armatele rusești însă, armistițiul a servit drept catalizator al aplicării devizei revoluționare „*pace, demobilizare, întoarcerea în patrie*”. În multe unități, domnea anarhia. Parlamentarii austrieci care au vizitat cartierul general al DI 48 și al CA XXIV pe 5 - 6 decembrie au fost întâmpinați de „*circa 600 - 800 de soldați cu muzică, au fost ridicați din automobil și duși pe umeri de soldați într-o sală în care, în prezența unui mare număr de soldați, Comitetul Militar Revoluționar al DI 48 ne-a întâmpinat cu un discurs lung și înflăcărat ca pe niște «mesageri ai păcii»*”. Oaspeții au aflat că, cu două zile înainte, comandanții ambelor unități au fost arestați și înlocuiți cu tineri ofițeri revoluționari. Câteva zile după aceea, comandantul Armatei a IV-a, generalul Ragoza, a fost înlocuit printr-o lovitură asemănătoare. La Galați, Comitetul Revoluționar Militar al Armatei a VI-a a preluat controlul de la comandantul acesteia, generalul Țiurikov. Încercarea de îndepărtare a generalului Kelcevski de la cartierul general al Armatei a IX-a a eșuat în clipa în care soldații ucraineni, foarte bine reprezentați în comandamentul acesteia, s-au raliat în jurul lui.⁵⁷⁹

Următoarea țintă a fost chiar Șcerbacev. Pe 15 decembrie, Senen Roșal, numit de Lenin comisar pentru frontul românesc, a condus o acțiune bolșevică de preluare a controlului întreprinsă de Comitetul Militar Revoluționar de pe Front cu ajutorul garnizoanei rusești

---

578 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 29, 31 decembrie, 15 ianuarie; Brătianu, File rupte, 146-148; AA, PA, Weltkrieg, WK nr. 2f, nr. 2, Horstmann (OKM) către AA, 19, 21, 25 decembrie, Lersner (OHL) către Herding, 21 decembrie.

579 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Beilage, Ops. nr. 7228, Maior Kirsch către Armeekmdo 1, 8 decembrie, Rumänische Armee, 31 ianuarie, 15 februarie; AMAER, fond 71/1914/E2, voi. 31, Diamandy către Brătianu, 22 decembrie; Torrey, Russian Army, 61.

de la Socola, o suburbie a Iașului. Când revoluționarii au conspirat în vederea arestării lui Șcerbacev și preluării comenzii armatelor rusești, generalul le-a cerut românilor să ia măsuri. Berthelot a propus să se meargă și mai departe, să fie arestați în masă toți agitatorii. Brătianu șovăia, temându-se că aceasta va determina trupele rusești să se îndrepte în marș spre Iași și spre alte orașe, iar pe Lenin îl va îndemna să se răzbune, chiar să pornească un război. După ce cabinetul a dezbătut problema o noapte întreagă, pe 22 decembrie, Prezan a fost autorizat să folosească forța împotriva centrelor bolșevice de la Socola și din alte părți ale Moldovei. În urma unui atac al trupelor românești, ajutate de câțiva ucraineni, au fost dezarmați la Socola 3.000 de soldați ruși „fără nici cea mai mică vărsare de sânge”. Și la alte comandamente pe care puseseră stăpânire bolșevicii, uzurpatorii, dezorganizați și slab conduși, au fost repede eliminați. Ragoza împreună cu alți generali ruși au fost repuși în funcțiile de comandă.⁵⁸⁰

PLECAREA ARMATEI RUSE

Deși fusese dejucată o tentativă de preluare de către bolșevici a controlului asupra comandamentelor rusești, nu este mai puțin adevărat că nu se mai putea conta pe diviziile ruse în vederea apărării frontului. Soldații părăseau în număr mare pozițiile. În linia frontului apăreau goluri mari. Prefigurând ceea ce avea să se întâmple, DI 5 română raporta la mijlocul lui decembrie că, în cazul diviziei ruse învecinate, pozițiile defensive nu mai erau ocupate decât de un soldat per kilometru. Majoritatea „hoinăreau prin sate”, reprezentând un pericol pentru siguranța internă. „Indivizi izolați și bande organizate”, se spunea într-o circulară a MCG, „săvârșesc pe față tâlhării, jafuri și chiar crime, îngrozind populația cu arme, grenade și tot soiul de brutalități”. Trupele rusești anarhice deveniseră acum o

---

580 Torrey, Russian Army, 61-66.

amenințare mai mare decât dușmanul. Drept urmare, conducătorii români au hotărât să le dea voie să plece, dar numai cu respectarea unor condiții stricte menite să asigure o evacuare ordonată: autorizarea de către comandamentul rus, dezarmarea și deplasarea cu trenul sau pe jos pe trasee stabilite, cu provizii adecvate. „*Altfel, se vor deda la jafuri pentru a trăi... Nu va fi tolerat niciun jaf, iar contravenienții, oricât de mulți, vor fi pedepsiți potrivit legislației române*”, se spunea în directiva colonelului Antonescu. Cu supravegherea evacuării au fost însărcinate câteva unități militare românești.⁵⁸¹

Deși multe unități rusești au hotărât să se supună condițiilor, au fost câteva care au hotărât să le sfideze, deplasându-se spre est pe cont propriu și înarmate. Situația s-a agravat pe 2 ianuarie, când Ensign Krîlenko, noul șef al STAVKA numit de Lenin, a ordonat unităților rusești să se retragă de pe front, cu forța dacă era nevoie. Temându-se nu doar de o devastare sistematică a Moldovei, ci și de distrugerea depozitelor și liniilor de aprovizionare din Basarabia, MCG era hotărât să asigure respectarea condițiilor. Șapte divizii românești, fie din rezervă, fie retrase de pe front, au fost poziționate în totalitate sau în parte în spatele frontului, spre est, aproape de Prut. Unele unități rusești au fost întoarse din drum fără incidente majore. Au avut loc însă și câteva bătălii intense, de mare amploare. La Galați, DI 9 și DI 10 din Corpul IV siberian au atacat DI 4 română pe 20 și 21 ianuarie 1918. După ce au obținut unele succese și au luat un număr de prizonieri români, rușii au fost dezorganizați de românii tenace, care au folosit

---

581 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, „Evenimente 1-10 [14-23] decembrie”, Raport, 26, 28 decembrie, 1 ianuarie, Mărdărescu către Armata a II-a, 19 decembrie, fondul Grigorescu, Armata I către MCG, 12 decembrie, Prezan, Ordin circular, 15 decembrie; KA (Viena), AOK, NA, Fasz. 6284, Nachrichten, 23-28 decembrie. Pedepsa cu moartea a fost introdusă sub legislația militară românească.

baionetele, artileria și tirul monitoarelor de pe Dunăre. Aceste acțiuni au convins DI 9 să accepte să fie dezarmată și să se refugieze, pe 22 ianuarie, în liniile germane aflate la vest. După două zile, și DI 10 a consimțit să fie dezarmată și escortată dincolo de Prut, în Basarabia.⁵⁸² O confruntare asemănătoare, petrecută în nordul Moldovei, este prezentată pe scurt într-un raport al serviciilor de informații austriece din 2 februarie: „Încercând să treacă în marș prin Basarabia, Corpul II de Armată [rus]... a fost ghidat și, în cea mai mare parte, dezarmat. O parte, vreo 1.000 de oameni, a trecut la noi... Nici trecerea cu arme a corpurilor de armată XVIII și XL n-a reușit. Bătăliile date cu românii lângă Sereth* și Mihăileni s-au încheiat cu dezarmarea trupelor. Numai o parte a Diviziei 43 Infanterie a reușit să treacă pe teritoriul Rusiei. Aproximativ 800 de oameni... precum și 50 de camioane și 20 de motociclete... au trecut la noi. Cea mai mare parte a ambelor corpuri, dezorganizate, este posibil să încerce să ajungă la graniță neînarmate. Corpurile de armată II, XVIII și XL pot fi considerate dizolvate... Divizia 9 română preia controlul în acest sector... Din cauză că românii se împotrivesc trecerii lui spre Rusia, Corpul VIII de Armată s-a întors în vechea poziție.”⁵⁸³

Deși abia dacă se poate vorbi despre o demobilizare organizată, așa cum intenționau la început Șcerbacev și românii, armata rusă a evacuat repede Moldova, fie în mod pașnic, fie cu violență. Între 14 decembrie și 17

---

582 M.S. Fremkin, *Russkaia armia i revoluția, 1917-1918* (München, Logos, 1978), 721; AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Raport sumar, 21-31 decembrie, Armata I, Jurnal de operații, 20, 21, 22 ianuarie; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 12, 26 ianuarie; Torrey, *Russian Army*, 68-72. Mackensen era uluit de complicatele neînțelegeri dintre ruși și români. Foerster, Mackensen, 344.

* Siret, în germană în original, (n.tr.)

583 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 2 februarie.

ianuarie, Corpul XXX de Armată, de exemplu, s-a redus de la 24.000 la 2000 de oameni. De la începutul lui noiembrie până la sfârșitul lui ianuarie, totalul soldaților ruși de pe frontul românesc a scăzut de la peste 1 200.000 la circa 50.000. La începutul lui februarie, MCG raporta că *„întregul front, apărat înainte de Armatele [ruse] VIII, IX, IV și VI, este acum, cu rare excepții, aproape complet descoperit. Unitățile rusești sunt total dezorganizate și, cu efective reduse, s-au retras din proprie inițiativă în spatele frontului, unde continuă demobilizarea”*.⁵⁸⁴ După 1 ianuarie, trupele rusești n-au mai fost incluse în efectivele de pe frontul românesc, iar la începutul lui februarie, MCG anunța că *„armata rusă nu mai există”*. În cursul lunilor februarie și martie, numeroși soldați ruși care hoinăreau liberi au fost adunați, grupați în detașamente și transportați în Rusia. Curând, au rămas numai comisiile care se ocupau cu lichidarea depozitelor de provizii rusești. Au mai existat totuși dovezi ale prezenței cândva puternicei armate ruse în România. Colonelul Antonescu spunea că *„Moldova este plină de cai, tunuri, arme și căruțe abandonate”*.⁵⁸⁵

16

Basarabia și pacea de la Buftea
(ianuarie-martie 1918)

BASARABIA

Hotărârea lui Lenin cu privire la încheierea păcii și la destrămarea rapidă a armatei rusești a lăsat armata română în postura de unică forță militară disciplinată a Aliatilor de pe Frontul de Răsărit, în ciuda armistițiului de la Focșani, conducătorii aliați, în special cei francezi, sperau în continuare să o folosească drept mele *de*

---

584 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Jurnal de operații, 17 ianuarie, 2 februarie, „Instrucții operative”, 3 februarie; M.S. Fremkin, *Revoluțioe dvjenie n rumînskom fronte 1917 mart 1918* (Moscova, Nauka, 1965), 244.

585 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Jurnal de operații, 2, 13 februarie, 21 martie; Letzter Krieg, 7:107; Ion Antonescu, *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor* (București, f.e., 1919).

*resistance*ⁱⁱⁱ, un nucleu în jurul căruia să construiască o coaliție antibolșevică menită să continue războiul în Rusia de Sud. Ucraina, cazacii de pe Don și diversele grupări de „*voluntari*” conduse de foști generali țariști erau luate în considerare ca posibili participanți. Berthelot, ales să coordoneze acest demers, și-a exprimat față de Clemenceau scepticismul său, dar a acceptat să „*încerce imposibilul*”. Stabilitatea situației din Basarabia era o condiție sine qua non a succesului acestui plan, ca și a supraviețuirii României înseși. Aflată în zona din spate a frontului, ea oferea acces la hrană, depozite de armament și restul lumii. Mai mult, era locul menit pentru refugiu în cazul în care o nouă ofensivă a Puterilor Centrale ar fi necesitat abandonarea Moldovei. Așa cum anticipase Brătianu, fuga spre est a trupelor rusești a transferat problema tulburărilor revoluționare din Moldova în Basarabia, care nu era pregătită să-i facă față.⁵⁸⁶

REPUBLICA MOLDOVENEASCĂ

În cursul anului 1917, Basarabia trecuse printr-o revoluție politică și socioeconomică în încercarea de a realiza obiectivele Revoluției din Martie: autonomia provinciei, democrație, reforma funciară. Procesul politic era dominat de intelectuali proveniți din populația majoritară, români ca origine etnică, limbă și cultură. Mulți basarabeni își formaseră o conștiință a identității proprii și erau sceptici în privința refacerii legăturii istorice a provinciei cu România. Minoritățile (ucraineni, ruși, găgăuzi-bulgari, greci, evrei) se împotriveau cu tărie unirii. Pentru țărani, prioritară era reforma funciară, în cursul anului 1917, adunările țărănești locale au cerut fărâmițarea marilor latifundii și împărțirea pământului către masele de agricultori. Mulți țărani încetaseră deja să-și mai îndeplinească obligațiile de

---

586 Torrey, Berthelot, 207-208; Grandhomme, „Berthelot”, 756-757; BCS, fondul St. Georges, arhiva Coandă, Brătianu către Coandă, 2 ianuarie.

arendași și de muncă datorată moșierului. Unii intraseră în posesia pământurilor sau fuseseră implicați în acte de violență. Nu fuseseră exceptate nici măcar pământurile mănăstirilor și bisericilor.⁵⁸⁷

În noiembrie 1917, ofițerii din armată și conducătorii politici moldoveni au avut inițiativa de a crea un parlament basarabean provizoriu, numit Sfatul Țării. Locurile au fost atribuite în baza naționalității, ca și a apartenenței la diverse grupuri de interese speciale. Moldovenii neaoși formau majoritatea. Sfatul Țării s-a întrunit pentru prima oară pe 4 decembrie la Chișinău, iar pe 15 decembrie a proclamat Basarabia drept Republică Autonomă Moldovenească în cadrul unei Rusii federale. Cea mai presantă dintre multele lui probleme era păstrarea ordinii publice în condițiile frământărilor țărănești, nemulțumirii minorităților și, acum, influenței insubordonaților soldați revoluționari ruși. Un regiment moldovenesc format de curând s-a dovedit a nu fi în stare să ofere securitate. Îi lipseau disciplina și comandanții capabili, ajungând în cele din urmă sub influența bolșevicilor.⁵⁸⁸ În condițiile în care dezordinea creștea, punându-i existența în pericol, Sfatul Țării a apelat la ajutorul reprezentanților aliați de la Iași. Berthelot a promis bani, armament și instructori francezi care să creeze o armată moldovenească. Pentru așa ceva, însă, era nevoie de timp, iar situația era presantă. Din cauza

---

587 Pentru o examinare a evenimentelor din Basarabia din 1917-1918, a se vedea Harald Heppner, „Zwischenspiel in Bessarabien: Die Moldauische Republik, 1917-1918”, *Südost-Forschungen* 56 (1997), 279-289.

588 Wim P. Van Meurs, *The Bessarabian Question in Communist Historiography* (Boulder, Colo., Eastern European Monographs, 1994), 55-61, 354, 360; Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări 1918* (Chișinău, Tipografia Centrală, 1998), 124-125; Izeaslav Levit, *An de răspântie. De la proclamarea Republicii Moldovenești până la desființarea autonomiei Basarabiei (noiembrie 1917-noiembrie 1918)* (Chișinău, Universul, 2003), 52-54.

suspiciunii larg răspândite cu privire la intențiile de anexare ale României, ar fi fost lipsit de înțelepciune ca Sfatul Țării să solicite în mod direct ajutorul armatei române. De aceea, s-au cerut inițial de la Kiev unități cehe, sârbești sau transilvănene. Primele două nu erau disponibile. Deși un contingent de transilvăneni s-a pregătit să facă deplasarea la Chișinău, la Iași era limpede că această forță ad-hoc era incapabilă să se achite de sarcină. După multe ezitări, Sfatul Țării i-a cerut lui Șcerbacev, în calitate de acestuia de comandant al frontului, să trimită *„o divizie din trupele aflate la dispoziție”*. *„Depinde de noi, de dumneavoastră și de mine”*, îi scria Berthelot lui Prezan pe 5 ianuarie, *„să-l facem pe generalul Șcerbacev să decidă ca această divizie să fie românească”*. Șcerbacev a acceptat și s-a întâlnit cu Berthelot și Prezan pe 12 ianuarie pentru a pregăti operațiunea.⁵⁸⁹

Cabinetul român însă a ezitat înainte de a-și da aprobarea, cântărind riscurile implicate: slăbirea și mai puternică a frontului de pe Siret, tentația Puterilor Centrale de a lansa un atac și instigarea la război a lui Lenin. Cabinetul prefera să trimită detașamente mai mici și mai discrete. Dar, după cum a explicat misiunii franceze colonelul Antonescu, MCG insista să aibă loc o operațiune majoră, cu o divizie experimentată, cu scopul de a nu le da bolșevicilor posibilitatea de a crea complicații. Pe 16 ianuarie, Brătianu și cabinetul său au aprobat operațiunea. Deși motivul imediat al românilor era necesitatea unei intervenții militare, nu fusese uitată nici speranța istorică a unirii Basarabiei cu Patria Mamă. Ea fusese redeșteptată de ultimele semne care arătau că imperiul rus era pe cale să se destrame. În același timp, Puterile Centrale îi încurajau pe români să pună mâna pe provincie în contrapartidă la cedarea Dobrogei. Brătianu, privind mult mai departe, și-a dat seama de importanța

---

589 BCS, fondul St. Georges, Erhan (Chișinău) către Iancovescu (Iași), 4 ianuarie; Torrey, Romania and World War I, 313-316.

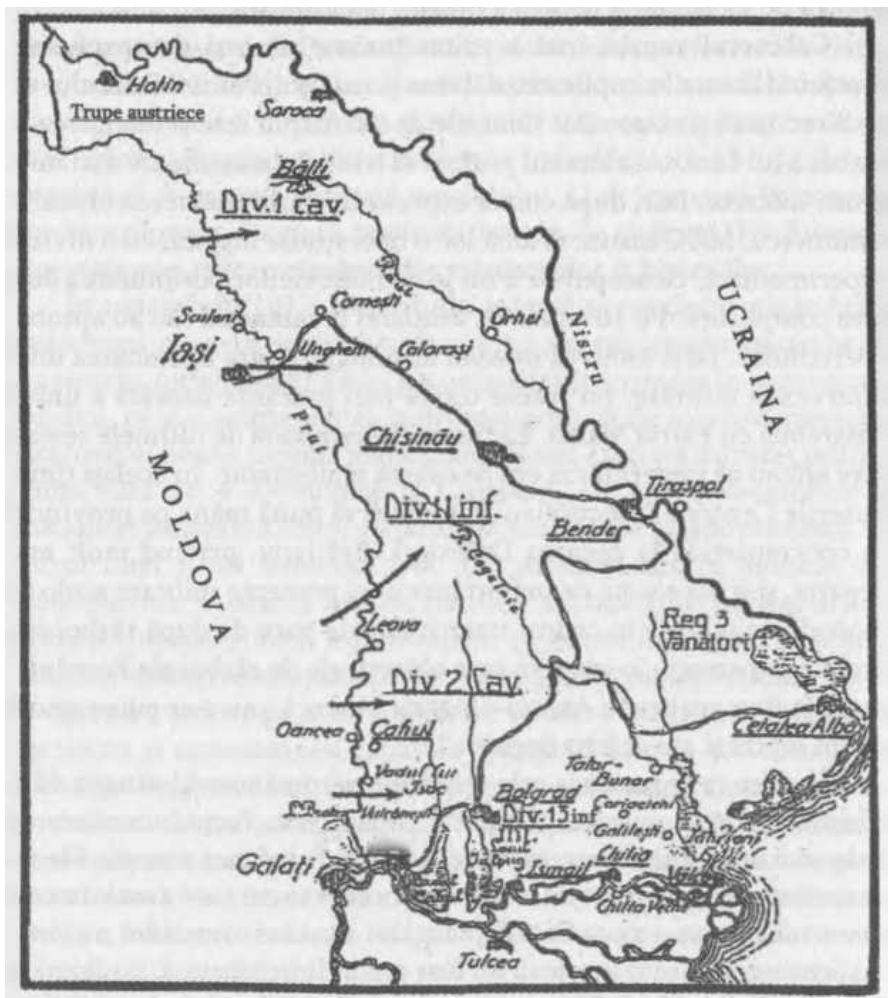

unei prezențe militare acolo ca monedă de schimb în cadrul tratativelor de pace de după război sau drept compensație în cazul în care obiectivele de război ale României nu se puteau realiza în Austro-Ungaria. Atunci, *„nu s-ar putea spune că am luptat și am suferit degeaba”*.⁵⁹⁰

În timp ce se punea la cale operațiunea românească, situația de la Chișinău a atins punctul critic. Pe 18 ianuarie, forțe încurajate de bolșevici au preluat puterea cu ajutorul garnizoanei rusești.

---

590 SHAT, 17N543, „Reponse du Colonel Antonescu au sujet de l’envoi des troupes roumaines en Bessarabie”, circa 14-15 ianuarie; V.F. Dobrinescu, D. Tompea, „Ion Antonescu și Basarabia”, în 1917, 299-304; Țurcanu, Unirea Basarabiei, 132; Torrey, Romania and World WarI, 317-318, 323, 329-330; HHStA, PA I; Karton 1044, Abwehr Berichte (București), 7 decembrie; Marghiloman, Note politice, 3:239, 269, 282; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 4:99-100.

Ocupația militară românească din Basarabia. Adaptare în ediția University Press of Kansas după Constantin Kirițescu, Istoria războiului pentru întregirea României, ed. a II-a (București, Editura Casa Școlilor, 1925).

Ele au dezarmat un contingent de voluntari transilvăneni care a sosit în cele din urmă pentru a ajuta Sfatul Țării. Doi membri ai statului major al lui Șerbacev care îi însoțeau au fost omorâți în bătaie. Unii lideri ai Sfatului Țării au fugit la Iași ori s-au ascuns.

„Ceea ce trebuia să fie o acțiune de păstrare a ordinii”, comenta Berthelot, „devine acum o operațiune militară care presupune în mod necesar vărsare de sânge”.⁵⁹¹

Pe 21 ianuarie, MCG a ordonat DI 11 române să înainteze în Basarabia. Misiunea ei era *„să asigure deplasarea trenurilor cu provizii pe linia Bender-Socola”* și *„să asigure ordinea la Chișinău și Bender”*. Pentru orice eventualitate, alte trei divizii au fost poziționate de-a lungul Prutului, DI 13, DC 2 și DC 1. Toate cele patru divizii au fost grupate curând în Corpul vii de Armată, comandat de generalul Ion Istrate. Generalul Prezan a dat o proclamație, asigurându-i pe basarabeni că intervenția unității românești, desfășurată la cererea generalului Șcerbacev, viza doar restabilirea ordinii și protecția transportului proviziilor. Armata română urma să fie retrasă în clipa în care alte forțe aveau să-i ia locul; ea nu reprezenta o amenințare pentru statul moldovenesc. Angajamentul lui Prezan a apărut în presă și a fost răspândit cu ajutorul avionului. Berthelot și ministrul francez Saint-Aulaire au dat publicității asigurări asemănătoare.⁵⁹²

OCUPAREA BASARABIEI

În seara zilei de 23 ianuarie, DI 11 a trecut Prutul. O brigadă a mers cu trenul direct la Chișinău, cealaltă, pe jos, apropiindu-se de oraș dinspre sud-vest. Niciuna n-a întâmpinat o rezistență semnificativă. Primul contingent

---

591 Dumitru Seserman, Acțiunile armatei române în spațiul dintre Carpații Orientali și Nistru, 1917-1920 (București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2004), 100; Kirilescu, Istoria războiului, 3:84-85; Levit, An de răspântie, 170-173; Berthelot către Ministere de la Guerre, 22 ianuarie.

592 SHAT, 17N543, Prezan către DI 11, 21, 22 ianuarie, Prezan, „Instructions concernant les troupes envoyees en Bessarabie”, 19 ianuarie; AMR, fondul Grigorescu, Grigorescu către Armata I, 21 ianuarie, Armata I către DI 11, 23 ianuarie; Stănescu, Armata română, 72, 74-75, 109-110; AD, Europe 1918 1929, Roumanie, vol. 48, „Proclamation... citoyens de la Republique Moldave”, 25 ianuarie.

a intrat în oraș fără zărvă pe 26 ianuarie, însoțit de doi lideri ai Sfatului Țării. Forțele revoluționare au fugit în est, spre Bender. Comitetul bolșevic de la Chișinău, refugiat acolo, a trimis o radiogramă tuturor trupelor rusești aflate încă pe frontul românesc, chemându-le în ajutor și îndemnându-le să „**ți-a]** drumul Basarabiei cu armele lor”. Pe 27 ianuarie, infatuatul comandant al DI 11, generalul Ernest Broșteanu, și-a pregătit intrarea triumfală în Chișinău, acompaniată de o fanfară și salve de artilerie. Într-o cuvântare ținută la o sesiune specială a Sfatului Țării, el a promis să nu se amestece în activitatea acestuia de organizare a noii republici, ci să apere de anarhie viața și avutul cetățenilor ei.⁵⁹³

Lenin a reacționat cu mânie la intervenția românească în Basarabia, rupând relațiile diplomatice, confiscând tezaurul românesc păstrat la Moscova și băgându-l la închisoare, iar apoi expulzându-l pe reprezentantul statului român. La Odessa, Rumcerod, un comitet militar-revoluționar bolșevic influențat de socialistul român Christian Racovski, care fusese cooptat în conducerea sovietelor, a inițiat o domnie a terorii împotriva numeroșilor cetățeni români care se refugiaseră acolo. Pe tot parcursul lunii februarie, guvernul român, cu mijlocirea reprezentanților Antantei de la Odessa, și mai ales a colonelului canadian Joe Boyle, a negociat cu Racovski și Rumcerod salvarea ostaticilor și evitarea unei confruntări militare cu bolșevicii. O astfel de înfruntare părea a fi necesară deoarece Puterile Centrale amenințau acum să denunțe armistițiul.⁵⁹⁴

---

593 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 26 ianuarie; Seserman, Acțiunile armatei române, 102; Kirițescu, Istoria războiului, 3:89-90; Stănescu, Armata română, 68, 73, 75-76; Levit, An de răspântie, 192-193.

594 Otu, Averescu, 212-225; Levit, An de răspântie, 224-226; Kirițescu, Istoria războiului, 3:52-56; Stănescu, Armata română, 152 ș.u.; William Rodney, Joe Boyle, King of the Klondike (Toronto, McGraw Hill-Ryerson, 1974), cap. 23, „The Odessa Affair”.

După ce a întărit Chișinăul, Broșteanu a trimis detașamente în orașele din împrejur, inclusiv la Orhei, aflat la 45 de kilometri spre nord. O unitate mai mare, de forță unui batalion, cu artilerie și cavalerie, a înaintat 60 de kilometri spre sud-est, de-a lungul căii ferate spre Bender. După ce a fost întâmpinat cu focuri ostile de armă de pe dealurile și satele din drum, comandantul detașamentului a amânat atacul asupra orașului până la sosirea unor întăriri substanțiale. Pe 2 februarie, Bender a fost ocupat cu ușurință, apărătorii retrăgându-se la est, dincolo de Nistru, la Tiraspol. În mod inexplicabil, românii nu au asigurat podul și nici nu au dezarmat populația locală ruso-ucraineană. Prin urmare, adversarii lor au contraatacat și au recucerit orașul, ajutați de soldați ruși, o unitate ucraineană și 200 de membri ai unui batalion revoluționar românesc recrutați dintre dezertorii și lucrătorii din Odessa. Stâncu, MCG a ordonat DC 1 să trimită DI 11 ajutoare „*cât mai multe și cât mai repede cu putință*”. Pe 7 februarie, o forță românească formată din șase batalioane de infanterie cu artilerie și o brigadă a DC 1 a lansat un nou atac. Pe la prânz, apărătorii și mulți localnici s-au retras iarăși peste Nistru, la Tiraspol. De data aceasta, românii au întărit bine orașul, inclusiv cetatea medievală de aici. În bătălia de la Bender, au fost uciși trei ofițeri și 38 de soldați români. Potrivit istoricului român Kirițescu, „*au urmat represalii sângeroase împotriva bandelor din oraș*”.⁵⁹⁵

În vreme ce DI 11 restabilea pacea în Basarabia Centrală, celelalte trei divizii ale Corpului VI primiseră misiuni în alte regiuni. Pe 24 - 25 ianuarie, două detașamente ale DI 13 au trecut Prutul. Unul a urmat cursul râului spre sud până la Reni, capătul sudic al căii

---

595 Seserman, Acțiunile armatei române, 103-106; Levit, An de răspântie, 205; Kirițescu, Istoria războiului, 3:91-93. În Rusia de Sud, existau circa 20.000 de dezertori din armata și marina română. Vreo 600, împreună cu câțiva muncitori, au format două batalioane de Gărzi Roșii la Odessa. AMR, fondul MCG, Secția de operații, dosar 34, Vivescu (Odessa) către MCG, 10 februarie.

ferate basarabene. Celălalt s-a îndreptat spre Bolgrad, în sud-est, unde s-a aflat cândva cartierul general al Armatei a VI-a ruse. Ambele orașe au fost ocupate cu ușurință, iar ordinea a fost restabilită. Comandanții militari au caracterizat populațiile românești ca fiind „binevoitoare”, dar pe majoritatea locuitorilor bulgari ai Bolgradului ca fiind „foarte iritați pentru că fusese deja proclamată o republică bulgărească”. Se pare că, acolo, au fost executați „zece bandiți”.⁵⁹⁶ De la Reni și Bolgrad, DI 13 s-a deplasat sistematic în sud, spre Dunăre, și apoi de-a lungul țărmului Mării Negre. Populația din această regiune era în majoritatea ei neromânească, iar principalele orașe se aflau sub controlul „Sovietelor de Soldați, Muncitori și Țărani”. Acestea erau susținute de elemente revoluționare din flotila rusă de la Dunăre și de dezertori din armata și marina română, organizați în Gărzile Roșii. Primul obiectiv, Ismail, a fost ocupat ușor pe 3 februarie. Surse sovietice au raportat că „14 marinari au fost executați”. După ce au lăsat un batalion de protecție la Ismail, detașamente ale DI 13 au continuat spre Chilia. Aici, dezertorii români puseseră mâna pe câteva nave, iar revoluționarii ruși incendiaseră o mare parte a orașului. Chilia a fost ocupată pe 8 februarie cu ajutorul soldaților de pe monitoare românești aflate pe Dunăre. A urmat Vâlcov, unde era adăpostită cea mai mare parte a flotilei rusești de pe Dunăre. Era de așteptat ca acest oraș să opună o puternică rezistență deoarece aici fusese trimis de la Odessa un nou contingent de Gărzi Roșii românești. Pe 18 februarie, după schimburi de focuri de artilerie și de pe monitoare care au durat câteva zile, apărătorii s-au îmbarcat pe navele rusești și au plecat. Ultimul obiectiv al DI 13 a fost Cetatea Albă (Akerman), situată la vărsarea Nistrului în Marea Neagră. Pe drumul de 150 de kilometri făcut de la granița românească, divizia

---

596 AMR, fondul MCG, Armata I, Jurnal de operații, 23 ianuarie, DI 13, Dare de seamă, 26, 27, 28 ianuarie; Levit, An de răspântie, 10.

pierduse câteva detașamente de protecție lăsate pe parcurs. Drept urmare, MCG a ordonat ca ea să fie ajutată de elemente ale DI 11 și DC 2. După un marș de 60 de kilometri în patru zile, forțele române au intrat fără luptă în oraș pe 8 martie.⁵⁹⁷

Deși centrele organizate de rezistență din sudul Basarabiei fuseseră neutralizate, împotrivirea față de ocupația românească a continuat în regiunile periferice. Ea era susținută de nemulțumirea țăranilor și încurajată de Rumcerod de la Odessa. DC 2 a primit sarcina de a restabili pacea în zonele rurale. Primul ei ordin de zi a fost să-și încheie mandatul încredințat în momentul în care armata română a trecut prima dată Prutul: *„Nicio unitate rusească înarmată nu trebuie lăsată în urmă... Toți soldații ruși fugari vor fi expediați... peste Nistru”*. În plus, DC 2 a fost însărcinată cu dezarmarea populației civile, iar dacă era ostilă, să fie *„silită să se supună”*. În lipsa polițiștilor și jandarmilor locali, diviziile românești au trebuit să-și asume responsabilități administrative și de siguranță publică.⁵⁹⁸

Pe 30 ianuarie, MCG a ordonat DC 1, comandată de generalul Mihai Schina, să ocupe Basarabia de Nord, concentrându-și activitatea în vecinătatea orașului Bălți. După un marș de aproape 200 de kilometri, primele unități au ajuns în oraș pe 3 februarie. Opoziția organizată față de intervenția românească se făcuse deja simțită în această regiune printre locuitorii predominant ruși și ucraineni. Pe 22 ianuarie, Sovietul de la Bălți

---

597 KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, NA către AOK, 4, 5, 9 februarie; Seserman, Acțiunile armatei române, 107; Levit, An de răspântie, 113, 225; AMR, fondul MCG, Secția de operații, dosar 356, Buletin de informații, 12 februarie; Kirițescu, Istoria războiului, 2:107; Virgil A. Dragalina, „Carnet de campanie”, 2:214-222 (manuscris în posesia lui Oprea Popa); AN (București), fondul Casa Regală, 7/1918, „Raport asupra situațiunii trupelor române din Basarabia...”, 25 februarie; Stănescu, Armata română, 122-123.

598 AMR, fondul Grigorescu, MCG op. 23, 30 ianuarie; Seserman, Acțiunile armatei române, 111-112.

denunțase Sfatul Țării. Pe 27 ianuarie, o adunare regională a țăranilor a făcut același lucru, adresând guvernului român protestul ei față de *„intervenția flagrantă a unei țări străine în treburile noastre interne”*. Adunarea a propus trimiterea în alte regiuni a unor agenți care să promoveze ideea organizării unor unități militare. *„În regiunea Bălți”*, conchidea un raport al serviciilor de securitate românești, *„domină printre țărani un spirit de revoltă și agitație împotriva intrării trupelor române în Basarabia”*. Din cauza stării de spirit de la Bălți, Schina a hotărât să aștepte sosirea tuturor forțelor sale înainte de a ataca orașul. Pe 5 februarie, apărătorii *„bolșevici”*, țăranii și soldații ruși, conduși de un ofițer moldovean, au fost înfrânți cu ușurință și dezarmați. După aceea, Schina a trimis detașamente în regiunile învecinate, dezarmând populația civilă, dotată cu arme furate din depozite sau primite de la soldații ruși care plecau. La Ocnița, divizia a raportat: *„Bolșevicii, alungați după o scurtă luptă, cu mulți arestați. Au fost executați cincisprezece”*. Pe 8 martie, Schima declara întreaga zonă *„curățată de elemente ostile”*. Săptămâni după aceea, patrurile românești au continuat totuși să fie ținta focurilor de armă trase din diverse sate.⁵⁹⁹

Armata română a pătruns în nordul Basarabiei până la linia Ocnița-Moghilev-Soroca. Mai la nord, forțele austriece aflate sub comanda generalului Hermann Kovess intraseră deja în Basarabia când forțele rusești au plecat. Pe 24 februarie, austriecii au căutat să ajungă la linia Nowosielica-Hotin pentru a contracara înaintarea românilor. După trei zile, au atins obiectivul, calea ferată care traversa nordul Basarabiei și pe care ei intenționau

---

599 Seserman, Acțiunile armatei române, 113-114; AMR, fondul MCG, Secția de operații, dosar 356, „Informațiuni: nota”, 10 februarie; Levit, An de răspântie, 177, 194, 202, 221-222; Dimancescu, „Challenge to Destiny”, 29-30; AN (București), fondul Casa Regală, 7/1918, „Raport asupra situațiunii trupelor”, 25 februarie; KA (Viena), AOK, OPAbt, Ops. Geheime nr. 1391, 6 aprilie; AMR, fondul Grigorescu, MCG către CA VI, DC 1, 5 mai.

s-o folosească pentru a transporta trupe în vederea ocupării Odessei. Pe 2 martie, o unitate românească s-a aflat în fața unui tren cu trupe austriece. Comandantul acestuia le-a cerut românilor să se retragă. Un incident care putea fi grav a fost evitat în clipa în care MCG a decis să nu se retragă, dar nici nu s-a împotrivit cu forța trecerii austrieților. Având în vedere că tratativele dintre România și Puterile Centrale pentru încheierea păcii erau deja în plină desfășurare, exista o dorință reciprocă de a preveni un conflict armat. Cu excepția acestei regiuni nordice, care cuprindea vechea cetate românească a Hotinului, până la sfârșitul lui martie, armata română ocupase Basarabia. Costul în vieți omenеști fusese relativ mic: trei ofițeri și 122 de soldați morți, 12 ofițeri și 300 de soldați răniți, 151 de soldați dispăruți.⁶⁰⁰

STĂPÂNIREA BASARABIEI

Deși ocuparea Basarabiei se făcuse relativ ușor, stăpânirea ei nu era un lucru simplu. Într-o notă informativă din 15 februarie, Prezan arăta, cu o notă de discernământ, cum vedea el problemele. În primul rând, liderii Sfatului Țării erau *„oameni cultivați, cu un entuziasm deosebit, dar fără... experiență politică”*. În al doilea rând, chestiunea agrară avea să constituie veșnic o problemă, deoarece *„majoritatea latifundiilor au fost confiscate... Vechile proprietăți nu s-ar putea reface decât cu mare risc”*. Cultivarea pământului trebuia să se facă *„pornind de la actuala situație de facto”*. În al treilea rând, armata moldovenească era *„un vulcan latent, nu face nimic... Fiind contaminată cu idei revoluționare... este chiar periculoasă... Ar fi bine să se renunțe momentan la formarea unei Armate Moldovenești*

---

600 KA (Viena), AOK, OPAbt, Ops. Geheime nr. 1391, 1697, 12, 17 martie; HHStA, PA X, Karton 154, „Bessarabien 1918”, 18 aprilie; AMAER, fondul 71/1914/E2, voi. 50, Prezan către Ministerul Afacerilor Externe, 9 martie, Averescu către MCG, 9 martie; Stănescu, Armata română, 125. Sursele diferă în privința acestor cifre.

speciale", în fine, „*nu există poliție și jandarmerie... Este imperios necesar să se organizeze aceste două servicii*". Conduita adoptată de armata română în aplicarea acestei politici era controversată, fiind privită cu o suspiciune și ostilitate considerabilă de către segmente largi ale populației. Naționaliștii moldoveni și minoritățile se temeau că embrionara lor democrație va fi înăbușită. Țăranii se temeau că reforma agrară va fi anulată. Aceste îngrijorări erau exacerbate de comportamentul inițial al unor ofițeri români, mai ales al generalului Broșteanu. La Chișinău, el conducea cu mână de fier, ignorând de cele mai multe ori Sfatul Țării. A instituit un regim sever bazat pe legea marțială, inclusiv aplicarea pedepsei cu moartea. Când președintele Sfatului Țării l-a informat că execuțiile au fost interzise în Republica Moldovenească, se spune că Broșteanu a replicat: „*Eu sunt judecătorul, iar pentru toate crimele vor fi aplicate pedepse severe*". Crimele pasibile de curtea marțială includeau „*insulele, verbale sau scrise, aduse ofițerilor și soldaților români*”.⁶⁰¹

După trei zile de la sosirea armatei române, căpitanul Sarret, consulul francez de la Chișinău, a început să-i trimită lui Saint-Aulaire rapoarte foarte critice la adresa lui Broșteanu pe care îl acuza că susținea numai programul Partidului Național Moldovenesc, „*care ducea la anexarea Basarabiei [de către România]*”. A transmis o mulțime de nemulțumiri referitoare la arestări arbitrare, acte de violență și antisemitism. „*Ai senzația că trupele generalului Broșteanu tratează Moldova întrucâtva ca o țară ocupată*”, comenta Berthelot. Purtarea arbitrară a lui Broșteanu era reflectată în modul cel mai evident de felul în care trata Partidul Țărănesc Moldovenesc. Sarret raporta că, la congresul acestuia de la Chișinău din 30

---

601 AMAER, fondul 71/1914/E2, voi. 34, Prezan către ministrul de război, 15 februarie; Țurcanu, Unirea Basarabiei, 126; Levit, An de răspântie, 191, 193-194, 199-200, 220.

ianuarie, „un mic detașament românesc a înconjurat sala, instalând mitraliere pe străzile dimprejur. La ora 14: 00, un maior român, însoțit de M. Erhan [din conducerea Sfatului Țării], a intrat în sală cu soldați înarmați și a declarat ședința închisă”. Întrebat ulterior, Broșteanu a afirmat că nu considera atitudinea sa o încălcare a promisiunii României de a nu se amesteca în treburile interne ale Basarabiei. El a justificat alte acțiuni represive subliniind că scopul venirii lui aici a fost să „lupte împotriva bolșevismului și nimeni nu-i putea pune bețe în roate în această bătălie”. Berthelot a considerat necesar să-i dea instrucțiuni generalului Charles Vouillemin, șeful misiunii de la Chișinău, să intervină mai energic pe lângă Broșteanu „pentru a apăra Basarabia de posibile acte de violență ale românilor”.⁶⁰²

În timp ce, la Chișinău și în alte orașe, măsurile de constrângere au contribuit la restabilirea rapidă a ordinii, la țară, armata română a continuat să se lovească de o atitudine ostilă și de agitație în rândurile țăranilor. Generalul Schina consemnează că, în regiunea Bălți, țăranii „și-au exprimat ura față de noi. Ei au strigat că am venit să-i repunem în drepturi pe marii moșieri și să-i supunem pe țărani sistemului nostru [românesc] agrar, conform căruia țăranul este obligat să muncească fără plată pentru boieri timp de cinci zile pe săptămână în vremele lui i se permite să muncească pentru sine doar o zi”. La început, cel puțin în unele regiuni, armata chiar a intervenit, după cum informa o oficialitate românească, „luând partea proprietarului și obligându-l pe țăran să înapoieze totul”. Pe 12 februarie, colonelul Anastasiu a avertizat de la Chișinău MCG că era „absolut necesar să înceteze acțiunea de restituire a avutului marilor moșii

---

602 Berthelot, Mémoires, 11 februarie; AD, Guerre 1914-1918, Russie, Bessarabie, vol. 48, Sarret către Saint-Aulaire, 29 ianuarie, 5, 11 februarie; Berthelot către Vouillemin, 29 ianuarie, 11 februarie, SHAT, 17N543; Levit, An de răspântie, 191, 200-201.

primite de țărani". Generalul Lupescu a ordonat imediat ca armata „să nu mai intervină în relațiile dintre proprietari și țărani decât pentru a preveni alte devastări și furturi”. O altă nemulțumire a țăranilor se referea la rechiziționarea de către armată a alimentelor la „prețuri mizerabile”. „Soldații români iau cu forța de la țărani câtă pâine le trebuie”, acuza presa basarabeană. Problema era exacerbată de recolta slabă, jafurile comise de soldații ruși și criza acută de alimente din Moldova, care silea armata din Basarabia să „trăiască din roadele pământului”.⁶⁰³

UNIREA CU ROMÂNIA

Deși am relevat că acțiunea comandamentului român în Basarabia a fost adeseori arbitrară, este important să evidențiem că armata a intrat într-o provincie deja dominată de anarhie și în care infrastructura administrației și justiției fusese distrusă. „Majoritatea satelor și târgurilor”, scria colonelul Anastasiu, „sunt încă în situația creată de miliția revoluționară... [care] este mai rea decât poliția și autoritățile dinainte... Este nevoie de mult personal de jandarmerie de cel mai înalt grad”. El îndemna înaltul Comandament să organizeze un sistem militar complet de administrație și justiție. Criticii relevă însă că, îndepărtându-i pe funcționarii numiți de ruși, românii au agravat problema ordinii publice. Atunci când evaluăm prezența românească, este de asemenea important să avem în vedere faptul că aceasta era salutăată de mulți, mai ales de unioniștii din Partidul Național Moldovenesc. Chiar și cei neîncrezători în intențiile României erau destul de pragmatici ca să admită că supraviețuirea

---

603 AMR, fondul MCG, Secția de operații, dosar 356, Buletin de informații, 6, 12 februarie; Levit, An de răspântie, 204, 221, 298, 302-303; AMAER, fondul 71/1914/E2, voi. 34, col. Anastasiu, „Note din Basarabia”, 12 februarie, col. Racuila, „Starea de spirit a locuitorilor din Basarabia”, 18 februarie, „Sumar al rapoartelor asupra situațiunii din Basarabia”, 20 februarie, Lupescu către CA VI, 12 februarie; Țurcanu, Unirea Basarabiei, 133, 247-248.

republicii lor depindea de armata română. Așa cum conducătorul Sfatului Țării a recunoscut în mod public, *„în raioanele în care sunt trupe românești, domnește liniștea... însă în raioanele în care nu sunt trupe... domină anarhia”*.⁶⁰⁴ Majoritatea marilor moșieri erau, bineînțeles, recunoscători. Rusul A.N. Krupensky, care, ulterior, i-a criticat aspru pe români, îi scria la 14 aprilie generalului Istrate: *„După un an de oroare bolșevică... mulțumită armatei române, ordinea a fost restabilită”*. Nu puțini angajați ai statului au salutat și ei stăpânirea românească. Un lucrător de la calea ferată i-a mărturisit unui diplomat român că el și colegii lui, care nu-și mai primiseră salariile de săptămâni bune, *„vor să ceară guvernului român ca, în cazul în care are intenția să anexeze Basarabia, să ia măsuri și să-i încorporeze și pe funcționari, plătindu-le salariile”*.⁶⁰⁵

Pe la mijlocul lui martie, decizia României de a începe tratative de pace, intrarea trupelor austro-germane în Rusia de Sud și mai ales pretențiile Ucrainei asupra Basarabiei au creat o situație periculoasă pentru Republica Moldovenească. Singura ei variantă realistă era să stabilească o legătură mai oficială cu România, singurul protector pe care se putea bizui. Prin urmare, pragmatismul mai degrabă decât entuziasmul popular a motivat Sfatul Țării să aprobe la 9 aprilie o unire condiționată. Votul împărțit asupra Actului unirii (86 *„pentru”*, 3 *„împotriva”* și 36 de abțineri) a indicat faptul că, pentru mulți membri, aceasta era o soluție necesară, dar nu ideală. Nemulțumirile interne și ostilitatea față de România au persistat, încurajate de propaganda și

---

604 AMAER, fondul 71/1914/E2, voi. 34, col. Anastasiu, „Note din Basarabia”, 12 februarie; Levit, An de răspântie, 201-202, 300.

605 Hoover Institution Archives (Stanford, Calif.), A.N. Krupensky Archive, Krupensky către Istrate, 14 aprilie; Țurcanu, Unirea Basarabiei, 247-248; AD, Guerre, Russie, Bessarabie, vol. 48, Sarret către Saint-Aulaire, „La Republique Moldave; Tableau de la situation politique”, 27 februarie, AMAER, fondul 71/1914/E2, vol. 34, „Notă”, 2 martie.

agenții proveniți din Rusia bolșevică, Ucraina și de emigranții politici țariști. Serviciul secret românesc și-a extins mult activitatea în Basarabia pe parcursul anului 1918, iar provincia a continuat să fie administrată sub stare de asediu de un guvernator militar.⁶⁰⁶

PACEA DE LA BUFTEA

Comandamentele austro-ungare și germane urmăriseră cu mult interes exodul trupelor rusești de pe front și repartizarea unor divizii românești pentru a le ține sub control. Aceste evoluții le dădeau din nou posibilitatea de a folosi acțiunea militară pentru a sili România să semneze un tratat de pace. Mackensen sperase să realizeze acest lucru pe cale politică, folosindu-se de politicienii germanofili de la București pentru a-i răsturna pe Brătianu și pe regele Ferdinand cu consimțământul armatei române. La Focșani însă, devenise limpede că armata era credincioasă regelui și că era pregătită să se opună rezistență. Pe 1 ianuarie, căpitanul Horstmann, șeful secției politice a OKM, informa Berlinul că „*toate încercările de stabilire a unor contacte cu conducătorii ei [militari] în vederea susținerii unei lovituri politice au eșuat*”. Mackensen era însă în continuare circumspect cu privire la reluarea luptelor. Avea mult respect pentru armata română. Propria Armată a IX-a fusese slăbită de transferuri, care au inclus unele dintre cele mai bune unități și artileria ei grea. Comandamentul austro-ungar era în aceeași

---

606 Meurs, Bessarabian Question, 68-69; Heppner, „Zwischenspiel in Bessarabien”, 287-289; Mitru Ghițiu, „Sfatul Țării și procesul de unire a Basarabiei cu România în 1918”, Destin românesc 1 (1994), 6-7; Ion Țurcanu, „Unirea condiționată a Basarabiei cu România la 28 martie (9 aprilie) 1918”, Revista de istorie a Moldovei 4, nr. 17 (1994), 1-19; Stelian Stoian, „Viața politică din Basarabia în perioada de autonomie provizorie (27 martie-27 noiembrie 1918). Activitatea Sfatului Țării”, Revista de istorie a Moldovei 2, nr. 10 (1992), 49-55; Levit, An de răspântie, 298-314; Seserman, Acțiunile armatei române, 172-177; Pavel Moraru, La hotarul românesc al Europei. Din istoria siguranței generale în Basarabia, 1918-1940 (București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2008), 39-40, 61.

situație. Rapoartele transmise AOK în ianuarie scoteau în evidență forța armatei române și, în contrast, slăbiciunea unităților habsburgice. Moralul, instruirea și alimentația celor din urmă lăsau de dorit; caii rămași nu erau suficienți pentru deplasarea artileriei.⁶⁰⁷ Până la sfârșitul lui ianuarie însă, odată cu dezintegrarea totală a armatei ruse, ecuația s-a schimbat. Armata română singură nu putea acoperi tot frontul. Chiar dacă erau disponibile toate cele 15 divizii de infanterie ale sale, fiecare trebuia să apere un segment de 22 de kilometri, „*situație fără nicio valoare militară*”, conchidea o analiză făcută de austrieci.⁶⁰⁸ În plus, așa cum am văzut, după amenințările lui Lenin din ianuarie la adresa Iașului, era posibil ca armata română să fie nevoită să lupte pe două fronturi.

---

607 AA, PA, Deutschland 130, Horstmann către AA, 1 ianuarie; BA (Koblenz), Nachlass Schwertfeger, Mackensen către Hindenburg, 31 decembrie, Hindenburg către Wilhelm al II-lea, 8 ianuarie; Mühlmann, Oberste Heeresleitung, 242; Elka Bomemann, Der Frieden von Bukarest, 1918 (Frankfurt, Peter Lang, 1978), 20-26; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 819, 831, 897, 14, 18, 21, 29 ianuarie; KA (Viena), Österreich-Ungarns Letzter Krieg, 1914-1918, vol. 7, Das Kriegsjahr, 1918, 109.

608 KA (Viena), AOK; VO, Fasz. 6409, VO/BGK, 1 ianuarie.

Premierul Alexandru Marghiloman (mijloc) cu Sfatul Țării la semnarea Actului de unire a Basarabiei cu România. Sursa: *Lui Alexandru Marghiloman. Omagiu* (București, Tiparul Cultura Națională, 1924).

ULTIMATUMUL PUTERILOR CENTRALE

În consecință, la 24 ianuarie, Mackensen i-a telegrafiat lui Ludendorff: *„Acesta poate fi momentul potrivit pentru a obliga România să încheie pace”* El a propus să se dea un *„ultimatum prin care să se ceară [tratative de] pace în termen de 24 de ore, altfel armistițiul va fi denunțat”*. Ludendorff a considerat *„corect din punct de vedere militar”* acest lucru și i-a telegrafiat lui Arz: *„OK Mackensen crede că, cu forța de care dispune în prezent, poate desfășura o operațiune reușită pe Șiretul inferior dacă, în același timp, Grupul de Armate Kovess poate înainta rapid în direcția Târgu Ocna-Onești cu cea mai mare forță posibilă”*. Arz a subscris la această idee și a început planificarea unei operațiuni cu denumirea codificată de Halali. Pe lângă atacul Grupului de Armate Mackensen pe Siret și cel al Armatei I austro-ungare peste trecătorile din Carpați, Armata a VII-a austro-ungară avea să invadeze nordul

Moldovei din Bucovina.⁶⁰⁹ Mackensen anticipa că va trimite un ultimatum la sfârșitul lui ianuarie. Generalul Max Hoffmann, șeful delegației germane de la tratativele de pace cu Rusia bolșevică de la Brest-Litovsk, a cerut însă ca o amenințare directă să fie amânată până după iminenta încheiere a tratatului de pace cu Ucraina. Drept urmare, radiograma trimisă de Mackensen la Iași pe 31 ianuarie conținea numai o convocare la o întâlnire la Focșani pe 4 februarie pentru a discuta despre „*schimbările de trupe ruso-române care au făcut imposibilă menținerea convenției [de la Focșani]*”. Când Ludendorff a întrebat comandamentul lui Mackensen ce va face dacă nu va veni niciun negociator român, generalul Hell a răspuns: „*Denunțăm imediat armistițiul! Ceea ce urmează va fi supus unor condiții*”.⁶¹⁰

Pentru a pregăti principalele condiții de pace care aveau să fie prezentate României, miniștrii de externe ai Germaniei și Austriei, Richard von Kühlmann și contele Ottokar von Czernin, s-au întâlnit cu Ludendorff la Berlin pe 4 februarie și au convenit asupra următoarelor puncte:

Politic – demiterea guvernului Brătianu.

Teritorial – cedarea Dobrogei în totalitate Puterilor Centrale și cedări de teritorii la frontiera cu Austro-Ungaria; în schimb, Puterile Centrale vor susține dobândirea de către România a unor teritorii în Basarabia.

---

609 AA, PA, Weltkrieg nr. 2f, nr. 2, Lersner (OHL) către AA, 24 ianuarie; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 893, 25 ianuarie, Ops nr. 49406, Ludendorff către Arz, 29 ianuarie, Ops. nr. 49755, AOK către Kovess, 6 ianuarie, Kovess către OKM, 9 februarie; Letzter Krieg, 7:109; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:359; Kovess intenționa să se concentreze asupra cuceririi rapide a orașului Târgu Ocna.

610 AA, PA, Weltkrieg nr. 2f, nr. 2, Rosenberg (Brest-Litovsk) către AA, 24 ianuarie; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 899, 28 ianuarie; Berthelot către Ministere de la Guerre, 1 februarie, SHAT, 17N545; Bomemann, Frieden, 27.

Militar - demobilizarea armatei române cu excepția diviziilor care luptă împotriva Rusiei; îndepărtarea misiunilor militare ale Antantei.

Chestiuni dinastice - sunt considerate o problemă internă a poporului român.

Economic - pretenții nedefinite, dar cu urmări pe termen lung.

Ocupația - continuarea pe termen nedeterminat a administrației germane în Valahia.

Pentru a-i aduce pe români la discuții, aceste cereri nu aveau să fie dezvăluite în toată amploarea lor decât după începerea tratativelor.⁶¹¹

Radiograma lui Mackensen a fost primită la Iași ca o îndelung așteptată sentință. Berthelot, care avea ordine de la Paris să țină România în război, a încercat să o înfățișeze ca pe un bluf. Conducătorii politici și militari ai României au înțeles însă ceea ce era de fapt: o pregătire a denunțării armistițiului. Brătianu, convins de ceva vreme că pacea era inevitabilă, îi contactase deja pe miniștrii Antantei, căutând să obțină aprobarea tacită a participării la negocieri.

Altfel, susținea el, România avea să fie „*condamnată la sinucidere*”. Consiliul de Coroană întrunit pe 2 februarie a autorizat o delegație condusă de generalul Lupescu să meargă la Focșani pentru a „*afla intențiile dușmanului*”. Anticipând denunțarea armistițiului, MCG a pregătit un ordin de operații, care a fost emis pe 3 februarie. Se estima - foarte exact, așa cum o dovedesc sursele germane - că forțele germane, austro-ungare și bulgare cuprindeau 20 de divizii și jumătate de infanterie și 9 divizii și jumătate de cavalerie, în total 159.400 de „*baionete*”. Se recunoștea de asemenea că puterea de luptă a diviziilor habsburgice era „*foarte redusă*”, moralul lor, „*scăzut*” și că unele divizii germane fuseseră slăbite de la semnarea armistițiului în urma transferului

---

611 Bomemann, Frieden, 29-32; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1031, Hranilovici către AOK, 14 februarie.

unor subunități izolate, precum și a unor ofițeri și soldați mai tineri. Pe de altă parte, se spunea mai departe în ordin, *„frontul actual este mult prea întins pentru mijloacele noastre... [și] nu poate fi apărat... în cazul în care inamicul atacă cu o forță superioară, tot teritoriul de la vest de Șiret va fi disputat pas cu pas, dar numai prin lupte și manevre în ariergardă. Adevărata rezistență se va face de pe poziții... organizate... între Siret și Prut”*. Reamintindu-i armatei sale de *„izolarea noastră totală și de mijloacele reduse”*, Prezan a chemat la *„perseverență spirituală, curaj și tenacitate... pentru a continua bătălia, a răzbuna trecutul și a asigura viitorul”*.⁶¹²

Pe 4 februarie, când au început tratativele la Focșani, generalul Hell a susținut cu tărie că armistițiul existent nu mai era viabil din cauza deplasării de pe front a trupelor rusești și românești. Venise momentul unei *„clarificări a intențiilor României atât din punct de vedere militar, cât și din punct de vedere politic”*. Generalul Lupescu a răspuns că este autorizat să negocieze numai în chestiunile militare, dar că va cere instrucțiuni. În cursul serii, el a vorbit *„mult și des”* prin telex cu Iașul. Singurele indicații primite de la Prezan au fost să prelungească negocierile. Prin urmare, în ședința din 5 februarie, el nu a putut să declare decât că n-a primit instrucțiuni cu privire la atitudinea guvernului său. Totuși, într-o discuție personală avută cu generalul Hrănilovici, delegatul austro-ungar, Lupescu și-a exprimat sentimentul că, la Iași, se producea o schimbare de opinie în favoarea păcii. Frustrat și nerăbdător, Hell a cerut ca Lupescu să se întoarcă în patru zile însoțit de un ministru plenipotențiar politic.

---

612 AMAER, fondul 71/1914/E2, voi. 34, Brătianu către Mișu, 31 ianuarie; Berthelot către Ministere de la Guerre, 2 februarie, SHAT, 17N545; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 4:114; AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Jurnal de operații, MCG Op. nr. 7533, Instrucțiuni operative, 3, 9 februarie.

Comandamentele austro-ungare și germane și-au reafirmat hotărârea de a denunța armistițiul și de a ataca dacă România nu începea imediat tratative de pace.⁶¹³

AVERESCU ȘI PUTERILE CENTRALE

În realitate, Brătianu pregătea deja un răspuns la previzibilul ultimatum. Știind foarte bine că era persona non grata pentru Puterile Centrale și refuzând să ia asupra sa rușinea capitulării, el aranjase deja ca Averescu să-i succeadă în funcția de prim-ministru. Prestigiul și popularitatea de care se bucura generalul în armată și în rândul populației civile aveau să fie un factor de stabilizare în momentul în care națiunea urma să plătească prețul dureros al păcii. Averescu, care avea ambiții politice, credea cu naivitate că se va putea folosi de prietenia sa cu Mackensen, ce data din anii în care fusese atașat militar la Berlin (1895 - 1897). De la începutul războiului, Averescu preferase pacea unui *Götterdämmerung* militar. Din luna decembrie, el susținuse în mod activ începerea tratativelor de pace. Pe 7 februarie, Brătianu l-a invitat pe general la prânz și i-a prezentat în mod amănunțit felul în care trebuia încheiată pacea: prelungirea negocierilor cât mai mult cu putință, apoi încheierea unui acord care să asigure integritatea dinastiei și a teritoriului național, cu excepția Dobrogei. A doua zi, Brătianu a demisionat, iar regele i-a cerut lui Averescu să formeze un nou guvern. Ceea ce nu știa generalul era că Brătianu și cercul din jurul regelui vedeau cabinetul său doar ca pe un guvern de tranziție spre un viitor regim condus de Alexandru Marghiloman și alți politicieni conservatori de la București.⁶¹⁴

---

613 AMR, fondul MCG, Secția de operații, dosar 39, telex Lupescu-Prezan, 4 februarie; SHAT, Fonds Prives (Berthelot), 1K77, „Dare de seamă asupra discuțiilor urmate la Focșani... 4, 5 februarie”; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6303, Hranilovici către AOK, 4, 5, 6 februarie, Arz către Kovess, 6 februarie.

614 Otu, Averescu, 202-206; Averescu, NZ, 2:243; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 4:151.

Schimbarea guvernamentală de la Iași a obligat Puterile Centrale să prelungească până la 13 februarie termenul sosirii la Focșani a unui ministru plenipotențiar român. Semnarea tratatului de pace cu Ucraina la 9 februarie a mărit speranțele acestora de a ajunge la o înțelegere cu România „*pe cale diplomatică*”; dacă nu, atunci „*o decizie prin forța armelor*”.

Averescu a trimis imediat trei delegați la București să încerce să obțină o altă prelungire cu 20 de zile a armistițiului. Unul dintre ei, vechiul său șef de cabinet, colonelul Ressel, a cerut o întâlnire personală între Averescu și Mackensen. Feldmareșalul a acceptat bucuros să-l întâlnească pe noul premier la 18 februarie. A fost acordată o prelungire a armistițiului până la 22 februarie, în ciuda ezitărilor manifestate de OH! și AOK.

Averescu, acum premier, sosește la Buftea pentru a se întâlni cu Mackensen la 18 februarie 1918. Sursa: *The Times History of the War* (Londra, *The Times*, 1917 - 1919).

Pentru Averescu, aceasta însemna o întârziere în transportul trupelor; pentru Mackensen, însemna o întârziere a importurilor de cereale din Rusia de Sud, facilitate acum de tratatul cu Ucraina. Negociatorii germani și austro-ungari au fost încurajați de asigurările date în particular de Ressel că Averescu intenționa să

încheie pace, „*repetând de trei ori că așa va face*”.⁶¹⁵

Feldmareșalul l-a primit pe Averescu cu multă cordialitate la cartierul său general, amplasat în palatul prințului Știrbey de la Buftea, chiar la periferia Bucureștiului. Mackensen, care era mândru nevoie mare de fizicul său, l-a descris pe Averescu ca „*vizibil îmbătrânit, la minte și la trup, dar nu senil*”. Atmosfera a fost una camaraderească, cei doi amintindu-și de contactele avute cu 20 de ani în urmă. Premierul, remarca Mackensen, „*a vorbit întruna*” despre legăturile lui cu Germania. În cursul acestei discuții și al celei care a urmat, cu Hell și Horstmann, lui Averescu i s-a făcut doar o prezentare generală a condițiilor dușmanului; el avea impresia că era loc de negociere, într-o privință însă, însuși Averescu era ferm: cererea de a ceda toată Dobrogea avea să contribuie la eșecul tratativelor de pace. Germanii aveau impresia că, dacă se cerea doar regiunea de la sud de calea ferată Cernavodă-Constanța, Averescu avea să accepte toate celelalte condiții. Era limpede că Dobrogea reprezenta nodul gordian al tratativelor. În vreme ce Germania, Austro-Ungaria și Turcia nu se opuneau unui compromis în această privință, bulgarii erau împotrivă. Ei afirmau cu multă înflăcărare că toată Dobrogea era trofeul care li se cuvenea lor. A le refuza acest drept risca să împingă Bulgaria în brațele Antantei. Berlinul și Viena se aflau între ciocan și nicovală.⁶¹⁶ Înainte de a se întoarce la Iași, Averescu a cerut să i se dea ocazia să se întâlnească personal cu Kühlmann și Czernin. Implicați în continuare în tratativele de la Brest-Litovsk, aceștia n-au fost dispuși

---

615 KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 989, 1031, 1041, Arz către Hranilovici, 9 februarie, Hranilovici către AOK, 9, 12, 13, 15 februarie, Hempl către AOK, 16 februarie.

616 Averescu, NZ, 2:249-251; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 4:152-153; Foerster, Mackensen, 345-346; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6303, Hempl către AOK, 19 februarie, Hranilovici către AOK, 18 februarie; Bomemann, Frieden, 37-38. Pentru contextul istoric al poziției bulgarilor, a se vedea Romeniann, Frieden, 89-96.

la început să acorde atenție României până nu terminau cu rușii. Arz și-a exprimat nerăbdarea, împărtășită de Ludendorff, de a afla intențiile Iașului: *„Este esențial să lămurim imediat situația României... Indiferent dacă aceasta va duce la pace sau la război... nu are importanță”*. Lămurirea atitudinii României era mai importantă decât *„pacea cu Lenin și Troțki”*. Convinși, cei doi miniștri de externe s-au deplasat împreună la București pentru a se întâlni cu Averescu pe 24 - 25 februarie. Informat dinainte, Kühlmann a fost surprins să afle că Mackensen și statul său major prețuiău *„foarte mult”* armata română. Hell a avertizat că ocuparea Moldovei nu va fi o *Spaziergang*, ci va presupune *„o operațiune dificilă și costisitoare”*. *„Aceasta nu corespunde viziunii cu care am venit aici”*, îi scria Kühlmann, la Berlin, cancelarului Reichului, *„potrivit căreia înfrângerea definitivă a României nu poate fi cu mult mai grea și mai costisitoare decât plimbarea militară împotriva bolșevicilor”*. El se întreba în particular *„dacă este un lucru responsabil... să sacrifici foarte mult sânge german pentru a obliga România să cedeze Bulgariei toată Dobrogea”*.⁶¹⁷

Cu toate acestea, Kühlmann i-a permis lui Czernin să domine întâlnirea cu Averescu de pe 24 februarie și să prezinte pretențiile complete ale Puterilor Centrale într-o *„manieră care să nu lase nicio îndoială că, dacă vor fi refuzate, noi vom ataca”*. Averescu a fost șocat când a auzit condițiile, dintre care unele fuseseră omise, ori cel puțin minimalizate, la întrevederea sa anterioară cu Mackensen. *„Foarte deranjat”*, Averescu s-a îndârjit, declarând că cedarea Dobrogei era *„cu deosebire imposibilă”*. Întâlnirea n-a dus la nimic și a durat numai

---

617* Plimbare, în germană în original (n.red.)

KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1045,1065, Ludendorff către Arz, 19 februarie, Arz către Czernin, 20 februarie; BA (Koblenz), Reichskanzlei, R43/F2458, Kühlmann către Reichskanzler, 23 februarie; Bomemann, Frieden, 38-39.

două ore. Generalul a plecat la Iași în acea seară. Colonelul Ressel i-a explicat în particular lui Hrănilovici că premierul avea să fie înlăturat imediat la Iași dacă accepta cedarea întregii Dobroge. Dar, a adăugat el, „*până la urmă, te-ai putea împăcatotuși* cu „cedarea sudului Dobrogei până la linia ferată Cernavodă-Constanța. Cedarea căii ferate, a portului Constanța și a Dobrogei de Nord era total inacceptabilă. „*Din câte-și putea da seama [Ressel]*”, consemna Hrănilovici, „*războiul avea să continue*”.⁶¹⁸

Când s-a încheiat întâlnirea, Czernin l-a rugat pe Averescu să-i stabilească o întrevedere personală cu regele Ferdinand. Întâlnirea a avut loc pe 27 februarie, în apropiere de Mărășești, în trenul regal, într-o discuție de 45 de minute desfășurată „*între patru ochi*”, Czernin „*nu l-a menajat deloc*”, cerându-i să accepte toate condițiile în 48 de ore. Altfel, reluarea luptelor avea să însemne „*sfârșitul României și al dinastiei*”. Intimidat și plângând câteodată, Ferdinand a declarat că va permite ca tratativele să se poarte ținându-se seama de Dobrogea Veche, dar că întreaga provincie nu putea fi cedată. Nu putea găsi un cabinet care să accepte acest lucru. În acest moment, Czernin l-a propus pe Marghiloman. În încheiere, el a reiterat termenul de 48 de ore. Regele a promis să dea un răspuns până în după-amiaza zilei de 1 martie.⁶¹⁹ După vizita lui Czernin, în condițiile în care războiul părea o certitudine, Averescu și-a exprimat

---

618 AA, PA, Kommissionakten Brest-Litovsk, Bukarest, Bukaresterakten, Rumänien, pol. nr. 1, Kiihlmann către Reichskanzler, 24 februarie; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1076, Ops. nr. 73, 76, 24 februarie; AMAER, fond 71/1914/E2, vol. 50, Averescu către Ferdinand, 24 februarie.

619 AMAER, fondul 71/1914/E2, voi. 50, Averescu către Czernin, 24 februarie; HHStA, PA I, Karton 1089, Czernin către soție, 28 februarie; AA, PA, Bukaresterakten, Rumänien, pol. nr. 1, Kiihlmann către Reichskanzler, 28 februarie; Bornemann, Frieden, 44. „Ferdinand scheuna ca un cățel de salon”, a comentat, cu vădită încântare, kaizerul Wilhelm. Muller, Kaiser, 339.

acordul în privința unei înțelegeri cu Rumcerod menite să asigure eliberarea ostaticilor români din Odessa și să reducă pericolul declanșării ostilităților cu Rusia bolșevică. Acest așa-numit acord Racovski prevedea și retragerea armatei române în Rusia dacă era necesar.⁶²⁰

La 28 februarie, Ludendorff i-a ordonat lui Mackensen să înceapă operațiunea Halali. OKM a primit permisiunea de a folosi cele cinci divizii germane care aveau ordinul să ia trenul spre vest; atacul putea începe în patru-șapte zile. Arz i-a ordonat lui Kovess să înceapă operațiile la 72 de ore de la expirarea ultimatumului dat de Czernin. Participarea austro-ungarilor a fost pusă însă la îndoială de kaizerul Karl, care se împotriva reluării războiului în privința Dobrogei doar pentru a *„satisfice dorința neînfrântă de cucerire a Bulgariei”*. Czernin a încercat să treacă peste împotrivirea monarhului său, dar Karl a revenit cu un ordin direct. El avea să permită participarea forțelor austro-ungare doar dacă românii refuzau un acord care le garanta Dobrogea de Nord.⁶²¹ Alarmat, Mackensen a avertizat că, fără cooperarea austriecilor, nu se putea conta pe un rezultat favorabil; ofensiva avea să se oprească în scurt timp. Rezultatul *„le va părea românilor ca o victorie”*. OH! a fost de acord cu faptul că, fără susținerea austriecilor, operațiunea n-avea șanse de reușită. Kühlmann a adăugat într-o scrisoare către cancelarul Reichului că incapacitatea de a impune un ultimatum avea să pună Puterile Centrale într-o *„poziție caraghioasă și periculoasă”*. Pentru a înfrânge împotrivirea lui Karl, kaizerul Wilhelm i-a telegrafiat omologului său să i se alăture într-o *„acțiune imediată și*

---

620 Otu, Averescu, 212-225, face o analiză completă și pătrunzătoare a acestui acord.

621 KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1114, 1115, 1116, Hranilovici către AOK, Ludendorff către Arz, Hranilovici către AOK, toate 28 februarie; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:359; HHStA, PA I, Karton 1085, Karl către Czernin, 26 februarie; AA, PA, Bukaresterakten, Rumänien, pol. nr. 1, Kühlmann către Reichskanzler, 28 februarie.

decisivă” dacă România respingea ultimatumul lui Czernin. Karl a acceptat până la urmă să trimită trupe habsburgice, dar numai după ce Czernin a promis că, dacă România continua să refuze, liderul conservator Alexandru Marghiloman avea să fie trimis la Iași pentru a oferi o soluție de compromis potrivit căreia România putea să păstreze Dobrogea de Nord. Czernin a recunoscut că *„aceasta ne-ar pune într-o poziție dificilă față de bulgari, dar o vom folosi în ultimă instanță”*.⁶²²

ROMÂNIA CEDEAZĂ

Între timp, la Iași, domnea confuzia, liderii români frământându-se să formuleze un răspuns la ultimatumul dat de Czernin. Averescu încerca să tragă de timp, cerând mai întâi o întâlnire directă între Ferdinand și Karl. Apoi, Averescu a trimis o listă cu delegații proprii la tratativele de pace, care cuprindea câțiva diplomați din afara țării, ceea ce avea să necesite o amânare. Răspunsul lui Czernin a fost iarăși negativ. Când însă a fost informat că, la Iași, era programată o întrunire a Consiliului de Coroană al României, el a prelungit termenul până pe 4 martie, la prânz. Se dăduseră deja ordine cu privire la operațiunea Halali, ostilitățile urmând să înceapă a doua zi, la prânz dacă răspunsul românilor nu era satisfăcător.⁶²³ Pe 2 martie, a fost convocat de regele Ferdinand primul dintre cele trei consilii de coroană. Întâlnirea s-a desfășurat într-o atmosferă tragică. Monarhul era atât de emoționat, încât abia putea vorbi. La sfârșitul prezentării sale, a izbucnit în lacrimi. Majoritatea au fost de părere că pacea era

---

622 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:360; AA, PA, Bukaresterakten, Rumänien, pol. nr. 1, Kühlmann către Reichskanzler, 26 februarie, Bussche către Kühlmann, 28 februarie, 2 martie; Bomemann, Frieden, 42.

623 AMAER, fondul 71/1914/E2, voi. 50, Averescu către Kühlmann/Czernin, Kühlmann/Czernin către Averescu, 1 martie; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1122,1125,1128, Mackensen către Averescu, 1 martie, Hranilovici către AOK, 2 martie; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 4:171-174.

inevitabilă, dar nimeni nu voia să-și asume răspunderea încheierii unei păci atât de dăunătoare națiunii. Brătianu a sugerat ca Averescu să negocieze cu „*mâna pe sabie*”. Premierul a invocat faptul că nu dispunea de suficientă susținere politică și l-a îndemnat pe Brătianu să inițieze tratativele. Acesta a refuzat și a sugerat să fie chemat Marghiloman. Nu s-a ajuns la nicio decizie. Imediat după Consiliul de Coroană, a sosit o telegramă în care se anunța denunțarea armistițiului.⁶²⁴

Între timp, MCG român se pregătise pentru reluarea luptelor. Pe 2 martie, comandanții armatelor au fost înștiințați să-l lase pe inamic să inițieze orice acțiune ostilă. A doua zi, s-au dat noi ordine de operațiuni cu privire la reacția față de un atac inamic. Ordinul analog dat cu o lună înainte prevăzuse o retragere în zona dintre Siret și Prut. Acum, cu Basarabia asigurată, MCG preconiza o retragere a armatei române mai la est. Ea avea să se grupeze între Prut și Nistru, la sud de o linie care trecea cu aproximație prin Soroca, Bălți și Rădăuți. Retragera avea să înceapă de îndată de dușmanul declanșa ostilitățile. Retragera artileriei era deja în plină desfășurare. Proviziile și echipamentele care nu puteau fi retrase urmau să fie distruse. Conform grăitoarelor cuvinte ale lui Antonescu, Prezan și-a chemat armata la luptă: România era izolată, într-o situație militară „*fără precedent în istorie*”, dar „*noi trebuie să luptăm pentru a salva onoarea, integritatea și independența țării*”. Cum în Ucraina se aflau deja forțe austro-ungare și germane, situația militară a României era evident disperată. Berthelot telegrafia la Paris că, dacă dușmanul ataca, „*armata română îi va face să plătească scump, dar succesul lor nu poate fi pus la îndoială. Nu va fi decât o chestiune de săptămâni*”.⁶²⁵

---

624 Averescu, NZ, 2:254-256; Otu, Averescu, 210.

625 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Jurnal de operații, 2, 3 martie; SHAT, 17N543, MCG „Instrucțiuni operative”, 3 martie; Berthelot către Ministere de la Guerre, 2 martie, SHAT, 17N545.

Denunțarea armistițiului a sporit panica la Iași, unde guvernul încerca să dea un răspuns fără a capitula în mod rușinos în fața inamicului. După o discuție avută cu regele în urma Consiliului de coroană, Averescu le-a telegrafiat lui Kühlmann și Czernin, căutând să le demonstreze că desemnarea de către el a unei echipe românești de negociatori presupunea „*implicit*” acceptarea pretențiilor lor ca „*bază*”, pentru ca negocierile să se desfășoare „*într-un spirit de conciliere și concesi reciproc*”. Răspunsul dat de la București, care a sosit în timpul celui de-al doilea Consiliu de Coroană, din nou neconcludent, saluta răspunsul lui Averescu. În el se mai sublinia că un ministru plenipotențiar român trebuia să semneze până pe 5 martie, la amiază, acceptarea tuturor cererilor formulate de Puterile Centrale dacă se dorea prelungirea armistițiului. De data aceasta, la principalele pretenții teritoriale și economice, se adăugau trei noi condiții de natură militară: demobilizarea imediată a cel puțin opt divizii; acordarea de ajutor pentru transportul trupelor austro-ungare și germane spre Odessa; plecarea imediată a misiunilor militare aliate.⁶²⁶ Averescu, deranjat cu precădere de cererea cu privire la demobilizare, a demisionat, însă regele a refuzat să-i accepte demisia. După al treilea Consiliu de Coroană, ținut în dimineața zilei de 4 martie, și o altă încercare nereușită de a demisiona, Averescu le-a telegrafiat lui Kühlmann și Czernin că le-au fost acceptate condițiile. Se promitea că, a doua zi, avea să sosească la București, pentru a semna documentul dorit, ministrul justiției, Constantin Argetoianu, care avea puteri depline. Ordinul de începere a operațiunii Halali dat forțelor austro-

---

626 AMAER, fondul 71/1914/E2, voi. 50, Averescu către Kühlmann / Czernin, 2 martie; Averescu, NZ, 2:254-255; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 4:179-183; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1117, Hranilovici către AOK, 2 martie.

ungere a fost suspendat.⁶²⁷

Argetoianu, însoțit de câțiva consilieri economici și juridici, a părăsit în grabă Iașul în seara zilei de 4 martie. Când a schimbat trenul la Focșani, a luat masa cu generalul Morgen. În gară, privitorii strigau: „Ura, pace, pace”. Sosind în gara Buftea pe 5 martie, la ora 19: 00, el și-a dat seama că Puterile Centrale voiau să facă un spectacol din ceremonia semnării. Conducut imediat la palatul Știrbey, a fost întâmpinat pe scări de Mackensen, Hell și Hranilovici. În Sala Mare, a găsit 120 de reprezentanți ai țărilor inamice, care se aflau deja acolo. *„Fără discuții pe măsura evenimentului”*, Argetoianu s-a dus la masă și a semnat actul, urmat de Kühlmann, Czernin și de reprezentanții bulgar și turc. Așa cum se hotărâse la Iași, toate condițiile au fost acceptate fără obiecții. Singura excepție a constituit-o noua pretenție ca trupele române să evacueze imediat tot teritoriul austro-ungar. Argetoianu a semnat acest adaos *ad referendum*.⁶²⁸ Pacea preliminară de la Buftea, cum a ajuns să fie numit documentul semnat la 5 martie, poate fi rezumată în următoarele puncte.

1. România cedează Puterilor Centrale Dobrogea până la Dunăre.

2. Puterile Centrale se vor *„îngriji”* să întrețină pentru România o cale comercială la Marea Neagră prin Constanța.

3. România *„acceptă în principiu”* rectificările cerute de Austro-Ungaria la graniță.

4. România *„acceptă în principiu”* măsuri în domeniul economic *„corespunzătoare situației”*.

---

627 Argetoianu, Pentru cei de mâine, 4:184-191; AA, PA, Bukarestakten, Rumänien, pol. nr. 1, Kühlmann către AA, 4 martie; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1143, 1156, Hranilovici către AOK, 4 martie, Arz către Kovess, 4 martie; Letzter Krieg, 7:116.

628 Argetoianu, Pentru cei de mâine, 4:196-198, 232, 5: 198; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1160, 1168, Hranilovici către AOK, 5 martie; Foerster, Mackensen, 348.

5. România va demobiliza imediat cel puțin opt divizii. Când se va restabili pacea între Rusia și România, restul armatei române va fi demobilizat în măsura în care nu va fi necesar pentru serviciul siguranței la granița ruso-română.

6. Trupele române sunt obligate să evacueze teritoriile austro-ungare pe care le ocupă.

7. Guvernul român se angajează să ajute la transportul trupelor Puterilor Centrale prin Moldova și Basarabia spre Odessa.

8. Guvernul român se angajează să-i concedieze pe ofițerii Antantei care servesc în România.⁶²⁹

A doua zi, Argetoianu s-a întâlnit cu Kühlmann și Czernin pentru a conveni asupra unui plan de lucru în vederea negocierii amănuntelor din clauzele nedefinite, care nu erau nimic altceva decât niște cecuri în alb. La prima ședință plenară, s-a propus ca patru comisii mixte (politică, militară, juridică și economică) să înceapă activitatea la palatul Cotroceni de la București pe 8 martie. „*Sperăm să terminăm repede treaba*”, scria Czernin la Viena. Optimismul lui nu ținea seama de complexitatea și caracterul controversat inerent unor chestiuni precum pretențiile bulgarilor cu privire la Dobrogea, rectificările de frontieră, reparațiile financiare ce urmau a fi plătite de România, un acord comercial de exploatare a resurselor românești, mai ales a petrolului, reorganizarea comisiei Dunării conform intereselor Puterilor Centrale și emanciparea evreilor. Negocierea amănuntelor referitoare la aceste chestiuni avea să dureze aproape două luni, timp în care românii s-au luptat să limiteze pretențiile exorbitante ale dușmanilor lor, iar în rândul Puterilor Centrale, care concureau între ele pentru a profita pe seama României, au apărut

---

629 Bornemann, Frieden, 45, prezintă textul documentului scurt, în opt puncte. Un exemplar original, în limba germană, cu ștampile, se află în AA, PA, Bukaresterakten, Rumänien, pol. nr. 1.

diferende serioase.⁶³⁰

17

Pace, demobilizare, reluarea luptelor

(martie-noiembrie 1918)

APUCAREA TRATATULUI DE LA BUFTEA

În vreme ce erau negociate amănuntele altor concesi făcute de România, aplicarea prevederilor militare ale Tratatului de la Buftea, de care se ocupă în mod special această analiză, a început imediat. Pe 6 martie, Averescu a instruit MCG să evacueze trupele române din teritoriul austro-ungar pe care-l ocupaseră în cursul luptelor sau după aceea, odată cu plecarea trupelor rusești. Cele din Bucovina au început să plece a doua zi; cele din Transilvania au părăsit teritoriul până la 12 martie. La fel de rapidă a fost plecarea misiunii militare franceze și a altor categorii de personal militar aliat. Berthelot începuse pregătirile curând după ce preluarea puterii de către Averescu îi dăduse de înțeles că pacea era inevitabilă. În cursul decisivelor consilii de coroană din 2 - 4 martie, el era pregătit să-și trimită ofițerii înapoi la unitățile românești dacă se lua hotărârea de a se trece la rezistență. El a respins oferta lui Mackensen de a traversa Austro-Ungaria, cu o perioadă de carantină de patru săptămâni în Valahia, considerând-o înjositoare. Berthelot a ales în schimb să facă o călătorie lungă cu trenul prin haosul Rusiei bolșevice. Plecarea a peste o mie de ofițeri și soldați care stătuseră alături de camarazii lor români în focul luptelor a fost precedată de două zile de emoționantă despărțire. „Nu s-a spus încă ultimul cuvânt”, le-a promis Berthelot conducătorilor români. „Franța nu va recunoaște niciodată această odioasă pace”. Regele și regina s-au alăturat miilor de oameni prezenți în gară pentru înduioșătoarea despărțire de la 9 martie. Se spune că

---

630 TAt, PA, Bukarestteaktn, Rumâniën, pol. nr. 1, „Protocol”, 6, 8 martie; HHStA, PA I, Kreten 1088, Czernin către AMU, 6,9 martie; Ucmemrnn, Frieden, 220-229.

impetuoasa regină Maria „s-a aruncat ea însăși suspinând la pieptul lui Berthelot”. Ultimele cinci trenuri au plecat din Iași și s-au îndreptat spre Odessa imediat după miezul nopții, în strigătele sincere de „au revoir” ale mulțimii.⁶³¹

Cu o zi înainte de plecarea grupului condus de Berthelot, soldați germani, urcați în peste 100 de camioane, au pornit din Galați pentru a traversa Basarabia, tot pentru a ajunge la Odessa. Misiunea lor era să pună bazele unei prezențe în acest port al Mării Negre, esențial pentru dobândirea accesului la resursele Ucrainei, înainte de sosirea coloanei austriece care înainta în aval pe Nistru dinspre Bucovina, îndeplinind obligația asumată la Buftea, ofițerii români au ajutat la organizarea expediției și au aprovizionat-o pe drum din depozitele armatei române. Coloana germană n-avea nicio intenție să intercepteze MMF, însă regele Ferdinand, deranjat de zvonurile care afirmau contrariul, i-a ordonat lui Averescu să-l avertizeze pe Mackensen că trecerea în siguranță a acesteia era „o chestiune de onoare”. Împiedicarea ei avea să „periclitizeze” tratativele de pace. În plus, MCG a ordonat unităților armatei române din Basarabia să pună bețe în roate înaintării germanilor, dacă era necesar. Fapt ce l-a determinat, la rândul său, pe Mackensen să amenințe că se va înainta cu forța. Problema a dispărut când ultimul tren, în care se afla Berthelot, și-a păstrat avansul de cinci ore față de germani în drum spre Odessa. Cooperarea românilor în tranzitul și aprovizionarea unităților austro-ungare și germane din Ucraina a continuat pe tot parcursul lunii

---

631 AMU, fondul MCG, Seoțir de operații, dctre 34, Aveeetok către MCG, 6 martie, Hranilovici către Misiunea Română, 10 martie, Miroetou către Averescu, 10 martie; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 5:249-250; Kitzling, „Der Bttereich-Ungarnt Vormarth in der Utraine 1918”, KA (Viena), Manktkoioie Weltkrieg; SHAT, 17N543, Uerthelot către Prezan, 3 martie; AMALU, fondul 71/1914/L2, vol. 50, Argetoianu către Averescu, 6, 8 martie; Torrey, Berthelot, 231-233.

martie, prelungindu-se și în următoarele luni.⁶³² Prezența lor s-a dovedit a fi în interesul României, ele ajutând la ținerea sub control a forțelor antiromânești de pe Nistru și la înăbușirea tulburărilor bolșevice din Odessa.

Demobilizarea imediată a unei părți semnificative a armatei române era condiția obligatorie cerută de Mackensen pentru a elibera alte divizii germane în vederea ofensivei programate să înceapă în Occident pe 19 martie. De asemenea, așa cum sublinia Ludendorff, odată demobilizarea începută, românii nu mai dețineau pârghiile necesare pentru a se opune exageratelor pretenții economico-financiare ale germanilor. Pe de altă parte, Ludendorff nu dorea o demobilizare totală imediată a armatei române. Staționarea ei, mai ales în Basarabia, reprezenta o utilă contragreutate la prezența bolșevicilor, acoperind spatele forțelor germane și austriece din Ucraina.⁶³³

---

632 AMALU, fondul 71/1914/E2, voi 50, Averescu către Argetoianu, 8,9 martie, Samsonovici către MCG, 8 martie, BKM către Mircescu, 9 martie, Averescu către Mircescu, 10 martie, Uettel către Argetoianu, 15 martie; Uerthelot, Mémoires, 11 martie; Otu, Averescu, 239-240; Ueichtrrchiv, Der Weltkrieg, 13:378-379.

633 KA (Viena), ABK, BpAbt, BOS. Geheims nr. 1036,1086,1170, Arz către Ludendorff, 15 februarie, 6 martie, Bp. nr. 431/8, Lupescu către Hranilovioi, 21 aprilie; AN (București), fondul Casa Regală, 7/1918, MCG, Secția de operații, Urport, 28 martie; Ueichtarchiv, Der Weltkrieg, 13:361; Uornemam, Frieden, 64-65.

Regele Ferdinand și regina Maria trec în revistă trupele în momentul începerii demobilizării, martie 1918. Arhivele Istorice Naționale Centrale.

Prin urmare, în discuțiile purtate în cadrul comisiei militare mixte de la Focșani pe 8 martie, generalul Emile Hell, șeful de stat major al lui Mackensen, a cerut ca numai cinci dintre cele 15 divizii românești de infanterie să fie demobilizate la început. Cincizeci de mii de oameni din aceste divizii trebuiau să treacă în Valahia. Ofițerii din trupele de rezervă îi puteau însoți, însă ofițerii activi trebuiau să rămână în Moldova. Dintre celelalte divizii, cele două divizii de infanterie (plus cele două divizii de cavalerie) din Basarabia puteau să rămână mobilizate în totalitate. După semnarea tratatului final de pace, trebuiau să fie demobilizate alte opt divizii de infanterie. Drept dovadă a intențiilor României, Hell a cerut ca primul contingent de soldați demobilizați să treacă linia de demarcație în termen de cinci zile. Permițându-i-se să aleagă diviziile care aveau să fie demobilizate primele, MCG a emis pe 12 martie un ordin în care erau desemnate diviziile 11 - 15, alcătuite în mare parte din

oameni născuți în Valahia. Două contingente ale DI 14, numărând vreo 3.500 de oameni fiecare, au traversat frontul în a treia săptămână din martie. Aveau să le urmeze alte mii de soldați.⁶³⁴

Când soldații demobilizați au plecat din Moldova spre domiciliile lor din zona ocupată, au fost preveniți să *„evite manifestări și conflicte care ar putea ofensa Germania și Austro-Ungaria. Condițiile viitorului României ar putea depinde de aceasta”*. Ei au călătorit cu trenul și pe jos. Cei care au mers pe jos au fost întâmpinați în satele de pe drum de femei care așteptau *„de ore întregi”* cu speranța că-și vor zări soții și fiii. Cei care au călătorit cu trenul, deși nu au fost anunțați, au fost întâmpinați în Gara de Nord din București cu flori și strigăte de *„ură”* și *„trăiască România”*. Autoritățile de ocupație au reacționat dând un decret care interzicea asemenea *„manifestări și ovații”*. Cu toate acestea, cei care se întorceau au fost primiți în continuare ca niște eroi. Întoarcerea acasă n-a fost însă plăcută pentru toți. Unii s-au trezit că nu-și găsesc de lucru, alții, că locuința le este rechiziționată de inamic. Când a sosit acasă, un tânăr locotenent a fost șocat să găsească soldați germani având grijă de cei doi copii mici ai lui. Soția acestuia era într-o scurtă călătorie cu superiorul lor, un ofițer german, care fusese încartiruit cu familia lui.⁶³⁵ Autoritățile de ocupație au ajuns repede la concluzia că soldații

---

634 Argetoianu, Pentru cei de mâine, 5:240 (col. Eliad către MCG, 8 martie); AMAER, fondul 71/1914/E2, voi. 50, Argetoianu către Averescu, 6 martie, Averescu către Mircescu, 10,12, 13 martie; fondul MCG, Armata a II-a, Jurnal de operații, 13 martie; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1223, Hranilovici către AOK, 15 martie; Seserman, Acțiunile armatei române, 127-128; Bornemann, Frieden, 66.

635 AN (București), fondul Casa Regală, 12/1918, MCG, Ordin circular, 27 martie; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 5:264; Marghiloman, Note politice, 3:417; Cancicov, Impresiuni, 2:352-353; Rădulescu-Zoner și Marinescu, Bucureștii, 275-276; Kirițescu, Istoria războiului, 3:265-266, 289.

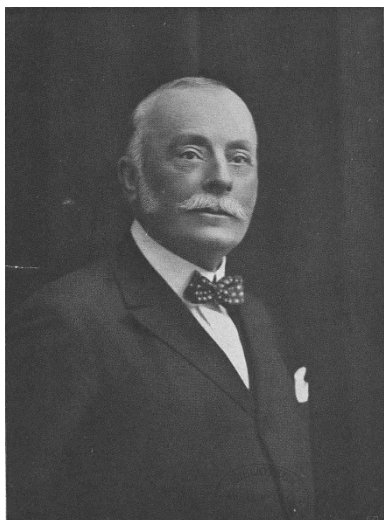
demobilizați trezeau mândria națională a românilor și un spirit de rezistență. „*Întoarcerea soldaților amintește cu înflăcărare de victoria lor de la Mărășești împotriva germanilor*”, raporta pe 30 martie un funcționar austriac de la Brăila. Consulul austriac de la Craiova remarcă o exaltare a patriotismului, pe care o atribuia întoarcerii învățătorilor de la sate. „*Din cauza agitației provocate de întoarcerea românilor demobilizați*”, raporta pe 17 aprilie ofițerul de legătură al AOK de la București, „*țărani din zonele ocupate ezită să dea porumb și cereale, astfel încât continuarea exporturilor și cantitățile actuale sunt amenințate. OK [Oberkommando] Mackensen cere ajutor și trupe din Austria*”.⁶³⁶ Când numărul celor întorși în cursul primăverii și al verii a depășit 200.000, a crescut și îngrijorarea germanilor și austro-ungarilor.

GUVERNUL MARGHILOMAN

Exact în momentul în care a început demobilizarea, Averescu a demisionat, fiind înlocuit cu Alexandru Marghiloman, șeful Partidului Conservator care rămăsese la București în decembrie 1916. Averescu ajunsese să fie criticat, în mare măsură pe nedrept, de diverse lucruri: criza

---

636 HHStA, PA I; Karton 1044, Rapoarte ale consulilor, 30 martie (Brăila), 3 aprilie (Craiova); KA (Viena), AOK, OpAbt, Op. nr. 140971, Forester către AOK, 17 aprilie, Hranilovici către Mackensen, 17 aprilie.

Alexandru Marghiloman, premier în perioada martie-noiembrie 1918.

Sursa: Lui Alexandru Marghiloman. Omagiu (București, Tiparul Cultura Națională, 1924).

evacuării MMF, acordul semnat cu bolșevicii în privința Basarabiei și, înainte de toate, pentru că, aparent, a fost prea îngăduitor când a acceptat condițiile oferite la Buftea. Brătianu, care era în continuare „*păstorul spiritual al României*”, a aranjat ca Marghiloman să vină la Iași pe 11 martie pentru o întrevedere cu regele. În aceeași zi, suveranul l-a anunțat limpede pe Averescu că venise vremea să-și părăsească postul. Generalul și-a înaintat demisia, dar apoi a făcut o încercare bizară de a-și păstra funcția solicitând sprijinul lui Mackensen. Feldmareșalul a refuzat să meargă atât de departe, dar i-a trimis lui Ferdinand o telegramă în care sugera ca Averescu să fie păstrat ca șef al armatei. Bineînțeles că sfatul a fost ignorat. Pe 18 martie, lui Marghiloman, care avea girul Puterilor Centrale, i s-a cerut să formeze un nou guvern. La Iași, se spera că acesta va putea să mai îmblânzească condițiile de pace.⁶³⁷

---

637 Otu, Averescu, 242, 244; AMAER, fondul 71/1914/E2, voi. 50,

După întoarcerea lui Marghiloman la București pe 21 martie, Puterile Centrale au insistat ca el să semneze un al doilea acord preliminar în care erau specificate rectificările de frontieră și concesiile economice lăsate nedefinite în Tratatul de la Buftea. La rubrica „*frontieră care poate fi apărută*”, AOK prezenta o hartă care se întindea nu doar până la trecătorile din Carpați, ci dincolo de ele, cuprinzând valoroase ținuturi împădurite, Turnu-Severin, important port dunărean, și Târgu Ocna cu câmpurile petrolifere din apropiere. „*Sub nicio formă*”, a insistat Marghiloman, nu putea să accepte aceste pretenții exagerate, pe care chiar OH! le caracteriza drept „*colosale*”, împotrivirea încăpățânată a negociatorilor militari români a fost determinată de hotărârea atât a lui Ludendorff, cât și a kaizerului Karl de a nu prelungi tratativele de pace în această privință. Până la urmă, aceste cereri s-au redus cu aproape 75%, spre marea nemulțumire a AOK și a ungarilor. Cu toate acestea, au fost incluse în acord peste 5.000 de kilometri pătrați și 20.000 de locuitori. Negocierile cu privire la concesiile economice au fost mai complexe, necesitând șapte subcomisii care au lucrat simultan. Ludendorff a cerut ca, în chestiunile fundamentale, amănuntele să fie trecute pe hârtie și parafate înainte de plecarea diviziilor germane pe Frontul de Vest. În cazul în care nu se ajungea la o înțelegere până pe 28 martie, urmau să se ia măsuri militare împotriva României. Pe 25 martie, Marghiloman a fost informat că, dacă nu parafa un acord chiar în acea noapte, armistițiul urma să fie denunțat. Pe 26, la ora 4 dimineața, după ore de negocieri agitate, premierul, înconjurat de un grup impresionant de oficialități militare și diplomatice din Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, a semnat doritul document.

Averescu către Argetoianu, 9 martie; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 5:239; Marghiloman, Note politice, 3:399; Torrey, Romania and World War I, 338-339; Bornemann, Frieden, 46-47.

*„Eu eram singur, iar ei erau mulți”, a scris el în jurnal.*⁶³⁸ Pe 27 martie, germanii, convinși acum că, *„în vorbă și în faptă, guvernul român a renunțat la orice idee de a mai lupta”,* au început transportul trupelor cu DI 76. Ea a fost urmată, la intervale de aproape zece zile, de DI 109, DI 216 și DI 115. Aceste divizii și altele din Rusia n-au putut fi folosite în primele săptămâni ale ofensivei lui Ludendorff. Acest lucru a dat naștere speculațiilor conform cărora întârzierea cu care a fost încheiată pacea cu România și Rusia a contribuit la eșecul ei.⁶³⁹

Marghiloman, care făcea naveta între Iași și București, a avut ingrata misiune de a guverna o nație încă ruptă în două. În Valahia, administrația militară a lui Mackensen a continuat să dețină un control ferm, deși majoritatea ministerelor românești, inclusiv cel de război, și-au înființat anexe la București. De fapt, ministrul de externe, Constantin Arion, își petrecea majoritatea timpului acolo. Autoritatea lui Marghiloman era însă mult restrânsă. Dacă s-ar putea spune că, în Valahia, abia dacă guverna, în Moldova, premierului îi era greu să guverneze. Privit de mulți cu suspiciune, iar de unii ca trădător, autoritatea lui Marghiloman s-a lovit de opoziție, mai ales în armată. În timpul războiului, sub Prezan și Antonescu, MCG devenise aproape independent de autoritatea civilă. Pentru a dobândi controlul asupra armatei, noul premier l-a ales ca ministru de război pe generalul în retragere Constantin Hârjeu, un alt conservator care rămăsese la București.

---

638 KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1227, 1294, 1309, Hranilovici către AOK, 15, 21, 25 martie; AA, PA, Bukarestakten, Rumänien, pol. nr. 1, Bussche către Kühlmann, 23, 25 martie, Hindenburg către Hell, f.d., Kühlmann către Marghiloman, 25 martie, Kühlmann către Reichskanzler, 26 martie, Ludendorff către OKM, 27 martie; Marghiloman, Note politice, 3:431-432.

639 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:361; Letzter Krieg, 7, Beilage 12; Jean Delmas, „L'Etat major française et le front oriental apres la revolution bolsheviq 9 novembre 1917-11 novembre 1918” (teză, Universitatea din Paris, 1965), 170.

Prezan n-a vrut să coopereze, îndeosebi la realizarea demobilizării și ocolindu-l pe Hârjeu când a trebuit să numească noi generali. Regele a fost și el complice la insubordonarea MCG. Vreme de peste o lună, el a refuzat să dea curs cererii lui Marghiloman ca Prezan să fie înlocuit cu generalul Christescu. În cele din urmă, la 18 aprilie, după ce premierul a amenințat că va demisiona, monarhul a cedat. Prezan s-a retras la moșia lui de lângă Vaslui, iar Antonescu a fost numit la comanda unui regiment aflat departe de Iași. Structura de comandă a armatei a fost reorganizată în totalitate. MCG a fost desființat, iar funcțiile lui, reatribuite unui număr de cinci corpuri de armată, subordonate direct Marelui Stat Major (MSM). Trei generali în vârstă, Văitoianu, Coandă și Grigorescu, au primit titlul onorific de inspector general.⁶⁴⁰ Ofițerii aflați în serviciul activ au fost împărțiți în privința susținerii lui Marghiloman și a politicii lui de conciliere cu Puterile Centrale. Unii au demisionat în semn de protest; câțiva au emigrat în Franța. În majoritatea lor, ofițerii au fost și au rămas francofili. Existau puțini germanofili cu adevărat. Cei asemenea lui Christescu, care au pus în practică politica de conciliere a lui Marghiloman, erau motivați mai degrabă de patriotism și pragmatism decât de un devotament față de Germania. Chiar unor francofili precum Grigorescu li s-a părut convenabil să fie pragmatici. La început, „*eroul de la Mărășești*” susținuse cu tărie continuarea războiului a *outrance*. În iunie, el a toastat în mod public pentru Marghiloman și a proclamat acordul de pace drept „*cel mai bun cu putință*” în circumstanțele date.⁶⁴¹

---

640 Torrey, *Romania and World War I*, 340; Kirițescu, *Istoria războiului*, 3:277; AN (București), fondul Casa Regală, 21/1918, Marghiloman către Ferdinand, 17 aprilie; AA, PA, Rumänien, 11a, nr. 2, Horstmann către AA, 24 aprilie; Marghiloman, *Note politice*, 3:451-453, 472-474, 516; Duca, *Amintiri*, 3:134; Ardeleanu, *MCG... Documente*, nr. 25-28; IMPR, 5:680.

641 SHAT, 7N1455, Lafont către Ministere de la Guerre, 14 iunie,

În timp ce se străduia să capete controlul asupra armatei, Marghiloman și negociatorii lui se luptau cu Puterile Centrale și în privința ultimelor amănunte ale complexelor clauze economice, financiare și juridice ale unui tratat de pace final. Românii s-au străduit din răspuțeri, dar n-au reușit decât în mică măsură să pondereze lăcomia dușmanului lor. Tratatul de la București, semnat pe 7 mai, confirma și enunța concesiile convenite mai înainte: cedarea Dobrogei unui condominiu al Puterilor Centrale, cedarea trecătorilor din Carpați Austro-Ungariei, dreptul de a exploata unele dintre cele mai prețioase resurse naturale ale României, mai ales țițeiul, acorduri comerciale și financiare nefavorabile, emanciparea parțială a populației evreiești din țară. Clauzele militare, care ne interesează pe noi aici, erau în esență aceleași cu cele asupra cărora se convenise deja în martie.⁶⁴²

DEMOBILIZAREA ÎN CONFORMITATE CU TRATATUL DE LA BUCUREȘTI

Odată cu semnarea tratatului, românii au fost obligați să înceapă demobilizarea restului armatei proprii, cu excepția diviziilor din Basarabia. Mackensen l-a trimis pe colonelul Brandenstein, unul dintre ofițerii săi de stat major, la Iași cu un număr considerabil de cadre ca să supravegheze cu atenție procesul. Înaltul Comandament austriac plănuia să trimită în plus un reprezentant propriu, dar împotrivirea germanilor a întârziat sosirea acestuia până în octombrie. La Ministerul de Război, raporta Brandenstein, Hârjeu l-a primit *„într-un mod foarte cordial”*, declarându-se *„nerăbdător să porceadă braț la braț cu Germania la salvarea României”*. Christescu a promis și el în mod solemn, *„cu foarte multă sinceritate”*, să coopereze pe

---

Etat-Major de F Armee, 2e Bureau, „La situation actuelle de la Roumanie” (Rosetti), 11 iulie.

642 Pentru amănunte, a se vedea Bornemann, Frieden, pt. 2, pentru capitole dedicate fiecăreia dintre aceste concesi.

deplin: *„Toate ordinele date de el sunt la dispoziția mea”*. Brandenstein a considerat semnificativ faptul că fiecare l-a primit singur, fără martori. Colonelul Carol Ressel, șeful de cabinet al lui Averescu, de origine germană, numit ofițer de legătură al lui Brandenstein cu MSM, era mai puțin afabil. El cataloga tratatul de pace ca fiind *„foarte greu”* și își exprima speranța că *„nu s-a spus încă ultimul cuvânt în ceea ce privește România”*. *„Ideea că, la conferința generală de pace, se vor obține condiții mai favorabile pentru România se aude adeseori repetată aici”*, comenta Brandenstein în raportul său.⁶⁴³

La 14 mai, MSM a emis un ordin privind demobilizarea a opt divizii de infanterie din Moldova. Au urmat curând instrucțiuni complementare pentru marină și aviație. Încheierea procesului de demobilizare era programată pentru 14 iunie. Această dată s-a dovedit a fi nerealistă. Pregătirea și transportul diviziilor 11 - 15 nu erau încă terminate. Adăugarea altor mii de soldați a exacerbat aceste probleme. *„Transportul demobilizaților practic a încetat”*, raportau în iunie serviciile austriece de informații. Încercând să pună de acord demobilizarea cu transportul, MSM a prelungit procesul până la 14 iulie. Raportându-i lui Mackensen despre această întârziere, Brandenstein îndemna la indulgență: *„Marele Stat Major și Ministerul de Război român se află într-o situație dificilă, care amenință să se accentueze dacă demobilizarea nu este prelungită... Din câte îmi pot da seama, nu este în interesul Germaniei ca dificultățile demobilizării să sporească”*. Deși demobilizarea de jure a fost declarată încheiată pe 14 iulie, demobilizarea de facto a continuat, întâmplător sau cu bună știință, pe tot

---

643 AMAER, fondul 71/1914/E2, lt.-col. Foerster-Straffleur către Ministerul Afacerilor Externe, 13 mai; HHStA, PA I, Karton 1057, „Entsendung der Oberst Randa nach Jassy, Mai 1918”; KA (Viena), AOK, OpAbt, Op. nr. 148464, Randa către AOK, 10 octombrie; AOK, VO, VO/R (Verbindungsoffizier... beim Rumänisches Oberbefehlshaber), col. Von Brandenstein, „Berichte”, 14 mai. Ironia a făcut ca misiunea germană să ocupe fostul sediu al MMF.

parcursul verii și, de fapt, ea nu s-a terminat cu totul niciodată.⁶⁴⁴ Lipsa planificării și a pregătirii a amplificat dificultățile inerente demobilizării unei armate de peste 300.000 de soldați și ofițeri. Aceasta a creat haos, suferință și nemulțumire. Cu excepția soldei pe o lună, soldații demobilizați n-au primit niciun ajutor. Cei care se întorceau acasă, în Valahia, își aranjau de cele mai multe ori singuri transportul. În călătoria făcută la Iași la mijlocul lui mai, Brandenstein observa cât de îngrozitoare era situația: *„În toate gările, se învâртеau de colo până colo numeroși [soldați] demobilizați care păreau a aștepta o ocazie de a călători... Domnea haosul... Printre demobilizați, vezi mulți invalizi de care patria lor pare a fi prea puțin sau deloc interesată”*. Mulțimea demobilizaților care au rămas în Moldova se deosebea cu puțin de aceștia. La Iași, Brandenstein a mai observat că mulți *„umblau hai-hui, fără treabă, iar întreținerea și salariile lor se terminau repede”*. Când l-a întrebat pe colonelul Ressel ce vor face acești oameni, i s-a răspuns simplu: *„Vor fura”*. Unii se uneau cu dezertorii în bande care, potrivit serviciilor austriece de informații, *„hoinăresc prin Moldova. Deoarece fură alimente, ele au devenit o veritabilă pacoste pentru populație”*.⁶⁴⁵

În rândul soldaților dornici să se întoarcă la casele și familiile lor, refuzul sau întârzierea demobilizării stârnea deseori nemulțumire și uneori nesupunere. Se pot cita câteva proteste mai deosebite. Cea mai neobișnuită a fost petiția trimisă lui Brandenstein de Batalionul Teritorial 75 din Bârlad, prin care se cerea ajutorul

---

644 AMR, fondul MCG, Armata a II-a, Jurnal de operații, 11, 18, 28 mai, fondul Grigorescu, Armata I, MCG către Armata I, 13 mai; Brandenstein, „Berichte”, 28, 30 mai, 6 iunie; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 17 iunie. Pentru amănunte, a se vedea Seserman, Acțiunile armatei române, 130-134.

645 Brandenstein, „Berichte”, 14 mai, 6 iunie; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 31 august; AMR, fondul MCG, Armata I, Jurnal de operații, 23 aprilie.

germanilor pentru a ajunge acasă, „*deoarece autoritățile noastre militare nu ne vor demobiliza*”. Pe 13 iulie, conform afirmațiilor comandantului, câțiva soldați din Regimentul 1 Artilerie Grea „*n-au vrut să urmeze bateria într-un nou cantonament, venind în grup... să ceară demobilizarea. Deși le-am vorbit, arătându-le motivele întârzierii... a fost cu neputință să-i conving și au plecat împreună la Mărășești. Dispunând de o forță limitată, n-am putut să iau măsuri imediate împotriva lor*”.⁶⁴⁶ Atât forțele românești de securitate, cât și serviciile austro-ungare și germane de informații au raportat manifestări de protest similare în unitățile staționate în Basarabia. Cele din urmă consemnează: „*Soldații mai tineri din regimentele staționate în Basarabia refuză să se supună ordinelor și cer demobilizarea imediată*”. Demobilizarea nu era singura cauză a scăderii moralului în armata română. „*Ca urmare a alimentației proaste și a muncii epuizante*”, consemnau serviciile austriece de informații, „*peste 400 de soldați din Regimentul 33 Infanterie au dezertat până acum*”. Lipsa de preocupare, ineficiența și corupția din rândul oficialităților și ofițerilor au jucat rolul lor, dar principala cauză a proastei hrăniri este grava penurie de alimente din Moldova, care afectează și populația civilă.⁶⁴⁷

Demobilizarea era traumatizantă și pentru ofițeri. Din cauza restricțiilor prevăzute în tratat, majoritatea

---

646 AA, PA, Rumänien 6, OHL, NA către AA, 22 iunie; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 5, 15 iulie; BA (Koblenz), Sammlung Ersten Weltkrieg, Balkan, „Wochenberichte der Politisches Polizei OKM fiber der Lage in Rumänien”, 3-10 august, 2-6 septembrie, Brandenstein, „Berichte”, 6 iunie. În mai 1917, regele Ferdinand promisese că, după război, va înfăptui reforma funciară. Aceasta a sporit fără îndoială necesitatea întoarcerii acasă. Vasile Liveanu, 1918. Din istoria luptelor revoluționare din România (București, Editura Politică, 1960), 330-334.

647 KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6287, VO/OKM, 5, 9 septembrie, NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 17 iunie, 15, 31 iulie, 25, 26, 29, 31 august.

ofițerilor rezerviști și unii ofițerii activi și-au pierdut posturile. Un număr limitat au intrat în serviciul grănicerilor și jandarmeriei, care se dezvoltau. Puțini au găsit posturi în administrația civilă. Câțiva au participat la alegerile pentru parlament. Mulți s-au luptat să se îngrijească de nevoile lor materiale. Un grup de ofițeri în rezervă a cerut, printr-o petiție, ajutorul lui Marghiloman – rechemarea la datorie sau un post în administrație, dar, *„până când era posibil acest lucru”*, ajutorarea sub formă de stipendii, acces la popota ofițerilor și bani sau alimente pentru familiile lor. În alegerea ofițerilor activi păstrați în armată, Ministerul de Război a dat prioritate experienței, ceea ce a înclinat balanța în favoarea gradelor superioare: *„Astăzi, maiorii sunt conducători de pluton”*, se plângea un deputat în parlament. Deprimarea și nemulțumirea au crescut printre gradele cele mai înalte, înțesate cu colonei. *„Ministerul de Război”,* observa Brandenstein, *„este zilnic luat cu asalt la figurat de ofițeri superiori nemulțumiți care, prin plângerile și cererile lor, creează rumoare”*. În urma avansărilor anuale, anunțate pe 30 mai, 17 colonei au fost înaintați la gradul de general, iar 54 de generali și colonei au fost înaintați în posturi de comandă. Un deputat a întrebat în parlament: *„De ce ar avea acum armata redusă 135 de generali, când, pe timp de pace, au fost numai 35?... Generalii sunt acum funcționari la minister [de război]”*. Hârjeu a explicat că, pentru a evita *„răzmerița”* și tulburările sociale, cum se întâmplase în Franța după înfrângerea de la 1870, el și-a însușit *„principiul adaptării”* până când aveau să apară posturi similare care să răspundă nevoilor.⁶⁴⁸

La sfârșitul verii anului 1918, în ciuda impactului

---

648 AN (București), fondul Președinția Consiliului de Miniștri, 1918/2, 16 august; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 15, 31 iulie; BA (Koblenz), „Wochenberichte... Polizei OKM”, 23-29 iunie; Brandenstein, „Berichte”, 23 mai, 1 iunie, 29 iulie.

demobilizării, armata română număra încă peste 100.000 de oameni, inclusiv unitățile de susținere și de servicii. Cu toate acestea, ea nu era capabilă să se angajeze într-o luptă crucială. DI 9, DI 10 și cele două divizii de cavalerie din Basarabia erau, teoretic, mobilizate complet.

Unitățile lor erau însă dispersate, fiind folosite la munci agricole, paza depozitelor de provizii și păstrarea ordinii publice în fața unei serioase opoziții naționaliste, țărănești și bolșevice. Forța Diviziilor 1 - 8 era redusă la cea avută pe timp de pace. Unele numărau mai puțin de 400 de oameni pe regiment. Instrucția era *„aproape inexistentă”*. Eliminarea structurii de comandă și de stat major impusă prin Tratatul de la București slăbise coeziunea și controlul în interiorul armatei. Comunicațiile interne dintre înaltul Comandament și unitățile din teren fuseseră paralizate când, pentru a-i mulțumi pe germani, Societatea de Poștă, Telegraf și Telefon a preluat sistemul de comunicații militare. Echipamentul și personalul tehnic al acesteia au fost trimise după aceea la București. Comunicarea rapidă în cazul armatei s-a redus la patru stații de porumbei călători. Caii erau cu totul insuficienți. Transportul feroviar era paralizat din lipsă de combustibil.⁶⁴⁹ Informațiile care ajungeau la Paris confirmau slăbiciunea armatei române. Colonelul Rosetti, care a emigrat în Franța la sfârșitul lui iunie, a mărturisit înaltului Comandament francez că, deocamdată, armata română *„este redusă la o neputință totală”*. Depeșele atașatului militar francez, colonelul Pierre Lafont, erau la fel de negative: moralul era scăzut, *„victoria finală a Antantei este văzută ca ultima șansă de salvare a țării. Toată*

---

649 Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, La Roumanie et sa guerre pour l'unité naționale. Campagnes de 1918-1919 (București, Editions Encyclopediques, 1995), 89-92; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 25 iulie; Seserman, Acțiunile armatei române, 130.

lumea are ochii ațintiți asupra Frontului de Vest". Oamenii aveau în minte atacurile germanilor din cursul lunilor mai și iunie, care făcuseră o breșă de 60 de kilometri în liniile franceze, capturaseră Soissons și ajunseseră la râul Mama, la 50 de kilometri de Paris. După o pauză, Ludendorff a reluat atacul pe 15 iulie, trecând Marna și periclitând poziția Armatelor franceze a V-a și a VI-a. Moralul militarilor și civililor din România a atins punctul cel mai de jos.⁶⁵⁰

SOARTA RĂZBOIULUI SE SCHIMBĂ

A doua bătălie de pe Marna s-a dovedit a fi ultima ofensivă a lui Ludendorff. Pe 20 iulie, la Iași a ajuns vestea că germanii au fost opriți și siliți să se retragă dincolo de râu, abandonând 17.000 de prizonieri și 360 de tunuri. *„Recenta ofensivă franceză a înflăcărat poporul român”*, raporta OKM la Berlin pe 8 august. Mai erau și alte vești bune pentru români. Mii de soldați americani soseau acum în fiecare zi în Franța. Pe frontul italian, austriecii au recunoscut eșecul ofensivei lor de la Piave. Simultan, grupări cehe și iugoslave au făcut declarații de autodeterminare națională. Toate aceste evoluții au avut răsunet în România. *„În toată Moldova”*, se arăta într-un raport al serviciilor austriece de informații, *„circulă zvonuri despre un război civil în Austro-Ungaria”*, că *„începe mult așteptata fărâmițare a monarhiei austro-ungare”*.⁶⁵¹ În pofida cenzurii presei, confirmarea a venit în urma informațiilor amănunțite

---

650 SHAT, 7N1455, Lafont către Ministere de la Guerre, 14 iunie, Etat-Major de F Armee, 2e Bureau, „La situation actuelle de la Roumanie” (Rosetti), 11 iulie; Torrey, Berthelot, 253 ș.u.; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 5:131; Cancicov, Impresiuni, 2:509-510; Rădulescu-Zoner și Marinescu, Bucureștii, 294-295. Berthelot a fost comandantul Armatei a V-a franceze în iulie-septembrie 1918.

651 AA, PA, Deutschland 130, Horstmann către AA, 8 august; Marghiloman, Note politice, 3:567-568, 569, 574, 4:12; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6287, VO/OKM, 25 iulie, 5,7 august, NFA, Armeekmdo 1, NA, Fasz. 255, Rumänische Armee, 25, 31 iulie, 15, 31 august.

difuzate de misiunile diplomatice aliate și răspândite în foi volante și din gură în gură. Serviciile germane de informații erau deranjate mai ales de rolul ofițerilor demobilizați, care se zice că „petreceau timpul în cafenele creând sentimente antigermane”.⁶⁵²

În Valahia, știrile din străinătate se răspândeau la fel de rapid. Extrase din rapoartele poliției germane redau reacția. „Viața străzii din București oglindește deteriorarea stării de spirit: discuții aprinse, deschise despre hărțile de război, lipsa respectului din partea echipelor românești de curățenie [a străzilor], până acum politicoase”; „când ofițerii germani și austrieci apar pe străzi în uniformă, se strigă insulte, în special cuvântul Boche”. Soldații demobilizați se distingeau din nou în calitate de provocatori ai rezistenței. O grevă a 350 de muncitori de la o fabrică din Turnu-Severin „a fost declanșată de instigarea soldaților români din Moldova”. Circulau zvonuri că ofițeri în rezervă recrutați în jandarmerie plănuiau să-i înarmeze pe soldații demobilizați și să conducă o revoltă în legătură cu un atac al armatei române dincolo de Șiret. Nu există nicio dovadă în privința elaborării la vremea respectivă a unui asemenea plan, deși, ulterior, s-a sugerat că acesta a servit drept mijloc auxiliar de remobilizare a armatei române. Ciudat este că Marghiloman n-a tras concluzia corectă din evenimentele petrecute pe câmpul de luptă, chiar dacă a fost bine informat, așa cum o arată propriul jurnal. El a rămas cu convingerea că viitorul României se afla într-o relație apropiată de Germania și Austro-Ungaria. Din acest motiv, el a continuat să susțină ratificarea de către rege a Tratatului de la București într-o formă care cuprindea multe dintre pretențiile impuse

---

652 AA, PA, Deutschland 130, Horstmann către AA, 13, 17 august, Bussche către Horstmann, 15 august; KA (Viena), AOK, VO, Fasz. 6286, 6287, NA/OHL (NO/OKM), 25 iulie, 7,23, 30 august; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 5:133-135; Grandhomme, „Berthelot”, 967-969.

României. Dar Ferdinand, căruia evenimentele de pe Frontul de Vest îi dădeau noi speranțe, rezista presiunii germanilor de a-și da acordul, fără care tratatul nu era valabil din punct de vedere legal conform legislației românești.⁶⁵³

În condițiile în care dovezile cu privire la rezistența românilor s-au înmulțit și mai ales ca urmare a refuzului continuu al lui Ferdinand de a ratifica Tratatul de la București, furia și frustrarea Puterilor Centrale au crescut. La Berlin se vorbea despre o „*curățenie generală*” la Iași, inclusiv înlocuirea dinastiei, sub amenințarea unei acțiuni militare. Comandamentul lui Mackensen nu-și dorea însă cu nerăbdare o confruntare. Căpitanul Horstmann a avertizat Berlinul că „*românii ar putea strânge 350.000 de oameni, dintre care 175.000 gata de luptă*”. Împotriva lor, puteau fi trimise numai „*patru divizii germane din armata de ocupație, care nu sunt puternice și sunt alcătuite în cea mai mare parte din oameni care nu sunt în stare să lupte... Chiar dacă se mai adaugă două divizii austriece de ocupație, puterea totală pentru o confruntare serioasă ar fi extrem de mică*”. Estimările exagerate ale lui Horstmann cu privire la capacitatea armatei române s-au regăsit și într-o analiză pregătită de OH!. Cu toate acestea, Ludendorff s-a întâlnit la 14 august cu Arz la cartierul general al armatei germane de la Spa pentru a planifica o operațiune militară cu denumirea codificată de Fangstoss. Până la începutul lui septembrie, s-a ajuns la un acord asupra următoarelor puncte: forțe austro-ungare și germane ale Ober-Ost (Înaltul Comandament de Est) aveau să atace Moldova pe Nistrul Superior, prin Bucovina; trupe austro-ungare din Ucraina urmau să

---

653 BA (Koblenz), „Wochenberichte... Polizei OKM”, 3-10, 11-18, 17-24 august, 1-7, 7-14, 14-21 septembrie; KA (Viena), NFA, Armeekmdo 1, NA, „Verordnungsblatt fur die Zivilbevölkerung in Besetzten Gebiet Rumänien”, 10 septembrie; Marghiloman, Note politice, 4:8, 12, 30, 32.

invadeze Basarabia trecând Nistrul inferior pe la Tiraspol; forțele lui Mackensen aveau să înainteze peste Șiret. Forțele defensive din Transilvania urmau și ele să fie sporite. S-a pregătit un ultimatum, iar la 13 septembrie, OH! i-a ordonat lui Mackensen să se pregătească de marș.⁶⁵⁴ După trei zile însă, Arz l-a informat pe Ludendorff că, în urma inițiativelor de pace ale austro-ungarilor, kaizerul Karl a interzis participarea forțelor habsburgice. Nicio acțiune unilaterală a germanilor „*nu era de dorit*”. Ludendorff a anulat operațiunea Fangstoss, dar și-a exprimat nemulțumirea, avertizându-l pe Arz că toate viitoarele „*complicații*” cu România trebuiau să fie suportate de Austro-Ungaria singură. Trupele germane erau direcționate în altă parte, și nu se va mai oferi ajutor german, ca în 1916.⁶⁵⁵

Pe 15 septembrie, generalul Louis Franchet d'Espèrey a lansat mult așteptata ofensivă a armatei aliate din Răsărit, de la Salonic.

---

654 AA, PA, Deutschland 130, Schwarzkoppen către AA, 6 august, Horstmann către AA, 8 august, Bussche, Memorandum, 10 august; Foerster, Mackensen, 358; Letzter Krieg, 7:415; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1876, 1878, 1880, 8, 13, 14 septembrie; AA, PA, Rumänien 11 nr. 1, Hintze către AA, 5 septembrie. Grupul de Armate Kovess cuprindea armatele I și a VH-a austriece.

655 KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1880, 1889, Arz către Hindenburg, 16 septembrie, Hindenburg către Arz, 18 septembrie, Burian către Trautmansdorff, 22 septembrie; AA, PA, Deutschland 130, Lersner către AA, 17 septembrie; Letzter Krieg, 7:535. Ministerul german de externe era și el convins că „o intervenție armată împotriva României trebuia evitată cu orice preț” (Hindenburg către Arz, 18 septembrie).

Generalul Constantin Christescu, șeful Marelui Stat Major, martie-noiembrie 1918. Muzeul Militar Național.

Două divizii franceze și o singură divizie sârbească au atacat pe frontul Armatei a XI-a germane, compusă acum în mare măsură din forțe bulgărești. În două zile, toate cele trei linii de apărare bulgărești au fost străpunse. În săptămâna următoare, armata bulgară s-a retras, uneori cuprinsă de panică. La 28 septembrie, înaltul Comandament bulgar a cerut armistițiu.

Acesta a fost semnat a doua zi la cartierul general al generalului Franchet d'Espèrey de la Salonic. Condițiile armistițiului permiteau trecerea liberă a trupelor aliate pe teritoriul Bulgariei. În cursul lunii octombrie, trupele britanice și franceze au înaintat spre nord, fiind încetinite doar de logistica proprie și de drumurile și căile ferate inadecvate. Frontul românesc avea să fie restabilit curând la Dunăre.⁶⁵⁶

---

656 Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:400-403, 407-412; Letzter Krieg, 7:401-406, 501-512; Muhlmann, Oberste Heeresleitung, 228-240; Falls, Military Operations, 2:147 ș.u.; Richard Hall, Balkan

Vestea înfrângerii Bulgariei s-a răspândit cu repeziciune în toată România. La București, primele informații au fost primite cu scepticism, fiind „*prea buna ca să fie și adevărate*”. Confirmarea a venit însă în urma indiscrețiilor comise de personalul german de ocupație și din surse externe. La Iași, misiunile diplomatice ale Aliatilor au furnizat din nou informații amănunțite. Reprezentantul sârb l-a informat personal pe Marghiloman. La 27 septembrie, Horstmann a recunoscut înfrângerea Bulgariei, cerându-i lui Marghiloman să amâne publicarea în presă. „*Aceasta confirmă faptul că frontul este complet distrus*”, a conchis premierul. A doua zi, când i-a înmănat lui Marghiloman o copie a raportului politico-militar săptămânal al MSM pregătit pentru regele Ferdinand, Christescu a adăugat: „*Partida este pierdută pentru germani*”. Cu toate acestea, premierul nu-și putea închipui înfrângerea finală a Germaniei sau dizolvarea Austro-Ungariei. Pentru Brătianu, cercul din jurul regelui și înalții conducători militari, venise vremea să poziționeze în așa fel România, încât să tragă foloase de pe urma nenorocirilor dușmanilor. Ferdinand i-a ordonat lui Marghiloman să nu-și ia niciun angajament cu privire la ratificare. Brătianu le-a declarat miniștrilor Antantei că el a rămas fidel cauzei lor. Christescu și MSM au început să joace un rol mai activ în pregătirea remobilizării și a posibilei intrări în război a țării.⁶⁵⁷

REMOBILIZAREA ARMATEI ROMÂNE

Primii pași în reorganizarea armatei române fuseseră făcuți în iulie, pe vremea celei de-a doua bătălii de pe Marna. La început, Marghiloman nu și-a dat nici sprijinul, nici binecuvântarea. Hârjeu, ministrul de

---

Breakthrough: The Battle of Dobro Pole, 1918 (Bloomington, University of Indiana Press, 2010), cap. 8.

657 SHAT, 7N1455, Attache Berne, 15 octombrie; Marghiloman, Note politice, 4:32, 35, 37, 42, 46, 47; Rădulescu-Zoner și Marinescu, Bucureștii, 302-306; Duca, Amintiri, 3:135; Saint-Aulaire către Paris, 7 noiembrie, AD, Europe 1918-1929, Roumanie, voi. 31.

război, suferind și letargic, nu s-a ocupat în niciun fel de acest proces. Inițiativa a venit de la Christescu și stafful său. Planurile lor au fost ținute ascunse, *en bureaux*, iar ordinele, date verbal. Lipsa dovezilor a îngreunat descoperirea și documentarea a ceea ce s-a întâmplat în această primă etapă. Se pare însă că tot ce s-a putut face a fost să se încetinească procesul de demobilizare și să se păstreze soldații și ofițerii cei mai buni. Potrivit estimărilor românești, la începutul lui septembrie, erau încă sub arme 160.000 – 170.000 de soldați și ofițeri – cu 40.000 – 50.000 mai mult decât permitea tratatul. O analiză făcută de germani dă ca cifre 120.000, respectiv 33.000. Românii au avut și mai mult succes în ceea ce privește păstrarea armelor și muniției, cu încălcarea Tratatului de la București. Abia la 28 august a fost semnat cu Puterile Centrale un acord care stabilea o procedură de predare a acestora. El permitea comandamentului român să inventarieze bunurile proprii și să aleagă armele la care avea să renunțe. Românii au exploatat în mod inteligent acest sistem de autosupraveghere. În primul rând, ei au ținut două rânduri de registre, care ascundeau ceea ce avea armata de fapt. În al doilea rând, când au îndeplinit cota ce urma a fi predată, ei au ales cu preponderență arme învechite sau pentru care nu mai exista muniție. Aceste chițibușuri le-au permis românilor să păstreze circa 60% din armamentul existent, și încă cel mai bun. Armata română a putut să intre din nou în război în noiembrie cu suficiente arme de bază pentru toate diviziile și muniție pentru 15 – 20 de zile de luptă pentru cele nouă divizii pe care le-a mobilizat în cele din urmă.⁶⁵⁸

A doua etapă a renașterii armatei române a avut loc

---

658 Seserman, Acțiunile armatei române, 135-138, 142, 145-146; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 5:123; RAPRM, 2:533-534; AA, PA, Deutschland 130, 416 ROMÂNIA în Primul Război Mondial „Rumänische Armee in August 1918”, 22 august; Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 113; Pavelescu et al., Proba focului, 335-336; Bornemann, Frieden, 67.

târziu în septembrie, odată cu prăbușirea frontului bulgăresc. Christescu a ordonat secției de operații și celei administrative a MSM să elaboreze un plan detaliat de mobilizare *„cât mai repede cu putință”*, dar *„cu cea mai mare discreție, astfel încât comandamentul german să nu afle nimic despre pregătirea unei asemenea acțiuni”*. Propunerile lor, care au stat la baza planului aplicat în cele din urmă, prevedeau crearea a doua grupuri în procesul de mobilizare. Grupul Unu, care putea fi constituit rapid, era alcătuit din divizii formate în majoritate din rezerviști din Moldova. Includea de asemenea diviziile din Basarabia. Grupul Doi era compus din divizii aparținând corpurilor de armată II și III, al căror personal trecuse, în cea mai mare parte, în Valahia. Scheletul lor avea să se formeze în Moldova, urmând a fi completate pe măsură ce reușeau să se întoarcă alți soldați și ofițeri. În ambele grupuri, era mare nevoie de ofițeri.⁶⁵⁹

În cursul lunii septembrie și la începutul lui octombrie, serviciile germane de informații au primit mai multe rapoarte care indicau că se făceau pregătiri pentru mobilizare: ofițerii aflați în serviciul activ nu mai primeau permisiile, medicii militari erau rechemati din zonele ocupate, numărul ofițerilor care se prezentau la biroul Ministerului de Război de la București pentru a cere voie să călătorească în Moldova era în creștere. Brandenstein a înaintat un raport conform căruia bărbaților din Moldova li se ordonase să se înregistreze în scopul luării în evidență de către armată. Alte rapoarte indicau faptul că România aștepta cu nerăbdare să coopereze cu forțele Antantei care intrau acum în Bulgaria. *„Serviciul de Informații al Marelui Stat Major român a desfășurat în ultima vreme o activitate foarte susținută în zona ocupată”*, se arăta într-un raport al poliției politice a lui Mackensen de la începutul lui octombrie, cu *„un interes*

---

659 IMPR, 5:682; Preda et al., La Roumanie, 92; Seserman, Acțiunile armatei române, 140-141, 143.

deosebit pentru locurile de traversare a Dunării și starea trupelor austro-ungare și germane din Valahia". Pe 9 octombrie, Christescu a ordonat ca tot personalul militar detașat să se întoarcă la unitățile proprii până pe 14 octombrie. După ce Bulgaria a încheiat armistițiul, s-au făcut auzite în armata română voci care cereau mobilizarea și revendicarea Dobrogei. *„Trupele Corpului V de Armată sunt într-adevăr nerăbdătoare să lupte și vor să se răzbune pe populația bulgărească din Dobrogea”*, conform unei *„surse de încredere din armata română”*, citate într-un raport german. Marghiloman i-a propus chiar lui Horstmann ocuparea provinciei de către un contingent românesc sau unul mixt, româno-german. Germanii au fost dispuși să accepte prima variantă, cu condiția ca România să mobilizeze doar *„numărul minim de soldați necesari”*.⁶⁶⁰

Disponibilitatea germanilor de a retroceda Dobrogea evidențiază preocuparea lor cu privire la faptul că România putea intra din nou în război, amenințând spatele lui Mackensen, care trebuia să înfrunte forțele Antantei de la Dunăre. *„Pentru mine”*, consemnase feldmareșalul în jurnal pe 4 octombrie, *„principala întrebare este acum «Ce va face România?»”*. El și-a continuat înlănțuirea de idei într-o telegramă adresată OH!: *„Dacă ea [România] se alătură încă o dată Antantei... atunci Balcanii și, poate, întregul război sunt pierdute pentru noi... Nu trebuie să renunțăm la nimic pentru a câștiga România de partea noastră”*. O variantă, scria el, era să se reactiveze operațiunea Fangstoss. *„Nu am însă destulă putere”*, adăuga el. Ludendorff,

---

660 SHAT, 7N1455, Grande quartier general, 2e Bureau, 3,15 octombrie; KA (Viena), AOK, NA, Fasz. 6287, NO/OKM, 22, 24, 27 septembrie, 3 octombrie; BA (Koblenz), „Wochenberichte... Polizei OKM”, 4, 5, 7-10, 15 octombrie; Seserman, Acțiunile armatei române, 138; RAPRM, 2:535; HHStA, PA I, Karton 1057, Burian către Trautmansdorf, 24 octombrie; Marghiloman, Note politice, 4:59, 76; AA, PA, Deutschland 130, Bussche către OHL, 13 octombrie.

confruntându-se cu crize monumentale pe alte fronturi, era la fel de neputincios. El i-a recomandat lui Mackensen să se concentreze cât mai mult cu putință pe apărarea liniei Dunării împotriva forțelor Antantei. Fără petrolul românesc, războiul nu se putea continua în Vest. A doua propunere făcută OH! de Mackensen a fost următoarea: *„Dacă oferim României toată Dobrogea, plus frontiera [veche] cu Austro-Ungaria, este posibil ca ea să ni se alăture”*. În cadrul unor discuții prelungite avute cu Marghiloman, Horstmann a arătat foarte limpede că România trebuia să ratifice în schimb un tratat modificat, să promită o atitudine de neutralitate și prietenie față de Puterile Centrale și *„să renunțe în mod explicit la Transilvania, cerând, eventual în caz de nevoie, autonomie locală pentru aceasta”*.⁶⁶¹ La 13 octombrie, premierul i-a recomandat regelui să accepte propunerile, susținând că *„viitorul economic al României impune o atitudine prietenească față de Puterile Centrale”*. El pretindea că Antanta nu era *„dispusă să dezmembreze Austro-Ungaria”*, referindu-se la discursul președintelui Wilson din ianuarie, care vorbise numai despre autonomia popoarelor din Dubla Monarhie. *„România nu poate primi Transilvania. Pentru ca această provincie să primească autonomia, trebuie să existe relații bune între România și Ungaria”*. Ferdinand a respins argumentul lui Marghiloman, care nu ținea seama de direcția pe care o lua războiul și care a fost invalidat curând de declarația lui Wilson din 19 octombrie prin care se susținea autodeterminarea popoarelor din Austro-Ungaria. Regele și cei din jurul lui

---

661 AA, PA, Deutschland 130, Mackensen către Hindenburg, 4 octombrie; Foerster, Mackensen, 358; Reichsarchiv, Der Weltkrieg, 13:395; Letzter Krieg, 7:538-539; Ioan Chiper, „Atitudinea Germaniei față de problema unirii Transilvaniei cu România (1918-1929)”, Revista de istorie 31, nr. 11 (1978): 2066; Marghiloman, Note politice, 4:56-57; KA (Viena), AOK, OpAbt, Ops. Geheime nr. 1893, 2035, Demblen către Burian, 4 octombrie, Kontz către AOK, 10 octombrie.

așteptau acum cu nerăbdare sosirea armatelor aliate la Dunăre ca să elibereze, cu sprijinul lor, patria. Îndeplinirea promisiunilor pentru care intraseră în război părea a fi posibilă.⁶⁶²

ROMÂNIA SE ALĂTURĂ DIN NOU ANTANTEI

Odată cu înfrângerea Bulgariei, România a reapărut în planurile strategice ale Aliaților. Pe 30 septembrie, la o zi după armistițiul cu Bulgaria, Clemenceau l-a rechemat brusc pe Berthelot de la comanda Armatei a V-a de pe Frontul de Vest. Acestuia i s-a ordonat să plece la Salonic pentru a conduce o nouă „*Armată a Dunării*”, care să ocupe Bulgaria și să îndemne România la acțiune. Armata română trebuia să joace un rol central în îngenuncherea forțelor lui Mackensen, ocuparea Transilvaniei și cooperarea cu contingentele aliate care interveneau în sudul Rusiei împotriva bolșevicilor. Berthelot a sosit la Salonic pe 13 octombrie. În colaborare cu Franchet d'Espèrey, el a redactat o scrisoare către Saint-Aulaire, care a fost dusă la Iași, pe 22 octombrie, cu un avion francez, de Victor Antonescu, fostul ambasador român de la Paris. În scrisoare era dezvăluit planul lui Berthelot de a trece Dunărea cu armata sa „*pe la mijlocul lui noiembrie*”. „*Este indispensabil ca România să ridice armele*”, se atrăgea atenția în scrisoare, „*pentru a-și dovedi fidelitatea de nezdrunctat față de Antantă, a elibera teritoriul național și a-și câștiga încă o dată dreptul de înfăptuire a revendicărilor sale naționale*”. Berthelot mai cerea informații amănunțite despre forțele române care puteau interveni, precum și detalii despre forțele inamice. Saint-Aulaire l-a însărcinat pe colonelul Lafont să răspundă întrebărilor de ordin militar, în vreme ce el și Antonescu

---

662 AN (București), fondul Marghiloman, dosar 326, notele din 5, 7, 8, 9, 10 octombrie, fondul Casa Regală, 47/1918, Marghiloman către Ferdinand, „Memoriu”, 13 octombrie; Saint-Aulaire către Paris, 7 octombrie, AD, Europe 1918-1929, Roumanie, vol. 31; Duca, Amintiri, 3:138.

au discutat despre implicațiile mobilizării și reîntrării în război cu Brătianu, care, în mod cu totul întâmplător, locuia alături. Lafont a descris moralul civililor și militarilor români ca fiind ridicat, însă armata i s-a părut „*complet dezorganizată*”. Cu toate acestea, Lafont credea că șase divizii puteau fi „*gata de marș*” în circa opt zile, altele două sau, poate, chiar patru, în 20 de zile, iar încă două, în 30 de zile sau șase săptămâni. Evenimentele aveau să dovedească faptul că estimările lui Lafont erau exagerat de optimiste.⁶⁶³

Între timp, pe 22 octombrie, Saint-Aulaire, Antonescu și Brătianu au continuat discuția cu privire la problemele ridicate de scrisoarea lui Berthelot „*până târziu în noapte, examinând toate ipotezele*”. A doua zi, Prezan a fost rechemat de la moșia lui de lângă Vaslui pentru a lua parte la deliberări. El „*a ridicat obiecții din punct de vedere militar*” față de mobilizarea imediată. Alți comandanți militari din Iași au fost și ei consultați. Aceștia au recunoscut că mobilizarea avea să fie dificilă. Averescu însă l-a sfătuit pe rege să schimbe guvernul și să înceapă imediat mobilizarea, „*astfel încât pacea generală să ne găsească cu arma în mână și, dacă se poate, cu piciorul în teritoriul pe care-l revendicăm*”. Regele a cerut atunci să i se ordone colonelului Antonescu să se întoarcă la Iași, aparent pentru a-l ajuta „*la un studiu legat de campania trecută*”. Marghiloman, Hârjeu și Christescu i-au îndeplinit cu reținere cererea, dar ultimul a atras atenția cu privire la o repetare a celor petrecute în 1916, „*când Marele Stat Major a fost lăsat pe dinafară, iar totul a fost aranjat în culise*”. „*O mobilizare astăzi ar echivala cu o sinucidere*”, a adăugat Christescu. „*Germanii ne-ar zdrobi în trei săptămâni*”.⁶⁶⁴

---

663 Torrey, Berthelot, 265; Torrey, Romania and World War I, 349-350; AD, Europe, 1918-1929, Roumanie, vol. 31, Berthelot, Rapport no. 1, 20 noiembrie, anexe nr. 1, 2.

664 Victor Antonescu, „Un courier de guerre”, în Hommage à Monsieur de Saint Aulaire (București, Socec, 1930), 18-19; G.I.

Sub semnătura lui Prezan, Antonescu a pregătit pentru Ferdinand un memoriu de 15 pagini, intitulat *„Evaluare generală a posibilităților și șanselor intrării noastre în acțiune împotriva Puterilor Centrale”*. El făcea o descriere *„nefericită”* a armatei române, care era în parte o critică adusă activității lui Christescu. Oamenii care se distinseseră la Mărășești *„sunt astăzi goi, desculți, înfometați și demoralizați”*. Unităților *„le lipsesc cu totul cadrele, înainte de toate cele ofițerești”*. Memoriul preconiza că aveau să se poată mobiliza la început numai opt divizii, oferindu-i-se dușmanului o *„mare superioritate”* numerică, dacă se luau în calcul toate diviziile germane și austro-ungare din jurul Moldovei. Dar *„această cifră nu trebuie să ne sperie fiindcă nu toate reprezintă un pericol imediat”*. Majoritatea celor din est erau prea departe, iar majoritatea celor din Valahia *„trebuie să înfrunte forțele Antantei care înaintază dinspre sud către Dunăre”*. Memoriul era realist atunci când minimaliza amenințarea reprezentată de dușman. Potrivit evaluărilor făcute de germani, diviziile de ocupație ale lui Mackensen nu aveau artilerie grea și erau compuse în mare măsură din oameni de peste 35 de ani. Diviziile austro-ungare incomplete se aflau într-o *„stare de descompunere”*; în Valahia și la est de Nistru, avuseseră deja loc răzmerițe. *„Factorul decisiv”* al mobilizării armatei române, se spunea mai departe în memoriul lui Prezan, trebuia să fie armata aliată care înainta dinspre Salonic, *„mai ales dacă aceasta are puterea și intenția de a forța trecerea Dunării”*. Ea trebuia să ofere armatei române *„o indispensabilă bază de operații”*. *„Nu trebuie întreprinsă nicio mișcare dacă nu este sigur că, în timpul mobilizării noastre, 10 - 15 zile, trupele aliate nu ne asigură această*

Brătianu, Acțiunea politică și militară a României în 1919 (București, Cartea Românească, 1939), 18; AN (București), fondul Casa Regală, 52/1918, Averescu către Ferdinand, 22 octombrie; Argetoianu, Pentru cei de mâine, 5:159-161; Otu, Prezan, 268; Marghiloman, Note politice, 4:81, 94.

bază". Rolul lor era nu doar să asigure sprijinul necesar operațiunilor militare ale românilor, ci și să aprovizioneze, până la urmă, trupele, caii și populația civilă. Memoriul lui Prezan ataca și amănunte cu privire la aspectele tehnice ale mobilizării. De cel mai mare interes pentru rege și Brătianu era concluzia acestuia cu privire la momentul în care armata română putea face *„mișcarea supremă”*. *„Curând, da, dar nu imediat”*. Ar fi fost nevoie de 15 zile de pregătiri prealabile și apoi 15 zile de mobilizare sub protecția forțelor aliate de la Dunăre.⁶⁶⁵

Pe când conducătorii români discutau ce să facă, războiul intra în ultimele lui zile. Armata germană a fost respinsă pe Frontul de Vest, Ludendorff a fost demis, marina militară germană s-a răsculat, revoluția și revolta naționalistă au izbucnit în Austro-Ungaria, iar frontul italian a căzut, silind înaltul Comandament austriac să semneze Armistițiul de la Villa Giusti din Padova (4 noiembrie). Acesta obliga trupele germane ca, în termen de 15 zile, să evacueze Italia, Balcanii și Austro-Ungaria, altfel aveau să fie capturate. Pe 5 noiembrie, ministrul de externe Arion a telegrafiat de la București că trupele germane se pregăteau să plece și că putea urma anarhia. *„Este necesar să avem imediat la dispoziție jandarmi și, în scurt timp, trupe românești”*. În aceeași zi, Marghiloman a solicitat și a primit aprobarea lui Ferdinand de a trimite în Bucovina soldați din DI 8, ceruți de Consiliul Național Român din Cernăuți.⁶⁶⁶ Tot

---

665 BCS, fondul St. Georges, arhiva V. Antonescu, „Aprecieri generale asupra posibilității și oportunității reintrării noastre în acțiune contra Puterilor Centrale”, datat 22 octombrie; Letzter Krieg, 7:536-537, 757-761, 796-797; Max Luyken, General Feldmarschall von Mackensen. Von Bukarest bis Salonika (München, J.F. Lehmanns, 1920), 7; Foerster, Mackensen, 359.

666 Jean Bemachot, Les armées françaises en Orient après l’armistice de 1918, 2 voi. (Paris, Imprimerie Nationale, 1970), 1:35; AN (București), fondul Casa Regală, 103/1918, Arion către Marghiloman, 5 noiembrie; Ardeleanu, MCG... Documente, nr. 107,

pe 5 noiembrie, Christescu le-a transmis celor cinci comandanți ai corpurilor de armată „*Instrucțiuni secrete privind mobilizarea armatei*”. Pe 6 noiembrie, regele l-a înlocuit pe Marghiloman cu generalul Coandă, un reprezentant al lui Brătianu. Decizia cu privire la mobilizare și intrarea în război a devenit imperativă când, pe 7 noiembrie, guvernul german a hotărât să înceapă negocieri privind încheierea unui armistițiu pe Frontul de Vest. A doua zi, Brătianu i-a invitat acasă la el pe Saint-Aulaire, colonelul Lafont, Coandă, Prezan și colonelul Antonescu. Discuția a fost „*aprinsă și animată*”. Francezii au insistat să se treacă imediat la acțiune. Prezan a afirmat că, în mai puțin de 25 de zile, nu se puteau strânge nici măcar proviziile necesare armatei. Brătianu, după cum îi era obiceiul, zăbovea, cântărind consecințele. O operațiune militară avea să consolideze poziția României la conferința de pace. Pe de altă parte, o acțiune prematură și ineficace putea fi periculoasă, permițându-i inamicului să provoace distrugerii în teritoriul ocupat. În cele din urmă, s-a decis să fie trimis la București un general care să cerceteze situația de acolo și să-i deruteze pe germani în privința intențiilor României. În plus, demersurile preliminare mobilizării începute deja de Christescu aveau să fie continuate.⁶⁶⁷

Între timp, Franchet d'Espèrey și Berthelot, care, de la raportul lui Lafont, nu prea aveau vești de la Iași, deveneau neîngăduitori cu reținerea românilor. Berthelot ajunsese la Sofia pe 6 noiembrie cu intenția de a ataca

---

108, 109; Marghiloman, Note politice, 4:116; Seserman, Acțiunile armatei române, 53 ș.u.. Erich Protokowitsch, Die Ende der Österreichisches Herrschaft in der Note 417 Bukovina (München, Oldenbourg, 1959), 48-65, relatează în mod amănunțit întreaga poveste.

667 IMPR, 5:680; AN (București), fondul Casa Regală, 101/1918, Marghiloman către Ferdinand, 6 noiembrie; AD, Europe 1918-1929, Roumanie, voi. 31, Saint-Aulaire către Paris, 6 noiembrie; Brătianu, Acțiunea, 21-22; Duca, Amintiri, 3:140-141. La 11 noiembrie, Grigorescu l-a înlocuit pe Hârjeu, iar Prezan, pe Christescu.

dincolo de Dunăre peste două săptămâni. Însă Franchet d'Espèrey, care avea ordin de la Paris să intercepteze armata lui Mackensen înainte ca ea să scape, a hotărât să forțeze mâna României. El a ordonat forțelor franceze să înceapă traversarea fluviului în noaptea de 8 spre 9 noiembrie. Berthelot pregătise deja o emoționantă chemare la arme ce urma să fie lansată din avioanele franceze: *„Ceasul răzbunării sau, mai degrabă, ceasul dreptății a sunat... Țărani, luați-vă furcile și coasele și ridicați-vă împotriva invadatorului... Ridicați-vă, frați români, și năpustiți-vă asupra dușmanului”*. De asemenea, pe 8 noiembrie, Berthelot a transmis la Iași un mesaj prin care anunța traversarea și care cuprindea acest sfat direct: *„Cer într-un mod foarte serios ca Armata Română să fie mobilizată imediat. Mai târziu va fi prea târziu”*. Această radiogramă a pus capăt ezitării românilor. Lui Mackensen i-a fost transmis un ultimatum cu cererea imposibilă ca forțele sale să evacueze teritoriul românesc în 24 de ore, altfel urmând a fi dezarmate. A doua zi, guvernul român a declarat război Germaniei, cu mai puțin de 24 de ore înainte ca armistițiul din Vest să intre în vigoare pe 11 noiembrie, la ora 11: 00.⁶⁶⁸

Între timp, trecerea Dunării, atât de importantă ca simbol, s-a dovedit a fi o operațiune militară minoră. Numai șase batalioane ale Armatei Dunării conduse de Berthelot ajunseseră la fluviu înaintea armistițiului. Planul de traversare în noaptea de 8 spre 9 noiembrie a eșuat pentru că luntrașii bulgari au refuzat să coopereze. Abia pe data de 10, în zorii zilei, un detașament francez stabilit la Giurgiu a devenit prima unitate aliată prezentă pe pământ românesc. Ariergarda forțelor germane, aflate deja în retragere, a opus o slabă rezistență: focuri răzlețe

---

668 AD, Europe 1918-1929, Roumanie, vol. 31, Berthelot, Rapport no. 1, 20 noiembrie, anexa nr. 4; Rosetti, Mărturisiri, 277-278; Bernachot, Les armées françaises, 2:21, 29, 30-32; Brătianu, Acțiunea, 22-23; Preda et al., La Roumanie, 69-70.

de armă, câteva salve de artilerie și un atac al unui avion german. Pentru a întârzia înaintarea francezilor, Mackensen ordonase distrugerea câtorva poduri de peste Argeș, așa cum avertizase deja Iașul. Pe 12 noiembrie, când a sosit vestea oficială cu privire la armistițiul din Vest, ambele tabere au suspendat operațiunile militare.⁶⁶⁹ Deși ostilitățile cu Puterile Centrale se încheiaseră în mod oficial, armata română a continuat remobilizarea în vederea misiunilor pe care le avea de îndeplinit: în primul rând, asigurarea retragerii Armatei lui Mackensen și restabilirea suveranității românești în Valahia și alte zone ocupate; în al doilea rând, ocuparea Transilvaniei și a regiunilor adiacente promisă prin tratatul din 1916. Povestea Primului Război Mondial de pe frontul românesc ar fi incompletă fără o tratare pe scurt a acestor aspecte.

Epilog

RETRAGEREA ARMATEI LUI MACKENSEN

Armistițiul de la Villa Giusti obliga trupele germane să plece până la 19 noiembrie. Pe 26 octombrie, generalul Wilhelm Groener, care-i succedase lui Ludendorff la OH!, i-a ordonat deja lui Mackensen să facă pregătirile de retragere prin Ungaria spre teritoriul german. Deoarece tulburările revoluționare distruseseră deja proiectatele linii de comunicație, OH! l-a autorizat pe Mackensen să ocupe căile ferate din Transilvania, precum și principalele centre de transport și aprovizionare de aici, Brașov și Sibiu. Horstmann i-a asigurat pe români că aceasta era o măsură militară temporară, nu un sprijin acordat perpetuării stăpânirii ungurești. Anticipând dezmembrarea Dublei Monarhii și interesat să stabilească relații bune cu România postbelică, Ministerul de Externe german i-a repetat lui Mackensen că retragerea trebuia să se realizeze „cu

---

669 Berthelot, Mémoires, 8, 10, 11 noiembrie; SHAT, Fonds Prives, 1K77 (Berthelot), „Extraits du journal de guerre du General Berthelot”, 11 noiembrie.

bune intenții", subliniind că „*Germania nu stă în calea aspirațiilor naționale ale României*". Cu scopul de a evita un posibil conflict cu trupele românești care puteau pătrunde în Transilvania, Mackensen i-a propus generalului Mircescu, ofițerul român de legătură de la OKM, o linie de separație de-a lungul căii ferate Predeal-Cluj. Mircescu a aranjat ca Marghiloman să meargă la Focșani pe 6 noiembrie ca să se întâlnească cu colonelul Maximilian Schwarzkoppen, șeful de stat major al lui Mackensen, pentru a discuta pregătirile unei evacuări pașnice și organizate. Premierul a fost însă demis înainte de a pleca la întâlnire. Odată cu venirea noului guvern, declarația de război a României, și mai ales implicarea francezilor, spiritul de cooperare a fost înlocuit cu unul de ostilitate.⁶⁷⁰

Din această cauză, evacuarea armatei germane a fost mai dificilă decât își închipuise la început guvernul român sau cel german. Au apărut imediat controverse în două chestiuni: responsabilitatea pentru dezordinea din Valahia care a însoțit retragerea lui Mackensen și programul evacuării. Berthelot, desemnat de Puterile Aliate să aplice armistițiul în România, i-a instruit pe prefectii români să raporteze orice încălcare de către inamic a condițiilor acestuia. Curând, avea să aibă o listă lungă. Pe 18 noiembrie, el i-a trimis lui Mackensen o radiogramă în care acuza trupele germane în retragere de „*distrugerea excesivă*" a podurilor, gărilor și depozitelor de alimente, ca și de rechiziții forțate și violență împotriva jandarmilor și civililor români. Berthelot a amenințat că-l va trage personal la răspundere pe Mackensen. Feldmaresalul a negat acuzațiile într-un răspuns agresiv.⁶⁷¹ Jurnalul său și alte

---

670 Foerster, Mackensen, 358-359, 360; Letzter Krieg, 7:706 ș.u.; Chiper, „Atitudinea Germaniei”, 2068-2070; Marghiloman, Note politice, 4:116, 122; Luyken, Mackensen, 25.

671 SHAT, 20N718, Brătianu către Rosetti, 25 noiembrie; Berthelot, „Extraits”, 12, 17 noiembrie; Emil Răcilă, Contribuții privind lupta

surse germane confirmă însă o slăbire a disciplinei; unii soldați, demoralizați de înfrângere și disperați să ajungă acasă, luaseră cu forța bunuri personale, inclusiv hrană, cai, căruțe și vehicule. Dar, așa cum arăta Mackensen în răspunsul său, este la fel de adevărat că și românii purtau răspunderea pentru dezordinea care a însoțit evacuarea. Era de înțeles ca, după doi ani de ocupație nemiloasă, unii cetățeni, îndeosebi din București, să-și verse furia hărțuind personalul militar și civil german și distrugându-i sau furându-i bunurile. Așa cum confirmă sursele românești, bande de jefuitori i-au prădat nu doar pe germani, ci și depozite, prăvălii, firme și fabrici românești, într-o debandadă care a durat mai multe zile. Când trupele germane au intervenit pentru a păstra ordinea, s-au tras, în unele cazuri, focuri de armă. La depozitul de alimente de la Obor, se pare că au murit șase oameni în clipa în care soldații germani au tras asupra jefuitorilor. La București, se spune că au fost în total 21 de victime.⁶⁷²

O a doua controversă era legată de incapacitatea forțelor lui Mackensen de a termina evacuarea până la 19 noiembrie, cum cerea Armistițiul de la Villa Giusti. Evacuarea a început în mod serios pe 7 noiembrie. Mackensen și stafful său au părăsit Bucureștiul în seara zilei de 11 noiembrie, iar ultimele unități germane au plecat din capitală în grabă a doua zi. Capacitatea rețelei feroviare nu era însă suficientă pentru cei 160.000 de

---

românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial, 1916-1918 (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981), 337-339, 342; Berthelot către Mackensen, 18 noiembrie; SHAT, Fonds Prives, 1K77; Luyken, Mackensen, 34-35.

672 V. Varga, „Retragerea armatei germane din România la sfârșitul anului 1918”, Studii. Revista de istorie 14, nr. 4 (1961), 881, 883; Foerster, Mackensen, 355-356; Grigore Antipa, *L'occupation ennemie de la Roumanie et ses consequences economiques et sociales* (New Haven, Conn., Yale University Press, 1929), 158. Automobilul lui Marghiloman s-a aflat printre vehiculele luate. Nici măcar câmpurile petrolifere n-au scăpat de actele de vandalism ale jefuitorilor. Cancicov, *Impresiuni*, 2:633; Pearton, *Oii*, 95.

soldați, funcționari economico-administrativi, lucrători civili și servitori. Călătoria pe șosea pe timp de iarnă era extrem de dificilă. Prin urmare, când a trecut termenul de 19 noiembrie, mii de germani se aflau încă pe pământ românesc. Berthelot a transmis la Paris informații eronate conform cărora trupele germane se instalau pentru iarnă în Valea Prahovei cu scopul de a păstra controlul asupra țiteiului românesc. Apoi i-a transmis lui Mackensen un ultimatum prin care-i aplica o amendă de 500.000.000 de mărci plus 50.000.000 pentru fiecare zi de prelungire a evacuării peste termenul stabilit. În baza unor instrucțiuni primite de la guvernul său, Mackensen a replicat că dispoziția mai flexibilă cu privire la evacuare cuprinsă în Armistițiul din Vest de pe 11 noiembrie, *„de întoarcere imediată la frontierele Germaniei”*, avea prioritate față de înțelegerea de la Villa Giusti, unde Germania nu fusese parte. Comandantul suprem al forțelor aliate, Ferdinand Foch, dornic să-și umilească dușmanii, a insistat să fie aplicată cea din urmă.⁶⁷³ Pentru a rezolva aceste probleme și altele referitoare la evacuare, Berthelot a trimis la Sinaia, pe 24 noiembrie, o delegație românofranceză condusă de generalul Mircescu ca să se întâlnească cu reprezentanți ai lui Mackensen. Aceștia au făcut unele concesii, recunoscând că este posibil ca *„distrugerea”* și *„rechizițiile abuzive”* să fi fost săvârșite de soldați și ofițeri *„zăpăciți”* și *„derutați”* de neașteptata declarație de război a României. Ei au exprimat *„profunda părere de rău”* și *„regretele”* lui Mackensen, dând asigurări, în numele acestuia, că *„vor fi ordonate din nou cele mai riguroase măsuri pentru a evita reparația lor”*. În raportul său cu privire la întâlnire, maiorul francez

---

673 Luyken, Mackensen, 28, 32, 34-35, 37-40; Varga, „Retragerea”, 884; Berthelot, „Extraits”, 17 noiembrie; Berthelot către Clemenceau, 17 noiembrie, Berthelot către Ministere de la Guerre, 24 noiembrie, SHAT, Fonds Prives, 1K77; Berthelot, Mémoires, Berthelot către Georges, 24 noiembrie; Bernachot, Les armées françaises, 2:38-39; Foerster, Mackensen, 368-369.

Mablais își exprima într-o oarecare măsură înțelegerea față de dilema în care se afla inamicul: *„Germanii se retrag într-un mod destul de ordonat și par să respecte proprietatea și pe locuitori... Este evident totuși că disciplina scade în rândul armatei germane, ofițerii nu mai sunt foarte respectați”*. În privința programului evacuării, germanii au considerat noul termen de cinci zile dat de Berthelot pentru încheierea evacuării o *„imposibilitate tehnică”*. Când li s-a cerut să estimeze data la care se va termina evacuarea, ei au răspuns că nu înainte de 5 decembrie pentru România și nu înainte de 25 decembrie pentru Transilvania. Pe ansamblu, întâlnirea a fost rodnică, iar în condițiile în care părțile au căzut de acord să se mai întâlnească pe viitor, părea posibilă încheierea unui compromis. Însă, în timp ce delegații plecau, un ofițer francez a sosit de la București cu un ordin categoric din partea lui Foch ca forțele lui Mackensen să fie imediat dezarmate și capturate. Generalul Kosch, cel mai înalt în grad din delegația germană, a părăsit furios încăperea. La a doua sesiune de negocieri, desfășurată la Râmnicu Vâlcea pe 1 - 2 decembrie, a prevalat însă o atitudine rațională și pragmatică. Mackensen, care primise ordine de la Berlin, a acceptat cererea de dezarmare și internare a trupelor într-o *„manieră onorabilă”*. Fiindcă practic toate forțele germane trecuseră până atunci în Transilvania, delegația româno-franceză și-a declarat *„lipsa de interes”* față de această chestiune, care, din acel moment, avea să fie de competența guvernului ungar.⁶⁷⁴

În timpul unor tratative simultane desfășurate la Budapesta, Mackensen ajunsese să creadă că ungurii vor cere doar o dezarmare și internare simbolică, ceea ce

---

674 Berthelot către Ministere de la Guerre, 21 noiembrie, SHAT, 20N218, Fonds Prives, 1K77, maior Mablais, „Compte-rendu de mission. Relations avec les delegues du Commandement Allemand”, 24-26 noiembrie; Bernachot, Les armees françaises, 2:40-41; Berthelot, Mémoires, 24 noiembrie; Luyken, Mackensen, 56; Foerster, Mackensen, 368-371.

însemna că trupele aveau să ajungă în Germania cu o foarte mică întârziere. Declarațiile neoficiale ale Ministerului de Război ungar și un comentariu făcut de reprezentantul Franței în comisia de armistițiu de pe Frontul de Vest l-au încurajat pe Mackensen să-și continue cursa spre casă. În primele două săptămâni ale lui decembrie, o mare parte a forțelor germane a reușit să treacă propriu-zis prin Transilvania în Ungaria. Apoi însă, premierul ungar, contele Mihály Károlyi, a cedat presiunii francezilor și a acceptat să aplice imediat măsura dezarmării și internării. Mackensen a protestat și a încercat să prelungească negocierile pentru ca trupele lui să ajungă în număr cât mai mare în Austria. Absența unei puteri militare ungurești credibile și cooperarea oficialităților de rang inferior au făcut posibilă continuarea retragerii. Pe 16 decembrie, în timp ce feldmareșalul și stafful său treceau prin Budapesta, trenul lui a fost blocat, iar el a fost invitat la o întâlnire cu Károlyi. Când s-au întâlnit, premierul a cerut imediat ca Mackensen să accepte el însuși să fie internat și să ordone trupelor sale să predea armele. Altfel, toate trenurile cu militari germani aveau să fie blocate. Mackensen a dat curs fără tragere de inimă acestei cereri fiindcă, astfel, retragerea trupelor sale avea să continue. La 1 ianuarie 1919, ultimul tren cu trupe germane a ajuns în prietenoasa Austrie.⁶⁷⁵

Între timp, feldmareșalul și stafful lui personal și-au început perioada de captivitate într-o vilă particulară de la marginea Budapestei, sub pază ungurească. El credea că arestul avea să dureze puțin. La 31 decembrie însă, un detașament al cavaleriei franceze a înconjurat vila. După patru zile, lui Mackensen i s-a dat posibilitatea să meargă, de bunăvoie sau silit, într-un alt loc de detenție, nespecificat, sub pază franceză. Pentru că nu avea de fapt alternativă, s-a supus. Drept justificare a acțiunii lor,

---

675 Bernachot, *Les armées françaises*, 1:37-38; Luyken, Mackensen, 63-66; Foerster, Mackensen, 373-374.

francezii au insinuat că el intenționa să fugă cu ultimul tren german. Cu toate că n-a fost maltratat din punct de vedere fizic, Mackensen s-a simțit trădat și umilit. I s-a luat chiar și calul. Feldmareșalul împreună cu stafful personal au fost mutați de mai multe ori, ultima destinație fiind Salonic. Aici, el a fost reținut nu doar până când Germania a ratificat Tratatul de Pace de la Paris, ci până în momentul în care mai multe puteri aliate au făcut și ele acest lucru. Abia la 1 decembrie 1919 a reușit să se întoarcă în patrie.⁶⁷⁶

În timp ce se desfășura evacuarea forțelor lui Mackensen din Valahia, regele Ferdinand și guvernul său au rămas la Iași. Aproape trei săptămâni au trecut de la semnarea armistițiului până când aceștia s-au întors la București și și-au reafirmat autoritatea asupra zonei ocupate. Întârzierea s-a datorat dezorganizării politice și militare existente pe atunci în Moldova, care fusese amplificată de schimbarea guvernului și sfârșitul cu totul neașteptat al războiului. După cum s-a menționat deja, remobilizarea armatei a întâmpinat dificultăți serioase. Ea a fost întârziată de vremea nefavorabilă, starea proastă a căilor ferate, lipsa echipamentului și a informațiilor exacte cu privire la locurile în care se aflau soldații demobilizați. Fiindcă foarte mulți soldați și ofițeri trecuseră în Valahia, au putut fi mobilizate la început numai patru divizii de infanterie (cu aproximativ 10.000 de oameni fiecare), plus două divizii mai mici de infanterie ușoară. Acestea s-au adăugat celor patru divizii din Basarabia și diviziei din Bucovina, care erau ele însele slăbite.⁶⁷⁷ Înainte de a se întoarce la București, regele l-a împuternicit pe Berthelot să administreze și să păstreze ordinea în Valahia în numele său. El i-a mai

---

676 Luyken, Mackensen, 67; Varga, „Retragerea”, 893; Bemachot, *Les armées françaises*, 1:39-41; Foerster, Mackensen, 375-389. Luyken (Mackensen, 69-90) conține o prezentare completă a detenției suferite de Mackensen.

677 Brătianu, *Acțiunea*, 23-24; Preda et al., *La Roumanie*, 93-95.

cerut generalului să-și amâne apariția în capitală până când puteau să-și facă intrarea triumfală împreună. Prin urmare, Berthelot și-a stabilit pe 16 noiembrie cartierul general temporar la Giurgiu, de unde își exercita autoritatea cu împuternicirea lui Ferdinand. Cum zilele treceau fără vreun semn legat de momentul întoarcerii românilor, Berthelot a devenit tot mai nerăbdător. *„Iată, opt zile de când le-am cerut să vină”*, se plângea el nepotului Georges pe 24 noiembrie. *„Discută în continuare nu știu ce, protocolul. Ieri, i-am trimis pe doi ofițeri ai mei la Iași să-i ia de guler și să-i aducă cu orice preț”*.

Parada victoriei de la București, 1 decembrie 1918. De la stânga la dreapta: Berthelot, Ferdinand, Maria, principele Nicolae.

Sursa: Muzeul Militar Național.

Drept răspuns, pe 26 noiembrie, au sosit la Giurgiu generalul Prezan și colonelul Antonescu. S-a căzut de acord asupra unui plan de acțiune cu privire la Bucovina, Dobrogea, Transilvania și reocuparea Valahiei, precum și la întoarcerea regelui, care a fost fixată pentru 1 decembrie. Berthelot a mai cerut ca 16 batalioane românești de infanterie să fie puse imediat la dispoziția sa pentru a colabora la intervenția aliată din Rusia de Sud, pe care Berthelot o conducea. La 28 noiembrie,

Berthelot și statul său major s-au mutat în capitală, „*aparent incognito*”.⁶⁷⁸

În dimineața zilei de 1 decembrie, regele și suita lui au coborât din tren în gara Mogoșoaia, aflată într-o suburbie a Bucureștiului. Acolo, li s-a alăturat Berthelot, iar, la dorința lui Ferdinand, acesta s-a plasat în dreapta monarhului, cu regina Maria în stânga, în vederea intrării călare în Capitală. Ei erau urmați de unități simbolice românești, franțuzești și englezești, iar deasupra, câteva avioane Nieuport franțuzești executau acrobații aeriene. Mulțimile uriașe care înțesau străzile erau într-un delir absolut, strigând și plângând, fluturând steaguri, placarde și batiste. Florile acopereau Calea Victoriei. „*Orașul înnebunise pur și simplu*”, scria Maria în jurnalul ei. Ceremoniile zilei au continuat, conducătorii români jubilând pe tot parcursul acestora. La doi ani de la fuga lor din București, înfrânți și disperați, ei se întorceau triumfători, încredințați, cum se exprima regina Maria, că au „*înfăptuit visul de Veacuri, Visul de Aur al României. Ne întorseserăm ca Rege și Regină a tuturor românilor*”.⁶⁷⁹ În acea seară, Ferdinand a găzduit la palatul Cotroceni un banchet al victoriei, în aceeași sală în care, cu opt luni înainte, fusese semnat umilitorul Tratat de la București. Monarhul, considerat cândva de unii lipsit de strălucire și fără voință, era acum privit cu respect și foarte prețuit. El demonstrase o forță neașteptată când susținuse hotărârea lui Brătianu de a interveni și, apoi, când perseverase în decizia sa în zilele întunecate ale războiului. Astfel, Ferdinand și-a

---

678 Berthelot, Mémoires, 16-23, 26 noiembrie; Rosetti, Mărturisiri, 280, 284-288; Otu, Prezan, 259-264; Prezan (Antonescu) către Coandă, AN (București), fondul Președinția Consiliului de Miniștri, 16/1918, 4 decembrie (note marginale, 7 decembrie, „Colaborare aprobată”). Despre planurile lui Berthelot cu privire la trupele române, a se vedea Torrey, Berthelot, 293-294.

679 Cancicov, Impresiuni, 2:675; Maria, „Memorii”, 1 decembrie; Duca, Amintiri, 3:147-148; Berthelot, Mémoires, 1 decembrie, scrisoare către Louise Berthelot, 2 decembrie.

asigurat un loc de cinste printre fondatorii României moderne.

OCUPAREA PĂMÂNTULUI FĂGĂDUIT

În aceeași zi în care Bucureștiul sărbătorea întoarcerea regelui, o adunare națională a românilor de la Alba-Iulia proclama unirea Transilvaniei cu România. Proclamarea unirii era un lucru; realizarea ei era cu totul altceva. Deși nu erau împăcați cu împărțirea ținuturilor istorice ale Sfintei Coroane a Sfântului Ștefan, ungurii s-au concentrat la început asupra revoluției lor politice și sociale interne. La 31 octombrie 1918, sub presiunea mișcării reformatoare liberal-democratice, kaizerul Karl îl numise pe liderul acesteia, contele Mihály Károly, în fruntea unui nou guvern. Pe lângă proclamarea independenței Ungariei față de Dubla Monarhie (16 noiembrie), guvernul Károly a inițiat reforme democratice, acordând, printre altele, minorităților concesiuni generoase, menite să le convingă să rămână. Era prea puțin și prea târziu. Asemenea românilor, sârbii, slovaci, croații și alte minorități aleseseră deja calea secesiunii. Károly și susținătorii lui și-au pus atunci speranța limitării pierderilor teritoriale în dezbaterile Conferinței de Pace de la Paris, care avea să înceapă la mijlocul lui ianuarie 1919. Între timp, și-au făcut apariția adversarii lui Károly, atât la dreapta, cât și la stânga spectrului politic. Conservatorii considerau că programul său politic era prea radical. Unii ofițeri din armată începeau să formeze organizații secrete care să i se opună, dar și să apere integritatea patriei. La extrema stângă, embrionarul Partid Comunist își întărea forțele alimentat de catastrofa economico-socială, ca și de dezamăgirea generală a populației cu privire la prețul pe care națiunea îl plătea pentru faptul că fusese implicată într-un război pe care mulți dintre ei nu-l doriseră.⁶⁸⁰

---

680 Jorg K. Hoensch, *A History of Modern Hungary, 1867-1986*, trad. Kim Traynor (Londra, Longman, 1984), 80-82, 84, 86-89; Gyorgy Litvin, „The Home Front during the Kirolyi Regime”, in

Aceste tensiuni politice se resimțeau și în Transilvania, unde susținătorii diverselor programe politice și sociale agitau populația. Au izbucnit greve în rândul minerilor, al personalului feroviar și lucrătorilor poștali.

Linii de demarcație în Transilvania, 1918 - 1919.

Adaptare în ediția

University Press of Kansas după Maria Ormos, *From Padua to the Trianon* (Boulder, Colo., East European Monographs, 1990).

În plus, existau tensiuni etnice, românii, sașii, secuii, ucrainenii, ungurii și alte naționalități exprimându-și pretențiile, uneori, în mod provocator. Au fost organizate câteva formațiuni de „gărzi” înarmate care să le apere interesele. Provincia era în clocot, ordinea publică era tulburată, se raportau acte de intimidare și violență. Consiliul Național Român a anunțat pe 7 noiembrie că preia administrarea a peste 20 de comitate ungurești, iar pe 10 noiembrie, Consiliul Dirigent al acestuia a cerut intervenția rapidă a trupelor române. Puterile Aliate intenționaseră de mult să folosească armata română pentru a dezarma trupele inamice și pentru a le ajuta să ocupe Ungaria, misiune pentru care forțele proprii nu erau îndeajuns. În același timp însă, ele ezitau să le permită românilor să ocupe tot teritoriul promis prin tratatul din 1916, lucru pe care-l considerau exagerat. În plus, susțineau că înțelegerea fusese abrogată de pacea separată încheiată de România. Intenționau să satisfacă

pretențiile României - cel puțin în parte -, dar își rezervau dreptul de a lua o decizie în această privință la Conferința de Pace de la Paris. În ceea ce-i privește, românii considerau absolut necesar să grăbească ocuparea provinciei, nu doar pentru a-și apăra conaționalii, ci și pentru a ridica pretenții materiale în baza dezideratelor lor.⁶⁸¹

Înaintarea armatei române în Transilvania s-a desfășurat treptat, în câteva etape succesive, începând cu ultima parte a lui noiembrie. Diviziile mobilizate deja au fost trimise în Basarabia și Bucovina pentru a păstra ordinea și a le apăra de amenințările naționaliste și bolșevice din Ucraina. După cum s-a arătat, remobilizarea unor divizii suplimentare se făcea încet. Prin urmare, până la sfârșitul lui noiembrie, trecuseră frontiera doar câteva unități de avangardă. Desfășurarea forțelor era împiedicată și de venirea iernii, trupele românești ajungând, până la mijlocul lui decembrie, abia la râul Mureș. Acesta corespundea liniei de demarcație stabilite prin Convenția de la Belgrad, pe care generalul Franchet d'Espèrey o negociase cu guvernul ungar la 13 noiembrie. Linia respectivă, menită să prevină izbucnirea unui conflict între forțele române și cele ungurești, pune sub ocupație românească numai circa jumătate din Transilvania.⁶⁸² Românii au refuzat să accepte condițiile Convenției de la Belgrad deoarece nu fuseseră parte la încheierea ei, iar la vremea respectivă, Franchet

---

681 Hoensch, Hungary, 84-85; Torrey, Romania and World War I, 349-350, 367-369.

682 Preda et al., La Roumanie, 169-185; Peter Pastor, „Hungarian Territorial Losses during the Liberal-Democratic Revolution, 1918-1919”, in Trianon and East Central Europe: Antecedents and Repercussions, ed. Bela Király, Laszlo Veszpremy (Boulder, Colo., Atlantic Research and Publications, 1995), 173-175; Maria Ormos, „The Military Convention of Belgrade”, in Király și Veszpremy, Trianon, 55-91. Banatul, atribuit și el României, era deja ocupat de trupe sârbești și n-a reprezentat obiectivul înaintării trupelor române.

d'Espèrey nu avea cunoștință de angajamentele anterioare luate de Antanta față de România prin tratatul din 1916. Drept urmare, încurajați de Berthelot și alți militari francezi, românii au continuat să înainteze în decembrie dincolo de râul Mureș. Făcând referire la rapoarte „*alarmante*” despre situația de la Cluj și din alte părți ale Transilvaniei, înaltul Comandament român a ordonat, pe 17 decembrie, Comandamentului Trupelor din Transilvania (CÂT) să înainteze până la linia Cluj-Turda-Aiud-Alba-Iulia. Puterile Aliate au acceptat până la urmă acest lucru, precum și înaintările ulterioare cu schimbarea corespunzătoare a liniei de demarcație fiindcă nu aveau trupe suficiente care să supravegheze regiunea, iar românii îi puseseră în fața faptului împlinit. De asemenea, Puterile Aliate, și în primul rând francezii, voiau ca guvernul român să-și respecte întocmai angajamentul luat mai devreme de a pune la dispoziție 15 batalioane pentru intervenția împotriva bolșevicilor din Rusia de Sud. Brătianu avertizase pe 23 decembrie că neîndeplinirea promisiunilor făcute în 1916 „*va pune România în imposibilitatea de a-și oferi cooperarea la acțiunea aliată din Rusia de Sud*”. La sfârșitul lui ianuarie, forțele române ajunseseră la Munții Apuseni. În acest moment, ocuparea Transilvaniei era, strict vorbind, încheiată, dar, mai departe, se aflau regiuni masiv populate de români. Armata română a făcut o pauză în lunile februarie și martie, când delegația română la Conferința de Pace de la Paris, condusă de Brătianu, și-a prezentat punctul de vedere cu privire la respectarea tratatului din 1916. Premierul, turbulent și inflexibil ca de obicei, a avut o relație furtunoasă cu reprezentanții Marilor Puteri.⁶⁸³

Între timp, Károly a continuat să spere că, la Paris,

---

683 Torrey, Berthelot, 275-277,293; Torrey, *Romania and World War I*, 228; Sherman David Spector, *Rumania at the Paris Peace Conference: A Study in the Diplomacy of Ioan I. C. Brătianu* (New York, Bookman Associates, 1962), 102-108.

Puterile Aliate vor accepta argumentul său conform căruia noua Ungarie nu trebuia să fie penalizată prea aspru pentru păcatele celor dinainte. Totuși, după numeroase declarații și dezbateri desfășurate în cursul lunii februarie la Paris, Consiliul celor Patru (reprezentanții Franței, Marii Britanii, Italiei și Statelor Unite ale Americii) a hotărât să instituie o zonă neutră a cărei limită vestică nu se situa departe de linia promisă României în tratatul din 1916. Pe 20 martie, consiliul a ordonat guvernului ungar să-și retragă forțele la câțiva kilometri în spatele acestei zone, care cuprindea cea mai mare parte a provinciilor ungurești Crișana și Maramureș. Deși această decizie nu însemna o conturare a frontierei finale, ungurii au presimțit o nenorocire și au fost distruși. Károly a demisionat în semn de protest, iar puterea a fost preluată de un regim revoluționar socialist-comunist, condus de Béla Kun, care a trecut la întemeierea unei republici sovietice.⁶⁸⁴

Kun, originar din Cluj și fost sergent în armata habsburgică, devenise bolșevic în timpul prizonieratului din Rusia. Eficacitatea demonstrată în recrutarea altor soldați și talentul său de agitator și publicist comunist dovedit în timpul Revoluției Ruse i-au adus oarece considerație. Când s-a întors acasă, reputația sa de asociat al lui Lenin a făcut să fie acceptat drept lider al Partidului Comunist Ungar. Nu amănuntele programului său politic ne interesează pe noi aici în primul rând, ci rolul jucat de el în conflictul cu România. Ca fiu al Transilvaniei, Kun era, fără îndoială, personal interesat să se opună așteptatei înaintări a armatei române în zona neutră. Acest aspect al programului său a găsit răsunet în rândul ungurilor, chiar și printre cei care nu erau de acord cu revoluția lui politică internă. Printre aceștia din urmă se aflau și vechi unități ale fostei armate habsburgice. Unele se regroupau deja și păreau

---

684 Hoensch, Hungary, 85, 90-92; Pastor, „Hungarian Territorial Losses”, 177; Spector, Rumania, 109, 113-114.

gata să lupte pentru a împiedica dezmembrarea totală a provinciilor Ungariei istorice. Pe lângă susținerea creării Armatei Roșii ungare, regimul lui Kun a recrutat contingente de Gărzi Roșii revoluționare. Unele dintre consecințele dictaturii proletare ale lui Kun aveau să provoace însă nemulțumire printre soldații veterani: desființarea gradelor și decorațiilor militare, slăbirea disciplinei, apariția formațiunilor Gărzilor Roșii și a comisarilor politici în rândul acestora, precum și lecțiile politice ținute de agitatori de la direcțiile locale. Soldații voiau uniforme, arme și muniție pentru a se opune incursiunilor făcute de români dinspre est și de cehi dinspre nord.⁶⁸⁵

Autoritățile politice și militare românești erau profund alarmate nu doar de apariția unui regim bolșevic în Ungaria și de pregătirile făcute de acesta pentru a se împotrivi înaintării armatei române, ci și de faptul că Béla Kun se lăuda că forțele bolșevice din Ucraina erau pregătite să pornească împotriva României și să facă joncțiune cu Ungaria. La București, domnea convingerea unanimă că armata trebuia să înainteze cu orice chip în zona neutră. Regimul Kun a creat de asemenea în rândul liderilor aliați o solidaritate cu acțiunea militară a României. Generalul Franchet d'Espèrey, pe care-l obseda de multă vreme ideea de a conduce un marș în susul Dunării, s-a întâlnit la București, pe 6 aprilie, cu Berthelot și lideri români. Acolo, s-a luat hotărârea „*de a rezolva imediat chestiunea ungurească*”, înaintarea a fost încurajată în mod indirect de acordul tacit al Marelui Stat Major francez, chiar dacă lipsea aprobarea Consiliului celor Patru de la Paris. Pe 10 aprilie, comandamentul român a pregătit ordinele de operații

---

685 Gyorgy Borsányi, „Bela Kun and His Views on Strategy and Defense”, 61-62; Ervin Liptai, „War and Home Defense, October 31, 1918 to November 3, 1918”, 26-28; Laszlo Forgarrassy, „The Eastern Campaign of the Hungarian Red Army, April 1919”, 35, toate in Pastor, *Revolutions and Interventions*.

pentru ocuparea zonei neutre și a pus pe picior de război diviziile proaspăt activate. Încă din februarie, armata română își completase rândurile cooptând soldați și ofițeri de origine română și germană dintre veteranii armatei imperiale. De nevoie, mulți erau îmbrăcați în vechile uniforme austro-ungare, iar unele regimente au păstrat chiar germana ca limbă în care se dădeau ordinele. Două divizii aveau drept comandanți și șefi de stat major foști ofițeri ai armatei habsburgice. Una dintre ele, DI 18, era condusă de generalul Dănilă Papp, care servise în Marele Stat Major austriac, și care fusese profesor la academia militară austriacă și, nu demult, remarcabil comandant de unitate pe frontul rusesc.⁶⁸⁶

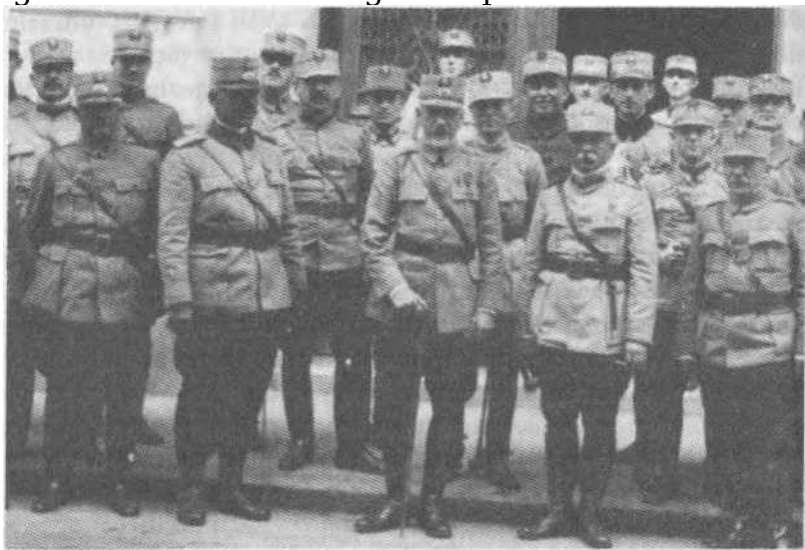
Înaintarea românilor în zona neutră, care a început devreme, pe 16 aprilie, a întâmpinat doar o rezistență vremelnică din partea forțelor ungurești, multe dintre acestea fugind sau retrăgându-se, unele cu până la 50 de kilometri pe zi. Comisarii politici și ofițerii care au încercat să le oprească au fost amenințați cu moartea. Câteva formațiuni ale Gărzilor Roșii s-au revoltat și s-au luptat cu alte unități revoluționare. În unele zone, cetățeni înarmați de origine română sau contrarevoluționari unguri au ajutat forțele române. Până pe 23 aprilie, românii ajunseseră aproape de marginea de vest a zonei neutre, unde se afla Debrețin, important centru unguresc. După ce șefii revoluționari care controlau orașul au fugit, fostele oficialități ale acestuia au cooperat cu comandantul român. Ofițerii de poliție unguri au rămas la posturile lor, iar ofițerilor și subofițerilor unguri din garnizoana locală li s-a permis să

---

686 Tibor Hajdu, „Plans of Strategic Cooperation between the Russian and Hungarian Red Armies”, in Pastor, *Revolutions and Interventions*, 367-372; Torrey, *Romania and World War I*, 376-377, 382; Preda et al., *La Roumanie*, 281-282, 310-312; Măria Ormos, „The Hungarian Soviet Republic and Intervention by the Entente”, în Király și Veszpremy, *Trianon*, 97-98; Forgárassy, „Eastern Campaign”, 36.

se miște liber prin oraș, în uniformă, dar fără arme.⁶⁸⁷

Guvernul și armata română au făcut iarăși o pauză de câteva zile, timp în care au analizat posibilitatea de a înainta dincolo de zona neutră, până la Tisa, care constituia o linie naturală de apărare. Când i s-a cerut părerea, Franchet d'Espèrey i-a îndemnat din nou să continue. Aceasta a fost și părerea lui Foch și a altor lideri aliați de la Paris, deși Consiliul celor Patru nu și-a exprimat aprobarea. Pe 25 aprilie, românii și-au reluat marșul. Rezistența ungară a fost din nou înfrântă aproape imediat. Soldații din trupele regulate voiau să meargă acasă. Divizii întregi s-au predat.

Generalul Prezan (în mijloc, cu Antonescu imediat în spatele lui) împreună cu membrii Comandamentului Trupelor din Transilvania, 1919. *Sursa*: Muzeul Militar Național.

Unitățile revoluționare de la Budapesta au fugit de pe front și au trecut la jafuri. În apropiere de Szolnok însă, românii au întâmpinat o rezistență serioasă din partea unui grup important de Gărzi Roșii, precum și

---

687 Forgarassy, „Eastern Campaign”, 40-44; Preda et al., *La Roumanie*, 316-318.

ostilitatea populației ungurești.

Până la 30 aprilie, armata română ajunsese la râul Tisa, mult mai departe de linia prevăzută în tratatul din 1916.⁶⁸⁸

Stabiliți ferm pe poziții de-a lungul malului estic al Tisei, românii au fost puși în fața unei alte decizii. Unii lideri aliați, îndeosebi cei din armata franceză, preferau ca armata română să continue înaintarea până la Budapesta cu scopul de a dezarma regimul lui Kun care crea probleme tot mai mari. Românii șovăiau. Nu voiau să acționeze singuri și să fie acuzați de imperialism. De asemenea, aveau probleme pe meterezele din est, unde renegatul socialist român Christian Racovski, devenit acum comisar sovietic pentru Ucraina, amenința să invadeze Basarabia. Când forțele lui au reușit să alunge din Odessa forțele aliate de intervenție la începutul lui aprilie, această amenințare a părut credibilă. După ce au transferat trupe în est, românii au rămas pe Tisa în cursul lunilor mai, iunie și în cea mai mare parte a lunii iulie, în vreme ce liderii aliați de la Paris au încercat să ajungă la un acord cu privire la rezolvarea situației din Ungaria. Armata română s-a relaxat în această perioadă, în care Kun și conducerea militară a acestuia și-au îndreptat atenția dinspre campania din răsărit, de pe Tisa, spre campania din nord, împotriva forțelor cehe din Slovacia. Luptele au început pe acest din urmă front la 29 mai.⁶⁸⁹

În primele zile ale lui iunie, Armata Roșie ungară a obținut unele succese împotriva cehilor, dar, în urma unui ordin dat de Consiliul celor Patru de la Paris, Kun a cerut armatei sale să evacueze teritoriul ocupat. Succesul inițial al campaniei din nord i-a făcut pe Kun și pe consilierii săi militari să creadă că, transferând forțe,

---

688 Preda et al., *La Roumanie*, 320-324; Forgarassy, „*Eastern Campaign*”, 45.

689 Torrey, *Romania and World War I*, 378; Preda et al., *La Roumanie*, 329-333; Hajdu, „*Plans*”, 368-369.

și o ofensivă peste Tisa împotriva românilor avea șanse de reușită. Ei stăruiau cu îndârjire în falsa speranță că o ofensivă a forțelor bolșevice din Ucraina va amenința România și chiar va stabili o joncțiune directă cu Ungaria. Drept urmare, pe 20 iulie, după ce a transferat forțe pe frontul românesc, Armata Roșie ungară a atacat dincolo de Tisa. Comandamentul român aruncase în aer podurile de peste Tisa, dar grupase majoritatea celor 90.000 de oameni la oarecare distanță în spatele frontului. În consecință, cu ajutorul factorului surpriză, ungurii au reușit să treacă râul în câteva puncte și să împingă înapoi, pe o distanță de până la 50 de kilometri, linia frontului românesc slab apărată. Decizia lui Kun de a evacua teritoriile câștigate cu greu în Slovacia distrusese însă spiritul de rezistență care mai exista în Armata Roșie. Comandanții și ofițerii experimentați și capabili au demisionat, soldații au plecat, iar disciplina a slăbit și mai mult. Când s-au dat ordine privind începerea unei noi ofensive, singurii soldați care au luptat cu ardoare au fost cei care-și aveau casele în teritoriul ocupat de români. Românii au răspuns repede cu rezervele, iar în patru zile, i-au înfrânt definitiv pe unguri. La 1 august, românii au trecut Tisa cu mare fast. Regele Ferdinand și regina Maria au venit de la București să asiste la eveniment. Drumul spre Budapesta era deschis. Atacul lui Kun pusese capăt indeciziei de la Paris. Cu larga aprobare a Aliaților, armata română a intrat în Budapesta la 3 august 1919, fără a întâmpina, practic, nicio rezistență.⁶⁹⁰

După o ocupație controversată care a durat până în noiembrie, românii s-au retras treptat la linia promisă în tratatul din 1916. În acordul final de pace, Tratatul de la

---

690 Tibor Hetes, „The Northern Campaign of the Hungarian Red Army, 1919”, 55-59; Peter Gos ztony, „The Collapse of the Hungarian Red Army”, 69-73; Jean Nouzille, „The July Campaign of the Hungarian Red Army against Romania as Seen by France”, 82-84, toate în Pastor, Revolutions and Interventions; Preda et al., La Roumanie, 355-383; Torrey, Romania and World War I, 381-383.

Trianon (martie 1920), a fost prevăzută o frontieră la circa 50 de kilometri spre est de această linie, în urma altor decizii ale consiliului, România a primit Bucovina și jumătate din Banat, care a fost împărțit cu Iugoslavia. Chiar în condițiile acestor rectificări, România a primit cea mai mare parte a teritoriului promis în 1916. În plus, Puterile Aliate au recunoscut în mod oficial anexarea Basarabiei.⁶⁹¹ Aceste câștiguri au transformat radical România de dinainte de război. Teritoriul ei s-a mărit de la circa 150.000 de kilometri pătrați la aproape 300.000 de kilometri pătrați. România era atunci cea mai mare țară din Europa de Sud-Est. Populația ei a crescut de la circa 8 milioane la peste 15 milioane de locuitori. Din cei aproape 3 milioane de români care trăiau în Ungaria înainte de război rămăseseră 254.000 (inclusiv cei aflați acum în Iugoslavia). Numai 24.000 au rămas în Ungaria de după război. În același timp, peste 1.500.000 de unguri au fost înglobați în România Mare, unde reprezentau aproape 10% din populație. Împreună cu celelalte minorități, populația neromânească se ridica la 30% din total, față de 8% înainte de război. Cu aceste anexări, au sporit în mod corespunzător resursele și potențialul economic.⁶⁹² Toate aceste câștiguri au fost însoțite însă de probleme serioase, cum ar fi înstrăinarea minorităților și supărarea vecinilor, care au afectat politica internă și externă a României în perioada interbelică și în anii ce au urmat.

În concluzie

Intervenția României în Primul Război Mondial n-a fost în primul rând o reacție la situația militară din vara anului 1916, nici măcar la Ofensiva Brușilov. Ea a fost urmarea unei decizii politice calculate de a face un pas hotărâtor în misiunea de unificare națională a țării. După doi ani de negocieri dure, premierul Ion Brătianu a reușit

---

⁶⁹¹ Spector, *Rumania*, 227; Preda et al., *La Roumanie*, 405-484; Torrey, *Romania and World War I*, 383-386.

⁶⁹² Hitchins, *Rumania*, 290-291.

să obțină sprijinul diplomatic și militar al puterilor Antantei pentru anexarea de către țara sa a provinciilor locuite de români din Austro-Ungaria. Succesul Ofensivei Brușilov a reprezentat bineînțeles un factor care l-a determinat pe Brătianu să creadă că sosise clipa să acționeze. El nu s-a așteptat și nici n-a cerut ca înaintarea lui Brușilov să continue, ci doar ca forțele rusești să-și păstreze pozițiile, mai ales în Bucovina. Pe lângă situația militară, la fel de importantă a fost și concluzia că, din punct de vedere diplomatic, era „*acum ori niciodată*”. În primul rând, el și-a dat seama că liderii Antantei își pierduseră răbdarea din cauza șovăielii lui și a faptului că se tocmea întruna cu privire la condițiile alianței. Brătianu a luat în serios un avertisment potrivit căruia Aliații puteau pune capăt tratativelor. În al doilea rând, se temea ca România să nu piardă această șansă dacă se încheia o pace generală sau separată. „*Momentul aflat înaintea noastră este decisiv*”, îi spunea el fiului său, „*dacă pacea se încheie fără noi, vom fi striviți între o Ungarie mare și o Bulgarie mare*”.⁶⁹³ Aceste considerente politice explică și hotărârea lui Brătianu de a interveni chiar și atunci când schimbările suferite de situația militară în cursul lunii august au sporit șansele ca România să fie înfrântă. Unificarea Italiei și cea a Germaniei îi insuflaseră ideea că o înfrângere putea fi un pas spre victorie.

Înfrângerea României a fost un fapt previzibil pentru cei care cunoșteau poziția geografică vulnerabilă din punct de vedere strategic a țării, armata prost instruită și slab echipată, incompetența înaltului Comandament și promisiunile îndoielnice de susținere făcute de aliații ei. Fără îndoială că la acești factori s-a gândit atașatul militar britanic când i-a mărturisit, cu conștiința încărcată, colegului său francez la scurt timp după ce semnaseră convenția militară: „*Mă simt ca un asasin*

plătit".⁶⁹⁴ Planul de război al României, bazat pe premise politice, s-a adăugat problemelor menționate mai înainte prin faptul că nu a acordat destulă atenție opțiunilor strategice de adoptare a unei poziții defensive de-a lungul frontierei carpatice și, eventual, de retragere în Dobrogea. Fie într-un caz, fie în altul, succesul românilor ar fi necesitat cooperarea unor puternice forțe rusești și o ofensivă a Antantei dinspre Salonic, capabilă să amenințe în mod serios Bulgaria. Nu s-a întâmplat nimic din toate acestea. STAVKA a refuzat să reia Ofensiva Brușilov în Bucovina pentru a susține înaintarea armatei române dincolo de Carpați. Conflictul franco-britanic cu privire la rolul armatei aliate din Răsărit, faptul că Brătianu întârzia să semneze convenția militară și atacul preventiv al lui Mackensen nu i-au dat generalului Sarraill posibilitatea să ofere un ajutor substanțial României decât atunci când a fost prea târziu.

Intenția României de a intra în război n-a fost un secret pentru Puterile Centrale. Doar momentul exact, foarte important pentru Falkenhayn, le era necunoscut. Calculul greșit al acestuia a avut însă un impact minim asupra reacției militare a Puterilor Centrale. Ele luaseră deja majoritatea măsurilor de precauție posibile, mai puțin acțiuni provocatoare la adresa României sau operațiuni de slăbire prematură pe alte fronturi. Judecata greșită a lui Falkenhayn a avut însă urmări serioase în plan politic. Ea a precipitat înlocuirea lui în OH! cu dictatura tăcută Hindenburg-Ludendorff, ceea ce a influențat în mod hotărâtor relația dintre autoritățile politice și cele militare din Germania imperială. Astfel s-a inaugurat, după cum afirma Gerhard Ritter, domnia sabiei asupra sceptrului.⁶⁹⁵ Politica războiului total promovată de Ludendorff a dus în cele din urmă la secătuirea Germaniei și la înfrângerea ei definitivă. De

---

694 Marthe Bibesco, Lord Thomson of Cardington: A Memoir and Some Letters (Londra, J. Cape, 1932), 119.

695 Ritter, *Staatskunst und Kriegshandwerk*, 3:249.

asemenea, criza românească a accelerat centralizarea conducerii militare în cadrul Puterilor Centrale. Cooperarea celor patru șefi militari ai acestora în iulie și august în fața amenințării românești a fost oficializată pe 6 septembrie, odată cu instituirea conducerii supreme de război a celor patru puteri, în spatele căreia se afla OH!. Mackensen preluase deja comanda forțelor germano-bulgaro-austriaco-turce de pe frontul dobrogean, singurul exemplu de operațiune comună desfășurată pe parcursul războiului. Crearea Armatei a IX-a germane, care a preluat controlul operațiilor de la frontiera Austro-Ungariei, a sporit și mai mult dependența acesteia din urmă de aliata ei. Centralizarea procesului de comandă sub pavăza germană a intensificat tensiunile din interiorul alianței, dar a fost și unul dintre secretele primelor înfrângeri provocate românilor. Puterile Centrale au fost în stare să răspundă imediat cu un atac asupra Dobrogei și, mulțumită căilor ferate ungurești, să adune repede în Transilvania o forță suficient de mare pentru a-i alunga pe români.

Reacția hotărâtă și coordonată a Puterilor Centrale contrastează cu modul ezitant și necoordonat în care s-au angajat în război România și aliații ei. Pe lângă faptul că n-au cooperat atacând alături de Armata de Nord română, rușii nu au luat în serios obligația de a oferi un sprijin eficace forțelor române din Dobrogea. Corpul XLVII al generalului Zaioncikovski a fost mult mai slab decât s-a promis, iar comandantul lui a ezitat să lupte pentru români, pe care-i disprețuia. Comandamentul român a fost însă cel care a greșit cel mai grav în conducerea primelor campanii. Dintre multe erori comise amintim faptul că n-a evacuat capetele de pod vulnerabile de la Turtucaia și Silistra, încetinirea și apoi întreruperea înaintării din Transilvania, în fine, întreprinderea nesăbuitei Manevre de la Flămânda.

Ultimele două decizii i-au dat timp Armatei a IX-a germane să se organizeze în siguranță în Transilvania și

apoi să lanseze o contraofensivă reușită. Încercarea lui Falkenhayn de a continua imediat cu invazia Valahiei a fost împiedicată în lunile octombrie și noiembrie de relieful accidentat al Carpaților și de rezistența dusă până la sacrificiu a soldaților români în tranșeele din trecători. Aceasta susține întrucâtva teoria conform căreia, din punct de vedere militar, un plan de război bazat pe apărare în nord ar fi putut fi o variantă mai bună pentru România decât Ipoteza Z, ajutând-o cel puțin să câștige timp pentru a obține sprijin în urma operațiunilor militare ale aliaților săi. Odată străpunși Carpații, iar forțele inamice libere să ducă un război de mișcare, apărarea Valahiei a devenit cu neputință, mai ales pentru că Mackensen era pregătit să treacă Dunărea. În acel moment al războiului, ar fi fost recomandat din punct de vedere strategic ca românii să urmeze sfatul rușilor și să treacă la o retragere controlată spre est, în Moldova. Factori politici și emoționali au dictat începerea unei contraofensive cu „*masa de manevră*” Prezan-Antonescu. Compromiterea secretului cu privire la această operațiune și întârzierile apărute în desfășurarea ei au pecetluit soarta acestei acțiuni nerealiste. Sub impactul atacului combinat al lui Falkenhayn și Mackensen, ea s-a încheiat cu o fugă dezordonată și costisitoare spre est.

Prin victoria asupra României, Puterile Centrale au dobândit acces la alimente pentru populațiile lor înfometate și petrol pentru armata și marina germană. Norman Stone ajunge la concluzia că aceste importuri din România au permis Puterilor Centrale să continue războiul în 1918.⁶⁹⁶ Înfrângerea României a redus posibilitatea încheierii unei păci negociate. Aliații nu doreau să trateze de pe o poziție slabă, iar această strategie a grăbit decizia lui Ludendorff de a relua fără restricții războiul submarinelor. Urmările deciziei sale nu mai trebuie detaliate.

---

696 Stone, Eastern Front, 265.

În contrast cu optimismul creat în rândul Puterilor Centrale, înfrângerea României a provocat un așa-numit „*regret al cumpărătorului*” printre liderii politici și militari ai puterilor Antantei, care speraseră ca intervenția României să încline balanța războiului în favoarea lor. Sarcina directă de a salva România a căzut pe ruși, care, în cele din urmă, au trimis peste 1.000.000 de soldați ca să le apere frontiera mai lungă acum, protejată până atunci de o Românie neutră. Furia îndreptată împotriva țarului și guvernului său în ceea ce privește eșecul României trebuie considerată unul dintre catalizatorii Revoluției din Martie. Și alți lideri ai Antantei au plătit un preț politic din cauza tragediei românești. Cu toate acestea, Puterile Occidentale au tras foloase de pe urma intervenției românești. Repartizarea a peste 40 de divizii austro-ungare și germane pe frontul românesc a fost cu siguranță în beneficiul armatelor aliate de pe alte câmpuri de luptă. Impactul acestor transferuri nu poate fi determinat cu precizie. De pildă, la 2 septembrie 1916, Ludendorff a ordonat ca toate operațiunile ofensive de la Verdun să înceteze pentru a putea trimite oameni și provizii pe Somme și în România. La Verdun însă, luptele depășiseră deja faza critică și nu se poate spune că intrarea României în război a „salvat” situația de la Verdun. Pe de altă parte, este evident că deschiderea unui nou teatru de operațiuni a fărâmițat și mai mult forța militară a Puterilor Centrale.⁶⁹⁷

În ceea ce-i privește pe români, campania din 1916 s-a soldat cu 250.000 de victime, a plasat două treimi din țară sub un regim dur de ocupație și a slăbit într-atât moralul soldaților și civililor, încât unii s-au îndoit că războiul trebuia continuat. Din fericire, scutul reprezentat de armata rusă și prioritățile strategice pe care Puterile Centrale le aveau în alte părți le-au oferit românilor un răgaz de șase luni în care și-au regrupat și

---

697 Am dezvoltat și am documentat acest paragraf în Torrey, *Romania and World War I*, 186-191.

reorganizat armata puternic afectată. La baza renașterii acestei armate - cu certitudine, cea mai remarcabilă din întregul război - a stat bineînțeles efortul propriu al românilor. Dar la fel de importante au fost echipamentul militar oferit de Antantă și îndrumarea asigurată de misiunea generalului Berthelot. Deși nu toate neajunsurile ei fuseseră corectate, spre deosebire de dezechilibrul din 1916, armata română de la 1917 a fost în stare să lupte practic de la egal la egal cu adversarele ei la majoritatea categoriilor de arme. Dobândirea unor arme și deprinderi noi a ridicat moralul, la fel și încrederea împărtășită de Berthelot și oamenii lui. Prezența acestora între români, faptul că luptau pentru ei și, în unele cazuri, mureau cu ei pe câmpul de luptă erau o dovadă vie a susținerii pe care România o primea din partea puternicilor aliați din Vest.

Comandamentul german și austro-ungar a abordat campania din 1917 cu imaginea armatei române de la 1916. S-a îndoit de transformarea suferită de aceasta și de capacitatea ei de a ține piept unui atac major. De asemenea, a subestimat numărul soldaților ruși care, în ciuda impactului produs de pacifismul revoluționar și de dezordinea creată în rândurile lor după Revoluția din Martie, i-au susținut pe aliații lor români, dacă nu în atac, măcar în apărare. Aceste concepții greșite au stat la baza planurilor pe care Puterile Centrale și le făcuseră pentru operațiunile din 1917. Transferurile către alte fronturi le slăbiseră propriile forțe, iar întăririle necesare nu sosiseră. După ce luptele au început, comandanții germani și austro-ungari și oamenii lor de pe front au fost surprinși de dorința soldaților români și a unora dintre cei ruși de a rezista și a contraataca, fie și în condițiile unor pierderi grele. Primii, apărând ultima bucată de pământ din patria lor, au luptat cu un curaj născut din disperare. Ei au fost ajutați de un relief nepotrivit pentru războiul de manevră, care fusese prielnic, în 1916, Puterilor Centrale. Deși victoria

românilor din vara lui 1917 a fost obținută în apărare, ea a stricat planurile Puterilor Centrale de a forța România să iasă din război și de a transfera trupe pe alte fronturi. Fiind practic singurul succes militar semnificativ al Alianțelor din 1917, bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz le-au câștigat admirația și au restabilit credibilitatea României în ochii lor. Victoria asupra unor dușmani temuți și respectați a sporit încrederea românilor în puterile proprii și a rămas de atunci un motiv major de mândrie națională.

Ceea ce n-au putut face armatele Puterilor Centrale pe câmpul de luptă a realizat ordinul dat de Lenin armatelor rusești în noiembrie 1917: să încheie un armistițiu. Românii n-au avut de ales decât să facă la fel. Retragera ulterioară a trupelor rusești și trimiterea de trupe românești în Moldova și Basarabia pentru a le ține sub control au determinat Puterile Centrale să ceară mai repede o încheiere definitivă a ostilităților. Acest pas i-a pus pe români în fața unei dileme nemiloase: să încheie o pace separată care avea să-i absolve pe Alianți de promisiunile făcute în 1916 sau să înfrunte o sângeroasă și, în fond, deznădăjduită reluare a ostilităților. Cu Brătianu manipulând în continuare evenimentele de la Iași, românii au lungit negocierile cât de mult au putut înainte să încheie o pace preliminară (5 martie) și un tratat final (7 mai). Această întârziere a obligat Puterile Centrale să amâne un alt transfer de trupe necesare pe alte fronturi. În cursul tratativelor de pace, au apărut tensiuni și conflicte serioase în sânul Puterilor Centrale: între Bulgaria și aliații ei cu privire la cedarea Dobrogei și între Austro-Ungaria și Germania cu privire la propriile compensații teritoriale și economice. Pierderile teritoriale provocate de acestea României au fost mari, dar cele de natură economică au fost și mai semnificative, resursele țării fiind supuse exploatării pe termen lung de către germani. Sprijinul oferit de Austro-Ungaria în vederea anexării Basarabiei a fost o

compensație neîndestulătoare pentru toate aceste pierderi. Mai mult, autoritatea exercitată de România în această provincie s-a dovedit a fi controversată și a dat naștere unui conflict neîntrerupt cu Rusia sovietică.

Pacea și demobilizarea impusă de tratatele de la Buftea și București au slăbit temporar armata română și au lipsit-o de capacitatea imediată de a lupta. Totuși, în noiembrie 1918, când a devenit posibilă remobilizarea, peste 100.000 de soldați au rămas sub arme, iar în urma unor șmecherii contabilicești, armata română dispunea de suficiente arme cu care să-i echipeze. Izolați între forțele austro-ungare și germane din Ucraina și diviziile lui Mackensen de pe Siret, este de înțeles de ce românii au ezitat să facă pași vădiți spre o nouă intrare în război, chiar și după ce a devenit limpede, în toamna anului 1918, că Puterile Centrale vor fi înfrânte. A fost nevoie de un avertisment serios din partea lui Berthelot pentru a-i face să se remobilizeze și să declare război Germaniei cu numai câteva ore înainte de încheierea armistițiului în Vest. Acest acțiuni de ultim moment le-au oferit românilor argumentul plauzibil conform căruia tratatul de la 1916 și implicit promisiunile cuprinse în el au rămas valabile.

Această problemă a fost dezbătută cu aprindere la Conferința de Pace de la Paris, la care Brătianu a susținut respectarea întocmai a tratatului în felul său inflexibil și ostil. Comportamentul său i-a îndepărtat pe liderii aliați și a distrus o parte a simpatiei pentru cauza României pe care o generaseră suferința ei din 1916 și atitudinea curajoasă din 1917. Pe de altă parte, poziția României a fost întărită de dorința Aliaților, îndeosebi a Franței, de a folosi armata română pentru a stabili, după război, situația din Europa de Sud-Est și a participa la crearea unui cordon sanitar împotriva bolșevismului. Ascensiunea la putere a lui Béla Kun în Ungaria a făcut din armata română un element indispensabil și a consolidat sprijinul acordat pretențiilor României. În cele

din urmă, Conferința de Pace de la Paris a acceptat pretențiile teritoriale ale României, care, cu excepția împărțirii Banatului cu Iugoslavia, includeau în general ceea ce se promisese în 1916. În plus, a fost recunoscută anexarea Basarabiei.

România Mare care s-a născut în urma Primului Război Mondial a fost aproape de două ori mai mare decât Vechiul Regat de dinainte de război, atât ca suprafață, cât și ca populație. Această dezvoltare a adus în schimb țării minorități nemulțumite și vecini ostili, iredentiști. Uniunea Sovietică, Bulgaria și Ungaria aveau să se răzbune în vara lui 1940. Sub amenințările succesive ale acestor state, care aveau aprobarea sau acceptarea tacită a Germaniei naziste, România a cedat Basarabia, Bucovina de Nord, Dobrogea de Sud și o mare parte a Transilvaniei. Aceste pierderi au reprezentat o treime din teritoriul și populația ei interbelică.⁶⁹⁸ După al Doilea Război Mondial, numai Transilvania a fost reintegrată. Cu toate acestea, România contemporană rămâne împlinirea legitimă a visului României Mari pentru care țara a intrat în război la 1916.

Lista selectivă a surselor

Sunt menționate aici doar sursele care au cea mai mare importanță pentru studiul de față. Pentru alte trimiteri, a se consulta notele. Acronimele sau abrevierile acestor surse folosite în text sau în note apar între paranteze.

ARHIVE

În România

Arhivele Militare Române [AMR]

Fondul Marele Cartier General [MCG]

Fondul Grigorescu

Fondul Comandamentul Trupelor din Transilvania

[CÂT]

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe Române

[AMAER]

---

698 Hitchins, Rumania, 445-450; Hoensch, Hungary, 102.

Fondul 71/1914/E₂

Arhivele Naționale Istorice Centrale [AN]

Fondul Casa Regală, fondul Regina Maria, fondul Marghiloman, fondul Sturdza, fondul Rosetti, fondul Președinția Consiliului de Miniștri

Biblioteca Centrală de Stat [BCS]

Fondul St. Georges (arhivele Filodor, Coandă, V. Antonescu, Maiorescu, Iliescu)

Manuscrise

Correspondență

Biblioteca Academiei [BA]

Fondul Palatului, fondul Sturdza, fondul Kirileanu, fondul Rosetti, fondul Brătianu, fondul Berthelot, fondul A.C. Cuza, fondul Maiorescu

Manuscrise

Correspondență

În Austria

Osterreichisches Staatsarchiv, Haus -, Hof -, und Staatsarchiv [HHStA]

Politisches Archiv [PA], Abteilungen I, X, XVIII, XXXVIII, XL

Osterreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv [KA (Viena)]

Armeeoberkommando [AOK]

AOK Ops. Geheime nr. 494 - 2035 (1917 - 1918)

Vorbindungsoffiziere [VO], Fasz. 6270 - 6480

VO/OKM (București)

VO/BGK (Bulgaria)

VO/R (Iași, 1918)

Neue Feldakten [NFA]

1. Op. Armée [Armeekmdo 1]

Nachrichten Abteilungen [NA] Fasz. 33, 118, 123, 124, 145, 255

Manuskripte Weltkrieg

Rudolf Kiszling, „Der Feldzug in Siebenbürgen und Rumänien“, „Unterlagen über die Österreich-ungarische Mitwirkung bei den Friedensverhandlungen mit

Rumänien", „Der Österreich-ungarns Vormarsch in der Ukraine 1918".

Nachlässe

B892, Nachlass Seeckt

În Germania

*Archiv des Auswärtigen Amtes (Berlin) [AA],
Politisches Archiv [PA]*

Deutschland 128, nr. 2, Deutschland 130, Rumänien
11, Weltkrieg 2 f, nr. 2 Kommissionakten Brest-
Litovsk/Bukarest, Bukaresterakten

Bundesarchiv [BA (Koblenz)]

Sammlungen Ersten Weltkrieg Balkan

Akten des Reichskanzlei

Diverse Nachlässe

Bundesarchiv/Militärarchiv [BA/MA (Freiburg)]

Bestand: N 326, N 440, PH 5, PH 51, RA 7/704, RM
40, RM 401

*Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Kriegsarchiv [KA
(München)]*

Bestand Weltkrieg 1914 - 1918 Alpenkorps,
Abteilung Ia Ib

*Württembergisches Hauptstaatsarchiv, Kriegsarchiv
[KA (Stuttgart)]* Württembergisches Gebirgs Bataillon
[WGB]

M-130 **Tagebücher**, Gefechtsberichte, Skizzen

M-130/9, „Das Württembergische Gebirgs-Bataillon
în Rumänien".

M-1/11 „Tagebuch des Oberleutnant Rommel...
August 1917" Nachlass Friedrich Gerok

În Franța

*Service historique de l'armée de terre (Vincennes)
[SHAT]*

Diverse serii, îndeosebi 6N, 7N, 16N, 17N, 20N,
1K77

Archives Diplomatiques, Ministère des Affaires
étrangères (Paris) [AD]

Série Guerre 1914 - 1918, Balkans/Roumanie,

Russie/Bessarabie

Série Europe 1918 - 1919, Roumanie

Alte țări

Moscova, *Централнѣ Gosudarstvennѣ Voennо-Istoriceskii Arhiv* [TGVIA]

Fondul 69

Roma, *Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri* [AS (Roma)]

1914 - 1918, România, Telegrammi di Gabinetto în Arrivo

Londra, *Public Record Office* [PRO]

Foreign Office [FO], îndeosebi clasele 371, 608, 800

Stanford, CA, Hoover Institution Archives

Colecțiile Heroys, Krupensky

Washington, DC, National Archives and Records Administration [NARA]

War Departament, rapoarte ale atașatului militar în România

Acte ale generalului Hans von Seeckt, microcopia M-132

Wilhelm Greener, „Memoirs”, microcopia M-137

DOCUMENTE PUBLICATE

Eftimie Ardeleanu, Alexandru Oșca, Dumitru Preda, ed., *Istoria Statului*

Major General Român. Documente 1859 - 1947, București, Editura Militară, 1994.

Eftimie Ardeleanu, ed., *Marele Cartier General al armatei române. Documente 1916 - 1920*, București, Editura Machiavelli, 1996. [MCG... Documente]

Eftimie Ardeleanu, Adrian Pandea, Ion Pavelescu, ed., *Proba focului. Ultima treaptă spre Marea Unire. Dosare ale participării României în primul război mondial*, București, Editura Globus, 1991.

Constantin Căzănișteanu, ed., *Mărăști, Mărășești, Oituz. Documente militare*, București, editura Militară, 1977. [MMO]

Jean-Noël Grandhomme, Thierry Șarmant, ed., *La*

Roumanie dans la

Grand guerre et l'effondrement de l'armée russe. Edition critique des rapports du General Berthelot, chef de la mission française en Roumanie, 1916 - 1918, Paris, L'Harmattan, 2001.

Alexandru Oșca, Dumitru Preda, Eftimie Ardeleanu, ed., *Proiecte și planuri de operații ale marelui stat-major român (până în 1916)*, București, Arhivele Militare Române, 1992.

RELATĂRI ALE OPERAȚIILOR MILITARE

Românești

Ministerul de Război, Marele Stat Major, Serviciul Istoric, *România în războiul mondial, 1916 - 1919*, 4 vol. + 4 vol. Documente-anexe, București, Imprimeria Națională, 1934 - 1946. [RRM]

Istoria oficială pregătită de Serviciul Istoric al Marelui Stat Major al armatei române. Bazată nu doar pe accesul la arhivele militare românești, ci și pe documentația suplimentară furnizată de Reichsarchiv din Germania și Kriegsarchiv din Austria. RRM conține o prezentare cronologică extrem de amănunțită a operațiilor militare, fără comentarii sau interpretări. Din păcate, publicarea ei a încetat în 1946, în timpul mișcărilor sociale de după al Doilea Război Mondial, și este puțin probabil să se încheie vreodată. Cele 5.000 de pagini de texte și documente ale acesteia au constituit o mină de aur pentru cercetătorii de mai târziu, dar ele acoperă numai perioada cuprinsă între august 1916 și ianuarie 1917. Unii critici români susțin că tonul primelor volume este favorabil armatei germane și comandamentului acesteia.

Gheorghe A. Dabija, *Armata română în războiul mondial 1916 - 1918*, 4

vol., București, Editura IG Hertz, 1936.

În timpul războiului, Dabija a servit în statul major a doua armate românești, iar ulterior a fost comandant de brigadă și divizie. După război, a lucrat la Serviciul

Istoric al armatei, folosind documentele românești și străine aflate acolo pentru a alcătui această amănunțită relatare (2.300 de pagini). Dabija exploatează vastele sale aptitudini lingvistice pentru a consulta o mare varietate de surse. El își exprimă nestingherit părerile, care sunt favorabile în general lui Averescu și critice la adresa lui Prezan și a înaltului Comandament. Dat fiind faptul că istoria oficială este incompletă, volumul 4 (700 de pagini) al lucrării sale oferă amănunte esențiale despre bătăliile cruciale din 1917. Ea include reproduceri aproximative ale ordinelor și rapoartelor de operații ale armatei române, precum și ale forțelor germane și austriece.

Alexandru Ioanițiu, *Războiul României, 1916 - 1918*, București, Tipografia Geniului, f.d.

Ioanițiu a fost și el în război și a lucrat la Serviciul Istoric, unde a folosit și el resursele existente pentru a elabora acest studiu de 400 de pagini dedicat operațiunilor militare. El se concentrează asupra anului 1916, rezervând doar 80 de pagini campaniei din 1917. Relatarea sa este concisă, faptică, lipsită în mare măsură de comentarii sau interpretări. Deosebit de valoroase sunt anexele lucrării, în care sunt enumerate ordinele de luptă ale unităților românești, rusești, germane, austro-ungare, bulgărești și turcești, inclusiv comandanții și șefii de stat major ai acestora. În paranteză fie spus, Ioanițiu a ajuns șeful statului major al armatei române în 1940 și a murit într-un accident de avion, în timpul unei vizite efectuate pe frontul rusesc în 1941.

Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*.

1916 - 1919, ediția a II-a, 3 vol., București, Editura Casa Școlilor, 1925. O a doua ediție modificată a fost republicată în două volume (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989). Există de asemenea o traducere prescurtată într-un singur volum în limba franceză.

Constantin Kirițescu, *La Roumanie dans la guerre*

mondiale (1916

1919), trad. L. Barral, Paris, Payot, 1934. Citatele din acest studiu sunt preluate din a doua ediție, apărută în 1925.

Profund afectat de experiența războiului, Kirilescu, pedagog și istoric autodidact, s-a hotărât să pună la dispoziția unui „*public larg... îndeosebi a tinerilor*” povestea „*acelor milioane de eroi, morți pentru ca noi să fim o nație măreață și liberă*”. Lucrarea sa este istoria clasică, naționalistă a războiului, ea având o influență enormă asupra generației postbelice. În ciuda limitelor, aceasta conține o relatare utilă, cuprinzătoare, a operațiunilor militare, inclusiv a campaniei ungurești din 1919.

În plus, el descrie într-un chip tulburător experiența trăită de națiune pe frontul intern.

Victor Atanasiu et al., *România în anii primului război mondial*, 2 vol.

București, Editura Militară, 1987. [RAPRM]

O istorie cvasioficială, elaborată de o echipă de autori care se referă și la cele întâmplate pe frontul intern. Conține peste douăsprezece capitole bine sistematizate, care includ date privind operațiunile militare, cu hărți și schițe. Susține un punct de vedere naționalist și subliniază bravura și sacrificiul soldaților români.

Ion Cupșa, *Armata română în campaniile din anii 1916, 1917*, 2 vol.

București, Editura Militară, 1967.

O relatare scurtă, echilibrată, atentă, a operațiunilor militare, bazată pe cele mai importante surse tipărite românești, plus o analiză de actualitate a câtorva materiale de arhivă relevante. Cupșa ajunge la concluzii rezonabile în chestiuni controversate. Include un util eseu bibliografic și hărți.

Costică Prodan, Dumitru Preda, *The Romanian Army during the First*

World War, București, Univers Enciclopedic, 1998.

Scrisă de doi autori fecunzi, membri ai Comisiei Române de Istorie Militară, cartea reprezintă un studiu concis, solid din punct de vedere factic, destinat cititorului englez, cu hărți excelente. Narațiunea se continuă pe tot parcursul campaniei ungurești din 1919. Este scrisă din perspectivă românească, dar tine seama de bibliografia străină secundară. Textul nu este documentat, dar amănuntele, inclusiv utilele date statistice, demonstrează că autorii au folosit informații de arhivă și surse tipărite relevante.

Neromânești

Austria, *Kriegsarchiv, Österreich-ungarns Letzter Krieg, 1914 - 1918*, 7

vol. + 7 vol., Beilagen, Viena, Verlag der Militärwissenschaft Mitteilungen, 1930 - 1938.

Această istorie oficială cuprinde o amplă prezentare a operațiunilor de pe frontul românesc, care este în mare măsură opera renumitului istoric Rudolf Kiszling. Acesta a fost, în timpul războiului, șeful statului major al DI 71 austriece de pe frontul românesc, iar ulterior, șeful Secției Istorie a Kriegsarchiv. „Beilagen” (anexele) cuprind multe hărți detaliate, precum și desene utile care prezintă în mod amănunțit toate mișcările trupelor austro-ungare și germane spre și dinspre România.

Germania, *Reichsarchiv, Der Weltkrieg 1914 bis 1918*, 14 vol., Berlin.

Mittler, 1925 - 1954.

Această istorie oficială conține mai puține amănunte despre frontul românesc decât relatarea austriacă, dar este esențială pentru urmărirea interacțiunilor din sânul comandamentului german și a relațiilor acestuia cu aliații săi, mai ales cu bulgarii. Este onestă în privința greșelilor făcute în cursul ofensivei eșuate menite să înngenuncheze armata română în campania din 1917.

Erich von Falkenhayn, *Campania Armatei a IX-a împotriva românilor și rușilor 1916 - 1917*, traducere din

germană de Al. Budiș și C. Franc, București, Socec, 1937. Ediția originală în limba germană: *Der Feldzug der 9. Armée gegen die Rumänien und Russen 1916/1917*, Berlin, Mittler, 1921. Citatele din acest studiu provin din ediția românească.

„*Scrisă în general în momentul desfășurării evenimentelor*”, ne spune Falkenhayn, această carte este atât o biografie, cât și o relatare a operațiilor desfășurate sub comanda lui Falkenhayn. De un interes deosebit sunt reacția sa personală la evenimentele petrecute pe câmpul de luptă, precum și explicațiile cu privire la raționamentul care a stat la baza deciziilor lui tactice. Generalul a părăsit postul de comandă din România înainte de campania din 1917.

Ernst Kabisch, *Der Rumänienkrieg, 1916*, Berlin, Vorbut-Verlag Otto Schlegel, 1938.

Această scurtă, dar documentată relatare a generalului Kabisch se bazează pe cele mai importante surse germane și austriece date publicității, nu însă și pe surse românești. Este destinată publicului general și acoperă doar operațiunile din 1916. Kabisch îl admiră pe Falkenhayn și consideră campania românească o confirmare a talentului militar al generalului.

Victor Petin, *Le drame roumain 1916 - 1918*, Paris, Payot, 1932.

Petin a funcționat ca șef de stat major în misiunea lui Berthelot din 1916 - 1917. Cartea lui este atât o biografie, cât și o relatare a operațiunilor desfășurate de armata română după sosirea misiunii franceze în octombrie. Petin a avut acces la arhivele misiunii se la relatări nepublicate ale membrilor acesteia. El pune accentul pe bătălia de la București (noiembrie-decembrie 1916), în a cărei planificare se desfășurare s-a implicat îndeaproape. Din nefericire, cartea dedică doar un scurt epilog anului 1917, un cusur care se regăsește la aproape toate relatările neromânești.

Jean Leopold Emile Bujac, *Campagnes de l'armée roumaine 1916 - 1919*.

Paris, Charles-Lavauzelle, 1933.

Bujac, critic se scriitor militar francez din perioada interbelică, a folosit o varietate de materiale publicate până în 1933. El face o prezentare cuprinzătoare a operațiunilor militare din campania anului 1916, dar narațiunea nu prea reușește să creeze o imagine limpede a cursului general al operațiunilor se a ceea ce se întâmpla în spatele frontului, mai ales la nivel de comandament. O neglijență mai gravă o constituie tratarea superficială a campaniei din 1917, care dedică numai 21 de pagini bătăliilor hotărâtoare de la Mărăști, Mărășești se oituz, ultimei fiindu-i consacrată o singură pagină. Cu toate acestea, el adaugă o a treia secțiune despre campania ungurească din 1919.

Norman Stone, *The Eastern Front, 1914 - 1917*, New York, Charles Scribner's Sons, 1975.

Stone dedică un singur capitol frontului românesc. Studiul său consacrat evenimentelor petrecute pe Frontul de Est în 1914 - 1916 face o prezentare utilă a contextului în care au avut loc, pe parcursul a doi ani, negocierile cu Antanta. Capitolul despre Ofensiva Brușilov conține o analiză critică a atitudinii comandamentului rus față de intervenția României și a reținerii acestuia de a-i acorda ajutor imediat. Prezentarea campaniei din 1916 a armatei române se bazează pe surse rusești se austriece, nu și românești. Stone nu se referă la campania din 1917.

MEMORII, BIOGRAFII

Românești

Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război*, vol. 1, 1914 - 1916, vol. 2.

1916 - 1918, editori Eftimie Ardeleanu, Adrian Pandea, București, Editura Militară, 1992. [NZ]

Publicarea primei ediții a jurnalului aparținând generalului Averescu (1937) a făcut vâlvă din cauza

comentariilor sale sarcastice și adeseori nedrepte la adresa regelui Ferdinand, a lui Brătianu, Berthelot, Prezan și a înaltului Comandament. Averescu pleacă de la premisa că ideile lui sunt corecte, iar pentru eșecurile sale de vină sunt alții. Cu toate acestea, el a jucat un rol de seamă în peste 30 de ani de istorie românească. Relatarea lui este esențială pentru înțelegerea multor evenimente și decizii de comandă din timpul războiului.

Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu: militarul, omul politic, legenda*, București, Editura Militară, 2005.

Istoricul militar Otu a făcut o excelentă și echilibrată evaluare critică a carierei lui Averescu. Atitudinile confuze și greșelile generalului sunt analizate în mod remarcabil, la fel și cele care s-au dovedit a fi înțelepte și corecte. Averescu apare ca o personalitate cu defecte, dar ca un mare conducător militar într-o perioadă de criză pentru România. O carte foarte necesară.

Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, București.

Editura Militară, 2009.

Prezan a lăsat puține materiale personale pentru un biograf, niciun jurnal sau amintiri în afara unui scurt memoriu. Chiar și depeșele și notele sale oficiale din timpul războiului au fost scrise, în mare parte, de Antonescu. Otu a adunat din documente oficiale și mărturii ale contemporanilor, ca și din tipărituri destule informații pentru a creiona un portret credibil și nuanțat. El recunoaște limitele generalului, dar susține că acesta trebuie judecat după forța morală și serviciile aduse în viața sa, mai ales conducerea înțeleaptă a înaltului Comandament al armatei române în timpul războiului.

Radu R. *Rosetti, Mărturisiri 1914 - 1919*, editor Maria Georgescu, București, Editura Modelism, 1997.

Rosetti, cumnatul lui Brătianu, a fost membru al comandamentului român între 1914 și 1916, apoi comandant de front și, între 1918 și 1919, membru al

statului major al lui Berthelot. Amintirile lui sunt completate cu referiri la jurnale ale altor ofițeri și documente din arhivele militare românești. Relatarea lui este prețioasă pentru observațiile cu privire la modul în care a funcționat înaltul Comandament român în 1916, pentru prezentarea rolului său în calitate de comandant de regiment în grelele lupte ale anului 1917 și pentru documentarea întoarcerii lui Berthelot în România în octombrie 1918.

Ion Gheorghe Duca, *Amintiri politice*, 3 vol., München, Jon Dumitru-Verlag, 1982.

Fiind ministrul cel mai apropiat de premierul Brătianu, Duca a luat parte, pe durata războiului, la multe întâlniri și decizii cruciale. După cum, poate, era de așteptat, amintirile lui sunt partizane, mai ales prin tonul lor anti-Averescu. Ele sunt însă esențiale pentru înțelegerea a ceea ce se întâmpla în culisele scenei politice și militare românești, mai ales că Brătianu n-a lăsat nicio relatare personală.

Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, 5 vol., editor Stelian Neagoe, București, Humanitas-Machiavelli, 1991 - 1995.

Redactate în anii 1930, memoriile lui Argetoianu sunt prețioase datorită faptului că acesta a fost o personalitate bine informată a elitei politice, membru al cabinetului Averescu și semnatarul din partea României al Păcii de la Buftea. Ele sunt pline de fraze pitorești, demne de a fi citate, dar, așa cum reliefează editorul său, Argetoianu nu delimitează întotdeauna în mod limpede istoria de literatură. După război, Argetoianu a dobândit reputația unui politician lipsit de principii.

Alexandru Marghiloman, *Note politice, 1897 - 1924*, 5 vol., București.

Eminescu, 1927.

Aceste amănunțite însemnări de jurnal sunt inestimabile pentru înțelegerea nu doar a activității întreprinse de Marghiloman ca premier în 1918, ci și a

cursului evenimentelor desfășurate în România ocupată, inclusiv a concepției comandamentului lui Mackensen. Marghiloman așteaptă încă o evaluare adecvată a rolului său nepopular și a abnegației demonstrate de el în momentul în care a devenit necesară punerea de acord cu Puterile Centrale.

Neromânești

Glenn E. Torrey, ed., *General Henri Berthelot and România. Mémoires et correspondance 1916 - 1919*, Boulder, Colo., East European Monographs, 1987.

Mărturia lui Berthelot, bazată pe însemnările sale de jurnal și pe scrisorile adresate membrilor familiei, ajută la o mai bună cunoaștere a activității Misiunii Franceze, a rolului jucat de Franța și Antanta și a funcționării comandamentului român. Berthelot a avut o influență enormă asupra regelui Ferdinand, asupra lui Brătianu și Prezan. El a cultivat un spirit de rezistență și speranță în sânul populației, precum și printre conducătorii acesteia. Ostilitatea lui față de Averescu este proverbială.

Glenn E. Torrey, *Henri Mathias Berthelot. Soldier of France, Defender of România*, Iași, Center for Romanian Studies, 2001.

Aproximativ jumătate din această biografie este dedicată relației generalului cu România. Are la bază memoriile sale, scrisori adresate membrilor familiei și documente personale, precum și documente din arhivele militare franceze. În ea se explică de ce a devenit Berthelot erou în România și de ce este considerat unul dintre principalii întemeietori ai României Mari.

Wolfgang Foerster, ed., Mackensen. *Briefe und Aufzeichnungen des Generalfeldmarschalls aus Krieg und Frieden*, Leipzig, Bibliographisches Institut AG, 1938.

Rolul esențial jucat de Mackensen în fiecare aspect al războiului dus împotriva României face din memoriile sale un document indispensabil pentru înțelegerea operațiunilor militare și a politicii de ocupație a Puterilor

Centrale. Din punct de vedere personal, experiența trăită în România i-a generat o deosebită satisfacție, și chiar a căpătat o oarecare dragoste pentru această țară.

Curt von Morgen, *Meiner Tmppen Heldenkämpfe, Berlin, Mittler, 1920.*

Deși memoriile lui Morgen se referă doar parțial la frontul românesc, acestea sunt importante datorită faptului că el a comandat Corpul I de Rezervă german în ambele campanii din 1916 și 1917, precum și rolului jucat de el în tratativele care au dus la încheierea armistițiului și a păcii.

Erwin Rommel, *Attacks*, Viena, Va., Athena Press, 1979. Ediția originală în limba germană: *Infanterie greift an*, Potsdam, Voggenreiter, 1937. Prima ediție în limba engleză: *Infantry Attacks*, trad. G.E. Kidde, Washington, D.C., Infantry Journal, 1944. Citatele din acest studiu sunt preluate din ediția 1979.

Participant, în calitate de locotenent-major în Batalionul de Vânători de Munte din Württemberg, la campaniile românești din 1916 și 1917, Rommel și-a demonstrat talentul de conducător militar strălucit și agresiv care avea să-l facă mai târziu renumit în întreaga lume. Relatarea sa originală, în limba germană, a fost tradusă de armata americană în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și se pare că a avut o mare influență asupra generalului George C. Patton. Relatarea amănunțită a luptelor ajută la înțelegerea eșecului armatei române din primul an de război și a puternicei rezistențe a acesteia din cel de-al doilea an, care a atras din partea lui Rommel repetate laude.

STUDII SPECIALIZATE

Timothy C. Dowling, *The Brusilov Offensive*, Bloomington, Indiana University Press, 2008.

Acest studiu, bazat pe cercetarea arhivelor de la Kriegsarchiv din Austria, urmărește cu atenție circumstanțele, desfășurarea și urmările ultimei ofensive reușite a armatei ruse. Cartea lui Dowling ajută la

clarificarea contextului în care au avut loc tratativele finale dintre România și Antanta în iulie-august 1916. El consideră intervenția românilor ca fiind cea mai semnificativă realizare a Ofensivei Brușilov.

Oskar Regele, *Kampf um die Donau 1916*, Potsdam, Ludwig Voggenger Verlag, 1940.

Renumit istoric austriac, Regele a folosit o mare varietate de surse tipărite germane, austriece și românești pentru a realiza acest studiu amănunțit dedicat atât atacului lansat de trupele române dincolo de Dunăre în octombrie, cât și asaltului Puterilor Centrale din noiembrie. Studiul, însoțit de hărți și diagrame excelente, este lucrarea de referință din perspectiva Puterilor Centrale.

Elke Bornemann, *Der Frieden von Bukarest 1918*, Frankfurt, Peter Lang.

1978.

Bazat pe materiale de arhivă germane și austriece (nu și românești), acest studiu detaliat este, fără îndoială, cea mai bună lucrare despre tratativele de pace cu România, scrisă din perspectiva Puterilor Centrale. Autoarea analizează pe larg fiecare dintre clauzele principale ale tratatului de pace. Un punct forte îl reprezintă descrierea interacțiunii dintre diversele eșaloane ale autorităților politice și militare ale Puterilor Centrale.

Ion Giurcă, 1917. *Reorganizarea armatei române*, București, Editura

Academiei de Înalte Studii Militare, 1999.

Giurcă folosește documente din arhivele militare românești pentru a înfățișa amănunțit reorganizarea armatei române în perioada decembrie 1916 - iulie 1917. Include numeroase informații statistice.

Dumitru Seserman, *Acțiunile armatei române în spațiul dintre Carpații*

Orientali și Nistru (1917 - 1920), București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2004.

Seserman documentează eforturile armatei române de a combate tulburările revoluționare produse de armata rusă mai întâi în Moldova, apoi în Basarabia. El oferă amănunte despre ocuparea Basarabiei de către România în 1918 și despre perioada imediat următoare încheierii războiului. Are la bază materiale din arhivele militare românești.

Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *La Roumanie et sa guerre pour l'unité naționale. Campagne de 1918 - 1919*, București, Editions Encyclopédiques, 1995.

Este lucrarea românească de referință dedicată intrării armatei române în Transilvania și ocupării de către aceasta a Ungariei în 1919. Bazată pe materiale de arhivă, ea face o prezentare foarte amănunțită a operațiilor militare. Acțiunea românească în Ungaria este explicată și justificată. Conține informații utile despre starea și remobilizarea armatei române în octombrie-noiembrie 1918.

Glenn E. Torrey, *The Revolutionary Russian Army and România, 1917*.

Pittsburgh, Pa., University of Pittsburgh, Carl Beck Papers, 1995. În traducere românească: Armata revoluționară rusă și România. 1917, București, Editura Militară 2005.

Acest text urmărește amplificarea tulburărilor revoluționare printre soldații ruși de pe frontul românesc după Revoluția din Martie și efectul acestora atât asupra armatei române, cât și asupra celei ruse. Se bazează pe materiale de arhivă românești, rusești, franțuzești și austriece.

Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări. 1918*, Chișinău, Tipografia Centrală, 1998.

Specialist în istorie contemporană din Republica Moldova, Țurcanu reunește câteva dintre studiile sale pentru a explica evoluția mișcării naționale din Moldova

în 1917, proclamarea Republicii Moldovenești Independente, intervenția armatei române și unirea Basarabiei cu România în 1918. Expunerea lui este echilibrată, iar concluziile, în general, îl situează la mijloc, între susținătorii și criticii intervenției românești.

Izeaslav Levit, *An de răspântie. De la proclamarea Republicii Moldovenești până la desființarea autonomiei Basarabiei (noiembrie 1917 - noiembrie 1918)*, Chișinău, Universul, 2003.

Levit acoperă aproximativ același domeniu ca Țurcanu, dar din punct de vedere rusesc. El intră în amănunte cu privire la ocupația românească și, lucru de înțeles, este foarte critic. Levit este critic și în privința Sfatului Țării și a unirii cu România. Deși Levit susține o teză, abordarea lui reprezintă o bună contrapondere la multe expuneri tradiționale românești.

Jean-Noël Grandhomme, *„Le General Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie Meridionale (1916 - 1918)”*, teză, Universitatea din Paris, 1998.

O istorie detaliată a misiunilor militare franceze conduse de generalul Berthelot în România și Rusia de Sud. Oferă informații esențiale despre alcătuirea misiunilor, funcționarea lor și viața membrilor acestora, precum și despre atitudinea lor față de români. Se bazează pe o mare varietate de materiale din arhivele militare franceze și din relatările personale ale membrilor misiunilor. Este un studiu exhaustiv, de referință.

Șerban Rădulescu-Zoner, Beatrice Marinescu, *Bucureștii în anii prim lui război mondial, 1914 - 1918*, București, Albatros, 1993.

Această carte surprinde atmosfera din capitala României în perioada neutralității, când intrarea în război era dezbătută în presă și pe stradă. Urmărește schimbarea opiniei publice, care trece de la speranță la teamă odată cu prefigurarea înfrângerii în campania din

1916. Face de asemenea o edificatoare și interesantă prezentare a vieții cotidiene sub ocupația inamică.

Studii contextuale

Keith Hitchins, *Rumania 1866 - 1947*, Oxford, Oxford University Press.

1994. Această carte, de departe cel mai documentat și mai sigur ghid de istorie modernă a României, oferă un context istoric mai amplu subiectului prezentului studiu. Ea asociază cunoașterea temeinică de către autor a ansamblului surselor primare și secundare cu analiza echilibrată. De un deosebit interes pentru prezentul studiu este expunerea lui Hitchins despre românii din afara României, mai ales din imperiile austro-ungar și rus. Analiza pe care o dedică acestor minorități și statutului lor, un subiect extrem de controversat, este imparțială și onestă.

Charles King, *The Moldovans: România, Russia, and the Politics of Culture*, Stanford, Calif., Hoover Institution Press, 2000.

King face o excelentă examinare a istoriei noii Republici a Moldovei, care ocupă teritoriul dintre râurile Prut și Nistru, cunoscut cândva ca Basarabia. Studiul său despre tranziția de la statutul de provincie răsăriteană a principatului român medieval Moldova la anii dominației rusești (1812 - 1918) este esențial pentru înțelegerea evenimentelor din timpul războiului. Descrierea Basarabiei aflate, în perioada interbelică, sub administrație românească, a Moldovei Sovietice (1940 - 1991) și a Moldovei independente din perioada contemporană reprezintă o călăuză sigură într-un teritoriu controversat.

Jean-Noël Grandhomme, *La Roumanie de la Triplice à l'Entente, 1914*

1919, Paris, Soteca, 2009.

Grandhomme oferă un studiu documentat al trecerii României de la alianța cu Germania de dinainte de război la rolul jucat de aceasta în sistemul francez de alianțe. Pe

lângă două scurte capitole despre operațiile militare din 1916 - 1917, celelalte se referă la contextul de dinainte de 1914, la perioada de neutralitate (1914 - 1916), la ocuparea de către inamic a României, la consolidarea României Mari în 1919 și la rolul țării în Europa postbelică. Concluziile sale cu privire la chestiuni controversate sunt echilibrate.

Sherman David Spector, *Rumania at the Paris Peace Conference*, New

York, Bookman Associates, 1962.

Un studiu de pionierat despre diplomația premierului Ion Brătianu. După ce examinează perioada neutralității și a războiului, Spector acordă o atenție deosebită rolului jucat de Brătianu în tratativele postbelice de la Paris. Deși se bazează pe surse disponibile în 1962, lucrarea este încă de mare folos, mai ales în urmărirea răspunsului Marilor Puteri la argumentele pătimăse și inflexibile cu care Brătianu a susținut dezideratele României.

Culegeri de studii

Costică Prodan, Dumitru Preda, ed., *ACTA III: al III-lea Colocviu International de Istorie Militară*, București, Comisia Română de Istorie Militară, 1996.

Comunicări prezentate de către istorici din România, Anglia, Franța, Bulgaria, Serbia și Portugalia cu prilejul celei de-a optzecea aniversări a intrării României în război și a începerii operațiunilor din 1916. De un interes deosebit sunt articolele despre divizia sârbă care a luptat în Dobrogea, Serviciul Român de Aviație, reacția localnicilor la intrarea armatei române în Transilvania și reorganizarea armatei române.

V.F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, ed., *1917 pe frontul de est*, Focșani.

Editura Vantrop, 1997.

Un substanțial volum de materiale prezentate la Focșani cu prilejul celei de-a optzecea aniversări a bătăliilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz de către

istorici români. Câteva dintre ele au fost de un interes deosebit pentru acest studiu, inclusiv două care analizează rolul lui Ion Antonescu, deosebirile dintre planurile lui Averescu și Prezan cu privire la ofensiva din 1917 a armatei române, activitatea preoților militari ortodocși în timpul războiului și comemorarea bătăliei de la Mărășești ca sărbătoare națională.

Glenn E. Torrey, *România and World War I: A Collection of Studies*.

Iași, Center for Romanian Studies, 1999.

Reeditare a unui număr de 19 articole apărute pentru prima oară în publicații istorice americane, canadiene, englezești, germane, australiene și românești, referitoare la diverse aspecte ale neutralității României, ale beligeranței acesteia și ale ocupării de către România a Ungariei în 1919.

Kurt Treptow, ed., *România in the World War I Era*,
Iași, Center for

Romanian Studies, 1999.

O culegere de articole ale unor istorici americani, români și britanici despre diverse aspecte ale istoriei României dinainte, din timpul și de după război. Include materiale despre personalități precum profesorul Nicolae Iorga, regina Maria și Ion Antonescu. Cel despre Antonescu, scris de Larry Watts, face o analiză amănunțită a rolului jucat de acesta în calitate de ofițer de operații al armatei române. Volumul cuprinde și câteva materiale despre influența războiului asupra culturii românești.

Index

A

Alekseev, Mihail, 80, 92 - 93, 126, 152.

174, 207

Alexandru al II-lea, țar al Rusiei, 20 alianță, tratat de -, România și Antanta negociere și condiții, 18 - 20, 22 - 28 realizare a -, 15 - 28, 80, 90, 186, 200, 273, 280, 329, 340, 342 - 343, 355

Aliev, Eris Khan, 172, 174, 178
 Anastasiu, colonel, 298 – 299 Antanta/*Puterile Aliate*
 pacea separată a României și –, 26, 281, 342, 354 – 355
 România, înfrângerea din 1916 și –, 186, 352
 România, tratative de alianță cu –, 22 – 28
Vezi și Armata Română, intervenția în Ungaria;
 Armata Română, ocuparea Transilvaniei
 Antonescu, Ion, 61, 66, 265, 317.
 346 (i/us.)
 Mărășești, bătălia și –, 239, 243, 248 MMF,
 atitudinea față de –, 204 Prezan și –, 152, 265, 309, 317 –
 318, 330, 338, 351, 367 n3
 reintrarea României în război și –, 330, 336, 338
 soldații revoluționari ruși și –, 280, 286, 288, 291
 Antonescu, Victor, 329
 AOK (Înaltul Comandament Austriac)
 Mărăști, bătălia și –, 215 – 217, 220 – 221, 225 –
 226, 228
 Oituz, bătălia și –, 255, 258 – 263
 România, intrarea în război (1916) și –, 45, 49, 65,
 76, 107
 România, pace cu 300, 304, 316, 331
Vezi și Arz von Straussenburg, Arthur; Konrad von
 Hotzendorf, Franz
 Argetoianu, Constantin, 205.
 310 – 311, 367 n3
 Arghirescu, Nicolae, 83 – 84, 96, 256, 372 nl9
 Arion, Constantin, 317, 331
 Arma Aliată din Est (AAO), 25 – 26.
 51 – 53, 90, 126, 324 – 325, 331, 332 *Vezi și* Sarraill,
 Maurice; Franchet d'Espèrey, Louis
 Armata Dunării, 329, 332
 Armata Română (1914 – 1916)
 evaluare, 44, 349
 conducere a –, 30 – 31, 40 – 44 plan de război, 36 –
 41, 363 nn26, 28 resurse umane și materiale, 29 – 30, 32
 – 36, 360 nnl-2, 36 lnn9, 15, 363 n32

Armata Română, demobilizare, 302, 309, 313 - 314,
 319 - 322, 354
 Armata Română, invazia
 Transilvaniei în 1916
 Armata a II-a și -, 67 - 69 Armata de Nord și 61 - 67
 Armata I și -, 70 - 73 populațiile locale, reacție la -,
 73 - 76
 Puterile Centrale, reacția inițială la -, 65 - 69, 72
 suspendarea, 73, 90 - 94
 Armata Română, intervenția în Ungaria (1919), 344
 - 348. *Vezi și* Franchet d'Espèrey; Kun, Bela
 Armata Română, mobilizarea din
 1916, 29, 57 - 61, 367 n30
 Armata Română, ocuparea Basarabiei, 293 - 298,
 309, 354
 Armata Română, ocuparea Transilvaniei (1918 -
 1919), 340 - 345. *Vezi și* Ungaria (1918 - 1919) Armata
 Română, remobilizare.
 326 - 331. *Vezi și* România, reintrarea în război
 Armata Română, reorganizare dificultăți, 189 - 191,
 198, 201 evaluare a -, 200 - 203, 214 - 215, 353 moralul
 în timpul -, 191, 194 - 197 resurse umane și materiale
 pentru -, 187, 200 - 201
 rolul MMF în -, 188, 197 - 198, 201 - 205, 353
 rușii și 190 - 191, 196 - 197
 schimbări structurale și -, 173 - 175, 188
 armata turcă în România, 47 - 49, 51.
 97 (*ilus.*), 126 - 131, 152 - 153, 162, 168
 Divizia 15 Infanterie (DI 15), 95, 384 n8
 Divizia 25 Infanterie (DI 25), 95, 128
 Divizia 26 Infanterie (DI 26), 153, 162
 armate rusești în România contribuția la apărarea
 Moldovei, 173 - 182, 184 - 186, 238, 249 - 251, 272, 352
 evacuare a -, 286 - 288
 pierderi, 132, 252
 românii, relații cu -, 63 - 64, 79 - 80, 98, 159, 174,
 178, 190, 195, 238, 247, 250, 253

Vezi și Revoluția Rusă artilerie austro-ungară și germană, 78, 79, 88, 113, 119, 128, 130, 133, 136, 162, 167, 230, 258, 267, 271 ruso-română, 32, 33, 85, 103, 200 - 201, 212, 217, 229, 230, 233, 242, 246, 247, 377 n6

Arz von Straussenburg, Arthur, 49.

50 (*ilus.*), 74, 107, 114, 118, 221, 275, 301, 306, 324, 369 n27

Aslan, Mihai, 58, 80 - 81 atrocități, rapoarte despre -, 95, 374 n8, 376 n29

Averescu, Alexandru, 92 (*ilus.*)

Brătianu, relații cu 42, 59, 138.

304, 308, 380 n38

Ferdinand și -, 42, 67, 91, 94, 104, 260, 313, 316

Mackensen, relații cu -, 305 (*ilus.*), 316

MCG, relații cu -, 97, 113, 138, 172, 199, 208, 221 - 225, 260, 265

MMF, relații cu -, 199, 204, 313 pacea de la Buftea și -, 306 - 310, 312

Prezan, relații cu -, 92 - 94, 138, 157, 175, 206 - 209, 260, 265 - 266, 281

reputația lui -, 42, 91, 106, 138, 175, 199, 222, 304

Vezi și Manevra de la Flămânda; Mărăști, bătălia de la Oituz, bătălia de la -

Averescu, Clothilda, 191

B

Balfour, Arthur, 186 Banat, 23, 347, 355, 418 nl3

Barclay, George, 27 Basarabescu, Ion, 86, 89 Basarabia, 15, 17, 18, 46, 286 - 287, 289 - 293

ocuparea de către România a 293 - 298, 309, 354

România, unirea cu 291 - 292, 299 - 300, 354

Vezi și Republica (Autonomă) Moldovenească; Sfatul Țării Batalionul Revoluționar Românesc.

294. *Vezi și* Gărzile Roșii Batalionul de Vânători de Munte din

Württemberg (WGB/BVW), 33 bătălia de la Jiu și -, 144, 147 - 149 bătălia pentru Odobești, 179 - 181 bătălia

de la Oituz și -, 256, 259, 261 - 264, 267 - 270, 272, 275
    Vezi și Rommel, Erwin Bălescu, Constantin, 98, 104
Bălărețu, capul de pod, 229, 239, 242 - 243
    Beliaev, Mihail, 152
    Benigni, Siegmund Ritter von, 256, 257, 259, 260, 264, 267
    Berlin, Congresul de la 17 Berthelot, Henri Mathias, 125, 126, 170, 198 (*ilus.*), 240 (*ilus.*), 313, 329, 339 (*ilus.*)
    Averescu, relații cu -, 138, 204, 312 Basarabia și -, 289 - 293, 297 - 298 București, bătălia de la - și -, 145, 151, 155, 157, 159, 167, 170, 174 - 175
    evacuarea armatei germane și -, 334 - 336
    Ferdinand, relații cu -, 125, 151 - 152, 204, 313, 338 influența asupra moralului românilor, 125, 203 - 205, 213, 353
    reintrarea României în război și -, 329, 332, 338, 353, 354 reorganizarea armatei române și -, 187 - 191.193 - 194, 197 - 201, 203 rușii, relații cu -, 126, 152, 174 - 176, 178, 280, 285, 329, 338 *Vezi și* MMF
    Bethmann Hollweg, Theodor von, 47 Blondei, Camille, 21, 25
    Bode, Johann, 94, 127, 374 n7 Boris, prinț-moștenitor al Bulgariei, 48 (*i/us.*), 51 - 52, 77, 96, 370 n2
Boyle, Joe, 293
    Bran (*Torzburg*) trecătoarea, bătălia din, 67, 120 - 121, 136 - 138
    Brandenstein, colonel, 319 - 321, 327 Brașov, bătălia de la -, 120 - 121 Brătianu, Gheorghe, 54, 284 Brătianu, Ion, I.C.
    caracterizare, 21 (*ilus.*), 27, 54, 90, 125, 331 - 332, 343
    Ferdinand, relații cu -, 22, 125, 340 influența lui - asupra deciziilor militare, 36, 41, 60, 85, 94, 106, 125, 331 - 332
    negocieri ale lui - cu Antanta/*Puterile Abate*, 22 - 28, 54 - 55, 303, 343, 349, 354, 355 puterea politică a lui

–, 20, 54, 315, 329, 331 – 332, 340, 354 – 355 reîntrarea
României în război și –, 302, 308, 329, 354 – 355

Brătianu, Vintilă, 28

Breitenacher, Martin, 176, 179, 181, 250

Broșteanu, Ernest, 293, 297 – 298 Brușilov, Alexei,
24, 206 – 207 Bucovina, provincie, 18, 23 – 24, 275, 301,
312 – 313, 331, 347, 355

București, bătălia de la – consecințe, 167, 171, 174 –
175 masa de manevră și –, 152, 158 – 161 rușii și –, 158 –
159, 163 – 164 strategia românilor pusă la îndoială, 158
– 159, 162, 351 trecerea Dunării de către

Mackensen și –, 153 – 154, 157

București, ocuparea –, 167 – 168, 185, 387 n42, 387
n43

București, pacea de la –, 310 – 311, 314 – 318, 339 –
340, 354

Bufta, pacea de la –, 300 – 311 Bulgaria armistițiul
de la 1918, 325, 329 condițiile de pace cu România de la
1918 și –, 302, 305, 307, 310

Dobrogea și –, 17 – 18, 51, 77 – 78, 153

Intrarea României în război și –, 15, 25, 37, 39, 50,
52, 54

Vezi și Turtucaia, bătălia de la – Bussche, baron
Hilmar von dem, 46

C

campania din Dobrogea ofensiva lui Mackensen în –,
126129

pierderi în –, 84, 88, 128, 132 primele bătălii din –,
83 – 84, 94 – 97 Puterile Centrale, relații în timpul –, 77 –
78, 95 – 96, 128 – 132, 153 *Vezi* și Toșev, Stefan;
Turtucaia, bătălia de la; Zaioncikovski, Andrei

Cancicov, Vasile, 57

Cantacuzino, Gheorghe, 265

Cantacuzino, Ioan, 191, 193

Capul, maior, 236

Carol I, rege al României, 15 – 20, 23, 36, 55

Carol, prinț-moștenitor al României, 142

Carp, Petru, 57, 125, 273
 Castriș, Matei, 73
 cazaci, 80, 179, 183, 232, 289, 37 ln8
 Cemavodă-Constanța, calea ferată.
 40, 130, 305, 307, 356 nt
 Chantilly, conferința de la - din 1916, 206
 Christescu, Constantin
 Armata I, comandă, 210, 217, 232, 236, 238 - 239,
 400 n22
 cariera înainte/după război, 41, 400 n23
 MSM, ca șef al - în 1918, 318 - 319, 325, 325 (*ilus.*),
 326 - 327, 330 - 332, 364 n35
 rolul în campania din 1916, 59, 68, 104, 155, 163,
 389 nll
 Cihoski, Henri, 141, 165, 241, 247 Cireșoaia, bătălia
 pentru muntele -, 260 - 261, 264, 269 - 271
 Clemenceau, Georges, 281, 289, 329 Clunet, Pierre,
 194
 Coandă, Constantin, 159, 164, 213, 318, 331
 Comandamentul de front românesc, 174 - 175, 207,
 230, 239 (*vezi și Șcerbacev, Dimitri*)
 comisia feroviară aliată, 201 comitagii, 80, 83, 88,
 151, 168 comitete militare revoluționare, 285, 293
 Conferința de Pace de la Paris, 28, 340, 342, 343,
 346, 355
 Conrad von Hötzendorf, Franz, 45.
 47 - 50, 65, 76, 107, 134, 136, 153 consilii de
 coroană, România, 18.
 54 - 55, 308 - 310
 Consiliul Dirigent. *Vezi* Consiliul
 Național Român (*Transilvania*)
 Consiliul Național Român
 (*Bucovina*), 331
 Consiliul Național Român
 (*Transilvania*), 342
 Convenția de la Belgrad, 342 cordon sanitar, 274,
 355

Corpul Alpin, 33, 66, 109 - 110.
 116 (*ilus.*), 213, 269, 275
 Focșani, bătălia de la - și, 176, 180 - 181
 Mărășești, bătălia de la - și, 229, 234, 237 - 238,
 240 - 242, 249 - 250, 269, 272
 trecătoarea Oltului și -, 109 - 116, 116 (*ilus.*), 118,
 138 - 141, 379 n26 *Vezi și* Krafft von Dellmensingen,
 Konrad
 Costescu, Sterea, 57, 96 - 97, 203 Coșna, bătălia
 pentru muntele -, 259 - 264, 266 - 271
Vezi și Cota 789; Rommel, Erwin Cota 100, 245
 Cota 334, 241
 Cota 789, 261, 262, 268. *Vezi și*
 Coșna
 Coullaud, dr., 193
 Crăiniceanu, Constantin, 359 n27 Crăiniceanu,
 Grigore, 43 (*ilus.*), 58.
 68, 93, 106, 114 - 115, 118, 120, 122 Crișana,
 provincie, 23, 343 Culcer, Ioan, 58, 70 - 71, 73, 93.
 113 - 114, 145, 379 n24
 Cuza, Alexandru, 15
 Czernin, Ottokar von, 18, 45 - 46, 302, 306 - 310
 D
 Dabija, Gheorghe, 59, 120, 225, 37 lnl?
 dezertări din armata austro-ungară și germană, 76,
 234
 din armata ruso-română, 196, 276 - 277, 321, 409
 nl0
 Dobrogea
 Bulgaria și 17 - 18, 50, 83, 130, 153
 dobândirea - de România, 15, 17, 356 nt
 Dobrogea de Sud, 17, 77, 305 - 307, 355
 Pacea de la Buftea și -, 302, 304 - 308, 310, 327
Vezi și campania din Dobrogea Dragalina, Ioan, 30,
 31, 70, 144 - 146.
 147 (*i/us.*) 383 n41
 Dubois, Georges, 166

Duca, Ion Gheorghe, 22, 105, 157.
 205, 222, 260
 Dunărea, traversări
Vezi Flămânda, Manevra de la;
 Șiștov-Zimnicea
 E
 Eben, Johannes von, 216, 234, 237.
 248, 251 – 253
 Elstermann, Hugo von, 119
 Enescu, George, 194
 Enver Pașa, 48 epidemii, 191 – 194, 192 (tabel), 392
 n20
 Epp, Franz Ritter von, 110, 143, 377 nll
 F
 Falkenhayn, Erich von, 48 (i/us.).
 50 (i/us.), 107 – 108, 134 (i/us.), 216 intervenția
 României și –, 45 – 47, 53 Mackensen, relații cu –, 157,
 161, 385 nl6
 OH!, diferende cu –, 133 – 134, 155 – 157, 171
 Seeckt, relații cu –, 133, 149, 157, 384 n49
 strategia lui – în România, 47 – 49, 50, 108, 112,
 116, 133, 155 – 157, 171, 176, 179, 182
 Falls, Cyril, 52
 Fangstoss, planul de operații, 324, 328 Ferdinand,
 rege al Bulgariei, 50, 131, 153
 Ferdinand, rege al României, 19 (i/us.), 42, 307, 308,
 314 (i/us.), 339 (i/us.)
 Berthelot, relații cu –, 125, 175, 313, 338
 Brătianu și –, 20 – 21, 213, 300, 340 Marghiloman și
 –, 55, 314 – 318, 323, 326, 328, 331
 regina Maria și –, 19 (i/us.), 20, 312, 339 (i/us.), 357
 nl0
 rolul în unirea românilor, 20, 46, 54 – 56, 326, 339,
 347
 Știrbey, Barbu și –, 21 – 22
 Ferigo, Luciano, 106
 Flămânda, Manevra de la

Averescu și -, 91 - 94, 97 - 100, 103 - 104, 120
 consecințe, 104 - 106, 118, 124 evaluare, 93 - 94,
 97, 99 - 100, 105 - 106
 executare, 100 - 104 reacția germano-bulgară la -,
 100 - 103
 flotile, pe Dunăre austro-ungară, 35, 98, 103 - 104,
 153, 384 n7
 română, 35 - 36, 82, 85, 98, 104, 129, 287, 295
 rusă, 129, 295
 Foch, Ferdinand, 336, 345
 Focșani, armistițiul de la -, 279, 286, 303, 313, 407
 nl9
 Focșani, bătălia de la -, 179 - 182
 Franchet d'Espèrey, Louis, 324, 329, 332, 342, 344 -
 345
 Franz Josef, kaizer al Austriei, 75, 76 fraternizare,
 214, 277, 284
 G
 gaz asfixiant, 217, 221, 230, 242, 399 n6
Gazeta Bucureștilor, 276
Gazeta Transilvaniei, 75
 Gărzile Roșii românești, 294, 409 nl0 ungurești, 344
 - 345
 Geisterwald, bătălia de la 68, 119 - 121
 Gerok, Friedrich von, 183, 215, 220 - 221, 223 -
 225, 227, 244, 249, 255, 258 - 260, 264
 Goldbach, Anton, 49, 67 - 69, 256, 262, 264
 Golovin, Nikolai, 207
 Gpitz, Karl von der, 153
 Grigorescu, Eremia, 240 (i/us.), 318, 417 n37
 bătălia de la Mărășești și 233, 237 - 240, 243, 247 -
 248, 250 - 252, 254, 40 ln36
 trecătoarea Oituz, apărare, 133 - 134, 163, 183 -
 184
 Groener, Wilhelm, 53, 134, 334
 H
 Halali, plan de operații, 301, 307, 310

HaH, Bert, 202, 394 n41
 Hammerstein, Hans von, colonel, 46
 Hammerstein, maior, 83
 Hârjeu, Constantin, 317, 319, 321, 326, 330, 417
 n37
 Hell, Emile, 234, 248, 302, 303, 306, 310, 314
 Henning, Ulrich von, 87, 95, 128, 131, 365 nl3
 Hentsch, Richard, 51 - 53, 77, 168
 Hess, Rudolf, 258, 403 n8
 Hindenburg, Paul von, 47, 107, 214, 350, 385 nl6
 Hoffmann, Max, 301
 Holban, Ștefan, 192
 Horstmann, căpitan, 300, 305, 324 - 325, 334
 Hrănilovici, Oskar, 281 - 282, 303, 306 - 307, 310
 I
 Iar ca, Alexandru, 32
 Ignat, Grigore, 246
 Iliescu, Dumitru, 41, 43 (i/us.), 42.
 59 - 60, 93, 105, 125, 138, 175, 389 nll
 Ionescu, A.S., 388 n3
 Ionescu, Emilian, 160
 Ionescu, Take, 57
 Iorga, Nicolae, 44, 56
 Ipoteza Z (planul de război al României), 38 (hartă),
 36 - 42, 46, 61, 78 - 79, 81, 90, 92 - 94, 146, 349 - 350
 Istrate, Ion, 292, 299 Înaltul Comandament Bulgar
 (BGK).
 51
 Înaltul Comandament Român (MCG) în 1916
 dificultăți întâmpinate, 42, 44, 59 - 60, 349
 greșeli făcute de -, 64, 66, 71, 73, 85, 89, 91, 93, 97,
 151, 157 - 159, 351
 organizare a -, 59
 reorganizare a -, 174 - 175, 389 nll
Vezi și Iliescu, Dumitru; Rășcanu, Ioan; Rosetti,
 Radu R.
 Înaltul Comandament Român (MCG) în 1917 - 1918

Averescu, relații cu -, 199, 206 - 209, 222, 224, 260, 265

Basarabia și -, 291 - 292, 294 - 296, 298, 313

bătălia de la Mărășești și -, 232, 237 - 240, 243 - 244, 248, 250

Prezan și -, 175, 317 - 318, 330 - 331, 338, 417 n37
soldații revoluționari ruși și -, 280, 286 288

Șcerbacev și -, 207, 221 - 222, 239 - 240, 281, 285, 287, 291 tratativele de pace și -, 303, 309, 314

Vezi și Antonescu, Ion

J

Jekov, Nicola, 48 (*ilus.*), 50 - 51

Jekov, Nicola, 48 (*ilus.*), 50 - 52 Jetianu, locotenent-colonel, 204 Jockey Club, 31, 81

Joffre, Joseph, general, 25, 27, 92 - 93.

186

Josef, arhiduce al Austro-Ungariei, 220, 255, 258, 261, 270, 271, 275, 281

K

Kantardiev. Todor, 127

Karl de Habsburg arhiduce, 65, 110 (*ilus.*), 133 - 134, 364 n6

kaizer, 226, 283, 307, 316, 324, 340 Károlyi, conte Mihály, 337, 340, 343.

Vezi și Ungaria (1918 - 1919) Kelcevski, Anatoli, 281 - 283, 285 Kerenski, telegrama lui -, 221 Kirițescu, Constantin, 55, 237, 274.

294

Kislov, Pantalei, 83, 86 - 89 Kluge, Günther von, 399 n3 Kneusst, Paul Ritter von, 144 - 148 Kolev, Ivan, 84, 128, 131 Kosch, Robert von, UI, 103, 153.

155, 161, 164, 176, 336 Kftvess, Hermann von, 296, 301, 307 Krafft von Dellmensingen, Konrad.

110 (*ilus.*), 143 - 142, 171, 176, 382 n28, 387 n43.

Vezi și Corpul Alpin

Kriegswoche, 278

Krupensky, A.N., 299 Kühlmann, Richard von, 302,

306 - 311

Kiihne, Viktor, 148 - 150, 157, 158, 1, 161, 166, 171, 176, 179, 182

Kun, Bela, 343 - 347, 355

L

Lafayette, Escadrila, 202

Lafont, Pierre, 322, 329, 331 - 332 Landrot, Gabriel, 191

LeciŃki, P.A., 174

Legiunea Transilvăneană, 279 Legros, maior, 198

Lenin, Vladimir, 280 - 281, 285, 286, 289, 293, 306, 344, 354

Letelher, colonel, 198

Liciu, Gheorghe, 226

Ludendorff, Eric, 47, 65 - 66, 107, 136, 185, 221, 275, 322, 331, 334 bătălia de la Mărășești și -, 228, 234, 249, 272

România, înfrângerea din 1916 și -, 185, 350, 352

România, tratativele de pace și -, 281, 301, 302, 306, 317, 324, 328. *Vezi și OUL*

Lumina, 276

Lupescu, Alexandru, 111, 281 - 282, 298, 303

Luttwitz, Friedrich von, 114, 378 n20

M

Mablais, maior, 336

Mackensen, August von, 48 (*ilus.*).

50 (*ilus.*), 129, 185

Averescu, relații cu -, 304 - 306, 316 bătălia de la București și -, 153 - 155, 164, 167

bătălia de la Mărășești și -, 216, 228, 242, 248 - 249

frontul din Dobrogea, comandă, 51, 77, 95 - 96, 100 - 101, 104, 126 - 131, 153 - 154

România, evacuarea, 328, 332 - 338

România, pacea din 1918 și -, 273, 281, 300 - 303, 306, 307, 310, 312 - 313, 328, 402 n38 maghiarizare, 17

Maiorescu, Titu, 46, 57

Mannerheim, Karl-Gustav, 183 Manolescu, Ioan, 268

Maramureș, provincie, 23, 343
 Marele Stat Major Român (MSM) demobilizarea din
 1918 și -, 319 - 322
 funcționarea - în 1914 - 1916, 40 - 44, 59
 remobilizarea din 1918 și -, 327, 330 - 331
Vezi și Christescu, Constantin; Iliescu, Dumitru;
 Zottu. Vasile
 Marghiloman, Alexandru, 55, 57.
 301 (*ilus.*), 304, 307, 308, 315 - 318.
 316 (*i/us.*), 321, 323, 325 - 328, 330 - 331
 Maria, regină a României, 19 (*i/us.*), 19 - 20, 56,
 106, 142, 174, 195, 204, 313, 314 (*ilus.*), 339 (*iZus.*),
 347, 357 nl0, 383 n41
 Masaryk, Thomas, 280 masă de manevră, 152, 157 -
 158.
 164 - 165, 351. *Vezi și* București, bătălia de la -
 Mavrocordat, Edgar, 15 Mavrocordat, locotenent,
 213 Mărășescu, Nicolae, 88
 Mărășești, bătălia de la -, 230 - 254
 consecințe, 249, 253, 353
 forțe rusești în -, 230, 232, 234 - 235, 237 - 238,
 240 - 242, 249 - 251, 253
 momente de cotitură în -, 234, 242, 248
 pierderi în -, 233 - 234, 236, 242, 247, 252 (tabel)
 planurile germane și -, 228 - 229, 234, 242, 248 -
 249, 253 - 254, 353 - 354
 rezerve, rolul în -, 234, 237, 240, 253
Vezi și Grigorescu, Eremia; Morgen, Curt von;
 Corpul Alpin Mărăști, bătălia de la 217 - 227
 Comandamentul Austro-ungar și German, impactul
 asupra -, 220 - 221, 225, 228
 conflictul MCG-Averescu și -, 222, 224, 260
 consecințe, 226 - 227, 272 - 274, 353 - 354
 forțele rusești și -, 211, 217, 223 - 224
 pierderi în -, 220, 227
 MCG. *Vezi* înaltul Comandament
 Român

Mercier, Ernest, 154 - 155

Milne, George, 26

Mircescu, Ludovic, 334, 336, 36 ln13

Misiunea Militară Franceză (Mission Militaire Française) *Vezi* MMF MMF (Misiunea Militară Franceză), 125, 193, 196 (*ilus.*), 197, 202 - 205, 318 *Vezi* și Berthelot, Henri; Armata Română, reorganizare monitoare, pe Dunăre. *Vezi* flotile, pe Dunăre

Morgen, Curt von, general, 236 (*ilus.*) Armistițiul de la Focșani și -, 281, 283 (*ilus.*), 310

bătălia de la Mărășești și -, 216, 229, 230, 237, 243 - 245 campania din 1916 și -, 65, 107, 118, 137 - 138, 165, 171, 176, 178 - 182

Moșoiu, Traian, 71 - 73, 112, 141 MSM. *Vezi* Marele Stat Major Român Muncelu, bătăliile de la -, 240 - 242, 249 - 252

Mureș, râu, 37, 65, 69, 93, 342

N

Nămoloasa, ofensiva de la -, 179, 206, 208 - 210, 216, 217, 230

Negrescu, Nicolae, 98, 104

Nicolae al II-lea, țar al Rusiei, 18, 174
Niculescurizea, Constantin, 98 Nistru, râu, 294, 295, 309, 313 Nivelles, Robert, 189 Norton-Griffiths, John, 169 - 170, 185, 388 n47

O

Ofensiva Brușilov, 24, 44, 349 - 350 OH! (Înaltul Comandament German) pacea cu România și -, 282, 304, 307, 316, 324, 328, 334

România, intrarea în război și -, 45 - 47, 49, 185, 350 strategia - în România, 47 - 49, 53, 102, 104, 107, 108, 133 - 134, 157, 167, 171, 178, 182, 214 - 217, 221, 225, 228, 241, 249, 269 (*vezi* și Ludendorff, Erich)

Oituz, bătălia de la - din 1917 conflictul MCG-Averescu din timpul -, 260, 265 - 266 pierderi în 260 - 265, 268 - 269, 271 semnificație, 271 - 274, 353 strategia germană și austro-ungară și -, 225, 228, 255,

Vezi și Rommel, Erwin; Coșna; Cireșoaia

Oituz-Vrancea, bătălia de la –, 183 – 184

OKM (Oberkommando Mackensen) bătălia de la Mărășești și –, 215 – 216, 229 – 230, 234 – 235, 237, 255 campania din Dobrogea și –, 51 – 53, 77, 131

pacea cu România și –, 300, 306 – 307, 322, 334

România ocupată și –, 167 – 168, 228, 315, 322, 324, 335, 398 nt

Vezi și Mackensen, August von operațiuni aeriene austro-ungare și germane, 35, 57, 102, 113, 130, 244

românești, 35, 109, 115, 155, 159, 202 – 203, 217, 394 n41

operațiuni navale. *Vezi* flotile, pe Dunăre

Ovidiu, statuia lui –, 131

P

Panciu, bătălia pentru –, 229, 233 – 234, 237 – 240, 247 – 248

Pașalega, colonel, 204

Paulus, Friedrich, 110, 113, 143, 378 nl2

Pătrașcu, Ioan, 226

Pelle, Maurice, 27

Petala, Nicolae, 142, 277

Petin, Victor, 152, 167, 199, 204 petrol și cereale românești, 24, 165, 168 – 170, 185, 311, 328, 352, 387 n46

Petrovici, St., 195

planul de operații Czernowitz, 255 planul de război al României. *Vezi* Ipoteza Z planuri de operații din 1917 austro-ungare și germane, 213, 216, 225 229, 249

ruso-române, 206 – 209, 221 – 224

Pogosky, L., 242

Popescu, Ion, 247, 251

Popovici, Ioan, 32, 109, 111 – 115, 118 Praporgescu, David, 140, 142, 145, 382 n29

Prezan, Constantin, 58, 61, 64 (Jus.), 123, 175, 206, 275, 285, 291, 297, 303, 309, 317 – 318, 330 Antonescu,

Ion și -, 61, 66, 157, 367 n2

Averescu, relații cu -, 93, 175, 206, 209, 224, 260, 265 - 266, 281
bătălia de la București și -, 152, 157 - 163, 172

bătălia de la Mărășești și -, 239, 240, 243, 248, 253

Ferdinand, relații cu -, 61, 93, 175, 213, 367 n2

reintrarea României în război și -, 330 - 331, 338

propagandă și contrapropagandă austro-ungară și germană, 214 - 215, 276 278, 282, 284

românească, 76, 278 - 279, 284

Protopopescu, George, 34, 106

Prut, râu, 287, 294, 303, 309

Pușcariu, Sextil, 75

Puterile Centrale centralizarea puterii de comandă, 50 51, 77, 107, 350

Intrarea României în război și -, 45 - 53, 344 - 350

resursele românești și -, 318 (vezi și petrol și cereale românești)

România, ocuparea -, 120 - 123, 167 - 168, 317, 387 n42 - 43

România, relații antebelice cu -, 17 18, 22 - 23, 31 - 32

tratativele de pace ale României, diferende asupra -, 305 - 308

Putna, râu, 181 - 182, 184, 208, 220 - 221, 224

R

Radoslavov, Vasile, 84, 89

Ragoza, Aleksandr, 174, 217, 238, 239, 270, 285

Rakovski, Christian, 56, 293, 307, 346 Razu, Aristide, 232

Rășcanu, Ioan, 41, 59, 364 n36

Râmnicu Sărat, bătălia de la -, 175 - 179

războaiele balcanice, 17, 18, 32 război biologic, 124

Răzoare, pădure, bătălia din -, 245 Regele, Oskar, 105

Republica (Autonomă) Moldovenească, 290, 293, 297, 299 - 300. Vezi și Armata Română, ocuparea

Basarabiei; Sfatul Țării

Ressel, Carol, 122, 304, 306, 319 - 320 Revoluția Rusă

Antanta/Puterile Aliate și -, 289, 338

Basarabia și -, 289 - 295 Puterile Centrale, exploatare a -, 214, 299, 302

România, impactul asupra -, 213, 285 - 286, 354

soldatii ruși, reacția la -, 207, 212 - 214, 255, 279 - 280, 285 - 286

Vezi și Kerenski, telegrama lui; Lenin, Vladimir; Rakovski, Christian

Ritter, Gerhard, 350

România (1918 - 1940), 347 - 348

România Mare, 15, 26, 186, 342, 347 - 348, 355

România, intrarea în război în 1916, 15, 28, 45 - 47, 54 - 57, 185, 349 - 350

România, regiuni ocupate (1916 - 1918), 129 - 131, 167 - 168, 228, 314 - 315, 317, 323, 334 - 335 Vezi și petrol și cereale românești

România, reintrarea în război, 329 - 333, 354. Vezi și Armata Română, remobilizare

România, ziar, 194

românii din Austro-Ungaria, 17, 18, 75 - 76, 123, 279, 331, 340, 342, 345, 347 - 348

Rommel, Erwin, 147 - 149, 177, 180 - 181, 259, 261 - 262, 267 - 269. Vezi și Oituz, bătălia de la

Rosetti, Radu R., 42, 60, 192, 194, 204, 246, 322

Ruiz de Roxas, Eugen, 217, 220 221

Rujinsky, Nicolae, 255, 259

Rumcerod, 293, 295, 307

Saharov, V.V., 132, 158, 164, 174.

176, 178, 207 Saint-Aulaire, Charles, 293, 297, 329

Saligny, Anghel, 130 Samsonovici, Nicolae, 243, 248

Sarrail, Maurice, 24, 26, 51 - 54, 90.

102, 350. Vezi și Armata Aliată din Est (AAO)

Sarret, căpitan, 297 Sazonov, Serghei, 18
Săptămâna ilustrată, 276 Scărișoareanu, Constantin, 96,

235 Scărișoareanu, Romulus, 33 Schina, Mihai, 295 - 296, 298 Schlieffen, conte Alfred von, 37 Schmettow, conte Eberhard von, 69.

109 - 110, 112, 120, 133 - 134, 146.

149 - 152, 155, 157 - 160, 164 Schwarzkoppen, Maximilian, 334 secui, 68, 220, 368 nl3. *Vezi* și unități ale armatei austro-ungare, Regimentul 82 Infanterie Seeckt, Hans von, 46, 48 (ilus.), 89.

133, 147, 149, 157, 163, 220, 258, 275, 364 n6, 368 n8 servicii de informații, influență a - austro-ungare și germane, 45 - 47, 83, 161, 199 - 200, 215, 255 românești, 73, 109, 154 - 155, 159, 230, 256, 327 Seydel, Paul, 256 Sfatul Țării, 290 - 291, 293, 295, 297, 299, 301 (i/us.)

Sibiu, bătălia de la 72 - 73, 10115. *Vezi* și trecătoarea Oltului, bătălia din

Silistra, cetate, 53, 351

Șiret, râu, 171, 178 - 179, 184, 210, 216, 228 - 230, 233, 242, 275, 301 - 303, 309

Slătineanu, Alexandru, 120

Socec, Alexandru, 160, 162. *Vezi* și București, bătălia de la

Sorsich, Bela, 256, 258, 261

Staabs, Hermann von, 107, 109, 112 - 113, 119, 136 - 137, 167. *Vezi* și unități ale armatei germane, Corpul XXXIX

STAVKA, 59, 64, 126, 159, 164, 174, 186, 189, 206 - 207, 213, 286, 350

Steghens, colonel, 204

Stere, Constantin, 56

Strățilescu, Dumitru, 59, 142, 161, 191

Sturdza, Alexandru, 57, 196, 215, 390 n26

Suvorov, Aleksandr, 175

Ș

Șcerbacev, Dimitri, 207 - 208.

208 (ilus.), 213, 218, 221, 235, 239, 240, 253, 275, 279 - 281, 285, 287

Șiștov-Zimnicea, 153 - 155, 164

Știrbey, Barbu, 21 - 22, 46

T

Tappen, Gerhard, 48 (*ilus.*), 87, 385 n14

Teodorescu, Constantin, 82, 85, 88 - 89. *Vezi și*
Turtucaia, bătălia de la

Teodoroiu, Ecaterina, 251

Toșev, Stefan, 78 (*ilus.*), 95, 100 - 101, 127, 129,
131. *Vezi și* campania din Dobrogea

Transilvania, 18, 23, 39, 49, 123, 340, 343, 355. *Vezi și*
Ungaria (1918 - 1919); românii din Austro-Ungaria
trecătoarea Jiului, 70 - 71, 143 - 144 prima bătălie din -,
144 - 147 a doua bătălie din -, 147 - 150 trecătoarea
Oituz, bătălia din - de la 1916, 133 - 134

trecătoarea Oltului, bătălia pentru -, 110 - 111, 115
- 118, 138 - 144

trecătoarea Predeal, bătălia din -, 136 - 137, 167

trecătoarea Turnu Roșu (*Rotenturm*), 71. *Vezi și*
trecătoarea Oltului

Trianon, Tratatul de la -, 347 Tripla Alianță,
România și -, 17 - 18.

Vezi și Puterile Centrale Turtucaia, bătălia de la -,
77 - 90.

92, 94

U

Ucraina, 273, 282, 289, 299, 302, 304, 309, 313,
324, 342, 344 - 347, 354

Ungaria (1918 - 1919), 337, 340 - 348 Ungureanu,
munte, bătălia pentru -, 258 - 260, 261

unități ale armatei austro-ungare Armata I, 49, 62,
113, 133, 182 - 183, 208, 215, 225, 276, 301 (*vezi și* Arz
von Straussenburg)

Armata a VII-a, 65, 67, 255, 301, 415 n24

brigăzi

Brigada 144 Infanterie, 144, 182 Brigada 8 Vânători
de Munte (*BVM 8*), 118, 120, 137 - 138, 172, 217, 220 -
223, 225 corpuri de armată

Corpul VIII, 256 - 257, 259 - 260, 263 - 266, 271
 divizii
 Divizia 1 Cavalerie (DC 1), 69, 183, 222 - 223, 225
 Divizia 7 Cavalerie (DC 7), 257 Divizia 8 Cavalerie
 (DC 8), 257 Divizia 13 Infanterie (DI 13), 240 - 241, 244,
 247
 Divizia 39 Infanterie (DI 39), 65, 123
 Divizia 51 Infanterie (DI 51), 69, 72, 109, 113, 119 -
 121, 136
 Divizia 61 Infanterie (DI 61).
 65, 123
 Divizia 62 Infanterie (DI 62), 234 - 235
 Divizia 70 Infanterie (DI 70), 256 - 258, 261, 263 -
 264, 267, 269, 403 n5
 Divizia 71 Infanterie (DI 71), 65, 67 69, 114, 118,
 120, 133, 183, 256 - 259, 262, 264, 267, 403 n5
 Divizia 73 Infanterie (DI 73).
 141
 grupul de armate condus de arhiducii Karl și Josef,
 133 - 134, 217, 220
 Grupul de Armate Kovess, 296, 301, 307
 grupuri de luptă
 Grupul Gerok, 183, 217, 228
 Grupul Ruiz, 217, 220
 regimente
 Regimentul 82 Infanterie (RI 82), 49, 68, 220, 226,
 259, 270, 272, 403 n5
 unități ale armatei bulgare
 Armata a III-a, 47, 77, 85 (vezi și campania din
 Dobrogea; Toșev, Stefan)
 divizii
 Divizia 1 Cavalerie (DC 1), 77, 84 Divizia 1
 Infanterie (DI 1), 77, 83, 87, 129, 131, 153, 155
 Divizia 4 Infanterie (DI 4), 77, 85, 96, 129
 Divizia 6 Infanterie (DI 6), 52, 77 Divizia 12
 Infanterie (DI 12), 52, 153
 grupuri de luptă

Grupul Kantardiev, 127
 Grupul Toșev, 129
 unități ale armatei germane
 Armata a XI-a, 51
 Armata a IX-a formare, 107, 350, 376 nt operațiuni
 în Moldova, 179, 182, 216, 228 - 229, 249, 252, 255,
 266, 276, 350
     operațiuni în Transilvania, 108 - 115, 118 - 121, 133
 - 134, 136 - 138, 141 - 150
     operațiuni în Valahia, 157, 161 - 170, 179, 182
 brigăzi, detașamente, batahoane
 Brigada Bode, 94, 127, 374 n7
 Detașamentul Kaufmann/Hammerstein, 51, 83, 85
 Batabonul de Vânători de Munte din Württemberg
 (BVW/WGB), 144, 148, 180 - 181, 214, 256, 259, 261264,
 267 - 269, 272, 275 corpuri de armată
 Corpul XVIII, 229, 234 - 235, 237 - 239, 241 - 242,
 244, 248 - 249, 252
 Corpul XXXIX, 107, 109 - 110, 112 - 113, 118, 136,
 167, 214
 Corpul LII, 153
 Corpul LIV, 148, 166, 179, 182
 Corpul I de Rezervă, 65, 107, 118, 165, 178, 216,
 229, 233, 244, 248, 251, 281
 Corpul Alpin, 66, 109 - 113.
 140 141, 165, 176, 1810 181, 213, 229, 234 - 235,
 237 - 238, 240 - 242, 249 - 251, 269, 272, 275, 376 n2
 Corpul de Cavalerie Schmettow.
 69, 110, 112, 118, 120, 133 - 134, 149 - 152, 155,
 1571610, 164, 214
 divizii
 Divizia 10 Infanterie (DI 10) bavareză, 65
 Divizia 11 Infanterie (DI 11)
 bavareză, 144, 148, 162
 Divizia 12 Infanterie (DI 12) bavareză, 137 - 138,
 168, 178, 230, 232, 235 - 236, 244 - 245, 247
 Divizia 6 Cavalerie (DC 6), 144, 152, 155

Divizia 7 Cavalerie (DC 7), 144, 152
 Divizia 41 Infanterie (DI 41), 148, 171, 182
 Divizia 76 Infanterie (DI 76).
 109, 113, 119 - 120, 137, 178, 230, 232 - 233, 235,
 244, 317
 Divizia 89 Infanterie (DI 89).
 114.118.120, 230, 232 - 233, 235, 399 n3
 Divizia 101 Infanterie (DI 101), 51, 102, 374 n7
 Divizia 109 Infanterie (DI 109).
 148, 152, 317
 Divizia 115 Infanterie (DI 115), 234, 244, 247, 317
 Divizia 117 Infanterie (DI 117), 256, 258 - 259, 261
 - 262, 267
 Divizia 187 Infanterie (DI 187).
 71.109.113.120, 136, 183
 Divizia 216 Infanterie (DI 216), 141 165, 230, 235,
 242, 250, 317
 Divizia 217 Infanterie (DI 217).
 101, 127 - 128, 131, 153, 155, 158, 160 - 162, 240 -
 241, 385 n8
 Divizia 218 Infanterie (DI 218), 183, 196, 217, 218,
 220 - 222, 224, 266
 Divizia 225 Infanterie (DI 225), 270
 Divizia 301 Infanterie (DI 301), 144, 158, 166
 Divizia de Cavalerie Mixtă Goltz.
 153, 155, 158, 161
 Grupul de Armate Mackensen, 157, 229, 301 (*vezi și*
 Mackensen, August von)
 grupuri de luptă
 Kneusst, 144 - 147
 Kosch, 153 - 154, 157, 160 - 161, 164, 171
 Krafft, 140 - 142, 144, 157, 165.
 172, 177, 179, 183
 Kühne, 148 - 1419, 157 - 158.
 161 - 162, 164, 166.179, 182
 Morgen, 118, 120, 137 - 138.
 165 - 166, 178 - 179 (*vezi și*

Mărășești, bătălia de la) Staabs, 107 unități ale armatei române, campania din 1916

Armata I alcătuire, 70 - 72 (vezi și Grupul

Cema; Grupul Jiu; Grupul Olt) bătălia de la București și -, 159 - 161 instabilitatea comandamentului.

109, 118, 140, 142, 145 Armata a II-a Averescu, conducere a -, 58, 67.

122, 172, 184 trecătorile din Carpați, apărare a

— 137 - 138, 184 alcătuire, 69 operații în Transilvania, 67 - 69, 118 - 123

Armata a III-a, 78 - 81, 91, 173 (vezi și campania din Dobrogea; Turtucaia, bătălia de la)

Armata de Nord, 61 - 62, 64 - 67, 123, 133 - 134, 173

Armata din Dobrogea, 94, 97, 126 - 128, 158, 174 (vezi și Zaiioncikovski, Andrei) brigăzi

Brigada a 6-a Mixtă, 84

Brigada a 7-a Mixtă, 163, 173, 183, 39 ln36 divizii

Divizia 2 Cavalerie (DC 2).

65 - 66, 155, 158, 160, 162

Divizia 1 Infanterie (DI 1), 70, 144, 150, 173

Divizia 2 Infanterie (DI 2), 95, 129

Divizia 3 Infanterie (DI 3), 68 - 69, 118, 173

Divizia 4 Infanterie (DI 4), 68 - 69, 119, 136, 172, 192, 199

Divizia 5 Infanterie (DI 5), 68

Divizia 6 Infanterie (DI 6), 68 - 69.

118.173

Divizia 7 Infanterie (DI 7), 64.

162.173

Divizia 8 Infanterie (DI 8), 64, 172

Divizia 9 Infanterie (DI 9), 78, 86, 94 - 95, 38 ln15

Divizia 10 Infanterie (DI 10), 99, 136, 171

Divizia 11 Infanterie (DI 11).

144, 147, 172

Divizia 12 Infanterie (DI 12).

128, 137, 172 173

Divizia 13 Infanterie (DI 13), 72.

109, 112, 140, 165

Divizia 14 Infanterie (DI 14), 65 - 66, 143, 165

Divizia 15 Infanterie (DI 15), 95.

128, 133, 163, 173, 183

Divizia 16 Infanterie (DI 16), 172

Divizia 17 Infanterie (DI 17), 78, 82, 148, 150

Divizia 18 Infanterie (DI 18), 153, 160

Divizia 19 Infanterie (DI 19), 78, 84, 86, 96, 128, 38

ln15

Divizia 21 Infanterie (DI 21), 69.

99 - 100, 120 - 121, 136, 158 - 160

Divizia 22 Infanterie (DI 22).

68 - 69, 120, 137, 172

Divizia 23 Infanterie (DI 23), 72 - 73, 109, 110,

112113, 140 - 141, 172

Divizia 2/5 Infanterie, 132, 158, 160 - 162

Divizia 9/19 Infanterie, 132, 158, 160 - 162

Divizia 1/17 Infanterie, 166, 172

Divizia 13/14 Infanterie, 165, 172

Grupul de Armate Prezan, 152 (*vezi și masă de manevră*)

Grupul de Armate Sud, 94, 99, 375 nl7 (*vezi și Averescu, Alexandru; Flămânda, Manevra de la*)

grupuri de luptă

Grupul Cema/Detașamentul Dunărean, 70, 151

Grupul Apărării Dunării, 153, 155, 164, 173

Grupul de Luptă Est, 78

Grupul Jiu, 71

masă de manevră, 152, 157 - 158

Grupul Oituz-Vrancea, 173, 183 Grupul Olt (*Corpul I*), 71 - 72, 108 - 109, 116, 140, 142 - 143

Grupul Râmnic, 173, 179 regimente

Regimentul 2 Infanterie, 388 n5

Regimentul 3 Infanterie, 112

Regimentul 6 Infanterie, 75

Regimentul 16 Infanterie, 56

Regimentul 54 Infanterie, 187
 Regimentul 79 Infanterie, 87 unități ale armatei
 române, campania din 1917
 Armata I
 Armata a IV-a rusă și -, 208, 210, 230 (*vezi și*
 Christescu, Constantin; Grigorescu, Eremia)
 bătălia de la Mărășești și -, 232, 237, 240 - 247, 249
 - 252
 criză în cadrul comandamentului, 238 - 240 ofensiva
 de la Nămolosa și -, 206, 210, 215, 217, 230
 reorganizare a -, 199, 210, 212 Armata a II-a
 Averescu, comandă a -, 199, 204, 210 - 211, 221 -
 224, 226 - 227, 262 - 264, 281
 Corpul VIII rus și -, 216, 218 (*vezi și* Mărăști, bătălia
 de la; Oituz, bătălia de la)
 moral al -, 212, 218, 262 reorganizare, 188, 190 -
 191, 199
 brigăzi
 Brigada 1 Cavalerie, 210
 Brigada a 2-a Cavalerie, 221
 Brigada de Grăniceri, 260, 265
 Brigada a 15-a Infanterie, 225
 Brigada a 16-a Infanterie, 225
 Brigada a 20-a Infanterie, 242 corpuri de armată
 Corpul I, 188, 192, 277
 Corpul II, 188, 211, 222, 263, 266, 327
 Corpul III, 188, 213, 327
 Corpul IV, 188, 211, 256, 258 - 260, 262 - 263, 268 -
 269, 277
 Corpul V, 188, 190, 245
 Corpul VI, 189, 292, 294 divizii
 Divizia 1 Cavalerie (DC 1), 260, 262, 267, 292, 294 -
 295
 Divizia 2 Cavalerie (DC 2), 292, 295
 Divizia 1 Infanterie (DI 1), 188.
 191, 199, 211, 221, 223 - 224, 266, 268, 270 - 271
 Divizia 2 Infanterie (DI 2), 188.

192, 199
 Divizia 3 Infanterie (DI 3), 188, 199, 211, 217, 221, 224, 242
 Divizia 4 Infanterie (DI 4), 188, 192, 194, 287
 Divizia 5 Infanterie (DI 5), 188.
 192, 198, 232 - 233, 235 - 237, 239, 241, 242
 Divizia 6 Infanterie (DI 6), 188, 199, 211, 218, 221, 223, 256, 261 - 262, 270, 278
 Divizia 7 Infanterie (DI 7), 188, 199, 255 - 259, 262 264, 267, 270
 Divizia 8 Infanterie (DI 8), 188, 211, 220 - 221, 223, 225 - 226, 256, 278, 331
 Divizia 9 Infanterie (DI 9), 188, 232 - 233, 235 - 237, 239, 245, 247, 250, 287
 Divizia 10 Infanterie (DI 10), 188, 194, 199, 240 - 241, 246, 247
 Divizia 11 Infanterie (DI 11), 188, 192, 199, 248, 292 - 295
 Divizia 12 Infanterie (DI 12), 188, 191, 196, 199, 277
 Divizia 13 Infanterie (DI 13), 188, 240, 244 - 248, 250, 292, 294
 Divizia 14 Infanterie (DI 14), 188, 240 - 241, 243, 314
 Divizia 15 Infanterie (DI 15), 188, 199, 240 - 241
 regimente, batalioane
 Batalionul 1 Vânători de Munte, 263, 270, 405 n32
 Regimentul 3 Infanterie, 112, 189
 Regimentul 10 Infanterie, 193
 Regimentul 16 Infanterie, 261
 Regimentul 19 Infanterie, 189
 Regimentul 33 Infanterie, 321
 Regimentul 34 Infanterie, 235
 Regimentul 36 Infanterie, 235
 Regimentul 47 Infanterie, 246 - 247
 Regimentul 50 Infanterie, 245
 Regimentul 51 Infanterie, 246

Regimentul 54 Infanterie, 187 unități ale armatei
ruse

Armata a IV-a, 174, 179, 208, 230, 235, 275, 285

Armata a VI-a, 174, 178, 208, 280

Armata a IX-a, 62, 275, 279, 285 (vezi și Kelcevski,
Anatoli) corpuri

Corpul II, 287

Corpul VII, 230, 234, 240, 243, 245, 253

Corpul VIII, 211, 216, 218 - 221, 223 - 224, 226,
237, 241, 243, 250 - 251, 253

Corpul XVIII, 287

Corpul XXIV, 285

Corpul XXX, 287

Corpul XL, 225, 255, 287

Corpul XLVII (Corpul Expediționar), 80, 213, 351,
368 n6

Corpul IV European, 164, 174

Corpul IV Siberian, 128 - 129, 287 divizii

Divizia 12 Cavalerie (DC 12), 183

Divizia 13 Infanterie (DI 13), 230, 234, 237

Divizia 14 Infanterie (DI 14), 218

Divizia 15 Infanterie (DI 15), 218, 250, 251

Divizia 30 Infanterie (DI 30), 164, 280

Divizia 34 Infanterie (DI 34), 230, 232 - 233

Divizia 40 Infanterie (DI 40), 164, 213

Divizia 43 Infanterie (DI 43), 287

Divizia 48 Infanterie (DI 48), 285

Divizia 49 Infanterie (DI 49), 270

Divizia 61 Infanterie (DI 61), 129

Divizia 71 Infanterie (DI 71), 230, 233 - 236

Divizia 80 Infanterie (DI 80), 210

Divizia 103 Infanterie (DI 103), 242

Divizia 115 Infanterie (DI 115), 95, 129

Divizia 124 Infanterie (DI 124), 248 - 250

Divizia 9 Siberiană, 287

Divizia 10 Siberiană, 287

Divizia 3 Turkistan, 218

Divizia de Voluntari Sârbi, 80, 96, 132, 37 ln7
Universul, ziar, 59

V

Văitoianu, Arthur, 102, 263, 271, 318

Văleanu, Gheorghe, 256, 263 victimele, date sumare
privind - armata germană, campania din 1916, 185
armata română, campania din 1916, 186, 187
bătălia de la Mărășești, 252
bătălia de la Mărăști, 227 bătălia de la Oituz, 269
campania din Dobrogea, 132

Villa Giusti, armistițiul de la -, 331, 334 - 336

Vinogradov, V.N., 27

Vouillemin, Charles, 298

W

Weisenemte, planul de operații, 216

Wenninger, Karl von, 229, 234, 237, 241 - 242, 252

Wetzell, Wilhelm, 272

Wilhelm al II-lea, kaizer al

Germaniei, 46 - 47, 185, 308, 412 n34

Z

Zaioncikovski, Andrei, 80, 81 (*ilus.*).

83, 84, 94, 96, 97, 129, 351, 375 nl7 zepeline, 35, 57

Zottu, Vasile, 41, 43 (*ilus.*), 59

i

ii

iii